

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Θ. ΥΦΑΝΤΗΣ

**Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ
ΣΤΗ ΒΟΡΕΙΟ ΗΠΕΙΡΟ**

**ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ
ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ
ΚΑΙ ΤΑ
ΝΕΟΤΕΡΑ ΧΡΟΝΙΑ**

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Ο Νίκος Υφαντής γεννήθηκε το 1936 στο ορεινό χωριό Κάτω Λεσινίτσα των Αγίων Σαράντα, Βορείου Ηπείρου. Παιδί της προσφυγιάς το 1942 ακολούθησε τον θείο του, από τη μεριά της μάνας του, Σπύρο Σέκκα, που υπηρετούσε δάσκαλος στο χωριό Χρυσόδουλη Πωγωνίου.

Έζησε την οικοτροφειακή ζωή στο Ιεροδιδασκαλείο Βελλάς από το 1947 μέχρι το 1955, χρονιά που απεφοίτησε δάσκαλος. Φοίτησε στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και απέκτησε πτυχίο Φιλολογίας.

Υπηρέτησε δάσκαλος στα Δημοτικά Σχολεία Δράμης και Σκανδάλου Θεσπρωτίας και Σταυροσκιαδίου και Πωγωνιανής Ιωαννίνων. Το 1974 μετέταγη στη Μέση (Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση) και υπηρέτησε καθηγητής στα Γυμνάσια Πωγωνιανής και Θηλέων Ιωαννίνων. Το 1979 προήχθη σε Γυμνασιάρχη και τοποθετήθηκε στο Γυμνάσιο Παρακαλάμου. Από το 1981 μέχρι το 1986 άσκησε τα καθήκοντα του Γυμνασιάρχη στο 2^ο Γυμνάσιο Ιωαννίνων. Από το σχολικό έτος 1986-87 μέχρι το 1993-94, χρονιά που απεχώρησε από την υπηρεσία, υπηρέτησε ως Λυκειάρχης (Διευθυντής Λυκείου) στο 1^ο Λύκειο Ιωαννίνων.

Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΠΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΤΙΜΗΣΙΑ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗΣ
ΕΝ ΔΕΛΦΟΙΣ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ ΣΤΗ ΒΟΡΕΙΟ ΗΠΕΙΡΟ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ
ΚΑΙ ΤΑ ΝΕΟΤΕΡΑ ΧΡΟΝΙΑ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ (ΙΤΥΣΣΕ)

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΝΙΚΟΥ Θ. ΥΦΑΝΤΗ

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ ΣΤΗ ΒΟΡΕΙΟ ΗΠΕΙΡΟ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ
ΚΑΙ ΤΑ ΝΕΟΤΕΡΑ ΧΡΟΝΙΑ

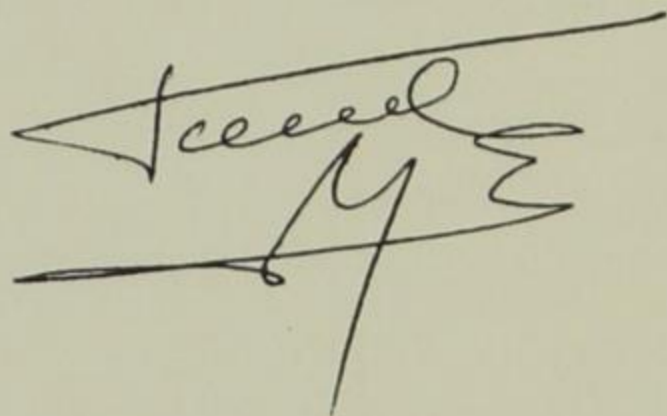
* ΣΥΛΛΟΓΗ *
ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΠΡΙΩΝΗ
ΔΩΡΕΑ ΑΠΟ ΤΟ ΣΥΛΛΟΓΟ
ΚΑΣΤΑΝΙΑΝΗΣ ΠΡΩΤΩΝΙΟΥ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΟΝΙΤΣΑΣ
ΑΡ. ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ 56255
ΗΜΕΡ. ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ 22/6/2015
ΤΑΞΙΝ. ΑΡΙΘΜ. _____

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Κάθε γνήσιο αντίτυπο φέρει την υπογραφή του συγγραφέα

© Νίκος Θ. Υφαντής
Φιλολόγος
Ν. Δοσίου 10, Ιωάννινα 45336
Τηλ. 26510 26996

Κείμενα Λεζάντες: Χρυσούλα Ζήση
Μοντάζ: Κατερίνα Μπίτα

Εκτύπωση - Εξώφυλλο - Βιβλιοδεσία
ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ ΘΕΟΔΩΡΙΔΗ
Γαριβάλδη 2 - Ιωάννινα - Τηλ. 26510 - 77358

Σχεδιασμός εξωφύλλου: Ελευθερία Θεοδωρίδου

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

Η κατάρρευση του Κομμουνιστικού Καθεστώτος στην Αλβανία αποκάλυψε από το ένα μέρος την κομματική γύμνια και τη “σοσιαλιστική” απάτη και από το άλλο τις φιλότιμες προσπάθειες που κατέβαλλε για μισόν αιώνα το Σύστημα να εγκλωβίσει τον αλβανικό λαό στα ηλεκτροφόρα συρματοπλέγματα κρατώντας τον σε ζώωδη κατάσταση, περιορίζοντας τις κινήσεις του, τις φωνές και το πνεύμα του και αποκάπτοντάς τον από τον εξωτερικό κόσμο.

Εκείνο που ιδιαίτερα μου προξένησε εντύπωση ήταν το ότι ο Εμβέρ Χότζα στηριζόμενος στο αστυνομικό κράτος που δημιούργησε, προσπάθησε και δυστυχώς, ως ένα σημείο το πέτυχε, να αποκόψει το ελληνικό στοιχείο από τις πατρογονικές του ρίζες, να νοθεύσει το φρόνημα και το μητρικό γλωσσικό του όργανο και να εμφυσήσει στη νεολαία τον “Αλβανικό Μεγαλοϊδεατισμό”.

Με το απατηλό και πλασματικό σύνθημα “όλοι είμαστε Αλβανοί” και ότι το Κόμμα και για την Ελληνική Μειονότητα “είναι ο Σωτήρας, ο φωτεινός καθοδηγητής, η πηγή της Νέας Σοσιαλιστικής ζωής” γαλουχήθηκαν γενιές παιδιών ελληνικής καταγωγής, τα οποία ντρέπονταν να μιλούν τη γλώσσα των γονιών τους και να λένε ότι είναι Έλληνες.

Η “Δαμόκλειος Σπάθη” του Κόμματος επικρέμονταν πάνω από τα κεφάλια τους και κάθε αντίθεση από τη “γραμμή του Κόμματος” κίνηση αντιμετωπίζονταν με ψυχολογική βία, με εξορίες, φυλακίσεις, προπηλακισμούς και διαπομπεύσεις.

Ο εξοβελισμός της ελληνικής γλώσσας, πολιτική που συνεχίζεται και από τις “Δημοκρατικές” κυβερνήσεις της Αλβανίας, μου έδωσε το ερέθισμα να καταπιαστώ και να ερευνήσω την κατάσταση της Ελληνικής Παιδείας στον Βορειοηπειρωτικό χώρο κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας ως τα τελευταία χρόνια.

Από την έρευνα αυτή αποδεικνύεται το βάθος και η επιρροή που είχε η ελληνική παιδεία όχι μόνο στους Έλληνες, αλλά και στους Αλβανούς και σαφώς αποδεικνύεται η βαθιά επίδραση που άσκησε ο ελληνικός πολιτισμός στους πληθυσμούς που ζούσαν στην Τουρκοκρατούμενη Ήπειρο.

Για τη συγγραφή του παρόντος βιβλίου συνέλεξα πληροφορίες και χρησιμοποίησα όλες σχεδόν τις υπάρχουσες πηγές για τα σχολεία της Βορείου Ηπείρου κατά την περίοδο της Οθωμανικής δουλείας και κατά τα νεώτερα χρόνια μέχρι σήμερα.

Η εργασία χωρίζεται σε τρία μέρη: Το *Πρώτο Μέρος* αναφέρεται στην ίδρυση και λειτουργία των σχολείων στην Βόρειο Ήπειρο κατά την διάρκεια της Τουρ-

κοκρατίας μέχρι τους Βαλκανικούς πολέμους και την απελευθέρωση της Ηπείρου. Παρατίθενται και άλλα στοιχεία που αποδεικνύουν την ελληνικότητα της περιοχής και ενισχύουν τις προσπάθειες που καταβάλλει η Ελληνική Μειονότητα να λειτουργήσουν σε όλη την αλβανική επικράτεια ελληνικά σχολεία, όπου ζουν και εργάζονται Έλληνες.

Στο *Δεύτερο Μέρος* εκτίθενται τα γεγονότα μετά τους Βαλκανικούς πολέμους έως το 1944, η περίοδος του Εμβέρ Χότζα και των διαδόχων του (1944-1989), στοιχεία για τα σχολεία την περίοδο αυτή και τα γεγονότα που ακολούθησαν την κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλιστικού και την πτώση του προηγούμενου καθεστώτος στην Αλβανία και στην ιδιωτική εκπαίδευση και στο θεσμό των φροντιστηρίων που λειτούργησαν και λειτουργούν μέχρι σήμερα με σκοπό την διδασκαλία της μητρικής γλώσσας στα ελληνόπουλα, αλλά και την προσπάθεια συγκράτησης των μαθητών και των οικογενειών τους στις πατρογονικές τους εστίες.

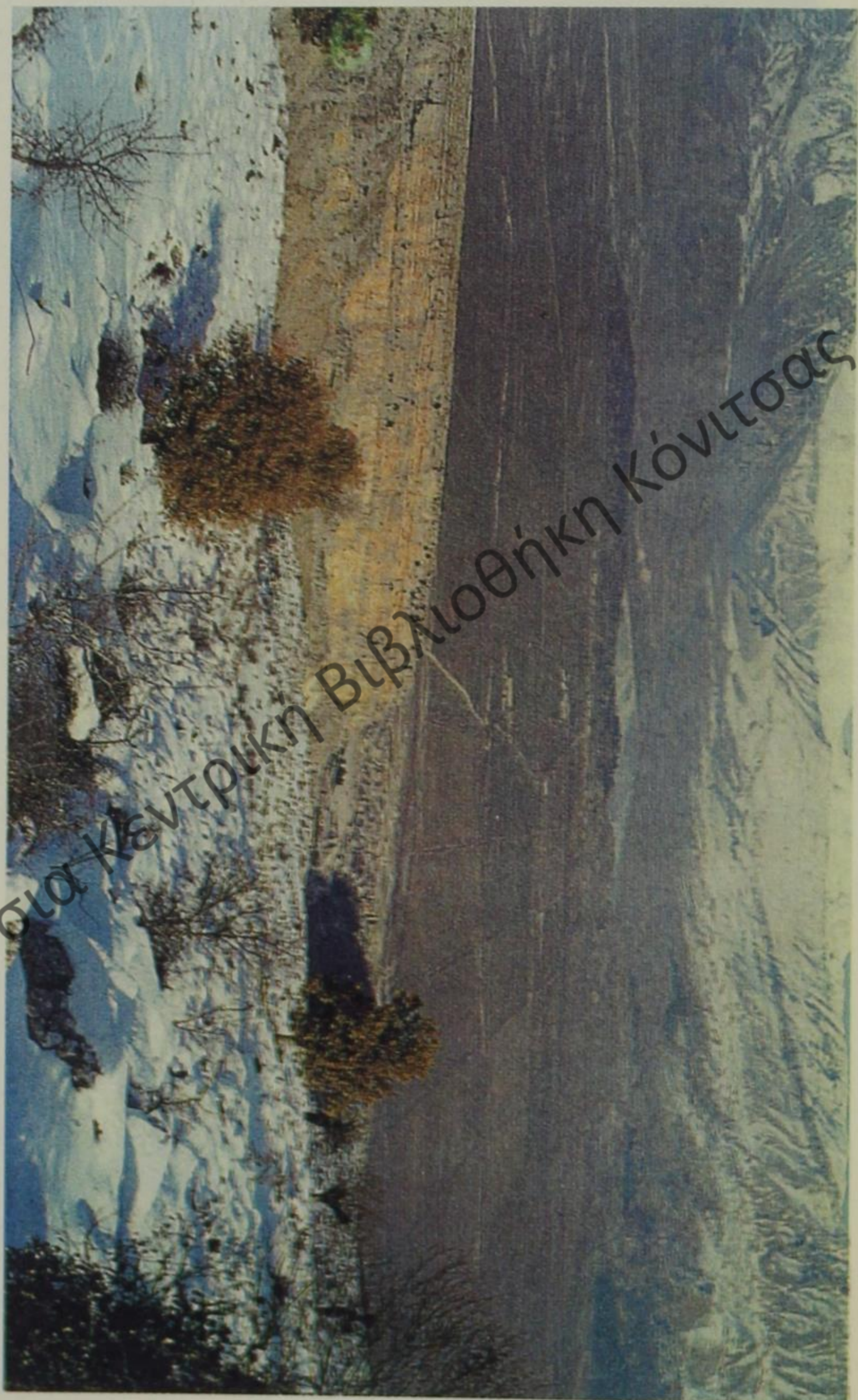
Το βιβλίο αφιερώνεται στους φτωχούς γραμματοδιδασκάλους και ιερείς, που κράτησαν άσβεστη τη φλόγα του ελληνισμού στους δύσκολους αιώνες της σκλαβιάς και προετοίμασαν την αναγέννηση του Έθνους και στους νεώτερους Ελληνοδασκάλους από την υπαγωγή της Βορείου Ηπείρου στο αλβανικό κράτος μέχρι τις μέρες μας, οι οποίοι ξεπέρασαν τις αντιξοότητες, τις δυσκολίες, τους φόβους και τα συνεχή εμπόδια που παρεμβάλλονταν από τις αλβανικές κυβερνήσεις και δίδαξαν την ελληνική γλώσσα, έτσι και στοιχειωδώς, στα ελληνοχώρια, με ευεργετικά αποτελέσματα για τους ομογενείς μας.

Τέλος να ευχαριστήσω όλους, όσους με οποιονδήποτε τρόπο, με βοήθησαν να δει το φως της δημοσιότητας η εργασία αυτή.

Ο μοναστηριακός μεταβυζαντινός ναός της Αγίας Τριάδος στην Πέπελη της Πάνω Δεσπόλης, χτισμένος το 1754.

(Φωτ. 1994)

Ο κάμπος της Δ(ε)ρότολης όπως φαίνεται από το Παταυβούνι.
Στο βάθος της χιονισμένης βουνοκορφής τα ερείπια της Αντιγόνας

(Φωτ. Α. Έβεργτ)

Η ενοριακή Μονή Δίφρος, τρίκογχη τρουλαία εκκλησία αφιερωμένη στη μνήμη του Αγίου Νικολάου (1736).

(Φωτ. Λ. Έβερτ)

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Μετά την κατάκτηση της Ηπείρου και μέχρι τις αρχές του 17ου αιώνα, ο Οθωμανικός οδοστρωτήρας κατέστρεψε τα πάντα. Στην Ήπειρο βασίλευε απόλυτο πνευματικό σκοτάδι. Αμάθεια, άγνοια, αμορφωσιά είναι τα κύρια χαρακτηριστικά αυτής της περιόδου¹.

Την εποχή αυτή η παιδεία βρήκε καταφύγιο στις μονές και στους νάρθηκες των εκκλησιών, όπου φτωχοί μοναχοί και παπάδες δίδασκαν λίγα κολουβογραμμάτα, όσο να κρατιέται ζωντανή η σπίθα του Γένους.

Θα γράψει ο Μητροπολίτης Παραμυθίας Αθηναγόρας: “Ο νάρθηξ τῶν μονῶν καὶ τῶν ἐκκλησιῶν κατὰ τοὺς δυσχειμέρους ἐκείνους χρόνους, ἐχρησίμευε ὡς φωτεινὴ ἐστία φωτίζουσα καὶ διαθερμαίνουσα τὰ ἀτυχή ναύαγια τοῦ ταλαιπώρου Γένους. Οἱ ὀλιγομαθεῖς δὲ ἄλλ’ εὐσεβεῖς καὶ φιλόμουσοι μοναχοὶ δι’ ἀτρύτων κόπων ἤναπτον τὴν εὐεργετικὴν ταύτην πυράν”².

Και ο Φ. Γ. Οικονόμου γράφει για τη λειτουργία των Σχολείων στην Ήπειρο κατά τους δύο πρώτους δύσκολους αιώνες της Τουρκοκρατίας: “Ἀξιοσημείωτο εἶναι ὅτι, ἐνῶ στους δύο πρώτους αἰῶνες τῆς Τουρκοκρατίας δὲν λειτούργησε ἑλληνικὸ σχολεῖο στὴν Εὐρωπαϊκὴ καὶ Ἀσιατικὴ Τουρκία, ἀντίθετα στὶς μονές τοῦ νησιοῦ Ἰωαννίνων καὶ σὲ ἄλλες μονές τῆς Ἡπείρου, Γηρομερίου, Καμυτζιανῆς, Βελλᾶς, Μολυβδοσκεπάστου, Δρυάνου, Πολύτσιανης, Κάμμενας λειτούργοῦσαν ἀπὸ τὸν 13ο μέχρι τὰ μέσα τοῦ 17ου αἰῶνα ἀνώτερες σχολές, ποὺ σκόρπιζαν τὶς φωτοβόλες ἀκτῖνες των σ’ ὅλη τὴν Ἡπειρο καὶ πρόσφεραν στοὺς ξοφεροὺς ἐκείνους χρόνους ἀνεκτίμητες ὑπηρεσίες στὴν Ἐκκλησία καὶ τὸ Ἔθνος”³.

Ἡ μεγάλη αναγεννητικὴ προσπάθεια ἀρχίζει ἀπὸ τα μέσα τοῦ 17ου αἰῶνα. Τὴν πρωτοβουλία στὴν προσπάθεια αὐτὴ τὴν ἔχει ἡ Ἐκκλησία. Ἰδρύονται Σχολεῖα σε

---

1. Για πληρέστερη κατατόπιση του αναγνώστη θεώρησα σκόπιμο να κάμω μια αδρομερῆ ιστορική διαδρομὴ στο εκπαιδευτικὸ πρόβλημα, ὅπως παρουσιάζεται μέχρι σήμερα καὶ σύντομη ἀναδρομὴ στα ιστορικὰ γεγονότα που ἀκολούθησαν τους ἀπελευθερωτικούς ἀγῶνες τῆς Ἑλλάδος κατὰ τους Βαλκανικούς πολέμους.

2. Αθηναγόρας, Μητροπολίτη Παραμυθίας, Περιοδ. “ΗΧ”, 4 (1929), σ. 20.

3. Φωτίου Γ. Οικονόμου, Τα σχολεῖα τῆς Ἐνιαίας Ἡπείρου στους χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας, Ἀθήναι 1987, σ. 5 (εἰσαγωγή).

όλη την Ήπειρο και στον σημερινό χώρο της Βορείου Ηπείρου, όπως στο Αργυρόκαστρο (1633), στην Πολύτσιανη (1672), στο Δέλβινο (1681). Τον επόμενο αιώνα ο φλογερός μοναχός Κοσμάς ο Αιτωλός με τις περιοδείες του και τις διδαχές του προσπαθεί να αναχαιτίσει τον εξισλαμισμό και αγωνίζεται για την έξοδο από το βαθύ σκοτάδι της αμάθειας με την ίδρυση Κοινών Σχολείων σε πόλεις, κωμοπόλεις και χωριά.

Ο λόγος του απλός, ανθρώπινος. Συνιστούσε την ίδρυση σχολείων πρώτα και μετά εκκλησιών.

Το εγερτήριο σάλπισμα του Πατροκοσμά ξύπνησε τις λανθάνουσες ελληνικές συνειδήσεις, με αποτέλεσμα να στραφεί η προσοχή στην εκπαίδευση του λαού. Τον 18ο, 19ο και αρχές του 20ου αιώνα ιδρύθηκαν και στον Βορειοηπειρωτικό χώρο διάφοροι τύποι σχολείων, όπως:

1. Σχολαρχεία (Ελληνικά Σχολεία), που οι μαθητές διδάσκονται προσευχές και άλλες εγκύκλιες γνώσεις. Από τα σχολεία αυτά βγήκαν μορφωμένοι δάσκαλοι, που αντικατέστησαν τους δασκάλους του Νάρθηκα.

2. Παρθεναγωγεία, που λειτούργησαν στο Κεστοράτι (1862), στη Δούβιανη (1865), στο Αργυρόκαστρο (1861), στη Δρόβιανη (1778), στην Πρεμετή (1882), στο Λάμποβο (1878).

3. Ανώτερες Σχολές, όπως η Ακαδημία της Μοσχόπολης (1730)⁴.

4. Παιδαγωγικές Σχολές, όπως τα “Ζωγράφεια Διδασκαλεία” (1874) στο Κεστοράτι Αργυροκάστρου.

5. Αστικές Σχολές, στη Μονή Θεολόγου και στη Μονή Γερμανού της Λεσινίτσας, στη Δίβρη και σε πολλά άλλα μέρη.

Τα Κοινά σχολεία από το τέλος του 19ου αιώνα εξελίχτηκαν σε Δημοτικά και Αστικές Σχολές⁵.

Τα σχολεία για να μπορούν να επιτελούν τον εθνικό τους σκοπό προικοδοτήθηκαν από εύπορους Ηπειρώτες με πάγιους ετήσιους πόρους και με τις διαθήκες πολλών ευεργετών σταθεροποιήθηκαν και δημιούργησαν τις υποδομές για την πνευματική και εθνική αναγέννηση.

Πολλά προσέφεραν επίσης οι Εκκλησίες, οι Μονές, οι Σύλλογοι και Κοινότητες του εξωτερικού. Αξίζει να αναφέρουμε την ουσιαστική και αποφασιστική βοήθεια του “Ηπειρωτικού Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως”.

4. Τα ανώτερα σχολεία ονομάζονταν Ακαδημία, Λύκειο, Γυμνάσιο, Ελληνομουσείο, Μουσείο, Παιδαγωγείο, Φροντιστήριο, Σχολείο, Σχολή, ενώ τα κατώτερα Γραμματοδιδασκαλείο, Κοινό, Δημοτικό, Αλληλοδιδασκτικό. Βλέπε και Φ. Οικονόμου, όπ. π.σ. 6 (εισαγωγή).

5. Φ. Οικονόμου, όπ. π. σ. 9 (εισαγωγή) και περιόδ. “Βόρειος Ήπειρος”, 1936, σ. 27.

Μεγάλο ήταν το τίμημα που πλήρωσαν οι Βορειοηπειρώτες στο μακρόχρονο διάστημα της ασέληνης νύχτας. Οι εξισλαμισμοί αποδεκάτιζαν τους βορειοηπειρωτικούς πληθυσμούς, με αποτέλεσμα να αλλοιωθεί επικίνδυνα η πληθυσμιακή σύνθεση προς όφελος των Τούρκων. Οι συμφορές που δοκιμάζει η Βόρειος Ήπειρος δεν σταματούν στους εξισλαμισμούς. Οι λεηλασίες, οι καταστροφές, οι ωμότητες και οι βαρβαρισμοί από τους Τούρκους και τους Τουρκαλβανούς δεν λένε να σταματήσουν.

Τα παράλια της Βορείου Ηπείρου κατά την διάρκεια των Τουρκοβενετικών πολέμων (1452-1537) υπέστησαν τεράστιες καταστροφές.

Τα χωριά της Καραμουταριάς ερημώνονται το 1585. Οικογένειες εξοντώνονται, χωριά καταστρέφονται και οι κάτοικοι φονεύονται ή πουλιούνται σκλάβοι.

Πολλοί για να αποφύγουν το μαχαίρι του δημίου καταφεύγουν στην Κέρκυρα, στην Βενετία, στην Ιταλία, στις Παραδουνάβιες χώρες και σε άλλα Ευρωπαϊκά Κράτη.

Οι Βορειοηπειρώτες αντιστέκονται και απαντούν με ένοπλες εξεγέρσεις στη σκληρότητα των Τούρκων.

Οι Χειμαριώτες επαναστατούν το 1684. Συμμετέχουν στο κίνημα του Ορλώφ (1771) και στην επανάσταση του Θεοφράτη Τρίβα (1854). Η Χειμάρα αποβαίνει το απόρθητο φρούριο του Ελληνισμού στην ακραία γωνία της Ηπείρου. Ποτέ δεν υποτάχτηκε στους Τούρκους. Το 1878 επαναστατεί το Λυκούρσι και καταστρέφεται ολοσχερώς.

Με την έκρηξη της Ελληνικής Επανάστασης πρώτοι οι Βορειοηπειρώτες επύκνωσαν τις γραμμές των επανασταμένων Ελλήνων και πρώτοι αυτοί μετά την απελευθέρωση προσέφεραν τον μόχθο των κόπων τους για την οικονομική ανόρθωση της καταστραμμένης Πατρίδας.

Τον Οκτώβριο του 1912 άρχισαν οι απελευθερωτικοί αγώνες της Ελλάδας. Στις 7 Δεκεμβρίου 1912 απελευθερώνεται η Κορυτσά, στις 21 Φεβρουαρίου 1913 τα Γιάννινα, στις 4 Μαρτίου 1913 οι Άγιοι Σαράντα, το Αργυρόκαστρο, η Πρεμετή και το Τεπελένι (πατρίδα του Αλή Πασά).

Τα τραγικά γεγονότα της περιόδου αυτής που έκριναν την τύχη της Βορείου Ηπείρου συνοπτικά παρουσιάζονται ως εξής:

Στις 28 Νοεμβρίου 1912 η Αλβανική εθνοσυνέλευση κηρύσσει την ανεξαρτησία της Αλβανίας και σχηματίζει εθνική Κυβέρνηση. Στην ανακήρυξη της αλβανικής ανεξαρτησίας και στην ίδρυση του αλβανικού κρατιδίου καταλυτικό ρόλο έπαιξαν η Ιταλία και Αυστρία. Η μεν Ιταλία για να έχει υπό την κηδεμονία της την Αλβανία, για την πραγματοποίηση των επεκτατικών σκοπών της στη Βαλκανική, η δε Αυστρία για να μην χάσει τον έλεγχο της Αδριατικής.

Στις 17 Μαΐου 1913 η Πρεσβευτική Διάσκεψη του Λονδίνου αναγνωρίζει την

ανεξαρτησίαν της Αλβανίας ως “*κυρίαρχον κληρονομικόν και ουδέτερον προγκιπάτον υπό την εγγύησιν των Μ. Δυνάμεων*”.

Στις 29 Ιουλίου 1913 υπογράφεται Πρωτόκολλο των Μ. Δυνάμεων με το οποίο αναγνωρίζεται η πλήρης ανεξαρτησία της Αλβανίας και ορίζεται οριοθετική γραμμή από την Κορυτσά μέχρι το ακρωτήριο Στύλος, ανατίθεται δε η οργάνωση του νοεσύστατου κράτους σε Διεθνή Επιτροπή.

Στις 17-12-1913 υπογράφεται το κατάπτυστο Πρωτόκολλο της Φλωρεντίας με το οποίο καθορίζονται τα σύνορα Ελλάδας - Αλβανίας. Η Ενιαία Ήπειρος διχοτομείται και το Βόρειο τμήμα της παραχωρείται στην Αλβανία.

Ακραιφνείς ελληνικές ηπειρωτικές περιοχές, παρά πάσα έννοια δικαίου, αποκόπτονται από τον μητροπολιτικό κορμό και ελληνικοί πληθυσμοί αναγκάζονται να ζήσουν υπό νέο δυνάστη.

Στις 31 Ιανουαρίου 1914 οι Μ. Δυνάμεις υποχρέωσαν την ελληνική κυβέρνηση να εγκαταλείψει τα εδάφη που παραχωρήθηκαν στην Αλβανία. Απειλήσαν ότι, σε αντίθετη περίπτωση, δεν θα παραχωρούνταν στην Ελλάδα τα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου. Η Ελλάδα αναγκάστηκε να υποχωρήσει στις αξιώσεις των Μ. Δυνάμεων και απέσυρε τον στρατό της από την Βόρειο Ήπειρο.

Μετά την κατάφωρη αυτή αδικία στην Ήπειρο επικράτησε εθνικός αναβρασμός. Οι ελληνικοί πληθυσμοί επαναστάτησαν και υπό την ηγεσία του Γεωργίου Χρηστάκη Ζωγράφου και των Μητροπολιτών Δρυϊνουπόλεως Βασιλείου και Βελλάς και Κονίτσης Σπυρίδωνα εκήρυξαν την Βόρειο Ήπειρο “Αυτόνομη Πολιτεία” με πρωτεύουσα το Αργυρόκαστρο.

Συγκροτήθηκε Κυβέρνηση με Πρόεδρο τον Γεώργιο Χρ. Ζωγράφο και υπουργούς τον Δρυϊνουπόλεως Βασίλειο, τον Βελλάς και Κονίτσης Σπυρίδωνα, της Κορυτσάς Γερμανό, τον πολιτευτή Αλέξ. Καραπάνο, τον Συνταγματάρχη Δημ. Δούλη.

Ο Αυτονομιακός αγώνας στέφτηκε από απόλυτη επιτυχία.

Ο θρίαμβος των Βορειοηπειρωτών ανάγκασαν τις Μ. Δυνάμεις και τους Αλβανούς να ζητήσουν ανακωχή.

Στις 17 Μαΐου 1914 υπογράφεται το Πρωτόκολλο της Κέρκυρας, με το οποίο αναγνωρίζεται ο ελληνικός χαρακτήρας της Βορείου Ηπείρου και παραχωρείται αυτονομία με πλήρη ελευθερία στη διοικητική διάρθρωση, στην Εκκλησία και στην Εκπαίδευση.

Τον Οκτώβριο του 1914 τα ελληνικά στρατεύματα ανακατέλαβαν την Βόρειο Ήπειρο και παρέμειναν μέχρι τον Αύγουστο του 1916.

Στις 6 Δεκεμβρίου 1914 διεξάγονται βουλευτικές εκλογές και οι πρώτοι βορειοηπειρώτες βουλευτές γίνονται δεκτοί με έξαλλο ενθουσιασμό στη Βουλή των Ελλήνων.

Δυστυχώς, η Αυτονομία της Βορείου Ηπείρου δεν διατηρήθηκε. Η Ιταλία, για στρατιωτικούς δήθεν λόγους, το 1916 κατέλαβε την Αλβανία, ανέτρεψε την Αυτονομία και έδωξε τον Μητροπολίτη Αργυροκάστρου Βασίλειο, ο οποίος μετέφερε προσωρινά την έδρα του στο ελεύθερο Δελβινάκι.

Τον Δεκέμβριο του 1916 ο Γάλλος διοικητής Ντεσουάν ανεκήρυξε την Κορυσά “αυτόνομον επαρχίαν” διοικουμένη από Αλβανούς και τον

Ιούνιο του 1917 η Ιταλία ανεκήρυξε στο Αργυρόκαστρο την πλήρη ανεξαρτησία της Αλβανίας υπό ιταλική προστασία. Τότε εισήχθη η ιταλική και αλβανική γλώσσα στα σχολεία.

Στις 29 Ιουλίου 1919 με τη συνθήκη των Βερσαλλιών, υπογράφεται η συμφωνία “Βενιζέλου-Τιτόνι”, με την οποία η Αλβανία αναγνωρίζει τα δικαιώματα της Ελλάδος στη Βόρειο Ήπειρο. Η Ιταλία παρέμεινε στην Αλβανία μέχρι το 1920.

Στις 27 Ιουλίου 1921 η Πρεσβευτική Διάσκεψη των Παρισίων και **στις 9 Νοεμβρίου 1921** η Διάσκεψη της Ειρήνης, αναγνώρισαν την ανεξαρτησία της Αλβανίας με αποτέλεσμα να καταργηθούν τα προνόμια που δόθηκαν με το Πρωτόκολλο της Κέρκυρας.

Το Βορειοηπειρωτικό πρόβλημα, συζητήθηκε στη Διάσκεψη της Ειρήνης των Παρισίων (29-8-1946) από τους υπουργούς των νικητριών Δυνάμεων του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, αλλά έμεινε εκκοιμημένο και παραμένει ενώπιον του Συμβουλίου των τεσσάρων Υπουργών των Εξωτερικών (Αμερικής, Σοβιετικής Ένωσης, (Ρωσίας), Μ. Βρετανίας και Γαλλίας) και αναμένει την δίκαιη λύση του.

Με την πλήρη ανεξαρτησία της Αλβανίας (1921) ένας κύκλος δραματικών εξελίξεων και τραγικών αποτελεσμάτων για τη Βόρειο Ήπειρο κλείνει. Αρχίζει ένας άλλος πιο οδυνηρός και πιο καταστρεπτικός από τους νέους δυνάστες, οι οποίοι μετέρχονται κάθε τρόπο για τον εξαλβανισμό και την αφομοίωση του ελληνικού στοιχείου.

Πρώτο μέτρο της αλβανικής κυβέρνησης ήταν η απαγόρευση της ελληνικής γλώσσας στα σχολεία. Οι Βορειοηπειρώτες, προασπίζοντας τα ανθρώπινα δικαιώματά τους, προσφεύγουν στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης και δικαιώνονται (1935).

Το 1939 η φασιστική Ιταλία καταλαμβάνει την Αλβανία, την οποία χρησιμοποιεί ως ορμητήριο για την εισβολή στην Ελλάδα, στις 28 Οκτωβρίου 1940. Ο ελληνικός στρατός απωθεί τους Ιταλούς στα Βορειοηπειρωτικά βουνά και απελευθερώνει την Βόρειο Ήπειρο.

Η γερμανική κατάληψη της Ελλάδας (1941) και η επακολουθήσασα κατοχή μέχρι την απελευθέρωση, από τις δυσκολότερες περιόδους για τη χώρα μας, ανέκοψαν κάθε προσπάθεια.

Με τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου στην Αλβανία (1944) επεκράτησε το

Κομμουνιστικό καθεστώς και αρχίζει μια νέα επώδυνη και πλέον οδυνηρή περίοδος για τους Έλληνες της Βορείου Ηπείρου. Είναι μια περίοδος πιο σκοτεινή και από αυτή την περίοδο της Τουρκοκρατίας.

Το καθεστώς της Αλβανίας υπό τον Εμβέρ Χότζα συνεχίζει την τακτική των προηγούμενων αλβανικών Κυβερνήσεων. Επιδίδεται σ' ένα όργιο μισελληνισμού και καταδιώκει με μανία ό,τι το ελληνικό.

Από το ένα μέρος ο δικτάτορας “χαϊδεύει” τους λεγόμενους περιφρονητικά “μειονοτικούς” Έλληνες και από το άλλο καταβάλλει συστηματικές προσπάθειες για τον αφελληνισμό των ελληνικών πληθυσμών με ομαδικές συλλήψεις, εκτοπίσεις, εξορίες σε καταναγκαστικά στρατόπεδα και φυλακίσεις σε μεσαιωνικές φυλακές. Ολόκληρες οικογένειες ξεριζώνονται από τα πατρικά χώματα και εγκαθίστανται στο Βορρά με αντίστοιχη μεταφορά Βόρειων Αλβανών, με σκοπό τη δημογραφική αλλοίωση του ελληνικού στοιχείου. Πόσοι Έλληνες δεν υπέκυψαν από τα απάνθρωπα βασανιστήρια, πόσοι δεν εκτελέστηκαν και πόσοι δεν φονεύτηκαν στα σύνορα!

Το 1967 η Αλβανία αυτοανακηρύσσεται κράτος αθεϊστικό και αρχίζει ένας μακροχρόνιος διωγμός της θρησκείας. Το 1975 απαγορεύουν τη χρήση ονομάτων εάν αυτά δεν ανταποκρίνονται προς την ιδεολογική γραμμή του Κόμματος.

Η ελληνική γλώσσα εξοβελίζεται, διδάσκεται στοιχειωδώς σαν ξένη γλώσσα μόνο στις τέσσερις τάξεις του Δημοτικού Σχολείου μαζί με την αλβανική, ενώ από την Πέμπτη τάξη τα μαθήματα διδάσκονται μόνο στην αλβανική. Όλοι υποχρεώνονται να μιλούν την αλβανική γλώσσα με εξοντωτικές ποινές για όσους αρνούνται να συμμορφωθούν με την “κομματική γραμμή”. Ο Ελληνισμός της Βορείου Ηπείρου τίθεται “εν διωγμώ”. Κατάφωρα παραβιάζονται οι διεθνείς συνθήκες που προβλέπουν την ελευθερία της γλώσσας, της θρησκείας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Ο αλβανικός μεγαλοϊδεατισμός για “Μεγάλη Αλβανία” προπαγανδίζεται από το Κομμουνιστικό “Κόμμα Εργασίας”. Σύμφωνα με αυτόν - εκδόθηκαν και σχετικοί χάρτες - τα σύνορα της Αλβανίας επεκτείνονται μέχρι τον Αμβρακικό Κόλπο.

Χρόνια δύστυχα, ταλαιπωρία αφάνταστη, αγραμματοσύνη, δελτίο και ουρές από τα άγρια μεσάνυχτα για την εξασφάλιση κάποιων στοιχειωδών αγαθών, αρρώστιες, πείνα και το “χαμόγελο” υποχρεωτικό για την “Σοσιαλιστική Άνοιξη”, που όλο ερχόταν και δεν διακρινόταν στον ορίζοντα. “Κουλτούρα” χωρίς βάθος, επιφανειακή, θολή και κατευθυνόμενη, κομματικές “φιέστες” και μεγαλοστομίες χωρίς αντίκρισμα και οι αντιφρονούντες, οι “κολιάκοι”, δέχονται τη χλεύη και την περιφρόνηση. Καταρράκωση της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας.

Από την κορυφή της κομματικής πυραμίδας ο Χότζα και οι διάδοχοί του επιχαίρουν, γιατί κατόρθωσαν, με απατηλά συνθήματα, με τον χαφιεδισμό και τις

διώξεις, να κρατήσουν τον λαό φυλακισμένο στα ηλεκτροφόρα συρματοπλέγματα, έντρομο και καταπτοημένο.

“Και ήρθε η κατάρρευση του “χολερικού” καθεστώτος. Ο συννεφιασμένος ουρανός της Αλβανίας ξαστέρωσε. Η “Σοσιαλιστική Οικοδόμηση” που όλο ερχόταν και πουθενά δεν φαινόταν, υποχώρησε και διαλύθηκε κάτω από το βάρος των ανομημάτων της. Το σύστημα κατέπεσε σε ερείπια και οι κάτοικοι, Αλβανοί και Έλληνες, τυφλωμένοι από το ξαφνικό φως, εγκαταλείπουν ομαδικά τη χώρα, καταστρέφοντας ό,τι τους θύμιζε το μισητό παρελθόν. Φεύγουν κοπαδιαστά, κνηγνημένοι από κάποια αόρατη δύναμη, να αναπνεύσουν τον αέρα της ελευθερίας και να ζήσουν ανθρωπινότερα.

Η τρίτη φορά μέσα στον αιώνα που οι βορειοηπειρώτες, σκιές του εαυτού τους, οράκη ανθρώπινα, πρόσωπα ρυτιδωμένα, χαρακωμένα από τον πόνο και τις κακουχίες, παίρνουν πάλι τον δρόμο της προσφυγιάς και προσβλέπουν με εμπιστοσύνη στην Ελλάδα”⁶.

Δυστυχώς, όμως, και μετά την κατάρρευση του μισητού καθεστώτος και την εγκαθίδρυση της “Δημοκρατίας” οι αλβανικές κυβερνήσεις ακολουθούν την ίδια τακτική.

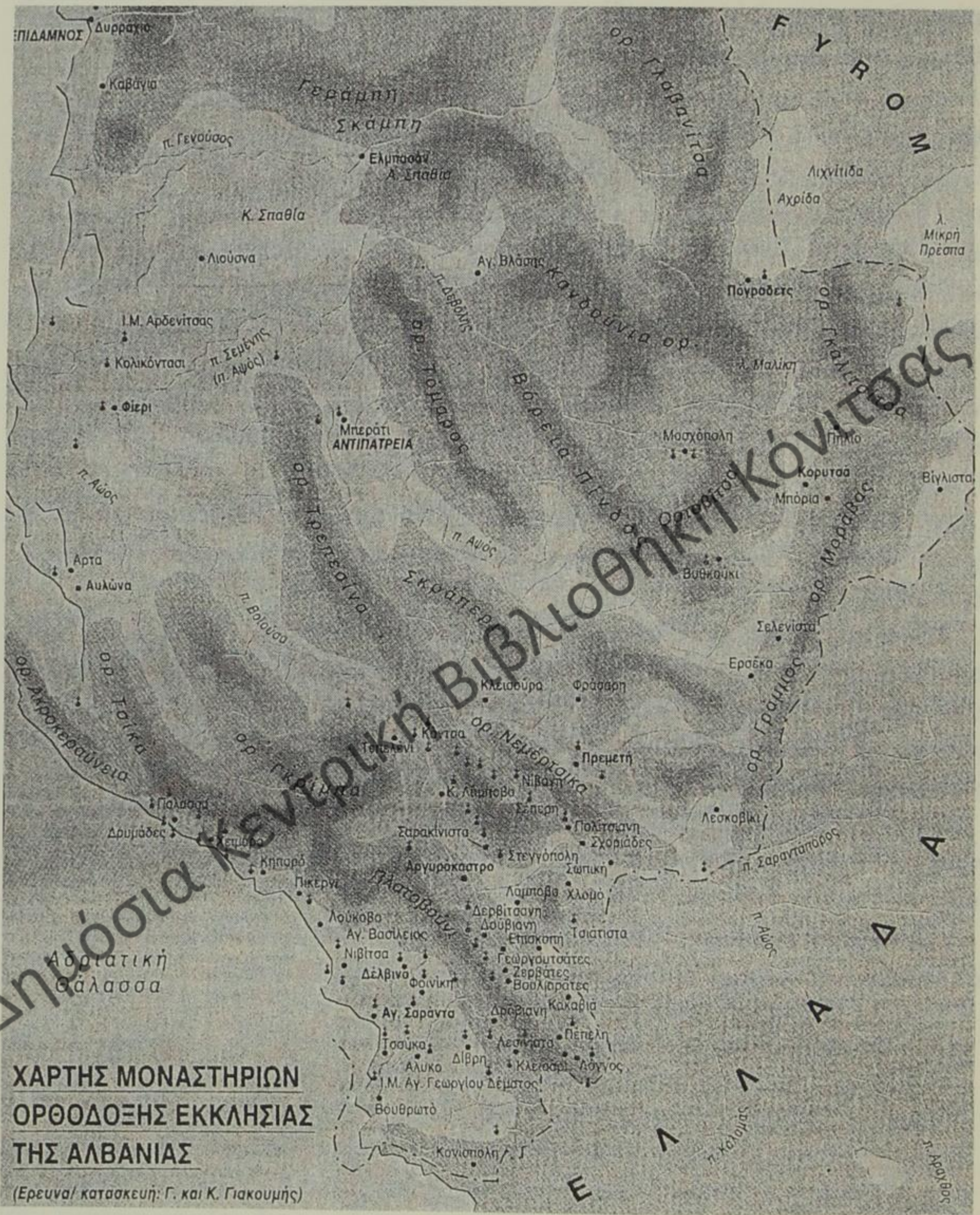
Μέσα στη χαώδη και επικίνδυνη κατάσταση που επεκράτησε στη χώρα η μισαλλοδοξία και η σωβινιστική διέγερση του αλβανικού λαού για “Μεγάλη Αλβανία”, οδήγησαν την χώρα, μετά μάλιστα το σκάνδαλο των Παρατραπεζών και την κρίση που ακολούθησε (Μάρτιος 1997), σε μεγαλύτερη οικονομική εξαθλίωση και κοινωνική απομόνωση.

Οι συμπατριώτες μας Συνέλληνες παλεύουν να ξαναβρούν την “ταυτότητά” τους, συσπειρώνονται και αγωνιούν για το μέλλον τους και το μέλλον των παιδιών τους.

Για τα γεγονότα όμως πριν και μετά την κατάρρευση του καθεστώτος θα αναφερθούμε εκτενέστερα στο Δεύτερο Μέρος του παρόντος βιβλίου.

Υφαντής Νίκος

6. Νίκου Θ. Υφαντή, Συμβολή στον Αυτονομακό αγώνα της Βορείου Ηπείρου. Δεσμεύσεις και προοπτικές, ΙΒΕ, Ιωάννινα 1994, σ. 107, 108.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Η ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΚΑΤΑΚΤΗΣΗ
ΔΙΩΓΜΟΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ - ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ
ΑΝΑΓΕΝΝΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ
ΕΘΝΟΦΥΛΕΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΟΥ ΗΠΕΙΡΟΥ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Κεφάλαιο Πρώτο

- Η εμφάνιση των Τούρκων και η υποταγή της Ηπείρου
- Η κατάσταση στην Ήπειρο μετά την τουρκική κατάκτηση
- Το θαύμα της Παιδείας στην Ήπειρο
- Η συμβολή των Ηπειρωτικών Κοινοτήτων της Διασποράς
- Πνευματική Αναγέννηση - Ηπειρώτες λόγιοι και δάσκαλοι
- Ο Πατροκοσμάς

1. Η εμφάνιση των Τούρκων και η υποταγή της Ηπείρου

Μετά τις εισβολές των Σλάβων και των Βουλγάρων στις αρχές του 14ου αιώνα, η Βυζαντινή Αυτοκρατορία, και εξαιτίας των εμφύλιων συρράξεων, αποδυναμώνεται.

Στο πρώτο μισό του 14ου αιώνα παρατηρείται η εισβολή των Σέρβων, οι οποίοι πολύ γρήγορα εξαπλώνονται στη Βυζαντινή αυτοκρατορία και συμπεριλαμβάνουν στο κράτος τους την Ήπειρο, τη Θεσσαλία και μέρος της Μακεδονίας.

Ο ηγέτης τους Στέφανος Δουσάν (1337-1355) ανακηρύσσεται "Αυτοκράτωρ Σερβίας και Ρωμανίας" και το 1345 αναγορεύεται στα Σκόπια "Βασιλιάς Ρωμαίων".

Με τον θάνατο του Δουσάν το Σερβικό κράτος διαλύθηκε, γεγονός που διευκόλυνε την προέλαση των Τούρκων προς Νότο, αφού οι Βυζαντινοί αδυνατούσαν να ανακόψουν την τουρκική απειλή.

Την περίοδο της Σερβοκρατίας ο Δουσάν ανέθεσε στον Σέρβο Θωμά Πρελιούμποβιτς την διοίκηση της Ηπείρου. Ο Πρελιούμποβιτς με μια σειρά μέτρων προσπάθησε να αλλοιώσει τη δημογραφική ταυτότητα των Ηπειρωτών. Οι Ηπειρώτες όμως αντέδρασαν σε αυτά τα αφομοιωτικά μέτρα.

Με τον θάνατο του Πρελιούμποβιτς - δολοφονήθηκε το 1385 στα Γιάννινα από τους σωματοφύλακές του - λήγει και η Σερβοκρατία στην Ήπειρο.

Από τις αρχές του 1360 αρχίζει η εισβολή των Τούρκων στη Βαλκανική. Εκμεταλλεύτηκαν την ανυπαρξία αντίστασης και μέσα στα επόμενα τριάντα χρόνια κατέλαβαν πολλές βαλκανικές περιοχές.

Οι Σέρβοι επεχείρησαν να τους αντιμετωπίσουν και να σταματήσουν την τουρκική πλυμμυρίδα.

Η αποφασιστική μάχη μεταξύ Σέρβων και Τούρκων δόθηκε στις 15 Ιουνίου 1389 στο Κοσσυφοπέδιο. Παρότι οι Τούρκοι έχασαν τον Σουλτάνο τους Μουράτ

τον Α΄ νίκησαν τους Σέρβους και ξεχύθηκαν στις βόρειες περιοχές της Ηπείρου με τον νέο Σουλτάνο Βαγιαζήτ (Γκιλντιρίμ=Κεραυνός) και γρήγορα αποικίζουν με Τουρκομανικούς πληθυσμούς τις κατακτημένες περιοχές.

Από τότε σε ορισμένες ηπειρωτικές περιοχές, στις οποίες έντονο ήταν το οθωμανικό στοιχείο, φάνηκαν και τα πρώτα σημάδια της εξωμοσίας.

Ο Τουρκικός επεκτατισμός αναχαιτίστηκε προς στιγμή μετά τη μάχη της Άγκυρας (1402) και την ήττα των Τούρκων από τις δυνάμεις του Ταμερλάνου.

Πολύ γρήγορα όμως οι Τούρκοι συνήλθαν από την ήττα της Άγκυρας και κινήθηκαν να ολοκληρώσουν τα κατακτητικά τους σχέδια. Στα 1415 καταλαμβάνουν την Κρούια, και το 1417 το Βουθρωτό, το Δέλβινο, το Αργυρόκαστρο, την Ποσειτή και την Κόνιτσα.

Στα 1430 ο Σουλτάνος Μουράτ δίνει εντολή στον Σινάν Πασά να εισβάλει στην Ήπειρο και να καταλάβει τα Ιωάννινα.

Με την πτώση των Ιωαννίνων ολοκληρώνεται η κατάκτηση της Ηπείρου από τους Τούρκους και αρχίζει η επιχείρηση του βίαιου εκτουρκισμού των Ηπειρωτών.

Πολλοί αναγκάζονται να εξισλαμιστούν ειρηνικά για να σώσουν τις περιουσίες τους. Είναι οι λεγόμενοι “Σπαχήδες”. Οι απόγονοί τους “κρυπτοχριστιανοί” θα συγκροτήσουν αργότερα τα σώματα των “Σπαχήδων”.

Με την κατάκτηση όλων των Ηπειρωτικών περιοχών οι Τούρκοι εγκαθιστούν Γιουρούκους της Ανατολής. Οι πιέσεις εντείνονται και αναγκάζουν πολλούς Ηπειρώτες να μεταναστεύσουν στην Ιταλία και στην Κεντρική Ευρώπη. Οι απόγονοι αυτών που εγκαταστάθηκαν στην Ουγγαρία και Αυστρία με πολλούς τρόπους βοήθησαν τη σκλαβωμένη Πατρίδα.

Μια από τις ελάχιστες προσπάθειες αντίστασης κατά των Οθωμανών υπήρξε η αντίσταση υπό την ηγεσία του Γεωργίου Καστριώτη (Σκεντέρμπεη).

Μετά από νικηφόρες νίκες κατά του τουρκικού στρατού απελευθερώθηκε η χώρα και κατέληξε στη δημιουργία ανεξάρτητου Ηπειρωτικού Κράτους.

Ο θάνατος του Γ. Καστριώτη (1468) άφησε τεράστιο κενό και οι Τούρκοι επιβλήθηκαν σε ολόκληρη τη χώρα, η οποία απετέλεσε τουρκική επαρχία.

Στους δυο επόμενους αιώνες οι Τούρκοι ακολούθησαν πολιτική εποίκισμού των περιοχών με τούρκους εποίκους και ενέτειναν τις προσπάθειες εξισλαμισμού.

2. Η κατάσταση στην Ήπειρο μετά την Τουρκική κατάκτηση

Ο Ηπειρωτικός Ελληνισμός άρχισε να συρρικνώνεται στην περίοδο των πέντε σχεδόν αιώνων κάτω από την Οθωμανική κυριαρχία.

Η συνεχής τουρκική καταπίεση έφερε την Ήπειρο σε πρωτόγονη κατάσταση σε όλους τους τομείς.

Οι Τούρκοι διαίρεσαν την Ήπειρο σε δέκα διοικητικά διαμερίσματα (σαντζάκια): Στα σαντζάκια της Άρτας, των Ιωαννίνων, του Δυραχίου, του Αργυροκάστρου, της Σκόδρας, της Οχρίδας, του Ελμπασάν, της Πρισερένης, της Βλιώρας και του Ντουγκακίν. Όλα τα σαντζάκια ανήκαν στο Εγλιαλέτι της Ρωμυλίας με έδρα την Φιλιππούπολη.

Τότε παρατηρήθηκε το φαινόμενο των σπαχήδων, οι οποίοι προσχώρησαν με τη θέλησή τους στον Ισλαμισμό για να διατηρήσουν τα φεουδαρχικά τους δικαιώματα.

Οι πόλεμοι και η βαριά φορολογία έφεραν τη δυστυχία στην Ήπειρο. Οι πληθυσμοί της υπαίθρου αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τις περιουσίες τους και έγιναν δουλοπάροικοι και “τσιφτσίδες”.

Το πιο αξιόλογο σαντζάκι της Ηπείρου ήταν το σαντζάκι των Ιωαννίνων, με έδρα τα Ιωάννινα. Η πόλη των Ιωαννίνων εξελίχτηκε σε σπουδαίο εμπορικό και πολιτιστικό κέντρο. Συνδέονταν με πολλές άλλες Ηπειρωτικές πόλεις και κυρίως με το μεγάλο Ηπειρωτικό πνευματικό και εμπορικό κέντρο, τη Μοσχόπολη.

Η κατακόρυφη οικονομική κατάρρευση στην Ήπειρο έφερε και το βαθύ πνευματικό σκοτάδι.

Η αμάθεια και η άγνοια που βασιλεύαν παντού βοήθησαν στο φαινόμενο της εξωμοσίας.

Η γενική κατάσταση των Ηπειρωτών μετά την τουρκική κατάκτηση ήταν οικτροή από κάθε άποψη. Θα χρειαστούν να περάσουν δυο αιώνες για να αναθαρρήσει το ελληνικό στοιχείο και να αναπτυχθούν πνευματικά κέντρα, τα οποία θα αναχαιτίσουν τους ταχείς ρυθμούς του εξισλαμισμού.

Σπουδαίο ρόλο στην περίπτωση αυτή έπαιξε η Ορθόδοξη Εκκλησία με την παρουσία κυρίως στις σκλαβωμένες περιοχές του εθναπόστολου Κοσμά του Αιτωλού.

Την σκοτεινή αυτή περίοδο δεν μπορούμε να μιλούμε για κάποια μορφή παιδείας. Δεν γίνεται λόγος για φοίτηση σε σχολεία. Τα παιδιά μάθαιναν ελάχιστα ελληνικά κοντά σε αυτοδίδακτους δασκάλους, σε ιερείς και μοναχούς.

Η περίοδος που ακολούθησε την τουρκική κατάκτηση μέχρι το 1530 ήταν η πιο κρίσιμη και ζοφερή για την Ήπειρο. Κατά την περίοδο αυτή δεν υπάρχουν πληροφορίες για τη λειτουργία σχολείων. Οι θρύλοι, οι παραδόσεις, οι βαθιές ρίζες του ελληνισμού, οι ελπίδες των σκλάβων στην εθνική αναγέννηση και η πίστη στην Ορθοδοξία διατήρησαν όρθια την εθνική συνείδηση.

Η πιο μεγάλη αιμορραγία για τον Ηπειρωτικό Ελληνισμό, ασφαλώς ήρθε από τους αναγκαστικούς εξισλαμισμούς.

Η βία, οι ωμότητες, οι καταπιέσεις, οι εκφοβισμοί και οι εξευτελισμοί κατάντησαν τρόπο ζωής για τους ραγιάδες.

Να αναφέρουμε εδώ ότι η μεγαλύτερη μάστιγα του Ηπειρωτικού Ελληνισμού ήταν οι εξισλαμισμένοι χριστιανοί, οι Τουρκαλβανοί (Μουρτάτες).

Τελικά οι Τουρκαλβανοί με τον χρόνο έγιναν οι πιο σκληροί διώκτες των ομοφύλων τους.

Ο Κων/νος Κούμας αναφερόμενος στις βιαιοπραγίες των Τουρκαλβανών εις βάρος του ελληνικού στοιχείου γράφει: “Οί Τουρκαλβανοί από τὸ 1782-1792 ἔτους ἠρήμωσαν χώρας, ἔκαυσαν κώμας καὶ ἐγέμισαν ἀπὸ δάκρυα ὅλη τὴν Ἑλλάδα. Στίφη πολυάριθμα περιερχόμενα ἀφόβως ὄχι μόνον ἀγρούς καὶ κώμας διήρπαζαν ἀλλ’ ἀπεφάσισαν νὰ λεηλατήσουν καὶ πόλεις”.

Οι Τουρκαλβανοί υπήρξαν οι στενότεροι συνεργάτες των Τούρκων ακρότη και κατά τη διάρκεια του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα.

Στο τέλος του 18ου και στις αρχές του 19ου αιώνα έγιναν πειθήνια όργανα των Ευρωπαϊκών Δυνάμεων. Οι Ιταλοί κυρίως πέτυχαν να δηλητηριάσουν τις ψυχές τους και να τους στρέψουν με μεγαλύτερο φανατισμό εναντίον των Ελλήνων.

3. Το θαύμα της Παιδείας

Είναι γνωστός ο απηνής διωγμός της Παιδείας στην περίοδο που “όλα τ’ άσκιαζε η φοβέρα και τα πλάκων’ η σκλαβιά”. Γνωστή είναι επίσης η τουρκική βαρβαρότητα με απώτερο στόχο τον εξισλαμισμό των Ελλήνων και την αλλοίωση της εθνικής τους συνείδησης.

Στην Ήπειρο η κατάσταση απέβη τραγικότερη, γιατί οι Ηπειρώτες δεν είχαν να παλέψουν μόνο με την τουρκική αγριότητα, αλλά δέχονταν και τους διωγμούς των εξισλαμισμένων Ηπειρωτών, των Τουρκαλβανών (Μουρτάτων).

Οι ιερείς και οι μοναχοί της δουλωμένης πατρίδας μπόρεσαν να κρατήσουν τη σπιθαμή της μάθησης με την οργάνωση των κρυφών σχολειών και τη διδασκαλία σ’ αυτά στοιχειωδών γραμμάτων, ίσα-ίσα για να μείνει το καντήλι αναμμένο και να μη χαθούν τα πάντα κάτω από το βάρος των συνεχών τουρκικών πιέσεων.

Ο Ηπειρωτικός χώρος υπέφερε τα πάνδεινα από τις συμμορίες των Τουρκαλβανών, οι οποίοι βασάνιζαν, έκαιγαν, λεηλατούσαν, κατέστρεφαν, αφήνοντας στο διάβα τους στάχτη και ερείπια.

Στον βορειοηπειρωτικό χώρο οι λεηλασίες και καταστροφές πήραν μεγάλη έκταση κατά τους 16ο και 17ο αιώνα.

Στα 1702 (Απρίλιος) εξωμότες Τουρκαλβανοί έκαψαν το Μοναστήρι των Ισαποστόλων Κωνσταντίνου και Ελένης έξω από τη Μοσχόπολη. **Στα 1716** λεηλάτησαν και κατέστρεψαν το Μοναστήρι της Παναγίας στην περιοχή Δυρραχίου και έσφαξαν 26 μοναχούς.

“Η ιερή Μονή Δίβρας -γράφει ο Βασ. Γεωργίου- κτισμένη στον 14ο αιώνα είχε γίνει μεγάλο κρυφό εκπαιδευτικό κέντρο (στα υπόγεια της μονής) του Ηπειρωτικού Ελληνισμού. Είχε πλούσια βιβλιοθήκη με εκατοντάδες χειρόγραφα και σπάνια βιβλία και ανεκτίμητα θρησκευτικά κειμήλια. Κατά την επίσκεψή του στο μοναστήρι αυτό ο εθναπόστολος Κοσμάς ο Αιτωλός το 1775 εκτιμώντας τις δυνατότητές του ίδρυσε Ανώτερη Σχολή για τη μόρφωση του διδακτικού προσωπικού των σχολείων. Και από κει δεν άργησαν να περάσουν οι Τούρκοι με τους συνεργάτες τους Τουρκαλβανούς αφήνοντας πίσω τους τη γνωστή κατάσταση”.¹

Βαθύ πνευματικό σκοτάδι κάλυψε την Ήπειρο μετά την εδραίωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η τουρκική θηριωδία ανάγκασε τους Ηπειρώτες λόγιους να διαφύγουν στη Δύση, ενώ απαγόρευε με εξοντωτικές ποινές την ίδρυση σχολείων στις υπόδουλες χώρες.

Οι σκλάβοι Ηπειρώτες οργάνωσαν κρυφά στοιχειώδη σχολεία στα υπόγεια των εκκλησιών και των μοναστηριών και σε άλλα απόκρυφα μέρη. Εκεί με τη βοήθεια του τρεμάμενου καντηλιού, ιερείς και μοναχοί δίδασκαν ελάχιστα γράμματα, κυρίως ανάγνωση και γραφή.

Χάρη στον πατριωτισμό των Ελλήνων κληρικών κρατήθηκε άσβεστη η σπίθα της μάθησης και διατηρήθηκε η εθνική ταυτότητα.

Από τα μέσα του 18ου αιώνα αρχίζει να τριζει η Οθωμανική Αυτοκρατορία και βρίσκουν την ευκαιρία οι Έλληνες να περιμαζέψουν τα συντρίμια και να περισώνουν την φυλετική τους καταγωγή.

Οι Ηπειρώτες δεν έμειναν αμέτοχοι σ’ αυτή την κίνηση. Με ζήλο χτίζουν σχολεία σε ολόκληρη την Ήπειρο και δημιουργούν τις προϋποθέσεις για την εθνική αναγέννηση.

Ο Παν. Αραβαντινός αναφερόμενος στην Παλαιά και Νέα Ήπειρο γράφει ότι περισσότερο από κάθε άλλη περιοχή, η Ήπειρος κατά τα πονηρά χρόνια της υποδούλωσης, παρόλα τα δεινά, ανέδειξε περίφημους δασκάλους, οι οποίοι συνέβαλαν στη διάσωση της θρησκείας, στην εθνική παλιγγενεσία και στην καλλιέργεια της Παιδείας².

1. Βασ. Γεωργίου, η Βόρειος Ήπειρος - Η συνεχιζόμενη εθνική τραγωδία, Εκδόσεις Ε. Ρήγα, σελ. 123.

2. Βλ. Παν. Αραβαντινού Εισαγωγή - Επιμέλεια Ε.Ι. Νικολαΐδου. Ιστορία της Ελληνικής Παιδείας, εκδόσεις Ε.Η.Μ., Ιωάννινα 1986, σ. 108, όπου διαβάζουμε: “Αναγράφοντες εν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ τὰ περὶ τῆς ἐκπαιδευτικῆς καταστάσεως τῆς ἐν λόγῳ χώρας σεμνυνόμεθα ὡς Ἡπειρώτης ἔχοντος εἰπεῖν πλείονα καὶ θετικώτερα τῶν ἐκτεθέντων καὶ ἐκτεθεισομένων περὶ τῶν ἄλλων ἑλληνικῶν χωρῶν, διότι εὐτυχῶς εὗρομεν οὐχὶ εὐκαταφρονήτους πηγὰς σποραδικῶς ἐγκειμένας”.

Από την παλαιά Ήπειρο ο Π. Αραβαντινός αναφέρει τις σχολές που λειτούργησαν στα Γιάννινα. Τη Σχολή της Ιεράς Μονής του Σπανού, στο νησί, που ιδρύθηκε το 1282, τη Σχολή των Ελληνικών Γραμμάτων, στο φρούριο των Ιωαννίνων, που ιδρύθηκε πριν από τον 15ο αιώνα, τη Σχολή του Επιφανίου, τη Σχολή του Γκούμα, τη Μαρουτσαία Σχολή, την ίδρυσαν οι αδελφοί Σίμων και Λάμπρος Μαρούτσοι το 1742, την Καπλάνειο Σχολή³.

Επίσης γράφει για την παιδεία στην Άρτα, στην Παραμυθιά, στην Κόνιτσα, στην Πάργα, στην Πρέβεζα, στο Μέτσοβο, στους Καλαρύτες, στο Συρράκο, στο Ζαγόρι και στο Δελβινάκι⁴. Στις πόλεις αυτές ιδρύθηκαν σχολές, οι οποίες απέβησαν σε αξιόλογα ελληνικά εκπαιδευτήρια.

Ιδιαίτερα αναφέρεται στην κατάσταση που επικρατούσε στο Δέλβινο, στη Δρόβιανη και στο Αργυρόκαστρο, όπου λειτούργησαν ελληνικά σχολεία κατά τα “πονηρά χρόνια της Τουρκοκρατίας”.

Στην Παλαιά και στη Νέα Ήπειρο ανήκαν και οι περιοχές του Δελβίνου και της Χειμάρας, “η χαονική γη της Ηπείρου”⁵, καθώς και οι περιοχές Αργυροκάστρου, Βερατίου και Κορυτσάς, για τις οποίες ο Αραβαντινός κάνει ιδιαίτερο λόγο.

Όσον αφορά για την κατάσταση που επικρατούσε στην Νέα Ήπειρο από τον 16ο αιώνα και μετά με πικρία γράφει ο Αραβαντινός ότι στις περιοχές αυτές τα ελληνικά γράμματα, λόγω της πλειοψηφίας του αλβανικού στοιχείου και των εξισλαμισμών, περιορίστηκαν σε μερικές ιερές μονές.

Η ελληνική όμως παιδεία ακόμη και στην Άνω Αλβανία προσείλκυε πολλούς και είχαν ιδρυθεί ορθόδοξες κοινότητες, οι οποίες εκ των ενόντων συντηρούσαν σχολεία⁶.

Πρώτη στην ίδρυση σχολείων και στην ανάπτυξη των γραμμάτων αναδείχτηκε η πόλη των Ιωαννίνων. Παράλληλα με την καλλιέργεια των ελληνικών γραμμάτων συνέτεινε και στην αναβίωση του κλασικού αρχαιοελληνικού πνεύματος.

Το πρώτο ελληνικό σχολείο στα Γιάννινα ιδρύθηκε το 1600 με δαπάνη του Γιαννιώτη Μάνο Γκούμα και με πρώτο δάσκαλο τον λόγιο Βησσαρίωνα Μακρή. Απόφοιτοι του σχολείου αυτού δίδαξαν αργότερα σε πολλά μέρη της Ηπείρου,

3. Παν. Αραβαντινού, ό.π., σ. 110-125.

4. Παν. Αραβαντινού, ό.π., σ. 126-135.

5. Παν. Αραβαντινού, ό.π., σ. 129

6. “Παρατηροῦμεν εὐχαρίστως ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν τούτην ἡ ἐλληνικὴ Παιδεία ἐμαγνήτευσεν ὅπως οὖν καὶ τινὰς πόλεις τῆς Ἄνω Ἀλβανίας, οἷον τὸ Δυρράχιον, τὴν Ἐλβασάνην καὶ τὴν Καβάσαν, ὡς αἱ ὀρθόδοξοι κοινότητες ἐκ τῶν ἐνόνητων συντηροῦσι κοινὸν διδασκαλεῖον πρὸς ἀρχικὴν ἐκπαίδευσιν τῆς νεολαίας των”, γράφει ο Αραβαντινός, ό.π. π., σ. 136 (υποσημείωση).

της Θεσσαλίας, της Μακεδονίας και αλλού.

Σχεδόν όλοι όσοι ασχολήθηκαν με τα γράμματα και συνέγραψαν βιβλία αργότερα προέρχονται από το σχολείο του Γκούμα.

Γρήγορα η ίδρυση σχολείων απλώθηκε σε ολόκληρη την Ήπειρο. Έτσι βλέπουμε να ιδρύονται και να λειτουργούν σχολεία στο Μέτσοβο, την Άρτα, την Κορυτσά, την Πρεμετή, την Αυλώνα, τη Χειμάρρα, το Αργυρόκαστρο.

Είναι γεγονός ότι η Ήπειρος, κατά την περίοδο αυτή, διέσωσε τα ελληνικά γράμματα περισσότερο από κάθε άλλο ελληνικό μέρος. Και στην Αθήνα, σ' αυτό το διάστημα, δεν παρατηρούμε τέτοιας έκτασης εργώδη πνευματική κίνηση, όπως στις διάφορες Ηπειρωτικές πόλεις.

Στο Αργυρόκαστρο, από πλούσιους Αργυροκαστρίτες εγκατεστημένους στη Βενετία, ιδρύθηκε το 1633 ελληνικό σχολείο, το οποίο έκλεισε για να επαναλειτουργήσει το 1789.

Το 1749 επίσης ο Ρίζος Σπύρος, πλούσιος Δελβινιώτης, ιδρύει στο Δέλβινο το Ελληνικό Γραμματολογικό Επιστημονικό Σχολείο της Λάγκας Δελβίνου.

Ιδρύθηκαν σχολεία, όχι μονάχα κάτω από τον Γενούσιο ποταμό, αλλά και βορειότερα στο Δυρράχιο, στα Τίρανα και το Ελμπασάν.

Εκείνοι που ιδιαίτερα με τις πλούσιες χορηγίες τους βοήθησαν ουσιαστικά στην πνευματική κίνηση της Ηπείρου, αλλά και της Ελλάδος, ήταν Γιαννιώτες έμποροι, εγκατεστημένοι στο εξωτερικό, όπως οι αδελφοί Ζωσιμάδες, ο Ζώης Καπλάνης και πολλοί άλλοι.

Τα βιβλία που συγγράφονται στα Ιωάννινα από λόγιους τυπώνονται στα τυπογραφεία των Γλυκηδών της Βενετίας.

Στα 1796 ιδρύεται στα Γιάννινα η Μαρουτσαία Σχολή με χορηγία του Ζώη Καπλάνη. Σ' αυτή τη Σχολή διδάσκει ο δάσκαλος Αθανάσιος Ψαλλίδας. Διδάσκονται αρχαία Ελληνικά, ιστορία, γεωγραφία, αριθμητική και φιλοσοφία.

Την ίδια εποχή λειτουργεί στα Γιάννινα και η Σχολή Μπαλάνου, υπό τη διεύθυνση του Κοσμά Μπαλάνου.

Η λειτουργία σχολείων στον Ηπειρωτικό χώρο είχε ευεργετικά αποτελέσματα και συνετέλεσε όσο τίποτε άλλο στην αφύπνιση των εθνικών συνειδήσεων των υπόδουλων, που τους οδήγησε στον απελευθερωτικό αγώνα.

Οι Ηπειρώτες λόγιοι και δάσκαλοι, συνεπικουρούμενοι από τους Μεγάλους Ηπειρώτες Ευεργέτες, έδωσαν την πνευματική ώθηση στο υπόδουλο γένος για εθνική δικαίωση και ανεξαρτησία.

Οι φιλελεύθερες ιδέες που επικρατούσαν στην Ιταλία, Κεντρική Ευρώπη και Ρωσία, βρήκαν πρόσφορο έδαφος και αναπτύχθηκαν στην Ήπειρο, με όλα τα γνωστά αποτελέσματα για το Έθνος.

4. Η συμβολή των Ηπειρωτικών Κοινοτήτων της Διασποράς

Οι Κοινότητες που ιδρύθηκαν από Έλληνες μετανάστες στο εξωτερικό έχουν την έννοια των Συλλόγων ή των Αδελφοτήτων, με κύριους καταστατικούς σκοπούς την βοήθεια (ηθική και υλική) της δούλης Πατρίδας.

Στις κατακτημένες χώρες η Οθωμανική Αυτοκρατορία δεν άφησε ίχνη πολιτισμού. Είναι η μοναδική κατακτητική δύναμη που ενδιαφέρθηκε μόνο για την είσπραξη των φόρων, εφαρμόζοντας κατακτητική οικονομία.

Επειδή δεν μπόρεσε να συγκροτήσει άρτια διοικητική οργάνωση ευνόησε τον κλήρο και τους προεστούς, δίνοντας κάποια προνόμια.

Έτσι αναπτύχθηκαν Κοινότητες στο εσωτερικό (Ζαγοροχώρια, Αιπελακία, Μακεδονοχώρια), οι οποίες απολάμβαναν αρκετής αυτονομίας. Παράλληλα με τις Κοινότητες στις υπόδουλες περιοχές δημιουργήθηκε και ο θεσμός των προεστών και της δημογεροντίας.

Οι Κοινότητες που ιδρύθηκαν στις Ευρωπαϊκές χώρες κυρίως από πλούσιους Έλληνες εγκατεστημένους σ' αυτές, δεν έχουν σχέση με τις Κοινότητες που δημιουργήθηκαν στο εσωτερικό των υπόδουλων περιοχών.

Όπως αναφέρθηκε πιο πάνω η τουρκική κατάκτηση και οι πιέσεις και ωμότητες που ακολούθησαν ανάγκασαν τους Ηπειρώτες να μεταναστεύσουν ομαδικά προς τις Βενετοκρατούμενες περιοχές της Νότιας Ελλάδας, προς την Ιταλία και τις χώρες της Κεντρικής Ευρώπης.

Οι μεγάλες αποδημίες των Ηπειρωτών αρχίζουν από τον 17ο αιώνα και κατευθύνονται προς τις χώρες της Αυστροουγγαρίας.

Η μαζική αυτή φυγή είχε για ισχυρά κίνητρα το κέρδος, αλλά και την ανάγκη να αποφύγουν τα τουρκοαλβανικά στίφη που σε καθημερινή βάση βιαιοπραγούσαν.

Περίφημες ελληνικές παροικίες ιδρύθηκαν στη Βιέννη και τη Βουδαπέστη από Μοσχοπολίτες εμπόρους.

Στην αρχή οι απόδημοι Ηπειρώτες ασκούν τα επαγγέλματα του Χαλκουργού, του κτίστη, του ξυλουργού, του γυρολόγου, αλλά δεν αργούν να εξελιχθούν σε μεγαλέμπορους και σε πρόσωπα σεβαστά στις χώρες που ζουν.

Πολλές ελληνικές παροικίες - κοινότητες ευδοκίμησαν και αναπτύχθηκαν σε μεγάλα οικονομικά και πνευματικά κέντρα, με παράλληλη κοινωφελή δράση.

Ανθηρές Ηπειρωτικές Κοινότητες δημιουργήθηκαν στη Βιέννη και Βουδαπέστη, αλλά και άλλες ελληνικές κοινότητες ιδρύθηκαν στις Παραδουνάβιες ηγεμονίες Βλαχία και Μολδαβία και στη Ρωσία.

Όλες οι ιδρυθείσες κοινότητες, η καθεμιά με τον τρόπο της, πρόσφεραν πολύτιμες υπηρεσίες στο Έθνος και στις ιδιαίτερες πατρίδες τους. Ανακηρύχθηκαν ευ-

εργάτες του δουλωμένου γένους. Θα γίνει γι αυτούς ξεχωριστός λόγος στην παρούσα εργασία.

Επιβάλλεται να ειπωθούν λίγα λόγια για τον απόδημο ελληνισμό και την αιμορραγία της αποδημίας του Ηπειρώτη.

Πολεμικές περιπέτειες, βάνανση τουρκική κατοχή, επιδρομές και λεηλασίες Τουρκαλβανών, άλλα ατυχή ιστορικά συμβάντα και η λειψή γη συνέβαλαν στο φαινόμενο της μετανάστευσης του Ηπειρώτη.

Η αποδημία αποτυπώνεται εναργέστερα στο τραγούδι της ξενιτιάς:

*Τη ξενιτιά, τη γυμνωσιά, τη πίκρα και το χάρο,
τα τέσσερα τα ζύγιασαν, βαρύτερ' είν' τα ξένα.
Παρηγοριά 'χει ο θάνατος, ελεημοσύνη ο χάρος
και ο ζωντανός ο χωρισμός, παρηγοριά δεν έχει.*

Οι κάτοικοι του βορειοηπειρωτικού χώρου μοιρολόγησαν με πάθος την ξενιτιά στα πολυφωνικά τους τραγούδια, μοναδική περίπτωση πολυφωνίας. Εκφράζουν τον φυσικό, ιστορικό και κοινωνικό χώρο, τις αγωνίες και τους πόθους τους, αλλά και την κατάρα της αποδημίας.

*Ανάθεμά σε ξενιτιά και συ και τα καλά σου,
πλειότερ' είν' τα φαρμάκια σου, περί τα διάφορά σου.
Το τ'είδαν τα ματάκια μου στα εσσημά τα ξένα
τους ξένους, που τους έθαβαν, τους ξένους τους καημένους
απ' όξω από την εκκλησιά, σ' ένα παλιό μπαϊρι
χωρίς θυμιάμα και κερί, χωρίς παπά και ψάλτη,
χωρίς αδέρφια κλάματα και μάνας μοιρογιολόγια.*

Οι θλιβερές καρδιές και τα πικραμένα χείλη των ραγιαδών ανοίγουν για να στείλουν τα δάκρυά τους στο “ξενιτεμένο πουλί” τους, που το χαίρεται η ξενιτιά και οι ίδιοι μένουν με τον καημό του:

*- Τί να σου στείλω, ξένε μου, τί να σου προβοδήσω;
Να στείλω μήλο σέπεται, κυδώνι μαραγκιάζει.
Να στείλω και το δάκρυ μου σ' ένα φτενό μαντήλι.
Το δάκρυ μου ήταν βαφερό κι έβαψε το μαντήλι.
Τρία ποτάμια τόπλεναν και βάψαν και τα τρία...*

Γνωστοί οι Βαρελάδες (βαενάδες) της Σωπικής, ενός χωριού στο Πάνω Δυτικό Πωγώνι, πέρα από τα σύνορα. Οι Σωπικιώτες βαρελάδες ταξιδεύονταν σε όλη τη Βαλκανική. Είχαν μάλιστα, για να αποφεύγουν δύσκολες καταστάσεις, και τη δική τους συνθηματική γλώσσα, τα “σώπικα”. Διατήρησαν όμως, και διατηρούν και μέχρι σήμερα, έντονους δεσμούς με τα πατρικά χώματα.

Οι Ηπειρώτες αναζητούσαν άλλα μέσα και άλλους δρόμους. Τα ξένα τους ρουφούσαν ιδρώτα και αίμα.

Η Ήπειρος, η μια και ενιαία Ήπειρος, έχει κάμει μεγάλο ταξίδι στο χρόνο και την ιστορία. Η ξενιτιά είναι το δράμα και η δόξα της.

Ο “μισεμός” συνεχίζει να δέρνει την Ήπειρο. Σπαραγμός, σαν ποτάμι θολό. Από την ώρα του χωρισμού ως την ώρα της γλυκιάς αντάμωσης πόνος και δάκρυα. Επώδυνη η ώρα της αναχώρησης και του αποχωρισμού:

*Άργησε φούρε να καείς και συ ψωμί να γένεις,
για να διαβεί ο Κυρατζής κι ο γιος μου ν' απομείνει.*

και

*Κλαίν' οι πέτρες, τα λιθάρια, κλαίνε τον καημό,
έκλαιγα και γω ο καημένος τον ξεχωρισμό.*

Η νιόπαντρη κρεμιέται στο λαιμό του αγαπημένου της και τον παρακαλεί σπαρακτικά:

*Πάρε μ', αφέντη, πάρε με, πάρε και με κοντά σου
να μαγειρεύω να δειπνάς, να στρώνω να κοιμάσαι.*

Κάποιες μορφές την ώρα του αποχωρισμού χαράζονταν από την απόφαση. Μαντήλια βουτηγμένα στα δάκρυα ανέμιζαν και ύστερα απόλυτη σιωπή και βουβαμάρα στα χωριά.

Στα μακρινά ξένα οι Ηπειρώτες δεν λησμόνησαν τον γενέθλιο τόπο. Ίδρυσαν παροικίες, κοινότητες, συλλόγους, σωματεία και αδελφότητες με σκοπό να συνδράμουν τη δουλωμένη πατρίδα και να βοηθήσουν στη διατήρηση σχολείων και αμοιβές δασκάλων, στη κατασκευή δρόμων και συντήρηση εκκλησιών.

Οι ξενιτεμένοι τους καρπούς του μόχθου τους θα μεταφέρουν στη γενέτειρα και θα προσφέρουν απλόχερα τους κόπους τους σε εθνικές και κοινωνικές ανάγκες.

Η Ηπειρωτική ευποιΐα, το βαθύ και πηγαίο αίσθημα του Ηπειρωτισμού, ειδικότερα στην Ήπειρο, στάθηκε η βάση της αναπαραγωγής εσωτερικών αλλαγών και καταγραφής ιστορικών και πολιτιστικών στοιχείων.

Αναφέρουμε μερικές Αδελφότητες που ιδρύθηκαν στο εξωτερικό και έδωσαν νέα ώθηση στην αναγέννηση της δούλης πατρίδας.

Στην κορυφή της πυραμίδας βρίσκεται ο “Ηπειρωτικός Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος Κων/πόλεως” που αναζωογόνησε την Εκπαίδευση στην Ήπειρο. Οι Αδελφότητες μετά το 1913 ατόνησαν λόγω των πολιτικών μεταβολών που ακολούθησαν.

Ο “Ηπειρωτικός Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος Κων/πόλεως” ιδρύθηκε, το 1871 με κύριους καταστατικούς σκοπούς την ίδρυση και συντήρηση σχολείων στα υπόδουλα Ηπειρωτικά εδάφη. Ο Σύλλογος αυτός απετέλεσε την κινητήρια αναγεννητική δύναμη στη διάσωση της ελληνικής γλώσσας και του ελληνικού πολιτισμού

στην Ήπειρο.

Κατέβαλε άοκνες προσπάθειες κάτω από την εμπνευσμένη διοίκηση επιφανών Ηπειρωτών και δικαιώθηκε.

Επίσης ιδρύθηκαν οι Αδελφότητες: α) Φιλεκπαιδευτική Αδελφότητα Πρεμετινών "Η Φιλομάθεια", με έδρα την Κων/πολη (1876), με κύριους σκοπούς την συντήρηση και προαγωγή των σχολείων και την ανέγερση διδακτηρίου για το Παρθεναγωγείο Πρεμετής, β) Η Φιλόμουσος Αδελφότης Σαρακίνιστας "Η Άμιλλα", 1881, με έδρα την Κων/πολη, με κύριο σκοπό τη δημιουργία Σχολών στην Σαρακίνιστα της Λιντζουριάς, περιοχή που είχε απόλυτη ανάγκη να συγκρατηθούν οι πληθυσμοί της και να μην χάσουν τελείως την ελληνική τους καταγωγή.

γ) "Φιλεκπαιδευτική Αδελφότης Δρόβιανης" με έδρα την Πάτρα και έτος ίδρύσεως 1898. Στην Αδελφότητα αυτή οφείλεται κατά πολύ η εύρυθμη λειτουργία των Σχολείων της Δρόβιανης.

δ) Η Αδελφότης Χλωμού "Η Αγία Παρασκευή" 1905, με έδρα την Κων/πολη, με τους ίδιους σκοπούς.

ε) Αδελφότης Νοβοσέλας - Πρεμετής, με έδρα την Κων/πολη.

Διατηρούσε σχολείο στη Νοβοσέλα και προσπαθούσε με δικούς της πόρους να βοηθήσει μαθητές του χωριού να σπουδάσουν⁷.

5. Πνευματική αναγέννηση - Ηπειρώτες λόγιοι και δάσκαλοι

Σημαντική βοήθεια στην αναβίωση της ελληνικής παιδείας στην Ήπειρο πρόσφεραν και αρκετοί Ηπειρώτες λόγιοι, οι οποίοι, στα χρόνια της σκλαβιάς, συνετέλεσαν στην αφύπνιση των εθνικών συνειδήσεων και προετοίμασαν τους ραγιάδες για τη μεγάλη εθνεγερσία.

Η υπόδουλωση στους Τούρκους, με όλες τις θλιβερές συνέπειες, έτεινε να αφανίσει το Έθνος. Η βαρβαρότητα, η αμάθεια, το σκοτάδι που επικρατούσε, είχαν σοβαρότατες επιπτώσεις στους υπόδουλους Έλληνες, που απειλήθηκαν από ολοκληρωτικό αφανισμό.

Σ' αυτές τις δύσκολες ώρες σοβαρότατο ρόλο έπαιξε η παρουσία των Μεγάλων Δασκάλων του Γένους.

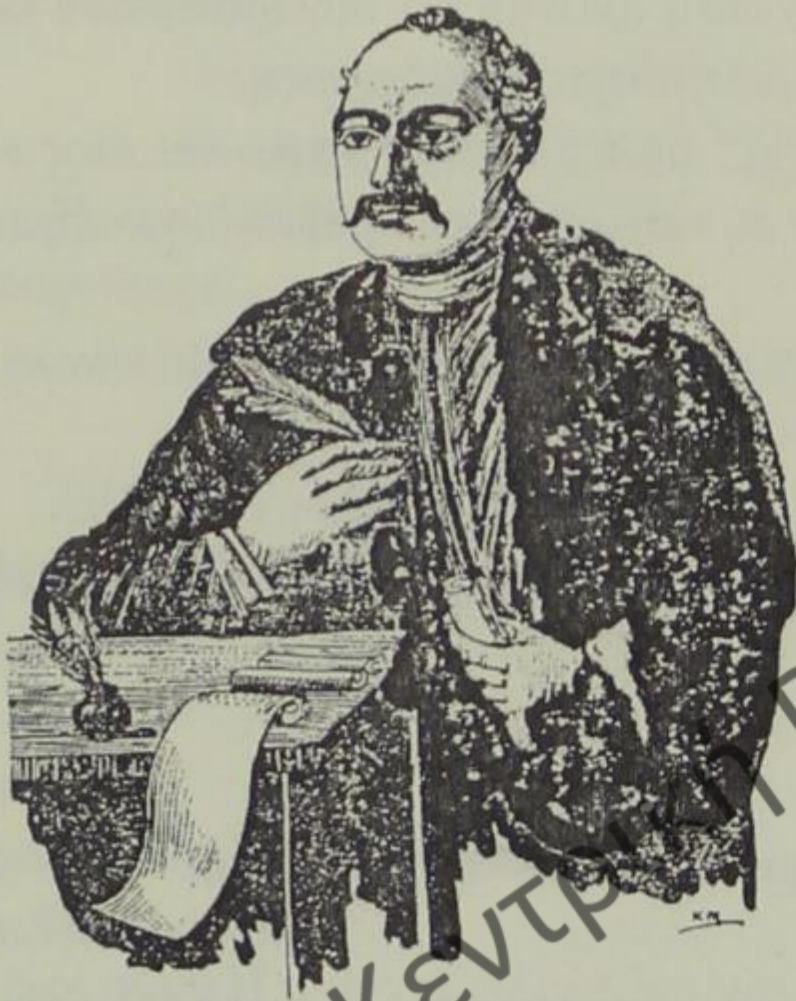
Στην Ήπειρο εξαιτίας του μαζικού εξισλαμισμού -εκούσιου και ακούσιου - η κατάσταση γινόταν όλο και περισσότερο αφόρητη. Στην Βόρειο Ήπειρο μάλιστα,

7. Βλέπε και Βασιλείου Μπαρά, Το Δέλβινο της Βορείου Ηπείρου και οι γειτονικές τους περιοχές (Πρόλογος-Επιμέλεια Λ. Ι. Βρανούση), Αθήναι 1960, σ. 337, 338. "Φωνή της Ηπείρου" Αθηνών, αριθ. 625, 27-5-1905 και "Αγών" των Αθηνών, αριθ. 118, 22-6-1901.

που ολόκληροι πληθυσμοί εξισλαμίστηκαν, η κατάσταση ήταν τραγικότερη και η αλλοίωση του φυλετικού στοιχείου άμεση.

Στις κρίσιμες αυτές ώρες που άμεσα διαγράφηκε ο κίνδυνος του αφανισμού της φυλής, κληρικοί και λαϊκοί διέτρεχαν τους χειμαζόμενους πληθυσμούς και προσπαθούσαν να τονώσουν το ηθικό των ραγιαδών και να στηρίξουν την πίστη και την εθνική τους συνείδηση.

Συνετέλεσαν στην αποτροπή του ολοσχερούς εξισλαμισμού του Ηπειρωτικού Ελληνισμού.

Αθανάσιος Ψαλίδας (1767-1829)
Λόγιος και δάσκαλος του Γένους
από τα Ιωάννινα

Ο Γιαννιώτης Αθανάσιος Ψαλίδας (1767-1829), με τα βιβλία του και τη δασκαλία του στη Μαρουτσαία Σχολή που ιδρύθηκε με το κληροδότημα του Ζώη Καπλάνη, από το 1796 μέχρι το 1820, στηρίζει ηθικά τους ραγιαδες και ενσταλάζει στις ψυχές τους την ιδέα της απελευθέρωσης.

Ο Αθανάσιος Ψαλίδας γεννήθηκε στα Γιάννινα το 1767. Λόγιος και δάσκαλος του Γένους. Φοίτησε στη Μπαλαναία Σχολή και το 1785 επήγε στη Ρωσία κοντά στους αδελφούς του.

Στη Βιέννη πήγε το 1787, σπούδασε φιλοσοφία και παρακολούθησε μαθήματα ιατρικής, μαθηματικά και πειραματική φυσική.

Το 1791, σε ηλικία μόλις 24ων ετών εξέδωσε φιλοσοφικό έργο με τίτλο “Αληθής ευδαιμονία” και στη συνέχεια το έργο “Κα-

λοκινήματα” (1795), με το οποίο παρακινούσε σε εξέγερση το δουλωμένο Γένος.

Το 1795 επιστρέφει στα Γιάννινα στα οποία και παραμένει για μια 25ετία.

Πνεύμα φωτεινό, ανήσυχο με φιλελεύθερες ιδέες, τις οποίες επεδίωκε να μεταδώσει και στους Ευρωπαίους φίλους του, καταγορώντας τους για την αδιαφορία που έδειχναν για την απελευθέρωση της πατρίδας.

Το 1796 διδάσκει στη Μαρουτσαία Σχολή και μετά στην Καπλάνειο Σχολή (1798-1820). Σοφός και ικανός δάσκαλος πρόσφερε ανεκτίμητες υπηρεσίες στο Έθνος.

Μετά την πυρκαϊά των Ιωαννίνων (Αύγ. 1820) κατέφυγε στο Τσεπέλοβο του Ζαγορίου και από εκεί το 1822 τον βρίσκουμε στην Κέρκυρα, όπου ζούσε παραδίδοντας ιδιωτικά μαθήματα.

Το 1828 διορίζεται διευθυντής σε Σχολείο της Λευκάδας όπου και πέθανε στις 20 Ιουλίου 1829. Αναμφισβήτητα ο Αθ. Ψαλίδας θεωρείται ο εκπρόσωπος του νεοελληνικού διαφωτισμού και πρωτοπόρος νεωτεριστικών ιδεών.

Κοντά του ο Ιωάννης Βηλαράς (1771-1823) με όργανο τήν απλή γλώσσα του λαού, ξανάδωσε ελπίδες στους σκλάβους και βοήθησε ουσιαστικά στην ανάσταση και ανάταση των Ελληνικών Γραμμάτων.

Γιαννιώτης γιατρός, από πατέρα γιατρό, ο Ιωάννης Βηλαράς, σπούδασε ιατρική στην Πάδουα της Ιταλίας. Συχνά επισκεπτόταν τη Βενετία, όπου αναμίχτηκε με επαναστατικούς κύκλους.

Για την επαναστατική του δράση συνελήφθη από τους Αυστριακούς και σώθηκε από τα γαλλικά στρατεύματα που είχαν μπει στη Βενετία (1797).

Επέστρεψε στα Γιάννινα το 1801 και ασκούσε το επάγγελμα του γιατρού. Διετέλεσε ιδιαίτερος γιατρός του Βελή, δευτερότοκου γιου του Αλή Πασά. Διέθετε τεράστια μόρφωση και διακατεχόταν από φιλελεύθερες ιδέες. Υπέρμαχος της απλής λαϊκής γλώσσας, επέδρασε αποφασιστικά στη στροφή του Σολωμού προς τη δημοτική.

Την αναγκαιότητα της δημοτικής γλώσσας θεωρούσε εθνική υπόθεση.

Έγραψε ποιήματα λυρικά, σατυρικά και μύθους. Μετέφρασε τον “Κρίτωνα” του Πλάτωνα και την “Βατραχομουμαχία”.

Το 1814 τύπωσε στην Κέρκυρα ένα μέρος του έργου του με τον τίτλο “Η Ρομένη γλώσσα” αφιερωμένο “προς το σοφολογητότατον κηρ Αθανάσιον Ψαλήδαν”. Κατά την πυρπόληση των Ιωαννίνων (Αύγ. 1820), κάηκε το σπίτι του και κατέφυγε στο Τσεπέλοβο Ζαγορίου μέχρι το τέλος της ζωής του το 1828.

Το 1835 εκδόθηκαν στην Αθήνα τα “Απαντά” του.

Ευγένιος Βούλγαρης (1716-1806)
Κληρικός και διδάσκαλος του Γένους.

Ο Ευγένιος Βούλγαρης (1716-1806) και ο δάσκαλός του **Μεθόδιος ο Ανθρακίτης** πρόσφεραν ανυπολόγιστες υπηρεσίες στο δουλωμένο γένος.

Κληρικός και δάσκαλος του Γένους ο Ευγένιος Βούλγαρης, κατά κόσμον Ελευθέριος Πέτρου Βούλγαρης, γεννήθηκε στην Κέρκυρα.

Φοίτησε στις σχολές της Άρτας και των Ιωαννίνων. Έξυπνος και φιλόπρονος εστάλη από εύπορους Γιαννιώτες για σπουδές στην Πατάβιο της Ιταλίας, όπου παρακολούθησε Θεολογία και Φιλοσοφία.

Επίσης σπούδασε αρχαία ελληνικά, λατινική και εβραϊκή φιλολογία.

Μετά από λαμπρές σπουδές επέστρεψε στα Γιάννινα και το 1737 εκάρη μο-

ναχός και πήρε το όνομα Ευγένιος. Το 1742 ανέλαβε τη διεύθυνση της Μαρουτσαίας Σχολής.

Η διδασκαλία του προκάλεσε σφοδρές αντιρρήσεις από τους διανοούμενους της εποχής. Ο δάσκαλος Μπαλάνος Βασιλόπουλος εκαυτηρίασε τις νεωτεριστικές του ιδέες, τις οποίες θεωρούσε επικίνδυνες.

Οι οξείες αυτές αντιθέσεις τον απομάκρυναν το 1750 από τα Γιάννινα και μετά από πρόσκληση, ανέλαβε τη διεύθυνση της Σχολής Κοζάνης. Η φήμη του σοφού άντρα έφτασε μέχρι την Κωνσταντινούπολη. Το 1753 τον προσκάλεσε ο Πατριάρχης Κύριλλος και του ανέθεσε την σχολαρχία της Αθωνιάδας Σχολής.

Λόγω των πολλών ερίδων και προστριβών εγκατέλειψε και την Κωνσταντινούπολη και για οκτώ χρόνια μετέβη στη Γερμανία όπου επιδόθηκε στις μελέτες του και εξέδωσε στη Λειψία μέρος των έργων του.

Το 1772 προσκλήθηκε από την Αυτοκράτειρα Αικατερίνη Β΄ στη Ρωσία και διορίστηκε βιβλιοθηκάριος της Αυτοκρατείας.

Το 1775 χειροτονήθηκε στη Μόσχα ιερέας και το 1776 έγινε αρχιεπίσκοπος Σλαβινίου και Χερσώνος. Στην έδρα του αυτή παρέμεινε για μια 3/ετία και δεχόταν τους Έλληνες που κατέφευγαν στην περιοχή του.

Παραιτήθηκε από τη θέση του για να αφοσιωθεί στις μελέτες του και παρέμεινε στην Πετρούπολη, όπου και πέθανε το 1806.

Πολυγροφότατος, σοφός δάσκαλος, συνετέλεσε στην πνευματική ανάπτυξη των Ελλήνων και επέδρασε στην αφύπνιση του Γένους.

Ούτε στιγμή δεν έπαυσε να αγωνίζεται για την ελευθερία των συμπατριωτών του.

Το συγγραφικό του έργο είναι τεράστιο και η παραγωγή καταπληκτική.

Δάσκαλος του Ευγένιου Βούλγαρη ο **Μεθόδιος Ανθρακίτης**, Ηπειρώτης λόγιος. Γεννήθηκε στα Γιάννινα στα μέσα του 17ου αιώνα. Και η συμβολή του Μεθόδιου Ανθρακίτη στην πνευματική αναγέννηση του γένους και στην εθνική του αφύπνιση είναι μεγάλη.

Σπουδαγμένος στην Ιταλία, επέστρεψε στα Γιάννινα και δίδαξε μαθηματικά και φιλοσοφία.

Ο Μπαλάνος Βασιλόπουλος και ο Κοσμάς Μπαλάνος έδωσαν πνοή στη Σχολή που ιδρύθηκε από τους αδελφούς Γκούμα, η οποία μετονομαστήκε σε “Μπαλαναία Σχολή”.

Σημαντική επίσης πνευματική προσωπικότητα υπήρξε ο διδάσκαλος **Νεόφυτος Δούκας** από τα Άνω Σουδενά-Ζαγορίου. Κληρικός, παιδαγωγός και σχολιαστής αρχαίων συγγραφέων συνέβαλε αποφασιστικά στην αναγέννηση της ελληνικής παιδείας.

Ο Δούκας Νεόφυτος γεννήθηκε στα Άνω Σουδενά Ζαγορίου το 1760. Σπούδα-

σε στη Σχολή των Ελληνικών Γραμμάτων του Μετσόβου και μετά στην “Αυθεντική Σχολή” του Λάμπρου Φωτιάδη, στο Βουκουρέστι.

Νεαρός, μόλις 18 ετών, χειροτονήθηκε ιερέας και στη Βιέννη έγινε αρχιμανδρίτης. Έχει να επιδείξει πλούσια συγγραφική δράση. Στο Βουκουρέστι ο σοφός κληρικός μυήθηκε στη Φιλική Εταιρεία.

Το 1831 εκλήθη από τον Ιωάννη Καποδίστρια και ανέλαβε τη διεύθυνση του Ορφανοτροφείου. Ίδρυσε μάλιστα και τυπογραφείο στο οποίο εξέδιδε τα συγγράμματά του. Συνέβαλε στην πνευματική αναγέννηση της Πατρίδας. Διηύθυνε την Ριζάρειο Σχολή, η σύσταση και προικοδότηση της οποίας από τους αδελφούς Ριζάρη, οφείλεται κατά πολύ στον Νεόφυτο Δούκα.

Πέθανε σε ηλικία 87 ετών το 1845.

Η πλούσια συγγραφική δράση του Ν. Δούκα στρέφεται κυρίως στη μελέτη των κλασικών συγγραφέων της αρχαιότητας.

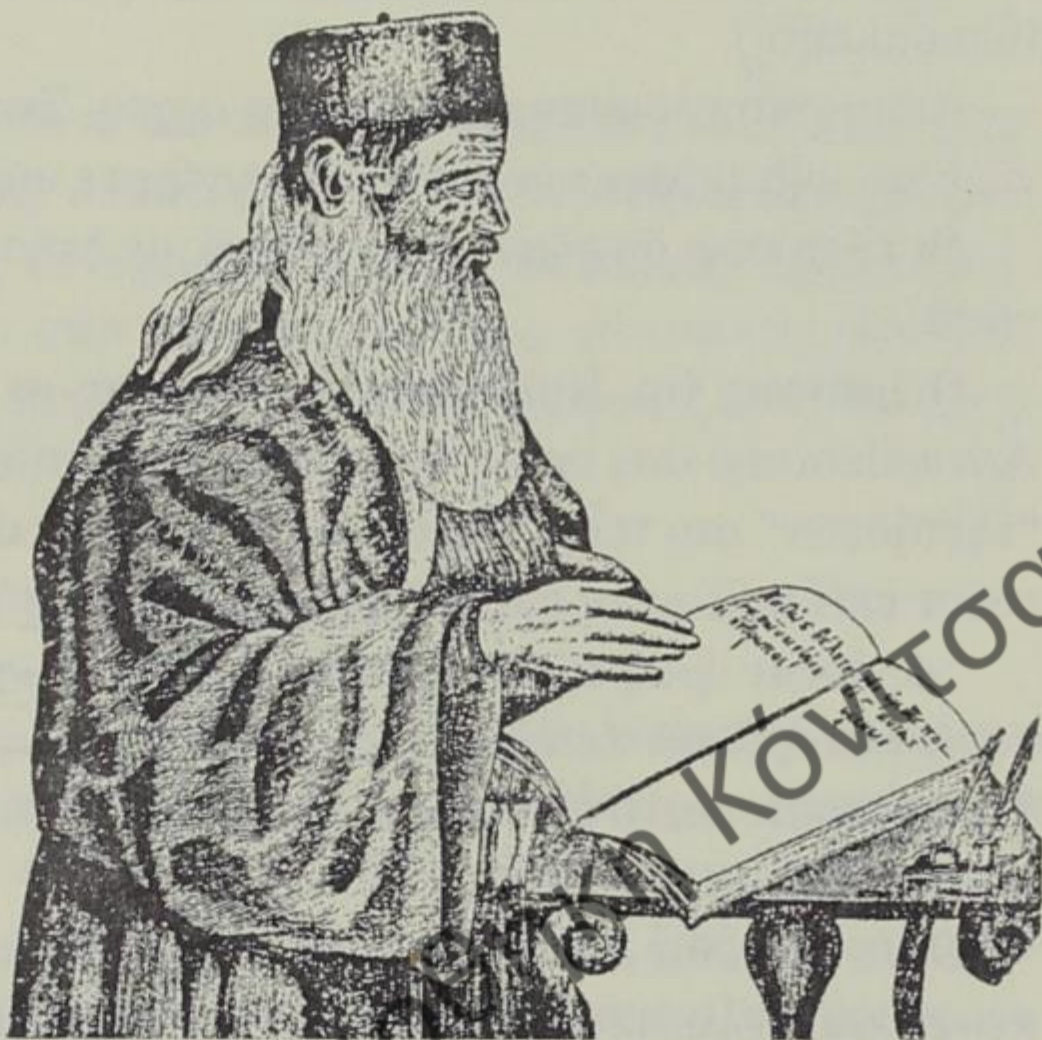
Εκτός από τους λόγιους που αναφέρθηκαν έζησαν και πρόσφεραν τις υπηρεσίες τους και πάρα πολλοί άλλοι Ηπειρώτες λόγιοι κατά τα σκοτεινά χρόνια της Τουρκοκρατίας, οι οποίοι με τα γραπτά και τη διδασκαλία τους διαδραμάτισαν ουσιαστικό ρόλο στην πνευματική αναγέννηση του τόπου.

Στη Βόρειο Ήπειρο πριν από το 1910 δίδασκαν δάσκαλοι αλλά και δασκάλες απόφοιτες των Παρθεναγωγείων Βούρμπιανης και Ιωαννίνων. Έφταναν και πιο πέρα από το Δυρράχιο.

Οι δάσκαλοι λογοδοτούσαν στις εφοροεπιτροπές και στη Μητρόπολη, από τους οποίους και πληρώνονταν. Η εποπτεύουσα αρχή ήταν η Μητρόπολη, στη δικαιοδοσία της οποίας ανήκαν οι Τουρκοραγιάδες. Αυτοί εξέταζαν το διδασκαλικό έργο και ανάλογα έκριναν τους δασκάλους.

Οι θερινές εξετάσεις έπαιρναν πανηγυρικό χαρακτήρα.

Καλούσαν τον Μητροπολίτη, τους Μουχταροδημογέροντες, τους εφοροεπιτρο-

Νεόφυτος Δούκας (1760-1845)

Διαπρεπής κληρικός και διδάσκαλος του Γένους από τα Άνω Σουδενά (Πεδινά) Ζαγορίου

πους. Δεν παρέλειπαν να καλέσουν τον Βαλή (γενικό διοικητή) ή τον Καϊμακάμη (υποδιοικητή).

Αυτοί αποτελούσαν τις επίσημες αρχές. Στις εξετάσεις, βέβαια, πλην των γονιών και κηδεμόνων των μαθητών, συνέρρεε και πλήθος κόσμου.

Οι εξετάσεις άρχιζαν με προσευχή, με δεήσεις και ζητωκραυγές υπέρ του Δυνάστη.

Ο Ιωάννης Ορ. Καλογήρου αναφέρεται σε ένα περιστατικό που συνέβη στο Αργυρόκαστρο στις αρχές της πρώτης δεκαετίας του αιώνα μας, στη διάρκεια των “εξετάσεων” στο τέλος της σχολικής χρονιάς, όταν η μητέρα του Ευθαλία υπηρετούσε εκεί μαζί με τη δασκάλα Χαρίκλεια Μπαϊράκου -Ζώτου από τα Γιάννινα.

“*Ας δούμε όμως τώρα -γράφει ο Ι. Ορ. Καλογήρου- τι...αντιστασιακό τέλος πάντων, κατόρθωμα έκαναν τότε στις “εξετάσεις” της σχολικής χρονιάς 1900, στο Τουρκοκρατούμενο αιθαλές ελληνικό χριστιανικό Αργυρόκαστρο, οι δυο Γιαννιώτισσες δασκάλες.*

Ούτε λίγο ούτε πολύ, σοφίστηκαν οι καλές μας να ακουστεί στις “εξετάσεις” εκείνες και ο ελληνικός Εθνικός Ύμνος. Αλλά πως, Γρήγορα βρέθηκε η “διπλωματική”, όπως κάπως αφελώς νόμισαν οι δασκάλες, λύση: Εξέμαθαν στις μαθήτριες το γνωστό παλαιότερο σχολικό ποίημα, που το τραγουδούσαν και σαν “μαρς” κατά τη διάρκεια του μαθήματος της γυμναστικής για το βηματισμό:

Η γυμναστική κρατύνει
σώμ' ανδριίζει και ψυχήν
τις μακράν αυτής θα μείνει,
παίδες κάμετε αρχήν.

Τώρα όμως το “σέρβιραν” στις μαθήτριες οι έξυπνες δασκάλες με τη μελωδία του ελληνικού Εθνικού Ύμνου, η οποία ταιριάζει πράγματι, και στο μέτρο του ποιήματος αυτού! Έτσι τραγουδήθηκε το άκακο στο περιεχόμενό του εκείνο “άσμα”.

Αλλά ο παρευρισκόμενος στην “εορτή”, με τους άλλους επίσημους, ο Τούρκος Καϊμακάμης -Έπαρχος-, νέος και μορφωμένος, κατάλαβε το “κόλπο”. Σηκώθηκε από τη θέση του αγριεμένος, διαμαρτυρήθηκε: “τί γίνεται εδώ; εδώ τραγουδιέται ο ελληνικός εθνικός ύμνος” και απείλησε με “σεργούνι” -εξορία- τις πρωταίτιες του “συστήματος” δασκάλες.

Την κατάσταση έσωσε ο επικεφαλής της γιορτινής σύναξης αείμνηστος Μητροπολίτης Βασίλειος, ο γνωστός και από τη συμμετοχή του, κατόπιν, ως υπουργός, μαζί με τον τότε επίσκοπο Βελλάς και Κονίτσης -κατόπιν, από το 1916, Μητροπολίτης Ιωαννίνων- Σπυρίδωνα, στην Κυβέρνηση της Αυτονομίας της Βορείου Ηπείρου του Γεωργίου Χρηστάκη Ζωγράφου, το 1914. Αυτός, ο Βασίλειος, κατεύνασε με αληθινή διπλωματικότητα τον εξεγεροθέντα Καϊμακάμη, πήρε υπό την προστασία του τις καταφοβισμένες δασκάλες και τις έστειλε αυθημερόν, με “αμάξι” -το

γνωστό από άλογα συρόμενο “πολυτελές” μέσο συγκοινωνίας τότε- πίσω στα Γιάννινα”⁸.

Το περιστατικό αυτό, ένα από τα πολλά που παρατηρούνταν κατά τα δέκα χρόνια της Οθωμανικής τυραννίας, αποδεικνύει το υψηλό πατριωτικό φρόνημα των δασκάλων της εποχής και τις συνεχείς -με μύριους κινδύνους- προσπάθειές τους να μυήσουν τα σκλαβόπουλα στην ιδέα της Ελλάδας, να αναπτερώσουν τις ελπίδες των ραγιαδών και να τους στηρίξουν ψυχικά στους αγώνες τους για την αποτίναξη του ζυγού.

6. Ο Πατροκοσμάς

Ο Πατροκοσμάς - Ο Άγιος των σκλάβων

Κατά τον 17ο και 18ο αιώνα οι ελληνικοί πληθυσμοί της Βορείου Ηπείρου εξαιτίας των αφόρητων διωγμών, αλλά και της ανάγκης να βελτιώσουν τις συνθήκες της ζωής τους εξισλαμίζονται μαζικά. Ο κίνδυνος ολοσχερούς καταστροφής παρουσιάζεται μεγάλος.

Σ' αυτές τις δύσκολες στιγμές για τον ελληνισμό κορυφαία θέση κατέχει ο Ιερομόναχος Κοσμάς ο Αιτωλός (1714-1779), ο Άγιος των σκλάβων, ο μεγαλύτερος λαϊκός αναγεννητής, ο φλογερός ρασοφόρος που απέτρεψε την τελευταία στιγμή τον εξισλαμισμό των κατοίκων της Βορείου Ηπείρου και ξαναζωντάνεψε την “αποσταμένη ελπίδα” και την πίστη τους στο “ποθούμενο”.

Ο Κοσμάς ο Αιτωλός κατά κόσμο Κώνστας με άγνωστο επώνυμο, κατά τον Νικόδημο τον Αγιορείτη⁹, γεννήθηκε πιθανότατα στο χωριό Μέγα Δένδρο, κοντά στο Θέρμο της Αιτωλίας.

8. Ιωάννου Ορ. Καλογήρου, “Εικόνες και Περιστατικά από τη σχολική ζωή στην Ήπειρο κατά τα τελευταία χρόνια της Τουρκοκρατίας”. Στην ετήσια έκδοση της Ηπ. Εστίας Θεσσαλονίκης, 1995, τ. ΙΕ, σελ. 68.

9. Νικόδημου Αγιορείτη, Νέον Μαρτυρολόγιον, Αθήνα, Αστήρ, 1961, σ. 201.

Κατά τον Φάνη Μιχαλόπουλο (Κοσμάς ο Αιτωλός, Αθήνα 1940, σ. 29) ο Κοσμάς ο Αιτωλός γεννήθηκε στο γειτονικό με το Μέγα Δένδρο χωριό, στον Ταξιάρχη.

Οι περισσότεροι όμως από τους μελετητές του Κοσμά του Αιτωλού ως τόπο γεννήσεώς του θεωρούν το Μέγα Δένδρο.

Ως έτος γεννήσεώς του ο Νικόδημος θεωρεί το 1714¹⁰, ενώ ο Κ.Σ. Κώνστας τοποθετεί την γέννηση του Αγίου ανάμεσα στα 1700 και 1707¹¹. Την ίδια άποψη με τον Κ.Σ. Κώνστα, ως προς το έτος γεννήσεώς του, έχει και ο Σ. Παπακυριακού¹².

Στην Σιγδίτσα της Παρνασσίδας διδάχτηκε στοιχειώδη μόρφωση και γύρω στα είκοσί του χρόνια διδάσκεται τα “γραμματικά”.

Αργότερα τον βρίσκουμε στην Αθωνιάδα Σχολή του Αγίου Όρους. Εκεί “έτελείωσε τὰ γραμματικά ὑποκάτω εἰς τοῦ διδάσκαλου Παναγιώτην Παλαμιάν· μετὰ δὲ ταῦτα παρέλαβε καὶ τὴν Λογικὴν ἀπὸ τὸν διδάσκαλον Νικόλαον Τζαρζούλιον τοῦ ἐκ Μετζόβου, ὅστις ἐκεῖ ἐσχολάρχησε μετὰ τὸν σοφώτατον Εὐγένιον τὸν Βούλγαρη, τὸν ὁποῖον ὁ Κοσμάς εἶχε ἐπίσης διδάσκαλον”¹³.

Στο Άγιο Όρος έφτασε όχι νωρίτερα από το 1750. Στην Κωνσταντινούπολη επήγε πριν από το 1761, όπου και διδάχτηκε ρητορική από τον αδελφό του Χρυσανθο, δάσκαλο και αργότερα σχολάρχη στη Νάξο.

Σύμφωνα με τις πληροφορίες του Νικόδημου του Αγιορείτη επήγε στη μονή Φιλοθέου του Αγίου Όρους όπου “πρωτον μὲν ἐκουρεύθη μοναχὸς καὶ εἰς τοὺς πόνους τῆς μοναχικῆς ζωῆς ἐχώρησε προθυμότατα καὶ ἔπειτα χειροτονεῖται ἱερομόναχος”¹⁴.

Ο Ιεραποστολικός ζήλος ήταν το ερέθισμα για την μετέπειτα ιεραποστολική και εθνική του δράση.

Έλεγε σχετικά για την αιτία που τον παρακίνησε να αρχίσει το κήρυγμα:

“Σιμὰ εἰς τὰ ἄλλα ἠῦρηκα καὶ τοῦτον τὸν λόγον, ὅπου λέγει ὁ Χριστὸς μας, πὼς δὲν πρέπει κανένας Χριστιανός, ἄνδρας ἢ γυναῖκα, νὰ φροντίζει διὰ τοῦ λόγου του καὶ δὲν φροντίζει καὶ διὰ τοὺς ἀδελφούς του.

Καὶ ὁποῖος φροντίζει μόνον διὰ τοῦ λόγου του καὶ δὲν φροντίζει καὶ διὰ τοὺς ἀδελφούς του θὰ κολασθεῖ. Ἀκούοντας καὶ ἐγώ, ἀδελφοί μου, ἐτοῦτον τὸν γλυκύτερον λόγον, ὅπου λέγει ὁ Χριστὸς μας, νὰ φροντίζουμε καὶ διὰ τοὺς ἀδελφούς μας, με ἔτρωγε ἐκεῖνος ὁ λόγος μέσα εἰς τὴν καρδίαν μου τόσοις χρόνοις ὡσὰν τὸ σκουλήκι, ὅπου τρώγει τὸ ξύλον”¹⁵.

Πιθανώς το 1760 έφυγε από τη μονή Φιλοθέου και πήγε στην Κωνσταντινούπολη. Ο Πατριάρχης Σεραφείμ ο Β΄, από το Δέλβινο της Βορείου Ηπείρου, του δίνει την άδεια και την ευλογία του και αρχίζει τα κηρύγματά του στην υπό-

10. Νικόδημου Αγιορείτη, όπ. π. σ. 207.

11. Κ. Σ. Κώνστα, ο Άγιος Κοσμάς ο Αιτωλός, Αθήνα 1973, σ. 37.

12.. Σ. Παπακυριακού, Συμβολή εις τον βίον Κοσμά του Αιτωλού, Αθήνα 1956, σ. 15.

13. Ιωάννου Β. Μενούνου, Κοσμά του Αιτωλού διδαχές (και βιογραφία) εκδόσεις “Τήνος”, Αθήνα 1979, β΄ έκδοση, σελ. 19 και Νέο Μαρτυρολόγιο, όπ. π. σ. 16.

14. Νέον Μαρτυρολόγιο, όπ. π. σ. 201 και Ιωάννου Β. Μενούνου, όπ. π. σ. 20.

15. Ιωάννου Β. Μενούνου, όπ. π. σ. 117 και 148.

Εκσκαφικές εργασίες στο Μοναστήρι του Αγίου Κοσμά

(Φωτ. Αρχιεπισκοπή Αλβανίας - Νοέμβριος 1996)

δουλη πατρίδα, που θα συνεχιστούν ως το θάνατό του (1779).

Στην πρώτη του περιοδεία στην ηπειρωτική Ελλάδα κήρυξε στο Μεσολόγγι, το Βραχώρι (Αγρίνιο) και στη Ναύπακτο. Στο τέλος του 1774 ξαναγύρισε στην Πόλη για να πάρει νέα άδεια από τον τότε Πατριάρχη Σωφρόνιο Β΄.

Η νέα περιοδεία του αρχίζει από τα νησιά του Αιγαίου. Από εκεί γύρισε στο Άγιο Όρος (1775) και παρέμεινε λίγο διάστημα μελετώντας.

Έπειτα άρχισε την τελευταία του περιοδεία πάλι στην ηπειρωτική Ελλάδα και στα νησιά του Ιονίου.

Σχετικά με τον αριθμό των περιοδειών του Αγίου Κοσμά γράφει ο Ιωάννης Β. Μενούνος:

“Οί γνώμες τῶν μελετητῶν γιά τόν ἀριθμὸ τῶν περιοδειῶν του διχάζονται: ἄλλοι ὑποστηρίζουν πὼς εἶναι τρεῖς¹⁶ καὶ ἄλλοι τέσσερις¹⁷.

Ὅπως καὶ ἂν ἀριθμηθοῦν, γεγονὸς εἶναι ὅτι διέτρεξε ὅλη τὴν ἠπειρωτικὴ Ἑλλάδα, ἴσως καὶ τὸ βόρειο μέρος τῆς Πελοποννήσου, καθὼς καὶ ἀρκετὰ νησιά στό Αἰγαῖο καὶ τὸ Ἴόνιο. Ἐξάλλου οἱ “ἐνθυμήσεις”, οἱ τοπικὲς παραδόσεις καὶ οἱ

16. Παπακυριακού, Συμβολή, ὅπ. π. σ. 23, 28, 38 καὶ Γκόλια, ο Κοσμάς ο Αιτωλός σ. 120, 122 καὶ 125.

17. Βακαλόπουλου, ἱστορία Δ΄, σ. 368 καὶ Καντιώτη, Κοσμάς ο Αιτωλός, σ. 21 (ὅπου καὶ χάρτες τῶν περιοδειῶν του Κοσμά).

ἐπιστολές του μαρτυροῦν ὅτι πέρασε ἀπὸ πολλές πόλεις καὶ χωριά, συχνὰ περισσότερο ἀπὸ μιὰ φορά. Ἐπειδὴ μάλιστα τὰ στοιχεῖα αὐτὰ εἶναι ἄφθονα κυρίως στὴν Ἡπειρο, βόρεια καὶ νότια, μπορούμε νὰ ποῦμε μὲ βεβαιότητα ὅτι ἐκεῖ ἔριξε τὸ βάρος τῆς προσπάθειάς του. Καὶ ὄχι τυχαία: οἱ ἀλλαξοπιστίες ἦταν συχνές τότε σ' αὐτὴ τὴν περιοχὴ τοῦ Ἑλληνισμοῦ¹⁸.

Στις διδαχές του ο Κοσμάς κάνει λόγο για πολλές περιοχές της Βορείου Ηπείρου στις οποίες κήρυξε. Οι περισσότερες ἀπὸ τις διδαχές του κηρύχτηκαν στὴν Ἡπειρο (Βόρειο καὶ Νότιο).

Ο Μολοσσός γράφει πως ἡ διδαχὴ που δημοσιεύτηκε στα “Μακεδονικά” το 1900 ἔγινε “εἰς τον περίβολον τῆς ἐκκλησίας τῆς Παναγίας τῆς Δρόβιανης” το 1767¹⁹.

Ο Κοσμάς συμβουλεύει τους Ἕλληνες τῆς Βορείου Ηπείρου νὰ μὴ μιλοῦν ἀλβανικά, ἀλλὰ τὴ γλῶσσα των πατέρων τους που εἶναι ἡ ἐλληνική.

Ο Ἅγιος Κοσμάς λυτρώθηκε στις 24 Αυγούστου 1779. Φαίνεται ὅτι ἡ αἰτία τοῦ θανάτου του ἦταν οἱ Εβραῖοι. Εἶναι γνωστό ὅτι οἱ Εβραῖοι τὸ Σάββατο ἀργοῦν καὶ δὲν τους επιτρέπεται νὰ ἐργαστοῦν. Ο Κοσμάς με τὰ κηρύγματά του ἐπίεισε τους κατοίκους νὰ μεταφέρουν τὸ παζάρι ἀπὸ τὴν Κυριακὴ που γινόταν, τὸ Σάββατο, γεγονός που ζήμιωνε τους Εβραῖους. Ἐτσι δωροδόκησαν τὸν Κουρτ Πασά του Μπερατιοῦ, ο οποίος διέταξε τὴ σύλληψη καὶ θανάτωσή του.

Ο Χότζας τὸν παρέδωσε σὲ μιὰ ομάδα Τούρκων, οἱ οποίοι καὶ τὸν κρέμασαν σὲ ἓνα δέντρο, ἔξω ἀπὸ τὸ χωριὸ Κολικόντασι, κοντὰ στο Μπεράτι καὶ δίπλα στὸν Ἄψο ποταμὸ.

Ο Ἅγιος Κοσμάς ἀφησε τεράστια κληρονομιά στὸν ἐλληνισμό: Τις διδαχές του καὶ τὰ δεκάδες σχολεῖα που ἰδρυσε στὴν Τουρκοκρατούμενη Ἡπειρο.

Για τὴν ἀπήχηση τοῦ ἔργου του νὰ εἰπωθεῖ μονάχα ὅτι δυο αἰῶνες μετὰ τὸν θάνατό του ὅλη οἱ κάτοικοι τῆς βορειοδυτικῆς Ελλάδας ἐνθυμούνται τὸ πέρασμά του.

Ἐκατοντάδες ἐξωκλήσια καὶ εἰκονίσματα διασκορπισμένα, κυρίως, στὴν Ἡπειρο, μαρτυροῦν τὸ τεράστιο εθναποστολογικὸ ἔργο τοῦ Ἁγίου Κοσμά.

Τὸ πέρασμα τοῦ Πατροκοσμά ἀπὸ τὴν Βόρειο Ἡπειρο ἔμεινε ἀνεξίτηλο στὴ μνήμη των κατοίκων.

Μέχρι σήμερα παραδίνονται πολλοὶ θρύλοι καὶ παραδόσεις γύρω ἀπὸ τὴν ἱερὴ μνήμη του.

Δανειζόμαστε δυο θρύλους ἀπὸ τους Ἁγίους Σαράντα καὶ τὸ Φοινίκι, ὅπως τους κατέγραψε ὁ Βασ. Μπαράς.

18. Ἰωάννου Β. Μενοῦνου, ὄπ. π. σ. 24.

19. Ἀκολουθία τῆς Αἰκατερίνης, σ. 68.

Το Καθολικό της Μονής του Αγίου Κοσμά από Β.Α.

(Φωτ. Δ. Εβερτ, έκδ. Αστερισμός)

1. “Μια φορά και έναν καιρόν ο Κοσμάς βοσκόνταν στους Αγίους Σαράντα κι ήθελε ν’ αρμενίσει για την Κέρκυρα. Κι επειδή δεν υπήρχε “πλεούμενο” έστρωσε το ράσο του στη θάλασσα, εκάθησε απάνω σταυροπόδι κι έφθασε σάικος (=σώος) στον προορισμό του”.

2. “Στο Φοινίκι το Φιλιακιώτικο ο Άγιος Κοσμάς έκαμε τη διδαχή του στο Τσουμπάρι της Παναγιάς που είναι κάτω από το χωριό. Στο τέλος κάθησε σ’ ένα ριζιμιό βράχο για να ξεποστάσει. Και ο βράχος -σαν από ευλάβεια- εβαθούλωσε αυτόματα και επήρε το σχήμα της πολυθρόνας, για να δώσει περισσότερη άνεση στον Άγιο Θεοτικό μεγάλο. Διακρίνονται ακόμα και σήμερα οι δαχτυλιές του στα χερούλια της πέτρινης αυτής πολυθρόνας. Σε ανάμνηση του θρυλουμένου γεγονότος τούτου, οι θεοφοβούμενοι Φοινικιώτες δίπλα στον βράχο αυτόν έστησαν ένα πέτρινο Σταυρό, που το λένε Κόνισμα του Αγίου Κοσμά για επιβεβαίωση του θρύλου”²⁰.

Από την πολύπαθη Ήπειρο ξεκίνησε η πνευματική και πολιτική αναγέννηση του Γένους. Η Ήπειρος ήταν ο απάτητος προμαχώνας της Ρωμιοσύνης και Χριστιανοσύνης και με πρωτοστάτες τους λόγιους Ηπειρώτες έδωσε το ερέθισμα για τον ξεσηκωμό.

20. Τον θρύλο αυτό ο Βασ. Μπαράς (Το Δέλβινο της Βορείου Ηπείρου, Αθήνα 1966, σελ. 53) τον άκουσε από έναν Τούρκο από την Αβαρίτσα, μουσουλμανικό χωριό στην επαρχία Δελβίνου. Στην ίδια σελίδα έχει καταγραφεί και ο 2ος θρύλος που αναφέρεται στο Φοινίκι το Φιλιακιώτικο.

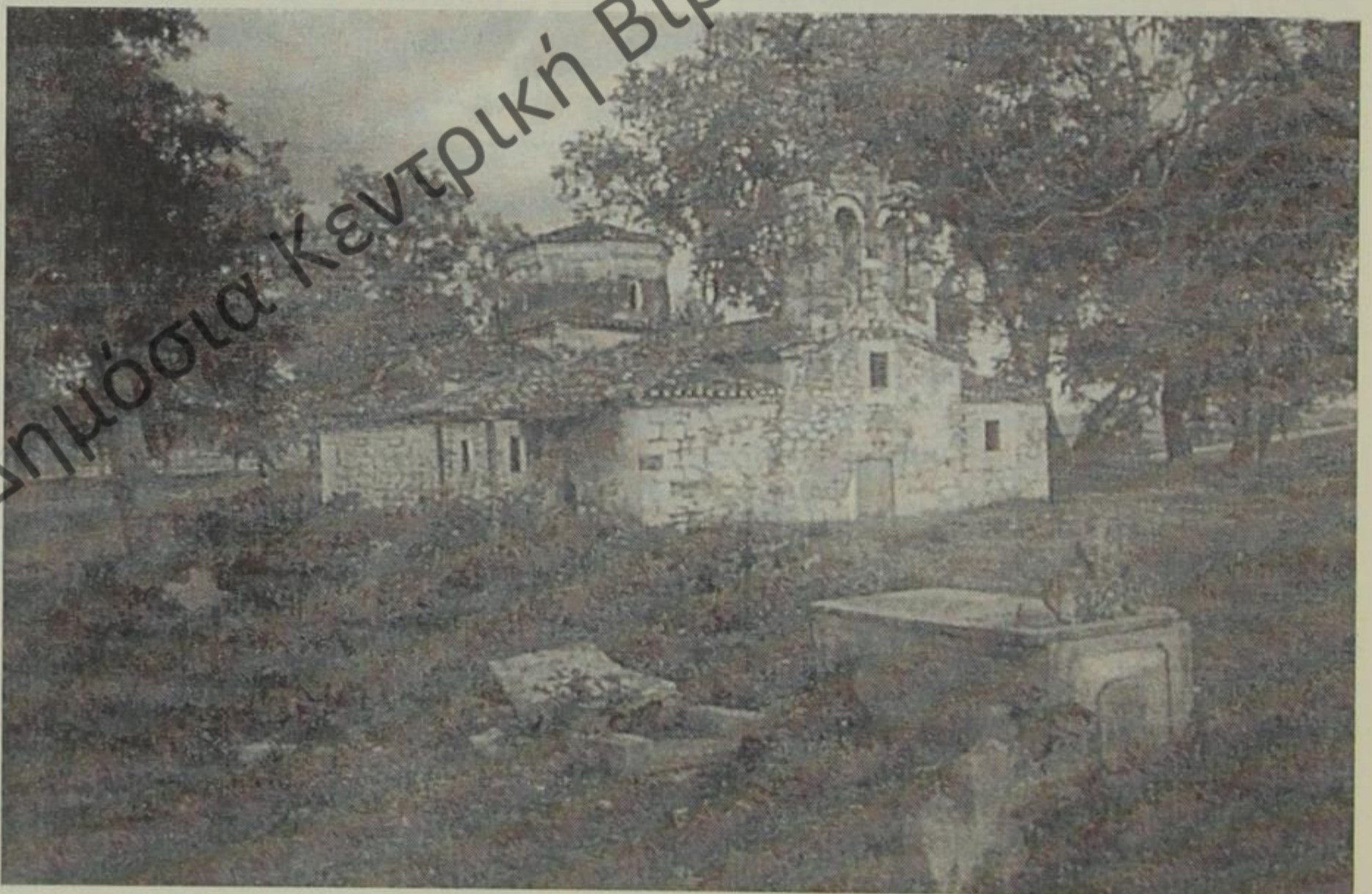
Την ανάσταση του δουλωμένου γένους ο Πατροκοσμάς την έβλεπε μόνο στο φωτισμό. “Ανοίξτε σχολεία” βροντοφώναζε στα δέκα χρόνια των συνεχών περιο-
δειών του στην Ήπειρο ως το Γενούσο ποταμό.

Περιοδεύοντας στα χωριά συγκέντρωνε τους κατοίκους και τους δίδασκε να διατηρούν επαφή με την Ορθόδοξία και τη μυστηριακή ζωή της και να “μαθαί-
νουν τα παιδιά τους ελληνικά”

- “Έχετε σχολεία εδώ στη χώρα σας να διαβάζουν τα παιδιά;

- Δεν έχουμε “Άγιε του Θεού.

- Να μαζευτείτε όλοι σας να κάμετε ένα καλό σχολείο, να βάλετε και δάσκαλο καλό, να μαθαίνουν όλα τα παιδιά γράμματα, πλούσια και φτωχά... Καλύτερα, αδερφέ μου, να έχεις ελληνικό σχολείο στη χώρα σου, παρά βρύσες και ποτάμια. Οί βρύσες ποτίζουν τὸ σῶμα, τὰ σχολεία ὁμως ποτίζουν τὴ ψυχή. Όταν τὸ παιδί μάθει γράμματα, τότε λέγεται ἄνθρωπος... Γι’ αὐτὸ πρέπει νὰ στερεώνετε ἐλληνικὰ σχολεία, νὰ φωτίζονται οἱ ἄνθρωποι. Τὰ ἐλληνικὰ λαμπρύνουν καὶ φωτίζουν τὸ νοῦν τοῦ μαθητοῦ ἀνθρώπου. Καθὼς φωτίζει ὁ ἥλιος τὴ γῆ ὅταν εἶναι ξαστεριά καὶ βλέπουν τὰ μάτια μακριά, ἔτσι βλέπει καὶ ὁ νοῦς τὰ μέλλοντα, καταλαβαίνει ὅλα τὰ καλὰ καὶ τὰ κακά, φυλάγοντας ἀπὸ κάθε λογιῆς κακὸ καὶ ἁμαρτία. Τὸ σχο-

Το Καθολικό της Μονής του Αγίου Κοσμά από Β.Α.

Διακρίνονται τάφοι του νεκροταφείου.

(Φωτ. Λ. Έβερετ, έκδ. Αστερισμός)

λείο άνοίγει τήν έκκλησία. Τό σχολείο φωτίζει τούς άνθρώπους...”.²¹

Μερικά χαρακτηριστικά ερανίσματα δίνουν το βάθος και την έκταση της μεγάλης φυσιογνωμίας του Πατροκοσμά και της φωτισμένη πορείας του στην Τουρκοκρατούμενη Ήπειρο:

“... Εΐναι γνωστό ότι ό θρυλικός Κ ο σ μ ā ς ό Α ι τ ω λ ό ς στη Β. Ήπειρο δούλεψε περισσότερο για τόν χριστιανισμό και για τά σχολεία και ότι οί Τουρκαλβανοί τόν “έπνιξαν μέ σχοινί” στά 1779 κοντά στό Βεράτι. Ό “Α γ ι ο ς Κ ο σ μ ā ς εΐναι ένας από τούς πρώτους πού μαρτύρησαν για τόν χριστιανικό Έλληνισμό τής Β. Ήπείρου, γράφει ο Κ. Ι. Άμαντος.²²

Και ο Ν. Τωμαδάκης τον σκιαγραφεί ως εξής:

“... Ή συνείδηση τών κατοίκων (Β. Ήπείρου) υπήρξε πάντοτε έλληνική εκεί, από τών ιστορικών χρόνων και μέχρι του μαρτυρίου του μεγάλου Ίεροστολόου Κ ο σ μ ā τ ο υ Α ι τ ω λ ο υ (+ 1779), ό όποιος ειργάσθη διά τήν στερέωσιν τής Χριστιανικής Πίστεως και τήν πρόοδο τής Παιδείας τής περιοχής εκείνης και έμαρτύρησεν υπέρ αυτών και του “Εθνους ήμωv”.²³

Και ο Γιαννιώτης Δημήτριος Σαλαμάγκας έγγραψε επίσης:

“... Κανένας άπ’ τούς μεγάλους λογάδες δέν είχε τσους και τόσο θερμούς άναγνώστες, όσες ψυχές εΐχεν αιχμαλωτίσει μέ τά λόγια του ό “Α γ ι ο ς Κ ο σ μ ā ς, ό πρώτος Δάσκαλος του Γένους...”.²⁴

Στα 1779 απελευθερώθηκε από το γήινο σαρκίο του, όταν το σχοινί του αλλόθρησκου του έσφιξε το λαιμό.

Θα γράψει ο Φάνης Μιχαλόπουλος για το θάνατο του Κοσμά του Αιτωλού.

“Κήρυττε ό φλογερός καλόγερος, όταν οί άνθρωποι του Πασά τόν πλησίασαν. Τά πλήθη σάστισαν κι άποτραβήχτηκαν. Άλλ’ ό Κοσμάς άτάραχος και γαλήνιος “σάν νά πήγαινε σέ χαρά και ξεφάντωση” όπως λέει ό βιογράφος του, άκολούθησε τούς δημίους του. Τόν όδήγησαν στό Χότζα του Κούρτ, πού τόν κράτησε μέ τή δικαιολογία, πώς τέτοιες εΐχε διαταγές από τόν Πασά του. Ό Ίεροκήρυκας κατάλαβε τή σημασία τής συλλήψεως και δόξασε τó θεό γιατί τόν άξίωσε νά χύσει τó αίμα του σαν μάρτυρας τής Όρθοδοξίας, όπως τόσες φορές εΐχεν εύχηθει. “Υστερα τόν έκλεισαν κάπου κι ό Κοσμάς πέρασε όλη τή νύχτα, ψάλλοντας χαρούμενα τροπάρια κι ύμνωδίες τής Άκολουθίας, χωρίς νά δείξει κανένα σημεΐο λύπης.

Την αυγή τον πήραν, λέγοντας πως θα τον οδηγήσουν στον Κουρτ Πασά. Άλλ’ ενώ προχωρούσαν σταμάτησαν στη θέση Μπουγιαλή κοντά στον Άψο ποταμό και

21. Από τις διδαχές του Κοσμά του Αιτωλού.

22. Κ.Σ. Κώνστας, Ηπ. Εστία, τ. 3ος, σ. 761.

23. Κ.Σ. Κώνστας, Ηπ. Εστία, όπ. π. σ. 761.

24. Κ.Σ. Κώνστας, Ηπ. Εστία, όπ. π. σ. 761.

τον πρόσταξαν να ετοιμαστεί. Γονάτισε κι ευχήθηκε στο Θεό “ότι δια την αγάπην του θυσιάζεται”. Στρέφοντας τέλος τους οφθαλμούς στον ουρανό κι απαγγέλλοντας το ψαλμικό: “Διήλθομεν δια πυρός και ύδατος και εξάγαγές με εις αναψυχήν”, έτεινε τον τράχηλο στους δημίους του”.²⁵

Αναμορφωτής, παιδαγωγός, δάσκαλος με την ευρεία σημασία της λέξης, οραματιστής ιεραπόστολος, υψώθηκε πάνω από την καθημερινότητα και με το ασύγκριτο έργο του συνέτεινε στην πνευματική αναγέννηση του Ηπειρωτικού Ελληνισμού, αφήνοντας την τελευταία του πνοή στις 24 Αυγούστου 1779 στον μαρτυρικό Βορειοηπειρωτικό χώρο.

“Κατά τα τέλη του 17ου αιώνας -γράφει ο Βουνιώτης- και αρχάς του 18ου, αν και οι διωγμοί και δοκιμασίες εναντίον των Χειμαρριωτών ενετάθησαν και η δύναμις του Ελληνισμού εμειώθη σημαντικώς εις σημείον ανησυχητικόν, η πίστις δεν εκάμφθη ολοσχερώς, διότι κατά την εποχήν αυτήν ενεφανίσθη εις την περιοχήν Χειμάρρας ο Μέγας Εθνομάρτυρας Κοσμάς ο Αιτωλός, όστις ενεψύχωσεν εις τας ψυχάς των υποδούλων πίστιν και αγάπην προς την Ορθοδοξίαν, καθώς και εμμονήν εις τα ιδανικά της φυλής μέχρι της απελευθερώσεως.

Ο Εθνομάρτυρας Κοσμάς κατέβαλε μεγάλην προσπάθειαν εις την ίδρυσιν Σχολείων και Εκκλησιών, ώστε να διατηρηθεί αναλλοίωτον το Ελληνικόν αίσθημα και η αγάπη προς το Έθνος, πράγμα που το κατόρθωσε γι’ αυτό και μέχρι σήμερα ο λαός αυτός με συγκίνησιν και σεβασμόν ομιλεί δια τας διδαχάς του και αναφέρει εις την ψυχήν ήρεμον την επλήρωσιν των προφητειών του, παρά τα δεινά που διέρχεται”.²⁶

Σε μια επιστολή του προς τους κατοίκους της Σενίτσας (χωριό του Δελβίνου), που βρέθηκε στο χωριό Βούνο της Χειμάρρας, παρακινεί τους κατοίκους να βοηθήσουν και οι ίδιοι να ιδρυθεί σχολείο για να “διαβάζουν” τα παιδιά.

“Εὐγενεστατοι καὶ ἀγαπητοὶ ἀδελφοὶ οἱ κατοικοῦντες τὴν χώραν Σενίτσαν, σᾶς ἀσπάζομαι καὶ παρακαλῶ τὸν ἅγιον Θεὸν διὰ τὴν ψυχικὴν καὶ σωματικὴν σας ὑγείαν. Ἐγὼ ὡς δοῦλος ἀνάξιος, ἀδελφοί μου Χριστιανοί, τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, περιερχόμενος καὶ διδάσκων τὸ κατὰ δύναμιν τοὺς χριστιανοὺς μὲ ἄδειαν τῶν ἀρχιερέων, ἤλθα καὶ ἐδῶ εἰς τὴν χώραν σας καὶ βλέπων ὅτιδὲν ἔχετε σχολεῖον νὰ διαβάζωσι τὰ παιδιὰ σας χωρὶς πληρωμὴν ἐπαρακίνησα τοὺς χριστιανοὺς καὶ ἔδωσαν τὸ κατὰ δύναμιν καὶ προαίρεσιν διὰ τὸ σχολεῖον σας· πρέπει δὲ καὶ ἡ εὐγενεῖα σας πάντες νὰ βοηθήτε πάντοτε τὸ σχολεῖον σας ἐξ ἰδίων πόνων ἢ κοινῶς ἀπὸ τὴν χώ-

25. Φάνη Μιχαλόπουλου, Κοσμάς ο Αιτωλός, Αθήναι ,αμπ’, σελ. 121 και Ακολουθία και βίος Κοσμά - εν Βενετία 1814, σελ. 30.

26. Λάμπρου Π. Σπύρου (Βουνιώτη). Η Χειμάρρα (τοπωνύμια, Λαογραφία, Ιστορία), Αθήναι 1965.

ραν ἢ ἀπὸ τὰ βακούφια, διὰ νὰ λάβητε καὶ παρὰ Θεοῦ τὸν μισθὸν σας καὶ τιμὴν παρὰ τῶν ἀνθρώπων. Εἶμαι δὲ καὶ ἐγὼ χρεώστης νὰ παρακαλῶ τὸν Κύριον τὸν εὐλογοῦντα τὴν χώραν σας καὶ τὸ σχολεῖον σας καὶ τὰ παιδιά σας καὶ νὰ σᾶς ἀξιῶσιν νὰ ζήσητε καὶ ἐδῶ καλὰ καὶ θεάρεστα καὶ νὰ σᾶς βάλῃ εἰς τὸν παράδεισον νὰ χαίρησθαι καὶ νὰ εὐφραίνησθε νὰ δοξάζητε τὴν Παναγίαν Τριάδα. Ἀμήν. Ἐβαλα δὲ καὶ ἐπίτροπον μὲ τὴν γνώμην πάντων τὸν κύρ Λέκκαν τὸν Κύρκου καὶ ἐπιστάτας καὶ βοηθοὺς αὐτοῦ ὄλην τὴν χώραν, μάλιστα δὲ τὸν παπᾶ κύρ Νίκαν καὶ τὸν κύρ Γκύνον Δήμου καὶ τὸν κύρ Σπῦρον Ντένε καὶ τὸν κύρ Σπῦρον Ἀθανασίου νὰ κυβερνώσι τὸ σχολεῖον καθὼς ὁ Κύριος τοῦ φωτὸς τοὺς φωτίσει.

Ταῦτα καὶ ὑγιαίνετε ἐν Κυρίῳ.

αψοθ' Ἰουλίου 28.

Κοσμᾶς ἱερομόναχος εὐχέτης σας.

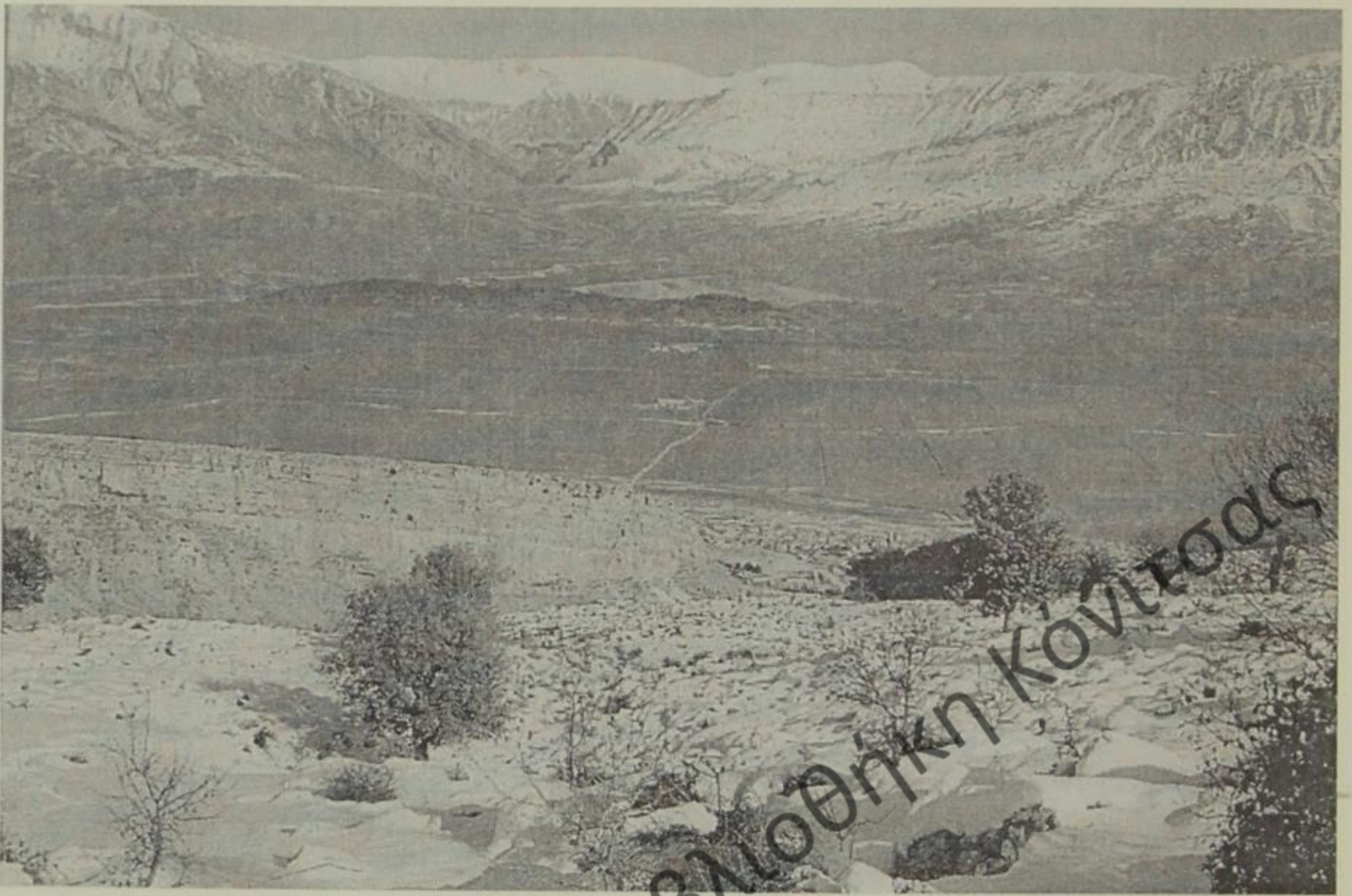
“Ἡ πρὸς τὴν Σενίτσα (1) ἐπιστολὴ αὕτη τοῦ ἱερομάρτυρος καὶ θαυματούλου Κοσμᾶ, εὐρέθη ἐν πρωτοτύπῳ εἰς τὸν Βοῦνον ἣν ἐνεχείρισεν ἡμῖν εὐχαρίστως ὁ ἐν Ἀργυροκάστρῳ Ἱεροδιάκονος τοῦ Ἀγίου Δρυϊνουπόλεως καὶ Σωφρονίου, πρὸς δημοσίευσιν ἐνταῦθα”²⁷.

Ἡ Μονὴ τοῦ Αγίου Κοσμᾶ στο Κολκόντασι

(Φωτ. Α. Ἐβεργ)

27. “Φωνὴ τῆς Ἠπείρου” Φ. 654/20-1-1906

Ο Κάμπος της Δ(ε)ρόπολης όπως φαίνεται από το Πλατυβούνι.
Στο βάθος της χιονισμένης βουνοκορφής τα ερείπια της Αντιγόνας. (Φωτ. Λ. Έβερετ)

Τα κτίσματα που βρέθηκαν κοντά στο χωριό ΣΩΦΡΑΤΙΚΑ της Δ(ε)ρόπολης ίσως να έχουν
σχέση με την Αδριανούπολη που έχτισε ο αυτοκράτορας Αδριανός (117-138 μ.Χ.).
Η πόλη εγκαταλείφθηκε τον 6ο μ.Χ. αι. (Φωτ. Λ. Έβερετ)

Κεφάλαιο Δεύτερο

- *Η Μοσχόπολη και τα Πνευματικά της Ιδρύματα*
- *Τα Ζωγράφεια Διδασκαλεία*
- *Εθνικοί Ευεργέτες του Βορειοηπειρωτικού χώρου*

1. Η Μοσχόπολη και τα Πνευματικά της Ιδρύματα

Το μεγαλύτερο Πνευματικό Κέντρο του Ηπειρωτικού Ελληνισμού στα χρόνια της δουλείας υπήρξε η Μοσχόπολη, στα βορειοδυτικά της Κορυτσάς.

Η Μοσχόπολη κτίστηκε γύρω στα 1330 μ.Χ. και ως τα μέσα του 17ου αιώνα εξελίχτηκε σε πνευματικό και οικονομικό κέντρο της Ηπείρου.

Με φιλοπρόόδους κατοίκους - τον 18ο αιώνα αριθμούσε περίπου 65.000 με 70.000 κατοίκους, με αξιόλογη εμπορική κίνηση, απέβη το πνευματικό κέντρο του Βορρά με την ίδρυση το 1731 του Ελληνικού Τυπογραφείου, του δεύτερου μετά από εκείνο που λειτούργησε στην Κωνσταντινούπολη.

Μοσχόπολη Ένα χωριό βλαχοποιημένων που εξελίχτηκε τον 18 αι. σε σπουδαίο εμπορικό κέντρο με πάνω από 50.000 κατοίκους. Καταστράφηκε το 1769 από οθωμανούς Αλβανούς και ολοκληρωτικά κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο το 1916.

α. Η Ίδρυση της Μοσχόπολης

Δυτικά της Κορυτσάς, κτισμένη σ' ένα ψηλό οροπέδιο βρίσκεται η Μοσχόπολη. Χτίστηκε μάλλον το 1330, όπως φαίνεται από τον κώδικα της Ιεράς Μονής του Προδρόμου, όπου αναφέρεται ότι “*Ἡ Μοσχόπολις, πόλις πολυάνθρωπος, ἐκτίσθη περί τὰ μέσα τοῦ 14ου αἰῶνος*” και ακόμη ὅτι “*μετὰ διακοσίους πενήκοντα ἢ καὶ τριακοσίους χρόνους, ἀφοῦ ἐθεμελιώθη ἡ Μοσχόπολις, πρὸς τοὺς χιλίους ἑξακοσίους τριάκοντα ἀπὸ Χριστοῦ Σωτήρος χρόνους, ἐκτίσθη ἡ ἐκκλησία τοῦ Προδρόμου*”¹.

Το πρώτο ὄνομά της ἦταν Βοσκόπολη, ἀπὸ τοὺς κτηνοτρόφους που ἐκτίσαν ἐκεῖ τον πρώτο οικισμό.

Ἡ ἀκμὴ της πόλης οφειλόταν, κυρίως, στην ἀνάπτυξη τοῦ ἐμπορίου, που διενεργούσαν οἱ Μοσχοπολίτες με τὶς Ἑυρωπαϊκὲς χώρες καὶ περισσότερο με τὴν Αὐστρία καὶ Οὐγγαρία. Με τὴν ἀνάπτυξη τοῦ ἐμπορίου καὶ τῶν τεχνῶν κατὰ τον 18ο αἰῶνα κατέστη μὴ ἀπὸ τὶς ἀνθούσες πόλεις τῆς Ἑυρώπης.

Παράλληλα με τὸ ἐμπόριο ἀναπτύχθηκε καὶ ἡ βιοτεχνία. Κατεργάζονταν τον σίδηρο γιὰ γεωργικὰ εργαλεῖα καὶ τὸ κοίμη γιὰ κοσμήματα.

Λαμπρὴ ἐπίσης ἀνάπτυξη εἶχε καὶ ἡ ταπητουργία.

Μνεῖα γιὰ τὴν ἰδρυση καὶ τὴν ἀκμὴ της Μοσχόπολης κάνει καὶ ὁ Ἀραβαντινός², ὁ ὁποῖος γράφει σχετικά: “*Βοσκόπολις ἢ Μοσχόπολις, πόλις νέα, ἰδρυθεῖσα καὶ ἐποικισθεῖσα τὴν 16ην ἑκατονταετηρίδα κειμένη κατὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Ἄψου ποταμοῦ, προέβη γιγαντιαίους βήμασι καὶ κατηρημώθη ὑπὸ τῶν γειτόνων της, ἤδη δὲ μόλις οἰκεῖται ὑπὸ 250 διακοσίων πενήκοντα οἰκογενειῶν μικροεμπόρων. Ἐκεῖ διέτριβον τὰς θερινὰς ὥρας διὰ τὸ εὐκραὲς τοῦ κλίματος καὶ τὴν φιλοκαλίαν τῆς πόλεως οἱ Μητροπολίται Βελεγράδων καὶ Δυρραχίου*”.

Με τὸ ἴδιο πνεῦμα γιὰ τὴν ἰδρυση καὶ τὴν ἀκμὴ της πόλης γράφουν καὶ οἱ: Κ. Σακελλαρίδης³, ἐλληνοδιδάσκαλος ἀπὸ τὸ Βογατσικό καὶ ὁ ἱστορικός Σπυρίδων Λάμπρος⁴, ὁ ὁποῖος συμπληρώνει:

“*Τὸ δὲ ὄνομα τῆς Μοσχοπόλεως, κτισθείσης τὸν 14 αἰῶνα, ἀποκαλύπτει εἰς ἡμᾶς ὀλόκληρον ἱστορίαν τῆς ἐμπορικῆς, βιομηχανικῆς καὶ πνευματικῆς ἀναγεννήσεως τῶν Ἑλλήνων τῆς προσηγηθείσης τῶν ἀγώνων ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως αὐτῶν*”.

1. Θεόφραστου Γεωργιάδη, Μοσχόπολις, Ἐκδοσις Συλλόγου πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων, Αθήναι 1975, σ. 7.

2. Χρονογραφία Ἠπείρου, 1856, τομ. 2ος.

3. “Πανδώρα” 1858-1859, τόμ. 9ος σελ. 44-45.

4. Ν. Ἑλληνομνημῶν, τόμ. 10ος (1913), σελ. 383 κ.ε.

Στην πρόοδο και ανάπτυξη της πόλης πολύ συνετέλεσαν και οι συντεχνίες, οι λεγόμενες “ρουφέτια”.

Οι συντεχνίες αυτές είχαν οργανωθεί και αναπτυχθεί αρκετά, απέκτησαν σεβαστά κεφάλαια και βοηθούσαν με προθυμία στις ανάγκες της πατρίδας.

Την πόλη στην περίοδο της ακμής του είχε επισκεφτεί και ο Άγιος Κοσμάς, ο οποίος μιλώντας στην Κεντρική Πλατεία προφήτεψε:

“ὦ Μοσχόπολις, Μοσχόπολις, ὡραία καὶ πλουσία, θὰ ἔλθει καιρὸς κατὰ τὸν ὁποῖον σκληρόκαρδοι ἄνθρωποι θὰ ἐπιπέσωσι ἐναντίον σου καὶ θὰ φέρωσι τὴν τελείαν καταστροφὴν σου. Τὰ ὑψηλὰ καὶ ἀρχοντικά σου σπίτια, τὰ ὁποῖα σήμερα ὁμοιάζουσι μὲ παλάτια, θὰ γίνουν ἐρείπια καὶ ἀπὸ τὰ θεμέλιά των θὰ περάσει τὸ ἄροτρον. Ἐκεῖ δὲ ὅπου σήμερον ἀκούονται τὰ διασκεδαστικά τραγούδια, θὰ ἀκουσθεῖ μίαν ἡμέραν ὁ θρῆνος τῶν γυναικοπαίδων διότι ἡ πόλις αὕτη θὰ καταστραφεῖ. Ἄς εἶναι εὐλογημένα ὅμως τὰ γύρω βουνά, τὰ ὁποῖα θὰ σώσουν πολλὰς ψυχὰς⁵”.

Η θρησκευτική ευλάβεια των Μοσχοπολιτών τους ώθησε να ανεγείρουν περικαλλεῖς ναούς, ἀφταστα χριστιανικά μνημεῖα.

Μεγαλοπρεπής υπήρξε ο Ναός της Κοιμήσεως της Θεοτόκου. Κατά τον Θεόφραστο Γεωργιάδη⁶. “Ὁ Ναὸς οὗτος, εἷς ἐκ τῶν μεγαλοπρεπεστέρων τῆς πόλεως, εἶχε κτισθεῖ τὸ 1715 εἰς τὴν συνοικίαν τὴν ὀνομαζομένην ἄλλοτε “Σάρτζα”. Ἐπὶ τῆς πύλης τοῦ Ναοῦ ἀτενίζει ὁ ἐπισκέπτης μίαν ἐπιγραφὴν, ἡ ὁποία ἀπευθύνεται πρὸς αὐτὸν διὰ τῶν λέξεων:

“Εἰ μὲν φίλος πέφυκας εἰσελθε χώρων, εἰ δὲ ἐχθρὸς καὶ βάσκανος καὶ γέμου δόλου πόρρω πέφευγε τῆς πύλης ταύτης”.

Ἄλλοι ναοὶ ἦταν τῆς Αγίας Παρασκευῆς, του Αγίου Αθανασίου, Ιωάννου του Θεολόγου, Αγίου Νικολάου, Αγίων Μιχαήλ και Γαβριήλ, των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης, η Μονή του Προδρόμου και πολλοὶ ἄλλοι.

Το 1750 η Μοσχοπολίτες ἐχτίσαν το Ὁρφανοτροφεῖο. Στο φιλανθρωπικό αυτό ἴδρυμα εὗρισκαν προστασία και θαλπωρὴ τα φτωχά, τα ορφανά και ἀπροστάτευτα παιδιά, τα ὁποῖα μαθήτευαν στα σχολεῖα τῆς Πόλης και στην Ακαδημία.

Ο Δ. Καλλίμαχος γράφει τα εξῆς για το Φτωχοκομεῖο αυτό:

“Εἰς τὴν Πατρίδα τοῦ Σίνα ἰδρύθη καὶ Ὁρφανοτροφεῖον, διὰ τὸ ὁποῖον οἱ Μοσχοπολίται ἔπλασαν τὴν εὐγενεστέραν λέξιν “Ὁρφανοδιοικητήριον” ἐλειτούργει πρὸ τοῦ 1750, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο τῆς εὐγενοῦς ἀμίλλης τῶν δωρεῶν, τῶν θυσιῶν, καθ’ ὃ ἐξεδηλοῦτο ὑπέροχος ἀλτρουῖσμός τῶν πολιτῶν ἀπὸ

5. Θεόφραστου Γεωργιάδη, ὄπ. π. σελ. 17.

6. Θεόφραστου Γεωργιάδη, ὄπ. π. σελ. 21.

Ο Ιερός Ναός του Αγίου Νικολάου στη Μοσχόπολη. Μεταβυζαντινή βασιλική τρίκλιτη εκκλησία με Τρούλο. Χτίστηκε το 1721-1722.

τῶν εὐγενεστάτων ἀρχόντων, μέχρι τῶν τελευταίων συντεχνιῶν τῶν καλαῖτζήδων καὶ παπουτζήδων, οἱ φιλοτιμοὶ Μοσχολίται ταυτοχρόνως μὲ τὴν ἐκ βάθρων ἀνίδρυσιν τῆς ἀκτινῆς τῶν ἐδημιούργησαν καὶ ἰδιαίτερον ταμεῖον, τὸ “Ὀρφανοδιοικητήριον”. Καὶ τὸ ταμεῖον αὐτὸ τῆς ἠθικῆς ἀμύνης τὸ ὠνόμασαν “Κάσσαν τῶν πτωχῶν”, “πλήρωμα πασῶν τῶν ἀρετῶν” καὶ “καταφύγιον τῶν κακῶς ἐχόντων”.

β. Το Τυπογραφεῖο καὶ ἡ Βιβλιοθήκη

Για τὴν εποχὴ που αναφερόμαστε ἦταν δύσκολη, ἀν ὄχι ἀδύνατη, ἡ ἐξεύρεση βιβλίων. Για τὸν λόγο αὐτὸ οἱ Μοσχολίτες αποφάσισαν νὰ ἰδρῦσουν δικό τους τυπογραφεῖο. Ἰδρύθηκε στα 1720 κοντὰ στὴν ἐκκλησία τοῦ Ἰωάννη τοῦ Θεολόγου. Φαίνονται καὶ σήμερα τὰ ερεῖπια τοῦ.

Το τυπογραφεῖο τῆς Μοσχόπολης ἦταν τὸ δεύτερο μετὰ τὸ τυπογραφεῖο τῶν Πατριαρχείων τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ὁ Δ. Καλλίμαχος γράφει γιὰ τὴ σημασία καὶ τὸν τεράστιο πνευματικὸ καὶ

7. Παναθήναια, τόμ. 26ος, Ἀπρίλιος 1913, σελ. 8 καὶ Θεόφραστου Γεωργιάδη, ὅπ. π. σελ. 40.

μορφωτικό ρόλο που έπαιξε το τυπογραφείο της Μοσχόπολης κατά τους σκοτεινούς χρόνους της Τουρκοκρατίας: “Ἄλλὰ δὲν εἶναι μόνον ἡ Ἀκαδημία διὰ τὴν ὁποίαν ἀγαποῦμεν τὴν Μοσχόπολιν. Ἡ Πατρίς τοῦ Σίνα εἶναι ἡ πρώτη ἑλληνικὴ πόλις ἡ ὁποία μετὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀπέκτησεν ἑλληνικὸν τυπογραφεῖον, λειτουργοῦν ἀπὸ τὸ 1720. Μηχανὴ καὶ στοιχειοθέται ἐπάνω εἰς τὰς ὀροσειράς ἐκεῖνας, ἐσκόρπιζον τὰ φῶτα τῶν εἰς τὸ σκλαβωμένον γένος. Καὶ μόνον τὸ τυπογραφεῖον αὐτό, πὺ ἀποτελεῖ μίαν ἀπὸ τὰς εὐγενεστέρας λειτουργίας τῆς Ἐθνικῆς ἀναγεννήσεως, εἰς χώραν, ὅπου γύρω ἐμαίνεται ὁ τρόμος τῶν γειτόνων καὶ περιοίκων θὰ ἦτο ἱκανὸν νὰ ἐγείρει τὸν θαυμασμὸν πρὸς τὴν Μοσχόπολιν καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην μας πρὸς τοὺς πρωτεργάτας ἐκείνους τῆς πνευματικῆς ἀνθήσεως”⁸.

Πολλά βιβλία τυπώθηκαν στο τυπογραφείο της Μοσχόπολης, τα οποία δυστυχώς, δεν σώζονται. Καταστράφηκαν μαζί με το τυπογραφείο κατά την καταστροφή της Μοσχόπολης του 1769.

Τότε χάθηκαν συλλογές και βιβλία. Ελάχιστα διασώθηκαν για να απαθανατίσουν το τεράστιο μορφωτικό έργο της Μοσχόπολης.

Οι Πλούσιοι Μοσχοπολίτες προίκισαν την Πατρίδα τους και με βιβλιοθήκη, η οποία περιείχε σπάνια χειρόγραφα, εκδόσεις Ελλήνων συγγραφέων, περγαμηνές και πολύτιμους κώδικες.

Δυστυχώς, μόνο λείψανα αυτών των εκδόσεων σώζονται μέχρι σήμερα.

Το τυπογραφείο - το πρώτο στη δουλωμένη Πατρίδα - προσέφερε σπουδαίες εκπαιδευτικές, κοινωνικές και εθνικές υπηρεσίες στο Έθνος. Πληροφορίες για το τυπογραφείο της Μοσχόπολης μας δίνει και ο λόγιος Νικόλαος Σκιαδάς, ο οποίος γράφει σχετικά:

“Μεγάλη προσοχή ἐδόθη ἀπὸ τοὺς πνευματικούς ἐκεῖ ἀνθρώπους εἰς τὴν ἴδρυσιν αὐτῆς πόλεως ταύτης τῶν Μουσῶν Τυπογραφείου. Ἡ δραστηριότητα τοῦ Τυπογραφείου ἀντανακλᾷ σὴν δραστηριότητα τῶν ἐκεῖ πνευματικῶν Ἰδρυμάτων καὶ ἡ ἀκτινοβολία τῶν ἐκδόσεών του συναγωνίζεται τὴν ἀκτινοβολία τῶν διδασκῶν τῶν Μεγάλων Διδασκάλων τῆς Νέας ἐκεῖ Ἀκαδημίας καὶ τοῦ Φροντιστηρίου, πὺ ἀκριβῶς χάρις εἰς τὸ Τυπογραφεῖον, ἔγινε κτῆμα τῶν πολλῶν καὶ συνετέλεσε ν’ ἀνεβῆ τὸ μορφωτικὸν ἐπίπεδο καὶ τὸ ἀγωνιστικὸ φρόνημα τῶν Μοσχοπολιτῶν”⁹.

8. Παναθήναια, τόμ. 25, Απρίλ. 1913 - Σεπτ. 1913, σ. 8 και Θεόφραστου Γεωργιάδης, όπ. π. σελ. 47.

9. Νικολάου Σκιαδά, Νέα Εστία, τόμ. 83ος, σ. 989.

γ. Η Ακαδημία και τα Εκπαιδευτήρια

Τα φημισμένα σχολεία της Μοσχόπολης διέδιδαν τα Ελληνικά Γράμματα και την Ελληνική Παιδεία σε όλες τις περιοχές της Χερσονήσου του Αίμου.

Μαθητές συγκεντρώνονταν από όλα τα μέρη του υπόδουλου Ελληνισμού για να ακούσουν την διδασκαλία σοφών δασκάλων.

Η Μεγάλη Σχολή της Μοσχόπολης, η Ακαδημία, ήταν κτισμένη κοντά στο Τυπογραφείο και στον Ναό του Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου.

Μετά το 1750 ονομάστηκε “Ελληνικό Φροντιστήριο”.

Μεγάλος ήταν ο ενθουσιασμός των Μοσχοπολιτών κατά τα θεμέλια της Σχολής. Οι προσφορές ήταν αξιοθαύμαστες. Όπως αναφέρει ο Θεόφραστος Γεωργιάδης, συνεισέφεραν: “Ο Μητροπολίτης Καστορίας Διονύσιος άσπρα 60.000. Ο Ηγούμενος της περιφήμου παρά την λίμνην Αχρίδος Βυζαντινής Μονής του Αγίου Ναούμ άσπρα 12.000. Αί διάφοροι Συντεχνίαί άσπρα 312.000. Τότε και τα σωματεία της άνθηροτάτης πόλεως, οί χαλκιάδες, οί χουσικοί, οί παπουτζήδες και άλλοι άνέλαβον την δαπάνην να σπουδάσουν ανά ένα νέον εις τα έλληνικά φιλοσοφικά και θεολογικά μαθήματα κατά διασχήν πάντοτε”.

Σχετικά με τη σχολή που ιδρύθηκε το 1730 στη Μοσχόπολη, καθώς και για το τυπογραφείο της γράφει ο Αραβαντινός: “Κατά την ΙΖ΄, εκατονταετηρίδα ή νεοπαγής αύτη βλαχική πόλις άπροσδοκήτως διαλάμψασα επί πληθυσμῶ και έμπορικές έπιχειρήσεις παρουσιάζει και σχολήν Έλληνικήν ίκανής σουδαιότητος. Η σχολή αύτη περί τῶ 1730 διά τής γενναίας συνδρομής τῶν μουσολήπτων και φιλοκάλων προκοίτων κατέστη τοσοῦτον σπουδαία, ὥστε διεφιλονείκει τῶ πρωτεία πάσης άλλης συγχρόνου σχολής εκ τήν κατά τήν Όθωμανικήν επικράτειαν ενιδρυμένων, περιέχουσα τριώροφον κατάστημα και δωδεκάδας ευρυχώρων και κομψῶν διαματίων χρησίμων εις παράδοσιν και εις ένδιαίτημα τῶν διδασκάλων και ύποτρόφων μαθητῶν. Έν ταύτη παρεδίδοντο διά πολλῆς ευκαρπίας, οῦ μόνον τῶ έγκύκλια, αλλά και φιλοσοφικά και θεολογικά μαθήματα, κατά τήν μέθοδον ήν ή Μπαλαναία σχολή έξήσκει εις τῶς παραδόσεις της, διέλαμψε δέ επί μάλλον ή σχολή αύτη περί τῶ 1740, ὅτε συνεστήθη παρ΄ αυτῶ και τυπογραφία ίκανής αξίας, και προήγετο και εκλείζετο άνεκτιμήτως ὠφελείας μέχρι του 1769 ὅτε ή πόλις αύτη επί τρισίν ήμέραις προσβληθεΐσα βανδαλικῶς υπό τήν Περιοίκων Τουρκαλβανῶν έγένετο έρμαιον άπηνους και ληστρικής λεηλασίας και ευτελους έρημώσεως”¹⁰.

Από τη Σχολή αυτή αναδείχτηκαν άντρες λόγιοι οι οποίοι εργάστηκαν για τον φωτισμό του υποδούλου Γένους.

10. Θεόφραστου Γεωργιάδη, όπ. π. σ. 44 και Π. Αραβαντινού όπ. π. (Χρονογραφία Ηπείρου), σ. 138.

Διευθυντές της εχρημάτισαν οι: Σεβαστός Λεοντιάδης, ο Γρηγόριος Κωνσταντινίδης και μετά ο Θεόδωρος Καβαλιώτης, ο οποίος υπήρξε η ψυχή της Σχολής. Υπό την διεύθυνσή του (μέσα 18ου αιώνα) η Σχολή της Μοσχόπολης έφτασε στην πιο μεγάλη της ακμή.

Οι Μοσχοπολίτες μέχρι την ολοσκερή καταστροφή της πόλεως (1916) συνέχιζαν να φροντίζουν και να συντηρούν τα σχολεία. Σ' αυτά φοιτούσαν πάνω από τετρακόσιοι μαθητές και μαθήτριες.

Λειτουργούσε Ημιγυμνάσιο, Παρθεναγωγείο και Νηπιαγωγείο.

Η Σχολή κτίστηκε από τα θεμέλια με συνδρομές των κατοίκων και κυρίως του Γεωργίου Σίνα και λειτουργούσε μέχρι το 1916.

Στα 1731 ιδρύθηκε το Φροντιστήριο, το οποίο λίγο αργότερα μετονομάστηκε σε Νέα Ακαδημία, "Νέα Ακαδήμεια" με αξιόλογη βιβλιοθήκη.

Στη Μοσχόπολη κατά τον 18ο αιώνα η Εκπαίδευση βρισκόταν σε περίοπτη θέση. Λειτουργούσαν όχι μόνο σχολεία δημοτικά αλλά και ανώτερα.

Όλα αυτά οφείλονταν στους ευκατάστατους Μοσχοπολίτες, οι οποίοι διέθεταν μεγάλα ποσά για την ίδρυση σχολείων.

Η Μοσχόπολη, κατά τον Φάνη Μιχαλόπουλο¹¹ ήταν "Αί Ἀθῆναι τῆς Τουρκοκρατίας", το πνευματικό κέντρο που ακτινοβολούσε ελληνικό φως και καλλιεργούσε τα ελληνικά γράμματα.

Και ο Θεόφραστος Γεωργιάδης γράφει σχετικά: "Ἡ Μοσχόπολις ἐφημίζετο διὰ τοὺς περικαλλεῖς ναοὺς τῆς ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ σχολεῖα τῆς, τὰ ὅποια διέδιδαν τὰ φῶτα τῆς Ἑλληνικῆς Παιδείας εἰς ὅλην τὴν Χερσόνησον τοῦ Αἴμου. Εἰς ταῦτα συνέρρεον μαθηταὶ ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ ὑποδοῦλου Ἑλληνισμοῦ, διὰ νὰ ἀκούσωσι τὴν διδασκαλίαν τῶν σοφῶν διδασκάλων, οἱ πλεῖστοι τῶν ὁποίων κατήγοντο ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς Μοσχόπολεως. Πλησίον τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου φαίνονται καὶ σήμερον τὰ ἐρείπια τῆς μεγάλης σχολῆς, τῆς ὀνομαζομένης Ἀκαδημίας, καὶ κατόπιν ἀπὸ τὸ 1750 "Ἑλληνικὸν Φροντιστήριον".¹²

Ο Κορυτσαῖος Κων/νος Σκενδέρης, ο ιστορικός του Αυτονομιακού αγώνα των Βορειοηπειρωτῶν (1914), ο οποίος μάλιστα ευτύχησε να δει ελεύθερη την Κορυτσά και να εκλεγεί και βουλευτής της, γράφει: "Οἱ φιλόμουσοι Μοσχοπολίται, ἴδρυσαν ἐκεῖ περιφανεῖς σχολὰς, ἐξ ὧν ἀνωτάτη πασῶν ἦτο ἡ "Νέα Ἀκαδημία". Ὄνομάσθη δὲ οὕτως, διότι ἐν αὐτῇ ἐδιδάσκοντο μαθήματα Ἀκαδημαϊκοῦ χαρακτῆρος. Διὰ τὸν τελειότερον προορισμὸν τῆς Ἀκαδημίας οἱ Μοσχο-

11. Φάνη Μιλαχόπουλου, Μοσχόπολις, Αθήναι 1946.

12. Θεόφραστου Γεωργιάδη, ὁ.π., π. σ. 44.

πολιται ἐπροίκισαν τὴν Πατρίδα των καὶ διὰ πλουσίας εἰς ἔντυπα καὶ χειρόγραφα βιβλιοθήκης”.¹³

Ἡ Νέα ἀκαδημία, ὅπως πληροφορούμεθα ἀπὸ κώδικα τῆς πόλης, κτίστηκε ἀπὸ εράνους καὶ συνδρομὰς Μοσχοπολιτῶν. Τὴν πρωτοβουλία τῆς ίδρυσης τὴν εἶχε ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀχριδῶν Ἰωάσαφ, ὁ ὁποῖος καταγόταν ἀπὸ τὴ Μοσχόπολη καὶ πρόσφερε τὰ περισσότερα.

Στὴν ἐπὶ διδακτορία διατριβή του ὁ Μητροπολίτης Κορυθίας Εὐλόγιος Κουρίλας γράφει τὰ ἐξῆς γιὰ τὸ Ἀνώτατο αὐτὸ Ἡπειρωτικὸ Ἐκπαιδευτήριον:

“... Ταῦτα πάντα καὶ ἡ τῶν Μοσχοπολιτῶν ζωηρὰ φιλομάθεια, προήγαγον τὸν μουσὸληπτον καὶ συμπατριώτην αὐτῶν Ἀχριδῶν Ἰωάσαφ, οἱ στρατηλατούμενοι ὑπὸ τοῦ κλεινοῦ Σχολάρχου, Θεοδώρου Καβαλλιῶτου, ἐπὶ τὸ ἐγχείρημα νὰ ἀναδείξει τὸ Ἑλληνικὸν σχολεῖον, πρὸς ἀντιδιαστολήν τῆς ἐν Ἀθῆναις Πλατωνικῆς ἐπωνόμασεν Νέα ν.

Τὸ Καλλιπρεπὲς μέγαρον ἀπεπερατώθη τὸ 1750, ἀδραεῖς δαπάναις τῶν Μοσχοπολιτῶν καὶ μόνον καὶ ἀποκαλεῖται ἐν τῇ σωζομένῃ ἐπιγραφῇ τοῦ γεραροῦ τῶν Μουσῶν τέμενος: “Ὁ ἄκρος στολισμὸς τῆς Πόλεως, ἡ εὐκοσμία τῶν ἠθῶν, τὸ φῶς τῆς Ἐκκλησίας, τὸ ἐπὶ τὸ πρῶτον φῶς ἀναγόμενον”.¹⁴

Καὶ ὁ Σταῦρος Ματθ. Γκατσόπουλος, στὴ μονογραφία του γιὰ τὴ Μοσχόπολη καὶ τὴν Παιδεία, καταλήγει:

“Θὰ ἠδυνάμεθα καὶ ἄλλα πολλὰ ἀναμφισβήτητου κύρους ἱστορικὰ στοιχεῖα νὰ παραθέσωμεν, ἐν σχέσει μὲ τὴν καλλιέργειαν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων εἰς τὴν πάλαι ποτὲ ἀκμάσασαν ωραίαν πόλιν, τὴν Μοσχόπολιν, ὅμως πιστεύομεν ὅτι καὶ τὰ προταθέντα ἀρκοῦν, ἵνα ἐκπλήξουν τὸν ἀναγνώστην διὰ τὸ ἀξιοθαύμαστον καὶ ἀξιοζήλευτον σημεῖον εἰς τὸ ὁποῖον εἶχε ἀνέλθει ἡ Παιδεία ἐκεῖ, ὅπου σήμερον μόνον ἐρείπια ὑπάρχουν ... Εἶθε ὁ Παντεπόπτης καὶ Παντοδύναμος Θεὸς νὰ βοηθήσῃ, ἵνα ἀνατεῖλουν καὶ πάλιν ἐνδοξοὶ καὶ κλειναὶ ἡμέραι εἰς τὴν ἐν ἐρείπιοις σήμερον κειμένην φαεσφόρον ἄλλοτε Ἑλληνικοτάτην πόλιν, τὴν ξακουστὴν Μοσχόπολιν!”¹⁵.

δ. Ἡ καταστροφή τῆς Μοσχόπολης

Ἡ πόλη καταστράφηκε ἀπὸ στίφη Τουρκαλβανῶν δύο φορές.

Τὸ 1769 εἰσέβαλαν στὴν πόλη καὶ κατέστρεψαν τὰ πάντα. Κατέκλεψαν τὶς πε-

13. Κων. Σκενδέρη, Ἱστορία Παλαιᾶς καὶ Νέας Μοσχόπολεως, Ἀθήναι 1928, σελ. 44.

14. Εὐλογίου Κουρίλα, Νέα Ἀκαδημία Μοσχόπολεως, 1932, πρόλογος, σελ. 2.

15. Σταύρου Ματθ. Γκατσόπουλου, Μοσχόπολις, ἐκδοσὴ Ι.Β.Ε., Ἰωάννινα 1979, σ. 49.

ριουσίες τους, λεηλάτησαν και εσύλησαν τους ιερούς ναούς και έβαλαν φωτιά κατακαίοντας ό,τι είχε απομείνει.

Από τους 60.000 κατοίκους, όσοι σώθηκαν κατέφυγαν στα βουνά η μετανάστευσαν σε διάφορες Ευρωπαϊκές χώρες. Εκεί δημιούργησαν ανθούσες παροικίες και πολλοί τιμήθηκαν με τίτλους ευγενείας.

Τίποτε δεν έμεινε όρθιο. Τα σωματεία διαλύθηκαν, το Τυπογραφείο και η Ακαδημία παραδόθηκαν στις φλόγες. Από τη βιβλιοθήκη και τα χειρόγραφα που φυλάσσονταν εκεί δεν απέμεινε τίποτε.

Η πόλη μπόρεσε να θεραπεύσει τις πληγές της και να αναλάβει και πάλι. Οι Μουσουλμάνοι της Κολώνιας και της Πρεμετής, εποφθαλμιούσαν τον πλούτο των Μοσχοπολιτών και προέβαιναν σε φόνους και ληστείες.

Η Μοσχόπολη υπέφερε επίσης και από τους Σπαχήδες, οι οποίοι δεν έμεναν ικανοποιημένοι από τα κτήματα που τους χορηγούσε η Τουρκική Κυβέρνηση, αλλά καταπίεζαν τον λαό, που υπέφερε από την τυραννία τους.

Ο Κώδικας του Προδρόμου περιλαμβάνει τα εξής για την καταστροφή του περιώνυμου μοναστηριού του Ιωάννη του Προδρόμου:

“Έκ δέ τὸ 1769 δέν ἔδωσαν ἕναν παράν, διότι κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἤλθαν καὶ διαγούμησαν τὸ μοναστήρι καὶ τὴν πολιτείαν καὶ πολλὰ σπίτια ἔκαυσαν”¹⁶.

Η ολοσχερής καταστροφή της Μοσχόπολης επήλθε το 1916, όταν άγρια στίφη εξωμοτών αλλόθρησκων κατέλαβαν την πόλη και έβαλαν φωτιά στα σπίτια. Δεν έμεινε τίποτε όρθιο. Οι εναπομείναντες από την σφαγή κάτοικοι κατέφυγαν στην Κορυτσά.

Εξαιτίας των περιπέτειών, των καταστροφών και των λεηλασιών η Μοσχόπολη κατάντησε μια μικρή κωμόπολη με λίγους κατοίκους.

Η κατάσταση της πόλης και η σφαγή του μεγαλύτερου μέρους του πληθυσμού της, ανάγκασε τους εναπομείναντες κατοίκους να βρουν καταφύγιο σε άλλες πόλεις, καθώς και στις χώρες της Κεντρικής Ευρώπης.

Σήμερα η περιοχή της Μοσχόπολης κατοικείται από Βλαχόφωνους Έλληνες, οι οποίοι και την ελληνική γλώσσα μιλούν και την ελληνική εθνική τους συνείδηση διατηρούν στο ακέραιο.

Κατά τον Ευλόγιο Κουρίλα, Μητροπολίτη Κορυτσάς. “Η Μοσχόπολης ἦτο Κέντρον Πάσης ἐξόχου πνευματικῆς κινήσεως κατὰ τὴν δυσχείμερον ἐκείνην ἐποχὴν ἐν τῇ Ἰλλυρικῇ Χερσονήσῳ καὶ πέραν αὐτῆς ἔτι ἦν ἡ Μοσχόπολις, ἐνθα ἀμφιλαφῶς ἡ ζωογόνος αὔρα τῶν Ἑλληνίδων ἔπνεεν σπουδῶν καὶ ζείδωροι πνευματικαὶ ἀκτῖνες ἐξεπέμποντο πανταχοῦ διασκορπίζουσαι τὰ ζοφερὰ τῆς δουλείας νέφη”¹⁷.

16. Θεόφραστου Γεωργιάδη, όπ. π. σ. 42 και 88.

17. Ευλ. Κουρίλα Λαυριώτου. Η Μοσχόπολις και η Νέα Ακαδημία αυτής, Αθήναι 1935, σ. 5.

2. Ζωγράφεια Διδασκαλεία

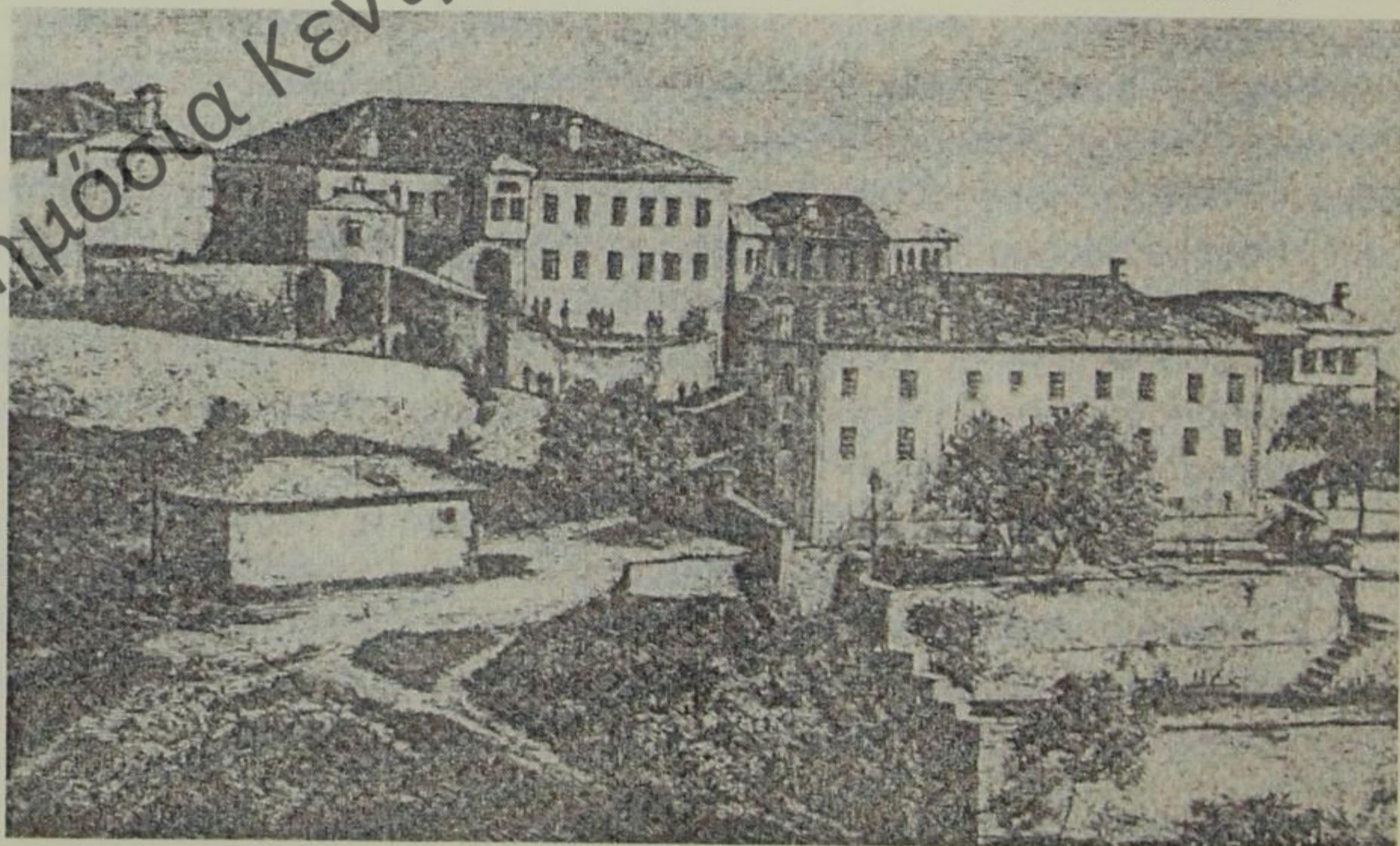
Στο Κεστοράτι, χωριό μεταξύ Αργυροκάστρου, Τεπελενίου και Πρεμετής, με την οικονομική βοήθεια του Μεγάλου Ευεργέτη Χρηστάκη Ζωγράφου, ιδρύθηκαν το 1874 τα γνωστά Ζωγράφεια Διδασκαλεία, τα οποία στα χρόνια της Τουρκοκρατίας απέβησαν φυτώριο πνευματικής δημιουργίας.

Επετέλεσαν έργο εθνικό και διατήρησαν ασβεστη τη φλόγα της ανεξαρτησίας. Οι απόφοιτοί τους επάνδρωσαν τα σχολεία της Βορείου Ηπείρου και για πολλές δεκαετίες επέδρασαν ευεργετικά στις ακριτικές Ηπειρωτικές περιοχές.

Τα Ζωγράφεια Διδασκαλεία μαζί με τα σχολεία που λειτουργούσαν στο Αργυρόκαστρο, στην Κορυτσά, στη Μοσχόπολη, στη Χειμάρρα, στην Πρεμετή, στο Λάμποβο, στην Πολύτσανη, στη Σωπική, στη Δρόβιανη, στο Δελβίνο και σε άλλα μέρη, δημιούργησαν παράδοση και έφεραν την άνθηση της Ελληνικής παιδείας στις Τουρκοκρατούμενες περιοχές.

Όλα αυτά τα σχολεία διατηρήθηκαν με γενναίες επιχορηγήσεις των μεγάλων ευεργετών αδελφών Ζάππα, Αρσάκη, Σίνα, Ζωγράφου, Μπάγκα και άλλων, οι οποίοι διέθεσαν σεβαστά ποσά για τη λειτουργία τους και την επίτευξη των σκοπών τους, που δεν ήταν άλλοι από τη διατήρηση της ορθόδοξης πίστης και της εθνικής συνείδησης.

Τα Εκπαιδευτήρια στο Κεστοράτι λειτούργησαν για 18 χρόνια (1874-1891) και από την εισηγητική έκθεση για τη σύνταξη του κανονισμού τους, είχαν για κύ-

Τα Ζωγράφεια Εκπαιδευτήρια στο Κεστοράτι Αργυροκάστρου

(Φωτ. Γεννάδειος Βιβλιοθήκη)

ριο σκοπό την προπαρασκευή δασκάλων και διδασκαλισσών, όπως και τα Ζαρίφεια Διδασκαλεία στη Φιλιππούπολη.

Εκτός από τις Σχολές των Ιωαννίνων, η Σχολή Δεσποτικών, Επιφανίου του Ηγουμενίου, του Γκούρα, η Μπαλάνειος, η Μαρούτσειος, η Καπλάνειος, η Ζωσιμαία, η Σχολή των Φιλανθρωπινών (του Σπανού), της Μονής Στρατηγοπούλου (Ντήλιου), η Αβακούμειος Ιερατική Σχολή, “Σχολές, που υπήρξαν φυτώρια μεταξύ άλλων και κυρίως δασκάλων, λειτούργησαν τον 18ο και 19ο αιώνα, με τη μορφή Ελληνικών Σχολείων ή Σχολαρχείων στην Άρτα, τους Καλαρρύτες, το Μέτσοβο, το Ζαγόρι, την Κόνιτσα, τη Μοσχόπολη, την Κορυτσά, τη Χειμάρα, το Δέλβινο, το Λάμποβο, το Αργυροκάστρο, το Δελβινάκι, τη Ζίτσα, την Παραμυθιά, την Προβερζα και τα μεγαλύτερα μοναστήρια με διδάξαντες: τον Αθανάσιο Νικολόπουλο, τον Μόστρα, τον Στυγνή, τον Ζαρζουλη, τον Χριστοδουλίδη, τον Χρύσανθο, τον Λεοντιάδη, τον Καβαλλιότη, τον Οικονομίδη, τον Σακελλάριο κ.ά.”¹⁸

Από το 1869 ο Χρηστάκης Ζωγράφος διαθέτει από την Κωνσταντινούπολη 1.400 Οθωμανικές λίρες για την ανέγερση Διδασκαλείων στο χωριό του, στα οποία στεγάστηκαν Δημοτικό Σχολείο, Ελληνικό Σχολείο και Παρθεναγωγείο. Στο Ελληνικό Σχολείο διδάσκονται για τέσσερα χρόνια Αρχαία και Νέα Ελληνικά, Κατήχηση, Ιερά Ιστορία, Μυθολογία, Μαθηματικά, Γεωγραφία, Γαλλικά και Μουσική. Διδάσκουν απόφοιτοι της Ζωσιμαίας Σχολής Ιωαννίνων, Διδασκαλείων και της Μεγάλης του Γένους Σχολής.¹⁹

Η σημασία αυτών των Σχολών και των άλλων που είχαν ιδρυθεί στη Τουρκοκρατούμενη Ήπειρο για την ανάπτυξη του εθνικού φρονήματος υπήρξε τεράστια.

Σχεδόν τα περισσότερα χωριά στερούνταν Δημοτικών (Κοινών ή Αλληλοδιδασκικών) σχολείων για την ηθική, τη διανοητική και την εθνική διάπλαση και μόρφωση. Το κενό ήθε να το καλύψει ο Ηπειρωτικός Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος Κωνσταντινουπόλεως, ο οποίος έθεσε ως πρώτιστο σκοπό την ίδρυση Διδασκαλείων, και Δημοτικών Σχολείων και την έκδοση διδακτικών και άλλων βιβλίων²⁰.

Στο 1ο άρθρο του Κανονισμού των Διδασκαλείων περιέχεται ο σκοπός της ίδρυσής τους:

18. Κων. Ι. Κίτσου, Τα Ζωγράφεια Διδασκαλεία (Κεστοράτι Αργυροκάστρου 1874-1891), Ι.Β.Ε., Ιωάννινα 1985, σ. 16. Τα Ζωγράφεια Διδασκαλεία, εμπειριστατωμένη μονογραφία για τα Εκπαιδευτήρια στο Κεστοράτι, γραμμένα από τον Κων. Κίτσο, επίτιμο Γεν. Διευθυντή της Παιδαγωγικής Ακαδημίας Ιωαννίνων, με εισαγωγικά στοιχεία για την όλη λειτουργία τους και ειδικό ευρετήριο τόπων και ονομάτων.

19. Κων. Ι. Κίτσου, όπ.π., σ. 33 και Γάγαρη Γ., “Η φωνή της Ηπείρου”, Αθήνα, 9-7 έως 6-8/1883.

20. Επετηρίς του εν Κων/πολει Ηπειρωτικού Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου, Έτος Α΄ 1872-1873 και Κων. Κίτσου, όπ.π., σ. 35.

“Άρθρο 1ο: Σκοπός τῶν Διδασκαλείων ἐστὶν ἡ σκόπιμος καὶ Χριστιανικὴ ἐκπαίδευσις καὶ μόρφωσις διδασκάλων τῆς ἐθνικῆς ἢ δημοτικῆς καλουμένης παιδείσεως. Τοῦτο δὲ κατορθοῦται διὰ τῆς συμμετροῦ καὶ ἀρμονικῆς τῶν σωματικῶν καὶ ψυχικῶν δυνάμεων ἀγωγῆς καὶ ἀναπτύξεως κατὰ τοὺς τῆς Παιδαγωγικῆς κανόνας μετὰ τοῦ πορισμοῦ τῶν πρὸς ἐξάσκησιν τοῦ διδασκαλικοῦ ἐπαγγέλματος ἀναγκαίων γνώσεων καὶ βοηθημάτων”.

Ο Κων. Κίτσος αναλύοντας τον σκοπό των Διδασκαλείων γράφει:

“Οι ἀπόφοιτοι ἀπὸ τὰ Διδασκαλεία αὐτὰ θὰ ἦσαν διδάσκαλοι τῆς “ἐθνικῆς ἢ δημοτικῆς καλουμένης παιδείσεως”, διδάσκαλοι καὶ φωτοδότες στα τέκνα τῶν σκλαβωμένων καὶ ἐλευθέρων Ἑλλήνων (σύμπαντος τοῦ ἔθνους) καὶ διδάσκαλοι καὶ φωτοδότες στα παιδιά τῶν πολιτῶν κάθε τάξεως, στα παιδιά τοῦ λαοῦ (ἡμοῦ). Γι’ αὐτό, μαζί με τὸ Χριστιανικὸ ιδεώδες θὰ ἔπρεπε νὰ καλλιεργηθῶν το ἐθνικὸ, τὸ κοινωνικὸ καὶ τὸ ἐπιστημονικὸ ιδεώδες”.²¹

Οι δάσκαλοι καὶ οἱ δασκάλες που ἀπεφοίτησαν ἀπὸ τὰ Ζωγράφεια Διδασκαλεία, στα 18 χρόνια λειτουργίας τους, ἐπετέλεσαν σπουδαίو ἐθνικὸ καὶ παιδευτικὸ ἔργο. Με τὶς γνώσεις καὶ τὴν πνευματικὴ τους συγκρότηση ἐνίσχυσαν τὸ χριστιανικὸ καὶ ἐθνικὸ φρόνημα τῶν ἐλληνικῶν πληθυσμῶν τῆς Βορείου Ἡπείρου. Στὴν εἰσηγητικὴ ἐκθεση “τῆς πρὸς συντάξιν τῶν κανονισμῶν καὶ τῶν ἐν Ἡπείρῳ Ζωγραφείων καὶ τῶν ἐν Θράκῃ Ζωγραφείων συσταθησομένων Διδασκαλείων” διαβάζουμε γιὰ τὸ σκοπὸ τῆς ἐθνικῆς ἐκπαίδευσης καὶ τὴν ἐκμάθηση τῆς μητρικῆς γλώσσας:

“Πρῶτον καὶ κυριώτατον ἡ δημοτικὴ παιδεία ἐστὼ τελεία καὶ σύμφωνος ταῖς προγονικαῖς παραδόσεσι καὶ τῷ ἐθνικῷ χαρακτήρι, γενικὴ μὲν καὶ κοινὴ ἀμφοτέροις τοῖς φύλοις ἀφορῶσα τὴν ἀνάπτυξιν τῶν φυσικῶν, ἠθικῶν καὶ νοερῶν τοῦ ἡμετέρου ἔθνους δυνάμεων, ἐθνικὴ δὲ καλλιεργοῦσα ἐν τῇ ἀπαλῇ τῶν νέων καρδίᾳ τὸ εὐθελὲς δένδρον τῶν χριστιανικῶν καὶ ἐλληνικῶν ἀρετῶν, ἃς οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι κατέλιπον ἡμῖν ἀθάνατον κληρονομίαν. Ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες ἔχοντες μέγα παρελθόν... ἃς καταστήσουμε στοὺς παῖδας ἀληθεῖς κατὰ πνεῦμα χριστιανοὺς καὶ Ἕλληνες ἐν ζώσῃ πίστει καὶ ἀγάπῃ, ἐνσταλάζοντας ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας ἐν ταῖς ἀπαλαῖς αὐτῶν καρδίαις τὰς ἀπαραγράπτους ταύτας ἀληθείας ὅτι ὁ ἐλληνισμὸς καὶ ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα παρήγαγον μεγάλα ἀγαθὰ διατρανώσασαι εἰς τὸν κόσμον τὴν νέαν τῆς σωτηρίας καὶ τοῦ Εὐαγγελίου ἀρχὴν καὶ θρησκείαν”.

Καὶ γιὰ τὴ γλώσσα:

“Τὸ πρῶτιστον ὁμῶς καὶ κυριώτατον ὄργανον, δι’ οὗ μάλιστα ἐπιτυγχάνεται ὁ σκοπὸς τῆς δημοτικῆς παιδείσεως ἐστὶν ἡ μητρικὴ γλώσσα· δικαίως δὲ ἡ

21. Κων. Ι. Κίτσου, ὀπ. π., σ. 44.

σπουδή αὐτὴ θεωρεῖται τὸ κέντρον καὶ ὁ σύνδεσμος πάντων τῶν ἄλλων μερῶν τῆς δημοτικῆς παιδείσεως παρὰ τοῖς νεωτέροις λαοῖς, ὅπερ προ τριῶν αἰώνων ἄλλως εἶχεν... Προήχθη ὁμως εἰς μέσον παρ' ἡμῖν τοῖς Ἑλλησι περὶ τῆς μητρικῆς γλώσσας ὄλο τὸ ζήτημα, ὁ παρὰ τοῖς ἄλλοις λαοῖς οὐδαμῶς ὑφίσταται· τοῦτο δέ, διότι παρ' ἡμῖν ἡ μητρικὴ γλώσσα ὑπετρισχιλίων ἀριθμοῦσα ἐτῶν τρισένδοξον καὶ πολυκύμαντον βίον παρίσταται ὑπὸ δύο μορφάς: τὴν ἀρχαίαν, καλὴν, μεγαλοπρεπὴ πλαστικωτάτην, ἀλουσίαν καὶ τὴν νεωτέραν ἀπλουστέραν καὶ λιγοτέραν”²².

Ο Χρηστάκης Ζωγράφος καὶ οἱ ἄλλοι μεγάλοι Ἡπειρώτες που ζούσαν στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ σὲ ἄλλες Ευρωπαϊκὲς χώρες θυμόταν τὶς δικές τους στερεῖσεις, υλικές καὶ πνευματικές, στα χωριά τῆς καταγωγῆς τους καὶ ἔδιναν μάχη γιὰ τὴν οργάνωση καὶ λειτουργία σχολείων γιὰ νὰ εκπαιδεύονται τὰ παιδιά τῆς σκλαβωμένης πατρίδας.

Οἱ ἀπόδημοι Ἡπειρώτες διατηρούσαν στενοὺς δεσμούς με τὶς ἰσχυρότερες πατρίδες τους καὶ ἐνδιαφέρονταν γιὰ τὴν Παιδεία καὶ τὴ γενικότερη ἀνάπτυξη τοῦ τόπου τῆς καταγωγῆς τους, προσπαθώντας νὰ τους βγάλουν ἀπὸ τὰ βαθιά σκοτάδια τῆς ἀμάθειας.

Στὴ “Φωνὴ τῆς Ἡπείρου” ὑπάρχει ἡ ἐξῆς κρίση γιὰ τὰ Κεστοράτεια:

“...Τὰ διδασκαλεῖα ἀπέδωσαν εἰς τὴν Ἡπειρον νέους καὶ νεάνιδας ἀρτίως μορφωμένους καὶ αὐστηροτάτων ἠθικῶν ἀρχῶν ἐμφορομένους, σκαπανεῖς τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς ἀγωγῆς, εἰσάγοντας ἤδη τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἐκεῖ, ὅπου αἱ ἑλληνικαὶ λέξεις ἐκινδύνευον νὰ ἐξαφανισθῶσι, καὶ μεταφέροντας καθ' ἑκάστην τὴν φαντασίαν τῶν μικρῶν ἑλληνοπαίδων ἀπὸ τοῦ ἀπότομου βράχου τῶν φοβερῶν φαράγγων τῆς Ἡπείρου εἰς τὸν γλυκὸν ἀπτικὸν οὐρανόν, ἐκεῖ, ὅπου τρέφεται ὁ ὑπὸ θεοπεσιᾶς αἴγλης περιβαλλόμενος βράχος τῆς Ἀκροπόλεως.”²³

Τὰ Ζωγραφεῖα Διδασκαλεῖα συνεισέφεραν πολλαπλὰ στὴν ἀνάπτυξη τῆς ἐλληνικῆς παιδείας στὸν ευαίσθητο χώρο τοῦ ακριτικοῦ ἐλληνισμοῦ καὶ σὲ μιὰ εποχὴ κρίσιμη γιὰ τὴν ἴδια τὴν υπόσταση τοῦ ἔθνους.

Τὸ Ἀρσάκειο τῶν Ἀθηνῶν, οἱ ονομαστὲς Σχολές τῶν Ἰωαννίνων, ἡ Μεγάλὴ τοῦ Γένους Σχολή στὴν Κωνσταντινούπολη, καθὼς καὶ ἄλλες Σχολές ἀσφαλῶς, ἐπαιξάν καταλυτικὸ ρόλο στὴν προετοιμασία τοῦ Γένους γιὰ τὴν Ἐθνεγερσία.

Τὸ ἴδιο ὁμως πολὺτιμος υπῆρξε καὶ ὁ ρόλος τῶν Ζωγραφεῖων Διδασκαλείων στὴν ἀνάπτυξη τῆς ἐλληνικῆς παιδείας. Ἐπετέλεσαν ἔργο ἐκπαιδευτικὸ, κοινωνικὸ καὶ ἐθνικὸ.

22. Περιοδ. “Ὁ ἐν Κων/πολεὶ Ἑλληνικὸς Φιλεκπαιδευτικὸς Σύλλογος”, Κανονισμὸς λειτουργίας τῶν Διδασκαλείων, τ. 8ος 1873-74, σ. 230 καὶ τ. 7ος σ. 322 κ.ε.

23. Φωνὴ τῆς Ἡπείρου, 6-8/1893.

Θα γράψει ο Κων. Κίτσος: “Οι σπουδάζοντες εκεί, είτε ως υπότροφοι είτε ως αυτοσυντήρητοι, αποκτούσαν αξιόλογη γενική μόρφωση και φιλοσοφική και παιδαγωγική κατάρτιση. Προσανατόλιζαν τη σκέψη τους προς το ιδεώδες του χριστιανικού, νεοκλασικού και επιστημονικού ανθρωπισμού και απέβαιναν ικανοί να αφυπνίζουν την εθνική συνείδηση των μαθητών τους και να οπλίζουν τους μικρούς τροφίμους των στα δημοτικά σχολεία με γνώσεις, δεξιότητες και αρετές, απαραίτητες για τη ζωή και για εθνικούς και κοινωνικούς αγώνες”²⁴.

Σε μια εποχή που οι ευρωπαϊκοί λαοί πραγματοποιούν την αναγέννηση των γραμμάτων και των τεχνών, οι Έλληνες καταδικάζονται σε πνευματικό σκότος, δέχονται απανωτά χτυπήματα από τους Τούρκους και πιέζονται να αλλαξοπιστήσουν και να αρνηθούν και τη γλώσσα των πατέρων τους.

Σ’ αυτή την επικίνδυνη, για την ύπαρξη του Έθνους, εποχή, που κάλυψε πάνω από τέσσερις αιώνες δουλεία, οι Ηπειρώτες διέθεσαν τον μόχθο τους για την ίδρυση και λειτουργία Σχολών στην Ήπειρο, οι οποίες απέβησαν καθοριστικές για την παραμονή των κατοίκων της ενιαίας τότε Ηπείρου στις πατρογονικές παραδόσεις.

“Οι απόφοιτοι των Σχολών αυτών - θα γράψει ο Κων. Κίτσος - που σταδιοδρομούσαν ως διδάσκαλοι, λιγοστοί κάθε φορά σε σχέση με τις εκπαιδευτικές τότε ανάγκες, φύτευσαν στις συνειδήσεις των μικρών μαθητών τους, μαζί με τα γράμματα, τις γνώσεις και τον πόθο της ελευθερίας, και σπέρματα εντιμότητας και φιλογένειας, σπέρματα ήθους, που φύτρωναν έπειτα στις ανδρούμενες ψυχές των και καρποφορούσαν, για να δώσουν όλα εκείνα τα στοιχεία που συνέθεσαν, την επωνυμία στη γενέτειρά τους: “Εύανδρος Ήπειρος”²⁵.

Και βέβαια η προσπάθεια αυτή δεν θα καρποφορούσε εάν δεν είχε την οικονομική στήριξη και τις πνευματικές δυνατότητες του Βορειοηπειρώτη Χρηστάκη Ζωγράφου από το Κεστοράτι Αργυροκάστρου.

Η ίδρυση των Διδασκαλείων στο Κεστοράκι οφείλεται στην φιλεκπαιδευτική κίνηση που αναπτύχθηκε στην Κωνσταντινούπολη στις αρχές του 1870.

Ήταν κοινή η διαπίστωση ότι στην Τουρκοκρατούμενη Ήπειρο απουσίαζαν σχολεία (κοινά ή αλληλοδιδασκτικά) και για το λόγο αυτό ο Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος Κωνσταντινουπόλεως στους σκοπούς του ως κύριο μέλημά του είχε θέσει την διάδοση στην Ήπειρο της Δημοτικής Εκπαίδευσης.

Τον Χρηστάκη Ζωγράφο παρότρυναν για την ίδρυση Διδασκαλείων στο Κε-

24. Κων. Κίτσου, Τα Ζωγράφεια Διδασκαλεία (Κεστοράτι Αργυροκάστρου: 1874-1891), Εκδόσεις Ι.Β.Ε., Ιωάννινα 1985, σ. 9-10.

25. Κων/νου Κίτσου, όπ. π. σελ. 22-23.

Ο Παναγιώτης Βλάχος, τ. Γενικός επιθεωρητής Μ.Ε. στο σχολείο (ερειπωμένο σήμερα) που έχτισε ο Απόστολος Αρσάκης το 1872 στη γενέτειρά του Χοταχόβα Πρεμετής

στοράτι δυο εξαιρετοι πατριώτες και Πνευματικοί άνθρωποι. Ο Μητροπολίτης Δέρκων Ανατολικής Θράκης, Νεόφυτος από τις Δρυμάδες Πωγωνίου και ο Πρόεδρος του Ελληνικού Φιλολογικού Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως, φιλόλογος και γιατρός, Ηροκλής Βασιιάδης, από το Δελβινάκι Πωγωνίου.

Ο Χρηστάκης Ζωγράφος διατηρούσε στενές σχέσεις με τον Ηπειρωτικό Φιλολογικό Σύλλογο και τον συνέδραμε οικονομικά στις δραστηριότητες του. Ο Σύλλογος για την τεράστια οικονομική ενίσχυση που δεχόταν από τον Χρηστάκη Ζωγράφο τον ανεκήρυξε επίτιμο πρόεδρό του.

Τότε ανέλαβε και την ευθύνη της ίδρυσης Διδασκαλείων Αρρένων και θηλέων στο μικρό χωριό της καταγωγής του στο Κεστοράτι.

Τον Απρίλιο του 1874 εγκρίθηκε από την επιτροπή του Διοικητικού Συμβουλίου του Ελληνικού Φιλολογικού Συλλόγου ο κανονισμός λειτουργίας των Διδασκαλείων²⁶.

26. Πρόεδρος της Επιτροπής του Διοικητικού Συμβουλίου του Ελληνικού Φιλολογικού Συλλόγου είχε οριστεί ο Ηροκλής Βασιιάδης, πρβ. και "Επετηρίς του εν Κων/πόλει Ηπειρωτικού Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου" Έτος Α', 1872-73, σ. 108 και περιοδικόν. "Ο εν Κων/λει Ελλην. Φιλολ. Σύλλογος, τ. 8ος 1873-74, σ. 194-241.

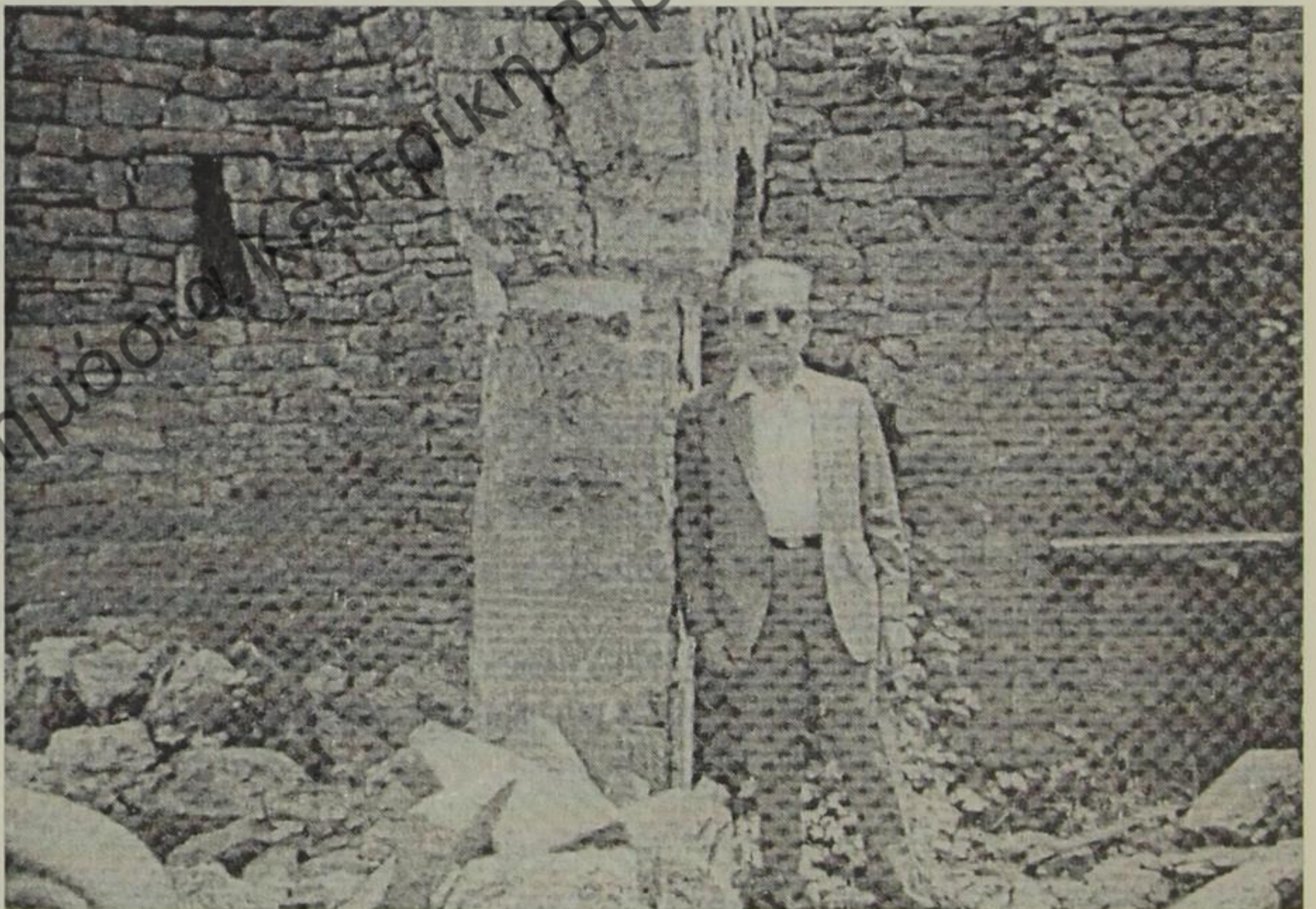
Με τις χορηγίες του Χρηστάκη Ζωγράφου λειτούργησαν στο Κεστοράτι στο νέο διδακτήριο και Δημοτικό Σχολείο, Παρθεναγωγείο και ελληνικό σχολείο. Επιπλέον πρόσφερε και 1.000 ακόμη Οθωμανικές λίρες με σκοπό να ανεγερθεί ειδικό οικοδόμημα για τη διαμονή και διατροφή των σπουδαστών.

Ανέλαβε όλα τα έξοδα (μισθούς προσωπικού, βιβλία κ.λπ.) και επίσης πρόσφερε άλλες 14000 Οθωμανικές λίρες για υποτροφίες σε 60 σπουδαστές προερχόμενους από τον Ηπειρωτικό χώρο.

Ο Θεμελιώδης Οργανισμός της λειτουργίας των Ζωγραφείων Διδασκαλείων περιείχε: Περί της ανωτάτης αρχής και της εφορίας. Περί του διευθυντού και των καθηγητών, περί επιμελητού και παιδονόμου περί κηδεμόνων, περί διδασκαλίας. Περιελάμβανε πρόγραμμα Αρρένων Α', Β' και Γ' τάξεων και θηλέων Α', Β', Γ' και Δ' τάξεων. Περί της επετείου εορτής και των εξετάσεων, περί εορτών, διακοπών και συνόδων, περί βιβλιοθήκης και αναγνωστηρίου, περί οργανοθήκης και σφραγίδος.

Ο δε εσωτερικός κανονισμός περιελάμβανε Περί τροφίμων, περί διαίτης, περί μελέτης και σπουδής, περί αμοιβών, περί ποιων.

Είχε επίσης εκπονηθεί κανονισμός λειτουργίας για το Νηπιαγωγείο και το

*Ο ερειπωμένος Ιερός Ναός του Αγίου Γεωργίου στη Χοταχόβα της Προμετής.
Στη φωτογραφία ο Παναγιώτης Βλάχος, τ. Γενικός Επιθεωρητής Μ.Ε. ειδικότητας φιλολόγων.*

(Φωτ. 1995)

Δημοτικό Σχολείο και προγράμματα για το Νηπιαγωγείο και το Δημοτικό Σχολείο²⁷.

Τα Ζωγράφεια διδασκαλεία είχαν ανοδική πορεία και πτώση μέχρι και τη διάλυσή τους το 1891.

Περί της πτώσης και της διάλυσης των Ζωγραφείων Διδασκαλείων, τα οποία τόσες εθνικές υπηρεσίες προσέφεραν στη βραχύβια ζωή τους, δεν είναι του παρόντος να αναπτύξουμε.

Ένα είναι γεγονός: Ότι για το μικρό χρονικό διάστημα που λειτούργησαν, ο μικρός αυτός πνευματικός φάρος ενστάλαξε ελπίδες στους σκλαβωμένους Ηπειρώτες και έβγαλε αρκετούς τροφίμους, οι οποίοι με τη σειρά τους μεταλαμπάδευσαν το ελληνικό φως στους “ραγιάδες”.

Στα αίτια της διάλυσης των Ζωγραφείων Εκπαιδευτηρίων αναφέρεται η εφημερίδα “Φωνή της Ηπείρου” (φύλλο 47, 6 Αυγούστου 1893). Θεωρεί ότι το κλείσιμό τους αποτελούσε για την εποχή “καίριο τραύμα” για την πορεία των εθνικών θεμάτων και τη διάδοση των ελληνικών γραμμάτων στις βόρειες προφυλακές του ελληνισμού.

Συγκεκριμένα γράφει: “... Η διάλυσις τῶν σχολείων ἀληθές καίριον ἀποτελεῖ τραῦμα κατὰ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν πορείας. Διότι ἐκεῖ εἶχε στηθεῖ ἀληθῶς μεγαλοπρεπῆς φόρος ἄγων τὰς ἀποκέντρους ἐκείνας ἐπαρχίας τοῦ ἐλληνισμοῦ βραδέως μεν, ἀλλ’ ἀσφαλῶς εἰς τὴν φυσικὴν αὐτοῦ πορείαν. Ἐκεῖθεν ἐξεπέμποντο διαρκῶς θερμαντικαὶ ἀκτῖνες ὑποκαίουσαι τὸν ἔρωτα πρὸς τὴν μίαν Πατρίδα, τὴν τάσιν πρὸς ποθητὴν παιδείαν...”.

3. Εθνικοί ευεργέτες του Βορειοηπειρωτικού χώρου

Οι Ηπειρώτες ευεργέτες έδωσαν τα πάντα για την αναγέννηση της καθημαγμένης Ελλάδας. Και σήμερα οι απόδημοι Ηπειρώτες δίνουν το παρόν και προστρέχουν τους αναξοπαθούντες συμπατριώτες τους. Στη σκοτεινή εκείνη περίοδο αποφασιστική υπήρξε η συμβολή των ευεργετών στην επιβίωση του Έθνους.

Πρώτο σκοπό έθεταν την αγάπη για την ιδιαίτερη πατρίδα τους και την οικονομική ενίσχυση των κατοίκων.

“Πράγματι, και θα πρέπει να τονισθεί ξεχωριστά το γεγονός, πως στο σύνολό

27. Το άρθρο 51 του ΣΤ' κεφαλαίου αναφέρεται στις σχολικές επετείους: “Τὴν τοῦ Συλλόγου ἑορτὴν δημοτελῶς ἑορτάζει καὶ τὸ διδασκαλεῖον, λόγος δὲ τις ἐκφωνεῖται ἢ ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ ἢ ὑπὸ τινος τῶν καθηγητῶν ἐναλλάξ ἐν τῇ αἰθούσῃ αὐτοῦ, ἐνθα καὶ συνέρχονται μετὰ τὸ τέλος τῆς ἐκκλησίας”.

τους σχεδόν οι ευεργέτες, πέρα από την κάλυψη των βιοτικών αναγκών των συμπατριωτών τους και με την ενίσχυση ενδεών, ανέγερση και καλλωπισμό ναών, τη σύσταση φιλανθρωπικών και κοινωφελών ιδρυμάτων, έρριξαν με μια συγκινητική μπορεί να πει κανείς και αξιοθαύμαστη προθυμία, το βάρος στη διάδοση μεταξύ των Ελλήνων των φώτων της Παιδείας, γενόμενοι οι κατ' εξοχήν τροφοί του Εθνικού Διαφωτισμού, πολλοί δε και αληθινοί Μαικήνες του".²⁸

Θα αναφερθούμε σύντομα στους ευεργέτες που κατάγονται από τον Βορειοηπειρωτικό χώρο και οι οποίοι, με το ευποιοτικό τους έργο, συνέτρεξαν τους συμπατριώτες τους, βοηθώντας τους παντοιοτρόπως, αλλά κυρίως βοήθησαν στην ίδρυση, λειτουργία, συντήρηση και διατήρηση σχολείων, τα οποία απέβησαν σωτηρία για τους ραγιάδες και την πνευματική τους παιδεία. Πρωτοστάτησαν επίσης στην ίδρυση και λειτουργία βιβλιοθηκών και πολλών άλλων κοινωφελών ιδρυμάτων.

Κυρίως οι εθνικοί ευεργέτες, Ηπειρώτες στην πλειονότητά τους, πρόσφεραν τον μόχθο τους για την πνευματική αναγέννηση της "ιδιοτυχισμένης Πατρίδας" και συνέβαλαν καθοριστικά στην ανάπτυξη αργότερα της ελεύθερης Ελλάδας.

Από τους ευεργέτες του Βόρειου Ηπειρωτικού χώρου παραθέτουμε τους παρακάτω με σύντομο βιογραφικό σημείωμα για τον καθένα:

1. Χατζηλεόντιος Χρήστου (Χατζή-Λέοντος Χρήστος)

Αργυροκαστρίτης στην καταγωγή, ο οποίος με τη διαθήκη του (1788) άφησε 18.000 γρόσια στον Επίσκοπο Αργυροκάστρου, για την πληρωμή του κεφαλικού φόρου "εις ον υπόκειται η ελληνική νεότης εις τον Τούρκον" για να παντρεύονται φτωχά κορίτσια και για τη συντήρηση σχολείων και εκκλησιών.²⁹

2. Ζώτος Ντούρος

Ο Ζώτος Πάνου Ντούρος από την Πρεμετή ταξιδεύτηκε στη Βιέννη και στα 1778 ίδρυσε Ελληνικό σχολείο στη γενέτειρά του, το οποίο στα 1785 το προίκισε με κληροδότημά του με 40.000 αργ. φιορίνια. Το κληροδότημα αυτό λειτούργησε κανονικά και εκάλυψε πολλές ανάγκες της Πρεμετής.³⁰

28. Στέφ. Μπέττη, Ηπειρωτική Ευποιία ή βιογραφική συλλογή Ηπειρωτών Ευεργετών επί Τουρκοκρατίας, Εκδ. Αγαθοεργών Καταστημάτων Ι.Μ. Ιωαννίνων, Γιάννινα 1982, εισαγωγή σελ. ιγ'.

29. Ηπειρωτικά Χρονικά, 1936, σ. 194, και Στέφ. Μπέττη, όπ.π., σ. 48.

30. Ι. Λαμπρίδη, Ηπειρωτικά Αγαθοεργήματα, Β', σ. 241 και Κοσμά Θεσπρωτού, Γεωγραφία Αλβανίας, Ιωάννινα 1964, σ. 12.

Ευαγγέλης Ζάππας (1800-1865)
Από το Λάμποβο της Βορ. Ηπείρου

3. Ευαγγέλης Ζάππας (1800-1865)

Εθνικός Ευεργέτης και αγωνιστής στην Επανάσταση του 1821, από το Λάμποβο της Βορείου Ηπείρου, το οποίο έμεινε να ονομάζεται “Λάμποβο του Ζάππα”.

Κατατάχτηκε στον στρατό του Αλή Πασά των Ιωαννίνων. Αργότερα κατά τον πόλεμο των σουλτανικών στρατευμάτων εναντίον του Σατράπη των Ιωαννίνων, ενώθηκε με τους Σουλιώτες και αναγνωρίστηκε πρωτοπαλίκαρο του Μάρκου Μπότσαρη.

Σε όλη τη διάρκεια της εθνεγερσίας ήταν παρών. Πολέμησε στα πέντε πηγάδια και αλλού και μετά την πτώση του Σουλίου κατέβηκε με τους υπολοίπους Σουλιώτες στο

Μεσολόγγι. Πολέμησε με διάφορους οπλαρχηγούς στα Βασιλικά, στις Θερμοπύλες, στη Γραβιά και σε πολλά άλλα μέρη.

Πολύτιμες υπήρξαν οι υπηρεσίες του στον Αγώνα. Τραυματίστηκε πέντε φορές. Η μητέρα του, που είχε παραμείνει στα Γιάννινα, φυλακίστηκε για να αναγκαστεί ο Ζάππας να παραδοθεί στους εχθρούς.

Επί Καποδίστρια μετέβη στη Βέροια και ασχολήθηκε με το εμπόριο. Επειδή όμως οι συνθήκες δεν τον ευνόησαν ταξιδεύτηκε το 1831 και εγκαταστάθηκε στο Βουκουρέστι.

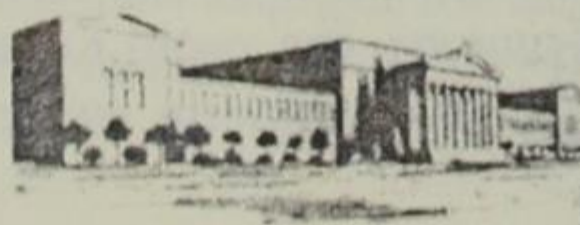
Μαζί με τον εξάδελφό του Κων/νο Ζάππα ασχολήθηκαν με το εμπόριο και την ενοικίαση μοναστηριακών κτημάτων και χάρη στην εργατικότητα τους απέκτησαν σημαντικά κέρδη και ιδιόκτητο κτήμα στο Μπροστένι.

Τα συνεχώς αυξανόμενα πλούτη του τα διέθετε για φιλανθρωπικούς σκοπούς. Ονειρευόταν από τότε την αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων.

Με την διαθήκη του (1860) όριζε εκτελεστή της τον εξάδελφό του Κων/νο Ζάππα με σκοπό τα χρήματα να διατίθενται για την ανάπτυξη της Ελλάδας και τη λειτουργία Σχολείων στη γενέτειρά του.

Με χρήματα του χτίζεται βιβλιοθήκη

Ευαγγέλης Ζάππας 1800-1865

ΕΛΛΑΣ·HELLAS

Γραμματόσημο προς τιμή
του Ευαγγέλη Ζάππα

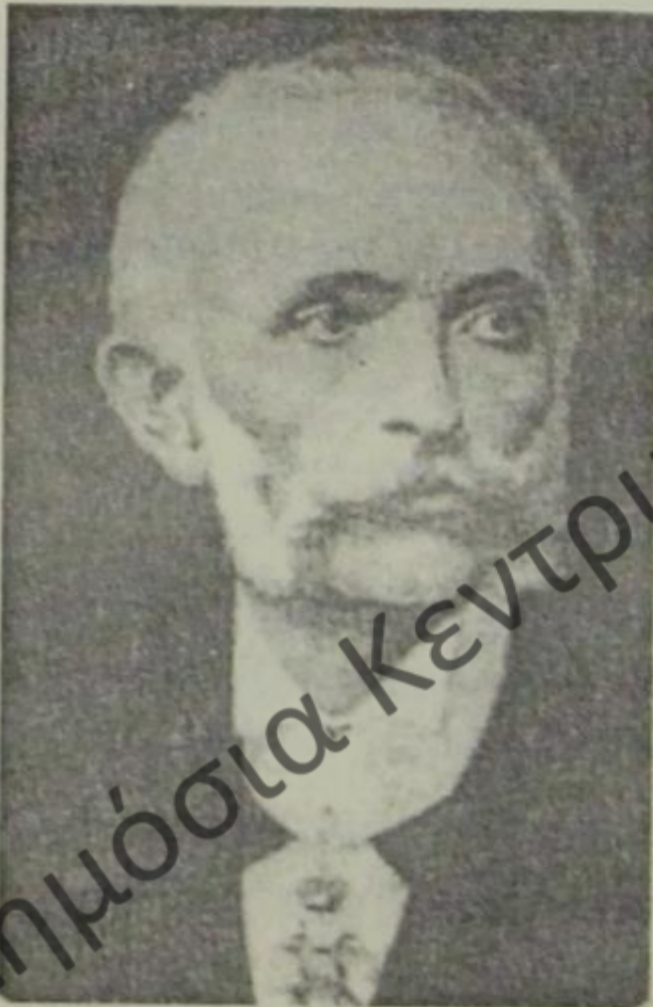
στο Λάμποβο και προικίζεται με όλα τα μέσα το Αλληλοδιδασκτικό Σχολείο Λαμπόβου.

Ενισχύει επίσης με 10.000 γρόσια το χρόνο “το έν Λαμπόβω παρ’ έμοῦ συστηθέν Ἑλληνικόν Σχολεῖον”, όπως ο ίδιος γράφει και για το μοναστήρι Τρεμπουκίου και τους απόρους του χωριού.

Για τους εθνικούς του αγώνες αξιώθηκε να τιμηθεί με το βαθμό του ταξιάρχου και με το “αργυρούν αριστεῖον των προμάχων”.

Πέθανε το 1865 στο Μπροστένι και τις παραγγελίες του εκτέλεσε ο εξάδελφος του Κων/νος Ζάππας.

Ο ίδιος όρισε τα οστά του να μεταφερθούν και να ενταφιαστούν “εις τὴν αὐλὴν τοῦ έν Λαμπόβω σχολείου”³¹.

Ο Εθνικός Ευεργέτης
Κωνσταντίνος Ζάππας.

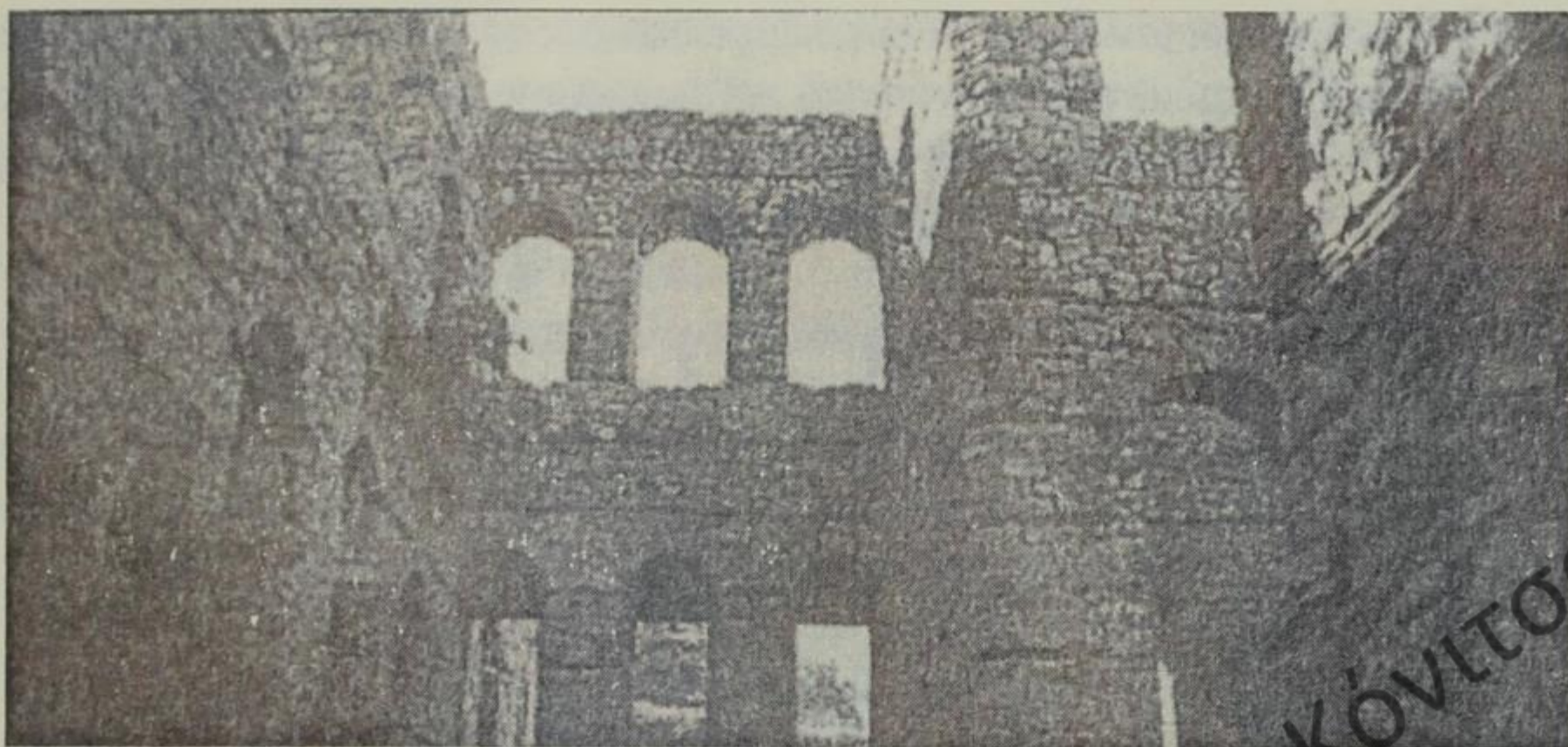
4. Κωνσταντίνος Ζάππας

Εξάδερφος του Ευαγγέλη Ζάππα, κληρονόμος και εκτελεστής της διαθήκης του, Λαμποβίτης (γεννήθηκε το 1814), συνέχισε για τη μικρή και μεγάλη πατριδα το θεάρεστο έργο του ξαδέρφου του.

Με έξοδά του το 1870 εκδίδει τον Γ' τόμο των παραλλήλων βίων του Γούδα, κτίζει στην Αθήνα το Μέγαρο των Ολυμπίων (Ζάππειο), μεγαλοπρεπές Μέγαρο στο κέντρο των Αθηνών στο οποίο σήμερα στεγάζονται εκθέσεις, οργανώνονται συνέδρια και πραγματοποιούνται και πολλές άλλες παραμφερείς εκδηλώσεις.

Την πρόσοψη του μεγάρου στολίζουν τα αγάλματα των ευεργετών Ευαγγέλη και Κωνσταντίνου Ζάππα. Το 1875 ιδρύονται τα Ζάππεια Παρθεναγωγεία Κων/λεως, αρκετά δε σχολεία και ιδρύματα κοινωφελή στην Βόρειο Ἡπειρο: Στο Λάμποβο, Λέκλι, Πρεμετή, Δρόβιανη και αλλού. Επίσης τα λεγόμενα Ζάππεια Σχολεία Δελβίνου και Φιλιατών, στο σχολείο Κηπαρού Χειμάρας, στο χωριό Κάριανη και Κακόσι, όπως και στο χωριό “Χουντουκούκι γιά νά πληρώνεται παπάς, πού θά διδάσκει καί τὰ παιδιά στην ἐκκλησία”.

31. Στέφ. Μπέττη, όπ. π., σ. 148, 260 και Ι. Λαμπρίδη, Ηπ. Αγαθ., Β', σ. 205, Ηπ. Ημερολόγιον “Αστήρ” 1904, σ. 319.

Το αρχοντικό των Ζαππαίων στο Λάμποβο (ερειπωμένο)

Εκτελώντας παραγγελία του αδελφού του Αθανασίου παρέχονται κάθε χρόνο στο σχολείο του χωριού Νίβανης 1.200 φιορίνια.

Ο Κων/νος Ζάππας πέθανε στα 1892 εις Μεντών της Γαλλίας. Μετά από είκοσι χρόνια από το θάνατό του, στα 1912, τα οστά του ανακομίστηκαν μέσω της Κωνσταντινούπολης και των Αγίων Σαράντα στο χωριό του, όπου και εναποτέθηκαν³²

5. Αναστάσιος Λιάκτσε

Ο Αναστάσιος Λιάκτσε Αβραμίδης, Κορυτσαίος, ταξιδεμένος στη Βλαχιά ίδρυσε στα 1864 Αστική Σχολή στην Κορυτσά, την οποία και συντηρούσε με έξοδά του.

Με τη διαθήκη του άφησε 1.000.000 φιορίνια για κοινωφελείς σκοπούς στην γενέτειρά του, για ανέγερση και συντήρηση εκκλησιών, για υποτροφίες απορων μαθητών της Αστικής Σχολής, για τους φτωχούς συμπολίτες του.³³

6. Σπυρίδων Τσέλιος

Από τη Γλήνα της Δερόπολης. Το 1875-1884 κλητήρας του Συμβουλίου της Ριζαρείου Σχολής και εισπράκτορας των ενοικίων της σχολής. Πέθανε το 1895.

³² Εφημ. "Ηπειρος", 9.7.1912. Ι. Λαμπρίδη, όπ. π. σ. 246, Εφημ. "Φωνή της Ηπείρου", 9-10-1892, Ηπ. Ημερολόγιο "Αστήρ" 1904, σελ. 10.

³³ Στέφ. Μπέττη, όπ. π., σ. 265.

Άφησε με διαθήκη του ένα σπίτι στη Ριζάρειο με σκοπό να δίνεται μια υποτροφία τον χρόνο για παιδιά από την επαρχία Αργυροκάστρου, για το χωριό του Γλήνα 10.000 δραχ. για ανέγερση ιερού ναού και άλλες τόσες “όπως εκ του εισοδήματος αυτών διατηρείται διδάσκαλος Γλήνης”³⁴

7. Θωμάς και Γεώργιος Αδάμ

Ο Θωμάς γεννημένος στην Κορυτσά, ταξιδεύτηκε στην Αίγυπτο και χάρη στην εργατικότητα του αναδείχτηκε και κάλεσε κοντά του και τους αδελφούς του Διονύση και Γεώργιο. Ο Θωμάς πέθανε το 1825 νεότερος και τρεις μήνες αργότερα τον ακολούθησε και ο Γεώργιος.

Εκτελεστής της διαθήκης τους ορίστηκε ο αδελφός τους Διονύσης.

Από την περιουσία τους (30.000 λίρες) διατέθηκαν μεγάλα ποσά για την ανοικοδόμηση μεγαλοπρεπούς Μητροπολιτικού Μεγάρου στην Κορυτσά.

Επίσης διέθεσαν 3.500 λίρες για να συντηρείται Ορφανοτροφείο στην Κορυτσά.³⁵

8. Ηλίας Χαρίτος

Από τη Νίβανη Αργυροκάστρου. Σπούδασε νομικά και εξάσκησε το επάγγελμα του δικηγόρου στα Γιάννινα. Πέθανε στην Αθήνα νέος το 1896.

Με διαθήκη του κατέστησε κληρονόμο της περιουσίας του την Κοινότητα της Νίβανης. Από τη διαθήκη όρισε να πληρώνεται δασκάλα της υφαντικής και επίσης υπέρ των ελληνικών σχολείων της Κοινότητας.³⁶

Άφησε εντολή στους κληρονόμους και εκτελεστές της διαθήκης του, μετά τον θάνατο της μητέρας του Άννας και της συζύγου του Χριστίνας “ή κληρονομία μου να περιελαχθαι εις την κοινότητα τής ιδιαίτερας πατρίδας μου Νίβανης τής επαρχίας Τεπελενίου τής διοικήσεως Αργυροκάστρου Ηπείρου, ως υποκατάστατον κληρονόμον μου...” και τα χρήματα να διατίθενται για τα σχολεία του χωριού της καταγωγής του (“Φωνή της Ηπείρου, φύλλα 161, 3 Νοεμβρίου 1895).

9. Λαππαίοι

Παλιά πολύκλαδη οικογένεια Λάππα από την Άνω Δρόβιανη της Βορ. Ηπείρου, η οποία ποικιλοτρόπως εβοήθησε εκτός από το χωριό και ολόκληρη την περιοχή στα χρόνια της δουλείας.

34. Στέφ. Μπέττη, ό.π. π., σ. 268 και Ν. Παπαδοπούλου, Η Δρόπολη της Β.Η., Αθήνα 1976, σ. 100.

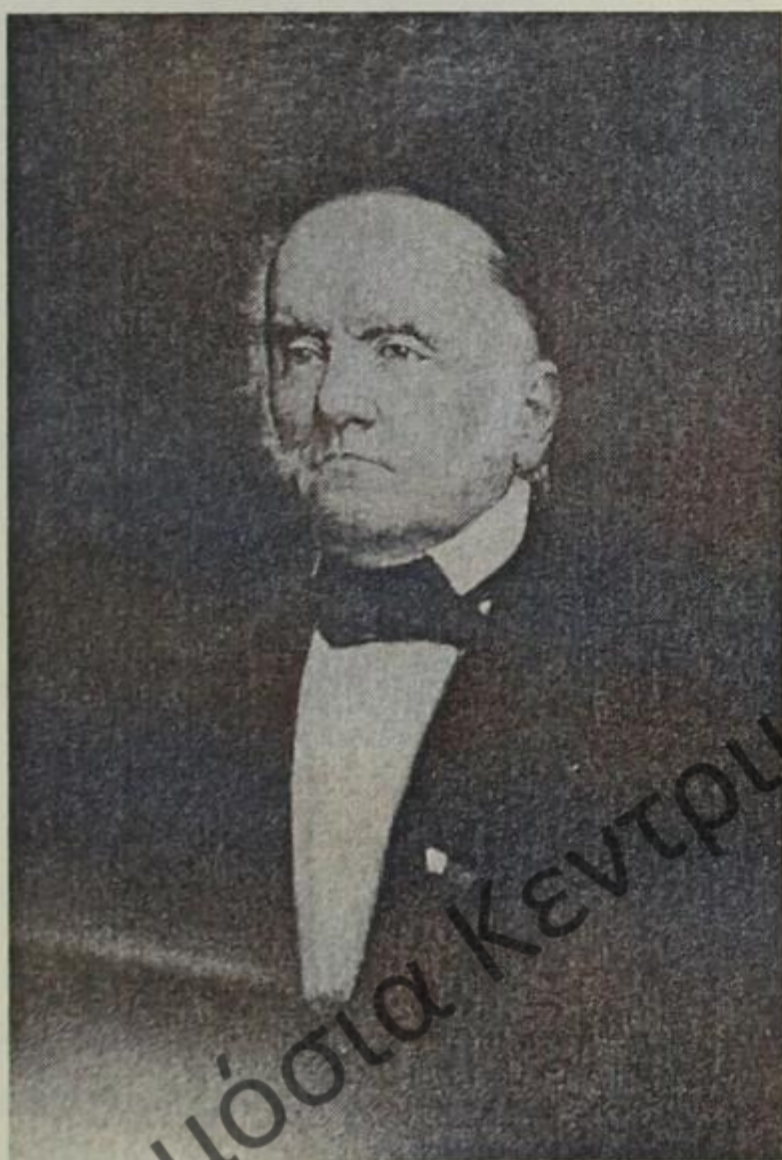
35. Στέφ. Μπέττη, ό.π., σ. 270 και εφ. “Φωνή της Ηπείρου”, 1-3-1896.

36. Γ. Γάγαρη, Ηπ. Ημερολόγιο Δωδώνη, 1890, σ. 173.

Γεώργιος, Αθανάσιος, Δημήτριος, Κυριακός και Σταύρος Λάμπας διέθεσαν αρκετά χρήματα για την ανακαίνιση της Σχολής Δρόβιανης.

Να σημειώσουμε ότι τα σχολεία της Δρόβιανης, Κοινό και Ελληνικό, τα ίδρυσε στα 1775 ο Εθναπόστολος Κοσμάς ο Αιτωλός. Οι αδελφοί Λάμπα Κυριακός και Σταύρος κατέβαλαν αρκετά ποσά για την ανέγερση Σχολείου κοντά στη Μονή Θεολόγου Δελβίνου που αριθμούσε 80 μαθητές, καθώς επίσης και για τη διατήρηση του σχολείου στο χωριό Τσερκοβίτσα της ίδιας περιοχής.³⁷

10. Απόστολος Αρσάκης

Μεγάλος εθνικός ευεργέτης ο Απόστολος Αρσάκης από το Χοτάχοβο της Πρεμετής. Γεννήθηκε το 1792 και μικρός στάλθηκε από τον πατέρα του στο θείο του στο Βουκουρέστι και μετά στη Βιέννη.

Σπουδάζει τα ελληνικά από τον Σουδενιώτη λόγιο και Διδάσκαλο του Γένους Νεόφυτο Δούκα.

Για δέκα χρόνια σπουδάζει ιατρική στο Πανεπιστήμιο της Χάγης.

Άσκησε το Ιατρικό επάγγελμα στην πρωτεύουσα της Δακίας και διετέλεσε βουλευτής, υπουργός εξωτερικών και προσωρινός Πρόεδρος του υπουργικού Συμβουλίου της Ρουμανίας.

Οι σκέψεις του όμως ήταν στραμμένες στη φτωχή πατρίδα. Από το 1867 στρέφει την προσοχή του στο έργο της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας Αθηνών, της οποίας και αναδεικνύεται Μέγας Ευεργέτης. Με δωρεά του ιδρύθηκε το Αρσάκειο των Αθηνών. Πρόκειται για το ελληνικό εκπαιδευτήριο θηλέων. Οι μαθήτριες που φοιτούσαν σ' αυτό είναι οι γνωστές αρσακειάδες.

Σήμερα αποτελεί συγκρότημα εκπαιδευτηρίων στο Ψυχικό. Από τους τόκους του κεφαλαίου που άφησε "εσαεί" κτήμα της Σχολής και όρισε να προσλαμβάνονται τέσσερις υπότροφοι από το χωριό του.

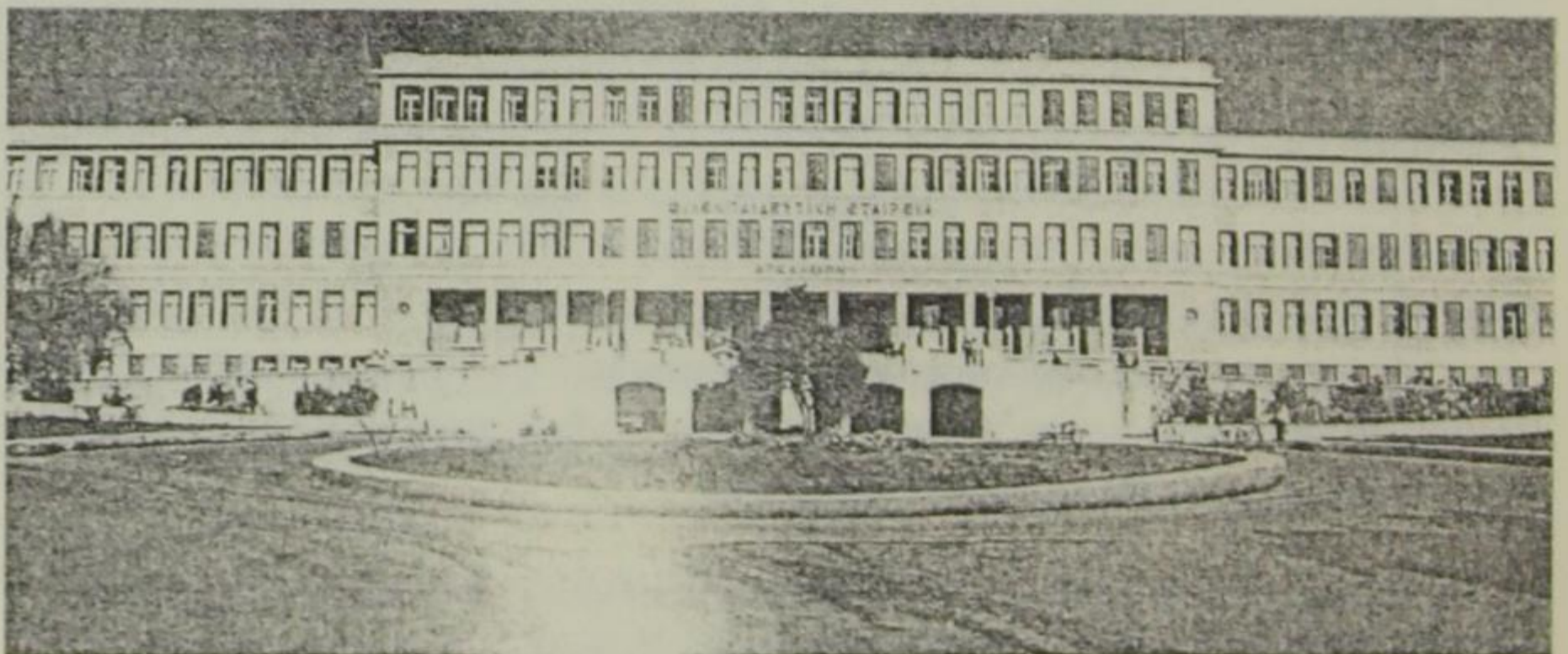
37. Στέφ. Μπέττη, ό.π., σ. 165 και Ι. Λαμπρίδη, Ηπ. Αγαθ. Α', σ. 166 και Β' 220.

Άποψη του Ασιακείου στην οδό Πανεπιστημίου στην Αθήνα

Στο σχολείο του χωριού του που ο ίδιος σύστησε (1871) όρισε να δαπανώνται κάθε χρόνο 2.500-3.000 δραχμές.

Όταν πρόεδρος της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας (1872) ήταν ο Π. Ρομπότης, ο Αουάκης σε επιστολή του τον ευχαριστεί για το εθνικό έργο που επιτελείται από την Εταιρεία και αναφερόμενος στα σχολείο της ιδιαίτερης πατρίδας του Χο-

Το Ασιακείο Ψυχικού

τακόβας, που το είχε λάβει υπό την προστασία της η Εταιρεία, γράφει: "...ἀποθνήσκω ἡσυχος πεπορθῶς εἰς τὴν ἣν μοι δίδετε ἐπιστολὴ ὑμῶν διαβεβαίωσιν ὅτι θέλουσι ἐκπαιρευθεῖ αἱ εὐχαὶ καὶ αἱ ἐπιθυμίαι μου καὶ ὅτι εἰς τὸ μικρὸν χωρίον Χοταχόβα θέλει καταστεῖ μίαν ἡμέραν Μουσοτροφεῖον, πέποιθα καὶ πιστεύω τοῦτο διότι τὸ σχολεῖον εἶχε τὴν καλὴν τύχην νὰ πέσῃ εἰς τὴν προστασίαν τοῦ Συμβουλίου σας..."³⁸.

Ο Απόστ. Αρσάκης πέθανε στο Βουκουρέστι το 1874.

11. Χρηστάκης Ζωγράφος

Χρηστάκης Ζωγράφος

(Από το ημερ. "Δωδώνη"

Ο Χρηστάκης Ζωγράφος από το μικρό χωριό Κεστοράτι της Λιλιουράς, κοντά στο Αργυρόκαστρο, γεννήθηκε το 1820. Αργότερα αναδείχτηκε σε "Μέγα Ευεργέτη του Έθνους και της Εκκλησίας". Πατέρας του Γεωργίου Ζωγράφου του μετέπειτα Προέδρου της Αυτόνομης Πολιτείας της Βορείου Ηπείρου. Τα πρώτα γράμματα τα έμαθε στο Δημοτικό Σχολείο του χωριού του και για τρία χρόνια φοιτά στη Ζωσιμαία Σχολή Ιωαννίνων.

Μικρός ξενιτεύτηκε στην Κωνσταντινούπολη, όπου εργαζόταν ο πατέρας του Βίκτωρ Ζωγράφος, ως έμπορος.

Πολύ γρήγορα αποκτά εμπορικές και τραπεζικές γνώσεις κοντά στον πατέρα του και συνεταιρίζεται με τον συμπατριώτη του Μιχάλη Δήμου. Μετά τον θάνατο του Δήμου αναλαμβάνει μόνος του τις τραπεζικές επιχειρήσεις και με τον ζήλο και την εργατικότητά του αναδεικνύεται σε μεγάλο τραπεζίτη.

Το όνομα του γίνεται γνωστό στον εμπορικό κόσμο της Κωνσταντινούπολης και γίνεται ο δανειστής ακόμη και της τουρκικής κυβέρνησης και ιδιαίτερος τραπεζίτης του Σουλτάνου Μουράτ Ε!

Τα κέρδη του πολλαπλασιάζονται και του δίνουν τη δυνατότητα να προσφέρει για κοινωφελείς σκοπούς.

38. Στέφ. Μπέττη, ό.π., π. σ. 175. Βόρ. Ήπειρος, Λεύκωμα κλπ., Αθήνα 1959, σ. 240. Εστία 1886, σ. 657, Ι. Λαμπρίδη, Ηπ. Αγαθ. Β', σ. 243.

Στην Κωνσταντινούπολη, αυτή την περίοδο, υπάρχει έντονη πνευματική κίνηση και τάσεις προσφοράς προς την Τουρκοκρατούμενη Πατρίδα.

Τα παιδικά του βιώματα, τα ερεθίσματα που δέχεται από συμπατριώτες του και η αγάπη του για τον τόπο του, τον παροτρύνουν να καταπιαστεί με τα σοβαρά θέματα που αφορούν το Γένος.

Από χρονογράφο της εποχής πληροφορούμαστε ότι “*τὸ ἄξιον παρατηρήσεως ἐν τῷ ἀνδρὶ τούτῳ εἶναι ἢ μετὰ τὴν εὐδαιμονίαν καὶ εὐποΐα του διαγωγῆ. Δεν συνέλεξε τὸν πλοῦτον, ἵνα, ὡς ὁ φιλάργυρος τοῦ Εὐαγγελίου, τὸν πολλαπλασιάσῃ ἐπὶ ἰδίῳ μόνον ἀγαθῷ. Τὴν εὐπορίαν του ἰδίου οἴκου μόνον δὲν ἐθεώρει εὐχαρίστησιν καὶ ὡς γνήσιον τέκνον τῆς ἀτυχούς χώρας ἣτις πρὸ αὐτοῦ καὶ ἀλλὰ ὡς αὐτὸν ἐξέθρεψε τέκνα, ἐξέτεινε τὰς χεῖρας αὐτοῦ πρὸς ὀρεγομένους παιδεΐας, ἐνίσχυσε τὴν ἐκκλησίαν, ἀνήγειρε μεγαλοπρεπῆ τῶν μουσῶν οἰκοδομήματα καὶ ἐβάστασεν εὐθαρσῶς τὸν ὑποτρέποντα βραχίονα τῆς μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας εἰς δεινὰς διὰ τὸ ἔθνος καὶ κρισίμους περιστάσεις*”³⁹.

Διετέλεσε πρόεδρος του εθνικού μικτού συμβουλίου για θέματα που αφορούν τον υπόδουλο ελληνισμό και συμμετέχει στην κίνηση για την ανάπτυξη των ελληνικών γραμμάτων.

Το όνομά του συνδέθηκε στενά με την κίνηση για την προαγωγή και διάδοση των ελληνικών γραμμάτων.

Για να μπορέσει ο Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος Κων/λεως να επιτελέσει ανετότερα τους σκοπούς του ανήγειρε μεγαλοπρεπές κτίριο για τις ανάγκες του Συλλόγου και τον επιχορηγεί με 100 λίρες για την ετήσια έκδοση της επετηρίδας. Ο Φιλολογικός Σύλλογος τον ανεκήρυξε σε επίτιμο Πρόεδρό του και μέγα Ευεργέτη.

Με δαπάνη του ιδρύεται το “Ζωγράφειο Διαγώνισμα” στην Κωνσταντινούπολη, το οποίο επιχορηγείται ετήσια με 100 οθωμανικές λίρες για την βράβευση λαογραφικών συλλογών, το οποίο, για τον ίδιο σκοπό το επεκτείνει στο Παρίσι και το Μόναχο.

Ήδη από τον Αδαμάντιο Κοραή και τον Νεόφυτο Δούκα είχε αρχίσει μια προσπάθεια για την έκδοση αρχαίων συγγραφέων. Ο Χρηστάκης Ζωγράφος το 1874 αναλαμβάνει την έκδοση αρχαίων συγγραφέων και ιδρύει την “Ζωγράφειο Ελληνική Βιβλιοθήκη”.

Έλληνες και ξένοι φιλόλογοι εκδίδουν 35 τόμους έργων κλασικών αρχαίων συγγραφέων. Τα βιβλία προσφέρονται δωρεάν σε εκπαιδευτικά ιδρύματα και βιβλιοθήκες.

Εκτός των άλλων στην Πόλη ίδρυσε το 1890 το Ζωγράφειο Γυμνάσιο, ενίσχυ-

39. Κων/νου Κίτσου, όπ. π. σ. 25 και “Η φωνή της Ηπείρου”, Αθήνα, 21-8-1898.

σε οικονομικά το ομώνυμο παρθεναγωγείο και προίκισε με σημαντικά χρηματικά ποσά τη Θεολογική Σχολή της Χάλκης.

Δεν ήταν δυνατό να μείνει έξω από τα ενδιαφέροντά του η Ήπειρος και η ιδιαίτερη πατρίδα του το Κεστοράτι Αργυροκάστρου.

Προσφέρει ετήσια βοήθεια 50 λιρών στην Αβακούμειο ιερατική Σχολή της Νήσου Ιωαννίνων και αναλαμβάνει την πραγματοποίηση Κοινωφελών έργων στη γενέτειρά του.

Η ανέγερση στο Κεστοράτι των Ζωγράφειων Διδασκαλείων και η συντήρησή τους είναι έργο τεράστιο με εθνικές προεκτάσεις.

Να σημειωθεί ότι επιχορήγησε και το Παρθεναγωγείο Αργυροκάστρου, το οποίο είχε ιδρυθεί από τον Δημ. Π. Δήμου.

Με την απελευθέρωση της Θεσσαλίας το 1881 ο Χρηστάκης Ζωγράφος αγόρασε κτήματα στον θεσσαλονικό κάμπο και ίδρυσε εργοστάσιο ζαχαροποιίας στη Λαζαρίνα.

Οι απόγονοί του Σόλωνας και Γεώργιος ανέπτυξαν αγροτική βιομηχανία στην περιοχή με ευεργετικά αποτελέσματα για τον αγροτικό πληθυσμό.

Ο Χρηστάκης Ζωγράφος πέθανε στο Παρίσι το 1898. Ήταν παντρεμένος με την Δομνίκη, με την οποία απέκτησε τρεις θυγατέρες και δυο γιούς.

Η Δομνίκη χορήγησε σημαντικά ποσά για τη λειτουργία της Σχολής στο Ναγόπουλο Αργυροκάστρου, που ονομάστηκε προς τιμή της Δομνίκειος Σχολή.

Οι δυο γιοί του Σόλων και Γεώργιος συνέχισαν τις προσφορές του πατέρα τους με σημαντικά χρηματικά ποσά. Η σύζυγος του Σόλωνα, Ελένη, μετά τον θάνατό της άφησε κληροδοτήματα για το Δημοτικό Σχολείο Ιωαννίνων και για άλλα αγαθοεργά καταστήματα.

Ο Γεώργιος (1863-1920) σπούδασε οικονομικές επιστήμες και αξιοποίησε τις γνώσεις του γύρω από την Γεωργία.

Διετέλεσε βουλευτής Τρικάλων-Καρδίτσας, υπουργός Εξωτερικών και

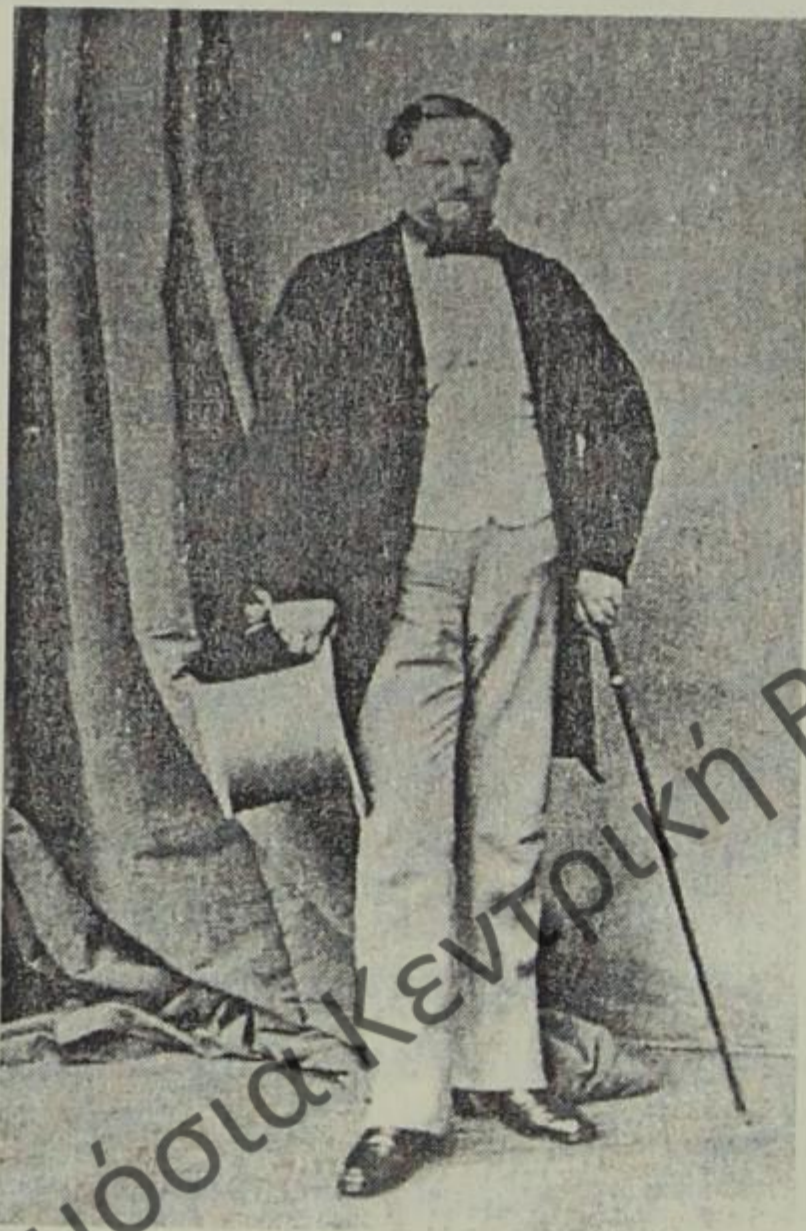

Γεώργιος Χρ. Ζωγράφος
(Πρόεδρος της Προσωρινής Κυβερνήσεως
της Αυτονόμου Ηπείρου (1914))

Γενικός Διοικητής της Ηπείρου (1913).

Τεράστια ήταν η προσφορά του στον Αγώνα των Βορειοηπειρωτών του 1914 και έγινε πρόεδρος της προσωρινής κυβέρνησης της Αυτονομίας Ηπείρου.

Η Εθνική προσφορά του χρηστάκη Ζωγράφου και των κληρονόμων του στη δούλη Πατρίδα ήταν πολύτιμη και συνέβαλε αποφασιστικά στη μόρφωση Ελλήνων δασκάλων, οι οποίοι μετέδωσαν τις γνώσεις τους στα σκλαβόπουλα⁴⁰.

Σίμων Σίνας (1810-1876)

Από τη Μοσχόπολη της Βορ. Ηπείρου
(Φωτ. Γεννάδειος Βιβλιοθήκη)

12. Γεώργιος και Σίμων Σίνας α. Σίνας Γεώργιος (1783-1856)

Ο Γεώργιος, γιος του Σίμωνα, γεννήθηκε στη Νύσσα της Σερβίας το 1783 από γονείς Μοσχοπολίτες.

Έζησε στις Σέρρες κοντά στη θεία του, αδελφή της μάνας του. Το 1791 μετέβη στη Βιέννη, κοντά στον πατέρα του, από τον οποίο μνήθηκε στις εμπορικές επιχειρήσεις.

Επωφελήθηκε από την οικονομική κρίση της Αυστρίας και αγόρασε τεράστιες εκτάσεις κτημάτων και έτσι σχημάτισε κολοσσιαία περιουσία.

Μετά την αποκατάσταση ειρήνης ήταν εκ των κύριων συντελεστών της ίδρυσης της Εθνικής Τράπεζας της Αυστρίας. Ίδρυσε επίσης το Πολυτεχνείο της Βιέννης, υπέρ του οποίου παρεχώρησε πολλά κτήματα.

Στον Γ. Σίνα οφείλεται η εισαγωγή καπνοκαλλιέργειας στην Αυστρία και η κατα-

σκευή γέφυρας μεταξύ Βούδας και Πέστης.

Από τους Αυστριακούς τιμήθηκε με τον τίτλο του Βαρόνου. Μεγάλη υπήρξε η οικονομική και ηθική υποστήριξη του Σίνα προς την Ελλάδα. Ενίσχυσε οικονομικά την Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος, ίδρυσε και εξόπλισε το Αστεροσκοπείο Αθηνών και διέθεσε μεγάλα ποσά σε εκπαιδευτικά και φιλανθρωπικά ιδρύματα.

Ο Γεώργιος Σίνας τιμήθηκε από τον Όθωνα με τον Σταυρό των Ταξιαρχών.

40. Κων/νου Κίτσου, όπ. π. σ. 30-31 και Ηπ. Ημερολόγιο Δωδώνη, 1896, σ. 23 και 1899 σ. 179. Ηπ. Χρονικά 1928, σ. 214. Βόρ. Ήπειρος, Λεύκωμα κλπ., Αθήνα 1959, σελ. 251.

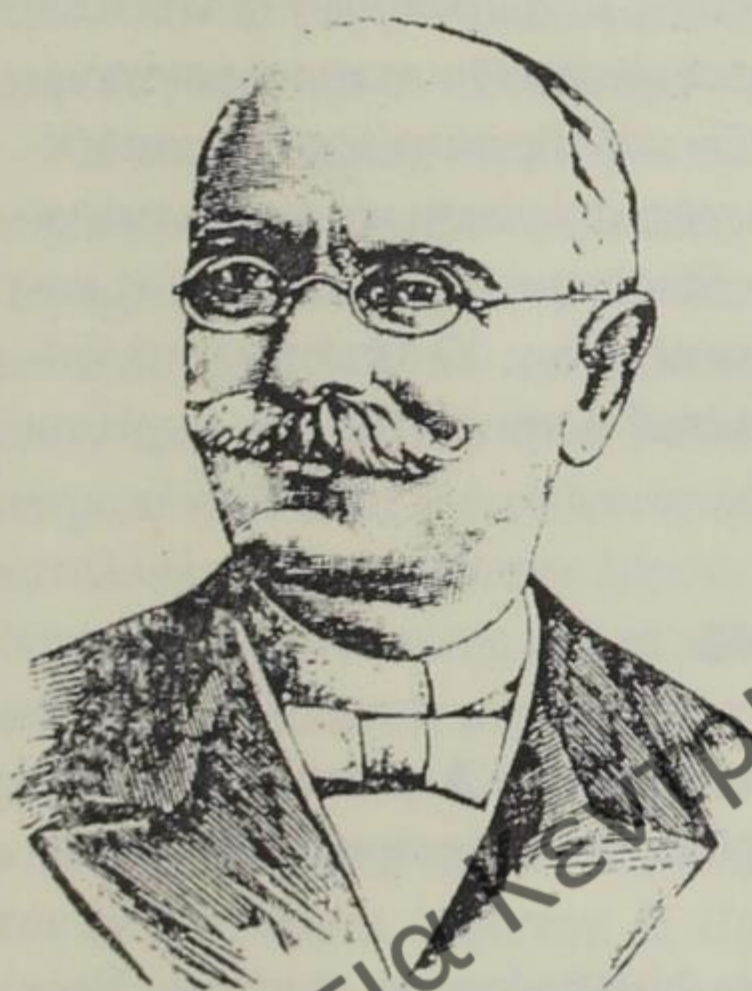
β. Σίνας Σίμων (1810-1876)

Ο Σίμων επήρε το όνομα του παππού του. Τραπεζίτης και εκείνος προσέφερε ανεκτίμητες υπηρεσίες στην Ελλάδα.

Με δική του δαπάνη το 1859 χτίστηκε το μέγαρο της Ακαδημίας Αθηνών.

Η Ελληνική Κυβέρνηση τον διόρισε πρεσβευτή στη Βιέννη. Οι Σίνες για τις εθνικές τους υπηρεσίες τιμήθηκαν με πλήθος παρασήμων⁴¹.

13. Ιωάννης Μπάγκας

Ιωάννης Μπάγκας

(Από το ημερ. "Δωδώνη" 1896)

Από την Κορυσά. Γεννήθηκε στα 1814 και γρήγορα ταξιδεύτηκε στην Αλεξάνδρεια και μετά στη Ρουμανία. Διέθεσε όλη του την περιουσία για εθνωφελή έργα και κυρίως με γενναίες εισφορές ενίσχυσε το "Πάσο" (κοινοτικό ταμείο) που συστάθηκε το 1850 από τους Κορυσσαίους της Αιγύπτου.

Το 1883 ίδρυσε στη γενέτειρά του το Μπάγκειο Γυμνάσιο. Το 1889 διέθεσε εν ζωή όλη του την περιουσία σε διαχειριστική επιτροπή (Μπάγκειος Επιτροπή), η οποία με πολλούς τρόπους βοήθησε και βοηθάει κυρίως το έργο για την ανάπτυξη των ελληνικών γραμμάτων.

Πέθανε στην Αθήνα το 1895⁴².

Η "Φωνή της Ηλείου", φύλλο 168, 22

Δεκεμβρίου 1895, γράφει τα εξής για την σεμνοπρεπή εκφροά του μεγάλου τέκνου της Κορυσσάς:

"Κατῆλθεν εἰς τὸν τάφον τὴν παρελθοῦσαν Παρασκευὴν καὶ ἕτερον τέκνον τῆς εὐάνδρου Ἡπειρο-Ἀλβανίας, ὁ Ἰωάννης Μπάγκας πρὸ πολλοῦ ἑαυτὸν ἀφιερῶσας εἰς φροντίδας ὑπὲρ τῆς πατρίδος καὶ τὸ βαλάντιόν του ἐκκενώσας ὑπὲρ τῶν ἀναγκῶν αὐτῆς. Ἡ κηδεία αὐτοῦ ἐγένετο συμνοπρεπῆς καὶ ἐπιβάλλουσα, οἷα ἤρμοζεν εἰς εὐεργέτην τοῦ ἔθνους καὶ τῆς ἰδιαιτέρας αὐτοῦ πατρίδος. Περί τὸ φέρετρον

41. Στέφ. Μπέττη, ὀπ.π., σ. 214 καὶ Φ. Μιχαλόπουλου, Μοσχόπολις, Αθήναι 1941, σ. 17, εφ. "Αἰὼν" σις 7-7-1840, Πανδώρα Κ', σ. 473.

42. Ημερολ. Δωδώνη 1896, σ. 68: Ηπ. Εστία 1962, σ. 608.

αὐτοῦ δὲν συνήχθησαν συγγενεῖς καὶ φίλοι, ἵνα κλαύσωσι τὴν ἀπώλειάν του, δὲν παρίστατο κατὰ τὰς τελευταίας στιγμᾶς του γυνή, ἀδελφὴ ἢ μήτηρ νὰ κλείσῃ αὐτοῦ τοὺς ὀφθαλμούς, οἵτινες δὲν θὰ ἴδωσι πλέον τὸν ἀνατέλλοντα ἥλιον. Οὐδεὶς τούτων παρίστατο παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ Μπάγκα· παρίστατο μόνον ἡ εὐγνωμονοῦσα πατρίς, αἱ ἀδελφαὶ τοῦ ἐλέους τοῦ θεραπευτηρίου Εὐαγγελισμὸς ὅπερ συνεχῶς εὐηργέτησε, τὰ ὄρφανὰ τοῦ Ἀμαλιείου Ὀρφανοτροφείου ὑπὲρ τῶν ὁποίων δὲν ἔπαυσε ποτὲ νὰ φροντίζῃ ἡ Κυβέρνησις ἢ Ἑλληνικὴ, ἧτις δεόντως ἐξετίμησε τὴν φιλαπατρία τοῦ ἀνδρός καὶ ὡς μήτηρ, χάριτας ὀφείλουσα, μετὰ πομπῆς ἐπιμελήθη τὴν κηδεῖαν αὐτοῦ καὶ ἀπένειμεν εἰς τὸν νεκρὸν τὰς ὀφειλομένας τιμᾶς, οἱ ἐκ τῆς ἰδιαιτέρας αὐτοῦ πατρίδος Κορυτσαῖς φοιτηταί, οἵτινες μέχρι δακρῶν συγκινοῦν τοὺς θεωμένους τὴν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀναπαύσεως πορευομένην νεκρὸν συνοδείαν. Ἐξεδήλωσαν ἐπαρκῶς τὴν εὐγνωμοσύνην αὐτῶν καὶ τῆς πατρίδος των καταθέσαντες πολυτελῆ ἐκ φυσικῶν ἀνθέων, μετ' ἐπιγραφῆς, στέφανον καὶ μὴ ἐπιτρέψαντες εἰς ἄλλον νὰ βαστάσῃ τὸν νεκρὸν. Αὐτοὶ τὸν ἔφεραν μέχρι τῆς τελευταίας κατοικίας καὶ ἐναπέθηκαν ἐκεῖ ἵνα κοιμηθῇ τὸν αἰῶνα ὕπνον. Ὁ Μπάγκας ἀπερχόμενος ἐπετέλεσεν εὐαγγελικώτατα τὸ καθῆκον αὐτοῦ ὅσον ὀλίγοι τῶν μεγάλων εὐεργετῶν”.

14. Ἰωάννης Δήμας

Γεννήθηκε στὴν ηρωικὴ Χειμᾶρα καὶ ταξιδεύτηκε στὴν Αἴγυπτο. Μετὰ τὴ διαθήκη του (1903) ἄφησε στὴν Κοινότητα τῆς πατρίδας του Χειμᾶρας 4.000 ἀγγλικές λίρες γιὰ τὸ χροσιμὸ σχολεῖο καὶ ἐκκλησίας.

Νὰ σημειωθεῖ ὅτι ὁ Ἰωάννης Δήμας ἐχτίσε στὴ Μουσούρα τῆς Αἰγύπτου Σχολὴ Ἑλληνικῆ τῆ “Δημαῖα Σχολή”, στὴν ὁποία ἐμαθήτευσαν πολλοὶ ἐλληνόπαιδες⁴³.

15. Πέτρος Πράτσικας

Καταγόταν ἀπὸ τὴ Δρόβιανη Αγίων Σαράντα. Ταξιδεύτηκε στὴν Αἴγυπτο ὅπου καὶ πέθανε τὸ 1903.

Στὴ διαθήκη του ὁ Πέτρος Πράτσικας ἄφησε 80 λίρες Ἀγγλίας γιὰ νὰ κατασκευαστεῖ στὸ χωριὸ του μεταξὺ των “κοινῶν εκπαιδευτηρίων” δεξαμενὴ γιὰ τὶς ἀνάγκες των μαθητῶν τοῦ Σχολεῖο, γιὰ τὴ συντήρησις δε των Σχολείων τῆς Δρόβιανης 20.000 χρυσὰ φράγκα.

43. Ι. Λαμπρίδου, ὁ ἐν Αἰγύπτῳ Ἑλληνισμὸς, Αθήναι 1904, σ. 108.

“Αφίνω - γράφει στη διαθήκη του ο Πέτρος Πράτσικας - μετά μεγάλης μου ευχαριστήσεως εἰς τὰ κοινὰ σχολεῖα “Ἅγιος Δημήτριος” τῆς Ἄνω καὶ Κάτω Δρόβιανης τὸ ὑπ’ ἀριθ. 1051380 ὑπὸ ἡμερομηνίαν 9 Δεκεμβρίου 1899 ἀσφαλιστικὸν συμβόλαιον ζωῆς μου τῆς ἐν Ἀμερικῇ ἀσφαλιστικῆς Ἑταιρείας (Νέας Ὑόρκης) εἰς ἣν εἶμαι ἀσφαλισμένος διὰ 20.000 φράγκα χρυσὰ διὰ 22 ἔτη ἀπὸ τὰς 9 Δεκεμβρίου 1899”.⁴⁴

Σε ανταπόκριση ἀπὸ τὴ Δρόβιανη ἡ “Φωνὴ τῆς Ηπειροῦ” φ. 658, 17 Φεβρουαρίου 1906 γράφει ὅτι στις 30 Ἰανουαρίου τοῦ 1906 πραγματοποιήθηκε τελετὴ στη μνήμη τῶν Μεγάλων Ευεργετῶν καὶ οἱ Ἐφοροὶ τῆς Ἄνω καὶ Κάτω Δρόβιανης ἀπέστειλαν ευχαριστήρια ἐπιστολὴ στον Ἀριστοτ. Β. Πράτσικα ἐγκατεστημένο στην Αἴγυπτο καὶ στο Συμβούλιον τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἀδελφότητος Πατρῶν.

Ἡ ανταπόκριση ἔχει ὡς ἐξῆς: “Τὴν παρελθούσαν Δευτέραν 30 λήξαντος μηνός, ἐγένετο μετὰ μεγαλοπρεπείας ἢ συνήθης ἐνταῦθα τελετὴ τῶν τριῶν μεγάλων Ἱεραρχῶν καὶ οἰκουμενικῶν Διδασκάλων, ὑπὲρ τῶν εὐεργετῶν συνδρομητῶν, ἐπιμελητῶν, διδασκόντων καὶ διδασκομένων τῶν ἐνταῦθα ἐκπαιδευτηρίων. Οἱ ἱερεῖς ἀμφοτέρων τῶν Κοινοτήτων συνελειτούργησαν ἐν τῷ κοινῷ ἱερῷ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου ναῶ. Εἶτα ὁ διευθυντὴς τῶν ἐκπαιδευτηρίων κ. Παναγιωτίδης ἐξεφώνησε κατάλληλον τῇ περιστάσει λόγον, ἐπαινέσας τὸν ζῆλον τῶν κατοίκων, ὑπὲρ τῶν ἐκπαιδευτηρίων, ἐπίσης καὶ τὰ μέλη τοῦ Συμβουλίου καὶ ἐν γένει τοὺς εἰς τὰ διάφορα τῆς ἀλλοδαπῆς μέρη συμπατριωτῶν. Κατόπιν δὲ τῆς τελευτῆς ταύτης οἱ ἔφοροι ἀμφοτέρων τῶν Κοινοτήτων συνελθόντες ἐν τῷ Ἀρρεναγωγείῳ καὶ συζητήσαντες περὶ τοῦ ὑφαντηρίου καὶ ἀλευρομύλου ἀπεφάσισαν νὰ ἀποστείλωσι πρὸς μὲν τὸν ἐν Αἴγυπτῳ κ. Ἀριστοτ. Β. Πράτσικαν εὐχαριστήριον ἐξ ὅλων τῶν κατοίκων ἐπιστολήν, πρὸς δὲ τὸ ἐν Πάτραις Συμβούλιον τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἀδελφότητος ἐπίσης ἐκθέσειν περὶ τοῦ ἐνταῦθα καὶ ἐν κεντρικῇ θέσει ἀνεγειρομένου ἀλευρομύλου ὃν αὐτὸ ἀνέλαβε διὰ τῶν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ συμπατριωτῶν νὰ ἰδρῦσῃ”.

Εκτός ἀπὸ τὸν Πέτρο καὶ ἄλλοι ευεργέτες Δραβιανῖτες με τὸ ὄνομα Πράτσικας ἀναφέρονται: Ὁ Δημήτριος, ὁ Ἀριστοτέλης (ἐμπορευόταν στην Αλεξάνδρεια) καὶ οἱ Πρατσικαῖοι Χρήστος καὶ Κωνσταντῖνος, ἐμποροὶ στην Πάτρα⁴⁵.

16. Δημήτρης Ζέρβας

Ἀπὸ τὸ χωριὸ Σέλτση Ἀργυροκάστρου, ταξιδεμένος στην Πόλη. Με τὴ διαθήκη του (1911) ἀφήσε μεγάλα ποσὰ γιὰ κοινωφελεῖς ἐθνικοὺς σκοποὺς. Διέθεσε

44. “Φωνὴ τῆς Ηπειροῦ”, φ. 550, 21 Νοεμβρίου 1903.

45. Στέφ. Μπέττη, ὀπ.π., σ. 291.

σεβαστά ποσά υπέρ του Εθνικού Στόλου της Ελλάδος, για τη συντήρηση σχολείων και εκκλησιών του χωριού του, στη Μεγάλη του Γένους Σχολή για να δέχεται φτωχά παιδιά από τη Σέλτση και το Αργυρόκαστρο⁴⁶.

Το κλέος των Ηπειρωτών “ευρύ καθ’ Ελλάδα”

Το “κλέος ευρύ καθ’ Ελλάδα” και η Πολιτεία των Μεγάλων του Έθνους Ευεργετών με τις αγαθοεργίες τους “εξήλθεν εις πάσαν την γην και εις τα πέρας της Οικουμένης”.

Το έργο τους αξιοθαύμαστο, η κοινωφελής δράση τους πανεθνικής αξίας και σημασίας.

Στον 19ο αιώνα έζησαν θερμοί πατριώτες, οι οποίοι, στον πιο κατάλληλο χρόνο, δημιούργησαν τις αναγκαίες προϋποθέσεις για την ανόρθωση της κατεστραμμένης Πατρίδας.

Άνθρωποι απλοί, εργατικοί και ευφυείς, απόθεσαν στα απλωμένα χέρια της Πατρίδας το μόχθο τους και Εκείνη με ευγνωμοσύνη τους χάρισε τον τίτλο του Εθνικού Ευεργέτη.

Το φαινόμενο των Ηπειρωτών Ευεργετών, με πανελλήνια προσφορά, αποδεικνύει την ακλόνητη προσήλωση και τη βαθιά πίστη του Ηπειρώτη στις εθνικές αξίες.

Πάνω στην τετραπλευρη βάση Πατρίδα-Θρησκεία-Οικογένεια-Γράμματα, σφυρηλατήθηκε ο χαρακτήρας του Ηπειρώτη. Θεοσεβούμενος, φιλόπατρις, εργατικός, φιλομαθής, οικονόμος, ολιγαρκής.

Ξενιτεύονταν σε νεότερη ηλικία με μοναδικά εφόδια την ευχή των γονιών τους και την απόφαση να εργαστούν σκληρά, να προκόψουν και να επαληθεύσουν το τραγούδι που τους κατευοδώνει:

*να πάει καλά, ν’ αρθεί καλά,
να ’ρθει καζαντισμένος,
να φέρει άλογο καλό
με ασημένια σέλα.*

Και πράγματι! Πηγαίνουν καλά, “καζαντούν” πολλά και προσφέρουν τον κόπο και τον ιδρώτα τους στην Πατρίδα.

Κανένα έθνος δεν είναι σε θέση να αντιτάξει παράδειγμα τέτοιας ένδοξης πλειάδας και ούτε ποτέ στάθηκε ικανό να υψώσει σε τέτοια περιωπή την ευποιΐα, όπως την επιτάσσει η προγονική εύκλεια.

46. Στέφ. Μπέττη, όπ.π., σ. 307.

Η εποχή μας, εποχή των υλικών απολαύσεων, της ιδιοτέλειας, των επικίνδυνων επιδιώξεων, των περιπλανήσεων και παραπλανήσεων, πεδίο ερήμωσης, ψυχικής και πνευματικής κενότητας, μας κάνει να αναπολούμε νοσταλγικά έργα ειρήνης, έργα που δεν πεθαίνουν.

Και τα έργα που ζουν είναι τα έργα εκείνων που θυσίασαν το ΕΓΩ στο βωμό της προκοπής του Έθνους.

Στους προνομιούχους αυτούς ανήκουν αναντίρρητα και οι Βορειοηπειρώτες ευεργέτες.

Όταν η ψυχή δεν αναπαύεται, ανιχνεύοντας και ατενίζοντας κατά πρόσωπο, προσωπικότητες που εμεγαλύνθησαν στο παρελθόν και ελάμπρυναν με τη δράση και την παρουσία τους την εποχή που έζησαν, γίνεται συσσωρευτής, μεταλλάκτης και πομπός, χάρη σε αστείρευτες ευεργετικές πηγές.

Και η πηγή αυτή των εθνικών Ευεργετών είναι πελώρια, μοναδική στην ιστορία των νεότερων χρόνων.

Ο σκοπός της Απελευθέρωσης, η πραγμάτωση του “ποθούμενου” που επύρωνε τις καρδιές όλων, δεν χρειαζόταν κραυγαλέα ξεσπάσματα, άσκοπες και ανώφελες φωνές, αλλά απαιτούσε χαμηλές ψαλμωδίες στις Εκκλησίες, σιγανά διαβάσματα στα σχολεία, σύνεση και περισυλλογή.

Σ’ αυτό το σκοπό, σ’ αυτή την επιταγή, ευθυγραμμίστηκαν απόλυτα οι ευεργέτες, οι οποίοι μέσα στην ευημερία τους όχι μόνο δεν ξεχνούν τη σκλάβια πατρίδα, αλλά και όσο ζουν και αφού πεθαίνουν, με καταπλητικές διαθήκες, διαθέτουν ανυπολόγιστα ποσά για μόρφωση νέων και ανακούφιση πενομένων. Χτίζουν σχολεία, στηρίζουν εκκλησίες, οργανώνουν ελέη, συντηρούν φυλακισμένους, επιχορηγούν σχολικά τμήματα, συνιστούν υποτροφίες, πληρώνουν δασκάλους.

Δεν ήταν μόνο ανεξάντλητες πηγές ελέους και αγαθοεργίας για τη γενέθλια γη, από την οποία δεν είχε δύσει ακόμα η ζοφερή νύχτα της δουλείας, αλλά ακατάπαυστοι τροφοδότες του Έθνους και εμπνευστές της πνευματικής του πορείας.

Ωραίες ψυχές, που αντιλαμβάνονται σαν άρτο ζωής την προσφορά στο κοινωνικό δουλωμένο σύνολο.

Ανάμεσα στα ηθικά θρύψαλα, παρέμειναν ακέραιοι, άθικτοι, και ξεδίψασαν τους διψασμένους σκλάβους.

Για όσα υπέρ της Πατρίδας έπραξαν τον θαυμασμό μας καταθέτουμε και την αιωνία ευγνωμοσύνη απονέμουμε.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Κεφάλαιο Τρίτο

- Μοναστηριακές Σχολές που λειτούργησαν στον Βορειοηπειρωτικό χώρο μέχρι των αρχών του 20ου αιώνα.
- Σχολεία που λειτουργούσαν στην Βόρειο Ήπειρο μέχρι των αρχών του 20ου αι.
- Στατιστικά στοιχεία

1. Μοναστηριακές Σχολές στον Βορειοηπειρωτικό χώρο μέχρι των αρχών του 20ου αιώνα

Όπως αναφέρθηκε, μετά την Άλωση της Κωνσταντινούπολης, ταξιδεμένοι Ηπειρώτες πρόσφεραν τον μόχθο τους για να ιδρυθούν και να συντηρηθούν σχολεία στην γενέτειρά τους. Τα αρχαιότερα σχολεία και κληροδοτήματα, για εκπαιδευτικούς σκοπούς ήταν της πόλης των Ιωαννίνων. Μετά και άλλα αστικά κέντρα απέκτησαν σχολεία και κληροδοτήματα, όπως το Δέλβινο (κληροδοτήμα Σπ. Στράτη, 1713), το Αργυρόκαστρο και άλλα.

Στα χωριά όμως επικρατούσε βαθύ σκοτάδι. Μόνο κανένας παπάς ή καλόγερος, αν τύχαινε, δίδασκε ελάχιστα κολυβογράμματα. Τότε η ελληνική Παιδεία βρήκε άσυλο στα Μοναστήρια. Τα πρώτα σχολεία ήταν "τα σχολεία του Νάρθηκα"¹.

Η σταυροφορία για την ανασύσταση των σχολείων και την αναγέννηση των γραμμάτων αρχισε με τον Κοσμά τον Αιτωλό (1760-1779), που σήμανε εθνικό συναγερμό.

Ο Γάλλος δημοσιογράφος Dumont έγραφε ότι "εις την Ήπειρον ελληνικόν χωρίον χωρίς διδάσκαλον είναι τόσον σπάνιον, ὅσον κοιλάς χωρίς λόφους περίξ".

Ειδικότερα για τη Βόρειο Ήπειρο παρατηρούσε ότι σε όλα τα χωριά μέχρι εκατό κατοίκους συναντούμε κι έναν δάσκαλο.

Για την φιλομάθεια του Ηπειρώτη έγραφε ο J. Durr:

"Δυσκόλως δύναται τις νὰ εὔρει ἀπὸ τὴν Πρέβεζαν ἕως τὸ Ἀργυρόκαστρον χωρίον ἀπὸ πεντήκοντα οἰκογενείας κατοικούμενον χωρὶς σχολεῖον. Εἰς οὐδέν δέ

---

1. Κώδιξ του Ναού της πόλεως Δελβίνου, υπό Θεμιστοκλέους Μπαμίχα, στα "Ήπειρ. Χρονικά", τόμ. Ε', (1930), σ. 65-75.

ἄλλο μέρος ἡ ἐθνικὴ εὐεργεσία δὲν ἐπροίκισε τόσα χωριά μὲ μεγαλοψύχους δωρεάς διὰ τὴν ἴδρυσιν καὶ συντήρισιν σχολείων ὅπως εἰς τὴν Ἠπειρον²

Ἀσυγκράτητη ἦταν ἡ ορμὴ τοῦ ἔθνους γιὰ τὴ δημιουργία καὶ λειτουργία σχολείων, σε σημεῖο που ορισμένοι διορατικοὶ Τούρκοι διέβλεπαν τὴν ἐπίδραση τῶν σχολείων καὶ παραπονιόταν στὴν Ὑψηλὴ Πύλη γιὰ τὴν ἴδρυσή τους.

Ὅπως ἀναφέρθηκε ἀπὸ τὴν πόλη τῶν Ἰωαννίνων ἀρχισε ἡ ἀναγέννηση τῆς Παιδείας. Ὅσοι κατὰ τὸν 18ο αἰῶνα συνέγραψαν βιβλία ἢ κατάγονταν ἀπὸ τὰ Γιάννινα ἢ εἶχαν φοιτήσει στὶς Σχολές τους.

Δίπλα στα μοναστήρια ἀπὸ κοινοτικά ἐλέη καὶ κληροδοτήματα εὐεργετῶν λειτούργησαν ἑκατοντάδες σχολεῖα.

Ὁ Παράνικας στὸ “Σχεδιάσμα του” ἀριθμεῖ 200 σχολεῖα καὶ ὁ Τρούφων Ευαγγελίδης στὸ πόνημά του “Ἡ Παιδεία ἐπὶ Τουρκοκρατίας” τὰ ἀνεβάζει σὲ 600.

Στὴν πραγματικότητα τὰ σχολεῖα ξεπερνοῦν τὰ χίλια. Εἶναι ὅλα τὰ σχολεῖα που ἀρχίζαν ἀπὸ τὸν “Νάρθηκα τῆς ἐκκλησίας, ἔνθα πεπηγοτες ὑπὸ τοῦ ψυχους οἱ παῖδες ἐκ τοῦ “Σταυρέ, βοήθει μοι” ἤρχιζον καὶ εἰς τὸ ψαλτήριον ἐτελείωνον” καὶ σὰν πυρκαγιά, πὸν ὑπέβοσκε στὰ σπλάχνα τῆς Ὀθωμανικῆς Ἀυτοκρατορίας ἐξηπλώνοντο ἀπὸ τὸ Δυρράχιον ὡς τὸ Ταϊνασον, ἀπὸ τὴν Δυτικὴ Ἠπειρο ὡς τὸ Δορύλαιον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ὡς τὴ Συρία καὶ τὴν Αἴγυπτο καὶ φθάνουν στὴν μεγαλύτερα τους ἀκμὴ καὶ ἄνθιση στὰ τέλη τοῦ 19ου αἰῶνος³.

Τὸ παρελθόν ζούσε στὶς ἀναμνήσεις καὶ στὴν προφορικὴ παράδοση. Ἡ ἀρχαία σοφία δὲν εἶχε λησμονηθεῖ. Πάνω σ’ αὐτὲς τὶς ἀναμνήσεις καὶ στὴν ορθόδοξη πίστη, αὐτοσχεδιάζαν οἱ δάσκαλοι καὶ ἀνάλογα μὲ τὶς προσωπικὲς τοὺς ικανότητες διαπαιδαγώγουν τὸν μαθητὴ τους.

Χρησιμοποιούσαν παροιμίες, τοπικὲς διηγήσεις καὶ θρύλους, μικρὰ ποιήματα, εὐαγγελικὰ ρητὰ καὶ ψαλμούς καὶ ἐφύτευαν στὸν μαθητὴ τους κοινωνικὲς ἀρετὲς, ἀφοσίωση στὶς προγονικὲς παραδόσεις, μίσος κατὰ τοῦ κατακτητῆ καὶ ἐλπίδες γιὰ τὴν ἀπολύτρωση.

Οἱ δάσκαλοι πληρώνονται ἀπὸ τὶς κοινότητες ἢ ἀπὸ διάφορες συντεχνίες. Ἡ σύμβαση ἐργασίας, τὸ “ρόγιασμα” ὅπως το ἔλεγαν, ἦταν γιὰ ὅλο τὸ χρόνο καὶ ὁ μισθὸς ἔφτανε τὶς 20-30 λίρες γιὰ τοὺς φημισμένους δασκάλους καὶ 40 γιὰ τὶς δασκάλες. Τὰ μικρὰ χωριά πλήρωναν τοὺς δασκάλους σὲ εἶδος μὲ “γέννημα” σιτάρι ἢ καλαμπόκι.

Ὁ λογαριασμὸς γινόταν μὲ τὰ “ταγάρια”. Ἐνα ταγάρι ἰσοδυναμοῦσε μὲ 40 οκάδες.

Τὸ συμπλήρωμα τῆς διαβίωσης τῶν δασκάλων ἀνελάμβαναν οἱ γονεῖς τῶν μα-

2. Das Griechische Unterrichts wesen, 1910, σ. 130.

3. Βασ. Μπαρά, Το Δέλβινο τῆς Βορείου Ἠπείρου, Ἀθήναι 1966, σ. 254.

θητών με κότες, πίτες, αυγά, κρασί, γάλα, ξυνόγαλο κ.λπ.

Πολύ παραστατικά και με γλαφυρότητα αναφέρεται ο Αλέξ. Μαμμόπουλος στα “πεσκέσια” που έπαιρναν οι δάσκαλοι:

“Ακόμη ο Χασάν Ζεϊνέλης, γιατί και τα Τουρκόπαιδα πηγαίνουν σε ελληνικά σχολεία να μάθουν την ελληνική γλώσσα και εγώ ο ίδιος είχα συμμαθητάς Τούρκους, Εβραίους και Αθιγγάνους, ο Χασάν Ζεϊνέλης π.χ. διάσημος αγωγιάτης σαν τον Ρόβα του δημοτικού τραγουδιού, που έκανε ανελλιπώς το δρομολόγιο Ελβασάν-Δυρράχιο-Σκόδρα έφερε ως δώρο στον δάσκαλο του υιού του Γκιώκαν, στην Κορυτσά, το καλύτερο είδος καπνού και άλλοι άλλα διότι κατά τους δασκάλους της εποχής, “όποιος δίνει στο δάσκαλο και στον παπά, δίνει στον ίδιο το θεό”⁴.

Εκτός από τους μισθωτούς δασκάλους, στις μεγάλες πόλεις κυρίως, όπως στην Κορυτσά και το Αργυρόκαστρο, υπήρχαν και ιδιώτες που αυτοχαρακτηριζόνταν ελεύθεροι δάσκαλοι και δίδασκαν με αντικαταβολή στοιχειωδών διδάκτρων, τα οποία υπολογίζονταν κατά κεφαλή μαθητή, από ένα γρόσι ως πέντε γρόσια το μήνα.

Θα πει ο Αριστοτέλης Βαλαωρίτης σε ομιλία του κατά την ίδρυση Γυμνασίου στη Λευκάδα, τιμώντας το δύσκολο και επικίνδυνο για την εποχή διδασκαλικό έργο:

“Οί διδάσκαλοι ἄγρυπνοι, ἀκάματοι, ἔσκαπτον ἐν κρυπτῶ δια τοῦ αἰμχμηροῦ καλάμου των, μυστικὴν ὑπόνομον, ἥτις ἔπρεπε μίαν ἡμέραν νὰ ἀνατινάξει τὸν πολυχρόνιον ὄγκον τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ”⁵.

Οι ταπεινοί δάσκαλοι, μέσα στο ζόφο της σκλαβιάς, με μύριους κινδύνους, στα υπόγεια των εκκλησιών ή σε απόμερα και απομονωμένα σπίτια, έριχναν το σπόρο στις νέες γενιές για την Ανάσταση του Γένους και χαλύβδωναν την πίστη των ραγιαδών στο “παθούμενο”.

Δούλευαν μεθοδικά και έσκαφταν τα θεμέλια του δυνάστη, ώσπου κατέρρευσε και για την Ηπειρο στα 1912-13.

Η επίδραση των σχολείων και της εκκλησίας στα σκοτεινά χρόνια υπήρξε καταλυτική. Το έργο των αφανών δασκάλων και των φτωχών παπάδων υπήρξε τεράστιο και ο ελληνισμός τους οφείλει αιώνια ευγνωμοσύνη.

Ακολουθούν Μοναστηριακές Σχολές, πολλές από τις οποίες αναφέρονται από τον Βασίλειο Μπαρά, (δάσκαλο από την Λεσινίτσα Δελβίνου (1887-1964)⁶.

Στα μοναστήρια αυτά λειτούργησαν και σχολεία στα οποία μορφώθηκαν πολλοί νέοι, οι οποίοι αργότερα διέπρεψαν στο εμπόριο και τα γράμματα.

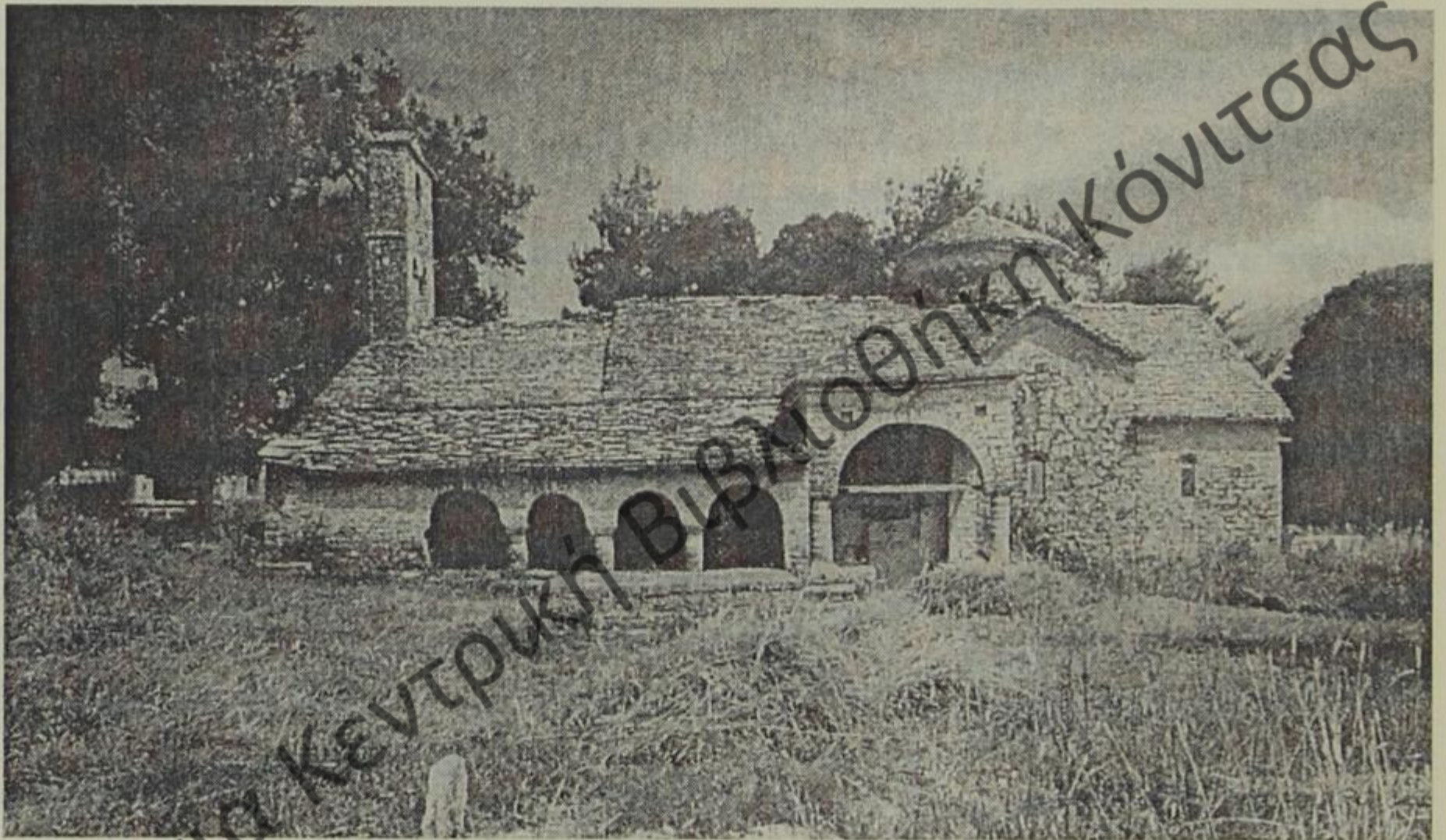
4. Αλέξ. Μαμμόπουλου, Σχολεία και διδάσκαλοι του αλυτρώτου Ελληνισμού, εν Αθήναις 1967, σελ. 9.

5. Αλέξ. Μαμμόπουλου, όπ. π. σελ. 25.

6. Αλέξ. Μαμμόπουλου, όπ. π. σελ. 33.

Σχολές που λειτούργησαν σε Μονές

α. Σχολή της Μονής Δρυάνου: Η αρχαιότερη και αξιολογότερη. Ιδρύθηκε το 550 μ.Χ. επί Ιουστινιανού. Βρίσκεται ανάμεσα στη Δρόβιανη και στα χωριά Ζερβάτες και Βουλιαράτες της Δερόπολης. Η Μονή Δρυάνου από την ίδρυσή της υπήρξε φυτώριο των ελληνικών γραμμάτων. Μορφώνονταν ιερείς, οι οποίοι διορίζονταν στα γύρω χωριά αλλά και πολλοί νέοι που διέπρεψαν αργότερα στο εμπόριο και στα γράμματα. Στη Σχολή αυτή φοίτησε και ο οικουμενικός Πατριάρχης Γρηγόριος ο Στ' ⁷.

Η Μονή Δρυάνου και η εκκλησία της Κοιμήσεως της Θεοτόκου, χτισμένη το 1779.

Υπήρξε φυτώριο δασκάλων και κληρικών και διατηρούσε πλούσια βιβλιοθήκη. Η Μονή συντηρούσε και μοναστηριακό φροντιστήριο στο Ζερβάτι, Δρόβιανη, Βουλιαράτι και δυο σχολές στο Αργυρόκαστρο.

Η Σχολή ήταν χωρισμένη σε τρία τμήματα, από τα οποία αναδείχτηκαν ανώτεροι κληρικοί και πρωτοψάλτες.

Διδάσκονταν αρχαίοι Έλληνες πεζογράφοι και ποιητές, εκκλησιαστικά και Βυζαντινή μουσική.

Το σημερινό μοναστήρι του Δρυάνου, που βρίσκεται στο ανατολικό τμήμα των Κεραυνίων, είναι κατοπινό κτίσμα του 12ου αιώνα.

β. Σχολή Μονής Διβροβουνίου: Ιδρύθηκε το 1775 από τον Κοσμά τον Αιτωλό.

7. Βασιλείου Μπαρά, όπ. π. 6. 254.

Το Καθολικό της Μονής Δρουάνου αφιερωμένη στην Κοίμηση της Θεοτόκου (περιοχή Δερόπολης). Δεξιά ερείπια κελιών (φωτ. Γ. Βλασσάς, έκδ. Εκπ/ρια Δούκα).

Η Σχολή της Μονής Διβροβουνίου ήταν Ανώτερη Σχολή των Αρχαίων Γραμμάτων και των Επιστημών. Μέχρι το 1905 το διδακτήριό αυτής της Σχολής σωζόταν σε καλή κατάσταση, όπως αναφέρει ο Ιεροκήρυκας της Μητροπόλεως Αργυροκάστρου Σωφρόνιος Παπακυριακού⁸.

Το διδακτήριό της σχολής αυτής διατηρήθηκε μέχρι το 1905.

γ. Σχολή Μονής Ιωάννου του Θεολόγου: Ιδρύθηκε τον Ζ' αιώνα. Εθεωρείτο "Κέντρον Πνευματικής ζωής". Στα 1876 ιδρύθηκε κεντρική Σχολή από τους αδελφούς Λάππαις μνήμη του αδελφού τους Ευθύμιου. Γι' αυτό και ονομαζόταν "Ευθύμιος Κεντρική Σχολή Ρίζης".

Ο Ι. Λαμπρίδης⁹ γράφει σχετικά: "Ο φιλόμουσος τῆς σταυροπηγιακῆς Μονῆς Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου ἡγούμενος Φιλήμων γενναίως πρὸς ἀνέγερσιν τοῦ παρὰ ταύτη τοῦ Εὐθυμίου τοῦ Λάππα Σχολείου συνεβάλετο, χορηγῶν ἐνταυτῶ ἀπὸ τὸ 1868 τὴν τροφήν του διδασκάλου. Σημειωτέον δὲ ὅτι τὸ Σχολεῖον τοῦτο ἔχει μαγαζία, 2.000 γρόσια περίπου ἀποφέροντα .... Ἡ Μονὴ αὐτὴ παντελῶς κατεστράφη

8. Σχετικά βλέπε και α) Φάνη Μιχαλόπουλου, Κοσμάς ο Αιτωλός, Αθήναι 1940, σ. 82 β) Αρχιμανδρίτου Σωφρόνιου Παπακυριακού, Κοσμά του Αιτωλού διδασχαιί, σ. 98 γ) Στο περιοδικό "Ηπειρωτική Εστία", τ. Η' 1959, σ. 336, δ) Βασιλείου Μπαρά, όπ. π. σ. 255 και ε) Β. Οικονόμου, Τα σχολεία της Ηπείρου, Αθήναι 1987, σ. 62.

9. Ι. Λαμπρίδη, Αγαθοεργά καταστήματα, Α' σ. 57.

ἀπὸ τοῦ Λυκουρσιανοῦ κινήματος”¹⁰.

Από την Μονή του Ιωάννου του Θεολόγου ὅλη η ορεινή και δύσβατη περιοχή ονομάστηκε περιοχή Θεολόγου. Λέγεται και περιοχή Ριζών, γιατί τα χωριά της, Λεσινίτσα, Ἄνω και Κάτω, Γριάσδανη, Γιαννιτσάτες, Λουψάτες, Μάλτσιανη, Τσερκοβίτσα, Κουλουράτες, εἶναι κτισμένα στα ριζά των ἀπόκρημνων βουνών. Πρόκειται για την περιοχή “Παρτιζάν” της εποχῆς του Χότζα, που γειτονεύει με την επαρχία Φιλιατών - Θεσπρωτίας¹¹.

Στη “Φωνή της Ηπείρου” φύλλο 451, 2 Νοεμβρίου 1901 διαβάζουμε τα εξής για τη Μονή του Ιωάννου του Θεολόγου για την ἀνέγερσή της, την δυσανάγνωστη γραφή που υπήρχε σε πλάκα του εδάφους μπροστά ἀπὸ το Ἱερό Βῆμα, τα πολύτιμα σκεύη, την βιβλιοθήκη και τα κειμήλια, τα οποία ἀνηρπάγησαν “ἀπὸ τὴν πλεονεξία των κρατούντων”.

“Ἡ μονὴ αὕτη, γράφει ἀνώνυμος ἀρθρογράφος τοῦ Ἁγίου Ἀποστόλου και εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, κεῖται παρὰ τὸ χωρίον Μάλτσανην ἐν τῇ Ρίζῃ, εἶνε ἀρχαιοτάτη τὴν καταγωγὴν, κτισθεῖσα, ἐνεκὸν διαφορῶν περιπετειῶν, τρεῖς φορές, καὶ τῆς τελευταίας εὐρίσκεται ἐπιγραφητικὴ ἀναφέρουσα, ὅτι “Τὸ στερέωμα τῶν ἐπὶ σοὶ πεποιθῶτων στερέωσον Κύριε τὴν ἐκκλησίαν ἣν ἐκτίσω τῷ Τιμίῳ σου αἵματι. Ἀνηγέρθη ὁ πάνσεπτος οὗτος και περικαλλῆς ναὸς τοῦ Ἁγίου ἐνδόξου Ἀποστόλου και Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου και ἀνωκοδομήθη ἐκ θεμελίων διὰ φιλοτίμου δακτύλου τοῦ ἀπὸ Βλαχίας ἐλθόντος πανοσιωτάτου προηγουμένου Ἀρσενίου ἱερομονάχου και διὰ τῶν ἰδίων ἐξόδων τοῦ ἱεροῦ Μοναστηρίου και τῆς βοηθείας τῶν εὐλογημένων χριστιανῶν ἡγουμενεύοντος τοῦ πονοσιωτάτου ἐν Ἱερομοναχοῖς Καλλινίκου τοῦ ἀπὸ χωρίου Κομμάτων και ἐπιτροπεύοντος τοῦ τιμιωτάτου Ἀθανασίου Πράτσικα ἐκ χώρας Δροβιάνης ἐπὶ Γερμανοῦ πατριάρχου ἐξαρχοῦντος τῆς Ἱερᾶς μονῆς ταύτης τοῦ πανιερωτάτου Παραμυθίας, Ἀγαπίου και ἐφημερεύοντος τοῦ ἱερομονάχου Εὐγενίου ἀπὸ χωρίου Ἁγίου Ἀνδρέου ἐν ἔτει 1843 κατὰ μῆνα Μάϊον”. Ἡ σταροπηγιακὴ αὕτη μονὴ ἰδρύθη πάντως εἰς μεταγενεστέραν ἐποχὴν τοῦ σημερινοῦ ναοῦ κτισθέντος ἐπὶ τῶν ἐρειπίων παλαιοτέρου ναοῦ τῆς μονῆς, ὡς ἔστιν εἰκάσαι ἐκ τῶν ἀνευρεθέντων ὑπ’ αὐτὸν μαρμαρίνων κιόνων και ἄλλων λειψάνων πυρποληθέντος εἴτε ἄλλως πως καταστραφέντος. Ἐπὶ τοῦ εδάφους τοῦ ἱεροῦ ναοῦ τῆς μονῆς ταύτης ἔστιν ἐντεθειμένη πρὸς τῆς εἰσόδου τοῦ ἱεροῦ βήματος πλάξ ἐξ ἄλλου μέρους μετενηνεγμένη, ἐφ’ ἧς

10. Στη Κεντρικὴ Σχολὴ Ἰωάννου του Θεολόγου δίδαξαν και οἱ: Νικόλαος Μυστακίδης, (ο γνωστός Δροβιανίτης λόγιος και ιστοριοδίφης), ο Αθανάσιος Παρτάλης ἀπὸ την Κάτω Λεσινίτσα και πολλοὶ ἄλλοι.

11. Βλέπε και Γρηγ. Κατσαλίδα, περιοχή Θεολόγου Ἁγίων Σαράντα, ἐκδόσεις I.B.E., Ἰωάννινα, 1994.

υπάρχει ἐγκεχαραγμένη ἢ ἐξῆς δυσανάγνωστος ἐπιγραφή:

.... Γ) ΗΪΛΤ.....

... ΝΠΙΚΛΙΓ...

Ἡ Μονὴ αὕτη διετήρει σπουδαίαν βιβλιοθήκην, ἐν ἧ καὶ πολλὰ ἐπὶ μεμβράνης ἠδύνατο νὰ αὔρη τις. Ἐκτὸς τῆς βιβλιοθήκης εἶχε καὶ πολλὰ ἱερὰ καὶ πολύτιμα σκεύη ὡς καὶ πολλὰ ἀρχαῖα κτήματα, ἃ ἀφήρπασαν τὰ πλεῖστα αἱ συχναὶ μεταβολαὶ καὶ τῶν κρατούντων ἢ πλεονεξία. Διέτρεφεν ἄλλοτε χίλια περίπου αἰγοπρόβατα, ὡς καὶ ἕτερα ζῶα καὶ φυτείας. Τῶν δὲ παλαιῶν κειμηλίων, ἱερῶν τε σκευῶν καὶ ἁγίων λειψάνων τὰ μὲν κράτιστα καὶ μέγιστα διέφθειρεν ὁ τῆς μονῆς ἐμπροσημός· ὀλίγα δὲ τούτων ἐσώθησαν ἔξω καὶ ταῦτα, κατὰ θεῖαν εὐδοκίαν ἐν τοῖς κελλίοις τυχόντα.

Παρὰ τὴν μονὴν ταύτην γενομένων πρὸ τινῶν ἐρευνῶν εὐρέθησαν ἐν τῇ στέγῃ τοῦ ἱεροῦ ναοῦ κεχωσμένα ὑπὸ τὰς κεράμους πολλὰ ἀργυρᾶ καὶ πολύτιμα σκεύη καὶ κειμήλια περὶ ὧν ἐπληροφόρησε τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν ὁ τότε ἡγούμενος τῆς Μονῆς πανοσιώτατος ἀρχιμανδρίτης κ. Φιλόθεος Γεωργιάδης προαχθεὶς ἐσχατῶς εἰς τὴν παρὰ τοὺς Φιλιάτας Σταυροπηγιακὴν Μονὴν Γηρομερίου. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ καλὸν κρίνομεν νὰ κάμωμεν εὐφημον μνησίαν τοῦ κληρικοῦ τούτου, ὅστις ἐπὶ πενταετίαν περίπου ἡγουμενεύσας τῆς Μονῆς ταύτης ἀφῆκε εὐαρέστους ἀναμνήσεις διὰ τὴν εὐεργετικὴν αὐτοῦ πρὸς τὰ περίοικα χωρία δόξασιν παρέχων τοῖς χριστιανοῖς τὴν πολύτιμον αὐτοῦ ὑποστήριξιν δυνάμει τῆς εὐνοίας καὶ ἰδιαίτερας ἐκτιμῆσεως ἣν εἶχε κατορθώσῃ νὰ ἐφελκύσῃ διὰ τῶν ἐπαγωγῶν αὐτοῦ τρόπων κτλ...”.

Ἡ Ενοριακὴ Μονὴ Δίβρης, τρίκογχη τρουλαία ἐκκλησία ἀφιερωμένη στη μνήμη

του Ἁγίου Νικολάου (1736).

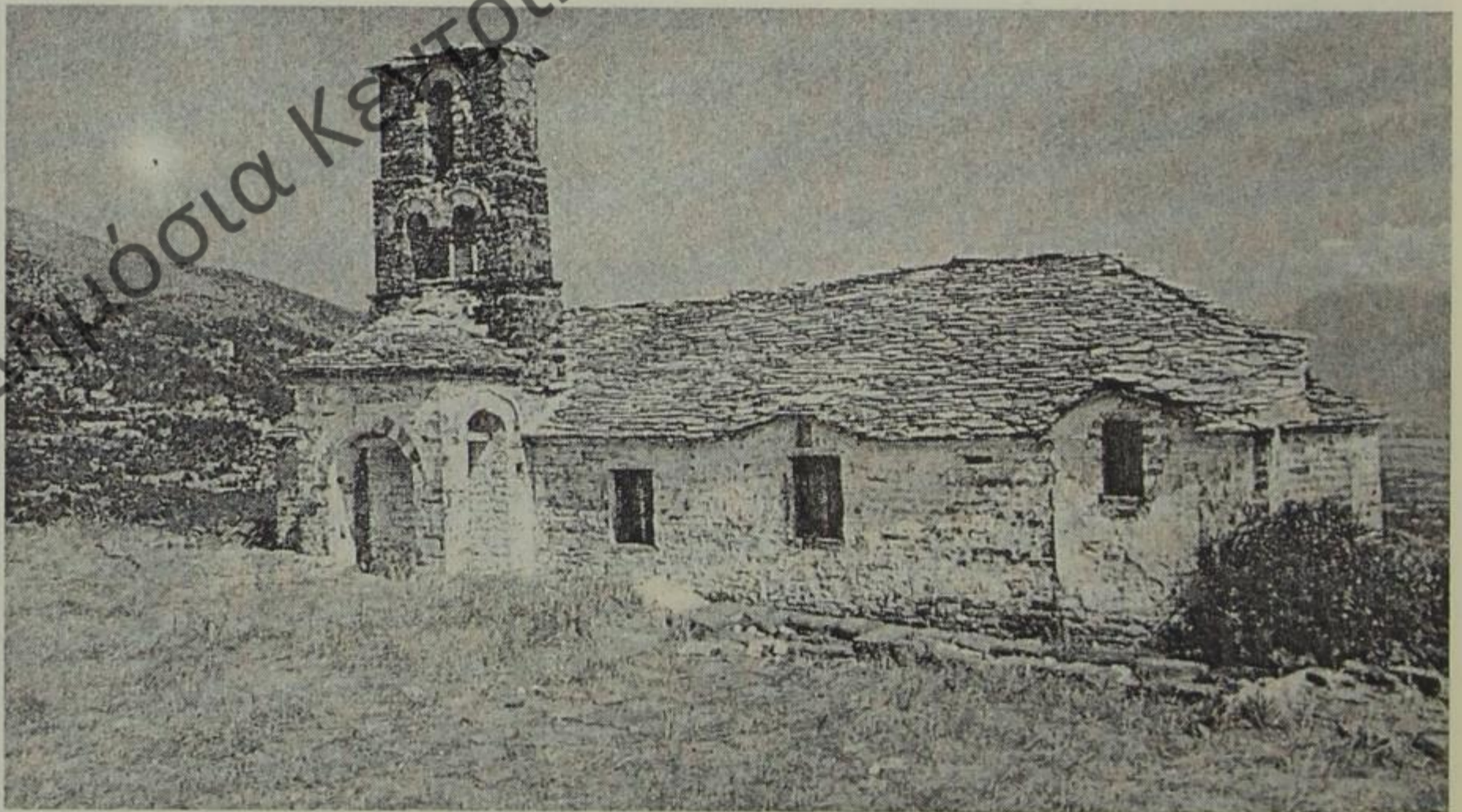
(Φωτ. Λ. Εβερετ.)

Οι προσφορές για τη συντήρηση των σχολείων που λειτουργούσαν στην περιοχή και τη χορήγηση γραφικής ύλης και άλλων απαραίτητων από ευκατάστατους Ηπειρώτες στο εξωτερικό δεν σταμάτησαν.

Για την Κεντρική Σχολή της Ρίζας μαθαίνουμε από ανταπόκριση της εφημερίδας “Πύρρος” (φύλλο 201, 1 Μαρτίου 1907) από το Δέλβινο ότι “Ο έν Νικλα τής Αιγύπτου έμπορευόμενος και εκ Τσαρκουβίτσης τής υποδιοικήσεως Δελβίνου όρμώμενος φιλόπατρις κ. Γεώργιος Ζήσου προς τοίς άλλοις εύεργετήμασι, άπερ δαψιλώς άπένειμε τή Εύθυμίω κεντρική τής Ρίζης σχολή, έταξεν έσχάτως ίνα οί έξ άποστάσεως ήμισείας και πλέον ώρας φοιτώντες έν αυτή ύπερεβδομήκοντα μαθηταί σιτίζωνται κατά πάν Σάββατον δαπάνη αύτου ύπό τήν έποπτείαν του άπό πενταετίας ήδη εύδοκίμως διευθύνοντος αυτήν έλλογίμου κ. Γεωργίου Γραΐνα. Προς δέ χορηγεί άπαντα τά βιβλία τετράδια γραφίδας, μολυβδοκόνδυλα, μελάνην και λοιπά τοίς μαθηταίς χρειώδη. Ώσαύτως και τούς ά παιτουμένους προς θέρμανσιν άνθρακας. Εύγνωμονούσα ή πατρις και εκφράζουσα αύτῶ τας άπειρους και ένθέρμους εύχαριστίας της, τείνη χειρας ίκέτιδας τῶ τά πάντα διέποντι, όπως σκέπη και περιφρουρη αύτόν, κατευωδοί δέ τά έργα αύτου”.

δ. *Σχολή Μονής Αβαρίτσας*: Παλιά Σχολή. Ανασυγκροτήθηκε από τον Κοσμά τον Αιτωλό (1778). Η Μονή της Αβαρίτσας χαρακτηρίστηκε ως “φυτώριο στελεχών”.

ε. *Σχολή Μονής Δουβιανής*: Διατηρήθηκε μέχρι το 1885. Είναι από τις πρώτες σχολές Θηλέων της Ηπείρου.

Ο μοναστηριακός μεταβυζαντινός ναός της Αγίας Τριάδος στην Πέπελη Αργυροκάστρου.

Χτίστηκε το 1754. Η Μονή ήταν γνωστή στη Δ(ε)ρόπολη και σε άλλες περιοχές από την εμποροπανήγυρη που γινόταν κάθε χρόνο τον μήνα Μάιο.

στ. *Σχολή Μονής Σαρωνείας*: Φοιτούσαν κυρίως μαθητές από την επαρχία Δελβίνου. Στη Σχολή αυτή δίδαξε ο Στέφανος Αναγνώστου από τη Δρόβιανη. Είχε κτισθεί επ' ονόματι της Γεννήσεως της Θεοτόκου και διατηρούσε Σχολή και Υφαντουργείο.

ζ. *Σχολή Μονής Αγίας Τριάδος Πέπελης*: Η Σχολή αυτή λειτούργησε μόνο δύο χρόνια (1880-1882). Ανοικοδομήθηκε το 1748.

Από ανταπόκριση της εφημ. "Πύρρος" φύλ. 248, 17 Ιανουαρίου 1907, πληροφορούμαστε τις αγαθοεργίες του Πέτρου Παπαδοπούλου, από την Κοσοβίτσα, ο οποίος ευεργέτησε τις Μονές Κατούνας και Πέπελης καθώς και τα χωριά της Δερόπολης.

Η ανταπόκριση με χρονολογία 30 Δεκεμβρίου 1907 έχει ως εξής:

"Γράφουσιν ἡμῖν ὅτι τῇ 20 λήγοντος, προεξάρχονος τῆς Α. Πανοσιολογιότητος τοῦ Ἀρχιμανδρίτου κύρ Ἀθανασίου ἡγουμένου τῆς Ἁγίας τριάδος, ἐταλεσθῆ μετὰ μεγαλοπρεπείας καὶ κατανύξεως ἐν τῇ ἱερᾷ τῆς Πεπέλης Μονῇ τεσσαροκονθήμερον μνημόσυνον ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς τοῦ ἀειμνήστου Πέτρου Παπαδοπούλου ἐκ Κοσοβίτσης, ὅστις διὰ διαθήκης κατέλιπεν, ἵνα ἐτησίως ὑπὲρ τῶν σχολείων ἔρχωνται ἀνά δύο 20/φραγκα εἰς τὰς Μονὰς Κατούνης καὶ Πεπέλης, ἀνά 5 ὁμοίως 20/φραγκα

Η Μονή Γερμανού στην Κάτω Λεσινίτσα (Αγίων Σαράντα). Τρίκλιτη Βασιλική με τρούλο, αφιερωμένη στη μνήμη του Αγίου Αθανασίου (16ος αι.). Ανακαινιστής της Μονής θεωρείται ο ιερομόναχος Γερμανός (Φωτ. Λ. Εβερετ).

εἰς τὰς κοινότητας· Κάτω ἐπισκοπῆς, Κακογορατζῆς, Βοδίνου, Κρά και Λουβίνης και 20 ἐπίσης 20/φρακα εἰς τὴν Κοσοβίτσαν. τὸν ἐπιμνημόσυνον λόγον ἐξεφώνησεν ὁ διδάσκαλος κ. Μιχ. Παπαδόπουλος ἐκ Βουλιαρατίου, ὅστις ἐξιστόρησε τὰς ἀρετάς τοῦ μακαρίτου Πέτρου Παπαδοπούλου, ὅστις ἦν γόνος ἀρχαῖος τῆς ἐπαρχίας Δροπόλεως, ἐχρημάτισε πολλὰ ἔτη τραπεζίτης ἀκεραίου χαρακτῆρος ἐν Ἀργυροκάστρω ἄζᾶς τοῦ ἰδαρέ και τοῦ ποινικοῦ τμήματος, μέλος και σύμβουλος τοῦ Μικτοῦ δικαστηρίου Μητροπόλεως. Ἦν τίμιος, φιλόπατρις και ζηλωτῆς πρὸς τὰ καλὰ ἔργα, πιστὸς ὑπῆκοος τοῦ Σουλτάνου, ὅστις ἐκτιμῶν τὰ σπάνια προτερήματα τοῦ μακαρίτου, τὸν ἐτίμησε πρὸ τινων ἐτῶν διὰ τινος βαθμοῦ.

Τὰ ἀνωτέρω μνημονευόμενα χωρία και ἰδιαίτερα ἐποιήσαντο μνημόσυνα εἰς τὰς ἑαυτῶν Κοινότητας ὡς και δι' ἐπιστολῶν συνελυπήθησαν τοὺς ἐν Ἀργυροκάστρω διαμένοντας υἱοὺς τοῦ μακαρίτου κ.κ. Χαράλαμπου και Ἰωάννην.

Ὁ λαμπρὸς ἡγούμενος τῆς Μονῆς Πεπέλης κ. Ἀθανάσιος ἀπὸ τινων ἡμερῶν συνεφώνησε κτίστας τινὰς ἵνα ἐγείρωσι τὴν κατὰ τὸ “Βωδινιαϊκὸν” λιθίνην γέφυραν πρὸς πότισιν τῶν χωραφίων τῆς Μονῆς, ὡς και τινὰ δωμάτια ἐτοιμόρροπα προτίθεται νὰ ἐπισκευάσῃ’.

η. Σχολὴ Μονῆς Γερμανοῦ Λεσινίτσας: Τὸ 1890 ιδρύθηκε Κεντρικὴ Αστικὴ Σχολὴ που ἐξυπηρετοῦσε τὰ χωριά των Ριζῶν. Συντηριόταν ἀπὸ προσόδους των Μονῶν Γερμανοῦ και Αγελάστου.

Ἡ Μονὴ Αγελάστου στην Ἄνω Λεσινίτσα στους πρόποδες του βουνοῦ Πολιτσά (αρχ. Πολύαινον) στη μνήμη της Ὑπαπαντῆς του Χριστοῦ¹¹.

Ἡ Σχολὴ του Γερμανοῦ απέκτησε μεγάλη φήμη. Φοιτοῦσαν και μαθητῆς ἀπὸ τὴν περιοχὴ του Βουρκου. Πλαισιώνονταν και ἀπὸ δύο δημοτικὰ Σχολεῖα που λειτουργοῦσαν στην Ἄνω Λεσινίτσα¹².

θ. Σχολὴ Μονῆς Αγίου Αθανασίου Πολύτσιανης: Ἡ Σχολὴ αὐτὴ στην Πολύτσα-νη του Δυτικοῦ Πάνω Πωγωνίου ιδρύθηκε τὸ 1672. Ἀνάμεσα στους δασκάλους που δίδαξαν σ' αὐτὴ τὴ Σχολὴ αναφέρεται και ὁ Μητροπολίτης Δρυϊνουπόλεως Σοφιανός. Φοιτοῦσαν μαθητῆς ἀπὸ τις περιοχῆς του Πωγωνίου, της Ρίζας και της Ζαγοριάς.

Ὁ Σοφιανός οργάνωσε τους μαθητῆς της Σχολῆς αὐτῆς για τὸν αγώνα ἐναντίον των ἐξωμοτῶν, που ὀργωναν τις περιοχῆς και βιαιοπραγοῦσαν εἰς βάρος των κατοίκων¹³.

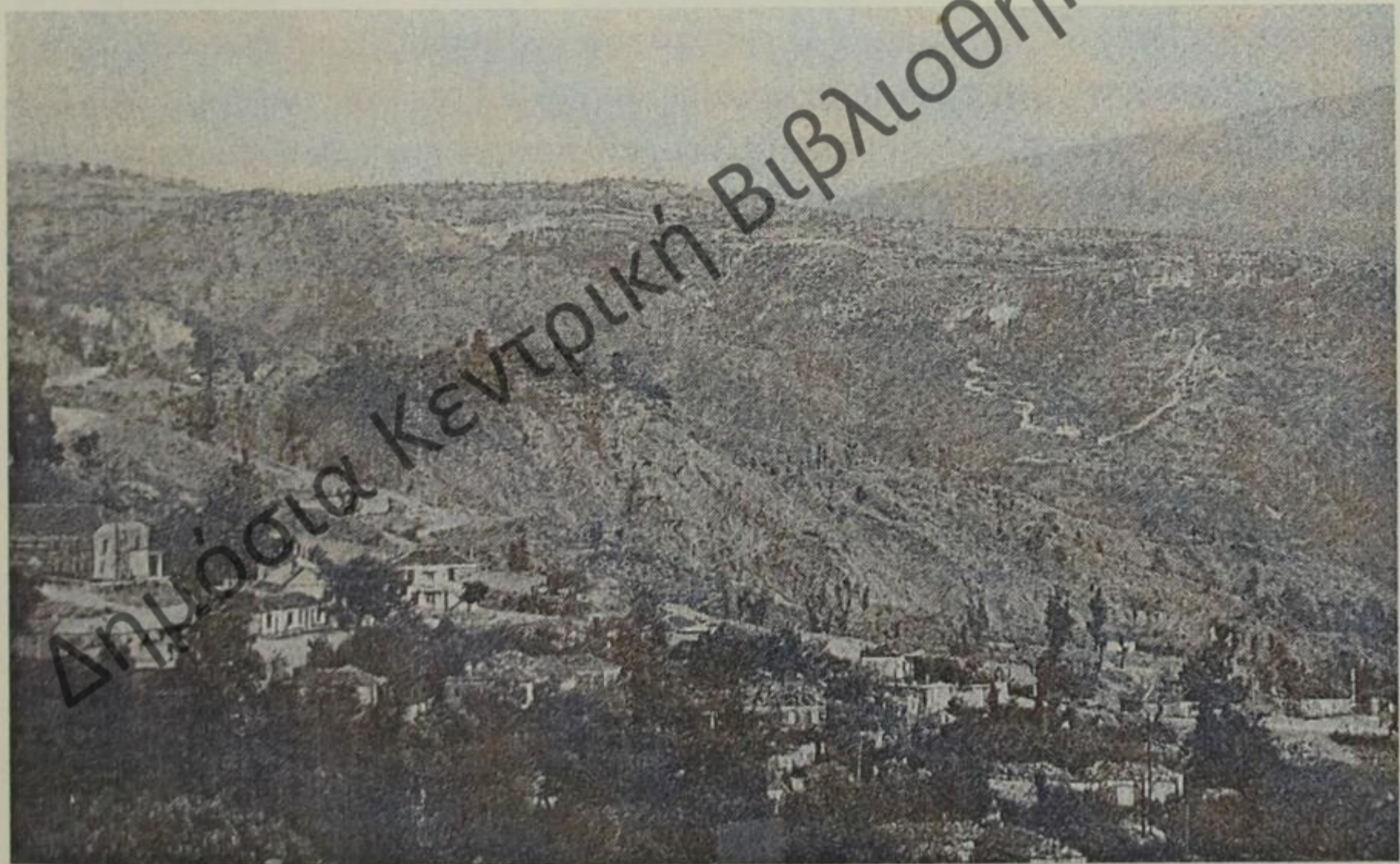
12. Γρηγ. Κατσαλίδα, ὄπ. π. σελ. 59 και Φωτ. Οικονόμου. Τα σχολεῖα της ἐνιαίας Ηπείρου στους χρόνους της Τουρκοκρατίας (1453-1913), Αθήναι 1987, σ. 61.

13. Περιοδ. “Κιβωτός” Ἔτος Α' φυλ. 2, σ. 56-58 σε ἀρθρο του Φάνη Μιχαλόπουλου.

ι. *Ιερές Μονές Κάμμενας και Ταξιαρχών Νίβανης*: Βρίσκονται στην περιφέρεια Δελβίνου. Στη Μονή Κάμμενας λειτουργούσε Σχολή από το 1275 μέχρι το 1627 και στη Μονή Ταξιαρχών από το τέλος του 17ου αιώνα μέχρι το 1853¹⁴.

Σε κατάλογο του 1911, που προέρχεται από τα αρχεία του Ηπειρωτικού Κομιτάτου, δημοσιευμένος στον "Νέον Κουβαρά", τόμ. Γ', του 1965, αναγράφονται 55 μοναστήρια, που κατανέμονται σε καζάδες (επαρχίες), ως εξής¹⁵:

Επαρχία Αργυροκάστρου	μοναστήρια	15
Επαρχία Δελβίνου	»	17
Επαρχία Τεπελενίου	»	6
Επαρχία Πωγωνίου	»	7
Επαρχία Χειμάρας	»	10
	Σύνολο	55

Η Πολύτσιανη, κεφαλοχώρι στο Πάνω (Μικρό) Πωγώνι.

14. Βασ. Μπαρά, όπ. π. σ. 235.

15. Ι. Λαμπρίδη, όπ. π., σ. 66 και Φωτ. Οικονόμου, τα σχολεία της Ενιαίας Ηλείου, όπ. π. σ. 62.

2. Σχολεία στην περιοχή της Βορείου Ηπείρου μέχρι των αρχών του 20ού αιώνα

Εκτός από τις Μοναστηριακές Σχολές είχαν ιδρυθεί και λειτουργούσαν πολλά σχολεία Κοινά και Αλληλοδιδασκτικά στην περιοχή της Βορ. Ηπείρου:

Η Σχολή Δελβίνου

Χρονολογείται από το 1537 όταν το Δέλβινο κατελήφθη από τους Βενετούς. Το σχολείο αυτό συντηριόταν από τα κληροδοτήματα του Σπύρου Στράτη και Σπύρου Ρίζου, Δελβινιωτών εμπόρων στη Βενετία. Από τα μέσα του 18ου αιώνα εξελίχτηκε σε “γραμματολογικό και επιστημονικό”. Διδάσκονταν τα εξής μαθήματα: Γραμματική, ρητορική, φιλοσοφία, θεολογία και μαθηματικά. Στον “κώδικα του Δελβίνου” μνημονεύονται πολλά ονόματα δασκάλων της Σχολής του Δελβίνου.

Κατά τον 17ο αι. το Δέλβινο ήταν πολυάνθρωπη πόλη και οι κάτοικοι της εξασκούσαν με επιτυχία το εμπόριο. Ο αυτόχθονος ελληνικός πληθυσμός της πόλης και των περιχώρων ανέπτυξε την ελληνική Παιδεία. Στα μέσα του 17ου αιώνα η πόλη κατακλύστηκε από ληστοβίωτους Τούρκοκαλβανούς και ο πληθυσμός της μειώθηκε με αποτέλεσμα και η ελληνική παιδεία σιγά-σιγά να απονεκρώνεται.

Την Παιδεία στο Δέλβινο ανασωπύρωσε ο εγκατεστημένος στη Βενετία μεγαλέμπορος Σπυρίδων Ρίζος, ο οποίος κατέθεσε στο εκεί Νομισματοπωλείο αρκετό

Δέλβινο. Από το λεύκωμα του Fr. Boissonnas. *L' Epire, berceau des Grecs*, Γενεύη.

χρηματικό κεφάλαιο για να συντηρείται ελληνική σχολή που κατασκευάστηκε στη συνοικία Λάκκα.

Η σχολή αυτή, στην οποία φοίτησαν παιδιά της πόλης του Δελβίνου και της περιοχής διατηρήθηκε μέχρι το τέλος της βενετικής κυριαρχίας, οπότε λόγω έλλειψης πόρων η σχολή έκλεισε και οι Δελβινιώτες περιορίστηκαν στα λίγα κολυβογράμματα. Πολλοί εύποροι έστελναν τα παιδιά τους στη Δρόβιανη, στην οποία λειτουργούσαν δυο αξιόλογα εκπαιδευτήρια.

Ο Σπύρος Στράτης το 1713 διέθεσε 14.000 δουκάτα, από τους τόκους των οποίων να συντηρείται το Σχολείο Δελβίνου. Το έργο του Σπύρου Στράτη συνέχισε ο άλλος Δελβινιώτης ευεργέτης Σπύρος Ρίζος.

Η Σχολή του Δελβίνου ήταν ισότιμη με τις Σχολές που λειτουργούσαν σε όλη την Ελλάδα στα μέσα του 18ου αιώνα. Με την κατάλυση όμως του Κράτους της Βενετίας από τον Μέγα Ναπολέοντα, μετά το 1797, η Σχολή του Δελβίνου έχασε τα κληροδοτήματά της και έπεσε σε παρακμή. Το 1842 άρχισε προσπάθεια ανασυγκρότησής της και πιο σοβαρή προσπάθεια το 1870.

Παραθέτουμε αποσπάσματα από τις ιδιόχειρες διαθήκες των Σπύρου Στράτη και Σπύρου Ρίζου, όπως παρατίθενται από τον Βασ. Μπαρά¹⁶:

Απόσπασμα από τη διαθήκη του Σπύρου Στράτη:

“*Ἐν Χριστοῦ ὀνόματι, Ἀμήν. Ἐγὼ ὁ Σπύρος τοῦ ποτέ Στράτη ἀπὸ χώραν Δελβίνου, ὅπου εἶναι κατάγναντα στοὺς Κορυφούς, ἐστώντας καὶ νὰ εἶμαι γηραλαίος, καὶ μετροώντας τὰ συμβεβηκότα ὅπου πάντοτε τυχαίνουν εἰς τοὺς ἀνθρώπους... παραδίδω τὴν ψυχὴν μου εἰς χεῖρας Θεοῦ ζῶντος...*”. Και στη συνέχεια ορίζει εκτελεστές της διαθήκης για την λειτουργία και συντήρηση της Σχολής του Δελβίνου.

Απόσπασμα από τη διαθήκη του Σπύρου Ρίζου:

“*Ἐἰς ὄψαν τοῦ Χριστοῦ, 9/20 Μαρτίου 1749, εἰς Βενετίαν. Θέλω καὶ διατάζω νὰ γίνῃ ἓνα Σχολεῖον τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης εἰς τὴν Πατρίδα μου Δέλβινον καὶ διὰ Ἐπιτρόπους παντοτεινοὺς τοῦ αὐτοῦ Σχολείου διορίζω τὸν κατὰ καιροὺς θεοφιλέστατον Ἐπίσκοπον καὶ τοὺς κατὰ καιροὺς προεστώτας τῆς πατρίδος μου καὶ τοὺς ἐφημερίους τῆς ἐκκλησίας Μυρτίλλας καὶ τὸν ἀνεψιὸν μου Ἰωάννην ἕως ὅτου ζῆ καὶ εὐρίσκεται εἰς Δέλβινον....*”¹⁷.

16. Βασιλείου Μπαρά, το Δέλβινο της Βορείου Ηπείρου, ὀπ. π. σ. 275 και 277 και Π. Αραβαντινοῦ ὀπ. π. σ. 129.

17. Το Δέλβινο στα βορειοανατολικά των Αγίων Σαράντα, πρωτεύουσα της περιοχής με 92 χωριά. Πριν από το Δέλβινο απλώνεται η πεδιάδα του Βούρκου. Το Δέλβινο έπαιξε σπουδαίο οικονομικό ρόλο προπολεμικά. Αποτελούσε το εμπορικό κέντρο της περιοχής. Στην περιοχή του Δελβίνου βρίσκονται Ρωμαϊκά και βυζαντικά μνημεία.

Το Παρθεναγωγείο Δελβίνου - Αστική Σχολή Δίβρης

Το Παρθεναγωγείο Δελβίνου ιδρύθηκε το 1873¹⁸ από τον δεσπότη Ματθαίο, ο οποίος για να παρακινήσει τους Δελβινιώτες διπλασίασε την ετήσια συνδρομή του. Οι Δελβινιώτες για την ίδρυση του Παρθεναγωγείου επικαλέστηκε και την αρωγή του Πατριάρχη Ιωακείμ του Β'¹⁹.

Πολύ ενδιαφέρθηκε για τη στερέωση και λειτουργία του Παρθεναγωγείου ο Μητροπολίτης Ματθαίος. Ήταν η θερμοργός δύναμη και πρωτοστάτης στην ίδρυση και άλλων σχολείων στην επαρχία Δελβίνου²⁰.

Στη λειτουργία Παρθεναγωγείου Δελβίνου αρκετά βοήθησε και ο “Σύλλογος προς διάδοση των Ελληνικών Γραμμάτων”, που είχε έδρα την Αθήνα. Διέθετε 20 χρυσές δραχμές μηνιαίως για αυξήσεις μισθών της δασκάλας²¹

3. Στη **Δίβρη**, πρώτο μεγαλοχώρι των Ριζών-Θεολόγου, λειτουργούσε από το 1870 καλά οργανωμένη Αστική Σχολή²². Τη Σχολή αυτή τη συντηρούσε η Σταυροπηγιακή Μονή Διβροβουνίου.

Σχολεία στην περιοχή Δελβίνου και Βούρκου

Εκτός από το Δελβίνο λειτουργούσαν σχολεία σχεδόν σε όλα τα χωριά της περιοχής.

Περιοχή Δελβίνου: Στη Δροβιανη (γίνεται ξεχωριστός λόγος για τα σχολεία που λειτούργησαν στη Δροβιανη), Δίβρη, Αλήκου, Χάλιου, Συρακάτες, Μουζίνα, Σενίτσα, Μουραί, Σοπικί, Άνω και Κάτω Λεσινίτσα, Θεολόγου (Τσερκοβίτσα), Κακοδίκι, Γαρδικάκι, Φοινίκη, Σμήνετση, Κρόγκοι, Βαγγελάτες, Λαζάτες, Γριάζ-δανη, Κοιμάτες.

Στην περιοχή του Βούρκου, που βρίσκεται δυτικά του Δελβίνου και ανατολικά του Βουθρωτού, λειτούργησαν σχολεία στα χωριά: Γέρμα, Γράβα, Καινούριο, Μπραϊλάτες, Ομέρ Εφέντη και Χότζια²³.

18. Εφημ. “Ανατολικός Αστήρ”, αριθ. 1420, 21-9-1876.

19. Ο Πατριάρχης Ιωακείμ Β ήταν πολύ γνωστός στους κατοίκους του Δελβίνου. Εγνώριζε πολύ καλά τα πράγματα, γιατί είχε διατελέσει Επίσκοπος Δελβίνου από το 1828-1835.

20. Βασιλείου Μπαρά, όπ. π. σ. 285.

21. Εφημ. “Ανατολικός Αστήρ”, αριθ. 1413, 28-7-1876.

22. Ηπ. Ημερ. Δωδώνη, σ. 123-126.

23. Βλέπε και Φ. Οικονόμου όπ. π. σ. 75 κ.ε., Βασ. Μπαρά, όπ. π. σ. 23, 273, 296, 343, 299, 300. Θ. Μπαμίχα, όπ. π. σ. 56 κ.ε., Κ. Ξηραδάκη, όπ. π., σ. 55, 56, 65, 69, 227, Εφημ. “Αγών” Αθηνών, 8-12-1900, “Ηπειρωτικό Ημερολόγιο” Γάγαρη, 1896, σ. 117, Τρύφ. Ευαγγελίδη, όπ. π., σ. 179.

Το Φρούριο Αργυροκάστρου (Κάστρο της Αργύρας). Στις υπώρειες του λόφου συνοικισμός σπιτιών
(Φωτ. Λ. Έβερετ).

Σχολεία Αργυροκάστρου

Ο Ιωάννης Λαμπρίδης²⁴ αναφέρει ότι το πρώτο Σχολείο στο Αργυροκάστρο λειτούργησε το 1633. Το Σχολείο συνεστήθη από τον Επίσκοπο Δρυϊνουπόλεως Κάλλιστο (1620-1636). Στην ίδρυσή του εβοήθησαν Αργυροκαστρίτες που συναλλάσσονταν με την Βενετία. Η Σχολή αυτή διαλύθηκε και επανιδρύθηκε το 1789 από τον λόγιο επίσκοπο Δοσίθεο.

Καταστράφηκε κατά την Ελληνική Επανάσταση του 1821 και την αποκατάστησε ο Πατριάρχης Ιωακείμ ο Β΄ το 1830.

Το 1756, όπως αναφέρει ο Βασ. Μπαράς, χτίστηκε περιλαμπρο οικοδόμημα για να στεγάσει το Σχολείο²⁵.

Πρόκειται μάλλον για ανώτερο σχολείο και όχι για Κοινό ή Δημοτικό. Η ανίδρυσή του το 1756 έγινε επί Μητροφάνους, όπως αναφέρει (1760) ο Γεώργιος Φατσέας στη “Γεωγραφική Γραμματική”, τόμ Β΄ 142.

24. Ιω. Λαμπρίδης . Περί των εν Ηπείρω Αγαθοεργημάτων, Αθήναι 188.

25. Βασ. Μπαρά, όπ. π. σ. 310.

Διατηρήθηκε μέχρι την κατάληψη της περιοχής από τους Αλβανούς. Αργότερα, το οικοδόμημα του 1756, επειδή ίσως δεν επαρκούσε, αντικαταστάθηκε από άλλα νεώτερα κτίρια.

Τα Σχολεία Αργυροκάστρου συντηριόνταν και λειτουργούσαν από κληροδοτήματα. Πρώτος δωρητής των Σχολείων Αργυροκάστρου αναφέρεται ο **Χρήστος Κωνσταντίνου**, ο οποίος κατέθεσε (1778) σε Τράπεζα της Βιέννης 4.000 αργυρά φιορίνια. Επίσης στα 1785 μνημονεύεται παλιό κληροδοτήμα το οποίον “ο μακαρίτης **Κωνσταντίνος Γεωργίου** αφήκεν λάσσον εις το ελληνικόν σχολείον της πολιτείας ημών Αργυροκάστρου²⁶.

Επίσης ο **Δημήτριος Πολύζου** με την διαθήκη του έδινε εντολή από το διαόδημα του κτήματός του στην Βλαχία, οι κληρονόμοι του, να αποστέλλουν κάθε χρόνο προς βοήθεια της Ελληνικής Σχολής Αργυροκάστρου “25 Κασαροβασιλικά φλωρία”²⁷.

Με συνοδική απόφαση των Πατριαρχείων του 1851 αποφασίστηκε η επιχορήγηση από την Μονή Δρυάνου των σχολείων Αργυροκάστρου με ποσό 20.000 γροσίων το χρόνο για την ενίσχυση των δύο σχολών της πόλης, την κατώτερη (Αλληλοδιδασκτική) και την ανώτερη (Ελληνική).

Με την ίδια απόφαση επιχορηγούνταν με λιγότερα ποσά και τα Σχολεία στους **Μπουλιαράτες** και στη **Δροβιάνη**²⁸.

Το Παρθεναγωγείο Αργυροκάστρου: Στα 1861-1862 ιδρύθηκε Παρθεναγωγείο στο Αργυρόκαστρο. Ο Αργυροκαστριτής **Παναγιώτης Δήμου** έχτισε κτίριο για τη στέγαση του Παρθεναγωγείου. Το πρώτο έτος της λειτουργίας του φοίτησαν 150 μαθητρίδες ελληνίδες και αλβανίδες.

Η λειτουργία του από έλλειψη πόρων, μετά τον θάνατο του Παναγιώτη Δήμου διακόπηκε και επαναλειτούργησε το 1872 με επιχορήγηση του Χρηστάκη Ζωγράφου, ο οποίος πρόσφερε 50 λίρες το χρόνο για να πληρώνεται δασκάλα²⁹.

Πρώτη διευθύντρια αναφέρεται η Μαριγώ Βάσσου, Αργυροκαστριτίσσα. Άλλες διευθύντριες, χρημάτισαν: Η Αγγελική Μοροζίνη, Ευαγγελία Σουρτζή και η δασκάλα Ασπασία Αρχιμανδρίτου³⁰.

Η διοίκηση των σχολείων βρισκόταν κάτω από την εποπτεία του εκάστοτε Μητροπολίτη. Στις επιτροπές συμμετείχαν και οι προεστώτες της πόλης.

Όπως αναφέρει ο Βασ. Μπαράς³¹ πρώτη προσπάθεια ίδρυσης αλβανικού

26. Πουλίτσας, στα “Ηπειρωτικά Χρονικά, Ε’ \1930, σ. 88-89

27. Ι. Λαμπρίδη, όπ. π. μέρος Β’, σ. 204-205.

28. Βασιλείου Μπαρά, όπ. π. σ. 291.

29. Εφημ. “Ανατολικός Αστήρ”, 4 Νοεμβρίου 1872

30. Βλέπε Ημερολόγιο “Ηπειρωτικός Αστήρ” 1904, σελ. 386-387

31. Βασιλείου Μπαρά, όπ. π. σ. 297-298.

σχολείου στο Αργυρόκαστρο έγινε το 1908 από τον Αλβανικό Σύλλογο Αργυροκάστρου.

Το 1912 στο Αργυρόκαστρο λειτουργούσαν: ένα Νηπιαγωγείο, δύο Παρθεναγωγεία και εξετάξια Αστική Σχολή με 300 μαθητές³².

Το Αργυρόκαστρο, “λοφόεσα και εὐάερος πόλις, παρὰ τοῦς πρόποδας τῆς ὁποίας ὁ ἀργυροδίνης χείμαρος τῆς Δεροπόλεως διέρχεται, ὡς τῆς συνθέσεως τοῦ ὀνόματος δήλου, παριστᾶ τὴν κατὰ τοῦς μεταγενέστερους χρόνους μεταποίησιν αὐτῆς ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν Ἀργυροπολίχνης καλουμένης...”.

Στο τέλος του 17ου αιώνα λειτουργούσε ελληνικό σχολείο και οι Αργυροκαστρίτες μεριμνούσαν στο 2ο μισό του 18ου αι. να ιδρύσουν Σχολαρχείο, Νηπιαγωγείο και αλληλοδιδασκτικό.

Στη συνοικία Παλιαρτού υψωνόταν το Παρθεναγωγείο “ὅπερ ἔχον μαθητῶνας 85, ἐν αἷς καὶ 23 Ὀθωμανίδες, διατηρεῖται τῇ συνδρομῇ τοῦ ἡμετέρου ἐπιτίμου προέδρου (τοῦ Χρηστάκη Ζωγράφου δηλαδή) 5.000 γρόσια ἑτησίως πληρώνοντας εἰς μισθὸν διδασκαλίσεως τελειοφοίτου τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἀρσαλείου”³³.

Το ελληνικό στοιχείο του Αργυροκάστρου μειώθηκε από τον 17ο αιώνα και

32. Η Πρωτεύουσα της Βορείου Ηπείρου, το Αργυρόκαστρο, χτισμένο σε επιβλητικούς βράχους, δεσπόζει στην κοιλάδα της Δερόπολης. Στα ριζά των Κεραυνίων βρίσκονται τα χωριά της Δερόπολης (αρχ. Δρυόπες). Μάλλον το Αργυρόκαστρο χτίστηκε στα τελευταία χρόνια της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Από το φρούριο συμπεραίνεται ότι χτίστηκε από Βυζαντινούς Αυτοκράτορες. Η πόλη ονομαζόταν “Αργυρίνη” από τη Βυζαντινή αρχόντισσα Αργύρω, η οποία κατά την παράδοση ἔκτισε σε απόκρημνο βράχο φρούριο “Το Κάστρο της Αργύρας”.

Και σήμερα ακούγεται το τραγούδι:

Σε πολλά κάστρα που πήγα και σεργιάνισα

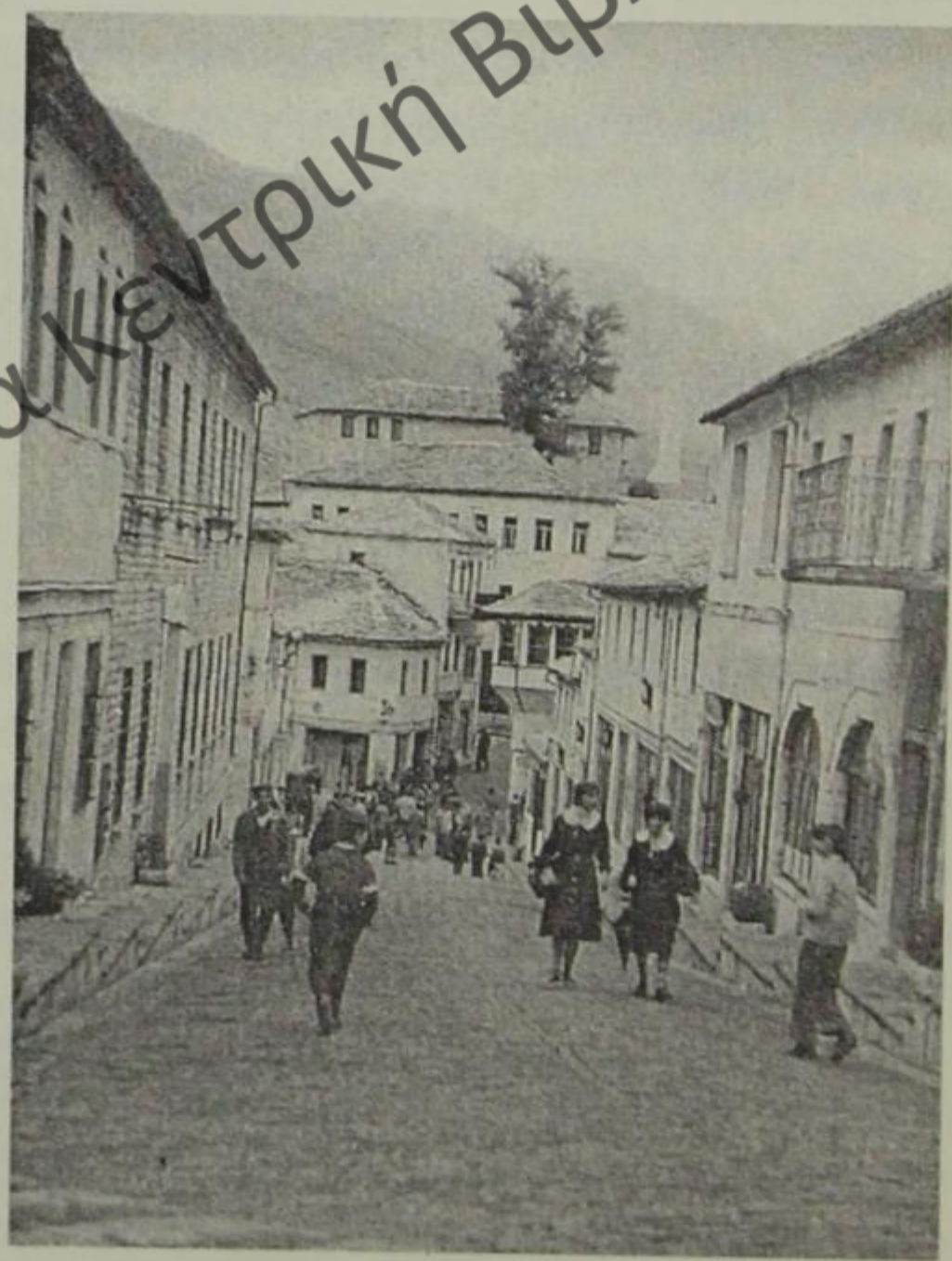
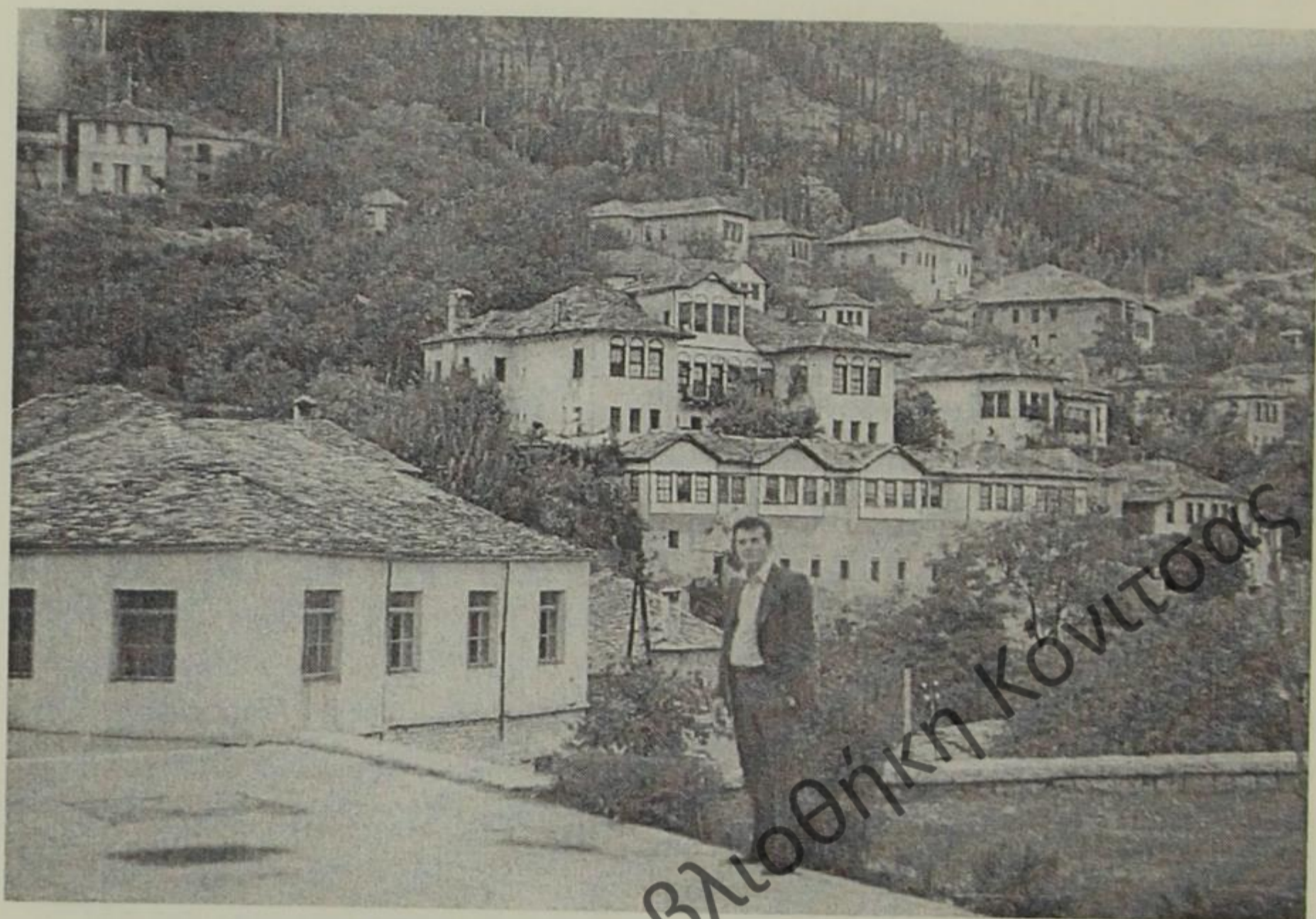
σαν της Ωριάς το Κάστρο δεν είδα

Κάστρο θεμελιωμένο, κάστρο ξακουστό.

Ο Νικ. Γ. Μυστακίδης “Σύντομη γεωγραφική και ιστορική περιγραφή του τμήματος Δρυϊνουπόλεως” στο Ημερολόγιο του Βασιλειάδη, τόμ. Ι. σ. 68, γράφει:

“Το Αργυρόκαστρο είναι πόλις Αρχαία. Πρότερον ἦτο ηγεμονία ιδιαίτερη με προνόμιον· σήμερα δε είναι ἔδρα διοικητοῦ. Η Α. ἐξοχότης ο νυν Μουτσαφίρης Τζιαβήτ-Βέης ἀφίκετο ἐν Αργυροκάστρω τὴν 8ην Μαρτίου 1902. Η πόλις αὐτὴ ἐκαλεῖτο ἐπὶ Βυζαντινῶν ”Αργυρίνη”. Η παραγωγή τοῦ ὀνόματος τῆς πόλεως προήλθεν ἐκ τῆς Αργύρας, ἣτις ἔκτισεν ἐπὶ ἀποκρήμνου βράχου φρούριον οχυρόν (σπηλιά), το ὁποῖον μετὰ ταῦτα ἀνακαίνισε ὁ Αλή Πασάς. Τινὲς νεώτεροι λεγουσιν ὅτι ὠνομάσθη Αργυρόκαστρον ἀπὸ τα ἐν αὐτῷ πολλὰ ἀργυρὰ νομίσματα ἢ κατ’ ἄλλους ἀπὸ ἐν ἀγάλμα κατασκευασμένον ἐξ ἀργύρου. Φρονούσι δε ὅτι τὸ ἀγαλμα τοῦτο εἰς ἀρχαιοτέραν ἐποχὴν εὐρίσκετο ἐντὸς τοῦ φρουρίου. Σώζεται πρὸς τούτοις παράδοσις ὅτι ἐκ τῆς πόλεως ταύτης διήλθε καὶ ὁ Πύρρος κατερχόμενος ἀπὸ τὴν Ζαγορίαν”.

33. Επιτηρίς κ.λπ., ὅπ. π., 134.

Μερικές απόψεις του Αργυροκάστρου
(Φωτ. Λ. Έβερετ).

μετά επειδή επλήθυναν οι Τουρκαλβανοί, οι οποίοι καταπίεζαν τους γηγενείς ελληνικούς πληθυσμούς και από αυτόν τον λόγο βαθιά απαιδευσία κάλυψε τον τόπο. Ο εκ Μετσόβου Επίσκοπος Δοσίθεος κατέβαλε προσπάθειες να αποσοβήσει την άσχημη αυτή κατάσταση. Κατόρθωσε, παρόλα τα εμπόδια που παρεμβάλλονταν από τους τυραννίσκους Τουρκαλβανούς της πόλης, με εράνους των ευπόρων πολιτών, να ιδρύσει στις αρχές του 14ου αι. Κοινή Ελληνική Σχολή. “Η σχολή αὕτη παρήγαγεν ἀρκούντως νοερούς καρπούς φοιτωμένη καὶ ὑπὸ τῶν παιδῶν τῶν περιοίκων τῆς πόλεως χριστιανῶν, συνετηρήθη δὲ ἀπροσκόπτως καὶ μετὰ τὴν ἀποβίωσιν τοῦ ἰδρυτοῦ της μέχρι τῆς καταστροφῆς τοῦ Ἰλίου Πασᾶ, ἧτις ἐπήνεγκε τὴν ἀπόσβεσιν πάσης σχεδὸν ἐκπαιδευτικῆς ἐστίας ὑπαρχούσης κατὰ τὴν Ἡπειρον”³⁴.

Λύκειο Αργυροκάστρου (Τμήμα Ελληνικῶν)

Η εκπαίδευση μετά τον Β΄ μεγάλο πόλεμο κομματοποιήθηκε τελείως. Η αγωγή στηριζόταν στα κομμουνιστικά ιδεώδη. Οι μαθητές και οι δάσκαλοι όφειλαν να είναι τυφλά όργανα του Κόμματος. Αυτό ίσχυε για όλον τον βορειοηπειρωτικό χώρο με αποτέλεσμα να μην υπάρχει δυνατότητα αναπαραγωγής και μετάδοσης της εθνικής κληρονομιάς.

Στα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια άνοιξε στο Αργυροκάστρο Ελληνικό Σχολείο (Τμήμα Ελληνικῶν), που αποσκοπούσε στη μόρφωση των παιδιών της Μειονότητας μέσα στο γενικό πλαίσιο της αλβανικής Παιδείας.

Στις 14-Οκτωβρίου 1945 το “Λαϊκό Βήμα”³⁵ Αργυροκάστρου γνωστοποιεί την λειτουργία Ελληνικού τμήματος στο Λύκειο Αργυροκάστρου για τα παιδιά της μειονότητας.

Το τμήμα των Ελληνικῶν διατηρήθηκε μέχρι το 1949, οπότε με απόφαση της αλβανικής κυβέρνησης, έκλεισε. Οι μαθητές του τμήματος αυτού αναγκάστηκαν να παρακολουθήσουν σπουδές στις αλβανικές Μέσες ή Ανώτερες Σχολές.

Μέση Παιδαγωγική Σχολή Αργυροκάστρου

Το 1955 (Σεπτέμβριος) άνοιξε στο Αργυροκάστρο Μέση Ελληνική Παιδαγωγική Σχολή. Μετά την απελευθέρωση γινόταν αισθητή η απουσία Ελληνοδασκάλων.

Η Σχολή αυτή λειτούργησε με τέσσερις τάξεις (έτη) με σκοπό την κατάρτιση

34. Νικ. Β. Πατσέλη, ΗΒ. Ἡπειρος και τα Φυσικά της σύνορα, Αθήνα 1945, σ. 70 και Π. Αραβαντινού, όπ. π. σ. 131.

35. Το “Λαϊκό Βήμα” Αργυροκάστρου, όργανο του Κόμματος, προσέφερε πολύτιμες υπηρεσίες στους Έλληνες της Βορείου Ηπείρου, γιατί κράτησε ζωντανή τη μητρική γλώσσα σε μια από τις πιο σκοτεινές περιόδους για τον Ελληνισμό της Βορείου Ηπείρου.

Η Παιδαγωγική Σχολή στο Αργυρόκαστρο. Αριστερά το Οικοτροφείο που στεγάζει τους μαθητές και στο βάθος ο "Καλιάς". (Φωτ. 2000)

στελεχών για τα Δημοτικά σχολεία της Ελληνικής Μειονότητας.

Η Σχολή ακολουθούσε την εκπαιδευτική νομοθεσία και τα προγράμματα που ίσχυαν σε όλα τα αλβανικά παιδαγωγικά σχολεία.

Από τη σχολή αυτή αποφοίτησαν αρκετοί Έλληνες δάσκαλοι, οι οποίοι πλαισίωσαν τα δημοτικά σχολεία στις ελληνοφώνες περιοχές.

Διατηρήθηκε ως το 1961. Τότε έκλεισε με το πρόσχημα ότι ήταν υπεραρκετοί οι αποφοιτήσαντες δάσκαλοι για να καλύψουν τα κενά των δημοτικών σχολείων της μειονότητας.

Επαναλειτούργησε το 1971 και λειτουργεί μέχρι σήμερα. Το κτίριο της Παιδαγωγικής Σχολής ανακαινίστηκε το 1996 με δαπάνες του ελληνικού κράτους³⁶.

Παραθέτουμε ενδεικτικό του 1916 (17 Ιουνίου της Αστικής Σχολής Αργυροκάστρου (Τμήμα Δημοτικού Σχολείου):

36. Τα στοιχεία για τη λειτουργία του Ελληνικού τμήματος στον Λύκειο Αργυροκάστρου μετά το 1945 και τη Μέση Παιδαγωγική Σχολή από αδημοσίευση εργασία του Βορειοηπειρώτη δασκαλού, από τη Σωτήρα της Δερόπολης, Κώστα Γκατζώνη.

Μητρ. 134
 Αριθ. Μαθητολ. 176

ΑΣΤΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΑΡΓΥΡΟΚΑΣΤΡΟΥ

ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΟΝ

ο Γραμματεὺς Στ. Νικολάου & Αε. Γραμματεὺς
 μαθητῆς τῆς Α' τάξεως κατὸς ἰσχυροῦ ἐτῶν 7
 ἐπιχοῦσας κατὰ τὸ σχολ. ἔτος 1915-16 τὰ ἐν τῇ τάξει ταύ-
 τῇ ἐπιτελεσθέντα μαθήματα καὶ ἄλλοις ἐπιτελεσθέντα κακανονισμένας ἐ-
 ξετάσεις ἐκρίθη ὁ βαθμὸς **Πάλιν καλῶς (9)**
 διαγωγῆν τε ἐπιδείξασθαι **Πάλιν καλῶς**

Ἐν Ἀργυροκαστρῷ τῆς 27 Ἰουνίου 1916

Παιδωνταξία

Πατριάρχης

Σχολεῖα που λειτούργησαν στην περιοχή της Δερόπολης

Υπήρχαν αρκετά σχολεῖα στην περιφέρεια της Δερόπολης σε χωριά και κοινοπό-
 λεις. Λειτούργησαν κυρίως Δημοτικά, Αλληλοδιδασκτικά και Παρθεναγωγεία.

Στην πάνω Δερόπολη στα χωριά: Κλεισάρι, Σελιό, Σωτήρα, Κοσοβίτσα, Λόγγος, Ζερβάτες, Βουλιαράτες, Κατούνα, Κρα, Λοβίνα, Κακαβιά, Γεωργουτσά-
 τες, Βόδρουστα, Βοδίνο, Πέπελη, Κακογορανζή.

Στην Κάτω Δερόπολη: Σωφράτικα, Τεριαχάτες, Φρασιανή, Χάσκοβο, Δού-

βιανη, Δερβιτσάνη, Γράψη, Γοραντζή, Βραχογοραντζή, Βάνιστα, Κάτω και Άνω Επισκοπή, Γλήνα, Λιμπόχοβο.

Στις 9 Μαρτίου, όπως αναγράφεται στη “Φωνή της Ηπείρου”, φύλλ. 182/29 Μαρτίου 1896, πέθανε στην Κων/λη ο Μιχαήλ Π. Χαρίτων, άντρας δραστήριος και ακαταπόνητος. Με δικές του προσπάθειες ιδρύθηκαν εκπαιδευτήρια στην ιδιαίτερη πατρίδα του Νίβανη Αργυροκάστρου. Γράφει η εφημερίδα για τον Μιχαήλ Π. Χαρίτων και τα Εκπαιδευτήρια Νίβανης:

“Νεωτεριστής δ’ ὢν φύσει, οὐδέποτε ἠὲ χαριστεῖτο τοῖς παροῦσι, ἐξήτει δὲ πάντοτε ἀνακαίνησιν· εἰς τοῦτο ἀποδοτέα καὶ ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ καὶ προσπάθεια ἦν κατέβαλλε ὑπὲρ τῆς ἰδιαιτέρας αὐτοῦ πατρίδος· βλέπων ὁ Μιχάλης ὅτι ἡ παιδεία αὐτοῦ διετέλει ὑπὸ τὸν ζοφώδη πέπλον τῆς ἀμαθείας ἐχαλέπαινε καὶ ἐδουλοῦνασχετει· ἔγραψεν ὅθεν τότε εἰς τὸν ἀοίδιμον εὐεργέτην Ἀθανάσιον Ζάπταν περὶ τῆς ὑποθέσεως αὐτῆς παραστήσας διὰ ζωηρῶν χρωμάτων τὴν ἀνάγκη τῆς ἰδρύσεως ἐκπαιδευτηρίων καὶ τὸν σκοπὸν αὐτῶν, καὶ κατώρθωσεν ἕνα ἀποσπάση ἀπ’ αὐτοῦ ἐτήσιον ἐπιχορήγημα 1200 φρ. χρ. ἤτοι 60 εἰκοσάφοι ἕκτοτε τακτικῶς ἀποστέλλονται ἐτησίως εἰς τὰ ἐκπαιδευτήρια Νίβανης· ἕκτοτε δὲ οἱ ἀλβανόφωτοι παῖδες τοῦ τμήματος ἐκείνου τῆς Ἡπείρου ὁμιλοῦσι ἄριστα καὶ καθαρώτατα τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν.

Ἡ ἱστορία τῶν ἐκπαιδευτηρίων τούτων εἶναι τόσον μακρὰ καὶ τόσον περιπετειώδης ὥστε θὰ ἦτο ἀνάγκη ἰδιαιτέρας περὶ αὐτῶν μονογραφίας· ἐνταῦθα περιορίζομαι

Αργυρόκαστρο. Φωτογραφία ἀπὸ το λεύκωμα Fr. Boissonnas,
L' Epire, bercedu des Grecs, Γενεύη 1911.

εἰς τοῦτο μόνον ὅτι ὁ Μιχάλης παρεστάθη εἰς τὴν ὀθωμανικὴν Κυβέρνησιν ὡς ἐπιδιώκων δι' αὐτῶν ἀνατροπὴν τῶν καθεστώτων καὶ διὰ τοῦτο ἐκινδύνευσε τὸν ἔσχατον τῶν κινδύνων ἀφ' οὗ μόλις ἀπηλλάγη διὰ τῆς εἰς Κων/λιν μεταβάσεως αὐτοῦ ὅπου κατώρθωσε νὰ ἐκδοθῆ ὑπὸ Ὀθωμανικῆς Κυβερνήσεως ἄδεια ὑπὲρ τῆς λειτουργίας τῶν ἐκπαιδευτηρίων· ἀκολούθως δι' ὁ Χαρίτων κατώρθωσε νὰ ἐξεύρη πόρος ὑπὲρ τῶν ἐκπαιδευτηρίων καὶ ἄλλοθεν ποθεν... καὶ οὕτω χάρις εἰς τὴν δραστήριον αὐτοῦ ἐνέργειαν καὶ τὸ ἄγαν φιλόμουσον τοῦ ἀνδρός, ἡ ἰδιαιτέρα αὐτοῦ πατρὶς νέμεται ἤδη τὰ τῆς παιδείας νάματα τὰ ἀπὸ τοῦ 1881 καὶ ἐντεύθεν”.

Σχολεῖα Δροβιανῆς

Ο Π. Αραβαντινός αναφέρεται στον αυτόχθονα ελληνικό πληθυσμό της Δροβιανῆς και στην καλλιέργεια των ελληνικών γραμμάτων.

“Μεταξὺ τῶν χωρῶν τῆς Παλαιᾶς Ἡπείρου ἡ Δροβιανῆ, ἡ ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Δελβίνου διατελοῦσα πολιτικῶς τε καὶ ἐκκλησιαστικῶς, καὶ ὑπὸ αὐτοχθόνων καὶ πεπολιτισμένων Ἑλλήνων οἰκουμένη διεκρίθη ἐπὶ τῇ εὐθέρμῳ αὐτῆς προθυμίᾳ εἰς περίθαλψιν τῆς ἐλληνικῆς Παιδείας ἀπὸ τοῦ 1780”³⁷.

Ξακουστή ἡ Δροβιανῆ γιὰ τοὺς δασκάλους καὶ τὸ υψηλό πνευματικὸ ἐπίπεδο τῶν κατοίκων τῆς. Στὴν Κάτω Δροβιανῆ λειτουργοῦσε Μοναστηριακὴ Σχολὴ στὸν Ναό τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου.

Μεγάλῃ δράσῃ εἶχαν ἀναπτύξει τὰ Μετόχια τῆς Μονῆς Δρουάνου στὴν Ἄνω Δροβιανῆ, στοὺς Ἁγίους Ἀποστόλους καὶ στὴν Κάτω Δροβιανῆ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου.

Στὰ μοναστηριακὰ Φροντιστήρια μορφώθηκε πλήθος Δροβιανιτῶν ποὺ ἐπιδόθηκε στὸ ἐμπόριο καὶ τὰ γράμματα.

Σπουδαῖοι ἐμποροὶ ἀναδείχτηκαν στὴν Πάτρα οἱ ἀδελφοὶ Πράτσικα, οἱ ἀδελφοὶ Ἀσπρά καὶ πολλοὶ ἄλλοι.

Ὁ Κοσμάς ὁ Αἰτωλὸς κατὰ τὴν πρώτην περιοδείαν αὐτοῦ, τὸ 1773 ἰδρύσεν δύο

37. Βλέπε καὶ **Αχ. Παπαδοπούλου**, Λεύκωμα, Ἡ Δροπόλις τῆς Β. Ἡπείρου, Ἀθήναι, 1965, τ. Γ', σ. 7, **Φ. Οικονόμου**, Ὁπ. π. σ. 63 καὶ κάτω, **Β. Μπαρά**, Ὁπ. π. σ. 56 καὶ κάτω, **Μπαμίχα**, στὸν Κώδικα Δελβίνου, σ. 56 καὶ κάτω, **Π. Αραβαντινοῦ**, Ὁπ. π., σ. 171, **Λαμπρίδη**, Ὁπ. π. Α', σ. 120, 154, 213, Εφημ. “Ἡ Φωνὴ τῆς Ἡπείρου”, 20-9-1902, Περιοδ. “Νέος Κουβαράς” τ. Γ', ἔτος 1, 1906, Επετηρ. Μεσαιωνικοῦ ἀρχείου, 4 (1951-1952).

Κ. Ξηραδάκη, Ἀπὸ τὰ ἀρχεῖα τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου, Παρθεναγωγεία καὶ δασκάλες τοῦ υπόδουλου Ἑλληνισμοῦ, Ἀθήναι 1973, σ. 55, 56.

Γ. Καλυβοπούλου, Το Βουλιαράτι τῆς Β. Ἡπείρου, Ἀθήνα 1975, σ. 190-191 καὶ Π. Αραβαντινοῦ, Ὁπ., π. σ. 129-130.

Σχολεία στην Άνω και Κάτω Δρόβιανη και διόρισε εφοροεπιτροπές από τους προκρίτους του χωριού.

Το 1779 όταν ξαναπέρασε από τη Δρόβιανη βρήκε να μην έχει σχολείο ο Επάνω Μαχαλάς. Ο έρανος που διενήργησε απέδωσε 16.000 γρόσια και συνέστησε αμέσως σχολείο.

Κατά την δεύτερη περιοδεία του, όταν και πάλι πέρασε από την Δρόβιανη, βρήκε πόρους για την λειτουργία των Σχολείων. Οι γυναίκες της Δρόβιανης πρόσφεραν τα χρυσαφικά και ασημικά τους, από την εκποίηση των οποίων σχηματίστηκε κεφάλαιο που απέδιδε αρκετό ετήσιο εισόδημα και ενισχύθηκαν τα σχολεία.

Από τον Βασίλη Μπαρά σταχυολογούμε στοιχεία για τα σχολεία, τους δασκάλους και τους λογίους και επιστήμονες της Δρόβιανης³⁸.

Η Κεντρική Σχολή Δρόβιανης: Ιδρύθηκε στα 1824 και εξυπηρετούσε όλη την περιοχή. Ονομαστή Σχολή αναδείχτηκε πρώτη μετά τα Ζωγράφεια Διδασκαλεία στο Κεστοράτι. Τη συντηρούσε επιτροπή που είχε έδρα την Πάτρα. Η Σχολή αυτή λειτούργησε μέχρι το 1913 και δίδαξαν αξιόλογοι δάσκαλοι. Στο τέλος κάθε σχολικής χρονιάς δίδονταν τρία βραβεία, αποτελούμενα, από 2 χρυσές λίρες Αγγλίας στους άριστους μαθητές και μαθητρίες. Ήταν το **Πετρίδειο** βραβείο, το **Πρατσίκειο** και το Alliance Française των Παρισίων.

Το Παρθεναγωγείο της Δρόβιανης: Ήταν το πρώτο σχολείο θηλέων που ιδρύθηκε στη Βόρειο Ήπειρο, μετά τα Ζωγράφεια Εκπαιδευτήρια. Λειτούργησε με δαπάνες της Αδελφότητας Πατρών το 1878. Το 1894 χτίστηκε και διδακτήριο που στέγασε το Παρθεναγωγείο. Προικοδοτήθηκε με 1.200 χρυσές δραχμές το χρόνο από το κληροδότημα του Κ. Ζάππα.

Το Υφαντήριο Δρόβιανης: Από το 1888 μέχρι το 1890 λειτούργησε και Υφαντήριο με δαπάνη του Δ. Μανθοπούλου, σε ειδικό κτίριο. Το Κτίριο αυτό χρησιμοποιήθηκε το 1894 από την ένωση των Σχολείων της Δρόβιανης. Το μεν αρρεναγωγείο μετονομάστηκε σε Κεντρική Αστική Σχολή Δρόβιανης, το δε θηλέων σε Ζάππειον Παρθεναγωγείο.

Στα 1894, με την ευκαιρία των εξετάσεων, ο ανταποκριτής της “Φωνής της Ηπείρου” (φ. 161/3-11-1895), αναφέρεται στην κατάσταση των σχολείων της Δρόβιανης και παραπονιέται για την έλλειψη πόρων προκειμένου να μισθοδοτηθούν οι δάσκαλοι και να θεραπευτούν οι ανάγκες των Σχολείων. Παρακαλεί τους Δροβιανίτες που ζουν στην αλλοδαπή να σπεύσουν προς βοήθεια.

Γράφει συγκεκριμένα ο Δροβιανίτης ανταποκριτής της “Φωνής της Ηπείρου”:
 “Επειδή πᾶσα φιλόπατρις καὶ φιλόμουσος ψυχὴ Δροβιανίτη διακαῶς ἐπιθυμῆι

38. Βασ. Μπαρά, όπ. π., σ. 310 κ.ε.

μανθάνειν τὰ περὶ τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως τῶν ἐν τῇ γενετείῳ ἀδελφῶν καὶ τέκνων αὐτοῦ, ἀναγκαῖον ἐνόμισα ἵνα ἐκθέσω διὰ βραχέων τὰ τῆς καταστάσεως τῶν ἡμετέρων ἐκπαιδευτηρίων τοῦ Σχολικοῦ ἔτους 1894-1895. ἡ πρό ἐνὸς ἔτους συνωδὰ τῶ κοινῶ πάντων πόθῳ συστάσα κοινὴ Ἀστικὴ Σχολὴ Ἄνω καὶ κάτω Δροβιάνης λειτουργήσασα ἀνελλιπῶς, τὴν 23 π. Ἰουλίου λαμπρὰν ἐτέλεσεν ἑορτὴν ἐπὶ ταῖς ἐξετάσεσι τῶν ἐν αὐτῇ φοιτησάντων μαθητῶν εἰς 150 ἀνελθόντων καὶ εἰς ἑπτὰ τάξεις κατατεταγμένων. Ἀκροατήριον ἐκλεκτὸν ἀμφοτέρων τῶν κοινοτήτων ἐπλήρου τὴν αἴθουσαν τῆς Σχολῆς, μετὰ τὴν συνήθη θρησκευτικὴν τελετὴν, ὁ Διευθυντῆς κ. Σταῦρος Τάτζης διὰ λόγους εὐφραδοῦς καὶ σαφοῦς ὠμίλησε περὶ τῆς πνευματικῆς καταστάσεως τῆς Σχολῆς, περὶ τοῦ προορισμοῦ αὐτῆς καὶ τῆς ἐξευρέσεως πόρων μονίμων, ἐπικαλεσθεὶς πρὸς τοῦτο τὴν συνδρομὴν τῶν ἀπανταχοῦ διεσπαρμένων Δροβιανιτῶν, ἄνευ τῆς ὁποίας μετὰ συγκινήσεως προεῖπεν ὅτι οὐ μόνον ἀδύνατον ἔστιν ἡ Σχολὴ νὰ βαδίση εἰς τὰ πρόσω, ἀλλὰ καὶ ἄφεικτος ἐπίκειται ἡ διάλυσις αὐτῆς, ἐπήνεσε τὸν μέγαν ζῆλον τῆς Α. Σεβασμιότητος τοῦ Ἁγίου Δρυῖνουπόλεως, ὅστις ἐν τῇ διακρινούσῃ αὐτὸν διορατικότητι καὶ φιλομουσίᾳ ἅμα ὡς ἰδὼν τὸ ἀνεπαρκές τῶν πόρων καὶ διακαῶς ἐπιθυμῶν τὸν πνευματικὸν φωτισμὸν τῶν τέκνων τῆς ἐπαρχίας αὐτοῦ, προθύμως διέθεσεν ἐκ τῶν τῆς Μονῆς Δρυϊάνου ἐσόδων τὸ ἐξ εἴκοσι λιρῶν πρὸ ἐτῶν καθιερωμένον πρὸς τὴν Σχολὴν ἐπιχορήγημα ὅπερ πρὸς διετίας καθυστερεῖτο καὶ οὕτω ἤναψεν ὁ κοινὸς οὗτος λύχνος πρὸς φωτισμὸν καὶ μόρφωσιν οὐ μόνον τῆς Δροβιάνης ἀλλὰ καὶ πάντων τῶν πέριξ χωρίων στερουμένων ἀνωτέρας ἐκπαιδεύσεως. Ὁμολόγησε τῇ ἐφορίᾳ τῆς Σχολῆς δι' ἣν προθυμίαν ἐπεδείξαντο πρὸς πᾶσαν χρείαν τῆς Σχολῆς. Ἀκολούθως τῶν μαθητῶν ἐν χορῶ ἀσάντων ὕμνον ὑπὲρ τῆς Α. Α. Μ. τοῦ φιλομούσου ἡμῶν ἀνακτος Ἀβδουλ Χαμίτ Χάν ἤρξαντο αἱ ἐξετάσεις τὸ ἐνδιαφέρον ἐκ μέρους πάντων μέγα, ἀναλόγον πρὸς τὰς ἐντυπώσεις διότι οἱ ἐξεταζόμενοι ἐν ἅπασι τοῖς μαθήμασι πολλοὺς δικαίους ἀπεσπάσαντο ἐπαίνους καὶ κατέδειξαν ὅτι λίαν γόνιμος ὑπῆρξεν ὁ σπόρος ὃν οἱ φερέπονοι διδάσκαλοι ἔσπειραν ἐν ταῖς καρδίαις καὶ διανοίας αὐτῶν ἐφ' ᾧ καὶ οἱ κ. ἐφοροὶ ἀνεσυμφώνησαν αὐθις τὸν τε Διευθυντὴν κ. Σ. Τάτζην καὶ τοὺς διδασκάλους κ.κ. Τσιούμπην καὶ Σ. Καλυβᾶν. Ἀπροσδοκῆτως ὁμως περὶ τὰ μέσα 7/βρίου ἀνεκοινώθη τῇ Ἐφορίᾳ ὅτι τὸ εὐεργετικὸν ταμεῖον τῆς Μητροπόλεως Δρυῖνουπόλεως ἀπέκοψε τὸ ἐξ 25 λιρῶν ἐπιχορήγημα λόγῳ ὅτι οἱ Δροβιανῖται δύνανται νὰ συντηρήσωσι μόνοι τὴν Σχολὴν, τοῦτο μεγάλην ἐκπληξιν προξένησε ταῖς κοινότησιν ἡμῶν, διότι ἡ οἰκονομικὴ καχεξία τῶν κοινοτήτων εἶναι ἀξία λύπης καθ' ὅσον μόνιμοι πόροι ἐλλείπουσι, φαίνεται ὅτι κακόβουλοι παρέστησαν ἀλλοίαν τὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν τῆς Δροβιάνης ἥτις πρὸς συντήρησιν τῆς Σχ. προσφέρει 60 λίρας, ἀλλ' ἐσκέφθησαν ἄραγε ὅτι ἀπαιτοῦνται 150 λίρες ὅπως ἐπαρκέσωσιν εἰς τὰς μισθοδοσίας τῶν διδασκάλων καὶ ἀναγκῶν τῆς Σχολῆς; οὐχὶ βεβαίως· μόνη τῶν ἐπιθυμίαν ὑπῆρξεν ἵνα ἴδωσι τὴν σχολὴν δια-

λελυμένην καὶ τοῦτο ἐπιτευχθήσεται ἐὰν τὰ ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ τέκνα τῆς φίλης πατρίδος δὲν σπεύσωσιν εἰς βοήθειαν καθ' ἃς ἕκαστος γινώμας καὶ προαιρέσεις ἔχει, ὅπως τουλάχιστον μὴ ἐπέλθῃ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἡ διάλυσις ἐπὶ βλάβῃ μεγίστη τῆς σπουδαζούσης νεότητος”.

Δάσκαλοι, κληρικοί, επιστήμονες και λόγιοι Δροβιανίτες: Η Δρόβιανη έδωσε στην Ελλάδα και στην υπόδουλη Ἡπειρο μεγάλους άνδρες, λόγιους και επιστήμονες, που ετίμησαν με την παρουσία και την δράση τους τη γενέτειρα.

Οι σπουδαιότεροι ήταν οι εξής:

Ο **Α. Γούδας**, ο οποίος αναγκάστηκε να εκπατρισθεί γιατί αναμείχθηκε στην επανάσταση του 1821, ο **Β.Δ. Μολοσσός**, που εκπατρίστηκε και αυτός γιατί έλαβε μέρος στην επανάσταση της Κρήτης (1866), ο **Πέτρος Πετρίδης** και τα παιδιά του Κ. Πετρίδης, Αθανάσιος Πετρίδης και Πάνος Πετρίδης, ο **Παναγιώτης Βολίδης**, ο οποίος δίδαξε για 55 χρόνια στη Δρόβιανη, Κεστοράτι, Αρμυρόκαστρο, Πικέρι και Λούκοβο, ο **Μίνως Λάμπας**, καθηγητής της Φιλοσοφικής Σχολής, με σπουδές στη Γερμανία και Αγγλία. Διετέλεσε ιδιαίτερος του Χαριλάου Τρικούπη και Γενικός Γραμματέας του Υπουργείου Παιδείας με πλούσια συγγραφική δράση. Ο **Ευθύμιος Καλλιάφας**, Γυμνασιάρχης στην Πάτρα και Αθήνα από το 1890 μέχρι το 1930, ο **Σπύρος Καλλιάφας**, σπούδασε Φιλοσοφία και Παιδαγωγική στη Ζυρίχη της Ελβετίας και διετέλεσε Διευθυντής του Διδασκαλείου Ιωαννίνων και του Μαρασλείου Διδασκαλείου, Εκπαιδευτικός Σύμβουλος και Καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών. Πλήθος τα συγγράμματα που συνέγραψε, φιλοσοφικά, παιδαγωγικά, ψυχολογικά. Ο **Θεμιστοκλής Βολίδης**, σπούδασε Θεολογία στην Αθήνα και Φιλοσοφία και Βυζαντινή Αρχαιολογία στη Γερμανία. Αξιόλογοι ήταν οι λόγιοι και συγγραφείς Δροβιανίτες, όπως: ο **Βασίλειος Ζώτος Μολοσσός** (1837-1912), με αξιόλογο συγγραφικό έργο: Έγραψε πολλούς τόμους με τον τίτλο “Ἡπειρωτικά Μελέται”, “οδοιπορικό της Βαλκανικής”, “Λεξικόν των Αγίων Πάντων” και πολλά άλλα.

Ο **Αθανάσιος Πετρίδης**, (1830-1914), σχολάρχης τύπωσε το 1866 εργασία με τίτλο “Επιστάσιαι κριτικάι περί Δωδώνης” και στα 1887 το “Χρονικόν Δρουπίδος” και πολλά άρθρα στα περιοδικά “Πανδώρα” και “Απόλλων” για την Ἡπειρο.

Ο **Νικόλαος Μυστακίδης** (1863-1930), λόγιος και συγγραφέας. Ήταν εγκατεστημένος στη Δρόβιανη και έγραψε ιστορικά άρθρα για την Ἡπειρο στην εφημερίδα “Νεολόγος” της Κων/πολης και σε Ἡπειρωτικά Ημέρολόγια και Αθηναϊκά περιοδικά.

Ο **Χρήστος Σούλης** μας έδωσε στα “Ἡπειρωτικά Χρονικά” τη βιογραφία του Ν. Μυστακίδη.

Περιοριστήκαμε σε πολύ λίγους Δροβιανίτες που διέπρεψαν στα Γράμματα και

Η Μοναστηριακή εκκλησία του Αγίου Αθανασίου (16ος αι.) στην Πολύτσανη Αργυροκάστρου. Στον περίβολο της Μονής ενταφιάστηκε ο Σοφιανός, επίσκοπος Δρινουπόλεως και Αργυροκάστρου που πέθανε το 1711. Ο Σοφιανός φλογερός ιεράρχης ίδρυσε το 1672 μοναστηριακή σχολή στην Πολύτσανη και συγκράτησε τους χριστιανούς στην Ορθοδοξία κηρύσσοντας τον θείο λόγο.

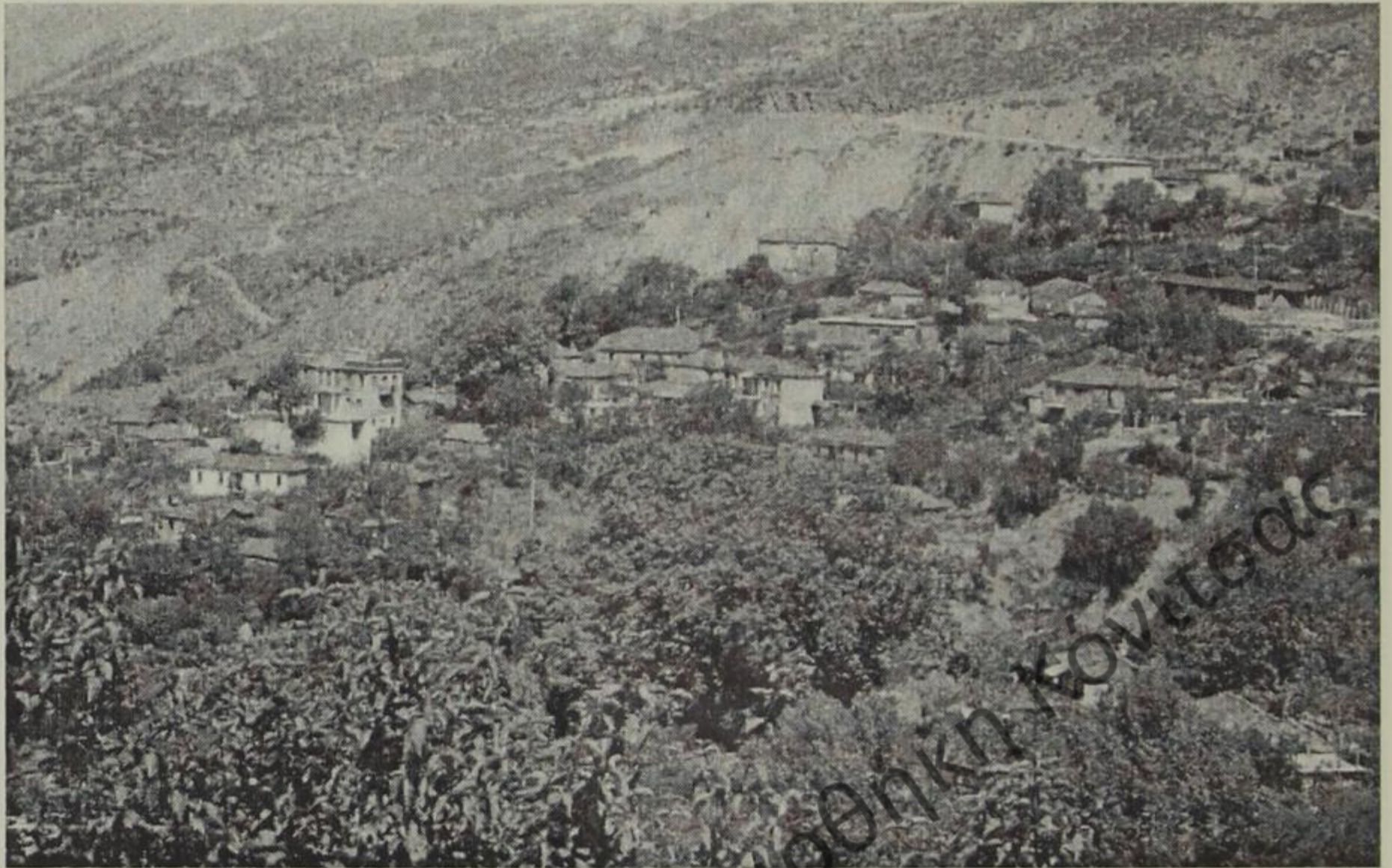
άφησαν σπουδαίο συγγραφικό έργο. Εκτός αυτών πλήθος είναι οι δάσκαλοι, οι κληρικοί και άλλοι που ασχολήθηκαν με το εμπόριο, απόφοιτοι των σχολείων της Δρόβιανης και ετίμησαν την ιδιαίτερη πατρίδας τους και το ελληνικό τους όνομα.

Σχολείο Πολύτσιανης στο Πάνω (Μικρό) Πωγώνι

Στα 1750 ο Μέγας της Βλαχίας Ποστέλνικος Κυριάκος Αλεξίου έδινε 2.500 γρόσια για τη συντήρηση του σχολείου. Στη Σχολή αυτή της Πολύτσιανης διδασκόταν και η υφαντική.

Η πρώτη σχολή στην Πολύτσιανη ιδρύθηκε το 1672 στο μοναστήρι του Αγίου Αθανασίου από τον Επίσκοπο Σοφιανό, ο οποίος υπήρξε και ο πρώτος δάσκαλός της. Είναι από τα πρώτα σχολεία του νάρθηκα που ιδρύθηκαν μετά την απόφαση των Τούρκων το 1630 να επιτρέψουν τη λειτουργία ελληνικών σχολείων.³⁹

39. Μενέλαου Ζώτου - Χριστόφορου Γιάνναρου. Η Πολύτσανη της Βορείου Ηπείρου - Τοπογραφία - Ιστορία - Ι.Β.Ε., 1989, σ. 273.

*Η Σωπική στο Πάνω (Μικρό) Πωγώνι, χτισμένη στους πρόποδες της Νεμέρτσικας.
Στην κορυφή του χωριού ο δημόσιος δρόμος που οδηγεί στις Σχωριάδες και Πολύτσανη.
(Φωτ. 1990)*

Ο Γερμανός Γεωγράφος Philipsson αναφέρει ότι “εἰς τὴν Πολύτσιανην ὑπῆρχε περὶ τὰ μέσα τοῦ Η΄ αἰῶνος ἀκμάζουσα σχολὴ εἰς τὴν ὁποία ἐδιδάσκετο σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ ἡ ὑφαντουργικὴ συντηρούμενη ὑπὸ τῶν εἰσφορῶν τῶν ἐν Ρουμανίᾳ ἐμπορευομένων τέκνων αὐτῆς”⁴⁰

Από δημοσίευση του Ταχυδρόμου της Κωνσταντινούπολης (αρ.φ.1714) πληροφορούμεθα ότι το 1866 οι κάτοικοι της Πολύτσιανης “ἀνήγειραν ἐκ βάθρων ἀληθῆς τῶν Μουσῶν μέγαρον”. Στο εκπαιδευτικό αυτό μέγαρο λειτούργησε το ἀρρεναγωγεῖο. Επίσης στην Πολύτσανη ιδρύθηκε και ἀρχισε να λειτουργεῖ το 1874 Παρθεναγωγεῖο.⁴¹

Από τον ταχυδρόμο της Κων/λεως (αρ. φ. 2261), ὅπως αναφέρεται ἀπὸ τον Μενέλαο Ζώτο και Χριστόφορο Γιάνναρο, μαθαίνουμε ἐπίσης ὅτι υποδεικνύονται τα καθήκοντα των Εφορειῶν (1906) για τὴν πρόσληψη των δασκάλων και τὴ σύνταξη των προγραμμάτων, που δεν εἶναι ἡ εἰσπραξη και πληρωμὴ των μισθῶν, ἀλλὰ “ἢ κατὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ τόπου σύνταξις προγράμματος διδακτέας ὕλης και

40. A. Philipsson, Θεσσαλία και Ἡπειρος, σ. 213 και Μεν. Ζώτου - Χριστόφ. Γιάνναρου, ὅπ. π. σ. 274.

41. Μεν. Ζώτου - Χριστόφ. Γιάνναρου, ὅπ. π., σ. 279.

ἡ ἐκλογή καὶ ὁ διορισμὸς ἐκπαιδευτικῶν, ἠθικῶν καὶ καθ' ὅλα ἀμέμπτων διδασκάλων, ἐν τῇ εὐσυνειδησίᾳ τῶν ὁποίων ἀνατίθεται ἢ κατὰ Χριστὸν ἐλληνοπρεπῆς μόρφωσις τῆς νεολαίας καὶ ἡ ἐκ τοῦ σύνεγγυς παρακολούθησις τῆς καθημερινῆς λειτουργίας”⁴²

Η Σχολή της Σωπικῆς: Ἦταν Ἀνωτέρα Σχολή καὶ ἰδρύθηκε στὴν ἐποχὴ τοῦ Ἀλή Πασά. Στὴ σχολὴ αὐτὴ φοιτούσαν καὶ μαθητὲς ποὺ ἔρχονταν ἀπὸ μακρινὰ χωριά. Γνωστοὶ δάσκαλοι κατὰ τὸν Ι. Λαμπρίδη (*Πωγωνιακά*, σελ. 45), ἦταν ὁ Παπαζήσης καὶ ὁ Ἱερομόναχος Ἱερεμίας.

Σχολὴ Χειμάρης: Ἡ Σχολὴ αὐτὴ μνημονεύετι ἀπὸ τὸν Ζ' αἰῶνα. Ἰδρύθηκε στὶς Δρυμάδες. Παραδίδεται ὅτι οἱ γυναῖκες τῆς Χειμάρης γιὰ νὰ λειτουργήσῃ ἡ σχολὴ πουλούσαν τὰ κοσμήματά τους καὶ οἱ Μονές, με τὴν προτροπὴ τοῦ Πατροκοσμᾶ, συνεισέφερον γιὰ τὴν ἰδρυση σχολείων.

Ἡ περιοχὴ τῆς Χειμάρης στὶς ἀκτὲς τῆς Ἀδριατικῆς δοκιμάστηκε πολὺ ἀπὸ καταστροφές καὶ λεηλασίες ἀπὸ Τούρκους καὶ Τουρκαλβανούς τοῦ Ἀλή Πασά.

Στὶς Δρυμάδες τῆς Χειμάρης τὸ 1670 ἰδρύθηκε σχολεῖο ἀπὸ Καθολικούς, τὸ ὁποῖο ὅμως ἐκλείσει γιὰτὶ οἱ Ὀρθόδοξοι δὲν ἔστειλαν τὰ παιδιὰ τους σ' αὐτό⁴³.

Τὸ 1775 ἐπισκέφτηκε τὴ Χειμάρη ὁ Πατροκοσμᾶς καὶ ἰδρυσε σχολεῖα, τὰ ὁποῖα φρόντισε νὰ συντηροῦνται ἀπὸ τὰ εἰσοδήματα μονῶν καὶ ἐκκλησιῶν. Τότε συστήθηκαν σχολεῖα στα χωριά Δρυμάδες, Δυκούρσι, Ἅγιος Βασίλειος, Λούκοβο, Βούνο, Πικέρνι, Κηπαρό, Πολιάσα, Κούδεσι, Πήλιουρη, Νιβίτσα καὶ μέσα στὴ Χειμάρη⁴⁴.

Ἡ ἐφημερίδα “Πύρρος” σὲ ἀνταπόκριση ἀπὸ τὸ Δέλβινο (20 Φεβρουαρίου 1907, φύλ. 253) γράφει γιὰ τὴν Ἀστικὴ Σχολὴ στὸ Πικέρνι τῆς Χειμάρης γιὰ τὶς γραπτὲς χειμερινὲς ἐξετάσεις καὶ γιὰ τὰ ἀρίστα ἀποτελέσματα ποὺ παρουσιάζει ἡ Σχολὴ. Γράφει σχετικᾶ:

“Ἐκ μακροῦς ἐπιστολῆς, ἦν ἐλάβομεν ἐκ Δελβίνου τῆς Ἡπείρου, πληροφοροῦμεθα ὅτι αἱ γραπτὰ χειμερινὰ ἐξετάσεις τῶν μαθητῶν τῆς ἐν Πικερνίῳ Ἀστικῆς Σχολῆς ἐτελέσθησαν μετὰ περισσῆς μεγαλοπρεπείας καὶ παρουσίασαν ἀποτελέσματα, τὰ ὁποῖα τιμῶσιν ἀληθῶς τοὺς διδάσκοντας ἐν τῇ Σχολῇ ταύτῃ.

Τὰς ἐξετάσεις παρηκολούθησε καὶ ὁ ἀρχιερατικὸς ἐν Δελβίνῳ ἐπίτροπος παναιδεσιμώτατος Οἰκονόμος κ. Παπαστέφανος Βενακίδης, ὅστις ἐτόνισε δι' ὀλίγων λέξεων ἰδιαζόντως τὴν σημασίαν, ἦν ἐνέχει ἡ τοιαύτη τῶν μαθητῶν ἐπίδοσις εἰς τὰ ἐλληνικὰ γράμματα, ἡ παρασκευάζουσα τοὺς σθεναροὺς ἐν τῷ μέλλοντι ὑπερασπιστὰς τῆς

42. Μεν. Ζώτου Χριστόφ. Γιάνναρου, ὀπ. π., σ. 284.

43. Νικ. Β. Πατσέλη, Η Β. Ἡπειρος καὶ τὰ φυσικὰ τῆς σύνορα, Ἀθήνα 1945, σ. 70, 71, ὅπου καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία.

44. Σπ. Λάμπρου (Βουνιώτης), Η Χειμάρη, 1966, σ. 42 κ.ε.

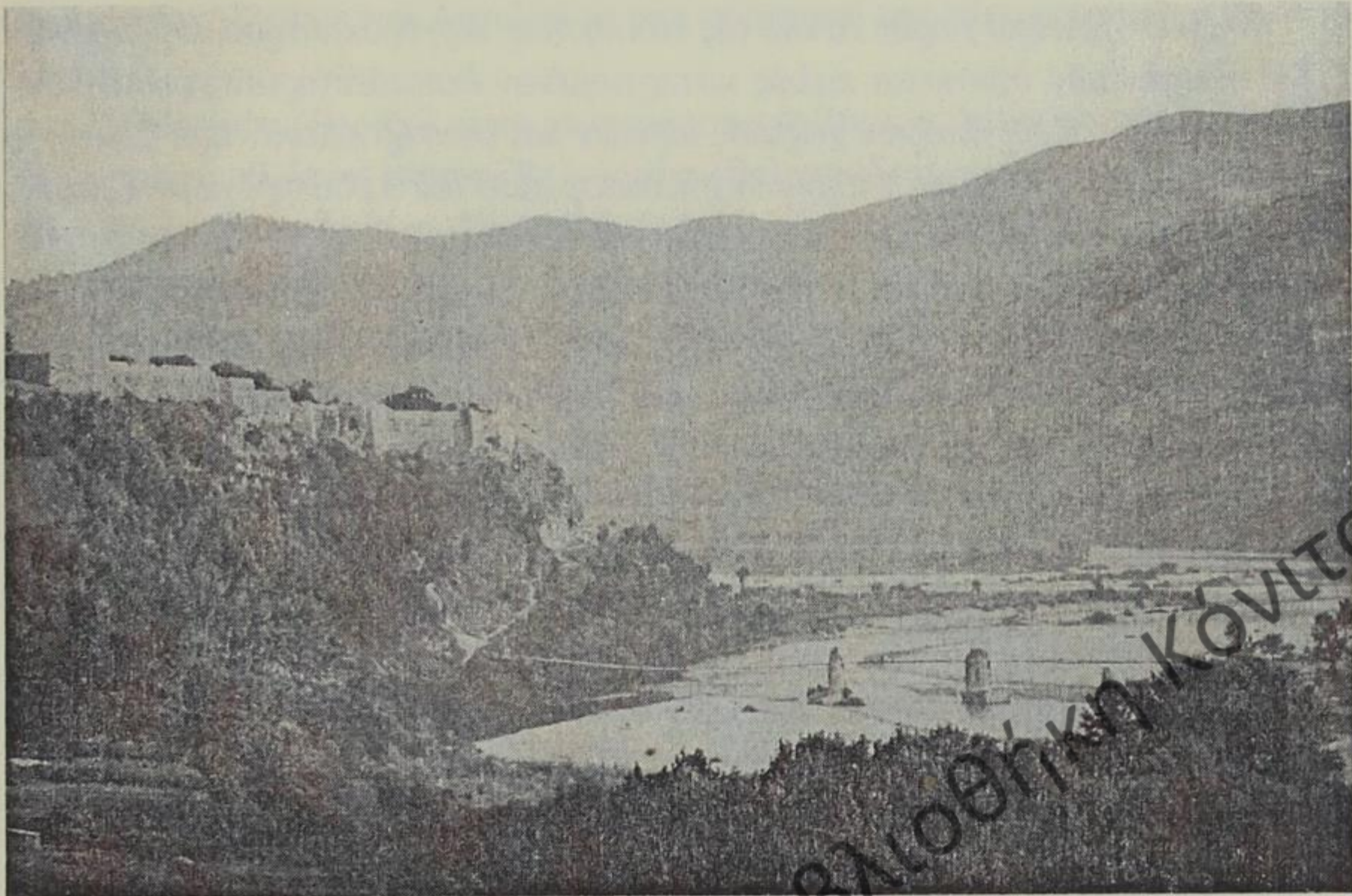
Ἡπειρωτικῆς Πατρίδος καὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἰδέας. Καὶ οἱ πάνδημοι ἔπαινοι, οἱ ἀκουσθέντες διὰ τὴν πρόοδον τῶν μαθητῶν, ἀπηνθύνοντο κυρίως πρὸς τὸν ἐπὶ τέσσερα ἤδη ἔτη διευθυντὴν τῆς Σχολῆς κ. Ἰωάν. Οἰκονόμου ἐκ Βούνου τῆς Χιμάρρας, τὸν ἀληθῆ ἀναμορφωτὴν αὐτῆς, καὶ τὸν συνεργάτην τούτου διδάσκαλον κ. Βασίλ. Μπαρᾶν, ἐκ Λεσενίτσης τοῦ Δελβίνου.

Ἡ ἐν Πικερνίῳ Σχολὴ εἶνε σήμερον ἀληθῆς πνευματικὸς φάρος, ἐκπέμπων φωτεινοτάτας ἀκτῖνας εἰς ἅπασαν τὴν ἀπωτάτην ταύτην παρὰ τὰ Ἀκροκεραύνια γωνίαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Τὸ τοιοῦτο δὲ ὀφείλεται πρὸ παντὸς εἰς τὴν ἐνεργητικότητα τῶν κ.κ. Κωνστ. Κέντρου καὶ Ἀναστ. Μιχάλη, οἵτινες, ἐκλεγέντες ὡς ἐφορευτικὴ ἐπιτροπὴ τῆς Σχολῆς, κατώρθωσαν διὰ τῆς εἰλικρινοῦς καὶ τιμίας διαχειρίσεως τῶν βακουφικῶν εἰσοδημάτων, νὰ ἐπαναφέρωσι τὴν λειτουργίαν τῆς Σχολῆς εἰς τὴν εὐθεῖαν ὁδόν, ἀφ' ἧς παρεξέκλινε διὰ τῆς προηγουμένης ἀτασθαλοῦ διαχειρίσεως. Οἱ ἄνδρες οὗτοι ὄχι μόνον προήγαγον τὴν Ἀστικὴν Σχολὴν εἰς ἕξατάξιον, ἐνῶ πρότερον ἐλειτούργει διὰ γραμματιστῶν, ἀλλὰ καὶ Παρθεναγωγεῖον ἐγκαθίδρυσαν ἐν αὐτῇ.

Τὸ ἔργον δὲ τῶν ἀναμορφωτῶν τούτων τῆς ἐν Πικερνίῳ Σχολῆς ἐνισχύεται καὶ ὑπὸ τῶν ἐκ τοῦ μακρὸν παρεχόντων τὴν ἠθικὴν καὶ ὑλικὴν αὐτῶν συνδρομὴν, δι' ὅπερ ἡ χριστιανικὴ Κοινότης ἀσθεστον τρέφει πρὸς αὐτοὺς εὐγνωμοσύνην”.

Χειμάρρα. Μια φωτογραφία μια ιστορία.

Τεπελένι. Το Κάστρο και ο ποταμός Αώος. Οι Τούρκοι στο Βυζαντινό φρούριο έχτισαν νέο τον 15ο αι. το 1819 ο Αλή Πασάς ανήγειρε επιβλητικό Κάστρο.

Σχολεία περιφέρειας Τεπελενίου

Ο Τρύφων Ευαγγελίδης αναφέρει ότι κατά τα χρόνια της Τουρκοκρατίας λειτούργησαν στο Τεπελένι 26 ελληνικά σχολεία με 1210 μαθητές και 33 δασκάλους⁴⁵.

Ο Βασ. Μπαράς στη στατιστική του 1898-1899 που περιέχει στο βιβλίο του αναφέρει ότι υπήρχαν ελληνικά σχολεία στα χωριά Νίβανη, Σιέπερι, Λέκλη, Χοντοκουκι, Δουσνίτσα και Δέφανη⁴⁶.

Σε ανταπόκριση από το Αργυροκάστρο η “Φωνή της Ηπείρου, φύλ. 163, 17 Νοεμβρίου 1895 γράφει για το σχολείο της Κοινότητας Λέκλης, για το Ζάμπειο κληροδότημα και για την ανάγκη αποστολής χρημάτων για την λειτουργία του σχολείου από την Ζάμπειο επιτροπή που εδρεύει στην Αθήνα: Γράφει ο ανταποκριτής:

45. Βλεπε και Φ. Οικονόμου, όπ. π. σ. 81 κ.ε., Τρύφ. Ευαγγελίδη, όπ. π. σ. 188, 103, στον Μπαρά, όπ. π. σ. 330, Κ. Ξηραδάκη, όπ. π. σ. 59, 60 Εφημ. “Φωνή της Ηπείρου” στα φύλλα της 3-1-1903, 9-3-1907.

46. Το Τεπελένι βρίσκεται στα βόρεια του Αργυροκάστρου. Είναι χτισμένο στην αριστερή όχθη του Αώου Ποταμού. Η Πατρίδα του Αλή Πασά του Τεπελενλή.

“Ἐν τῷ ἐν Ἡλείῳ χωρίῳ Λέκκη τῆς διοικήσεως Ἀργυροκάστρου συγκειμένῳ ἐξ 100 οἰκογενειῶν ὑφίσταται καλῶς κατηρτισμένον ἐκπαιδευτήριον χρησιμεῦον ὡς κέντρον τῶν περίξ ἀπόρων χωρίων, ἰδρυθὲν καὶ συντηρούμενον πρὸ 23 ἐτῶν παρὰ τοῦ ἀοιδίμου Κ. Ζάππα προικοδοτήσαντος αὐτὸ διὰ 3.000 φράγκων· ἐξακολουθεῖ λειτουργοῦν καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀοιδίμου αὐτῆς διαθέτου, καίτοι πασχόντων καὶ κατατρουχομένων τῶν διδασκάλων, ἀναστολῆς ἕνεκεν τοῦ κληροδοτήματος παρὰ τῆς ἐν ἀθήναις ἐδρευούσης σ. Ζ. ἐπιτροπῆς λόγω ὑποβληθεισῶν κατηγοριῶν περὶ ἀναρμοδιότητος ἑνὸς τῶν διδασκάλων καὶ ἀνικανότητος τῶν πλείστων κατοίκων εἰς τὸ διοικεῖν τοιοῦτον ἐκπαιδευτήριον, συνεπεία τῶν ὁποίων ἀνετέθη κατὰ τὸν παρελθόντα Ἰούλιον εἰς τὴν Α.Σ. τὸν ἅγιον Δρυϊνουπόλεως κ. Γρηγόριον παρὰ τῆς Ζ. ἐπιτροπῆς ἢ ἐξέλεγεῖς ἐκ τοῦ σύνεγγυς τῆς ἀναμιάλου ταύτης καταστάσεως τοῦ ἐν λόγῳ ἐκπαιδευτηρίου. μεταβᾶσα δὲ ἐπιτοπίως ἡ Α. Σ. καὶ ἐπιθεωρήσασα μετὰ τῆς διακρινούσης Αὐτὴν αὐστηρότητος καὶ ἀμεροληψίας τὴν τε ἐσωτερικὴν καὶ ἐξωτερικὴν κατάστασιν, ἐποιήσατο ἔκτοτε ἀκριβῆ ἔκθεσιν τῆς καθόλου καταστάσεως πρὸς τὴν σεβαστὴν Ζ. ἐπιτροπὴν. Καίτοι μετὰ τὴν ἀποστολὴν τῆς ἐκθέσεως ταύτης ἐλπίζομεν τὴν βελτιώσιν τῶν κακῶς ἐχόντων οὐχ ἦτον ὅμως μέχρι σήμερον, δυστυχῶς δὲν ἤξιώθημεν οὔτε τοῦ πρὸ ἑνὸς ἔτους καθυστερηθέντος κληροδοτήματος, οὔτε νέων πινῶν ὁδηγιῶν περὶ τοῦ τρόπου τῆς κανονικῆς λειτουργίας τῆς σχολῆς διὰ τὰ προσεχῆ ἔτη”.

Σχολεῖα περιοχῆς Βερατίου (Βελεγράδων)⁴⁷

Σ’ αὐτὴν πόλιν μετὰ τὴν κατάκτησην χρημάτισαν διαπρεπεῖς ἀρχιερεῖς, οἱ ὁποῖοι υπάγονταν ἐν τῇ αυτοκέφαλῳ ἀρχιεπισκοπῇ Ἀχριδῶν καὶ διακρίνονταν γὰρ τὴν ἐλληνικὴν παιδείαν.

Στὸ Μπεράτι ἀκολούθησαν τὸ παράδειγμα τῶν Μοσχοπολιτῶν κατὰ τὸν 18ο καὶ 19ο αἰῶνα καὶ ἰδρυσαν κοινὸ ἐλληνικὸ σχολεῖο.

Ἀνάμεσα στα δέκα ἐλληνικὰ σχολεῖα ποὺ συστάθηκαν ἀπὸ τὸν ἱερομάρτυρα Κοσμᾶ τὸν Αἰτωλὸ, υπῆρξε καὶ ἐκεῖνο ποὺ λειτούργησε ἐν τῇ συνοικίᾳ τοῦ Κάστρου.

Στὸ σχολεῖο αὐτὸ γύρω στὰ 1790 δίδαξε ὁ Ἰω. Βλαχογιάννης ἀπὸ τὴν Πρέβεζα. Στὶς ἀρχὲς τοῦ 19οῦ αἰῶνα βρισκόμεθα νὰ διδάσκει ἐν τῇ συνοικίᾳ Γορίτσα τὸν διδάσκαλο Ζαφείριο, μαθητὴ τῆς Μπαλαναίας Σχολῆς ἀπὸ τὸ Γραμμένο Ἰωαννίνων, ὁ ὁποῖος μάλιστα, κατὰ τὸν Ἀραβαντινὸ συνέταξε καὶ τὴν ἀκολουθίαν τοῦ ε-

47. Φ. Οικονόμου, ὀπ. π. σ. 92 καὶ Τρύφ. Ευαγγελίδης, ὀπ. π. σ. 100. Ὁ Ἀραβαντινὸς ὀνομάζει “Βυρυτό” τὸ Μπεράτι-Π. Ἀραβαντινοῦ, ὀπ. π. σ. 136.

θνομάρτυρα Κοσμά του Αιτωλού με την προτροπή του τότε αρχιερέα Κυρ. Μελετίου.

Το Μπεράτι (Βεράτι) είναι χτισμένο στις όχθες του Άψου ποταμού. Στην εκκλησιαστική γλώσσα λέγεται Βελεγράδα (Βελεγράδες) από τον λόγιο Μητροπολίτη Βελεγράδων Άνθιμο Αλεξούδη. Ο Μητροπολίτης Αλεξούδης παρέχει αρκετές πληροφορίες για τα σχολεία που λειτουργούσαν στην περιοχή.

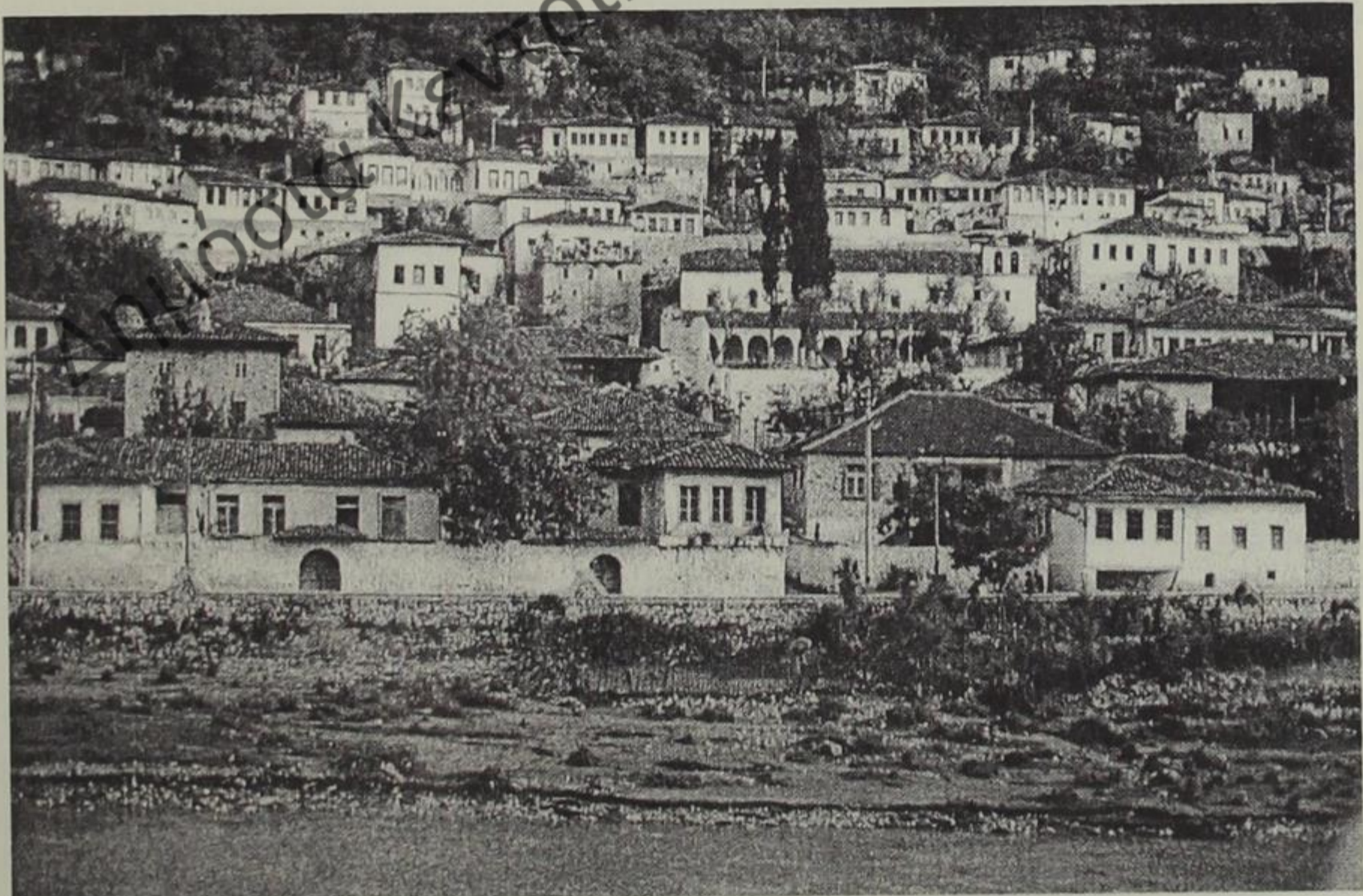
Στην πόλη του Βερατίου λειτουργούσαν δύο ελληνικά σχολεία και σε όλη την περιφέρεια περισσότερα από 60 κοινά ή γραμματοδιδασκαλεία, που μάθαιναν γραφή και ανάγνωση.

Σχολή Ιεράς Μονής. Κοντά στην αρχαία Απολλωνία, όπου υπήρχε και φιλοσοφική σχολή. Η σχολή αυτή υφίστατο από τα Βυζαντινά χρόνια και διατηρήθηκε μέχρι τον 18ο αιώνα. Καταστράφηκε από τους Αλβανούς.

Στην περιοχή του **Ελμπασάν**, περιοχή με αλβανικούς πληθυσμούς, τα γράμματα διαδόθηκαν κατά τα τέλη του 18ου αιώνα από την Μοσχόπολη, στην οποία άκμαζε η Νέα Ακαδημία.

Τέλος στην **Αυλώνα** υπήρχε μικτό σχολείο κατά τον 18ο αιώνα στην οποία δίδαξε ο Ευγένιος Βούλγαρης. Λειτουργούσε επίσης και ελληνικό σχολείο στο χωριό **Δουκάτη** της Αυλώνας, αν και οι κάτοικοι είχαν ασπαστεί τον μουσουλμανισμό.

Βόρεια της Αυλώνας βρίσκεται το ελληνόγλωσσο χωριό Άρτα. Και σήμερα οι κάτοικοι της μιλούν την ελληνική γλώσσα. Από στατιστική του 1912 πληροφορού-

Το Μπεράτι στον ποταμό Άψο. Μια πόλη-μουσείο με θαυμάσια λιθόχτιστα σπίτια.

μαστε ότι στην Αυλώνα λειτουργούσαν 10 ελληνικά σχολεία με 435 μαθητές και 66 δασκάλους.

Και στη Μέση Αλβανία λειτουργούσαν ελληνικά σχολεία. Στο Δυρράχιο φιλόμουσοι έμποροι διατηρούσαν τρεις σχολές (ελληνική, αλληλοδιδασκτική και Παρθεναγωγείο).

Στο **Ελμπασάν** λειτουργούσαν μια ελληνική σχολή και δυο δημοτικά.

Τα **Τίρανα** επίσης είχαν ελληνική και δημοτική σχολή και στο **Βεράτιο** λειτουργούσαν δύο ελληνικά σχολεία, τέσσερα παρθεναγωγεία, και τέσσερα αλληλοδιδασκτικά. Αργότερα λειτούργησε και Γυμνάσιο. Κατά τους Ιταλούς Γεωγράφους το 1913, η υποδιοίκηση Βερατίου είχε 54 σχολεία με 74 δασκάλους και 1851 μαθητές⁴⁸.

Σχολεία Πρεμετής

Δημοτικά και ελληνικά σχολεία λειτουργούσαν στα χωριά Αργόβα, Ζέππα, Οστρίτσιανη.

Στη Χοταχόβα, πατρίδα του Απόστολου Αρσάκη, λειτουργούσε ελληνικό εκπαιδευτήριο που ονομάστηκε προς τιμή του "Αρσάκειο". Η λειτουργία του εξασφαλίστηκε με γενναία κληροδοτήματα του Αρσάκη. Στη Χοταχόβα είχε ιδρυθεί και κεντρική σχολή για την εξυπηρέτηση των χωριών Κούτλα, Κοσόβα, Φράσιαρη, Λουψίκα, Νοβοσέλα, Μπένια και άλλα.

Για τη συντήρηση της σχολής ο Αρσάκης κατάθεσε στη Φιλεκπαιδευτική Εταιρεία Αθηνών 80 χιλιάδες χρυσές δραχμές, για να πληρώνονται από τους τόκους δάσκαλοι.

Στη Λέκλη της Πρεμετής λειτουργούσαν σχολεία τα οποία συντηριόνταν από το κληροδοτήμα του Ευαγγέλη Ζάππα⁴⁹.

Στην Πρεμετή οι Έλληνες συντηρούσαν σχολείο το οποίο διατηρήθηκε ολόκληρο τον 18ο και 19ο αιώνα, μέχρι το 1923 όταν οι Αλβανοί κατέλαβαν και την Πρεμετή. Για τη συντήρηση της σχολής αυτής ο Ζώτος Ντούρος, άντρας πλούσιος, εμπορευόμενος στη Βιέννη, το 1778 άφησε 40.000 φλωρίνια.

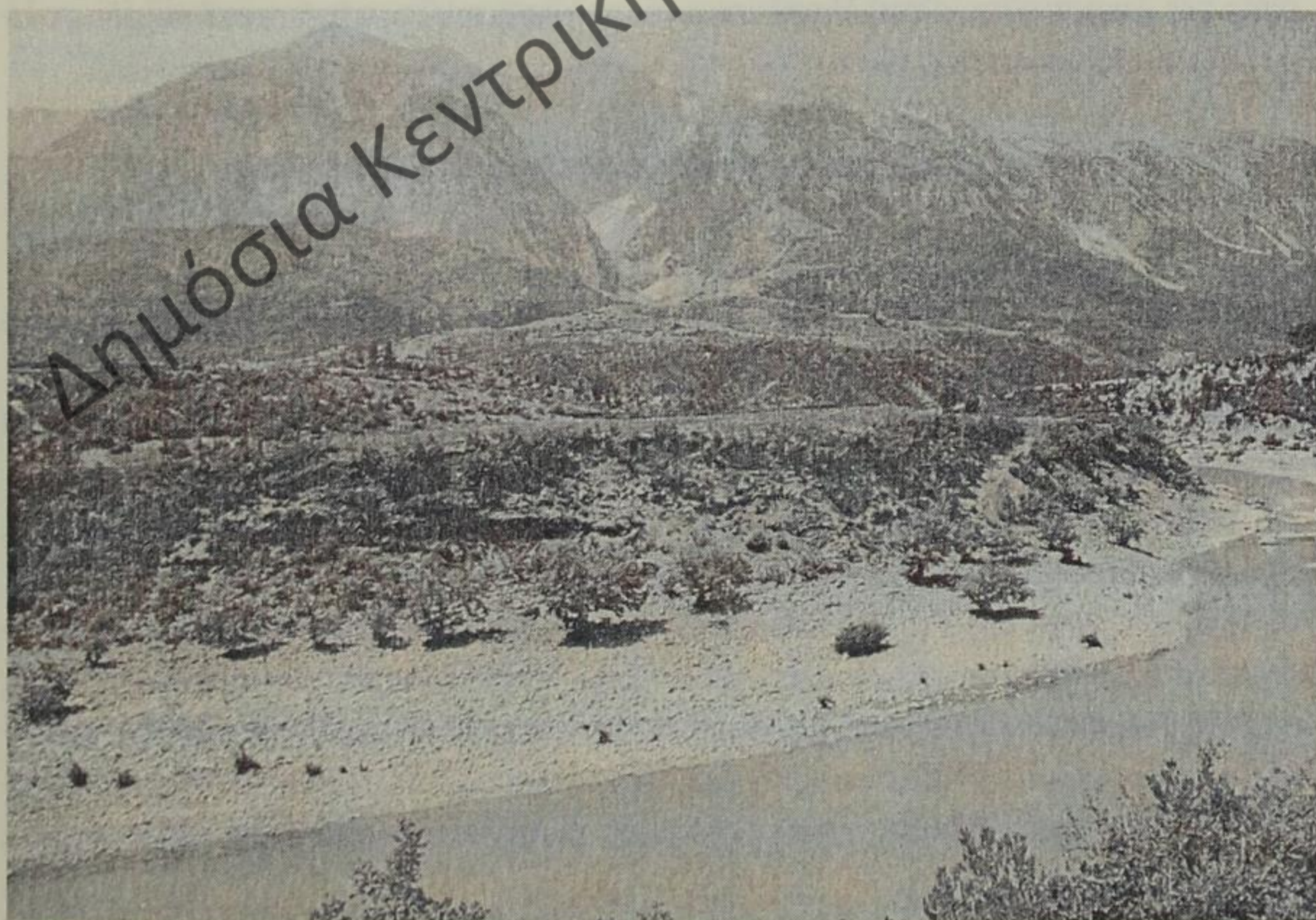
Στις 26 Νοεμβρίου 1895 η "Φωνή της Ηπείρου" (φ. 166/8-12-1895), σε ανταπόκρισή της από την Πρεμετή, γράφει για την χριστιανική κοινότητα της Πρεμετής, για τα σχολεία, την εκλογή νέας εφορίας και για τους δασκάλους που διδά-

48. Βασ. Μπαρά, όπ. π. σ. 343 και Φ. Οικονόμου, όπ. π. σ. 92.

49. **Η Πρεμετή.** Κωμόπολη στα ΒΑ του Αργυροκάστρου, στις όχθες του Αώου. Εκτός από το Σχολείο λειτουργούσε και Παρθεναγωγείο, που ανακαινίστηκε το 1507 από τον Βασίλη Γεωργιάδη. Φοιτούσαν κορίτσια Χριστιανών και Οθωμανών.

σκουν στα σχολεία της.

“Η χριστιανική κοινότης τῆς ἀρχαίας πόλεως Πρεμετῆς (κληθείσης οὕτως ὡς πιστεύεται ἐκ τοῦ πρώτου αὐτῆς οἰκιστοῦ Παρασκευᾶ καλουμένου ἄλβανιστὶ Πρέμτου = *Prémetou*), διαφλεγομένη ὑπὸ τοῦ πόθου νὰ ἴδῃ τὰ ἑλληνικὰ αὐτῆς παιδευτήρια ἐξικνούμενα εἰς τὴν ἐπίζηλον παλαιότε αὐτῆς ἀκμὴν, καθ’ ἣν ἐξ αὐτῆς διεδίδοντο διάφορα νάματα παιδείας ἀνά τε τὴν Ἑπειρον, Ἀλβανίαν καὶ Μακεδονίαν, ἐξελέξαντο διὰ κανονικῆς ψήφου ἐφορίαν, ἔχουσαν γνῶσιν καὶ συναίσθησιν τῆς ἀκριβοῦς ἐκπληρώσεως τοῦ ἱεροῦ αὐτῆς καθήκοντος, ἥτις ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ ὑπὸ πολλῶν φυσικῶν τε καὶ ἐπικτήτων προτερημάτων κοσμουμένου ἁγίου πρωτοσυγγέλου κ. Ἱεροθέου Χρηστοδουλίδου, ἀνταξίου ἀρχιερατικοῦ ἐπιτρόπου τοῦ τὴν πολυκύμαντον ἐπαρχίαν Κορυτσᾶς διὰ τῆς ἰκανότητος ἐντὸς μικροῦ καθησυχάσαντος ἁγίου Κορυτσᾶς καὶ Πρεμετῆς κ.κ. Γερβασίου, προέβη εἰς συμφωνίαν διδασκάλων ἐπὶ ἔτη λίαν εὐδοκίμως διευθυνάντων διαφόρους Σχολὰς, οἷον τοῦ ἐκ Κορυτσᾶς κ. Δημητρίου Πότση ὡς διευθυντοῦ, τοῦ διευθύναντος, ἐπὶ ἑνδεκαετίαν ὅλη, τὴν Ἀστικὴν Σχολὴν Κορυτσᾶς, τοῦ ἐκ Κορυτσᾶς κ. Σπ. Δημητριάδου περὶ τὰ 20 ἔτη διευθύναντος τὰ σχολεῖα Πρεμετῆς, Βερατίου, Κρουσόβου, Δάρδας καὶ λοιπῶν, τοῦ κ. Ι. Δημητριάδου διδάξαντος εὐδοκίμως ἐν ταῖς Σχολαῖς Κορυτσᾶς, Σπάρτης τῆς Πισιδίας καὶ ἀλλαχοῦ, ἐπὶ 11 ἔτη, καὶ τὸν κ. Γ. Σύγκελον, διδάσκαλον τῆς τουρκικῆς. Ὑπὸ τὴν ἀκάματον καὶ παιδαγωγικὴν διδασκαλίαν τῶν

Ο Αώος ποταμός κυλάει αργά τα νερά του στην πορεία του προς την Πρεμετή.

ὁποίων βλέπει τὰ σχολεῖα αὐτῆς ὁσημέραι βελτιούμενα, ἐπαξίως τῶν πόθων καὶ εὐχῶν τῆς. Μεγίστη τῶν εὐχῶν τῆς ἐν λόγῳ ἐφορίας εἶναι καὶ τὸ νὰ δύναται, μετ' οὐ πολὺ, ἐπιτρεπόντων καὶ τῶν οἰκονομικῶν τῆς κοινότητος, νὰ ἀνεγείρη καὶ κτίριον κατάλληλον, ἀνταποκρινόμενον πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς νεωτέρας παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης, καὶ οὕτω δώσῃ τὴν κοινότητα Πρεμετῆς παράδειγμα πρὸς μίμησιν εἰς πλείστας ἄλλας κοινότητας μᾶλλον αὐτῆς ὑλικῶς εὐημερούσας.

Μετὰ θρησκευτικῆς κατανύξεως ἐτέλεσεν ἡ κοινότης Πρεμετῆς τὴν παρελθοῦσαν Κυριακὴν ἐξάμηνον μνημόσυνον ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς τοῦ ἀειμνήστου ἀρχιμανδρίτου Παρθενίου, ἀποδίδουσα οὕτω τῇ σκιᾷ αὐτοῦ φόρον εὐγνωμοσύνης διὰ τὰς ἀπὸ τριακονταετίαν πρὸς ὄφελος αὐτῆς ἐκδουλεύσεις του, ὡς τε ἱερέως καὶ ἀρχιερατικοῦ ἐπιτρόπου”.

Ἡ πόλις τῆς Πρεμετῆς εὐγνωμονοῦσα ἀπέστειλε τὴν παρακάτω εὐχαριστήριο ἐπιστολὴν ἐπὶ τῇ εφ. “Πύρρος” (φύλ. 237/1-11-1907) μετὰ τὴν ὁποία εὐχαριστεῖ τὸν Βασίλειο Σωτηριάδη γιὰ τὴν προσφορὰ του:

Ἡ ΠΡΕΜΕΤΗ ΕΥΓΝΩΜΟΝΟΥΣΑ

Μᾶς ἐστάλη ἡ κατωτέρω ἐπιστολή, ἣν εὐχαρίστως δημοσιεύομεν:

Ἡ πόλις Πρεμετῆ τῆς Ἡλείου ἐκφράζει ἄρρητον τὴν εὐγνωμοσύνην τῷ εὐγενεῖ αὐτῆς τέκνῳ κ. Βασιλείῳ Σωτηριάδῃ ὡς συντελέσαντι εἰς συλλογὴν 160 λιρῶν ὑπὲρ τῆς ἀνακαινίσεως τοῦ Παρθεναγωγείου αὐτῆς καὶ προσενεγκόντι ἐξ ἰδίων λίρας ὀθωμ. 50.

Σχολεῖα τῶν περιοχῶν Λιντζουριάς (Λιούντζης)- Ρίζας - Ζαγοριάς - Πωγωνίου καὶ Λεσκοβικίου

Τὴν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας λειτουργοῦσαν σχολεῖα στα παρακάτω χωριά καὶ κωμοπόλεις:

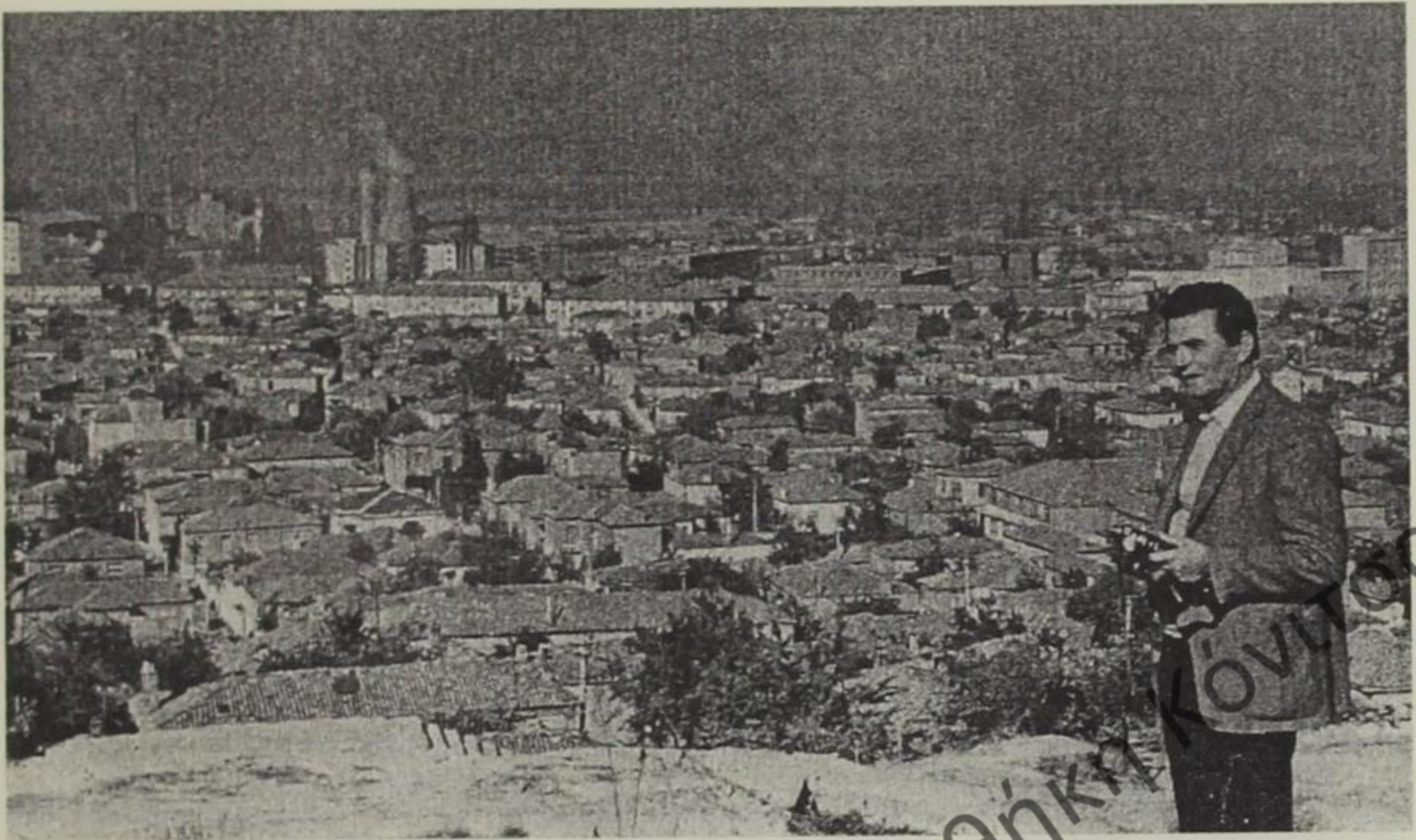
Στο Κεστοράτι, ὁ Χρηστάκης Ζωγράφος ἰδρυσε τὸ περίφημον “Ζωγράφεια Διδασκαλεῖα” γιὰ τὰ ὁποῖα γίνεται ξεχωριστός λόγος παραπάνω.

Επίσης στὸ Ἄνω Λάμποβο, Σούχα, Σέλτση, Στεγόπολη, Σαρακινίτσα, Δοξάτι, Ερῖντι, Καλέντζι, Κρήνα.

Στὴν περιοχή τῆς Ρίζας λειτουργοῦσαν στὸ **Κάτω Λάμποβο**, Πατρίδα τῶν εὐεργετῶν Ευαγγέλη καὶ Κωνσταντίνου Ζάππα. Οἱ Ζάππες ἰδρυσαν στὸ χωριὸ τους τὸ 1878 Παρθεναγωγεῖο καὶ Ὑφαντήριο, ποὺ ὀνομάστηκαν “**Ζάππεια Ἐκπαιδευτήρια Λαμπόβου**”. Ἡ Ζάππειος Σχολὴ Λαμπόβου τὸ 1870 συντηροῦσε καὶ βιβλιοθήκη μετέσσερις χιλιάδες τόμους βιβλίων, Ἑλλήνων καὶ Λατίνων συγγραφέων, προσφορὰ τοῦ Κ. Ζάππα.

Επίσης λειτούργησαν σχολεῖα στα χωριά Μεγάλῃ Τσιέτα, Κάργιαννη, Κοκό-

Μερική άποψη της Κορυτσάς από τον λόφο του Αγίου Αθανασίου. (Φωτ. 1985)

ζι, Μασκουλάρα και Μικρή Τσιέτα.

Στο τμήμα Ζαγοριάς, από στατιστική του 1898-1899, λειτουργούσαν σχολεία στα χωριά Ζιέη, Λιάρη, Τόποβο, Χοπέβα και Μαλέσιοβο.

Στο τμήμα της περιοχής Πωγωνίου Αργυροκάστρου στα χωριά: Πολύτσιανη, Σωπική, Σχωριάδες, Τσιάτιστα και Χλωμό.

Επίσης στο Λεσκοβίκι λειτούργησε Δημοτικό και Παρθεναγωγείο⁵⁰.

Σχολεία Κορυτσάς

Κατά τους δυο πρώτους αιώνες μετά την κατάκτηση δεν υπάρχουν ιστορικές πηγές που να αναφέρουν ότι στην Κορυτσά λειτούργησαν ελληνικά σχολεία. Οι Κορυτσαίοι καταγίνονταν με το εμπόριο και μπορούμε να εικάσουμε ότι θεράπευαν και τα γράμματα αμιλλώμενοι τους Μοσχοπολίτες.

Όταν ερημώθηκε η Μοσχόπολη, οι κάτοικοί της προσέφυγαν στην Κορυτσά και συνέχισαν την θεραπεία της ελληνικής παιδείας.

Μετά την καταστροφή του Αλή Πασά η πόλη έπαθε φοβερές ζημιές και δεν ήταν σε θέση να ασχολείται με την εκπαίδευση της νεολαίας.

Στα 1838 από έρανο που έγινε μεταξύ των κατοίκων, ιδρύθηκε ελληνική σχολή, η οποία με έκτακτες συνδρομές των ταξιδεμένων Κορυτσαίων διακρίθηκε με-

50. Φ. Οικονόμου, όπ. π. σ. 93-94.

ταξύ των Ηπειρωτικών Σχολών. Όπως φαίνεται από ένα έγγραφο (Ηπειρωτική Εστία, τόμ. 18ος, σ. 134) που απέστειλε προς την Κοινότητα Κονίτσης ο Μητροπολίτης Κορυτσάς Φιλόθεος, είχε συσταθεί στην Κορυτσά Γυμνάσιο με δαπάνη του Χρηστάκη Ζωγράφου και παράλληλα οίκημα για τη στέγαση των μαθητών - οικοτρόφων που φοιτούσαν στο Γυμνάσιο.

Το σχετικό έγγραφο έχει ως εξής:

«Πρὸς τὰ ἀξιότιμα μέλη τῆς ἐπὶ τῶν Σχολείων Ἐφορείας τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος Κονίτσης

Κύριοι

Μετ' ἔνδομούχου χαρᾶς σπεύδομεν νὰ γνωρίσωμεν ὑμῖν ὅτι τῇ φιλοτίμῳ καὶ ἀδρᾷ δαπάνῃ τοῦ φιλογενοῦς Χρηστάκη Ζωγράφου συνέστη ἔνταῦθα ὑπ' αἰσίους οἰωνοῦς Γυμνάσιον τὸ ὅπαῖον ἀπὸ τοῦ ἐπιόντος Σεπτεμβρίου συμπληρούμενον θ' ἀναγνωρισθῆ ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου ἰσοβάθμιον τῶν ἐν Θεσσαλονίκη καὶ Βιτωλίοις. Σκοπὸν δὲ προτίθεται τὸ νεοσύστατον τοῦτο ἐκπαιδευτήριον τὴν μετάδοσιν τῶν φώτων τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας ἐν τε τῇ ἡμετέρᾳ πόλει καὶ ταῖς περὶ αὐτὴν Ἐπαρχίαις. Κρίνομεν περιττὸν νὰ παρατηρήσωμεν ὑμῖν ὅτι ἡ ἐκλογή τῆς Κορυτσᾶς πρὸς ἴδρυσιν τοῦ κατὰ τὴν νοτιοδυτικὴν Μακεδονίαν νέου τούτου Γυμνασίου ἦν προσήκουσα, διότι οὐ μόνον ὡς πρὸς τὴν θέσιν ἐπικαίρως ἔχει, ἀλλὰ καὶ προέχει τῶν ἄλλων τῆς Μακεδονίας κέντρων κατὰ πολλὰ, κυρίως δὲ ὡς πρὸς τὸ ὑγιεινὸν τοῦ κλίματος καὶ τὴν ἀυστηρότητα τῶν κοινωνικῶν ἠθῶν. Ἐπὶ δὲ τούτοις ἡ ἐπὶ τῶν Σχολείων Ἐφορεία περὶ πολλοῦ ποιουμένη νὰ παράσχῃ τοῖς ἔξωθεν σπουδασταῖς τοῦ Γυμνασίου τελείαν εὐκολίαν τῆς ἔνταῦθα ἐγκαταστάσεως καὶ τὸ νὰ ἐξασφαλίσῃ αὐτοῖς τὴν μὲν δίαιταν ἀνετον, τὴν δὲ καθόλου πνευματικὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν ἠθικὴν διάπλασιν ἀξιόλογον, ἔκρινεν ἀναπόδραστον

ἐνάγκην τὴν σύστασιν οἰκοτροφείου. Πρὸς τοῦτο ἐνοικιάσθη διώροφος οἰκία παρὰ τὸ Γυμνάσιον, εὐρύχωρος, εὐαερος, καὶ εἰς τὸ ὑγιεινότερον μέρος τῆς πόλεως κειμένη. Ἰνα δὲ σκοπιμώτερον τελῆ τὸν προορισμὸν τοῦ οἰκοτροφείου διεσκευάσθη οὕτως, ὥστε θέλει περιέχει δύο εὐρυτάτας αἰθούσας καὶ πέντε μεγάλα δωμάτια, ἑλὴν δὲ τῶν ἄλλων χρησίμων λουτρῶνα καὶ δύο ἐκτεταμένους κήπους μετὰ Γυμναστικῆς. Ἀνετέθη δὲ ἡ μὲν διεύθυνσις τοῦ οἰκοτροφείου τῷ καθηγητῇ τοῦ Γυμνασίου κ. Ἰωάννῃ Παπία, ἡ δὲ ἐποπτεία τῷ Γυμνασιάρχῃ κ. Ἀποστόλῳ Κωνσταντίνου καὶ τοῖς ἰατροῖς κ. κ. Ναοῦμ Μάνω καὶ Μιχαῆλ Τούρτουλη, ὧν ὁ μὲν διδάκτωρ τοῦ ἐν Βιέννῃ Πανεπιστημίου, ὁ δὲ τοῦ ἐν Παρισίοις. Τὸ οἰκοτροφεῖον τοῦτο πρὸς τῇ ἀυστηρᾷ καὶ πατρικῇ ἐπιστάσει ὑπὲρ τῆς διανοητικῆς καὶ ἠθικῆς προόδου τῶν οἰκοτρόφων, παρέχει αὐτοῖς τροφὴν ἐπαρκῆ καὶ ὑγιεινὴν, κατοικίαν, πλύσιν, θέρμανσιν, καὶ ἐν ἀνάγκῃ ἰατρικὴν θεραπείαν ἐπιμελῆ. Ὅπως δὲ καταστῆ δυνατὴ ἐν αὐτῷ κατάταξις τοῖς πολλοῖς, ὠρίσθησαν δι' ἐν σχολικὸν ἔτος περιλαμβάνον ἑκατὰ μῆνας ὡς τροφεῖα λίραι ὀθωμανικαὶ δέκα καὶ πέντε, ἀνθ' ὧν ὁ οἰκοτρόφος θὰ ἔχη ἀνελλιπῆ τὴν ὡς εἴρηται θεραπείαν.

Εὐελπιζόμενοι ὅτι τὸ Οἰκοτροφεῖον ἐπὶ τοιούτοις ὁροις συνιστάμενον καὶ διαπιστευόμενον εἰς χεῖρας ἀνδρῶν σωφρόνων καὶ ὑπὲρ τῆς προόδου τῆς νεότητος ἐνδελεχῶς ἐργαζομένων θέλει ἀποβῆ πρότυπον μορφωτήριον τῶν μαθητῶν, μετὰ πεποιθήσεως συνιστᾶται ὑμῖν καὶ δι' ὑμῶν πάσι τοῖς ἐνδιαφερομένοις.

Διατελοῦμεν μετὰ τῆς ἰδιαζούσης ὑμῖν ὑπολήψεως

Ἐν Κορυτσᾷ τῇ 11ῃ Ἰουνίου 1887

Ὁ Πρόεδρος
† Κορυτσᾶς Φιλόθεος

Ἡ Ἐφορεία τῶν Σχολείων
Π. Μπίλης
Χαραλαμπ. Κ. Μόσχος
Λεωνίδας Δ. Βίμπλης

Υ. Γ. Προσεχῶς θ' ἀποσταλῆ ὑμῖν καὶ ὁ ἰδιαίτερος Κανονισμὸς τοῦ Οἰκοτροφείου πρὸς γνῶσιν λεπτομερῆ τῶν κατ' αὐτό.

Με εισφορές ιδρύθηκε επίσης και αξιόλογο ΠαραθENAγωγείο. Η πόλη “διὰ τῶν τοιούτων καταστημάτων καὶ τῆς πρὸς τὸ ἐμπόριον καὶ τὰς τέχνας συστηματικῆς ἐνασχολήσεως τῶν ἐνοίκων τῆς ἐπολιτίσθη ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλων τῆς Νέας Ἡπείρου πόλιν καὶ ἐπὶ Ἑλληνισμοῦ καὶ φιλοκαλία ὄργα”⁵¹.

“... Προσέτι καὶ πνευματικῶς προήχθη τελευταίως μεγάλως ἡ Κορυτσά, κεκτημένη ἤδη ἀξιόλογα ἑλληνικὰ σχολεῖα, δύο νηπιαγωγεῖα, δημοτικὴν καὶ ἀστικὴν σχολὴν καὶ γυμνάσιον, ὅπου 350 νήπια καὶ 500 περίπου μαθηταὶ ἐκπαιδεύονται ὑπὸ 18 καθηγητῶν καὶ διδασκάλων καὶ ΠαρθENAγωγείου μὲ 200 μαθητριάς καὶ 8 διδασκαλίσσας. Τὸ γυμνάσιον ἔχει καὶ βιβλιοθήκην πειραματικῆς φυσικῆς. Πάντα δὲ ταῦτα συντηροῦνται ὑπὸ τῶν εισφορῶν τῆς κοινότητος ἢ τῶν ἐκκλησιῶν ἢ τῶν κληροδοτημάτων τῶν εὐεργετῶν μας...”.

(εφ. “Φωνὴ τῆς Ἡπείρου” φύλ. 21, 5 Φεβρουαρίου 1893, ιδιαίτερη ἀνταπόκριση ἀπὸ τὴν Κορυτσά 20 Ἰανουαρίου 1893).

Για τὸ Γυμνάσιο Κορυτσᾶς, τὴν ἰδρυση, τὴ συντήρηση καὶ τὴς ἐλλείψεις του, γιὰ τὴν ἀστικὴ σχολή, τὸ παρθENAγωγεῖο, τὸ νηπιαγωγεῖο καὶ τὸν μεγάλο Κορυτσαῖο εὐεργέτη Ἰωάννη Μπάγκα, γράφει τὰ ἐξῆς ἡ “Φωνὴ τῆς Ἡπείρου” στὸ φύλλο 161, στὶς 3 Νοεμβρίου 1895:

“Μέχρι τοῦ 1887 ἡ Κορυτσᾶ ἐκέκτητο σχολασχεῖον μόνον, τὸ ὁποῖον διὰ τῆς δραστηριότητος τῶν ἐκάστοτε διευθυνόντων αὐτό, καὶ εὐποροῦντος τότε τοῦ Λάσσου (ταμείου) τῆς κοινότητος, προήχθη ὅτε ἦτο ἀνάγκη καὶ εἰς ἡμιγυμνάσιον. Κατὰ τὸ 1887 ὁ μεγάτιμος εὐεργέτης κ. Ἰωάννης Μπάγκας διαγνοὺς τὸ σπουδαῖον τῆς ἐλλείψεως ταύτης, καὶ ἀπὸ πολλοῦ σκοπὸν τοῦ βίου θέμενος νὰ συνδράμη τὴν πατρίδα του, ἀπεφάσισε τὴν ἰδρυση τοῦ ἐν Κορυτσᾶ Γυμνασίου, ὠρίσας πρὸς συντήρησίν του ποσὸν ἐπαρκές. Δυστυχῶς ὁμως τὸ Γυμνάσιον τῆς Κορυτσᾶς ἔχει ἀρκετὰς ἐλλείψεις ὑλικὰς, στερεῖται τοῦτέστιν τῶν ὀργάνων τῆς Φυσικῆς Πειραματικῆς, ὡς καὶ ὀργάνων στοιχειώδους Χημείας· ὁμοίως παρὰ τῶν ἀρμοδίων εἰς τὸν διορισμὸν τοῦ προσωπικοῦ δὲν δίδεται νομίζομεν ἢ δέουσα προσοχή. Πιστεύομεν ὁμως ὅτι ἀφ’ ἐνός μὲν ὁ μέγας ἡμῶν εὐεργέτης κ. Μπάγκας θὰ συμπληρώσῃ διὰ τῆς διακρινούσης αὐτὸν γενναιοδωρίας τὰς ἐλλείψεις ταύτας, οἱ δὲ ἀρμόδιοι ἀνολογιζόμενοι τὸν μέγαν διορισμὸν τοῦ Γυμνασίου, θέλουσι φροντίσει ὅπως οἱ ἐκάστοτε διοριζόμενοι ἐν αὐτῷ καθηγηταὶ ἐκπληρῶσι τὸν διορισμὸν των, δι’ ὃν ἀποστέλλονται ἐκεῖ. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν τῷ Παγκεῖῳ Γυμνασίῳ ἐγγραφομένων καθ’

51. Ἀνθιμου Ἀλεξούδη, Μητροπολίτη Βελεγράδων, Σύντομος περιγραφή τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Βελεγράδων, Κέρκυρα 1868, σ. 27, 153 καὶ Φωτ. Οικονόμου, ὄπ. π. σ. 95. Ὁ Ἀραβαντινὸς γράφει τὴν Κορυτσά “Κοριτσά” καὶ τὴν ονομάζει “Κούρεστο”. Βλ. Ἀραβαντινοῦ, ὄπ. π. σ. 137.

ἕκαστον σχολικὸν ἔτος μαθητῶν κυμαίνεται μεταξύ τῶν 70 καὶ 60· καὶ παρατηρεῖ τις ὅτι οἱ μαθηταὶ τοῦ Γυμνασίου εἶνε πολλοὶ ὀλίγοι συγκριτικῶς πρὸς τὸν τῶν ἄλλων πέριξ Γυμνασίων, ὡς τοῦ τῶν Βιτωλίων, Τσοτιλίου καὶ Ἰωαννίνων. (Τοῦτο δὲ διότι προτιμῶνται ὑπὸ τῶν πέριξτὰ ἀρχαιότερα Γυμνάσια).

Ἡ ἀστική σχολὴ Κορυτσαῶς ἔχει τακτικὰς τάξεις ἑπτὰ, περιέχει μαθητὰς καθ' ἕκαστον σχολικὸν ἔτος 600-650· ἔνεκα λοιπὸν τοῦ πλήθους τῶν μαθητῶν ἔχει καὶ δεύτερα τμήματα τῶν τακτικῶν τάξεων· οὕτως περιέχει ἐν ὅλῳ δὲ δέκα τάξεις· ἡ ἀστική σχολὴ συντηρεῖται ὑπὸ τοῦ Λάσσου τῆς κοινότητος δηλ. ταμείου, τὸ ὁποῖον συνέστη ἀπὸ τοῦ 1868 τῇ προσφορᾷ των ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ἑκασταχοῦ Κορυτσαίων, τῇ ἐνεργείᾳ δὲ τοῦ μακαρία τῇ λήξει ἀρχιεπισκοπεύοντος τότε Νεοφύτου τοῦ ἐξ Ἀργυροκάστρου.

Τὸ Παρθεναγωγεῖον περιέχει ἕξ τάξεις· ἐγγράφονται κατ' ἔτος μαθήτριά ἐν αὐτῷ ἑκατὸν πενήκοντα ἕως διακόσια. Δυστυχῶς δὲν δίδεται ὅσον ὤφειλε προσοχὴ εἰς τὸ Παρθεναγωγεῖον· διότι νομίζουσιν, ἐσφαλμένως βεβαίως, ὅτι ὁ προορισμὸς τῆς γυναικὸς δὲν εἶνε νὰ μάθῃ καὶ τόσα γράμματα. Νομίζομεν ὅμως ὅτι εἰς τὸ ἐξῆς θὰ δοθῇ ἡ δέουσα προσοχὴ, ἀφοῦ βλέπωμεν ὅτι ἄνθρωποι, οἳ οἱ ἐν Βουκουρεστίῳ ἐκ τῆς κωμοπόλεως Δρενόβου, ἠμισίαν τῆς Κωστάκης καὶ ἀδελφοὶ Δούρου, περὶ πολλοῦ ποιούμενοι τὴν γυναικείαν παιδείαν, προσεφέρθησαν ὅπως ἀνεγείρωσι μεγαλοπρεπὲς κτίσιον Παρθεναγωγείου, ὑποσχόμενοι καὶ ἄλλως νὰ συνδράμωσι αὐτό. Συντηρεῖται ἀπὸ τὸ Λάσσον.

Νηπιαγωγεῖα κέκτηται ἡ Κορυτσαῶς ἔνεκα τοῦ πλήθους τῶν ἐν αὐτοῖς φοιτῶντων νηπίων τρία, ἕκαστον τῶν ὁποίων περιέχει ἑκατὸν πενήκοντα ἕως διακόσια νήπια, ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν μιᾶς νηπιαγωγοῦ καὶ μιᾶς βοηθοῦ. Συντηροῦνται ἐπίσης ὑπὸ τοῦ Λάσσου.

Ἄπαντὰ τὰ σχολεῖα τὸ τε γυμνάσιον καὶ ἀστική σχολή, τὸ παρθεναγωγεῖον καὶ τὰ δύο νηπιαγωγεῖα κεῖνται ἐν τῷ ἄνω τμήματι τῆς πόλεως ἐν τῷ αὐτῷ περιβόλῳ ἐνῶ καὶ ἡ Μητροπολιτικὴ ἐκκλησίᾳ καὶ ἡ ὑπὸ κακοβούλου χειρὸς κατὰ τὸν 7/βριον τοῦ 1894 ἀποτεφρωθεῖσα Μητρόπολις, ἤτοι, ἡ κατοικία τῶν ἐκάστοτε ἀρχιερέων. Εἰς τὸ κάτω τμήμα κεῖται τὸ ἕτερον τῶν Νηπιαγωγείων”.

Οἱ Κορυτσαῖοι ποτέ δὲν υπέστειλαν τῇ σημαίᾳ τοῦ ελλητισμοῦ. Σε ὅλους τοὺς αγῶνες τῆς φυλῆς μας πρωτοστάτησαν με σαφὴ συνείδηση καὶ εκπεφρασμένη ἀντίληψη τῆς διαφορᾶς ἀπὸ το ὑπόλοιπο ἀλβανικὸ κοινωνικὸ στρώμα.

Ο 19ος αἰώνας βρῖσκει τὴν Κορυτσά με καθαρὴ ἐλληνικὴ συνείδηση, ἡ ὁποία προσδιορίζεται ἀπὸ τὴν ἐκπαίδευση, τὴ γλώσσα, τὴν ορθοδοξία, τὴν παράδοση καὶ τὴς διαχρονικὴς ἐλληνικὴς ἀξίες.

Ἡ ἐκπαίδευση παρουσιάζει μιὰ αυξανόμενὴ δυναμικὴ καὶ τὰ σχολεῖα τῆς γίνονται φυτώρια ἐλληνικῆς Παιδείας, σε ἀντίθεση με τὰ ἀλβανικά, τὰ ὁποία ποτέ δὲν μπόρεσαν νὰ αναπτυχθῶν, ἀπὸ ἔλλειψη μαθητῶν καὶ δασκάλων καὶ ὅταν κατόρ-

θωσαν να λειτουργήσουν, λειτούργησαν χάρη στη συμπαράσταση και βοήθεια του ξένου παράγοντα.

Κατά τον ένοπλο Μακεδονικό αγώνα, έκαναν την εμφάνισή τους στην περιφέρεια της Κορυτσάς οργανωμένες συμμορίες Αλβανών και ρουμανιζόντων Κουτσοβλάχων οι οποίοι τρομοκρατούσαν τους ελληνικούς πληθυσμούς. Τότε καταργήθηκαν τα προνόμια των Ελλήνων και δολοφονήθηκε ο Μητροπολίτης Φώτιος Καλπίδης (1906).

Κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους η Κορυτσά κατελήφθη (Δεκ. 1912) από τον ελληνικό στρατό. Εντούτοις υπήχθη στο ιδρυόμενο αλβανικό κράτος. Οι ελληνικοί πληθυσμοί εξεγέρθηκαν και διαμαρτυρήθηκαν έντονα. Με το Πρωτόκολλο της Φλωρεντίας (17 Δεκ. 1913) και η Κορυτσά παραδόθηκε στους Αλβανούς (17 Φεβρ. 1914). Οι Κορυτσαίοι και πάλι εξεγέρθηκαν στον αυτονομιακό αγώνα (17 Φεβρ. 1914). Με το Πρωτόκολλο της Κερκύρας (Μάιος 1914) παραχωρήθηκαν και στην Κορυτσά θρησκευτικά και γλωσσικά προνόμια. Για ένα μικρό διάστημα η πόλη κατελήφθη και πάλι από τον ελληνικό στρατό (12 οκτω. 1914).

Κατά τη διάρκεια του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου (Σεπτ. 1916) κατελήφθη από τον γαλλικό στρατό. Μετά την αποχώρηση των Γάλλων ενσωματώθηκε στο αλβανικό κράτος.

“Ομολογούμενον τυγχάνει, ότι τὰ έκτακτα γεγονότα, τὰ άνελεχθέντα κατά τὸ παρελθὸν ἔτος ἐν τῇ Βορείῳ Ἠπειρῷ μεγάλως ἐπηρέασαν τὴν λειτουργίαν τῶν ἐν αὐτῇ Ἑλληνικῶν σχολείων. Μετὰ τὴν βιαίαν καταστολὴν τῆς ἠρωϊκῆς ἐπαναστάσεως τῆς Κορυτσᾶς (20-24 Μαρτίου 1914), ἐστάθη ἀδύνατον νὰ συνεχίσωσι τὰς ἐργασίας τῶν ἐν τῇ περιφερείᾳ Κορυτσᾶς Ἑλληνικὰ σχολεῖα. Διότι οἱ ἐθνικόφρονες, οἱ διευθύνοντες τότε τὰ πράγματα τοῦ θνησιγενοῦς ἀλβανικοῦ κράτους, ἀφορμὴν ἐζήτουν, ὅπως ἐξαλείψωσι πᾶν ἶχνος Ἑλληνισμοῦ καθ' ἅλην τὴν Β. Ἠπειρον, μάλιστα δὲ ἐν Κορυτσᾷ, ἥτις ἦτο κάρφος εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν. Ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἐπετρέπετο ν' ἀναλάβωσι τὰς ἐργασίας τῶν τὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα Κορυτσᾶς, τὸ πρᾶγμα θὰ ἦτο ἀδύνατον, διότι πάντα μὲν τὰ ἄλλα διδακτήρια εἶχον ἐπιταχθῆ ὡς καταλύματα τῶν ἀλβανικῶν ἐνόπλων στιφῶν, τὸ δὲ κτίριον τοῦ Γυμνασίου εἶχε μετατραπῆ εἰς ἀστυνομικὸν κατάστημα, οἱ πλεῖστοι δὲ τῶν διδασκάλων τῶν Ἀστικῶν Σχολῶν καὶ τῶν καθηγητῶν τοῦ Γυμνασίου ἐστέναζον ἐν ταῖς ἀλβανικαῖς φυλακαῖς, κατηγορούμενοι ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ. Ἀλλ' εὐτυχῶς ἡ νέμεσις ἐπηκολούθησε ταχεῖα. Μετὰ τριμηνίαν ἀκριβῶς ἀπὸ τῆς ἐπαναστάσεως ὁ γενναῖος ἀρχηγὸς Γ. Τσόντος-Βάρδας μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν ἀνδρείων μαχητῶν ἀπήλλαξε τὴν Βόρειον Ἠπειρον ἀπὸ τοῦ Ἀλβανικοῦ ζυγοῦ καὶ ἐν τῷ μέσῳ ἐξάλλου χαρᾶς καὶ ἀκρατήτου ἐνθουσιασμοῦ ἀνεπέτασεν ἐν Κορυτσᾷ, τῇ 24 Ἰουνίου 1914 τὴν ἀετοφόρον σημαίαν τῆς αὐτονόμου Ἠπείρου. ὅτε δ' ἐπέστη ἡ ὥρα ν' ἀνοίξωσι τὰ σχολεῖα

τάς πύλας των, ένεφανίσθησαν οὐκ ὀλίγαι δυσχέρειαι. Ἐν πρώτοις τὰ ἐκπαιδευτήρια εἶχον ἀνάγκη σπουδαιοτάτων ἐπισκευῶν καὶ ἀνακαινίσεως τῶν βάθρων καὶ τῶν λοιπῶν διδακτικῶν ὀργάνων. Εἶτα πολλοὶ διδάσκαλοι ὑπηρετοῦν ἐν ταῖς τάξεσι τοῦ ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ κ. Βάρδα καταρτισθέντος αὐτονομιακοῦ στρατοῦ. Τὸ αὐτὸ ἔπραττον καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν μαθητῶν τῶν ἀνωτέρων τάξεων τοῦ Γυμνασίου, φυλάσσοντες τὴν μεθόριον γραμμὴν μετὰ τῶν Κρητικῶν σωμάτων καὶ ἀντιπαρατασσόμενοι ἐνίοτε πρὸς τὰ ἐπιτιθέμενα ἄλβανικὰ στίφη ἐν τῇ περιοχῇ τῆς λίμνης Μελίκης”.

Ἀπὸ μια συνοπτικὴ ἐκθεση πεπραγμένων του Γυμνασιάρχῃ Γ.Δ. Αναγνωστόπουλου που υπέβαλε πρὸς τὴν Μπάγκειο Επιτροπὴ στις 6 Ιουλίου 1915 (αριθ. Α.Υ.Ε., 1915, Β/59, κ.α.) γιὰ το σχολ. ἔτος 1914-15, πληροφοροῦμαστε γιὰ τὰ γεγονότα του ἔτους 1914, γιὰ τὴ λειτουργία του Μπάγκειο Ἑλληνικοῦ Γυμνασίου, τὸν ἀριθμὸ τῶν μαθητῶν καὶ τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ καὶ γιὰ τὶς ελλείψεις καὶ τὶς ἀνάγκες του Γυμνασίου.

Ἡ ἐκθεση καταχωρήθηκε στο δίτομο ἔργο “Ἑλληνισμὸς Βορείου Ἠπείρου καὶ Ἑλληνοαλβανικὲς σχέσεις”, τ. Ι, 1897-1918 σ. 352-258, που ἐπιμελήθηκε ὁ Βασίλειος Κόντης. Συγκεκριμένα γράφει ὁ Αναγνωστόπουλος γιὰ τὸν ἀριθμὸ τῶν μαθητῶν που φοίτησαν τὸ σχολ. ἔτος 1914-15:

“Κατὰ τὸ λήγον σχολ. ἔτος εἰς τὸ Μαθητολόγιον τοῦ Παγκείου Γυμνασίου ἐνεγράφησαν 82 μαθηταί, κατανεμηθέντες εἰς τὰς τάξεις αὐτοῦ ὡς ἑξῆς: 26 εἰς τὴν Α΄, 8 εἰς τὴν Β΄, 19 εἰς τὴν Γ΄, 12 εἰς τὴν Δ΄, 9 εἰς τὴν Ε΄ καὶ 8 εἰς τὴν Στ΄. Τῶν ἐγγραφέντων 62 εἶναι ἐκ Κορυτσᾶς, οἱ δὲ λοιποὶ 20 ἐκ τῶν πέριξ χωρίων καὶ ἐξ ἄλλων μερῶν. Ἑπτὰ τῶν ἐγγραφέντων μαθητῶν, ἀνήκοντες πάντες εἰς τὴν Α΄ τάξιν, ἀπεχώρησαν ἅμα τῇ ἐγγραφῇ. Καὶ ἄλλοι μὲν τούτων ἀπῆλθον μετὰ συγγενῶν τῶν εἰς Ἀμερικὴν, ἄλλοι δὲ ἐπεδόθησαν ἐνταῦθα εἰς βιοποριστικὰ ἔργα. Διαρκοῦντος δὲ τοῦ ἔτους τούτου ἀπεχώρησαν 4 πρὸς τούτοις μαθηταί, ἦτοι 2 τῆς Α΄ τάξεως, 1 τῆς Γ΄ καὶ 1 τῆς Στ΄. Οἱ οὗτοι ταλευταῖοι ἀπεχώρησαν κατὰ Νοέμβριον, προσκληθέντες εἰς τὰς πατρίδας τῶν πρὸς ἐκτελέσειν τῆς στρατιωτικῆς θητείας.

Κατὰ τὰ ἀποτελέσματα τῶν γενικῶν ἐξετάσεων, ἐξαχθέντα ἐν συνδυασμῶ πρὸς τοὺς βαθμοὺς τῶν δύο ἑξαμηνιῶν, ἕξ μὲν μαθηταί τῆς Α΄ τάξεως ἐκρίθησαν ἐπανεξεταστέοι εἰς τὰ Ἑλληνικά, οἱ δὲ λοιποὶ μαθηταί τῆς τάξεως ταύτης προήχθησαν. Ὡσαύτως προήχθησαν πάντες οἱ μαθηταί τῆς Β΄, Γ΄, Δ΄ καὶ Ε΄. Οἱ δὲ τελειόφοιτοι ἀπελύθησαν ἐπίσης πάντες. Οἱ ὀλικοὶ βαθμοὶ ἐνὸς ἐκάστου τῶν μαθητῶν καὶ οἱ βαθμοὶ τῆς διαγωγῆς αὐτῶν καταφαίνονται ἐν τῷ συνημμένῳ ἀντιγράφῳ τοῦ Γενικοῦ Ἐλέγχου. Ὁ δὲ παρατιθέμενος πίναξ συνοψίζει σαφῶς τὰ ἀνωτέρω εἰρημένα, δεικνύων συγχρόνως λεπτομερέστερον τὰ τῆς βαθμολογίας.

Τάξεις	Ἐνεγρόφησαν	Ἀπεχώρησαν	ὑπελείφθησαν	Ἐξήτασθησαν	Ἐκρίθησαν στάσιμοι καὶ ἐπανεξεταστέοι	Προήχθησαν	Ἀτελύθησαν	σχεδόν καλῶς	Μετά βαθμού		
									καλῶς	πάνυ καλῶς	ἄριστα
Ἐν τῇ Α'	26	9	17	14	(3)6	8	-	1	6	6	1
Β'	8	0	8	7	-	7	-	-	5	2	-
Γ'	19	1	18	18	-	18	-	-	6	12	-
Δ'	12	0	12	12	-	12	-	-	7	4	1
Ε'	9	0	9	9	-	9	-	-	2	5	2
Στ'	8	1	7	7	-	-	7	-	3	3	1
	82	11	71	67	-3	54	7	1	29	32	5

Για το διδακτικό προσωπικό του Μπαγκείου Γυμνασίου αναφέρονται τα εξής:

“Τὸ διδακτικὸν προσωπικὸν τοῦ Παγκείου ἀπαρτίζουσι πέντε διδάκτορες καὶ τέσσαρες πτυχιούχοι ἐιδικῶν Σχολῶν. Οὗτοι πλὴν τοῦ ὑπογεγραμμένου ἐν τῇ παρούσῃ ἐκθέσει γυμνασιάρχου, εἰσὶν οἱ ἐπόμενοι.

Σπυρίδων Κόντος, διδάκτωρ τῆς φιλ. Σχολῆς τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου.

Εὐάγγ. Τσουμπής, διδάκτωρ τῆς φιλ. Σχολῆς τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου.

Ἀλέξαν. Πανταζῆς, διπλωματοῦχος τοῦ ἐν Ἀθήναις Πολυτεχνείου.

Σωτήριος Παπαχρίστου, διδάκτωρ τῆς φιλ. Σχολῆς τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου.

Παντελῆς Κοτόκος, πτυχιούχος τῆς ἐν Χάλκῃ Θεολογικῆς Σχολῆς.

Πέτρος Φιλιππαῖος, πτυχιούχος τοῦ ἐν Γαλατασεραΐῳ, Αὐτοκρ. λυκείου.

Σωτήριος Σουγάρης, πτυχιούχος τῆς ἐν Ἀθήναις κεντρ. σχολῆς τῶν γυμναστίων.

Θεόδωρος Σοφιανός, πτυχιούχος τοῦ ἐν Ἀθήναις Ὡδείου.

Πλὴν τοῦ κ. Ἀλεξάνδρου Πανταζῆ, τὸ ἔτος τοῦτο, καθ' ἃ ἐλέχθη, διορισθέντος, οἱ λοιποὶ, ἀπὸ ἱκανῶν ἐτῶν ἐργαζόμενοι ἐν τῷ Παγκείῳ Γυμνασίῳ εἶναι δεδοκιμασμένοι καθηγηταί. Οὐδεμία ἐπομένως ἀνάγκη νὰ ἐξαρθῇ ἰδιαιτέρως ἡ ἱκανότης αὐτῶν, καθόσον καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο μετὰ ζήλου καὶ εὐσυνειδησίας, φιλοπονίας καὶ δεξιότητος καὶ ἐν συμποίᾳ καὶ ἁρμονίᾳ ἐξεπλήρωσαν ἕκαστος τὸ ἑαυτοῦ ἔργον. Ὁ δὲ καθηγητὴς τῶν μαθηματικῶν καὶ φυσικῶν κ. Ἀλέξανδρος Πανταζῆς, ἐπὶ δεκαεπταετίαν ὅλην διδάξας ἐν τῷ Γυμνασίῳ τῶν πολυπαθῶν Κυδωνιῶν, τῆς ἰδιαιτέρας του πατρίδος, ἔχει πάντα τὰ προσόντα τελείου εἰς τὸ εἶδος του καθηγη-

δωνιῶν, τῆς ἰδιαιτέρας του πατρίδος, ἔχει πάντα τὰ προσόντα τελείου εἰς τὸ εἶδος του καθηγητοῦ. Βαθὺς γνώστης τῆς ἐπιστήμης του, διακρίνεται διὰ τὸ εὐμέθοδον τῆς διδασκαλίας του καὶ εἶναι πεποικισμένος ὑπὸ ἀξιοζήλων κοινωνικῶν προτερημάτων. Ὡστε θὰ ἦτο μέγα εὐτύχημα διὰ τὸ Πάγκειον, ἐὰν ὁ καθηγητὴς οὗτος ἐπανήρχετο εἰς τὴν θέσιν του”.

Οἱ δυσκολίες που αντιμετώπισαν οἱ Κορυτσαῖοι για τὴν λειτουργία ἐλληνικῶν σχολείων στὴν πόλη καταφαίνονται ἀπὸ τὰ παρακάτω ἐγγράφα που εἶναι καταχωρημένα στο βιβλίο που ἐπιμελήθηκε ὁ Βασίλειος Κόντης, ὄπ., π., σελ. 398-401.

**ΓΕΝΙΚΟΣ ΕΠΙΘΕΩΡΗΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΟΡΥΤΣΑΣ
ΠΡΟΣ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ**

Α.Υ.Ε. 1917, Α/5 Π 3, ἀρ. 2

Κορυτσά, 8 Ὀκτωβρίου 1917

“Ὁ Ἐφραίμ Γκίνης, γενικὸς ἐπιθεωρητὴς ἐκπαίδευσης Κορυτσᾶς, ἀναφέρει στὸν ὑπουργὸ Ἐξωτερικῶν ὅτι συναντήθηκε μὲ τὸν Ἄγγλο συνταγματάρχη Ἴδεν, ἀντιπρόσωπο τῆς ἀγγλικῆς κυβέρνησης στὴν Β. Ἠπειρο καὶ τὸν ρώτησε ἂν θὰ ἐπιτραπῆ ἡ λειτουργία τῶν ἐλληνικῶν ἐκπαιδευτηρίων τῆς Κορυτσᾶς. Ὁ Ἴδεν ἀπάντησε ὅτι δὲν γνωρίζει τί θὰ ἀποφασιστεῖ, γιατί δὲν ἀναμιγνύεται στὴ διοίκηση τοῦ τόπου. Πιστεύει ὅμως ὅτι δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ μὴ λειτουργήσουν, μιὰ καὶ οἱ Ἕλληνες τοὺς ὁποίους ρώτησε δὲ θὰ ἀντιστέκονταν ἀκόμα καὶ σὲ ἰταλικὴ κατοχὴ ἐφόσον δὲ θὰ θιγόνταν τὰ ἐλληνικὰ σχολεῖα καὶ οἱ ἐκκλησίες. Γι’ αὐτὸ ἡ ἰταλικὴ κυβέρνησις, ἂν καὶ ἐπέτρεψε τὴ συνέχιση τῆς λειτουργίας τῶν ἐλληνικῶν σχολῶν, ἵδρυσε παράλληλα καὶ ἀλβανικὴς, ἐπικαλούμενη τὴ Συνθήκη τοῦ Λονδίνου ποὺ χαρακτηρίζει τὴν Κορυτσά ἀλβανικὴ καὶ ἕνα νόμο ψηφισμένο ἀπὸ τοπικὸ συμβούλιο ποὺ ἀπαγορεύει στὴν Κορυτσά τὴ λειτουργία προπαγανδιστικῶν σχολῶν ἐκτὸς τῶν ἀλβανικῶν. Ὁ Γκίνης ὑπενθύμισε τὴν πρωτοφανῆ ἀντίδραση τῆς Κορυτσᾶς στὴ Συνθήκη τοῦ Λονδίνου, ἀντίδραση ποὺ ὀδήγησε στὸ Πρωτόκολλο τῆς Κέρκυρας καὶ στὴ χορήγηση προνομίων στοὺς Ἕλληνες τῆς Κορυτσᾶς. Ὑποστήριξε ἐπίσης ὅτι ἡ ἐλληνικὴ ἐκπαίδευση στὴν Κορυτσά δὲν εἶναι προπαγάνδα ἐφόσον ἐκπαιδεύει τὸ ἐκεῖ ὑπάρχον ἐλληνικὸ ἔθνος καὶ ἐφόσον συντηρεῖται ἀπὸ κληροδοτήματα κατοίκων τῆς Κορυτσᾶς καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν ἐλληνικὴν κυβέρνησις. Ὁ Ἴδεν ἀπέδωσε τὴν ἐλληνικὴν ἐκπαίδευση τῆς Κορυτσᾶς στὸ Πατριαρχεῖο, ἀλλὰ ὁ Γκίνης τοῦ ὑπενθύμισε τὴν εὕρεση ἀποκλειστικῶν ἐλληνικῶν ἐπιγραφῶν σὲ ἀνασκαφῆς τῆς Β. Ἠπείρου καὶ τὴν προχριστιανικὴν παράδοση καὶ διάδοση τῆς γραπτῆς ἐλληνικῆς γλώσσας ἀκόμα καὶ ἀνάμεσα στοὺς Ἀλβανούς. Γι’ αὐτὸ θεώρησε ὡς ἐθνικὸ γνῶρισμα ὄχι τόσο τὴ γλώσσα ὅσο τὴ συνείδηση, ἡ ὁποία εἶναι ἐλληνικὴ ὡς τὸ Δυρράχιο...”.

**ΓΕΝΙΚΟΣ ΕΠΙΘΕΩΡΗΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΟΡΥΤΣΑΣ
ΠΡΟΣ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ**

Α.Υ.Ε. 1917, Β/33, ἀρ. 3

Κορυτσά, 8 Ὀκτωβρίου 1917

“Ἀναφέρεται ὅτι οἱ Ἀλβανοὶ καὶ οἱ Γάλλοι θεωροῦν δύσκολη τὴ λειτουργία τῶν ἐλληνικῶν σχολείων ἐπειδὴ προσκρούει στο νόμο ποὺ ψηφίστηκε, μὲ εἰσῆγηση τοῦ Ντεκουάν, ἀπὸ τὸ τοπικὸ συμβούλιο Κορυτσᾶς τὸν προηγούμενο Μάρτιο. Σύμφωνα μὲ τὸ νόμο αὐτό, στὴν Ἀλβανικὴ Πολιτεία Κορυτσᾶς ἐπιτρέπεται ἡ λειτουργία μόνο ἀλβανικῶν ἐκπαιδευτη-

ρίων, ἐνῶ ὅλα τὰ ἄλλα θεωροῦνται προπαγανδιστικά. Ἐνῶ ὁμως ἐπιμένουν νὰ ἐφαρμόζουν αὐτὸ τὸ νόμο γιὰ τὰ ἐλληνικὰ σχολεῖα, τὸν παραβλέπουν σὲ ὅλα τὰ ἄλλα. Ἔτσι, ἐπιτρέπουν τὴ λειτουργία τῶν ρουμανικῶν σχολείων, παραχωροῦν ἄδεια στὸν Αὐστροαμερικανὸ Κόδοιῦ νὰ ἰδρύσει προτεσταντικὴ σχολὴ ἐν μέσῳ ὀρθοδόξων πληθυσμῶν καὶ ἐπίσης σὲ ἓναν Ἰσραηλίτη ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη νὰ ἰδρύσει ἰδιωτικὴ γαλλικὴ σχολή”.

ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ Ἰ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΠΡΟΣ ΒΕΝΙΖΕΛΟ

Α.Υ.Ε. 1917, Β/33, ἀρ. 595

Θεσσαλονίκη, 14 Ὀκτωβρίου 1917

“Ὁ ἐπιθεωρητὴς Στεφανάκης ἀναφέρει ὅτι μέχρι τὶς 14 Ὀκτωβρίου 1917 δὲν ἐπιτεύχθηκε ἡ λειτουργία τῶν σχολείων Κορυτσᾶς παρόλες τὶς ἐνέργειες ποὺ ἔγιναν ἀπὸ τὴν Ἀθήνα καὶ τὴ Θεσσαλονίκη οὔτε ἐπιτράπηκε στὸν κ. Γκίνη νὰ μεταβεῖ στὴν Κορυτσά, κάτι ποὺ τὸ ζητᾶ ὅλη ἡ ἐλληνικὴ κοινότητα, γιὰτὶ θεωρεῖ ὅτι μόνον ἐκεῖνος μπορεῖ νὰ κάνει τὶς ἀναγκαῖες ἐνέργειες γιὰ τὸ ἀνοιγμα τῶν σχολείων. Καὶ αὐτὸ γιὰτὶ τὰ ἐλληνικὰ μέλη τοῦ τοπικοῦ συμβουλίου Κορυτσᾶς, φοβούμενα τοὺς Ἀλβανοὺς συναδέλφους τους, δὲν δείχνουν τὸ ἀναγκαῖο σθένος γιὰ τὴν ὑποστήριξη τοῦ ζητήματος αὐτοῦ. Γι’ αὐτὸ ὁ Στεφανάκης παρακαλεῖ νὰ γίνουν καὶ στὴν Ἀθήνα ἐνέργειες γιὰ νὰ δοθεῖ λύση στὸ ζήτημα καὶ νὰ ζητηθεῖ ἀπὸ τὴ γαλλικὴ Πρεσβεία νὰ ἐπιτραπεῖ στὸν κ. Γκίνη νὰ πάει στὴν Κορυτσά. Ἐπίσης παρακαλεῖ τὸν Πρόεδρο τῆς Κυβέρνησης Ἡπείρου καὶ τῶν σχολείων Κορυτσᾶς γιὰ τὰ ἐκεῖ ἐθνικὰ συμφέροντα καὶ νὰ φροντίσει γιὰ τὴ λύση του, γιὰτὶ θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς κατοίκους ὡς ἡ ἀσφαλέστερη βάση γιὰ τὴ στήριξη τοῦ ἔργου τῆς ἐθνικῆς ἀποκατάστασης. Ὁ Στεφανάκης τελειώνει λέγοντας ὅτι τὸ φρόνημα τοῦ χριστιανισμοῦ πληθυσμοῦ στὴν περιοχὴ εἶναι ἀκμαιότατο καὶ μάλιστα μεγάλη μερίδα τοῦ μουσουλμανικοῦ πληθυσμοῦ θέλει τὴν ἔνωση μὲ τὴν Ἑλλάδα”.

Ἡ Ἑλληνικὴ Κορυτσά πήρε τὴ μορφὴ ἀξιόλογης πόλης μετὰ τὴν καταστροφὴ τῆς Μοσχόπολης καὶ τὴν εγκατάσταση ἐκεῖ πολλῶν Μοσχοπολιτῶν. Τὸ πρῶτο ἐλληνικὸ σχολεῖο ἰδρύθηκε μάλλον τὸ 1723. Μέχρι τότε οἱ Κορυτσαῖοι σπούδαζαν στὴ γειτονικὴ Μοσχόπολη.

“Σε ἐποχὴ σκοτεινῆς δουλείας -γράφει ὁ Σπύρος Στούπης- κατὰ τὴν ὁποία ἡ ἐλληνικὴ παιδεία καὶ τὰ ἐλληνικὰ γράμματα εἶχαν περιορισθεῖ στους νάρθηκες τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τὰ κελλιά τῶν μοναστηριῶν, στὴ Μοσχόπολη καὶ στὴν Κορυτσά λειτουργοῦσαν ἀνώτερα σχολεῖα”.

Τὸ πρῶτο Γυμνάσιο Κορυτσᾶς, κατὰ τὸν Σπ. Στούπη, ἰδρύθηκε τὸ 1887 με δαπάνη τοῦ Χρηστάκη Ζωγράφου. Τὸ Γυμνάσιο αὐτὸ λειτούργησε χάρις στις δωρεές τοῦ ευεργέτη Ι. Μπάγκα με τὸν τίτλο: **Μπάγκειον Γυμνάσιον Κορυτσᾶς** καὶ εἶχε πλούσια βιβλιοθήκη. Ὁ ἴδιος δε ἀναφέρει τὰ ἐξῆς σχολεῖα στὴν Κορυτσά:⁵²

52. Βλέπε καὶ Βασ. Μπαρά, ὅπ. π. σ. 343, 344, 345, Ξηραδάκη, ὅπ. π. σελ. 59, 60, Λαμπρίδη, ὅπ. π. σ. 69, Ι. Λαμπρίδη, Πωγωνιακά, σ. 45, 71, Τρύφ. Ευαγγελίδη, ὅπ. π. σ. 45, Π. Αραβαντινοῦ, Βιογραφικὴ Συλλογὴ, σ. 58, 71, Φ. Οικονόμου, ὅπ. π. σελ. 83 κ.ε.

	<u>1894-1895</u>	<u>1903-1904</u>	<u>1910-1911</u>
Γυμνάσιο(ένα)	50	92	112
Αστικές σχολές (δύο)	608	752	750
Παρθεναγωγείο	337	466	683
Νηπιαγωγεία	=	<u>500</u>	<u>570</u>
Σύνολα	995	1810	2115

Στην Κορυτσά στα μέσα του 19ου αι. λειτουργούσαν τρία Κοινά Σχολεία, αλληλοδιδασκτικό και Παρθεναγωγείο.

Στο Γυμνάσιο της Κορυτσάς (Ν. Πατσέλης, όπ. π. σ. 69), και σε όλες τις σχολές από το 1887 είχε εισαχθεί πρόγραμμα των σχολών της Ελευθέρης Ελλάδας.

Στην προμετωπίδα δε του Γυμνασίου υπήρξε η εξής επιγραφή:

“Από την σχολήν αυτήν ἐξήλθε μέγας ἀριθμὸς σπουδαστῶν, ἀφοσιωθέντων εἰς τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς πρακτικὰς τέχνας, τιμησάντων δὲ τὴν ἐλληνικὴν ἀγχίνοιαν καὶ ἐπιμέλειαν”.

3. ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΟΥ ΗΠΕΙΡΟΥ

Στην εφημερίδα “Αγών” των Αθηνών, στα φύλλα 90-97 (1900) 5,21 και 26(1901) και 1,22 (1901), δημοσιεύεται στατιστική του έτους 1898-1899 με τα λειτουργούντα ελληνικά σχολεία στις περιφέρειες Αργυροκάστρου, Δροπόλεως, Λιτζουριάς, Ρίζας, Χαγοριάς, Δελβίνου, Χειμάρας, Πωγωνιανής, Πρεμετής και Λεσκοβικίου.

Τα στοιχεία που περιέχονται καταγράφηκαν από τον Βασίλη Μπαρά στο βιβλίο “Δελβίνο της Βορείου Ηπείρου”, Αθήναι 1966, σελ. 341.

Από το βιβλίο αυτό, που προλόγησε και επιμελήθηκε ο Λέανδρος Βρανούσης, σταχυολογούμε τα εξής αριθμητικά στοιχεία:

Στις περιφέρειες που αναφέρουμε παραπάνω ο συνολικός αριθμός των κατοίκων πριν από το 1900 ήταν: 64.939 εκ των οποίων 49.379 Έλληνες και 15.560 Αλβανοί.

Λειτουργούσαν: 88 Δημοτικά σχολεία, 19 Ελληνικά, 15 Παρθεναγωγεία, 3 Αστικές Σχολές, με 4.521 μαθητές, 715 μαθήτριες, 12 γραμματοδιδασκάλους, 148 δασκάλους και 18 δασκάλες.

Επίσης σε στατιστική του έτους 1906-1907 δημοσιευμένη στην εφημερίδα “Πύρρος των Αθηνών”, στα φύλλα 189-193 των ετών 1906 και 1907, όπως μεταφέρθηκαν από το Βασίλη Μπαρά, αντλούμε τα εξής συνολικά στατιστικά στοιχεία για σχολεία, δασκάλους κ.λπ. των περιοχών Δελβίνου, Δρυϊνουπόλεως, Παλαιάς

Πωγωνιανής, Ζαγοριάς, Λιντζουρίας, Ρίζης, Βρεγδετίου (Χειμάρας).

Στην περίοδο πριν από το 1900, σύμφωνα με τα καταχωρημένα αυτά στοιχεία έχουμε:

<u>Σύνολο πληθυσμού</u>	<u>Έλληνες</u>	<u>Αλβανοί</u>	
64.594	51014	13580	
<u>Σύνολο Σχολείων</u>	<u>Δημοτικά</u>	<u>Παρθεναγωγία</u>	<u>Αστική Σχολή</u>
101	81	17	3

Φοιτούσαν 3.984 μαθητές και δίδασκαν 95 δάσκαλοι.

Και ο Τρύφων Ευαγγελίδης⁵³ στο βιβλίο του “Η Παιδεία επί Τουρκοκρατίας” μας δίνει αξιοπρόσεκτα στοιχεία για τα σχολεία που λειτουργούσαν στην Τουρκοκρατούμενη Βόρειο Ήπειρο.

Η Φλόγα της απελευθέρωσης και η αγάπη προς την Παιδεία

Ο Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος Κων/λεως που άρχισε τις εργασίες του στις 24 Ιουνίου 1872, πρόσφερε πολλά στην σκλαβωμένη Ήπειρο. Ο προεδρεύων της πρώτης συνεδρίασης Ηροκλής Βασιιάδης -Υπουργός Παιδείας του αλυτρώτου Ελληνισμού κατά τον Αλέξ. Μαμμόπουλο -προκαρής ανήγγειλε την δραστηριοποίηση του Συλλόγου “ὅπως καταστήσῃ πραγματικὴ τὴν ἴδρυσιν αὐτοῦ καὶ συσκεφθεῖ καὶ φροντίσει περὶ τῶν δεόντων γενέσθαι πρὸς διάδοσιν τῆς στοιχειώδους ἰδίας παιδεύσεως κατὰ τὴν Ἠπειρὸν, διότι ἡ φιλτάτη ἡμῶν Πατρίς, ἡ παρά πολλῶν ἐπὶ εὐτεκνία μακαριστομένη καὶ παράδειγμα ταῖς ἄλλαις χώραις προβαλλομένη... πολὺ πολλῶν τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας υπολείπεται...”⁵⁴

Ο Σύλλογος στο πρώτο άρθρο του κανονισμού του αναφέρει ότι σκοπός του είναι η ίδρυση και διάδοση στην Ήπειρο της δημοτικής εκπαίδευσης.⁵⁵

Η Ελλάδα χρωστά, όπως γράφει ο Κ. Κούρας, στις Σχολές των Ιωαννίνων την αναγέννηση της Παιδείας.

Εκτός όμως των Ιωαννίνων και η Βλαχία και Μολδαβία φώτιζαν το δουλωμένο Γένος.

53. Τρύφωνος Ε. Ευαγγελίδη, Η Παιδεία επί Τουρκοκρατίας, Τ.Α, Αθήναι 1936, σ. 179, 182, 185, 187, 193, 194.

54. Η Κορυτσά, έδρα ομώνυμου Δήμου και Νομού. Ιδρύθηκε γύρω στα 1487-1490 και αργότερα αναδείχτηκε σε πολυάνθρωπη πολιτεία, μετά την καταστροφή της Μοσχόπολης (1769). Εξελίχτηκε σε σπουδαίο εμπορικό οικονομικό κέντρο. Στα τέλη του 19ου αιώνα διέθετε 800 καταστήματα, όλα σχεδόν ελληνικά. Τότε ιδρύθηκαν και πολλά ελληνικά σχολεία.

55. Σπύρ. Στούπη, Ηπειρώτες και Αλβανοί (η προσφορά της Ηπείρου προς το Έθνος), Ι.Β.Ε. Ιωάννινα 1976, σ. 247.

“Φιλόμουσος Ἡπειρώτης Κωνσταντίνου ὁ ἐξ Ἰωαννίνων εἰς τὸ προοίμιον τοῦ τετραγλώσσου Λεξικοῦ του, Βενετία 1801, ἀπευθύνεται πρὸς τοὺς “τὰ ἑλληνικὰ μαθητιῶντας σπουδαίους, καὶ εἰς ἐπίδοσιν παιδείας ἐφιεμένους φθάσαι εὐχερεστέρω τρόπῳ περὶ τὴν πολύπονον καὶ πικρόρριζον γραμματικὴν σπουδὴν”⁵⁶

Από τα κληροδοτήματα των ευεργετῶν και τα ελέη των Κοινοτήτων λειτούργησαν εκατοντάδες σχολεία.

Μέσα στο ζόφο της σκλαβιάς εργάζονταν οι εθνικοί διδάσκαλοι σαν τον σάρακα, με σύνεση, αλλά και με τόλμη, την οποία πολλές φορές επλήρωσαν.

“Ἦταν τέτοια ἡ ὁρμή τοῦ Ἔθνους -γράφει ὁ Αλέξ. Μαμμόπουλος -ὥστε ν’ ἀποροῦμε καὶ σήμερον ἀκόμη, ποῦ εὗρηκε τὸ θάρρος ὁ Μητροπολίτης Δουίνου Πόλεως Κλήμης, ἀψηφῶντας τὴ δουλεία νὰ εἶπη σὲ προσφώνησιν πρὸς τοὺς ἀποφοίτους τοῦ Ζωγραφείου Διδασκαλείου Κεστορατίου Ἡπείρου τὴν ἡμέραν τῶν ἐξετάσεων “Εὐδαιμον τὸ Ἔθνος τοῦτο ὅτι ἔξει ἐν τοῖς κόλποις αὐτοῦ εὐθαλή νεότητα σοφία κι ἀρετὴ ἐστεμμένην. Ἔθνος τοιοῦτον δὲν ἀποθνήσκει, ἀλλὰ θάλλει καὶ εἰς ἀκμ’ γν προάγεται.

-Χαῖρε φιλογενέστατε Ζωγράφε, ὅτι ἡ μεγάλη σου βουλή εκπληροῦται, ἡ πατρίς προοδεύει, ἡ νεολαία φωτίζεται”⁵⁷.

Κατὰ τὴν περίοδο του σκοταδισμοῦ παρουσιάστηκε ὁ Πατροκοσμάς ὁ ὁποῖος ἀπὸ ὅπου περνούσε ἰδρνε σχολεία. Καμιὰ δύναμη σε στάθηκε ικανὴ νὰ ἀνακόψει τὴν ἐξάπλωση των σχολείων.

“Δὲν ὑπάρχει Κοινότης Ἑλληνικὴ ἔχουσα εὐμάρειάν τινα νὰ μὴν ἔχει ἑλληνικὸν σχολεῖον της” γράφει ὁ Laeke (1814).

Και ὁ Ρεπε Γυαυκ γράφει στὴ “Δυστυχισμένη Ἡπειρο”: “Τὰ ἔξι μεγάλα κέντρα τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἰς τὴν Ἡπειρον εἶναι τά: Ἰωάννινα, Ζαγόρια, Ἀργυροκάστρον, Μέτσοβον, Χειμάρρα, Κορυτσά. Ἀπ’ ἐδῶ ἐξεπορεύθησαν ἄνθρωποι ποὺ μόλις ἔκαναν χρήματα ἢ πρώτη σκέψις των ἦτο ἡ ἔνωσις τῆς Πατρίδος των μὲ τὴν Ἑλλάδα. Διέθεσαν τὸν πλούτον τους εἰς τὴν ἰδιαιτέραν τους Πατρίδα καὶ εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Κράτους, μετὰ τοῦ ὁποῖου ἤθελαν τὴν ἔνωσιν, τῆς πατρίδος των αὐτῆς, τῆς Ἑλλάδος διὰ τὴν Παιδείαν αὐτῆς”.

Ὁ Κων/νος Ζάππας, συνεχίζοντας τις δωρεές του εξαδέλφου του Ευαγγέλη προικίζει με εκπαιδευτικὰ ιδρύματα τὴ Νίβανη, τὴ Λέκλη, τὴ Δρόβιανη, τὸ Δέλβινο, τις Φιλιάτες, τὸ Κηπαρό της Χείμαρας, τὴν Κάριανη καὶ τὸ Κακόζι, τὸ Χουντουκούκι καὶ τὸ Λάμποβο.

56. Σπύρ. Στούπη, ὀπ. π., σ. 248 καὶ Αναστ. Ευθυμίου στὴν “Ἡπ. Εστία” του 1969, σ. 134.

57. Αλέξ. Χ. Μαμμόπουλου, Σχολεία καὶ διδάσκαλοι του αλυτρώτου Ἑλληνισμοῦ, ἐν Αθήναις 1967, σ. 12.

Στα τέλη του 19ου αιώνα οι Καζάδες Αργυροκάστρου, Χειμάρας, Δελβίνου, Λεσκοβικίου, Τεπελενίου, Πρεμετής, Πωγωνίου, Κορυτσάς και Κολώνιας είχαν 376 ναούς, 348 ιερείς, 360 σχολεία και 22.655 μαθητές⁵⁸.

**Στατιστική Σχολών Διοικήσεως Ιωαννίνων κατά τον Ιταλό
συγγραφέα Giovanni Amadori - Virgilj⁵⁹
Σαντζάκ Αργυροκάστρου**

	Σχολεία	Διδάσκαλοι	Μαθητές
Καζάς Αργυροκάστρου	50	59	1916
» Δελβίνου	24	33	1063
» Πρεμετής	35	39	1189
» Τεπελενίου	18	22	589
» Χειμάρας	3	14	507
» Πωγωνίου	<u>42</u>	<u>57</u>	<u>2061</u>
Σύνολο	172	224	7325

Σαντζάκ Βερατίου

	Σχολεία	Διδάσκαλοι	Μαθητές
Καζάς Βερατίου	15	26	623
» Σκράπαρη	1	1	18
» Λούσνια	28	32	597
» Αυλώνας	<u>10</u>	<u>16</u>	<u>435</u>
Σύνολο	54	75	1673 ⁶⁰

**Σχολεία που λειτουργούσαν στη 10/ετία του 1870
στη Βόρειο Ήπειρο**

1. Σχολεία Κοινά

	χωριά	δάσκαλοι	μαθητές
Επαρχία Δρυϊνουπόλεως	8	8	305
» Παλαιάς Πωγωνιανής	5	5	155
» Λιντζουριάς	3	3	60

58. Επετηρίς κ.λπ., όπ. π., σ. 46.

59. Επετηρίς κ.λπ., όπ. π., σ. 3.

60. Αλέξ. Χ. Μαμμόπουλου, όπ. π. σ. 8.

»	Δελβίνου	-	-	-
»	Βρεγδετίου	-	-	-
»	Κορυτσάς	5	5	125
»	Βογλίστης	8	8	185
»	Πρεμετής (Υπάρχουν κοινά σχολεία αλλά λείπουν πληροφορίες για τον αριθμό των δασκάλων και μαθητών).			

Επαρχία	Βερατίου	30	7	117
»	Μουζακιάς (Ρέθι)	48	8	122
»	Μεγάλης Μουζακιάς	89	13	153
»	Αυλώνας	16	4	58
»	Δυραχίου (Τίρανα)	1	1	40
»	Γκόρας	2	2	80

Γενικά σύνολα Κοινών Σχολείων⁶¹

	Χωριά	Δάσκαλοι	Μαθητές
Δρυϊνουπόλεως	8	8	305
Δρυϊνοπόλεως Παλ. Πωγωνιανής	5	5	150
Λιντζουριάς	<u>3</u>	<u>3</u>	<u>60</u>
Σύνολο	16	16	1055
Κορυτσάς	5	5	125
Βιγλίστης	8	8	18
Πρεμετής	<u>17</u>	<u>—</u>	<u>—</u>
Σύνολο	30	13	310
Βελεγράδων Βερατίου	30	7	117
Ρέθι Μουζακιάς	48	8	122
Μεγάλης Μουζακιάς	89	13	153
Αυλώνας	<u>16</u>	<u>4</u>	<u>58</u>
Σύνολο	183	32	450
Δυραχίου Δυραχίου	1	1	40
Γκόρας	<u>2</u>	<u>2</u>	<u>80</u>
Σύνολο	<u>3</u>	<u>3</u>	<u>120</u>
Γενικό Σύνολο:	232	81	1930

61. Αλέξ. Χ. Μαμιόπουλου, όπ. π., σ. 9.

2. Σχολεία Αλληλοδιδασκτικά⁶²

	Χωριά	Δάσκαλοι	Μαθητές
Δρυϊνουπόλεως	13	13	630
Παλ. Πωγωνιανή	11	11	413
Ζαγοριάς	2	2	50
Ρίζης	2	1	65
Βρεγδετίου (Χειμάρας)	5	5	255
Κορυτσάς	4	4	312
Βιγλιστής	—	—	—
Πρεμετής	4	4	—
Βερατίου	13	4	103
Ρέθι Μουζακιάς	21	2	80
Μεγάλης Μουζακιάς	29	4	93
Αυλώνας	5	1	45

Γενικό Σύνολο αλληλοδιδασκτικών σχολείων

		Χωριά	Δάσκαλοι	Μαθητές
Δρυϊνουπόλεως	Δρυϊνουπόλεως	13	13	630
	Π. Πωγωνιανής	11	11	413
	Ζαγοριάς	3	3	120
	Λιντζουριάς	2	2	50
	Ρίζης	2	1	65
	Βρεγδετίου	5	5	255
	Σύνολο	36	35	153
Κορυτσάς	Κορυτσάς	4	4	271
	Οπάρεως	1	4	23
	Πρεμετής	—	4	—
	Σύνολο	5	9	294
Βελεγράδων	Βερατίου	13	4	103
	Ρέθι Μουζακιάς	21	2	80
	Μεγάλης Μουζ.	29	4	93
	Αυλώνας	5	1	45
	Σύνολο	68	11	321
	Γενικό Σύνολο:	109	55	2148⁶³

62. Αλέξ. Χ. Μαμμόπουλου, όπ. π., σ. 13.

63. Τα στοιχεία από τον Νικ. Β. Πατσέλη, όπ. π., σ. 73. Επετηρίς του εν Κων/λει Ηπειρ. Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου, έτος Α., 1872-73, σ. 219 κ.ε.

**Στατιστικά στοιχεία της εκπαιδευτικής κατάστασης
στην Ήπειρο του έτους 1907**

**ΠΙΝΑΚΑΣ 1
ΠΑΡΘΕΝΑΓΩΓΕΙΑ⁶⁴**

Επαρχία	Παρθεναγωγεία	Διδασκάλισσαι	Μαθητές
Ιωαννίνων	7	14	543
Πρεβέζης-Άρτης	3	3	180
Παραμυθίας	1	1	30
Δρυϊνουπόλεως	2	2	97
Βελλάς-Κονίτσης	3	3	85
Μετσόβου	1	2	80
Γηρομερείου	1	1	50
Κορυτσάς	1	2	150
Βελεγράδων	3	3	150
Το όλον	22	31	1365

Από τα παρατιθέμενα στοιχεία καταφαινεται ότι μέχρι το 1907, πριν δηλ. από τους Βαλκανικούς πολέμους στις περιοχές της Βορείου Ηπείρου λειτουργούσαν έξι (6) Παρθεναγωγεία: (Δρυϊνούπολη 2, Κορυτσά 1, Βελεγράδων 3, με συνολικό αριθμό μαθητριών 397.

ΠΙΝΑΚΑΣ II

Καθολικό εξαγόμενο της εκπαιδευτικής κατάστασης στην Ήπειρο⁶⁵

Επαρχία	Σχολεία	Μαθητές	Πληθυσμός
Ιωαννίνων	195	8371	105096
Πρεβέζης-Άρτης	84	2260	26720
Παραμυθίας	47	3022	23600
Δρυϊνουπόλεως	68	3623	40375
Βελλάς-Κονίτσης	98	2568	37889
Μετσόβου	12	525	4640
Γηρομερείου	58	2699	31741
Κορυτσάς	44	4349	19613
Βελεγράδων	58	1546	64080
Το όλον	664	25963	353754

64. Εφ. "Πύρρος", φύλ. 194/11 Νοεμβρίου 1907.

65. Εφ. "Πύρρος", φύλ. 195/18 Ιανουαρίου 1907.

Αναλύοντας τον παραπάνω πίνακα παρατηρούμε ότι:

Στην Περιφέρεια Δρυϊνουπόλεως λειτουργούσαν 68 σχολεία με 3623 μαθητ. και πληθυσμό 40375

Στην Περιφέρεια Κορυτσάς λειτουργούσαν 44 σχολεία με 4349 μαθητ. και πληθυσμό 19613

Στην Περιφέρεια Βελεγράδων λειτουργούσαν 58 σχολεία 1546 μαθητ. και πληθυσμό 64080

Γενικό σύνολο 170 σχολεία 9.518 μαθητές 123.988 πληθυσμό.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΙΙΙ

Αναλυτικός πίνακας με τα χωριά της Ηπείρου
στα οποία δεν λειτουργούσαν σχολεία μέχρι το 1907⁶⁶

Επαρχία	Τμήματα	Χωριά	Σύνολο	Πληθ.	Σύνολο
Ιωαννίνων	Κουρέντων	12		1186	
	Ζαγορίου	1		100	
	Τσαρκοβίτσας	20	53	2587	6687
	Μαλακασίου	19		2694	
	Τζουμέρκων	1		120	
Πρεβέζης και Άρτης	Λακκοπούλας	3		270	
	Λάμαρης	1	13	280	970
	Τζαμοχωρίων	6		420	
	Παραμυθίας	26		3660	
	Μαργαριτίου	12		1055	
Παραμυθίας	Πάργας	9	66	940	8455
	Φιλιατών	11		1835	
	Δελβίνου	8		965	
	Δρυϊνουπόλεως	21		2385	
	Π. Πωγωνιανής	21		1250	
Δρυϊνουπόλεως	Ζαγοριάς	7		1750	
	Ρίζης	5	85	550	10475
	Δελβίνου	35		2390	
	Βρεγδετίου	6		2150	
	Κονίτσης	8		635	
Κονίτσης	Ζαγορίου	1	33	85	3450
	Πωγωνιανής	12		1505	

66. Εφ. "Πύρρος", φύλ. 187/23 Νοεμβρίου 1906.

	Κουρέντων	12	1225		
	Χασίων	25		3392	
Γρεβενών	Τσούρχλης	9	45	1606	5558
	Βεντσίων	11		1160	
Μετσόβου	Μετσόβου	1	1	400	400
	Κορυτσάς	4		360	
Κορυτσάς	Βιγλίστης	7	26	690	1955
	Οπάρεως	15		905	
	Βερατίου	8		415	
	Ρέθι-Μουζακιάς	28		1260	
Βελεγράδων	Μεγάλης-Μουζακιάς	25	92	1945	4665
	Άνω Σπαθίας	21		715	
	Κάτω Σπαθίας	8		350	
Το όλον χωρίων και πληθυσμού			414	42615	

Εάν απομονώσουμε από τον πίνακα τα χωριά του βορειοηπειρωτικού χώρου θα έχουμε τα εξής στοιχεία:

	χωριά	πληθυσμός
Τμήμα Δρυϊνουπόλεως	85	10.475
Τμήμα Κορυτσάς	26	1955
Τμήμα Βελεγράδων	92	4665
Γεν. Σύνολο	203	17.095

Εύκολο συνάγεται το συμπέρασμα ότι 203 χωριά στις ελληνικές περιοχές με πληθυσμό 17095 παραμένουν χωρίς σχολεία. Η εφημερίδα στηλιτεύει την αδράνεια και αδιαφορία της ελεύθερης Ελλάδας, η οποία, δεν στέλνει δασκάλους στην περιοχή, με αποτέλεσμα να βρίσκουν έδαφος οι ξένες προπαγάνδες να καλλιεργούν στους κατοίκους ανθελληνικά αισθήματα. Και καταλήγει η εφημερίδα: “Εν συμπεράσματι λαός διψών να μάθει γράμματα, είναι επικινδυνότατον να μείνει χωρίς σχολεία”.

Στατιστικά στοιχεία κοινών αλληλοδιδασκτικών και Ελληνικών και αλληλοδιδασκτικών Σχολείων⁶⁷

ΠΙΝΑΚΑΣ Ι

Επαρχ.	Τμήματα	Χωρία	Τό-δλον Σχολείων	Πληθ.	Τό-δλον Ευρηθ.	Διδασκ.	Τό-δλον Σχολείων	Μαθητ.	Τό-δλον Αδελφ.
Ιωαννίνων	Κουρέντων	23		4971		23		405	
	Ζαγορίου	3		546		3		31	
	Μαλακασίου	16	94	4729	26741	16	94	368	2047
	Τσουμέρκων	17		6700		17		503	
	Τσαρκοβίσιτας	35		9795		35		740	
Αρτης και Πρεβέζης	Ποταμιάς	6		1075		3			
	Βρύσεως	9		1565		7			
	Ραδοβιζίου	6		640		6			
	Τζουμέρκων	2		680		2			
	Κάμπου	15	73	1285	10610	10	62		
	Λάκκας	5		880		5			
	Καρβασαρά	9		1545		8			
	Λάμμαρης	7		875		7			
	Δακκοπούλας	6		850		6			
	Τσαμοχωρίων	8		1215		8			
Παραμυθίας	Παραμυθίας	9		1665		9		198	
	Μαργαριτίου	3		650		3		43	
	Πάργας	7	32	1230	7900	7	32	139	732
	Φιλιατών	10		3870		10		290	
	Δελβίνου	3		485		3		62	
Αρτινίου πόλεως	Αρτινίου πόλεως	8		2700		8		305	
	Π. Πωγωνιανής	5	16	1100	4450	5	16	150	1055
	Διντισουργιάς	3		650		3		60	
Βελλας και Κονίτισης	Κονίτισης	15		6235		15		280	
	Ζαγορίου	3		690		3		56	
	Π. Πωγωνιανής	5	53	775	13155	5	53	81	859
	Πωγωνιανής	5		1050		5		75	
	Κουρέντων	25		5405		25		367	
Γρεβενών	Βλάχ	9		2568		10		395	
	Χασίων	6		2112		6		105	
	Τσούρχλη	11	37	3880	10124	11	38	215	945
	Βέντοια	11		2564		11		230	
Μέτσο- βον		1	1	100	100	1	1	30	30
Γηρο- μέρι		2	2	500	500	2	2	50	50
Κορινθίας	Κορινθίας	5		1370		5		125	
	Βιγλιστής	8	30	3108	4478	8	30	185	310
	Πρεμετής	17				17			
Βεργιδών	Βερατίου	30		1825		7		117	
	Ρέθι Μουζακιάς	48		2940		8		122	
	Μεγάλης Μουζακιάς	89	183	5020	10855	13	32	153	450
	Αύλωνος	16		1070		4		58	
	Τό δλον	523	523	88913	88913	363	363	7178	7178

67. Εφ. "Πύρρος", φύλ. 189/7-12-1906, 190/14-12-1906 και 193/1906.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΙΙ

Επαρχ.	Τμήματα	Χωρία	Τὸ ὄλον	Πληθ.	Τὸ ὄλον	Διδασκ.	Τὸ ὄλον	Μαθητ.	Τὸ ὄλον
Ἰωαννίνων	Κουρέντων	7		2865		7		228	
	Ζαγορίου	4		1150		4		68	
	Μαλακασίου	8	30	4270	15102	9	32	387	1104
	Τσουμέρκων	2		3000		3		110	
	Τσαρκοβλίστας	9		3817		9		311	
Ἀρτης καὶ Πε- βέζης	Ποταμιάς	1		700		1			
	Βρύσειως	2		1550		2			
	Τζουμέρκων	4	22	1010	8140	2	15		
	Κάμπου	8		2215		3			
	Καρβασαρά	2		700		2			
	Λάκκας	5		1965		5			
Παραμυθίας	Παραμυθίας	1		335		1		35	
	Μαργαριτίου	4		1875		4		151	
	Πάργας	3	12	2160	6245	4	13	160	2176
	Φιλιατῶν	3		1375		3		90	
	Δελβίνου	1		600		1		40	
Αρτινούπολεως	Αρτινούπολεως	13		3750		13		630	
	Π. Πωγωνιανῆς	11		3600		11		413	
	Ζαγοριάς	8	36	1400	177000	3	35	120	1533
	Διντισουργιάς	2		5500		2		50	
	Ῥίζης	2		700		1		65	
	Βρεγδετίου	5		2700		5		255	
Βελλῆς καὶ Κονίτσας	Κονίτσας	9		7045		9		272	
	Ζαγορίου	3		1130		3		60	
	Π. Πωγωνιανῆς	3	18	1440	103004	2	17	59	480
	Πωγωνιανῆς	1		69		1		32	
	Κουρέντων	2		620		2		53	
Γρεβεν- ῶν	Βλάχ	4		5822		5		400	
	Χασίων	1	7	846	7450	1	8	60	530
	Τσούρχλη	2		782		2		70	
Μέτσο- βον		4	4	2200	2200	4	4	140	140
Γηρο- μέρι		7	7	2640	2640	7	7	275	275
Κορυ- τσῆς	Κορυτσῆς	4		2030		4		271	
	Ἰσπάρειως	1	5	250	2280	1	9	23	294
	Πρεμετιῆς					4			
Βελεγρά- δων	Βερατίου	13		1400		4		103	
	Ῥέθι Μουζακιᾶς	21		1190		2		80	
	Μεγάλης Μουζακιᾶς	29	68	2370	5325	4	11	93	320
	Αὐλώνος	5		365		1		45	
	Τὸ ὄλον	209	209	87396	87396	151	151	6033	6033

ΠΙΝΑΚΑΣ ΙΙΙ

Επαρχ.	Τμήματα	Χωρία	Τὸ δλον	Πληθ.	Τὸ δλον	Διδασκ.	Τὸ δλον	Μαθητ.	Τὸ δλο.
Ἰωαννίνων	Κουρέντων	1		1500		3		155	
	Ζαγορίου	11	13	8060	11560	22	27	897	1252
	Τσουμέρκων	1		2000		2		200	
Ἄρτης	δύο πόλεις	2	2	700		8	3	480	
Παραμ.		1	1	1000		2	2	84	
Δρυϊνουπόλεως	Δρυϊνουπόλεως	1		500		2		80	
	Π. Πωγωγιανῆς	1	4	700	3500	2	9	105	342
	Διντισουργιάς	1		250		2		34	
	Ῥίζης	1		2000		3		123	
Βελλας καὶ Κορίνθης	Κορίνθης	2		2135		6		10	
	Ζαγορίου	2	5	970	3440	4	13	15	549
	Πωγωγιανῆς	1		335		3		34	
Γρεβεν.	Βλάχ	2	2	7140		5	5	510	
Μέτσοβ.		1	1	4250		7	7	384	
Γηρομ.		1	1	1500		2	2	150	
Κορυτσάς	Κορυτσάς	1	1	8200		7	7	435	
	Πρεμετῆς (8 σχολεῖα)								
Βελεγρ.				3500		7	7	440	
	Τὸ δλον	31		50090		77		4396	

ΠΙΝΑΚΑΣ ΙV

Σχολεῖα που λειτούργησαν στις περιφέρειες Δρυϊνουπόλεως, Κορυτσάς και Βελεγρᾶδων μέχρι το 1907, ὅπως ἐξάγεται ἀπὸ τοὺς τρεῖς προηγούμενους πίνακες.

	Κοινά	Ἀλληλοδι/κή	Ἐλ/κά και ἀλλ/κά
Σχολεῖα Τμήματος Δρυϊνουπόλεως	16	36	4
Σχολεῖα Τμήματος Κορυτσάς - Πρεμετῆς	30	5	9
Σχολεῖα Τμήματος Βελεγρᾶδων	183	68	—
Σύνολο	229	109	13

ΠΙΝΑΚΑΣ V

Μαθητές που φοίτησαν στις περιοχές Δρυϊνουπόλεως, Κορυτσά και Βελεγράδων μέχρι το 1907 και στους τρεις τύπους Σχολείων

	Μαθ. Κοινών	Μαθ. Αλληλ/κών	Μαθ. ελλην και Αλλαλ/κών
Τμήμα Δρυϊνουπόλεως	515	153	342
Τμήμα Κορυτσάς - Προμετής	310	294	435
Τμήμα Βελεγράδων	450	320	440
Σύνολο	1275	2147	1217
Γεν. Σύνολο	1275 +	2147 +	1217=4639

ΠΙΝΑΚΑΣ VI

Δάσκαλοι που δίδασκαν στις περιφέρειες Δρυϊνουπόλεως, Κορυτσάς και Βελεγράδων μέχρι το 1907:

	Δάσκ. Κοινών	Δάσκ. Αλληλ/κών	Δάσκ. ελλην και Αλληλ/κών	Σύνολο
Τμήμα Δρυϊνουπόλεως	16	35	9	60
Τμήμα Κορυτσάς - Προμετής	30	9	7	46
Τμήμα Βελεγράδων	<u>32</u>	<u>11</u>	<u>7</u>	<u>50</u>
Σύνολο	78	55	23	156

Κεφάλαιο Τέταρτο

- Η προσφορά της Εκκλησίας στα δύσκολα χρόνια της δουλείας.
- Η Ορθοδοξία στη σύγχρονη Αλβανία.
- Εθνολογική κατάσταση της Βορείου Ηπείρου
- Ο ρόλος της Ελληνικής γλώσσας στην Αλβανία

1. Η Προσφορά της Εκκλησίας στα δύσκολα χρόνια της δουλείας

Ο Αρχιεπίσκοπος της Ορθοδόξου
Αυτοκεφάλου Εκκλησίας
της Αλβανίας Αναστάσιος

Η Ορθοδοξία μέχρι τα μέσα του 15ου αιώνα είχε ραγδαία εξάπλωση στην Αλβανία, σε σημείο που να μην αναφέρεται καμιά άλλη θρησκεία εκτός από την Ορθόδοξη.

Ομαιοί εξισλαμισμοί, εκούσιοι και ακούσιοι, άρχισαν μετά το αποτυχημένο κίνημα του Διονυσίου του φιλοσόφου (Σκυλοσόφου) 1611.

Ακολούθησαν κύματα προσχώρησης στον Ισλαμισμό, σε σημείο που στις αρχές του 19ου αιώνα οι Μωαμεθανοί έφτασαν το 50% του συνολικού πληθυσμού.

Ανάμεσα σ' εκείνους που προσχώρησαν στον Μωαμεθανισμό ήταν και οι κρυπτοχριστιανοί της Σπαθίας, οι οποίοι διατήρησαν κρυφά την ορθόδοξη πίστη τους και το προνόμιο της φοροαπαλλαγής¹.

Στο τέλος του 19ου και στις αρχές του 20ού αιώνα επικράτησε ο Ισλαμισμός στον αλβανικό

χώρο. Οι μωαμεθανοί ήταν χωρισμένοι σε Σουννίτες, οι θεωρούμενοι "Ορθόδοξοι" Ισλαμιστές και ο "μπεκτασήδες" που θεωρούνταν "αιρετικοί".

1. Ελευθ. Νικολαΐδου, Οι κρυπτοχριστιανοί της Σπαθίας. Αρχές 19ου αιώνα, 1912, IMIAX, Ιωάννινα 1979, σ. 82.

Στην Νότια Αλβανία, στην ενιαία Ήπειρο, επικρατούσε το ορθόδοξο στοιχείο, όπως εύκολα διαπιστώνεται από τον μεγάλο αριθμό των Ιερών Ναών και των Μονών.

Η επίδραση της Εκκλησίας, μετά την υποδούλωση, στην εκπαίδευση των χριστιανοπαίδων υπήρξε καταλυτική. Οι μοναστηριακές σχολές που είχαν ιδρυθεί και στην Βόρ. Ήπειρο στήριζαν τους υπόδουλους στην πίστη τους και κρατούσαν άσβεστη την ελπίδα της απελευθέρωσης.

Φτωχοί παπάδες στα υπόγεια ναών δίδασκαν ελάχιστη γραφή και ανάγνωση με το φως του καντηλιού².

Μετά το 1453 το Έθνος ανέπτυξε τις αρετές του, συσπειρώθηκε γύρω από την Εκκλησία αποφασισμένο να συγκρατήσει τη γλώσσα, τη θρησκεία και την εθνότητά του.

Θρύλοι και παραδόσεις της Άλωσης, αναμνήσεις από το λαμπρό παρελθόν και ζωηρές θρησκευτικές πεποιθήσεις, αναπτέρωναν το ηθικό των ραγιαδών και τους γαλουχούσαν για τη στροφή της τύχης τους και την Ανάσταση της Πατρίδας.

Χιλιάδες ελληνόπουλα σε όλους τους σκοτεινούς αιώνες τις δουλείας διδάχτηκαν στο Νάρθηκα της εκκλησίας και σε άλλα μικρά και απόκρυφα μέρη λίγα γράμματα, ίσα-ίσα για να μην χάσουν τη γλώσσα τους και να συντηρείται η εθνική ιδέα.

Τα “κρυφά σχολειά” που υπολειπουργούσαν στα κελιά των μοναστηριών και αργότερα τα σχολεία του “Νάρθηκα” ήταν εκείνα που με το ψαλτήρι, την Εφτώχω (την οκτώηχο) και τις εκκλησιαστικές προσευχές κράτησαν ανοιχτά τα μάτια της ψυχής των σκλαβών και τους έδωσαν αργότερα την ευκαιρία να αναπτύξουν μεγαλύτερη εκπαιδευτική δράση και να μορφωθούν ελληνόπρεπα χιλιάδες γενιές.

Σπουδαίο ρόλο έπαιξε η παραχώρηση από τον κατακτητή θρησκευτικών προνομίων στους υπόδουλους Έλληνες, στους Ρωμιούς, όπως τους έλεγαν.

Η παραχώρηση αυτών των προνομίων αποδείχτηκε ωφέλιμος, αφού γύρω από το Πατριαρχείο συσπειρώθηκε ο Ελληνισμός και κοντά στις εκκλησίες και τα μοναστήρια μάθαιναν την εκκλησιαστική γλώσσα για να μπορούν να διαβάζουν και να ψάλλουν στις εκκλησίες.

Πολλοί μορφωμένοι ιερείς, μοναχοί και αρχιερείς, αφιέρωσαν τη ζωή τους για να εμποδίσουν τον πλήρη αφανισμό του γένους, μετά μάλιστα το κύμα της εξωμοσίας. Πιο πάνω αναφερθήκαμε στον Άγιο Κοσμά τον Αιτωλό, τον Βορειοηπειρώτη Άγιο, με προτροπές και παρακινήσεις του οποίου ιδρύθηκαν σε ολόκληρο τον βορειοηπειρωτικό χώρο κοινά σχολεία, που συνετέλεσαν στην ανάσχεση

2. Για περισσότερες πληροφορίες: Φ. Οικονόμου, η Ορθοδοξία και ο Ελληνισμός στις Βόρειο Ήπειρο, ελεύθερη σκέψις, Αθήνα 1990 και “Νέος Κουβαράς”, 3 (1965-1966), Αθήνα.

του απειλούμενου ολοκληρωτικού εξισλαμισμού της ενιαίας Ηπείρου.

Πριν όμως, και μετά από τον Άγιο Κοσμά, πολλοί φωτισμένοι Δεσποτάδες, με ριψοκίνδυνες πρωτοβουλίες, πρωτοστατούσαν σε εθνικά θέματα, οργάνωναν τους σκλάβους, και τολμούσαν ακόμη και να διαμαρτύρονται στην Υψηλή Πύλη για τους διωγμούς και τις καταπιέσεις.

Πολλούς επισκόπους, πρόδρομους του Κοσμά του Αιτωλού και μεταγενέστεροί του, συνεχιστές του έργου του, έχει να παρουσιάσει ο Ηπειρωτικός χώρος.

Αναφέρουμε συνοπτικά τους εξής:

1. **Ο Ματθαίος Επίσκοπος Δρυϊνουπόλεως (1611):** Είναι ο μακρινός πρόδρομος του '21 και έδρασε επαναστατικά στις αρχές του 17ου αιώνα. Μητροπολίτης Ιωαννίνων διοικούσε πέντε επισκοπές και η δικαιοδοσία του έφτανε μέχρι τα Ακροκεραύνια. Ο Ματθαίος κατέχει ξεχωριστή θέση στους Μητροπολίτες Δρυϊνουπόλεως και Αργυροκάστρου.

2. **Σοφιανός, επίσκοπος Δρυϊνουπόλεως:** Στις αρχές του 18ου αιώνα ο κίνδυνος της εξωμοσίας απειλούσε την Ήπειρο. Ο Δεσπότης Δρυϊνουπόλεως και Αργυροκάστρου Σοφιανός αναδείχτηκε σε διακεκριμένη θρησκευτική φυσιογνωμία και εθνικός αγωνιστής.

Αργότερα ο Σοφιανός στο μοναστήρι του Αι-Θανάση της Πολύτσανης και με την διδασκαλία του ενίσχυσε τους κατοίκους της περιοχής της Ρίζας και της Ζαγοριάς "εις τήν Πάτριον θρησκείαν κατά τὸ 1730-1735, ὅτε οὐί κάτοικοι τῶν χω-

Η Εκκλησία του Αγίου Νικολάου της Μονής Υψηλής Πέτρας ή Τσέπου - Αργυροκάστρου.

(Φωτ. Α. Έβερετ, έκδ. Αστερισμός)

ριῶν ἀπέστησαν κατὰ τῶν ἀγρίως ἐπιτιθέντων γειτόνων ἐξωμοτῶν”, γράφει ο Γερμανός γεωγράφος A. Philipsou³.

Και ο Αραβαντινός μιλάει για τον Σοφιανό, προγενέστερο του Αγίου Κοσμά: “Ὁ σεβάσμιος οὗτος ἀνὴρ τὰ μέγιστα συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀναχαίτησιν τοῦ Χειμάρρου τῆς ἐξωμόσεως τοῦ ἀπειλοῦντος νὰ καταλύσῃ τὴν Ἑπειρο”⁴.

Ο Σοφιανός ίδρυσε στη Πολύτσανη στο Μοναστήρι του Ἁι-Θανάση Σχολή (1672), η οποία διατηρούσε και τμήμα υφαντικής. Πέθανε και θάφτηκε στο Μοναστήρι του.

Για την Πολύτσανη ιδιαίτερα γράφουν οι Πολυτσιανίτες Μεν. Ζώτος και Χριστόφ. Γιάνναρος: “Ὁ Σοφιανός ἀποτελεῖ τὴν ἡρωϊκότερη μορφή και τὸν ἐξοχότερο μάρτυρα και ἀναδεικνύεται ὁ ἀκατάβλητος ὑπερασπιστής και ὁ φύλακας “Ἁγίος τῆς”⁵, ο δε Φ. Οικονόμου τον αποκαλεί “μεγάλη ἐθνική φυσιογνωμία” που με τη δράση του “ἀνέτρεψε τὰ σκοτεινὰ σχέδια τῆς φυλετικῆς ἐξαφάνισεως τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐκείνην γωνίαν τῆς ἀκραίας περιοχῆς”⁶.

3. Μανασσῆς (1682-1695): Ζιτσαῖος και πρωτοσύγκελος τῆς Μητροπόλεως Ἰωαννίνων. Πέθανε και τάφηκε στη Χειμάρρα το 1695.

Διαβάζουμε σχετικά στον κώδικα του Δελβίνου: “Ἔτος 1682. Τὸν Ζαχαριαν διεδέχθη Μανασσῆς. Οὗτος ἦτο πρωτοσύγκελος τῶν Ἰωαννίνων ἐκ χώρας Ζίτσας, ποιμὴν ἄριστος, και φίλος τῆς Παιδείας. Ἐγκατάστησε μὲ τὴν συμβουλήν του σχολεῖα εἰς τὴν Χειμάρραν, ἐτάφη δὲ εἰς τὸν Ναὸν τῶν Ἁγίων Μαρτύρων”⁷.

4. Μητροφάνης 1752-1760: Στην περίοδο τῆς Αρχιερατείας του χτίστηκε στο Αργυροκάστρο μεγαλόπρεπο σχολικό κτίριο. Για το χτίσιμό του ξοδεύτηκαν 317.530 άσπρα⁸. Ο Μητροφάνης εἶχε μεγάλη μόρφωση. Εγνώριζε εκκλησιαστική μουσική και συνέθεσε και μουσικά βιβλία⁹.

Στον Κώδικα Δελβίνου, στο χρονικό Δρυοπίδος, στον Κώδικα Δρυϊνουπόλεως και Αργυροκάστρου, καθώς και στα “Ἑπειρωτικά Χρονικά” και στην “Ἑπειρ. Εστία” αναγράφονται κατάλογοι Μητροπολιτῶν των περιφερειῶν Δελβίνου, Χειμάρρας, Αργυροκάστρου, Κορυτσάς και άλλων περιοχῶν.

Ὅλοι τους συνεισέφεραν τα μέγιστα στον ελλητισμό τῆς Βορείου Ἑπείρου. Θα αναφερθούμε σε ἕναν ἀκόμη Ἱεράρχη, ο οποίος συνέδεσε το ὄνομά του με τον

3. Philipson, Thessalien ant Epirus, σ. 213 και Βασίλη Μπαρά ὄπ. π. σ. 42 και 132.

4. Αραβαντινού, Ἱστορία Ἀλή Πασά, 1895, σ. 29 και Μ. Οικονομίδη, Ἡμερολόγιο 1914, σ. 219.

5. Μεν. Ζώτου - Χριστόφ. Γιάνναρου, ὄπ. π. σ. 117

6. Φ. Οικονόμου, Ἡ εκκλησία εν Β. Ἑπείρω, Ἀθήναι 1969, σ. 38.

7. Βασιλείου Μπαρά, ὄπ. π. σ. 78.

8. Βασιλείου Μπαρά, ὄπ. π. σ. 135

9. “Ἑπειρ. Χρονικά”, Ε΄, σ. 89-90 και “Ἑπειρ. Εστία” Ζ΄, σ. 7.

Αυτονομιακό Αγώνα του 1914, τον Βασίλειο Παπαχρήστου.

5. Ο Βασίλειος Παπαχρήστου (1909-1936) γεννήθηκε στο Λάμποβο του Σταυρού το 1858. Σε μικρή ηλικία επήγε στην Κων/πολη κοντά στον πατέρα. Απεφοίτησε από τη Θεολογική Σχολή της Χάλκης και διορίστηκε αμέσως καθηγητής στα Ζωγράφεια Εκπαιδευτήρια και συγχρόνως διετέλεσε ιεροκήρυκας στη Μητρόπολη Αργυροκάστρου. Επί πατριαρχείας Ανθίμου του Ζ' τοποθετήθηκε Τοποτηρητής της Μεγάλης Πρωτοσυγκελίας στα Πατριαρχεία.

Έγραψε ηρωελεγεία. Πρωτοστάτησε στον Αυτονομιακό Αγώνα της Βορ. Ηπείρου και διετέλεσε Υπουργός της προσωρινής κυβέρνησης υπό την προεδρία του Γεωργίου Χρηστάκη Ζωγράφου.

Πέθανε στην Αθήνα στις 26 Φεβρουαρίου 1936 και ετάφη στο Δελβινάκι. Γράφει ο Βασ. Μπαράς: "Κατά τή διακομιδή τής σορού του από την Αθήνα ως το Δελβινάκι έγινε αντικείμενο συγκινητικῶν καὶ αὐθορμητῶν ἐκδηλώσεων τοῦ λαοῦ. Ἡ ἀγορὰ τῶν Ἰωαννίνων ἔκλεισε εἰς ἔνδειξιν ἔθνικοῦ πένθους, καὶ τὸ μνημα του στὸ Δελβινάκι ἀποτελεῖ ἓνα ἔθνικὸ προσκυνητᾶρι..."¹⁰.

Το 1917 απελάθηκε από τους Ιταλούς και μετέφερε την έδρα του στο Δελβινάκι, όπου και έζησε την υπόλοιπη ζωή του. Προς τιμή του η Μητρόπολη, φέρνει τον τίτλο "Δρυϊνουπόλεως".

Όπως αναγράφεται στις "Νεώτερες προσθήκες" του κώδικα του Δελβίνου από τον Θεμιστοκλή Μπαμίχα (1929), "τὸ 1909 διαδέχθηκε τὸν Λουκᾶν εἰς τὴν ἐπαρχίαν μας ὁ ἐκ τοῦ Ἄνω Λαμποβου (ἢ τοῦ Λαμπόβου τοῦ Τιμίου Σταυροῦ) Βασίλειος Χρηστίδης¹¹, δωδέκατος Μητροπολίτης Δρυϊνουπόλεως. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του συνέβη ὁ Ἑλληνοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1912, καὶ ἡ ἀπελευθέρωση τῆς πατρίδος μας ἀπὸ τοὺς Τούρκους.

Ἐπηρεολούθησαν τὰ Αὐτονομιακὰ καὶ ἡ ἀνακατάληψις τῆς Βορείας Ἡπείρου ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ἡ καὶ κατὰ τύπους προσάρτησις τῶν νομῶν Ἀργυροκάστρου καὶ Κορυτσᾶς εἰς τὸ ἐλεύθερον Ἑλληνικὸν Βασίλειον καὶ ἡ ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν στρατιωτικὴ κατοχὴ τῆς πατρίδος μας μὲ ὅλα τὰ γνωστὰ ἐπακόλουθα τοῦ διωγμοῦ ἐκκλησίας καὶ Παιδείας καὶ τῆς ἐξορίας τοῦ Μητροπολίτου Βασιλείου, μεταφέροντας τὴν ἔδραν του εἰς τὴν Βοστίνα καὶ ὀλίγον ἀργότερον εἰς τὸ Δελβινάκιον τὸ τμήμα τῆς ἐπαρχίας Πωγωνίου ὅπερ ἐγένεν Ἑλληνικόν.

Ἡ ἐπαρχία μας ἔμεινεν ἔκτοτε καὶ ἐξακολουθεῖ ἄνευ τοῦ νομίμου της ἐκκλησιαστικοῦ ἀρχηγοῦ".

10. Βασιλείου Μπαρά, ὄπ. π. σ. 145-146.

11. Όπως γράφει ο Βασ. Μπαράς, ὄπ. π. σ. 97, υποσημείωση, το όνομά του δεν ήταν "Χρηστίδης" αλλά "Βασίλειος Παπα-Χρήστου ἢ Σακελλαρίου", γιατί ο πατέρας του είχε τον εκκλησιαστικό τίτλο Σακελλάριος.

*Από τον επανευαγγελισμό των Ορθοδόξων.
Οι ερειπωμένες εκκλησίες συγκεντρώνουν και πάλι τους πιστούς.*

2. Η Ορθοδοξία στη Σύγχρονη Αλβανία

Με την ίδρυση του Αλβανικού Κράτους και υπό την επίδραση εθνικιστικών κύκλων καταβάλλεται προσπάθεια εξαλβανισμού του πληθυσμού και επιβολή της αλβανικής γλώσσας και στη θεία λειτουργία.

Στην προσπάθεια αυτή πρωτοστατεί ο πολύς Φαν. Νόλι (Θεοφάνης Μαυρομάκης), ο οποίος μετέφρασε το Ευαγγέλιο στην αλβανική γλώσσα και διετέλεσε και για έξι μήνες πρωθυπουργός, μετά την ανατροπή του Αχμέτ Ζώγου.

Με το πρωτόκολλο της Κέρκυρας αναγνωρίστηκε η ανεξαρτησία της Ορθόδοξης Θρησκείας (άρθρο 7, 5/17 Μαΐου 1914). Αλβανικοί ορθόδοξοι εθνικιστικοί κύκλοι ζήτησαν την ανεξαρτησία της αλβανικής Εκκλησίας από το Οικουμενικό Πατριαρχείο. Στις 19 Σεπτεμβρίου 1922 πραγματοποιήθηκε σύγκληση κληρικολαϊκής συνέλευσης στο Μπεράτι, η οποία ανακηρύσσει Αυτοκέφαλη την αλβανική Εκκλησία.

Επήλθε ρήξη με το Οικουμενικό Πατριαρχείο και μετά από έντονες διεργασίες στις 12 Απριλίου 1937 με συνοδικό Τόμο αναγνωρίστηκε από το Οικουμενικό Πατριαρχείο Ορθόδοξη Αυτοκέφαλη Εκκλησία της Αλβανίας¹².

12. Απ. Γκλαβίνα, Το αυτοκέφαλον της εν Αλβανία Ορθοδόξου Εκκλησίας επί τη βάσει ανεκδότων εγγράφων, ΙΜΙΑΧ, Ιωάννινα, 1978, σ. 38 και 364 και εξής.

Η εθνολογική σύνθεση του Ορθόδοξου αλβανικού στοιχείου παρουσιάζεται κατά φυλετικές εθνότητες ως εξής:

Η Ελληνική εθνότητα συσπειρωμένη στις περιοχές Δελβίνου, Αγίων Σαράντα, Αργυροκάστρου, Χειμάρας και σε ολόκληρη την αλβανική επικράτεια.

Η εθνότητα των Βλάχων ή Κουτσοβλάχων στην περιοχή Κορυτσάς, με συνείδηση ελληνική.

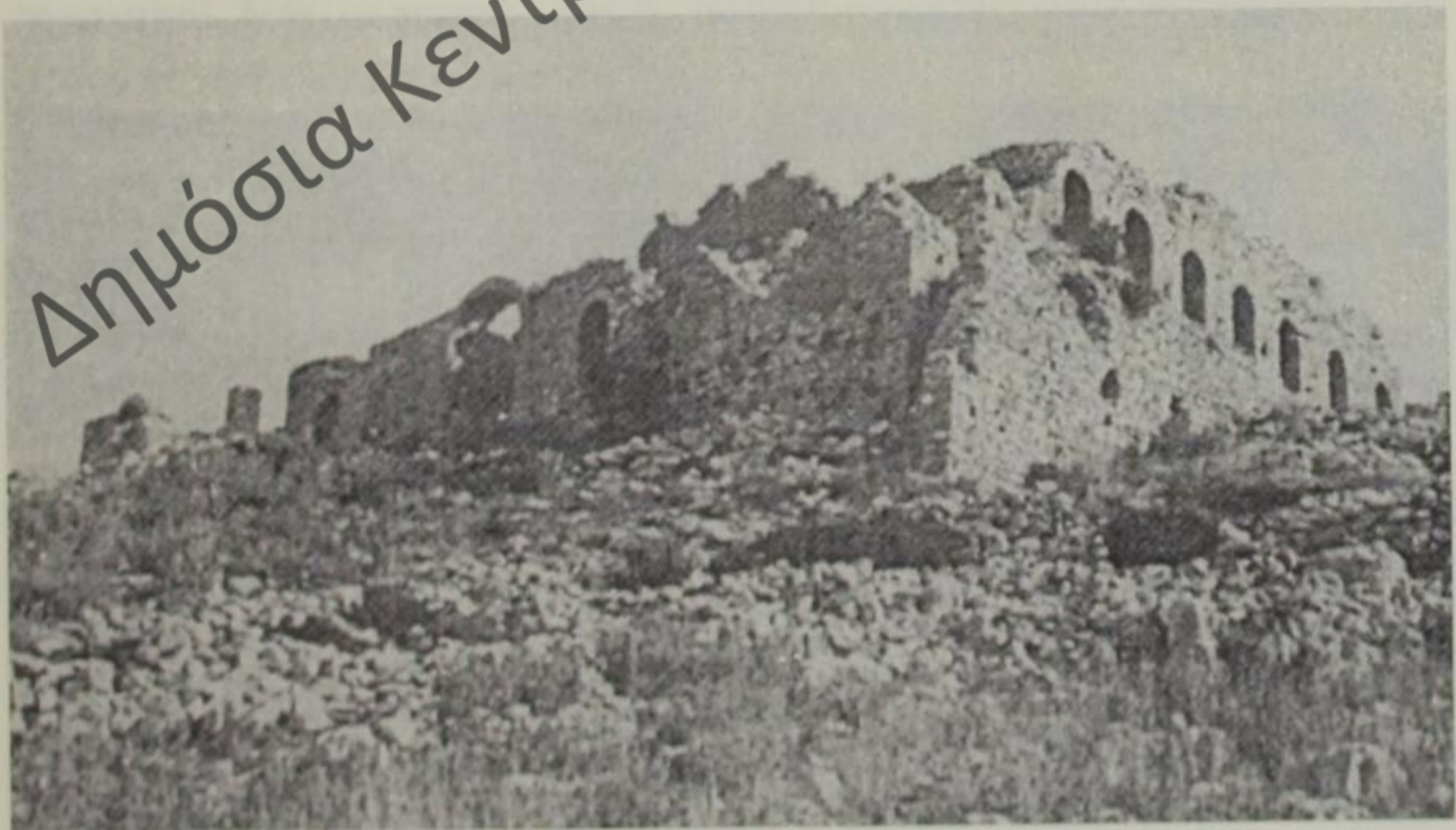
Η αλβανική εθνότητα που διακρίνεται στους Γκέγκηδες του Βορρά κατά πλειοψηφία μουσουλμάνοι και καθολικοί και στους Τόσκηδες του Νότου. Υπάρχει και ολιγομελής σλαβική εθνότητα στην περιοχή του Πόγραδετς.

Η Ορθόδοξη Εκκλησία της Αλβανίας οργανώθηκε με βάση τον καταστατικό χάρτη του 1929.

Η μεγάλη δοκιμασία όλων των δογμάτων στην Αλβανία επήλθε μετά το 1946 και την εγκαθίδρυση της "Προλεταριακής Επανάστασης" του Ενβέρ Χότζα. Η "Σοσιαλιστική Δημοκρατία" της Αλβανίας κατεδίωξε την Θρησκεία. Το μαρξιστικό καθεστώς δήμευσε τα εκκλησιαστικά και μοναστηριακά κτήματα. Ιερείς και μοναχοί διώχτηκαν, εξορίστηκαν, φυλακίστηκαν και πολλοί πέθαναν από τις τολκαπωρίες.

Με το διάταγμα 1065/4-5-1950 επιβάλλεται νέος καταστατικός χάρτης της Εκκλησίας.

Παρόλους όμως τους διωγμούς οι εκκλησίες μέχρι το 1967 υπολειπόμενες. Το 1967 με το διάταγμα 4337 καταργείται η θρησκεία και η χώρα ανακηρύσσεται επίσημα αθεϊστική.

Ο ναός των Αγίων Σαράντα όπως διατηρώταν το 1940.

Σήμερα απομένουν ελάχιστα ίχνη.

Με άλλο διάταγμα (5339/31-12-1975) καταργούνται και τα χριστιανικά ονόματα ως ακατάλληλα, γιατί δεν συμβιβάζονται με την μαρξιστική ιδεολογία. Ακόμα και τα "άσχημα επώνυμα" καταργούνται και αντικαθίστανται με επώνυμα από ιδεολογικό - πολιτικό περιεχόμενο.

Μετά το 1967 είναι μια περίοδος προπηλακισμών, διώξεων, εξοριών και φυλακίσεων. Ο "χαφιεδισμός" σε όλη του τη μεγαλοπρέπεια. Οι Ιεροί Ναοί κατεδαφίζονταν ή μεταβάλλονται σε αποθήκες ζωοτροφών, σε στάβλους και σε κέντρα "πολιτιστικά".

Οι καταστροφές ήταν ανεπανόρθωτες και φάνηκαν μετά την κατάρρευση του καθεστώτος.

Αμύθητοι εκκλησιαστικοί θησαυροί εκλάπησαν, οι τοιχογραφίες των ναών καταστράφηκαν, οι άγιες εικόνες πετάχτηκαν, τα καμπαναριά κρημνίστηκαν. Οι ιερείς αποσηματίστηκαν και οι ποινές σε όποιους θα έκαναν ακόμη και το σημείο του σταυρού ήταν αυστηρότατες. Πολλοί επλήρωσαν με τη ζωή τους, με πολυτεείς φυλακίσεις και εξορίες, γιατί "σκέφτηκαν" ότι υπάρχει θεός. Πρόκειται για μια περίοδο πιο σκοτεινή και απάνθρωπη και από την περίοδο της Τουρκοκρατίας.

Τον Αύγουστο του 1991 σε κληρονομική συνέλευση εξελέγη Πατριαρχικός Έξαρχος ο Επίσκοπος Ανδρούσης Αναστάσιος Γιαννουλάτος, τον οποίον περιέβαλλαν τέσσερις Αρχιερατικοί Επίτροποι και Γενικό Εκκλησιαστικό Συμβούλιο.

Ο Επίσκοπος Ανδρούσης Αναστάσιος Γιαννουλάτος, πτυχιούχος της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, Αρχιμανδρίτης το 1964, Επίσκοπος

Το Βυζαντινό Μοναστήρι Σταυρίδι στις Δρυμάδες - Χειμάρας

(Φωτ. 1993).

Ανδρούσης το 1972, διδάκτορας της Θεολογικής Σχολής Αθηνών, με τεράστιο ανθρωπιστικό έργο στην Ανατολική Αφρική και με μεταπτυχιακές σπουδές στη Γερμανία, αναγορεύτηκε Τακτικός Καθηγητής το 1976 στη Θεολογική Σχολή Αθηνών. Έχει να επιδείξει πλούσια συγγραφική δράση και είναι μέλος πολλών ιεραποστολικών επιτροπών.

Μεθοδικός, ήπιος, μειλίχιος, προσωπικότητα κύρους διέθεσε τον εαυτόν του, κάτω από αντίξοες συνθήκες, να επανορθώσει την κατεστραμμένη Εκκλησία στην Αλβανία και να δώσει πνοή στον επανευαγγελισμό των Ορθοδόξων.

Με ομόφωνη απόφαση του Οικουμενικού Πατριαρχείου (24-6-92) ο Πατριαρχικός Έξαρχος εξελέγη Αρχιεπίσκοπος Αλβανίας. Στις 2 Αυγούστου 1992 έγινε η ευθρόνιση του Αρχιεπισκόπου, παρόλες τις μικροαντιδράσεις που συνάντησε, γιατί η προηγούμενη πολιτεία του Αρχιεπισκόπου Αναστασίου είχε επιδοκιμαστεί και είχε τύχει πλήρους αποδοχής από το Ορθόδοξο ποίμνιο της Αλβανίας.

Ο Αρχιεπίσκοπος βρέθηκε να παλεύει ανάμεσα σε συμπληγάδες και να προσπαθεί να ζωντανέψει την ορθοδοξία από τα ερείπια μετά την σαρωτική επέλαση του μαρξισμού και της αθεΐας.

Στον ενθρονιστήριο λόγο του στα Τίρανα τόνισε:

“Η αθεϊστική δικτατορία που κράτησε σ’ αυτό τον τόπο μισό σχεδόν αιώνα, βεβήλωσε ασύστολα τα Ιερά μας, δήμευσε την εκκλησιαστική περιουσία, εξάρθρωσε κάθε εκκλησιαστικό θεσμό. Πριν του 1967 υπήρχαν εδώ 4 Μητροπόλεις, 19 Αρχιερατικές περιφέρειες, πάνω από 300 ενορίες και 25 μονές. Στη μετακομμουνιστική Αλβανία, βασικά πράγματα που θεωρούνταν αυτονόητα... παραμένουν ακόμη όνειρα. Αρχίζομε από το μηδέν”¹³.

Βρέθηκα στα Τίρανα την ημέρα της ενθρόνισης του Αρχιεπισκόπου. Με την επάνοδο καταχωρήθηκε στο τοπικό τύπο Ιωαννίνων το παρακάτω άρθρο¹⁴.

“Ζήσαμε στα Τίρανα την περασμένη Κυριακή (2.8.92) στιγμές συγκλονιστικές. Η ενθρόνιση του Αρχιεπισκόπου Αλβανίας, του μακαριωτάτου Αναστασίου, δεν ήταν ούτε τυχαίο ούτε χωρίς σημασία γεγονός.

Η αναγεννημένη Ορθοδοξία βρήκε στο πρόσωπο του Αναστασίου τον άνθρωπο που, μέσα από συμπληγάδες, θα την οδηγήσει σε απάνεμο και ασφαλές λιμάνι και τους ταλαιπωρημένους και εξαθλιωμένους Ορθοδόξους, Έλληνες και Αλβανούς, να βρουν τις πατρογονικές ρίζες και τις χαμένες θρησκευτικές καταβολές τους.

13. Περιοδικό “Εκκλησία”, Αθήναι 1992, Τυπογραφείο της Αποστολικής Διακονίας.

14. Νίκου Θ.Υφαντή, στον “Πρωινό Λόγο”, Ιωαννίνων, Τετάρτη 4 Αυγούστου 1992.

Μέσα σε μια κοινωνία οικονομικά, ηθικά και πνευματικά καθημαγμένη, κατόρθωσε ο νέος Αρχιεπίσκοπος να εμπνεύσει εμπιστοσύνη, να ανιχνεύσει το βάθος των τεράστιων προβλημάτων και να σταθεί όρθιος από το 1991 που ορίστηκε Έξαρχος του Οικουμενικού Θρόνου στην Αλβανία.

Από το πρωί της Κυριακής άρχισαν να πυκνώνουν οι Χριστιανοί στον Ιερό ναό του Ευαγγελισμού των Τιράνων. Για τον ναό είναι μια ιστορία και αξίζει να σημειωθούν οι τεράστιες και υπεράνθρωπες προσπάθειες που καταβλήθηκαν για να επανέλθει στους Ορθόδοξους. Είχε μεταβληθεί από το Χοτζικό καθεστώς σε "σπίτι του Πολιτισμού" και χρειάστηκαν κόποι και αγώνες, να υπερπηδηθούν τα ποικίλα εμπόδια από την Κεντρική Εκκλησιαστική Επιτροπή των Τιράνων για να πάρει τη μορφή Εκκλησίας.

Ακούσαμε την καμπάνα, που πρόσφατα τοποθετήθηκε, να καλεί τους Χριστιανούς στη Θεία Λειτουργία και άθελά μας σταυροκοπηθήκαμε μαζί με εκατοντάδες άλλους, ο οποίοι δακρυσμένοι ατένιζαν το καμπαναριό.

Η Θεία Λειτουργία στα αλβανικά. Ο νέος Αρχιεπίσκοπος αγωνίζεται να μάθει και την αλβανική και από πληροφορίες συνεργατών του προόδευσε αρκετά.

Ψυχική ανάταση και συναισθηματική φόρτιση αφάνταστη. Μικρή σημασία είχε η γύμνια του ναού. Η ενατένιση και μόνο του ήρεμου προσώπου του Αναστασίου ήταν αρκετή να γαληνέψει τις ψυχές και να δημιουργήσει τις κατάλληλες διεργασίες για προσευχή, αγάπη και ελπίδα.

Κατάμεστη η Εκκλησία από κόσμο. Εκπρόσωποι του Πατριαρχείου, της Ελληνικής Εκκλησίας και άλλων δογμάτων. Ο πρέσβης της Ελλάδος και το προσωπικό της Ελληνικής Προεβείας έκαναν αισθητή την παρουσία τους.

Στις Ηλιοπική ώρα ο Αρχιεπίσκοπος ευλόγησε το εκκλησίασμα. Χέρια υψώθηκαν, μάτια δάκρυσαν και οι επευφημίες IDENI (ΑΞΙΟΣ) δόνησαν την ατμόσφαιρα για πολλή ώρα.

Η ανάσταση της Ορθόδοξης Εκκλησίας στην Αλβανία ελπίζουμε να βοηθήσει όχι μόνο στην ανασυγκρότηση της Εκκλησίας, αλλά και γενικότερα στην επούλωση των πληγών που κατάφερε η Χοτζική λαίλαπα και ακόμη περισσότερο στην απομάκρυνση της πείνας, της φτώχειας και των κακουχιών που μαστίζουν την Αλβανία.

Άλλωστε η χειρονομία της αλβανικής κυβέρνησης αποβλέπει, όπως πιστεύουμε, σε γόνιμη και ειρηνική συνεργασία με την Αρχιεπισκοπή Αλβανίας.

Στα νέα του καθήκοντα ο Μακαριώτατος Αλβανίας έχει ανάγκη συμπαράστασης ηθικής και στήριξης υλικής από όλους μας.

Η Ελληνική Εκκλησία και η Ελληνική Πολιτεία να συνδράμουν το έργο του σε μια περίοδο που τα ταραγμένα Βαλκάνια συγκλονίζονται από εθνικιστικά κινήματα και εμφύλιους σπαραγμούς και η Αλβανία -και οι δικοί μας άνθρωποι που ζουν

εκεί- περνούν μια από τις πιο δύσκολες περιόδους της ιστορίας τους.

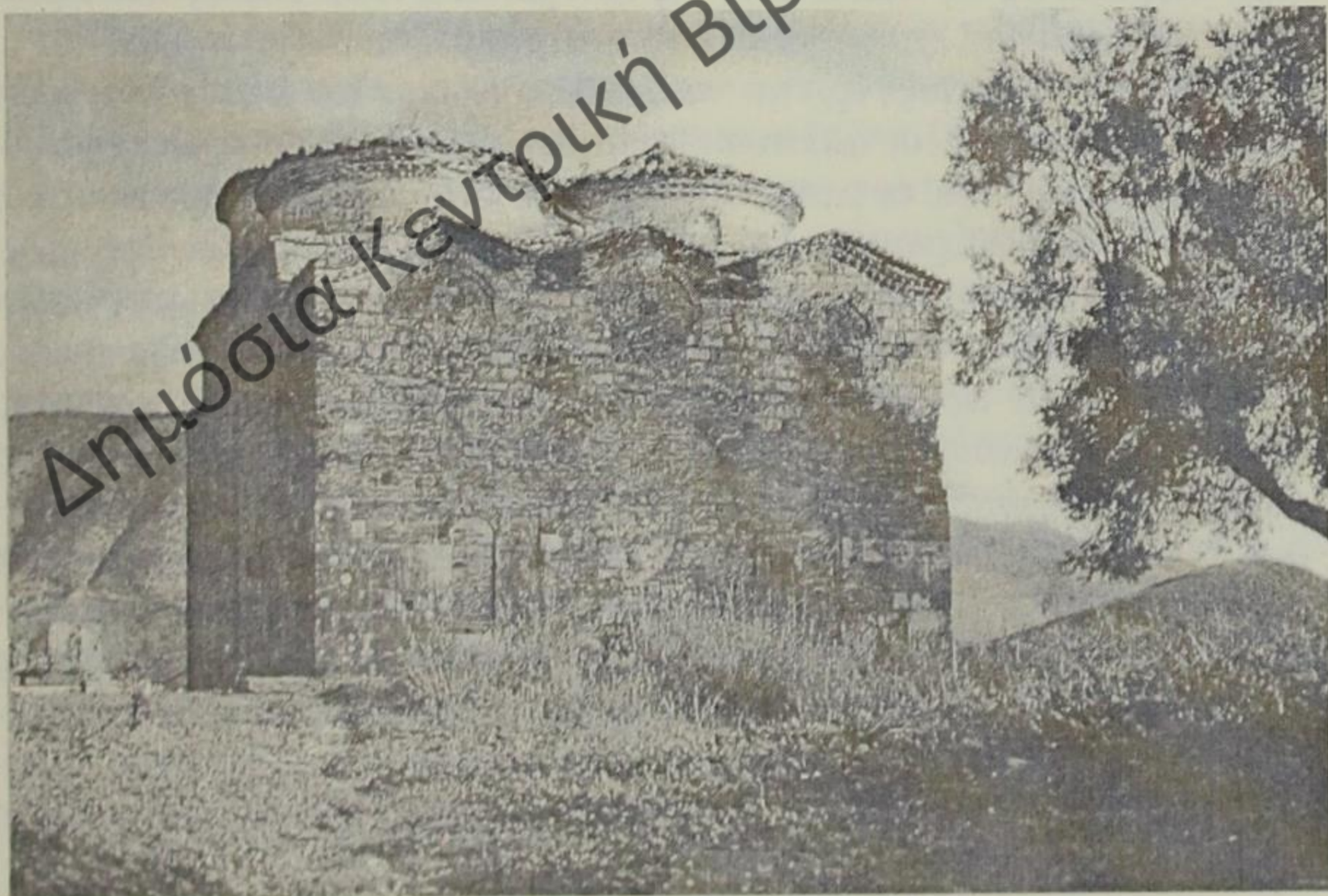
Οι ελάχιστες διαμαρτυρίες κατά την διάρκεια της ιερής τελετής από φανατικούς Αλβανούς δεν αξίζει ο κόπος ούτε να αναφερθούν.

Πιστεύουμε ότι θα απομονωθούν από την αλβανική κυβέρνηση, η οποία στο πρόσωπο του Αρχιεπισκόπου θα βρεί τα στηρίγματα εκείνα που θα βοηθήσουν να γεφυρωθεί το χάσμα της καχυποψίας και θα δημιουργηθούν οι κατάλληλες προϋποθέσεις να πλησιάσουν την Ελλάδα, η οποία ολόθερμα συμπαρίσταται στο δράμα του αλβανικού λαού”.

Στις 6 Νοεμβρίου 1994 πραγματοποιήθηκε δημοψήφισμα για έγκριση σχεδίου Συντάγματος, το οποίο απορρίφτηκε από το εκλογικό σώμα της Αλβανίας.

Στο σχέδιο Συντάγματος φάνηκαν οι αληθινές προθέσεις της αλβανική κυβέρνησης όσο αφορά την Ορθοδοξία στη χώρα και το πρόσωπο του Αρχιεπισκόπου.

Σαφής ήταν η διάταξη της παραγράφου 4 του άρθρου 7 του σχεδίου Συντάγματος, που όριζε ότι “οι αρχηγοί των μεγάλων θρησκευτικών Κοινοτήτων πρέπει να είναι αλβανικής υπηκοότητας, γεννηθέντες στην Αλβανία και με μόνιμη κατοικία σ’ αυτή τα τελευταία 20 χρόνια”, δηλ. ευθεία βολή για την απομάκρυνση του Αναστασίου.

Η μοναστηριακή εκκλησία του Αγίου Νικολάου (13ος αι.) με ιδιότυπη αρχιτεκτονική.

Η βάση του ναού χτίστηκε από κτίσμα της γειτονικής Φοινίκης.

Βρίσκεται στο χωριό Μεσοπόταμο των Αγίων Σαράντα. (Φωτ. Λ. Έβερετ).

Η επιτροπή της Ορθοδόξου Αυτοκεφάλου Εκκλησίας της Αλβανίας απέστειλε το παρακάτω υπόμνημα προς τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας Σάλι Μπερίσα, στον Πρόεδρο της Βουλής Πιέτερ Αρμπόνι και προς τον Πρωθυπουργό της χώρας Αλέξ. Μέξι, στο οποίο εξηγεί τους κινδύνους που αντιμετωπίζει η Ορθοδοξία από την έγκριση του άρθρου 7 του Σχεδίου Συντάγματος:

“Η Ορθόδοξος Αυτοκέφαλος Εκκλησία της Αλβανίας, η μεγαλύτερη και αρχαιότερη χριστιανική Εκκλησία της Αλβανίας, η οποία ύστερα από μισό αιώνα σκληρού διωγμού είχε πλήρως διαλυθεί και τα τελευταία τρία χρόνια βρίσκεται στο στάδιο της ανασυγκροτήσεως, αντιμετωπίζει δυστυχώς και πάλι, σε περίοδο Δημοκρατίας, μια παράδοξη δυσμένεια και, αντί να βοηθείται, οδηγείται εκ νέου σε αδικαιολόγητη ταλαιπωρία.

Συγκεκριμένα, η παράγραφος 4 του άρθρου 7 του Σχεδίου Συντάγματος της Αλβανικής Δημοκρατίας, το οποίο πρόκειται να εγκριθεί με δημοψήφισμα, αναφέρει: “Οι πρόεδροι των μεγάλων θρησκευτικών κοινοτήτων πρέπει να είναι Αλβανοί υπήκοοι, γεννημένοι στην Αλβανία και με συνεχή διαμονή σ’ αυτήν τα 20 τελευταία χρόνια.

Ως αρμόδιο όργανο της Ορθοδόξου Αυτοκεφάλου Εκκλησίας της Αλβανίας, εκφράζοντας τις πεποιθήσεις της συντριπτικής πλειοψηφίας των Ορθοδόξων της Αλβανίας, έχουμε να παρατηρήσουμε τα εξής:

1. Η εν λόγω διάταξη έρχεται σε αντίθεση τόσο με τον τίτλο του άρθρου, “Λαϊκός χαρακτήρας του αλβανικού κράτους”, όσο και με την πρώτη και δεύτερη παράγραφό του, οι οποίες τονίζουν: “1) Στην Αλβανική Δημοκρατία η θρησκεία είναι διαχωρισμένη από το κράτος. 2) Το κράτος διασφαλίζει την ελευθερία των θρησκευτικών πίστεων”. Και τούτο διότι η διάταξη αυτή περιορίζει την ελευθερία των θρησκευτικών κοινοτήτων στην επιλογή της ηγεσίας τους σύμφωνα με τις αντικειμενικές δυνατότητές τους και τις ανάγκες τους. Αποτελεί θεμελιώδες δικαίωμα της ελευθερίας μιας θρησκευτικής κοινότητας να επιλέγει, με βάση τα δικά της κριτήρια και το δικό της πνευματικό συμφέρον, την εκάστοτε ηγεσία της, εφόσον από αυτήν, κατά κανόνα, εξαρτάται η πρόοδος, συχνά και η επιβίωσή της. Συνεπώς, συνιστά περιορισμό της θρησκευτικής ελευθερίας η επιβολή αλλοτρίων κριτηρίων στην εκλογή της ηγεσίας της Ορθοδόξου Εκκλησίας από το κράτος λαϊκό, στο οποίο μάλιστα πλειοψηφούν μέλη άλλης θρησκείας. Και ειδικώς σε περίοδο αμέσως μετά τον πεντηκονταετή διωγμό της θρησκείας, όταν έχει καταστραφεί πλήρως κάθε φυτώριο εκκλησιαστικής ηγεσίας.

Επιτροπή Ορθοδόξου Αυτοκεφάλου
Εκκλησίας της Αλβανίας

Το Σύνταγμα αποδοκιμάστηκε από τον αλβανικό λαό και ο Μακαριώτατος Αναστάσιος συνέχισε το έργο της ανόρθωσης της Ορθοδόξου Εκκλησίας.

Γράφαμε στον τοπικό τύπο των Ιωαννίνων όταν επέκειτο η ψηφοφορία για την έγκριση του Σχεδίου Συντάγματος¹⁵.

“Η οικονομικο-κοινωνική κρίση που μαστίζει την Αλβανία εδώ και χρόνια και η ιδιομορφία του αλβανικού κράτους με την πλήρη καθυστέρηση σε όλους τους τομείς, οδηγεί την αλβανική ηγεσία σε τοποθετήσεις και επιλογές επικίνδυνες. Οι επιλογές αυτές δυσκολεύουν την άμβλυνση των όποιων διαφορών με τις γειτονικές χώρες και ιδιαίτερα με την Ελλάδα και οδηγούν στη λήψη αρνητικών αποφάσεων για την εξομάλυνση των σχέσεων.

Η αλβανική κυβέρνηση μεθοδεύει την απομάκρυνση του Αρχιεπισκόπου Αναστασίου με τις συνταγματικές ρυθμίσεις που προαναγγέλλονται ότι θα εισαχθούν και οι οποίες επηρεάζουν άμεσα την ελεύθερη άσκηση της θρησκευτικής λατρείας στην Αλβανία... Η κατάργηση της θρησκείας για πενήντα χρόνια, ασφαλώς απώτερος στόχος είχε την αλβανοποίηση των Ελλήνων με την άμβλυνση της φυλετικής και θρησκευτικής συνείδησης και την αφομοίωσή τους με τους Αλβανούς. Οι στόχοι αυτοί απέτυχαν και τώρα επιδιώκεται με άλλα μέσα και άλλους τρόπους η υποβάθμιση των ορθοδόξων, γεγονός που πλήττει την ενότητα του αλβανικού λαού. Η απομάκρυνση του Αρχιεπισκόπου Αναστασίου - αν τελικά πραγματοποιηθεί - δεν θα έχει μόνον δυσμενείς επιπτώσεις στις σχέσεις των δύο χωρών, αλλά εγκυμονεί μελλοντικούς κινδύνους και για την ύπαρξη της Ορθοδοξίας στην Αλβανία και για την αδελφική συμβίωση όλων των Αλβανών πολιτών...”

Ανάγκη, προκειμένου να ασκήσει το ρόλο της η Ορθόδοξη Εκκλησία της Αλβανίας, να κατοχυρωθούν όλα τα ανθρώπια και θρησκευτικά δικαιώματα, όπως καθορίζονται από διεθνείς οργανισμούς και διεθνείς συνθήκες.

Μια έστω και κατά προσέγγιση, αριθμητική εκτίμηση των Ορθοδόξων στην Αλβανία, θα ήταν άκρως παρακινδυνευμένη, αν όχι αδύνατη, αφού και σήμερα ακόμη, μετά την ρευστότητα και τη σύγχυση της θρησκευτικής συνείδησης, που ακολούθησε η πολιτική του Χότζα, η πλειονότητα των Αλβανών δηλώνουν άθεοι. Μια τέτοια προσέγγιση “θρησκευτικής απογραφής του πληθυσμού στην Αλβανία ενέχει σοβαρούς κινδύνους ανακρίβειας” γράφουν οι Θ. Βερέμης, Θ. Κουλουμπής και Η. Νικολόπουλος¹⁶.

15. Νίκου Υφαντή, στον “Πρωινό Λόγο” Ιωαννίνων, φύλλο 11.389, Πέμπτη 27 Οκτωβρίου 1994.

16. Θ. Βερέμης, Θ. Κουλουμπής, Η. Νικολόπουλος (επιμέλεια), Ο Ελληνισμός της Αλβανίας, του τμήματος πολιτικής επιστήμης και δημοσίας διοίκησης του Πανεπιστημίου Αθηνών, Ι. Σιδέρης, Αθήνα 1995, σ. 161 και εξής:

Χαρακτηριστική της θρησκευτικής χαλαρότητας που παρατηρείται σήμερα στην Αλβανία είναι και το παρακάτω παράδειγμα, όπως μας είπε Αλβανός από το Μπεράτι, ηλικίας 35 ετών.

Όταν ρωτήθηκε αν πιστεύει στο θεό και σε ποιά θρησκεία ανήκει, μας απάντησε:

“Το όνομά μου στην Αλβανία είναι Αλμπερτ. Όταν ταξίδεψα για εξασφάλιση εργασίας στην Τουρκία (εργάστηκε για αρκετό διάστημα στην Κωνσταντινούπολη), πήρα το όνομα Ιμπραήμ, γιατί εκεί έπρεπε να φανώ ότι είμαι μουσουλμάνος, διαφορετικά δεν εύρισκα εργασία.

Η Τουρκία όμως είναι πολύ φτωχή και δεν μπόρεσα να εξοικονομήσω ούτε τα έξοδα της επιστροφής.

Αναγκάστηκα, με πολλούς κινδύνους, να έρθω στην Ελλάδα, που οι όροι εργασίας είναι πιο ευνοϊκοί και μπόρεσα σε μικρό χρονικό διάστημα να εξασφαλίσω κάποια χρήματα για την οικογένειά μου. Εδώ όμως επήρα το όνομα Σπύρος και έλεγα παντού ότι είμαι ορθόδοξος.

Βασικά μεγάλωσα χωρίς θεό και δεν πολυπιστώ σε θρησκείες και θεούς”.

Γίνεται φανερό πόσο δύσκολη είναι η εξαγωγή συμπερασμάτων, όσο αφορά την καταγραφή του ορθόδοξου στοιχείου στην Αλβανία.

Θα χρειαστούν ίσως αρκετά χρόνια και σκληρή δουλειά και από το ελληνικό κράτος και από άλλους δημόσιους φορείς, για να αποκτήσουμε ακριβή εικόνα των θρησκευτικών πεποιθήσεων των κατοίκων της Αλβανίας.

3. Εθνολογική κατάσταση Βορ. Ηπείρου

Κατά τον Ε. Roujage, η Ήπειρος, πριν από έναν αιώνα (τέλος 19ου και αρχές 20ού), περιλαμβανομένων και των Επαρχιών Αργυροκάστρου, Δελβίνου, Παρναμυθιάς, Λιαμπουριάς και Αυλώνας, είχε συνολικά 64.032 οικογένειες. Από αυτές 42.632 ήταν χριστιανικές και 22.400 μουσουλμανικές. Λογαριάζοντας δε ο συγγραφέας πέντε μέλη για κάθε οικογένεια υπολογίζει τους μεν χριστινούς σε 221.150 τους δε μουσουλμάνους σε 110.000¹⁷.

Θα πρέπει να διευκρινίσουμε ότι το Βιλαέτι Ιωαννίνων (Γεν. Διοίκηση Ιωαννίνων) περιλάμβανε και τις επαρχίες Λεσκοβικίου, Αργυροκάστρου, Πρεμετής, Δελβίνου, Χειμάρας και Τεπελενίου.

Ο Ιταλός G. Virgili, δίνοντας στατιστικά στοιχεία μεταξύ Ελλήνων και μουσουλμάνων στην Ήπειρο, αναγνωρίζει την ελληνικότητα της περιοχής βορειότε-

17. Περιοδ. “Παρνασσός”, 1878, σ. 150-151 και Ν.Β. Πατσέλη, όπ. π. σ. 30-31.

ρα της Χειμάρας, γράφοντας ότι: “συμπαγείς ελληνικάί μάζαι υφίστανται εις το τρίγωνον Αυλών-Βεράτι-Σκούμπη”.

Άλλος Ιταλός συγγραφέας, ο Baldacci, γράφει ότι οι μεν χριστιανοί στην Ήπειρο -περιλαμβάνονται και οι παραπάνω επαρχίες της Βορ. Ηπείρου- το 1900 ανέρχονταν σε 267.314 και οι μουσουλμάνοι σε 228.346¹⁸.

Τουριστική στατιστική του 1909 η οποία καταρτίστηκε απο την Τουρκική Κυβέρνηση, έδινε για το αμφισβητούμενο τμήμα της Βορ. Ηπείρου Έλληνες 128.050, ποσοστό 57,7% και μουσουλμάνους 95.561, ποσοστό 42,3%.

Βέβαια σ' αυτόν τον πίνακα δεν πρέπει να στηριχτούμε, γιατί καταρτίστηκε σε μια εποχή που στην Τουρκία μετά την επανάσταση, επικρατούσε πνεύμα ανθελληνικό.

Κατά τον Ελβετό Arige το 1913 οι Έλληνες της Βορείου Ηπείρου αποτελούσαν το 60% του πληθυσμού. Μάλιστα ο Arige διαβεβαίωνε ότι ανάμεσα στην Αυλώνα και στο Βεράτιο υπήρχαν 50.000 Έλληνες, που έφευγαν έξω από τα τότε σύνορα¹⁹.

Με την γλώσσα των αριθμών και μάλιστα από στατιστικές προερχόμενες από ξένους, εχθρικά διακείμενους προς την Ελλάδα, αποδεικνύεται ότι τα ελληνικά σύνορα έπρεπε να βρίσκονται στο Γενούσο ποταμό, όπως θα αποδείξουμε και πιο κάτω με τα στατιστικά στοιχεία στη πληθυσμιακή σύνθεση της περιοχής.

Για τον εθνολογικό χαρακτήρα των Ηπειρωτών αντλούμε ορισμένα στοιχεία από το περισπούδαστο έργο του Αλέξ. Παπαδόπουλου “Ο Αλβανικός Εθνικισμός και ο Οικουμενικός Ελληνισμός”²⁰.

“Είναι χρήσιμο να παρατεθούν ενδεικτικά στο σημείο αυτό ορισμένες απόψεις επιφανών συγγραφέων, σχετικά με τον εθνολογικό χαρακτήρα της Ηπείρου. Ο Ιταλός ιστορικός Giovanni Virgili, το 1908 αναφέρει: “Ούτε η κυριαρχία των Παλαιολόγων, ούτε η προσωρινή των Ιταλών Δεσποτών, ούτε η Τουρκική κατάκτηση στάθηκαν ικανές να τεμαχίσουν την ενότητα και την ελληνική εθνική υφή των Ηπειρωτών...”. Στη δε σελίδα 294 παραθέτει:

“Παρά την έντονη ανθελληνική πολιτική της Τουρκίας στην Ήπειρο, που ευνοήθηκε και από τη ρουμανική συνεργασία, ο ελληνισμός κατόρθωσε να κρατήσει τις παλιές θέσεις του και η οθωμανική πολιτική δεν ηδυνήθη να εξαλείψει από την Ήπειρο τον ελληνικό της χαρακτήρα, που τη διακρίνει πολιτικώς και κοινωνικώς

18. Νικ. Β. Πατσέλη, όπ. π., σ. 31. Πρβ. και “Bolletino della Societa Geografica Italiana”, 1900.

19. Ν.Β. Πατσέλη, όπ. π., σ. 32 πρβ. και Αραβαντινού, Χρονογραφία Α', σελ. 166.

20. Αλέξ. Παπαδόπουλου, Ο Αλβανικός Εθνικισμός και ο Οικουμενικός Ελληνισμός - “Απειρος” χώρα, εκδόσεις “Νέα Σύνορα - Α. Α. Λιβάνη”, β' έκδοση, Αθήνα 1992, σελ. 85 και εξής.

από την Αλβανία”.

Και παρακάτω συμπληρώνει ο Αλέξ. Παπαδόπουλος την παράθεση γνωμών ξένων συγγραφέων για το ενιαίο και την ελληνικότητα της Ηπείρου:

“Κατά τον καθηγητή *Smith* οι Ηπειρώτες είναι “ό,τι ελληνικότερον, η δε επαρχία της Ηπείρου καθ’ ολοκληρίαν ελληνική”.

Ο Άγγλος *V.S. Caillard*, φίλος του Γλάδστωνος ο οποίος απεστάλη στην Ήπειρο μετά το Συνέδριο του Βερολίνου (1878), γράφει:

“Δεν γνωρίζω επαρχία περισσότερο ελληνική από την Ήπειρο ως προς τον αριθμό του πληθυσμού, τη γλώσσα, τη διάνοια, την εμπορική, ναυτική και μηχανική κίνηση, με μια λέξη ό,τι αποτελούν τα αληθινά χαρακτηριστικά μιας ενότητας”.

Ο *Rougueville* (ιστορία της Ελλάδος, βιβλ. Ι. Κεφ. Ι, σελ. 3) λέγει “Αυθαιρέτως η Νότιος Αλβανία λέγεται Αλβανία”.

Τέλος ο *Rene Ryux* έγραφε στην εφημερίδα “Χρόνος των Παρισίων” το 1913: “... Τα εδάφη της Ηπείρου, άτινα η Ρώμη θα ήθελε περιλαμβανόμενα εις την μέλλουσα Αλβανία, είναι εστία αδαμάστου ελληνισμού”.

“Παρά τη σαφή επιστημονική εκκαθάριση του θέματος από διάσημους της εποχής εκείνης σχετικά με την ελληνικότητα και τα γεωγραφικά όρια της Ηπείρου - συμπεραίνει ο Αλέξ. Παπαδόπουλος - η λύση η οποία αρχικά επετεύχθη, όπως προαναφέρθηκε, με το πρωτόκολλο της Κέρκυρας, το Μάιο του 1914, δεν είχε συνέχεια”.

Όπως προαναφέρθηκε οι πιο σημαντικές αλβανικές φυλές είναι των Γκέγκηδων και των Τόσκηδων. Οι Γκέγκηδες βόρεια του Σκούμπε ποταμού, από πολλούς θεωρούνται απόγονοι των αρχαίων Ιλλυριών. Οι Τόσκηδες νότια του Σκούμπε θεωρούνται απόγονοι των Πελασγών.

Οι Γκέγκηδες κατά τον Π. Κουγιτέα και τον Αθ. Σταγειριώτη²¹ είναι βραχυκέφαλοι, ξανθοί, με γαλανά μάτια, οι δε Τόσκηδες δολιχοκέφαλοι, με ελληνικά χαρακτηριστικά. Από τον χαρακτήρα και τα έθιμα οι Τόσκηδες θεωρούνται αυτόχθονες Έλληνες.

Ακόμη και ως προς το γλωσσικό ιδίωμα διαφέρουν οι Γκέγκηδες από τους Τόσκηδες. Οι διαφορές τους μάλιστα φτάνουν σε σημείο να μην μπορούν να συνεννοηθούν οι Βόρειοι με τους Νότιους.

Γενικά, κατά τον Τάκη Σιωμόπουλο, Αλβανοί και Έλληνες είναι συγγενικά φύλα. “Η στενή συγγένεια και η έλλειψη αλβανικής φιλολογίας έκαμε τους Αλβανούς να μην αισθάνονται φυλετική διάκριση από τους Έλληνες. Έως τα τέλη του περασμένου αιώνα δεν υπήρξε σχεδόν καμιά φυλετική διάκριση. “Μια τριχά μας

21. Π. Κουγιτέα, Πραγματεία εθνολογική κλπ. της Ηπείρου - Αλβανίας, Αθήναι 1905 και Αθ. Σταγειριώτου, Ηπειρωτική, Βιέννη 1819

χωρίζει” έλεγαν συχνά και Αλβανοί μουσουλμάνοι”²².

Φυλετική διάκριση, σε μεγάλο μάλιστα βαθμό, πρέπει να γίνει με τους Βόρειους Αλβανούς, που, ίσως, να είναι λείψανα λαών που ζούσαν στα Βαλκάνια και οι οποίοι κατά τα μεσαιωνικά χρόνια, πιεζόμενοι από διάφορους εισβολείς εγκατέλειψαν τον τόπο τους και εγκαταστάθηκαν στη Βόρειο Αλβανία. Ίσως ακόμη να είναι ντόπιοι, οι οποίοι όμως δεν ήλθαν σε επαφή και επικοινωνία με τους Έλληνες.

Οι Αλβανοί στερούνται των στοιχείων εκείνων που απαρτίζουν την έννοια του Έθνους, όπως είναι το κοινό ιστορικό παρελθόν, τα κοινά στοιχεία πολιτισμού, ακόμη και η κοινή γλώσσα και θρησκεία. Τέτοια στοιχεία δεν έχουν να παρουσιάσουν μέχρι την ίδρυση του αλβανικού Κράτους. “Ειδικότερα -γράφει ο Σπύρος Στούπης- δεν είχαν ούτε εθνική, ούτε θρησκευτική, ούτε γλωσσική ενότητα. Ολιγάριθμοι, διηρημένοι σε φυλές και εγκατεστημένοι σε μια από τις αγριότερες περιοχές της Ευρώπης και κατατρουχόμενοι από εσωτερική κακοδαιμονία δεν κατόρθωσαν ούτε να ολοκληρώσουν δικό τους πολιτισμό, ούτε να αποτελέσουν Κράτος βιώσιμο, αναξάρτητο”²³.

4. Ο ρόλος της ελληνικής γλώσσας στην Αλβανία

Από την εποχή του Δεσποτάτου μέχρι και την απελευθέρωση (1913) η ενιαία Ήπειρος πρωτοστατούσε στην πνευματική κίνηση του ελληνισμού. Σ’ αυτό βοήθησε και η ελληνική γλώσσα που τη μιλούσαν σε ολόκληρη τη σημερινή Αλβανία.

Είναι γνωστό ότι μέχρι το 1876 στα Γιάννινα εκδίδονταν οι εφημερίδες στα ελληνικά και τουρκικά μόνο με ελληνικούς χαρακτήρες. Η τουρκική διοίκηση μέχρι το 1865 χρησιμοποιούσε την ελληνική και επίσης η επίσημη γλώσσα των δικαστηρίων ως το 1881 ήταν η ελληνική.

Ο Ευάγγελος Μπόγκας βρήκε ότι οι ξενικές λέξεις στην Ήπειρο από την Άρτα και την Πρέβεζα μέχρι το Αργυρόκαστρο και τη Χειμάρα δεν ξεπερνούσαν τις 550, μεταξύ των 10.000 και παραπάνω ελληνικών λέξεων. Και οι πιο πολλές από τις ξενικές αυτές λέξεις ήταν τουρκικές²⁴.

“Ο Τόπος -γράφει ο Σπ. Στούπης²⁵- αν και κατελήφθη από Σλαβικές φυλές, αν και εγεινίαζε με άλλους αλλογλώσσους λαούς διετήρησε άφθαρτη την ελληνική του γλώσσα την οποία μετέδωσε και στους κατακτητές, πράγμα που αποδεικνύει ότι η ελληνική

22. Τ. Σιωμόπουλου, Αλβανοί και Έλληνες, στην Ηπ. Εστία, 1974, σελ. 290.

23. Σπύρου Στούπη, Ηπειρώτες και Αλβανοί, εκδόσεις ΙΒΕ, 1976, σελ. 90-91.

24. Ευάγγ. Μπόγκα, Τα γλωσσικά ιδιώματα της Ηπείρου, έκδοση Ε.Η.Μ., Ιωάννινα, 1966.

25. Σπ. Στούπη, Βήσσανη (Ιστορικά-Ονοματολογικά-Λαογραφικά), σ. 284.

γλώσσα κυριαρχούσε πάντοτε και ότι οι ξενόγλωσσοι μη έχοντας ή μη μπορώντας να χρησιμοποιήσουν δική τους γραπτή γλώσσα, χρησιμοποιούσαν στις συναλλαγές τους την ελληνική και έτσι υπέστησαν σιγά-σιγά ελληνική αφομοίωση”.

Είναι γνωστό άλλωστε ότι οι Τούρκοι της Κόνιτσας, της Βοστίνας (Πωγωνιανής) και άλλων περιοχών, ακόμη και οι Τουρκαλβανοί Καραμουρατάδες της Μεσσαριάς (περιοχή απέναντι από τη Μονή Μολυβδοσκεπάστου), είχαν μητρική τους γλώσσα την ελληνική και οι τουρκάλες με ελληνικά τραγούδια νανούριζαν τα μωρά τους.

Μια πρώτη προσπάθεια για την καθιέρωση γραπτής αλβανικής γλώσσας έγινε το 1845 από έναν Μπουλούκμπαση από το Βυθοκούκι της Κορυτσάς, ο οποίος επινόησε και δικό του αλφάβητο, το οποίο όμως δεν καθιερώθηκε²⁶.

Στα 1869-1870 ένας όμιλος Αλβανών έκαμε δεκτό αλβανικό αλφάβητο και εκδόθηκε στην Κωνσταντινούπολη το πρώτο αλβανικό διδακτικό βιβλίο. “Μέχρι τότε και πολύ αργότερα (1909), έως ότου επιβληθεί και ανδρωθεί η γραπτή αλβανική, οι Αλβανοί μάθαιναν γράμματα στα ελληνικά σχολεία. Άλλα σχολεία δεν υπήρχαν”²⁷.

Γύρω στα 1920 ο Θεοφάνης Μαυρομάτης, γνωστός ως Φαν. Νόλι, μετέφρασε στα Αλβανικά τα ιερά βιβλία και το πρώτο Ευαγγέλιο.

Θεωρείται ο στυλοβάτης της αλβανικής ανεξαρτησίας.

Σχετικά με τη διάδοση της νέας αλβανικής γραπτής γλώσσας, σημαντικό ρόλο έπαιξε ο Αλβανικός Σύνδεσμος της Πρισερένης (1878).

Όπως αναφέρθηκε όλοι οι επιφανείς Αλβανοί που συνετέλεσαν στην ίδρυση αλβανικού κράτους είχαν ελληνική παιδεία και μόρφωση.

Ο Ισμαήλ Κεμάλ Βλιώρας, ο εθνάρχης της Αλβανίας, ήταν απόφοιτος της Ζωσιμαίας Σχολής Ιωαννίνων. Επίσης ο δημιουργός της αλβανικής ποίησης και φιλολογίας Νάϊμ Φράσαρι και οι αδελφοί του Αβδούλ και Σαμίτ είχαν αποφοιτήσει από τη Ζωσιμαία Σχολή.

“Στη Βόρειο Ήπειρο -γράφει ο Σπ. Στούπης- κυριαρχούσε σ’ όλες τις εκδηλώσεις της ζωής θρησκευτικές, κοινωνικές, εμπορικές κλπ. μέχρι του Βαλκανοτουρκικού πολέμου (1912-1913) παντού, με όλη τη σημασία της λέξεως, ελληνισμός και ελληνική γλώσσα. Δεν υπήρχε άλλωστε, μέχρι του τέλους του περασμένου αιώνας αλβανική φιλοσοφία, συνέπεια της ελλείψεως αλβανικής γραπτής γλώσσας”²⁸.

Ο Αλέξ Παπαδόπουλος²⁹ αναρωτιέται ποιοί ήταν οι λόγοι που οδήγησαν στη μη επιβολή του ελληνικού αλφαβήτου στην Αλβανία, τη στιγμή που έντονη ήταν η

26. Σπ. Στούπη, Έλληνες και Αλβανοί, Εκδόσεις, Ι.Β.Ε., Ιωάννινα 1976, σ. 107.

27. Σπ. Στούπη, όπ. π. σ. 107.

28. Σπ. Στούπη όπ. π. σ. 91-92.

29. Αλέξ. Παπαδόπουλου, όπ. π. σ. 42 και εξής

παρουσία του ελληνικού πνεύματος στην περίοδο της αλβανικής αναγέννησης.

Στο Βορρά, βέβαια, πολύ γρήγορα οι Γκέγκηδες έκαναν χρήση του λατινικού αλφαβήτου κάτω από την επίδραση των καθολικών μισιτών.

Οι Τόσκηδες όμως του νότου, όπως προαναφέρθηκε, είχαν την ελληνική γραπτή γλώσσα και αυτή χρησιμοποιούσαν στα έγγρατά τους και στις καθημερινές τους συναλλαγές. Ο Αλή Πασάς στα ελληνικά αλληλογραφούσε με επίσημες ευρωπαϊκές κυβερνήσεις και στα ελληνικά σχολεία φοιτούσαν τα παιδιά των Αλβανών, πολλά από τα οποία ανέλαβαν υψηλές θέσεις.

Παρόλες τις προσπάθειες που κατέβαλαν για την καθιέρωση του ελληνικού αλφαβήτου στην Αλβανία εξέχουσες πνευματικές προσωπικότητες της εποχής, όπως ο Κ. Χριστοφορίδης που εξέδωσε το “Ελληνοαλβανικό Λεξικό”, ο Γ. Βρεϊτός από την Πρεσταίνη, ο Δημήτριος Καμάρδας από την Κάτω Ιταλία, ο Δ. Καπικιώρης και πολλοί άλλοι, τελικά (1881) επικράτησε το λατινικό αλφάβητο, υπό την προπαγανδιστική επίδραση του Βατικανού για λόγους θρησκευτικούς και επεκτατικούς.

Επομένως δεν είναι ανεξήγητη η επίσημη καθιέρωση του λατινικού αλφαβήτου στην αλβανική γλώσσα το 1912, δεδομένης μάλιστα και της ελληνικής αδράνειας, λόγω της γνωστής εσωτερικής τριβής μεταξύ των καθαρευουσιάνων και των δημοτικιστικών.

“Η κυριαρχία του ελληνικού πολιτισμού γράφει ο Αλέξ. Παπαδόπουλος- κατά το μεγαλύτερο χρονικό διάστημα της αλβανικής “αφύπνισης” ήταν τόσο εμφανής λόγω της επικρατούσης ελληνικής γλώσσας, ώστε να θεωρείται “Εθνική ήττα” η καθιέρωση του λατινικού αλφαβήτου στη χώρα αυτή... Φαντάζεται κανείς τι θα κατορθώναμε αν είχαμε ως έθνος γλώσσα κοινή την κρίσιμη εκείνη περίοδο, γραμματική οργάνωση κι επιβεβλημένη μεταξύ των ελληνόφωνων εκείνων πληθυσμών. Η γλώσσα θα είναι πάλι εκείνη που θα προσδιορίσει αποφασιστικά το μέλλον του έθνους μας στο σημερινό του χώρο, που η ιστορία περιόρισε και συνέθλιψε”. Και καταλήγει ο Αλέξ. Παπαδόπουλος: “Δυστυχώς η έλλειψη εθνικού προσανατολισμού του μητροπολιτικού κέντρου μετά την απελευθέρωση οδήγησε στις μεγάλες “εθνικές απώλειες” των αρχών του αιώνα, με τους ισχυρούς κραδασμούς και αντικτύπους που βιώνουμε μέχρι τις μέρες μας”³⁰.

Απόλυτα ορθή η κριτική που κάνει ο συγγραφέας της “Απείρου Χώρας”. Πράγματι η προσκόλληση στο παρελθόν, η προγονολατρεία, οι αντιφάσεις, οι εσωτερικές έριδες, η εσωστρέφεια, ο σχολαστικισμός των λογίων, η μη αποδοχή από τότε της κοινής γλώσσας που μιλιόταν από πλατιά στρώματα σε ολόκληρη τη Βαλκανική, η συνεχής γλωσσική υποχώρηση του ελληνισμού, με παράλληλη εθνο-

30. Αλέξ. Παπαδόπουλου, όπ. π. σ. 46, 50, 53.

λογική υποχώρηση, οδήγησαν τον ελληνισμό σε κατάσταση άμυνας απέναντι όλων εκείνων που υποβλέπουν “την κυριαρχία του ελληνικού πολιτισμού” και την εθνική μας οντότητα.

Θα προχωρήσουμε όμως και σε κάποιες σημερινές διαπιστώσεις για τον ρόλο του επίσημου ελληνικού κράτους στον αλβανικό χώρο που ζουν συμπαγείς ελληνικοί πληθυσμοί, διαπιστώσεις που δεν απέχουν και πολύ από την πολιτική της προεπαναστατικής περιόδου, με όλα τα γνωστά καταστροφικά αποτελέσματα.

Ουσιαστικά μετά την κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού στην Αλβανία, από ελληνικής πλευράς δεν πραγματοποιήθηκαν οι αναγκαίες τομές που θα συγκρατούσαν τους Έλληνες στις πατρογονικές τους εστίες και θα δημιουργούσαν τις απαραίτητες προϋποθέσεις για ηθική, πολιτιστική και οικονομική ανάκαμψη της χώρας γενικότερα.

Μερικές αποσπασματικές ενέργειες, σχεδόν απρογραμμάτιστες, ανθρωπιστική βοήθεια που δεν μπόρεσε να “χορτάσει” το αδηφάγο αλβανικό κράτος, υπαναχωρήσεις και παλινωδίες, χωρίς σταθερή και αποφασιστική πολιτική, χαρακτηρίζουν τα τελευταία χρόνια.

Γράφαμε το 1994, τα οποία θεωρούμε και σήμερα άκρως επίκαιρα και κατατοπιστικά, για την ουσιαστική αρωγή που οφείλουμε να προσφέρουμε στους συνέλληνες της βορείου Ηπείρου³¹:

“Ο σεβασμός των δικαιωμάτων των ομογενών μας απαιτεί συνεργασία σε θέματα πολιτισμού, εκπαίδευσης, επαγγελματικής κατάρτισης, με παράλληλη ανάπτυξη επιχειρηματικών δραστηριοτήτων, γεγονός που θα συντείνει στην γενικότερη ανάκαμψη της χώρας και θα υποβοηθήσει στον τερματισμό του χάους και της σύγχυσης... Το “μείζον θέμα” είναι οι Έλληνες δάσκαλοι και καθηγητές που διδάσκουν σε “μειονοτικά” σχολεία. Χωρίς πνευματική στήριξη και ενίσχυση της ελληνικής γλώσσας και ιστορίας δεν είναι σε θέση να επιτελέσουν το τεράστιο έργο που επιτέθηκαν, παρότι οι ίδιοι και ζήλο και διάθεση επιδεικνύουν...

Συνεχή εκπαιδευτικά σεμινάρια, επανασύνδεση με τον ελληνικό πολιτισμό και την ελληνική γλώσσα, διδασκαλία της ελληνικής ιστορίας και της ιστορίας της ιδιαίτερης πατρίδας τους, αναπτέρωση του ηθικού και ενίσχυση με κάποιο επιμίσθιο, ίσως σταθούν ικανοί οι δάσκαλοί μας να επιδράσουν και έξω από τις σχολικές αίθουσες στο ευρύτερο κοινωνικό τους περιβάλλον και να εξεύρουν τρόπους πειστικούς για την ανακοπή της ακατάσχετης αιμορραγίας, της φυγής προς την Ελλάδα. Και οι δάσκαλοι, κατασκευάσματα του μαζανθρωπικού συστήματος, είναι κουρασμένοι, ρυτιδωμένοι με βλέμματα απλανή και απορημένα. Οι περισσότεροι άρρωστοι, αποφασισμένοι όμως να

31. Νίκου Θ. Υφαντή, Συμβολή στον Αυτονομιακό Αγώνα της Βορείου Ηπείρου, Δεσμεύσεις και προοπτικές I.B.E. Ιωάννινα 1994, σ. 122, 123.

ανανεωθούν πνευματικά και να πλουτίσουν τις γνώσεις τους από την Ελλάδα του χθες και του σήμερα. Είναι οι νέοι ιεραπόστολοι του ελληνισμού και κάθε βοήθεια προς τους ίδιους και το ιεραποστολικό τους έργο είναι αναγκαία και εθνικά επιβεβλημένη... Η ελληνική γλώσσα δεν διδάσκεται ή διδάσκεται κατά τρόπο υποτυπώδη μόνο στις αυθαίρετα χαρακτηρισμένες ελληνικές ζώνες. Στις άλλες περιοχές στη Χειμάρα, στην Πρεμετή, την Κορυτσά, το Λεσκοβίκι και τις άλλες μεγάλες πόλεις που ζουν Έλληνες δεν διδάσκεται καθόλου, με αποτέλεσμα τα Ελληνόπουλα να χάνουν τη μητρική τους γλώσσα. Η ελληνική γλώσσα, αυτοδίδακτη στις περισσότερες περιπτώσεις, κράτησε ζωντανές τις ελληνικές συνειδήσεις, αποτέλεσε και αποτελεί τον συνδετικό κρίκο, τον "ομφάλιο λώρο" με τη μητέρα Ελλάδα. Τα 45 χρόνια της Τυραννίας θυμίζουν τα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Όπως τότε έτσι και σ' αυτά τα χρόνια λειτούργησαν "κρυφά σχολεία" και διατήρησαν άσβηστες τις ελληνικές ψυχές. Και σήμερα ακόμη τα Ελληνόπουλα υποχρεώνονται να φοιτούν σε "κρυφά σχολεία". Διδακτήρια ερειπωμένα, χωρίς παράθυρα, χωρίς θρανία, εκτεθειμένα στο κρύο και τη βροχή, χωρίς θέρμανση, με πρωτόγονες τουαλέτες. Πως μπορούν να ανταποκριθούν στις υποχρεώσεις τους;

Για τα θέματα όμως αυτά, τα σχολεία, τους δασκάλους, τις υποχρεώσεις του επίσημου ελληνικού κράτους απέναντι εκείνων που σταθήκαν θεματοφύλακες στα βόρεια σύνορά μας, θα γίνει λόγος παρακάτω.

Δεσβιτσάνη, το κεφαλοχώρι της Δ(ε)ρόπολης. Στο βάθος απλώνεται ο κάμπος της Δ(ε)ρόπολης, ο Δρίνος ποταμός και απέναντι η Σούχα και τα στενά της Γκρίκας, που οδηγούν στο Πάνω (Μικρό Πωγώνι) (Φωτ. Α. Έβερετ)

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΜΕΤΑ ΤΟΥΣ ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΥΣ
ΠΟΛΕΜΟΥΣ (1912-1944) Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥ ΕΜΒΕΡ
ΧΟΤΖΑ ΚΑΙ ΤΩΝ ΔΙΑΔΟΧΩΝ ΤΟΥ (1944-1989)
Η ΚΑΤΑΡΡΕΥΣΗ ΤΟΥ ΥΠΑΡΧΟΝΤΟΣ ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΥ -
ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΜΕΙΟΝΟΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Κεφάλαιο Πρώτο

Τα Γεγονότα μετά τους Βαλκανικούς πολέμους (1912-1944)

- Αδρομερής ιστορική αναδρομή
- Τα νεότερα χρόνια
- Γλωσσικές επιδράσεις - Ανθρωπολογικές διακρίσεις
- Η προέλευση των ονομάτων Αλβανία - Αλβανός, Σκίπερι-Σκιπετάο, Αρμπέρι - Αρμπερόρ, Αρβανίτης
- Η γλώσσα των Ελλήνων Αρβανιτών
- Η Ελληνική συνείδηση των Ελλήνων Αρβανιτών
- Στατιστικά στοιχεία

1. Αδρομερής ιστορική αναδρομή

"Σβησμένες όλες οι φωνές
οι πλαστρος μεσ' τη χώρα"

Μ' αυτούς τους θλιβερούς στίχους ο εθνικός μας ποιητής Κωστής Παλαμάς μοιρολογούσε τις φωνές που έσβησαν και όλο σβήνουν.

Ο λόγος για την Ήπειρο και το Βόρειο αδιάσπαστο κομμάτι της, που ανήκει στην Αλβανική Επικράτεια. Είναι δεδομένη η διαχρονική παρουσία της Ηπείρου στον ελλαδικό χώρο και από πολλές έγκυρες επιστημονικές πηγές αποκαλυπτική.

Από την αρχαιότητα εκτεινόταν μέχρι τον Γενούσο (Σκούμπι ποταμό) προς Βορρά και τον Αμβρακικό κόλπο προς Νότο.

Ο Στράβων, που έζησε στα χρόνια του Χριστού, τοποθετεί τα όρια της Ηπείρου βορειότερα της Εγνατίας οδού (via Egnatia)¹ και ο Πτολεμαίος γράφει:

"Αρχά Ελλάδος από Ωρυκίας και αρχέγονος Ελλάς Ήπειρος"². Η γραμμή ασφαλείας είναι εκείνο του Γενούσου Ποταμού, που διαγράφεται όχι μόνο από τη μορφολογία του εδάφους, αλλά και από τα εθνολογικά, λαογραφικά και ανθρω-

1. Στράβων, 2,322

2. Πτολεμαίος, Βιβλ. Γαε κεφ. 13.

πολογικά στοιχεία.

Τρία θεωρούνται τα κυριότερα έθνη που επικράτησαν στον Ηπειρωτικό χώρο κατά την αρχαιότητα. Παλιότερα οι Θεσπρωτοί, αργότερα (6ος και 5ος π.χ. αι.) οι Χάονες και τελευταίοι (4ος και 3ος αι.) οι Μολοσσοί. Να αναφέρουμε και τους Αντιτάνες (στην κοιλάδα του Άψου και Αώου ποταμού).

Από την επικράτηση των Μολοσσών (375 π.Χ) συμπύχθηκαν στη "Συμμαχία των Ηπειρωτών". Από τότε όλα τα Ηπειρωτικά Έθνη ονομάζονται "Ηπειρώται" και στα νομίσματα τέθηκε η λέξη "Απειρωτάν". Έτσι ολοκληρώθηκε η εθνική συνείδηση και ο ελληνικός εθνολογικός χαρακτήρας όλων των Εθνών, που κατοικούσαν την Ηπειρωτική χώρα.

Ρωμαίοι, Τούρκοι, Σλάβοι και άλλοι κατακτητές δε μπόρεσαν να μεταβάλλουν την εθνική υπόσταση των Ηπειρωτών.

Στα βίαια μέσα και τις ωμές πιέσεις ορθώνεται η επιμονή, η πίστη και η ηθική αντίσταση των Ηπειρωτών, που καλλιέργησε ο Εθναπόστολος Κοσμάς ο Αιτωλός.

Επίμονη ήταν η προσπάθεια των Τούρκων - μαρτυρημένη για τους σκλάβους - να εποίκισουν και να αλλοιώσουν την ελληνικότητα της Ηπείρου. Σε ορισμένες μάλιστα περιοχές ο ελληνισμός υπήρξε τόσο έντονος ώστε να αφομοιώσει γλωσσικά τους μουσουλμάνους.

Τίποτε δεν στάθηκε ικανό να ταμαχίσει την ενότητα και την ελληνική υφή των Ηπειρωτών. Ο ελληνισμός μπόρεσε να ανακάμψει και να διατηρήσει τις εθνικές του θέσεις και τον ελληνικό του χαρακτήρα πολιτικά και κοινωνικά.

Μεταξύ των βιαίως εξισλαμισθέντων και των Ελλήνων διατηρούνταν δεσμοί συγγενικοί.

"Υπάρχοντες -γράφει το 1913 ο Rene Ryaux στην εφημερίδα "Χρόνος των Παρισίων" - Μουσουλμανικά οικογένεια τῶν περιφερειῶν τῆς Βορείου Ἠπείρου, ἐν αἷς ἢ ἕδρα μᾶμμη των εἶναι Ἑλληνίς.... καὶ Ἀλβανοὶ Μουσουλμάνοι, οἱ ὁποῖοι ὄντως ἀπὸ κατισχύοντα ἀτταβισμόν, ποιούσι τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ διερχόμενοι πρὸ ἑλληνικῆς ἐκκλησίας"³.

"Εἰς τὸ Λιμπόχοβον τοῦ Ἀργυροκάστρου, εἶδα μὲ ἔκπλησίν μου - γράφει ὁ G. Butler τὸ 1914 - πρῶτοντες μουσουλμάνοι νὰ ὑπογράφουν ἑλληνιστί, ὅπερ σημαίνει μίαν ὑπολανθάνουσαν συνέχισιν συνηθείας, τὴν ὁποίαν ἀπέκτησαν ἀπὸ τοὺς ἐξισλαμισθέντες προγόνους των "Ἕλληνες τῆς Βορείου Ἠπείρου".

Αξιοθαύμαστη δυναμική παρουσιάζει η Ἠπειρος ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς ἀνθρωπογεωγραφίας καὶ τῆς πολιτιστικῆς παρουσίας. Οἱ διαρροές ἀπὸ λόγους ιστορικούς καὶ οἱ ἀκατάπαυστες ἀποδημίες σε μακρινούς τόπους δὲν στάθηκαν ικανές νὰ αλλοιώσουν τὴ συλλογικὴ συνείδηση καὶ τὴν αὐτόνομη εθνικὴ τῆς οντότητα.

3. Rene Ryaux, Η δυστυχισμένη Ἠπειρος, μετάφρ. Α. Αχ. Λαζάρου, εκδόσεις Τροχαλία.

Η Ηπειρωτική ευποιΐα, το βαθύ και πηγαίο αίσθημα του Ηπειρωτισμού που χαρακτηρίζει τους Ηπειρώτες, στάθηκε η βάση της αναπαραγωγής εσωτερικών αλλαγών και φιλοδοξία παραγωγής και καταγραφής ιστορικών και πολιτιστικών στοιχείων.

Απομονωμένη η Ήπειρος από όγκους βουνών είναι επόμενο να έχει οικονομικές εξαρτήσεις από όμορες περιοχές και να στερείται πλήρους συγκοινωνιακού δικτύου με αποτέλεσμα να δυσχεραίνουν οι επικοινωνιακές σχέσεις των τοπικών κοινωνιών.

Ο τρόπος ζωής των Ηπειρωτών είναι προσαρμοσμένος στις δύσκολες μορφολογικές συνθήκες. Ο ορεινός όγκος της Πίνδου τη χωρίζει από τη Μακεδονία και Θεσσαλία και δημιουργεί δυσπρόσιτους απομονωμένους οικισμούς με τη δική τους κλειστή κοινωνική ζωή και με τα στοιχεία εκείνα που μόνο στην Ήπειρο ανευρίσκονται.

Εξαιτίας αυτών των δυσκολιών ο Ηπειρώτης ταξιδεύει στη Βαλκανική και πολύ πιο μακριά. Ο "μισεμός" και η νοσταλγία της επανόδου γίνεται ένα με τη ζωή του και τραγουδιέται με χίλιους τρόπους και παραλλαγές.

Η ελληνομάνα Ήπειρος ιχνηλατεί το παρελθόν, παραδειγματίζεται από το παρόν και εναποθέτει ελπίδες στο μέλλον.

Δυστυχώς, σήμερα έχει το θλιβερό προνόμιο να γειτνιάζει με τους Αλβανούς, οι οποίοι με κάθε τρόπο προσπαθούν να αποδείξουν, με κατευθυνόμενη αντιεπισημονική προπαγάνδα, ότι είναι κατευθείαν απόγονοι των Ιλλυριών, όπως και οι Ηπειρώτες, και επομένως και κληρονόμοι τους.

Με σαθρή επιχειρηματολογία διατείνονται ότι τα ιστορικά τους δικαιώματα φτάνουν ως τον Αιγαϊκό Κόλπο και η Ελλάδα δεν μπορεί να αντλεί δικαιώματα για την Ήπειρο.

"Θυμόμαι - γράφει ο Φώτιος Πέτσας, Καθηγητής της Κλασικής Αρχαιολογίας - μια παροιμία που μου έμαθε ο αείμνηστος Χρήστος Χρηστοβασίλης για τους Αλβανούς:

"Και τούτο να μου το δίνεις και το άλλο να σου το παίρνω και ό,τι μένει σου το αρπάζω".

2. Τα νεότερα χρόνια

Σκοτεινές δυνάμεις βοήθησαν στη διχοτόμηση της Ηπείρου, νόθευσαν την εξέλιξη της πολιτικής ιστορίας και ματαίωσαν την εθνική αποκατάσταση εκατοντάδων χιλιάδων Ελλήνων.

Έτσι το Βορειοηπειρωτικό ζήτημα εξελίχτηκε σε δράμα με δυο πράξεις:

Η πρώτη παίχτηκε στα πεδία των μαχών και κατέληξε σε θρίαμβο, ενώ η δεύ-

τερη εκτυλίχτηκε στα άδυτα παρασκήνια της διπλωματίας και απέληξε σε εθνική τραγωδία.

Η Ιταλία επιδιώκοντας τη διείσδυση και επέκταση προς ανατολάς, στον Βαλκανικό χώρο, υποβοήθησε τις εξωπραγματικές αξιώσεις των Αλβανών σοβινιστών.

Όταν ο ελληνικός στρατός στον Α΄ Βαλκανικό Πόλεμο απελευθέρωσε την Ήπειρο, η Ιταλία αντέδρασε με λύσσα και με τελεσίγραφο της εμπόδισε την προέλαση των ελληνικών δυνάμεων προς Αυλώνα.

Στα 1917 πάλι η Ιταλία κατέλαβε προσωρινά την Ήπειρο μέχρι το Μπιζάνι. Την κατάληψη αυτή την κάλυπτε με την ύπουλη δράση της, κάτω από την εξουθεθείσα αρχή της "Αδριατικής ισορροπίας".

Η επεκτατική πολιτική της Ιταλίας αποκαλύφτηκε πλήρως με την έναρξη του Δευτέρου Μεγάλου Πολέμου και την επίθεση της κατά της Ελλάδος με τα γνωστά ταπεινωτικά αποτελέσματα εις βάρος της.

Εκτός της Ιταλίας απρόκλητος εχθρός της Ελλάδος υπήρξε και η Αυτοκρατορία των Αψβούργων, η παλιά Αυστροουγγαρία.

Οι μηχανογραφίες αυτών των δυνάμεων κατέληξαν στην ίδρυση του αλβανικού κράτους. Στις 28 Νοεμβρίου 1912 ο φύλαρχος Ισμαήλ Βλιώρα κήρυξε στην Αυλώνα την ανεξαρτησία της Αλβανίας.

Η Πρεσβευτική Συνδιάσκεψη του Λονδίνου (29 Ιουλίου 1913) δημιουργούσε το αλβανικό κράτος και έδινε αυτονομία σε έναν λαόν ο οποίος, κατά τον Ιταλό Υπουργό των Εξωτερικών Σαν Τζουλιάνο: "ούτε συνείδηση διαμορφωμένη είχε, αλλά αποτελούσε ορδή και στίφος άγριον και αρπακτικόν και ότι εστερείτο και του ελαχίστου εθνικού φρονήματος".

Στις 27 Δεκεμβρίου 1913 υπογράφεται το επαίσχυντο πρωτόκολλο της Φλωρεντίας, σύμφωνα με το οποίο επιδικάζονταν στην Αλβανία οι Καζάδες Χειμάρας, Δελφίνου, Αργυροκάστρου, Τεπελενίου, Λεσκοβικίου, Κολωνίας και Κορυτσάς, καθώς και τμήμα του Καζά Πωγωνίου.

Το έγκλημα είχε συντελεστεί. Εκβιαστικά μάλιστα συνδύασαν την παραχώρηση των νησιών του Αιγαίου στην Ελλάδα με την υποχώρησή της στο θέμα της Βορείου Ηπείρου.

Με την απόφαση αυτή εξεγέρθηκε η διεθνής κοινή γνώμη. Ο Κλεμανσώ έγγραφε: "Ίδού 350.000 αληθinoί Έλληνες, διανεμόμενοι εις χωρία των οποίων και μόνον τα ονόματα δηλούν την ελληνικήν καταγωγήν, κατόρθωσαν να κρατήσουν την εθνικότητά των εναντίον των Τούρκων και όταν έφτασαν τα ελληνικά στρατεύματα προς απελευθέρωσίν των εκ του Οθωμανικού ζυγού, τους είπαν και τους επανέλαβαν ότι τώρα ήταν οριστική η αποκατάστασής των εις την Πατρίδα. Και ξαφνικά χωρίς καμίαν προπαρασκευήν, χωρίς να λάβουν δια τους δυστυχείς αυ-

τούς πληθυσμούς καμίαν εγγύησιν... (τους είπαν:) Καληνύχτα σας, αγαπητοί μου, και καλήν τύχην με τους ληστές Αλβανούς".

Και ο Rene Ryaux στη "Δυστυχισμένη Ήπειρο" έγραφε:

"Η Ευρώπη θα επιτρέψει να διαπραχτεί ένα έγκλημα. Οι Μεγάλες Δυνάμεις, ικανοποιώντας την ιταλική βουλμία, θα παραχωρήσουν στο φτιαχτό βασίλειο της Αλβανίας, εδάφη κατοικούμενα από Έλληνες πατριώτες, τους οποίους θα εγκαταλείψουν στην τυραννία των Αλβανών μπέηδων..."

Ο Ιταλός δημοσιογράφος Magrini στέλνει στην εφημερίδα του "Αιών" στη Ρώμη, ανταπόκριση από τη Δερβιτσάνη, κωμόπολη κοντά στο Αργυρόκαστρο, στην οποία μεταξύ των άλλων έγραφε:

"Η Δερβιτσάνη χαίρει ιδιαίτερας εκτιμήσεως δια την καλλονήν τῶν γυναικῶν τῆς καὶ τὴν ἑλληνικότητα τῆς γυναικείας ἀμφιέσεως. Ἐξαιρετικὴ εἶναι ἡ κομψότης τῶν κινήσεων τῆς περιοχῆς, κομψότης ἡ ὁποία παρατηρεῖται ὄχι μόνον εἰς τὸν χορὸν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἐργασίας τοῦ κάμπου.

"Ὅταν ἔφτασα εἰς τὴν Δερβιτσάνη - συνεχίζει ὁ Magrini - οἱ γυναῖκες καὶ αἱ κόραι ἔτρεξαν εἰς τὸ "μεσοχώρι" καὶ μὲ περιτριγύρισαν.

Μερικαὶ γυναῖκες ἐκρατοῦσαν ἑλληνικὰς σημαίας καὶ μὲ ἐπλημμύρισαν μὲ ἐρωτήσεις καὶ ἰκεσίας. Εἴμεθα ἑλληνίδες - μοῦ ἔλεγον - καμία ἀπὸ ἡμᾶς δὲν γνωρίζει τὴν ἄλβανικὴν.

"Ἐπειτα αἱ κόραι τῆς Δερβιτσάνης, κρατούμεναι ἀπὸ τὸ χέρι, ἐσχημάτισαν κύκλον καὶ ἤρχισαν ἕναν κομψὸν καὶ λυγερὸν χορὸν, ὁ ὁποῖος ἐφαίνετο ὅτι ἔχει χαρακτηριστὴρα θρησκευτικόν.

"Ὁ χορὸς αὐτὸς συνοδεύετο ἀπὸ ἕνα μελαγχολικὸν δημοτικὸν τραγούδι τῆς Ἠπείρου καὶ εἶναι γνωστὸς μὲ τὸ ὄνομα "Χορὸς τοῦ Ζαλόγγου".

Οἱ βορειοηπειρώτες, μετὰ τὴν κατάφωρη ἀδικία εἰς βάρος του, βρέθηκαν σε τραγικὴ θέση καὶ ἀπεφάσισαν ἔνοπλο αγώνα.

Ὁ Γεώργιος Χρηστάκης Ζωγράφος, επικουρούμενος ἀπὸ τὸν Μητροπολίτη Δροϊνουπόλεως Βασίλειο, τῆς Κορυτσᾶς Γερμανό καὶ τοῦ Βελλάς καὶ Κονίτσης Σπυρίδωνα, σχηματίζει στο Αργυρόκαστρο τὴν Κυβέρνηση τῆς "Αυτονόμου Ἠπείρου" καὶ υψώνει τὴν εθνικὴ σημαία με τὸ δικέφαλο. Ἡ "Διεθνὴς Επιτροπὴ Ἐλέγχου" μετὰ τὶς ἐπιτυχίες τῶν αυτονομιακῶν, ζήτησε ἀνακωχὴ καὶ οἱ διαπραγματεύσεις που ἐπακολούθησαν, κατέληξαν στο Πρωτόκολλο τῆς Κερκύρας (17 Μαΐου 1914), σύμφωνα με τὸ ὁποῖο οἱ Επαρχίες Αργυροκάστρου καὶ Κορυτσᾶς κηρύσσονταν αὐτόνομες.

Αναγνωρίζοταν ὁ ἑλληνικὸς χαρακτήρας τοῦ βορειοηπειρωτικοῦ χώρου με ἀνεξάρτητη διοίκηση.

Με τὴν έναρξη τοῦ Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, ἡ φορὰ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων καὶ ἡ ἀπροκάλυπτη ἐπέμβαση τῆς Ἰταλίας, ματαίωσε τὸν ευγενικό α-

γώνα των Ηπειρωτών και ο Βορειοηπειρωτικός ελληνισμός υποχρεώθηκε να ζήσει κάτω από τη βάρβαρη διοίκηση των Αλβανών.

Το θέμα με το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου επανήλθε στη Διάσκεψη των Παρισίων (30 Αυγούστου 1946). Μετά από οξύτατες συζητήσεις και τις αντιδράσεις του Υπουργού των Εξωτερικών της Σοβιετικής Ένωσης Μολότωφ, το ζήτημα παραπέμφθηκε στο Συμβούλιο των τεσσάρων Υπουργών των Εξωτερικών των νικητριών Δυνάμεων.

Έτσι το θέμα παρέμεινε και παραμένει εκκρεμές. Την Βόρειο Ήπειρο την απελευθερώσαμε από τη σκλαβιά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας κατά τους Βαλκανικούς πολέμους και από τότε καμιά δύναμη δεν μπορεί να αποκτήσει επάνω της τίτλους κυριαρχίας.

Οι πολύπαθοι και τσακισμένοι συμπατριώτες μας τελούν σε διαρκή σιωπηρή επανάσταση. Οι σκληρές και απάνθρωπες διώξεις του ελληνικού στοιχείου επιβεβαιώνουν την αδυναμία των Αλβανών να τους αφομοιώσουν.

Το αλβανικό κράτος, δημιούργημα μιας ταραχώδους εποχής, δεν έχει να επιδείξει κανέναν τίτλο εθνικό ή πολιτικό επί της Βορείου Ηπείρου. Η Αλβανία στερείται εθνικού πολιτισμού. Και οι καλύτερες σελίδες της ιστορίας της αναμιγνύονται με εκείνες της ελληνικής ιστορίας.

Η συγκρότηση των ετερόκλητων αλβανικών φυλών σε κράτος είναι τεχνητή, κατασκευάσμα των συμφερόντων των ευρωπαϊκών κρατών.

Και η ιστορία κατά τον Δεύτερο Μεγάλο Πόλεμο της στερεί κάθε δικαίωματος. Δορυφόρος και συνεργάτης των κατακτητών υπήρξε.

Ο Βορειοηπειρωτικός ελληνισμός ριζωμένος στα κατοτράχαλα βράχια του, στις βόρειες προφυλακές της Ελληνικής πατρίδας, δουλωμένος σε ποικιλώνυμους κατακτητές διατήρησε αναλλοίωτο τον ελληνικό του χαρακτήρα.

Πολλοί προσπάθησαν να τον αφελληνίσουν. Δεν το κατάφεραν. Η μνήμη στη Βορειο Ήπειρο λειτουργεί στο "Άγιο Βήμα" της ψυχής τους.

Στεριωμένος στην προγονική του φύτρα, ανανεώνει και εμπλουτίζει συνεχώς με νέα βιώματα την εθνική ταυτότητα.

3. Γλωσσικές επιδράσεις στην Αλβανία. Ανθρωπολογικές (φυλετικές) διακρίσεις

Το πλήθος των ελληνικών σχολείων που λειτουργούσαν κατά την περίοδο της τουρκικής κυριαρχίας φανερώνουν την καταλυτική επίδραση που είχε η ελληνική γλώσσα στην Αλβανία και ιδιαίτερα στο νότιο τμήμα της.

Για πληρέστερη γνώση και κατανόηση της κατάστασης στην Β. Ήπειρο θα παραθέσω λιγα ανθρωπολογικά και γλωσσικά στοιχεία, ικανά να αποδείξουν ότι οι

πληθυσμοί της Βορείου Ηπείρου, αν και σε ορισμένες περιοχές ήταν δίγλωσσοι και τρίγλωσσοι, είχαν ελληνική συνείδηση και δρούσαν κάτω από το βάρος της ελληνικής τους καταγωγής.

Από ανθρωπολογικής πλευράς διαφέρουν σε μεγάλο βαθμό οι αλβανικές φυλές μεταξύ τους. Οι βόρειοι Αλβανοί ή Γκέγκηδες είναι υψηλόσωμοι και πλατυκέφαλοι, ενώ οι Νότιοι Τόσκηδες είναι πιο κοντοί και βραχυκέφαλοι, διατηρούν δε αρκετά χαρακτηριστικά των αρχαίων Ελλήνων.

Υποδιαίρεση των Τόσκηδων αποτελούν οι Λιάπηδες που κατοικούν γύρω από τα Ακροκεραύνια και τα παράλια της Αδριατικής. Οι Λιάπηδες είναι μικρόσωμοι, καχεκτικοί και αδύνατοι.⁴

Οι Γκέγκηδες είναι οι πραγματικοί Αλβανοί και κατοικούν την λεγόμενη "Γκεγκουριά" με κέντρο τη Σκόδρα. Σ' αυτούς επικρατεί το δίκαιο του ισχυρότερου και ζουν πατριαρχικά.

Από την άποψη της θρησκείας είναι καθολικοί και μουσουλμάνοι φανατικοί είτε πιστεύουν στο σταυρό είτε στην ημισέληνο.

Στους Γκέγκηδες εντάσσεται και η φυλή των Μιρδίτων που μιλούν το ίδιο ιδίωμα και είναι εγκατεστημένοι γύρω από την Κοόρα και στις όχθες του Δρίνου ποταμού. Αυτοί είναι φανατικοί καθολικοί.⁵

Οι Τόσκηδες κατοικούν την "Τοσκαριά" (Μουζακιά) που την αποτελούν οι περιοχές της Αυλώνας, του Βερατίου και της Πρεμετής. Ο Γενούσος ποταμός είναι το όριο μεταξύ των Γκέγκηδων και Τόσκηδων, που έχουν κέντρο το Βεράτιο (Μπεράτι).

Οι Τόσκηδες είναι ορθόδοξοι και βρίσκονται σε υψηλότερο επίπεδο πολιτισμού από τους Γκέγκηδες. Ζουν στις πεδιάδες και έχουν αναπτύξει συνείδηση πολιτικής ζωής.

Ως προς τη γλώσσα οι Τόσκηδες μιλούν την ελληνική. Σ' αυτό τους βοήθησε ο πλούσιος βίος τους. Όσοι απ' αυτούς μιλούν την αλβανική, αυτή διαφέρει από εκείνη των Γκέγκηδων. Η διαλεκτική διαφορά ανάμεσα στους Βόρειους Γκέγκηδες και τους Νότιους Τόσκηδες είναι πολύ μεγάλη, σε σημείο που να μην μπορούν να συνεννοηθούν μεταξύ τους.

Η πνευματική υπεροχή του ελληνικού στοιχείου στον βορειοηπειρωτικό χώρο καταφαίνεται και από τη γλώσσα, η εξάπλωση της οποίας σε όλη την Τουρκοκρατούμενη Ήπειρο, υπήρξε τέτοια ώστε και τα δικαστήρια λειτουργούσαν στα ελληνικά.

4. Η λέξη Λιάπης σημαίνει αλλαξόπιστος, από το Γλάμ μπιν

5. Μιρδίτες: Φυλή αλβανική στα Βόρεια της Αλβανίας. Περβ. και Νικ. Β. Πατσέλη, όπ. π. σ. 42, Κ. Αμάντου, οι Βόρειοι γείτονες της Ελλάδος, Αθήνα 1923 σ. 136 και εφημ. "Αιών", αριθ. φύλ. 3267.

Να σημειώσουμε επίσης ότι οι περισσότεροι Οθωμανοί και Αλβανοί που απέκτησαν θέσεις και αξιώματα, τα οφείλουν στην ελληνική τους παιδεία.

Η ελληνική γλώσσα ήταν η γλώσσα του τόπου, ήταν η μητρική γλώσσα όλων, ανεξάρτητα από φυλή και θρήσκευμα. Και ο ίδιος ο Αλή Πασάς αλληλογραφούσε στα ελληνικά, έχοντας κοντά του πολλούς Έλληνες γραμματικούς. Και στα πιο ζοφερά χρόνια η ελληνική γλώσσα δεν έπαυε να χρησιμεύει ως όργανο σε όλες τις εκδηλώσεις της πνευματικής ζωής.

Παρατηρούμε σήμερα και στη Βόρειο Ήπειρο το φαινόμενο της διγλωσσίας κατά τρόπο διαφορετικό από άλλες χώρες.

Η χρήση της αλβανικής γλώσσας-μεταγενέστερο κατασκεύασμα- δεν ήταν αποτέλεσμα ηθικής ή πνευματικής ανωτερότητας του αλβανικού στοιχείου απέναντι στο ελληνικό, αλλά αποτέλεσμα βίας και πιέσεων. Αλλά και πάλι, αν και οι χριστιανικοί πληθυσμοί της Βορείου Ηπείρου μεταχειρίζονταν σε ορισμένες περιφέρειες την αλβανική, η ελληνική εξακολουθούσε να είναι η γλώσσα της θρησκείας και του εμπορίου.

Αν όμως ο εξαναγκασμός του ελληνικού στοιχείου να αποβάλει τη μητρική του γλώσσα και να μεταχειριστεί την αλβανική, μπόρεσε να αποσπάσει ένα μέρος του πληθυσμού, δε μπόρεσε όμως να εξασθενήσει το εθνικό του αίσθημα, το οποίο εξακολούθησε να διατηρεί ακμαίο και ζωηρό.

Γενικά η Ήπειρος με τις σχολές της, διασκορπισμένες σε όλον τον Ηπειρωτικό χώρο από τον Αμβρακικό μέχρι το Γενούσο ποταμό, συνέτεινε στην πνευματική αναγέννηση του γένους και το προετοίμασε για την αποτίναξη της δουλείας.

“Πρὸ τοῦ ἡμίσεος τοῦ XVIII αἰῶνος, παρατηρεῖ ὁ Ch . Woods,⁶ δὲν ὑπῆρχε ἴχνος Ἀλβανῶν ποὺ εἶχε ἀνάγκη νὰ ἀναγιγνώσκει καὶ νὰ γράφει τὴ γλῶσσα του. Ὅταν κανεὶς ἤθελε νὰ ἀλληλογραφήσει μὲ φίλο τῆς ξένης χώρας, εὔρισκε πάντοτε ἕνα ἠγγράμματο Τουρκοῦ ἢ Ὀρθόδοξο διὰ τὴν σύνταξη τῆς ἐπιστολῆς του”.

Εκτός από τους Γκέγκηδες που μιλούσαν την αλβανική, οι Τόσκηδες και οι Λιάπηδες του Νότου ήταν δίγλωσσοι. Μιλούσαν το ίδιο καλά την αλβανική και την ελληνική.

Οι λόγιοι Αλβανοί -τόσο οι χριστιανοί όσο και οι εξισλαμισμένοι- στα γραπτά τους μεταχειρίζονται πάντοτε την ελληνική, για τον απλό λόγο ότι δεν υπήρχε γραπτή αλβανική.

Οι Αλβανοί δεν είχαν αλβανικά στοιχεία και η αλβανική γλώσσα ποτέ δεν είχε διδαχτεί.

---

6. Ch. Woods, Η Τουρκία και οι γείτονές της, Παρίσι 1911, σ. 113 και Ν. Β. Πατσέλη, όπ. π. σ. 66.

Και όταν όμως οι Αλβανοί απέκτησαν κάποτε γραπτή γλώσσα, οι μεν Βόρειοι Αλβανοί μεταχειρίζονταν το λατινικό αλφάβητο, οι δε Νότιοι άλλοι το ελληνικό και άλλοι το τουρκικό.

Για πρώτη φορά συναντούμε χρήση της αλβανικής γλώσσας το 1878, σε υπόμνημα που υπέβαλε ο Αλβανικός Σύνδεσμος στο Συνέδριο του Βερολίνου.

Μετά δε την Τουρκική μεταπολίτευση το 1908, Αλβανοί, οι οποίοι συνήλθαν στο Μοναστήρι από το αλβανικό σωματείο Μπασκίμ (Ένωση), καθιέρωσαν το λατινικό αλφάβητο, το οποίο επισημοποιήθηκε αργότερα από το νεοσύστατο αλβανικό κράτος.⁷

Η γλώσσα συνήθως είναι ένα σημείο της εθνικότητας ενός λαού, όχι όμως και το μόνο κριτήριο. Όλοι οι σύγχρονοι συγγραφείς παραδέχονται ότι η εθνικότητα δεν αναγνωρίζεται από τη γλώσσα, αλλά, κυρίως, από την εθνική συνείδηση.

Επομένως, την εθνική συνείδηση των περιοχών της Βορείου Ηπείρου δεν είναι δυνατό να την επισκιάσει η γλώσσα.

4. Η Προέλευση των ονομάτων Αλβανία-Αλβανός, Σκίπερι-Σκιπετάρ, Αρμπέρι-Αρμπερόρ, Αρβανίτης

Η Μαρία Μιχαήλ - Δέδε στο βιβλίο της "Οι Έλληνες Αρβανίτες"⁸ αναφέρεται εκτενώς στην προέλευση των ονομάτων Αλβανός-Αλβανία, Σκίπερι-Σκιπετάρ, Αρμπέρι-Αρμπερόρ, Αρβανίτης και θεμελιώνουμε προσφυγή σε έγκυρες και επιστημονικές πηγές τα συμπεράσματά της, αντικρούοντας συγχρόνως τα ατεκμηρίωτα πορίσματα των Ρολό και Ρυτο από την ιστορία της Αλβανίας.

Γράφει σχετικά: "Το όνομα Αλβανία παρουσιάζεται για πρώτη φορά σε γραπτές πηγές σαν εθνικό, στα μέσα του 11ου αιώνας, στην Ιστορία του Μιχαήλ Ατταλειάτη (9,11, έκδ. Βόννης). Και ο τύπος Αρβανίτης επίσης στην ίδια ιστορία (297, 21). Οι τύποι αυτοί στον Γ. Ακροπολίτη πολλαπλασιάζονται, παρουσιάζονται σαν Άλβανου και Αλβανίτης (Χρον. συγγρ. έκδ. Βόννης, 6. 152), ενώ στον Εφραίμ (1313) βρίσκουμε το Αλβανούς και Άλβανον (α.α. βλ. Βαγιανάτου. Λεξικογραφικό Δ.Α.Α. 12, 1972). Η ετυμολογία όμως είναι πάντα συζητήσιμη, αν και θα έλυνε ίσως ένα βασικότατο πρόβλημα, εκείνο του φυλετικού καθορισμού των Αλβανών. Η λογικότερη άποψη, φαίνεται να είναι αυτή που υποστηρίζει ο Φουρίκης (Πόθεν το εθνικόν Αρβανίτης, Αθήνα 43, σ. 11 κ.ε.). Υπογραμμίζει πως η περιοχή η οποία ονομαζόταν νέα Ήπειρος και μετέπειτα Αλβανία δεν είχε τότε και δεν παρέδωσε ούτε το όνομα Αλβανία σαν όνομα

7. Γ. Σκαλιέρη, Το αλβανικόν αλφαβητάριο. Μηνιαίο παράρτημα "Αθήναι" Ιούλιος 1908, σ. 7-12 και Ν.Β. Πατσέλη, όπ. π. σ. 66-68.

8. Μαρία Μιχαήλ - Δέδε, Οι Έλληνες Αρβανίτες, έκδοση Ι.Β.Ε., Ιωάννινα 1987.

χώρας, αλλά ούτε και το *Αλβανός* σαν όνομα λαού.

Το *Αρβανίτης* τέλος το ετυμολογεί από το *ARBENA* που στη Βυζαντινή εποχή έγινε *Άρβανα*. Ο Δ. Ζακυνθινός (περί της διοικητικής διαιρέσεως και της επαρχιακής διοικήσεως εν τω Βυζαντινώ κράτει, *ΕΕΒΣ*, 21, 6. 199-200), προσθέτει πως *Άρβανα* αρχικά ονομάστηκε περιοχή συμπλέγματος ορέων τα οποία εκάλυπταν την έκταση προς νότου Δυρραχίου, Δίβρης και προς δυσμάς Δίβρης-Ακροΐδας, δηλ. μεταξύ των ποταμών Μάτη και Υσσάμου⁹.

Ο Κονιδάρης¹⁰ γράφει ότι με το όνομα Άλβανον ή Άρβανον, για τους Βυζαντινούς από τον 11ο αιώνα μέχρι τον 15ο, είναι η χώρα που περικλείεται από την Κρούγια και το Ελμπασάν.

Αγωνίζονται οι Σκιπετάοι με γενικολογίες και ατεκμηρίωτα στοιχεία να ταυτίσουν το όνομα *Αλβανός-Αρβανίτης* - *Ηπειρώτης* συμπεραίνοντας ότι η ονομασία *Ηπειρώτης*, αν και έχει ιστορική ρίζα, δεν σημαίνει στην πραγματικότητα παρά ορθόδοξος *Αλβανός* και ακόμη τα ονόματα *Ιλλυριός*, *Αλβανός*, *Αρβανίτης*, *Ηπειρώτης* είναι ταυτόσημα από άποψη εθνικότητας και οι πολλές ονομασίες συνδέονται με τη γεωγραφική περιοχή που κατοικούσαν.

Τώρα πως μπορούν να πείσουν ότι από *Αλβανός* γίνεται κάποιος *Ηπειρώτης* και πάλι ο *Αλβανός*, *Αρβανίτης* και επομένως οι *Ηπειρώτες* είναι *Αλβανοί*, αυτό πια είναι στείρα και αντιεπιστημονική συλλογιστική και καθαρή ιστορική διαστρέβλωση.

Αγνόησαν τελείως οι Σκιπετάοι ιστορικοί (Puto και Pollo)¹¹ την επιστήμη και τις θέσεις για τους *Ηπειρώτες* και την εθνική τους προέλευση, οδηγούμενοι μόνο από τη διάθεση του Πανιλκυρισμού - *Αλβανισμού*.

Στηρίχτηκαν στον χαρακτηρισμό του Θουκυδίδη για τους *Ηπειρώτες* και έδωσαν αυθαίρετη ερμηνεία στη λέξη "βάρβαρος", χαρακτηρίζοντάς τους *Ιλλυριούς*.

Οι επιγραφές της Δωδώνης, οι σχέσεις των *Ηπειρωτών* με τους *Μακεδόνες*, η γλώσσα, ο πολιτισμός, η θρησκεία προσδιορίζουν φυλετικά τους *Ηπειρώτες* και αποδεικνύουν στενούς αδελφικούς δεσμούς με τον υπόλοιπο ελλαδικό χώρο.

Θα πρέπει να πούμε ότι στην περιοχή της Κρούγιας ίσως να υπήρχε *ιλλυρική φυλή* με το όνομα *Αλβανία*. Πολλές *Αλβανίες* και *ALBA* υπήρχαν από τον Καύκασο, την Αυστρία, Ιταλία, Σκωτία.

Η σύγχυση για το όνομα *Αλβανία* επιτείνεται από τις πολλές μετακινήσεις πληθυσμών μέχρι την Ιταλία.

9. Μαρία Μιχαήλ - Δέδε, όπ. π. σ. 44.

10. Κονιδάρης Γερ., περί την πρώτην μνείαν των *Αλβανών* εν ταις Εκκλησιαστικαίς πηγαίς και τα όρια της χώρας των επί Βυζαντινών. *Ε.Ε.Β.Σ.*, τ. 23, σ. 395.

11. Σ. Pollo - Α. Puto, *Ιστορία της Αλβανίας*, Εκδοτική Ομάδα Θεσσαλονίκης από τη Γαλλική, μετάφρ. Μπ. Ακτσόγλου.

Η παρουσία κατά τον 11ο και 13ο αιώνα Λατίνων και άλλων στην περιοχή δεν πρέπει να αγνοηθεί, αφού οι ξένοι αυτοί βοήθησαν στην καθιέρωση του ονόματος.

Σχετικά με τη σύγχυση που επικρατούσε κατά τον 13ο αιώνα ως προς τα ονόματα Αλβανός και Ηπειρώτης, οι Αλβανοί ιστορικοί φέρνουν για παράδειγμα τον Γεώργιο Καστριώτη, που αυτοονομαζόταν Αλβανός και Ηπειρώτης. Και είναι λογικό αυτό αφού η περιοχή του, η περιοχή που είχαν τις ρίζες τους οι Καστριώτηδες, είχε ονομαστεί Αλβανία. Στην περιοχή αυτή, παρότι βορειότερα από τον Γενούσο ποταμό, υπήρχε καθαρό ελληνικό στοιχείο, από το οποίο και γινόταν η στρατολόγηση των δυνάμεων του Καστριώτη. Χριστιανούς στρατολογούσε ο Καστριώτης, Μιρδίτες και Ορθόδοξους.

Ο Γεώργιος Καστριώτης ήταν ο Πρίγκιπας των Ηπειρωτών με συνείδηση της ελληνικής του καταγωγής. Μιλούσε την ελληνική γλώσσα και γνώριζε πως ήταν Ηπειρώτης, όπως δείχνει και το επώνυμο Καστριώτης, με μακρινή καταγωγή από την περιοχή του Αργυροκάστρου.

Με τον Καστριώτη είχαν συνταχθεί οι Χειμαριώτες, οι φράοι του Μπότσαρη και του Ανδρούτσου και όλοι οι άλλοι που μετά την πτώση του κατέβηκαν νοτιότερα και ίδρυσαν τη Σουλιώτικη Συμπολιτεία.

Η Αλβανία και τότε και σήμερα αποτελεί συνοθύλευμα φυλών που δεν αποτέλεσαν ποτέ λαό.

Η λέξη Αρβανίτης και Αλβανός έχει και την έννοια του ικανότατου μαχητή Ηπειρώτη. Ο μισθοφορικός στρατός των Βενετών είναι αυτοί που μετά την κατάρρευση της Βενετίας (1793) διατήρησαν την χριστιανική τους θρησκεία, πράγμα που τους διέκρινε από τους Τουρκαλβανούς.

Χιλιάδες Αρβανίτες χρησιμοποιήθηκαν ως χωροφύλακες φρουροί στις παραδουνάβιες χώρες με την έννοια όχι της εθνότητας αλλά μισθοφορικών σωμάτων.

Η λέξη Αρβανίτης σημαίνει γενικά τον γενναίο μισθοφόρο στρατιώτη ανεξάρτητα από φυλή. Η ονομασία γενικευόταν και σε Βουλγάρους, Σέρβους και λοιπούς μισθοφόρους.

Οι ίδιοι οι Αλβανοί όμως και μετά την επιμονή τους να αποδείξουν ότι η ονομασία Αλβανία και Αλβανός ανταποκρίνεται στη φυλετική τους προέλευση, εξακολούθησαν να αλλάζουν το όνομα και από Αλβανοί έγιναν Σκιπετάοι.

Άραγε γνωρίζουν και οι ίδιοι ποιοί είναι; Το όνομα Αρβανίτης ή καλύτερα Αρμπερόρ ή Αρμπερέσ, το αποδίδουν στους "αποίκους" στην Ελλάδα και στην Ιταλία.

Ο G. Schigo (Έλληνες Αρβανίτες)¹², γράφει σχετικά με το όνομα Άλβανον σχολιάζοντας το χρονικό των Τόκων:

---

12. Μαρία - Μιχαήλ Δέδε, όπ. π. σ. 61 και σ. Schigo, στο "Χρονικό των Τόκων.

"Ο Χρονογράφος μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ὁ υἱὸς του ἀποθανόντος Ζενεβέση ἀπεσύρθη εἰς Κέρκυραν καὶ ὅτι οἱ Ἀργυροκαστρίτες μὴ δυνάμενοι νὰ φέρουν τὸν ζυγὸν τῶν Τούρκων, μετώκησαν ἀθρόως εἰς Πελοπόννησον. Αἱ καταληφθεῖσαι ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν περιοχαὶ ὀνομάζονται τὰ Ἰλβανα. Ὁ ἄλβανικὸς λαὸς ἐν τῷ συνόλω του καὶ ἡ ὑπ' αὐτοῦ κατοικουμένη περιοχή καλεῖται τὸ Ἰλβανον. Ἀνάλογον ὄρολογίαν συναντῶμεν καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν ἄλβανικὴν γλῶσσαν τῆς Σικελίας καὶ τῆς Καλαβρίας. Ὡντως ἐνῶ εἰς τὴν λέξιν Ἀλβανίτης ἀντιστοιχεῖ ἡ λέξις *Arberes* καὶ ὄχι *Scipetar*, εἰς τὴν λέξιν Ἰλβανον ἀντιστοιχεῖ ἀκριβῶς ὁ ὄρος *Arberi*, ἀνύπαρκτος εἰς τὴν νέαν ἄλβανικὴν".

Ανάμεσα στα ονόματα *Αρμπερές* καὶ *Σκιπετάρ* δεν υπάρχει καμμιά ἐθνικὴ συγγένεια.

Ὁ Ἄμαντος γράφει σχετικά για το ὄνομα Ἀρμπερόρ: "Διὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Βενετῶν, ἔγινεν γνωστὸν ἔξω τῆς χώρας τὸ ὄνομα τῶν Ἀλβανῶν, τὸ ὁποῖον ἐν Ἀλβανίᾳ σήμερον ὑπὸ τοῦ τύπον Ἀρμπερ, ἀπαντᾷ εἰς νότιον Ἀλβανίας, εἰς περιορισμένην δηλ. ἔκτασιν. Ἐν τῷ συνόλω οἱ Ἀλβανοὶ ὀνομάζουσι ἑαυτοὺς Σκιπετάρ, τὸ ὁποῖον εἶναι νεώτερον ὄνομα"¹³.

Ἔχει σημασία ἡ περιορισμένη ἔκταση ποὺ ἀναφέρει ὁ Ἄμαντος κάτω ἀπὸ τὸν Γενούσο, ἀπὸ τὴν ὁποία μετακινήθηκαν οἱ Ἕλληνες Ἀρβανίτες στὴν Ελλάδα καὶ Ἰταλία καὶ οἱ ὁποῖοι ὀνομάζονται Ἀρμπερόρ καὶ ἡ Ἀρβανιτὰ Ἀρμπερί.

Με τρόπο μεθοδικὸ οἱ Ἀλβανοὶ παραχαράσσουν τὴν ἱστορία ολόκληρου ἐλληνικοῦ τμήματος. Ὁ Ρυτο καὶ Ρολο γράφουν: "Στα τέλη τοῦ 5ου αι. ἀρχίζουν νὰ διαδραματίζουσι ἕνα ὅλο καὶ μεγαλύτερο ρόλο στὴν ἱστορία τῆς Ν. Ἰλλυρίας οἱ φυλὲς τῆς Ἡπειροῦ. Δεν υπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἦταν Ἰλλυρικῆς ἐθνικότητος".

Εἶναι νὰ ἀπορρίπτεται μετὰ τὸν ἀβάσιμο τρόπο μετὰ τὸν ὁποῖο προσπαθοῦν νὰ διασπρεβλώσουν τὴν πραγματικότητα. Τὸ νὰ προσπαθοῦν νὰ παρουσιάσουν τὴν Ἡπειροσάν χαμένη πατρίδα τῶν Σκιπετάρ γιὰ τοὺς γνωστὸς λόγους, ὅταν τὰ ἀρχαιολογικὰ εὐρήματα, ἡ ἱστορία ολόκληρη, φωνάζουσι τὴν πραγματικότητα, εἶναι τεράστιο λάθος.

Ἡ δραστηριότητα τῶν Ἀρβανιτῶν καὶ τῶν Τουρκαλβανῶν στὸν ἐλληνικὸν χῶρον ἔφερε σύγχυση στους δύο λαοὺς μετὰ διαφορετικὴ ἐθνικὴ συνείδηση.

Εἶναι ἐντελὸς λάθος ὁ ὀρισμὸς "ἐξελληνισμένος Ἀλβανός" γιὰ τοὺς Ἕλληνες Ἀρβανίτες. Δεν υπήρξε ἐξελληνισμὸς γιὰτὴν ἦταν Ἕλληνες καὶ τὸ διεκήρυτταν οἱ ἀρχηγοὶ τοὺς. Ἀντίθετα ἐξαλβανισμὸς υπήρξε καὶ σε μεγάλο μάλιστα βαθμὸ.

Ὁ Κεραμόπουλος ἐκφράζει τὴ γνώμη πως πρέπει νὰ ὀνομάζονται Ἡπειρώτες. Ὁ Σκουζὲς ὀνομάζει τοὺς Ἀλβανούς Τουρκαλβανούς καὶ τοὺς ἄλλους Ἀρβανίτες.

13. Κ. Ἄμαντος. Οἱ Βόρειοι Γείτονες τῆς Ελλάδος, ἐν Αθήναις 1923, σ. 136.

Ο Αρβανίτης σε κάθε περίπτωση είναι Έλληνας που κατάγεται από την περιοχή του Ηπειροϊλλυρικού χώρου.

Ο διαχωρισμός ανάμεσα στον Τουρκαλβανό και τον Αρβανίτη πρέπει να είναι οριστικός. Οι Τουρκαλβανοί ποτέ δεν αντιτάχτηκαν στους Τούρκους, τη θρησκεία των οποίων είχαν προτιμήσεις. Τούρκεψαν για να βοηθήσουν τους Τούρκους.

Συμπεριφέρθηκαν με σκληρότητα εναντίον των Ελλήνων και των Αρβανιτών. Είναι αδυσώπητοι διώκτες του χριστιανισμού. Με ληστροική διάθεση έρχονται μαζί με τους Τούρκους στον ελληνικό χώρο, αρπάζουν και βασανίζουν.

Υπάρχει και ένας άλλος διαχωρισμός: Σε Γκέγκηδες και Τόσκηδες. Οι Γκέγκηδες, πάνω από τον Γενούσο δεν αρέσκονται στις μετακινήσεις και τα ταξίδια. Αντίθετα οι Τόσκηδες, κάτω από τον Γενούσο (οι αρχαίοι κάτοικοι της ελληνικής αυτής περιοχής), είναι πολύ διαφορετικοί. Αρέσκονται, όπως και οι άλλοι Έλληνες, να γνωρίζουν και άλλους ανθρώπους και να πλατύνουν τους ορίζοντές τους.

Να σημειώσουμε ότι ένα έθνος συμβαίνει πολλές φορές να έχει πολλές ονομασίες. Οι Έλληνες στο εξωτερικό είναι γνωστοί ως Γραικοί, ως Ρωμαίοι και στην Τουρκία Γιουνάν. Των Σουηδών το εθνικό όνομα είναι Σβέριτς και των Γάλλων Φρανς.

Θα πρέπει ακόμη να πούμε ότι η επιθετοποίηση ενός ονόματος δεν έχει καμιά σχέση με την εθνότητα και την εθνική συνείδηση. Συνέβη μετά την απελευθέρωση για παράδειγμα να δημιουργηθούν ονόματα όπως Ελλάδα και ελληνικό για κάτω από τη Θεσσαλία και τούρκικο και τουρκοχωρίτης, τουρκομερίτης για όσους ζούσαν υπό τουρκική κατοχή. Κακώς βέβαια και ασυλλόγιστα, αλλά συμβαίνει.

Αυτό ακριβώς συμβαίνει και με την διαφορετική παρουσία των Ελλήνων Αρβανιτών και των Τουρκαλβανών, οι οποίοι τροφοδοτούσαν με έμπυχο υλικό τις ορδές των Τούρκων.

"Έτσι με αυτό τον τρόπο - γράφει η Μαρία Μιχαήλ Δέδε ενώ ο Αρβανίτης στην πραγματικότητα πρέπει να σημαίνει για τον Έλληνα ο ομόφυλος που προέρχεται από την περιοχή που για κάποιο άγνωστο λόγο, ονομάστηκε Άρβανο, Αλβανία και λοιπά"¹⁴.

Είναι λογικό να γίνεται σαφής διαχωρισμός από τον Αρβανίτη φίλο των Τούρκων και εξισλαμισμένο.

Πιστεύουμε ότι το ότι και σήμερα ονομάζονται Αρβανίτες και όχι Σκιπετάο είναι καταχρηστική, αφού το όνομα Σκιπετάο έχει καθαρότερη εθνική έννοια.

Οι Έλληνες Αρβανίτες και Αρμπερόο κατέβηκαν σαν Αρβανίτες και έμειναν στον ελληνικό χώρο και όχι σαν Σκιπετάο, όνομα που και από χρονολογικής πλευράς, αφού είναι υστερότερο του Αρβανίτη-Αλβανού, αρμόζει περισσότερο.

14. Μαρία Μιχαήλ Δέδε, όπ. π. σ. 75.

5. Η γλώσσα των Ελλήνων Αρβανιτών

Στα νότια του Γενούσου ποταμού και σε ορισμένες περιοχές οι κάτοικοι είναι δίγλωσσοι, γεγονός που χρησιμοποιήθηκε σαν μέσο ανθελληνικής προπαγάνδας και το εκμεταλλεύτηκε η Αλβανία εις βάρος της Βορείου Ηπείρου.

Παρατηρείται διαφορά γλώσσας μεταξύ των κατοίκων του Πάνω από τον Γενούσο και Κάτω.

Ο Κεραμόπουλος γράφει: "Η γλώσσα τῆς Ἡπείρου καθορίζεται διὰ τῶν ἐπιγραφῶν τῆς Δωδώνης, προερχομένων ἐκ πάσης τῆς Ἡπείρου καὶ οὐσῶν καθαρῶς ἑλληνικῶν διαλεκτικῶν. Τὸ μαντεῖον διαλέγεται μετὰ πάντων τῶν Ἡπειρωτῶν πόλεων καὶ ἰδιωτῶν, ἑλληνιστί. Ὡστε "Ἕλληνες καθαροὶ ἦσαν οἱ Ἡπειρώται"¹⁵

Γιαυτό δεν υπάρχει αμφισβήτηση. Δεν γνωρίζουμε πολλά πράγματα για τη γλώσσα των Ιλλυριών. Λίγες λέξεις άγνωστης προέλευσης που δεν εξυπηρετούν όλες τις ανάγκες.

Γραπτή ιλυρική γλώσσα δεν υπήρχε. Εάν οι Ιλλυριοί χρησιμοποιούσαν κάποια συγγενική δανεική γλώσσα, αυτή δεν μπορεί παρά να ήταν η ελληνική.

Ίσως η γλώσσα δημιουργήθηκε από τη στενή επαφή Ιλλυριών, Μακεδόνων και Ηπειρωτών.

Η γλώσσα που μιλιόταν τον περασμένο αιώνα και μέχρι σήμερα από τους Σκιπετάρ διαμορφώθηκε μετά την ιταλική κατοχή της Αλβανίας στα 1914. Τότε αντικαταστάθηκαν λέξεις με ιταλικές σε βάρος των ελληνικών και, ασφαλώς, οι λόγοι είναι καθαρά πολιτικοί.

Οι δίγλωσσοι Έλληνες Αρβανίτες μιλούσαν την αρμπερόρικη, διάλεκτο που διαμορφώθηκε πολύ αργότερα με λέξεις ξενικής προέλευσης.

Πολλές συζητήσεις έγιναν σχετικά με τη γλώσσα των Σκιπετάρ. Στην προκήρυξη του Αρβανίτικου Συνδέσμου της Αθήνας προς τα μέλη του Συνδέσμου φαίνεται καθαρά η ελληνική προέλευση των λέξεων: "Ότι τα καθαυτό αρβανίτικα γράμματα - αναφέρεται στην προκήρυξη - είναι ελληνικά και όντας εμείς ανταμωμένοι με τους Έλληνες θα έχουμε τα φυσικά μας γράμματα, τα γράμματα των παππούδων μας, και όχι βλάχικα ή ιταλικά γράμματα σαν εκείνα που μας έφτιασαν στο Βουκουρέστι και αλλού...".

Οι Τουρκαλβανοί και οι προστάτες τους εκμεταλλεύτηκαν αυτή τη διγλωσσία που χαρακτηρίζει τις ελληνικές περιοχές της Αλβανίας και με ψεύτικα κριτήρια έγιναν αποδεκτές οι θέσεις τους για ξεχωριστή εθνότητα ανάμεσα σε Έλληνες και Αρβανίτες.

Ο Κουπιτώρης μιλάει για τη γλώσσα αλλά και την καταγωγή των Αλβανών

15. Κεραμόπουλος Αντ., Ιλλυριοί Αλβανοί και Αρβανίται, Π.Β.Σ. Θ. σ. 471-485.

Σκιπετάο, καθώς και τη φυλετική και γλωσσική καταγωγή των Αρβανιτών.

Αξίζει να καταχωρήσουμε τη γνώμη του Κουπιτώρη, για την αντικειμενική και επιστημονική κρίση που παρουσιάζει:

"Εκ πολλών δε πολλάκις αναλύσεων βεβαιωθείς - γράφει - οκτώ ευρίσκω τα συστατικά στοιχεία της αλβανικής γλώσσης, το ελληνικόν και λατινικόν, το γερμανικόν και γαλλικόν, το σλαβικόν και τουρκικόν, το ιταλικόν και νεοελληνικόν. Και το μεν πελασγικόν ή γραικοϊταλικόν και κατά μεταγενέστερον όνομα ελληνολατινικόν ευρίσκεται κύριον και ουσιώδες πρωτεύον, πανάρχαιον, γνήσιον, αρχικόν και πρωτότυπον εξ αρχής της υπάρξεως του έθνους υπάρχον, την φύσιν και τον χαρακτήραν αυτού εκδηλούν και περιλαμβάνου το πλείστον της αλβανικής γλώσσης... (παράγραφος 91). Ούτως ουν η αλβανική γλώσσα κατά την εμήν γνώμην εστί παναρχαία πελασγική ή γραικοϊταλική, του γκραικοϊταλικού ή προελληνικού κλάδου πρώτη παραφυάς, αδελφή πρεσβυτέρα της αρχαίας ελληνικής και λατινικής, ομοία αιταίς κατά τε την ύλην και το είδος, ομόρριζος και ομοστέλεχος, ομοιοτέρα μάλιστα τη ελληνική κατ' είδος ή καθ' ύλην... (παράγραφος 93). Και συνεχίζει:

"Ιλλυρικήν εκάλεσαν τινές την αλβανικήν γλώσσαν, ως εν τοις ηγουμένοις ανεγνώσθη, και τους Αλβανούς Ιλλυριούς, των αρχαίων Ιλλυριών απογόνους, διότι εξ ότου εγνώσθησαν εν τη ιστορία οι Αλβανοί οικούσιν εν τη χώρα των αρχαίων Ιλλυριών. Αλλ' η επίκλησις αύτη αρμόζει εάν τις υπολαμβάνει τους Ιλλυριούς φύλον ελληνολατινικόν και την ιλλυρικήν γλώσσαν κλάδον του ελληνολατινικού στελέχους. Είδε τις πρεσβεύει ότι οι Ιλλυριοί ήσαν βάρβαροι και ουδεμίαν είχαν φυλετικήν συγγένειαν προς τους Έλληνας και Λατίνοους ούτε η γλώσσα εκείνων προς ταύτας, τότε οι Αλβανοί και ουδένα τρόπον εισίν απόγονοι των Ιλλυριών ουδέ ιλλυρικόν φύλον. Διότι η νυν αλβανική γλώσσα δείκνυται συγγενεστάτη τη ελληνική και λατινική, και ελεγχει ψευδή την δοξασίαν ταύτην. Ει δε τις ποθεί την εκ της ελληνικής γλώσσης προς την αλβανικήν παραβαλλομένης απόδειξιν ως την μόνην ασφαλή τουτο εστίν αδύνατον. Διότι της αρχαίας ιλλυρικής γλώσσης λείψανα ή λέξεις καθ' όσον εγώ γιννώσκω, δεν σώζονται πολλάί τινες και αναμφισβήτητοι, όπως παραβληθεί προς αυτάς η αλβανική γλώσσα και ορισθεί ο βαθμός της συγγενείας αυτής"¹⁶.

Στα νεότερα χρόνια ανθεί η διγλωσσία και σήμερα στην κατεχόμενη Ήπειρο. Η διγλωσσία υπάρχει ανάμεσα στους Έλληνες χριστιανούς και τους εξωμότες, οι οποίοι όμως γνωρίζουν άριστα την ελληνική.

Ο γιατρός Σπυριδων Σοκολής σε ανακοίνωση του στον Παρνασσό δίνει μια ε-

16. Κουπιτώρης Παν., Αλβανικά Μελέται: Πραγματεία ιστορική και Φιλολογική περί της Γλώσσης και του Έθνους των Αλβανών, Εν Αθήναις εκ του Τυπογραφείου του Μέλλοντος 1879, Φωτοτύπηση Διον. Καραβία, Αθήνα McMLXXXI

κτενή εικόνα εθνολογική και γλωσσική της Ηπείρου και Αλβανίας. Παρουσιάζει προσωπικά στοιχεία από την περιοχή της Χαονίας και συνομιλίες που είχε με Ηπειρώτες που ασπάστηκαν τον Μουσουλμανισμό.

Γράφει σχετικά:

"... Ὀφείλω ὡς πρὸς τὸ Βεράτιον νὰ φέρω καὶ μίαν μαρτυρίαν, τοῦ Μεχμέτ Βέη Βρουώνη, τοῦ σπουδαιότατου μέλους τοῦ ἁλβανικοῦ Συνδέσμου, ὃν ἐγνώρισα ἐν Πρεβέζη τὸ 1879· νέον μορφωμένον, ἀνεξίθρησκον, λαλοῦντα Ἑλληνιστί, ὡς οἱ λοιποὶ Ἑπειρώται... μοί ἔλεγε: γνωρίζω κάλλιστα ὅτι ἐκ τῆς ἐπωνυμίας μου κατάγομαι ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλὰ σήμερον εἶμαι Ἀλβανὸς γνήσιος, ἢ Τουρκικὴ κυριαρχία ἐτίμησε τὴν οἰκογενειάν μου μὲ πολλὰ ὑψηλὰ ἀξιώματα, καθὼς καὶ τὴν γλώσσαν μου...".

Καὶ τὰ ἄλλα δὲ μέλη τῆς οἰκογένειας Βρουώνη ἐλάλουν εὐχαιοῶς Ἑλληνιστί... Ἐκ τῆς πόλεως Ἀργυροκάστρου ἰδίως καὶ τῆς πλησιοχώρας κομποπόλεως Λιμπόχοβον!, ἐκλέγονται πλείστοι Κατήδες...

Ἄπαντες γνωρίζοντες κάλλιστα τὴν Ἑλληνικὴν προετίμων νὰ διορίζονται εἰς χώρας τῆς Βουλγαρίας καὶ Θράκης... Ἐκεῖ συνηστήθη ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μετ' Ἑλλήνων Ἑπειρωτῶν, ἰδίως Ζαγορισίων... Ὡς συμπολίται δὲ ἀμφότεροι, τῶν αὐτῶν ἐθίμων, τῆς αὐτῆς γλώσσης, εὐφραεῖς ἀμφότεροι στενωῶς ἐσχετίζοντο καὶ ἀλληλοεβοηθοῦντο"¹⁷.

Ὅταν γινόταν οἱ διαπραγματεύσεις γιὰ το βορειοηπειρωτικὸ πρόβλημα ὁ Ελ. Βενιζέλος ἀποκρούοντας τὸν ισχυρισμὸ ὅτι πολλοὶ κάτοικοι στὴ Βόρειο Ἑπειρο μιλούσαν ἀρβανίτικα, ἀναφέρει πολὺ εὐατοχα: *"Ὁ Ἀντιπρόεδρος τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως Εἰμ. Ρεπούλης, ὁ ἀρχιστράτηγος τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ Δαγκλῆς καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἑλληνικῶν δυνάμεων καὶ ὑπουργὸς τῶν ναυτικῶν Κουντουριώτης, καθὼς καὶ τὸ πλῆθος τῶν πληρωμάτων τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου, ἔχουν ὡς μητρικὴ γλῶσσα τὴν ἀλβανικὴν"*. Καὶ ἐπομένως, συνεχίζει ὁ Βενιζέλος *"Τὸ θρήσκευμα, ἡ γλῶσσα δὲν δύναται νὰ θεωρηθοῦν ὡς βέβαιαι ἐνδείξεις ἐθνικότητος. Ὁ μοναδικὸς ἀλάνθαστος παράγων εἶναι ἡ ἐθνικὴ συνείδησις, δηλαδή ἡ ἐσκεμμένη θέλησις τῶν ἀτόμων ὅπως καθορίσουν τὴν τύχη τῶν καὶ αποφασίσουν εἰς ποίαν ἐθνικὴν οἰκογενεὶαν ἐπιθυμοῦν νὰ ἀνήκουν"*.

Τρανὸ παράδειγμα οἱ Σουλιῶτες πολεμήσαν ἐναντίον τῶν Τούρκων καὶ Τουρκαλβανῶν καὶ διαλαλούσαν τὴν ἑλληνικότητα τους.

Ὁ Λ. Τζαβέλας μῆνυσε γιὰ τὸν γιο του στὸν Ἀλή Πασά: *"Ἐὰν ὁ υἱὸς μου δὲν μένει εὐχарιστημένος νὰ θυσιαστῆ γιὰ τὴν Πατρίδα αὐτὸς δὲν εἶναι ἄξιος νὰ ζήσῃ"*

17. Σοκολῆς Σ., Περί Ηπείρου καὶ Αλβανίας, κατ' αναφορὰν πρὸς τὸν γεωγραφικόν. Πίνακα του Δε Γουβερνάκη... Παρνασσός 7, 1883 (τ. Ζ... 1885, σ. 87) καὶ Μαρία Μιχαήλ - Δέδε, ὀπ. π. σ. 87.

καί νά γνωρίζεται υἱός μου μήτε πρέπει νά ὀνομάζεται ἄξιος υἱός τῆς Ἑλλάδος τῆς Πατρίδος μας".

Ἡ Ἐλευθερία Νικολαΐδου σχολιάζει:

"Στο ελληνικό στοιχείο που μιλούσε αποκλειστικά την ελληνική γλώσσα, πρέπει να προστεθούν και οι αλβανόφωνοι χριστιανοί της βόρειας Ηπείρου -όχι οι Άλβανοί χριστιανοί - με την καθαρά ελληνική συνείδηση, όπως απέδειξαν τόσο οι αγώνες του (π.χ. Χειμαριώτες), όσο και η συμμετοχή τους σε όλες τις εκδηλώσεις που προσδιορίζουν την συνείδηση μιας εθνότητας (παιδεία, ευποιΐα). Αν περιοριζόμαστε μόνο στη γλώσσα για να τεκμηριώσουμε κρίσεις / εθνότητας, τότε θα χαρακτηρίζαμε όλους τους Τουρκογιαννιώτες ως Έλληνες, αφού μόνον την ελληνική γνώριζαν να μιλούν"¹⁸.

Και η Μαρία Μιχαήλ - Δέδε γράφει: "... ο παραδεδομένος χαρακτηρισμός "αλβανόφωνοι" είναι λάθος ή μάλλον δεν υπογραμμίζει την πραγματικότητα ούτε και όταν συνοδεύει το Έλληνας Αρβανίτης ακόμη. Το σωστότερο φαίνεται πως πρέπει να ονομάζονται απλώς δίγλωσσοι με ελληνικά και αρβανίτικα. Φαίνεται πως οι ξένοι περιηγητές όπως ο Γκυγιετέρ που έγραψε πως οι Αρβανίτες στην Ελλάδα μιλούν τρεις γλώσσες/την τουρκική, την ελληνική και μία ιδιαίτερη, πλησίασε περισσότερο την αλήθεια. Η πολυγλωσσία τους ήταν αποτέλεσμα συνθέσεως πληθυσμού που έμεινε τότε στην Ελλάδα κι όχι δείγμα εθνικότητας"¹⁹.

Ο Πατροκοσμάς, ο Άγιος των Σκλάβων, δικαιώθηκε όταν αναφερόταν στο θέμα και προέτρεπε τους πληθυσμούς να μιλούν την μητρική τους γλώσσα. Τελικά τον ελληνισμό της Βορείου Ηπείρου δεν τον έσωσε ούτε η λογική ούτε η ιστορική πραγματικότητα. Με θέρη μιλούσε ο Πατροκοσμάς στους πληθυσμούς και συνιστούσε να "μαθαίνουν τα παιδιά ελληνικά".

Ο Νικ. Παπαδόπουλος γράφει για τον Κοσμά, όταν πέρασε από τη Δερόπολη και από τα χωριά που μιλούσαν τις δυο γλώσσες, όπως στη Φράστανη: "Κατόπιν τούτου αφού εσαγήνευσε με τα φλογερά του μάτια συνέστησαν εις αυτούς να ομιλούν μόνον την ελληνικήν και να παύσουν να ομιλούν την αλβανικήν, προσθέσας, κατά παλαιάν παράδοσιν σωζομένην μέχρι του 1930 εις την Φράστανην: εσεῖς εδώ στα χωριά του κάμπου της όμορφης Δερόπολης ομιλείτε όλοι ελληνικά και καταλαβαίνετε καλά τα λόγια μου, εις όλα τα χωριά που εγύρισα μονάχα ελληνικά ήκουσα και τώρα εδώ για πρώτη φορά παραξενεύομαι που ακούω ξένη γλώσσα. Σεις εδώ είσθε οι καλύτεροι χριστιανοί από όσους εγνώρισα, γίνετε τώρα και οι καλύτεροι ρωμιοί για νάχετε την ευλογία του Χριστού μας"²⁰.

18. Ελευθ. Νικολαΐδου, Η Αλβανική Κίνηση στο Βιλαέτι Ιωαννίνων και η Συμβολή των Λεσχών στην ανάπτυξή της, Ι.Μ.Ι.Α.Χ., Ιωάννινα 1984, σ. 74-75.

19. Μαρία Μιχαήλ - Δέδε, όπ. π. σ. 95.

20. Νικ. Παπαδόπουλος. Η Δουβιανή της Δροπόλεως Βορείου Ηπείρου, Αθήναι 1970, 6 51-52.

6. Η ελληνική συνείδηση των Ελλήνων Αρβανιτών. Προσπάθειες προσέγγισης με τους Σκιπετάο

Εκείνο που παίζει πρωτεύοντα ρόλο για την κατάταξη ενός λαού σε μια εθνότητα είναι η συνείδηση. Οι Έλληνες Αρβανίτες είναι και αισθάνονται Έλληνες.

Στους Τουρκοβενετικούς πολέμους εχθροί των Τούρκων, το ίδιο και στους πολέμους των Παλαιολόγων και σε πολλές άλλες περιπτώσεις.

Από την Βόρειο Ήπειρο κατέφευγαν στην Ελλάδα για να ζήσουν σαν Έλληνες, ανάμεσα σε Έλληνες.

Στα Ορλωφικά άγριες ήταν οι συγκρούσεις ανάμεσα σε Αρβανίτες και Τουρκαλβανούς. Οι Αρβανίτες είχαν ταχθεί με τους Ρώσους ελπίζοντας στην βοήθεια τους και στην απελευθέρωση.

Πολλά τα δεινά των Ελλήνων από τους εξισλαμισμένους Αλβανούς. Ήταν οι Αλβανοί που βοήθησαν τους Τούρκους εναντίον των επαναστατημένων Ελλήνων. Κοντά στους Έλληνες πρωτοστάτούν μαχητές Αρβανίτες που δεν αφήνουν ευκαιρία να διατρανώσουν την ελληνική τους καταγωγή και συνείδηση.

Το όνομα Αρναούτης και Αρβανίτης σημαίνει τον άγριο άνθρωπο, τον βάρβαρο, άρπαγα και φονιά μόνο και μόνο από τη βάρβαρη συμπεριφορά των Τουρκαλβανών.

Πέρασαν χρόνια πολλά για να αποκατασταθεί το όνομα των Αρβανιτών. Χρειάστηκαν οι πόλεμοι των Σουλιωτών κατά του Αλή Πασά για να αποτινάξουν το όνειδος της αλλαξοπιστίας και να εννοήσουν και οι Τόσκηδες Μωαμεθανοί ότι ήταν Έλληνες Ορθόδοξοι Χριστιανοί και ότι οι κοινοί τους εχθροί ήταν οι Τούρκοι και οι εξισλαμισθέντες.

Η ελληνικότητα των Αρβανιτών που προέρχονται από τις περιοχές της Ηπείρου στην πραγματική της έκταση είναι δεδομένη παρά την οργιώδη αλβανική προπαγάνδα που άρχισε στα 1892.

Η ελληνικότητα της εθνικής συνείδησης των Ελλήνων Αρβανιτών παρουσιάζεται αναμφισβήτητη εάν συγκρίνουμε τις δραστηριότητες τους με εκείνες των ξένων "μειονοτήτων" που ζούσαν τότε στον ελληνικό χώρο, όπως, κυρίως, οι Εβραίοι. Οι Εβραίοι ποτέ δεν ένιωσαν Έλληνες.

Άλλα ήθη, άλλη θρησκεία, άλλα ενδιαφέροντα. Οι οικονομικές τους δραστηριότητες τους οδηγούσαν σε φιλίες με τους κατακτητές και σε εχθρότητα εναντίον των Ελλήνων.

Ενδεικτική είναι η περίπτωση του Πατροκοσμά. Δεν είναι η μόνη αλλά εκείνη που έγινε γνωστή. Οι Έλληνες σκλάβοι ποτέ δεν τους είχαν βοηθούς και συμπαράστατες στους αγώνες τους.

Αντίθετα, οι Έλληνες Αρβανίτες πρώτοι σήκωσαν τη σημαία της Εθνεγερσίας στις 24 Μαρτίου 1821. Ενωμένοι, ένα σώμα με τους γηγενείς.

Να υπογραμμίσουμε τις διαφορές που υπάρχουν ανάμεσα στους κατοίκους της Νοτίου Αλβανίας - Βορείου Ηπείρου - και της Βόρειας Αλβανίας. Οι ίδιοι Αλβανοί μελετητές έχουν εντοπίσει αυτές τις διαφορές. Ο Αλβανός Cabej γράφει στα 1940: "Τα σημερινά ήθη και έθιμα των Αλβανών δεν παρέχουσι ενιαία εικόνα", γράφει, αναφερόμενος βέβαια στον ενιαίο γεωγραφικό χώρο του σημερινού αλβανικού Κράτους.

Η Μαρία Μιχαήλ - Δέδε αναφερόμενη στο ήθος της ζωής και τα έθιμα των Ελλήνων Αρβανιτών, εντοπίζει την ταυτότητα των εθίμων χριστιανών και Αλβανών Μουσουλμάνων.

"Κοινά είναι τα ονόματα -γράφει- των μηνών του έτους τα οποία είναι ελληνικά ακόμη και εκεί όπου Μουσουλμάνοι προς χριστιανούς είναι έξι προς ένα. Χριστιανοί και Μουσουλμάνοι ακολουθούν την μονογαμία. Ίδια είναι ουσιαστικά τα έθιμα του γάμου και του θανάτου. Τα παρεκλήσια επιτροπεύονται από Μουσουλμάνους οι οποίοι φροντίζουν να είναι αναμμένο το καντήλι του Αγίου και όταν ασθενούν ζητούν την βοήθεια του ιερέως,, προσέρχονται στα θαυματουργά μοναστήρια, εκκλησίες και εικόνες και ανάβουν κεριά. Στο Φράσιαρι όπου είχε πάει προσκληθείς από βέηδες να εξετάσει άρρωστον και έτυχε η ημέρα αυτή να είναι η 24η Μαρτίου, είδε να τελείται από Μουσουλμανόπαιδά το ελληνικότατο έθιμο, να χτυπούν μικρά κουδούνια που κρατούσαν τρέχοντας εδώ και κει για να δωξουν τα φίδια"²¹.

Τα έθιμα των Ελλήνων Αρβανιτών είναι ελληνικά πέρα για πέρα. Εάν υπάρχουν κάποιες διαφορές οφείλονται στο ότι για πολλά χρόνια έζησαν -όπως και οι υπόλοιποι Έλληνες - κάτω από ξένους κατακτητές (Φράγκους, Λατίνους, Σλάβους κ.λπ) και ήταν επόμενο να δεχτούν κάποιες ξενικές επιδράσεις.

Είναι ιστορικά αποδεδειγμένη η ελληνικότητα των Αρβανιτών και η ομοφυλία τους με τους καταδυναστευόμενους Ηπειρώτες.

Η αλβανική προπαγάνδα, ακολουθώντας σοβινιστική γραμμή, σε βιβλία τους που γράφονται κατευθυνόμενα από την κεντρική εξουσία, προσπαθούν να δείξουν πως υπάρχει ξεχωριστή πνευματική δημιουργία των Ελλήνων Αρβανιτών, πράγμα που από πουθενά δεν διαφαίνεται.

Στο βιβλίο, για παράδειγμα, "Historia e letersise Scire" λένε: "Ο Μάρκος Μπότσαρης είναι Σκιπετάρ από του Σούλι" και προχωρούν τελείως ανιστόρητα, γράφοντας: "Το ενδιαφέρον για την σκιπετάρικη υπόθεση, από τους Αρμπερείς της Ελλάδος με όλο που έχει δώσει σημεία πως γεννήθηκε στις αρχές του XIX αιώνας - όταν ο Λάζαρος Κουντουριώτης φρόντισε για τη δημιουργία ενός κράτους έλληνο-σκιπετάρικου, που θα έπαιρνε τη θέση αυτού του Αλή Πασά Τεπελενίου - αυτό το ενδιαφέρον δεν μπόρεσε να αναπτυχθεί όσο έπρεπε. Με την ανακήρυξη της ανεξαρ-

21. Μαρία Μιχαήλ - Δέδε, όπ. π. σ. 138.

τησίας (1821-1826) η προσπάθεια για τον εξελληνισμό των Αρμερέσ της Ελλάδος γινόταν όλο και πιο μεγάλη. Ο σοβινισμός και η Εκκλησία η ελληνική, έγιναν και εχθροί άγριοι της κινήσεως ως των δικών μας αγωνιστών.

Αναγκαστικά αποπειράθηκαν να καταστείλουν κάθε κίνηση των Αρμερέσ στην Ελλάδα και δεν επέτρεψαν να έχουν επιτυχία οι πατριώτες. Αρμερέσ που επιχειρήσαν αυτή την πράξη”.

Θέσεις τελείως διαστρεβλωμένες και αναζήτηση μάταιων ερεισμάτων των Αλβανών συγγραφέων.

Στα χρόνια του Αλή Πασά ο πιο θηριώδης και αδίστακτος φίλος του ήταν ο Τουρκαλβανός Βελή Γκέκας, γνωστός για τις βαρβαρότητες και φρικαλεότητες που διέπραξε, ο οποίος τελικά σκοτώθηκε από τον Κατσαντώνη.

Η προσωνυμία Γκέκας σημαίνει τον σκληρό, τον βάρβαρο, τον Τουρκαλβανό με τα άγρια ένστικτα.

Οι σχέσεις των Αρβανιτών Ελλήνων με τους Τουρκαλβανούς σημαδεύτηκε από εχθρότητα και μίσος. Πάντα οι Τουρκαλβανοί απειλούνται και πάντα οι Έλληνες Αρβανίτες αμύνονται σε προσωπικό και εθνικό πεδίο.

Με τον χρόνο γίνεται και κάποια φανερό διακρίση ανάμεσα στους Γκέγκηδες Μωαμεθανούς και τους Τόσκηδες.

Οι Κρυπτοχριστιανοί της Σπαθίας (μεταξύ του Αψου και Γενούσου ποταμού) στα 1846, με την κατάργηση του κεφαλικού φόρου, φανερώνουν την πραγματική τους θρησκεία.

Κατά τη διάρκεια της ανταρσίας του Αλή εναντίον του Σουλτάνου οι Τόσκηδες συνάπτουν συμμαχίες με τους Σουλιώτες με κύριο στόχο την αποτίναξη της δουλείας.

Σχετικά με την προσέγγιση με τους Σκιπετάρ, τους στενούς συγγενείς μας γράφει η Μιχαήλ - Δέδε:

“Οι Έλληνες Αρβανίτες, δεν έχουν μόνον ξεχάσει το αίμα και το φονικό, την αφοσίωση και την κάθε είδους βιαιότητα, αλλά προσπαθούν υπερβάλλοντα ακόμη ευνοϊκά προς τους παλιούς αυτούς εχθρούς, να τους πείσουν πως το απώτερο παρελθόν, ήταν η κοινή καταγωγή, η αδελφικότητα και πως με ό,τι και αν έγινε, το αίμα δεν μετεβλήθη σε νερό αλλά παραμένει αίμα αδελφικό και γι αυτό δεν πρέπει ποτέ να είναι έτσι χωρισμένοι Έλληνες Αρβανίτες με τους εξωμότες Τόσκηδες και τους “Λατίνους” ακόμη της Γκεκαριάς... Η ιστορία δεν γράφεται με μίσος παρά με τα πραγματικά γεγονότα, ούτε και μονόπλευρα με κομματικά καθεστωτικά κλπ. πάθη που τελικά μόνο τα ξένα συμφέροντα εξυπηρετούν”²².

Οι λόγοι που συντάχτηκε το τετράγλωσσο λεξικό (1802) από τον Διανιήλ τον Μοσχοπολίτη, τα λεξικά του Κ. Χριστοφορίδη και του Μπέλλου, φανερώνουν τις

22. Μαρία Μιχαήλ - Δέδε, όπ. π. σ. 176-177.

καλές προθέσεις των Ελλήνων απέναντι των Αλβανών.

Στον διπλωματικό όμως τομέα οι σχέσεις των δυο λαών αντί να βελτιωθούν χειροτερεύουν, παρόλες τις επιφανειακές και πρόσκαιρες προσπάθειες εξομάλυνσης των σχέσεων, με τελική κατάληξη την επιθετικότητα και των σημερινών Αλβανών εναντίον του ελληνικού στοιχείου που διαβιοί στην Αλβανία.

Από το ένα μέρος τα συμφέροντα ξένων δυνάμεων και από το άλλο τραγικά λάθη των ελληνικών κυβερνήσεων οδήγησαν τους Σκιπετάρ να έχουν παράλογες απαιτήσεις και να αξιώνουν μάλιστα από την Ελλάδα την επιστροφή των δοσίλογων "Τσάμηδων" στη Θεσπρωτία.

Ο ελληνικός λαός έχει πληρώσει αρκετά μέχρι σήμερα από την τακτική των συνεχών παλινωδιών και υποχωρήσεων.

Καιρός να αναλάβουμε πρωτοβουλία και επιθετική πολιτική εναντίον εκείνων που βυσσοδομούν εις βάρος μας και επιδιώκουν τη συρρίκνωση του ελληνισμού.

7. Στατιστικά στοιχεία για την πληθυσμιακή σύνθεση

Από στοιχεία της εποχής καταφαίνεται η αναλογία του πληθυσμιακού δυναμικού στην περιοχή της Βορείου Ηπείρου μεταξύ Ελλήνων και Αλβανών.

Πίνακας Ι

Σε επίσημη στατιστική της Τουρκικής Διοίκησης του 1908 βλέπουμε την εξής πληθυσμιακή σύνθεση:

Επαρχίες	Έλληνες	Αλβανοί
Αργυροκάστρου	21.094	21.032
Χειμάρας	7.218	4.750
Δελβίνου	16.386	5.350
Κορυτσάς	35.136	34.171
Σύνολο	80.136	65.303

Από στατιστική που προτάθηκε από τον Ελευθ. Βενιζέλο το 1913 η αναλογία των πληθυσμών που υπολογίστηκε από τις ελληνικές διοικητικές αρχές στην περιοχή της Βορείου Ηπείρου ήταν 112.385 Έλληνες και 82.360 Αλβανοί, ενώ η Κυβέρνηση της Αυτονόμου Πολιτείας της Βορείου Ηπείρου υπολόγισε 120.000 Έλληνες και 110.677 Αλβανούς²³.

23. Papadacis, "Documents, κλπ., σ. 60, 81, 82 και Γεωργίου Χαρ. Παπαδόπουλου, Η εθνική Ελληνική Μειονότητα εις την Αλβανίαν και το σχολικόν ζήτημα (ιστορικών αρχείων 1921-1979), Ι.Β.Ε., Ιωάννινα 1981, σ. 8,9,10, όπου και παρατίθενται λεπτομερείς στατιστικοί πίνακες κατά περιοχή.

Πίνακας 2

Σύμφωνα με αλβανικές στατιστικές του 1923 ο πληθυσμός της Αλβανίας παρουσιάζεται ως εξής:

Επαρχίες	Σύνολο	Μουσουλμάνοι	Χριστιανοί	Καθολικοί
Αργυροκάστρου	123.634	60.578	63.056	—
Βερατίου	115.298	83.926	31.372	—
Δέρβης	93.976	84.167	1.160	8.649
Δυραχίου	92.521	82.424	5.910	4.187
Ελμπασάν	81.144	74.454	6.690	—
Κορυτσάς	120.659	73.317	47.342	—
Κοσσόβου	39.944	36.292	—	3.652
Σκούταρι	106.350	36.618	1.803	67.929
Αυλώνα	43.852	28.572	15.277	3
Σύνολο	817.378	560.348	172.610	84.420

Από στοιχεία που παρέχονται στην επιστολή του Αλβανού Υπουργού των Εξωτερικών προς την Κοινωνία των Εθνών (Κ.Τ.Ε.) στις 7 Φεβρουαρίου 1922 οι Μουσουλμάνοι ανέρχονται σε 574.000, οι Ορθόδοξοι σε 155.000 και οι καθολικοί σε 72.000.

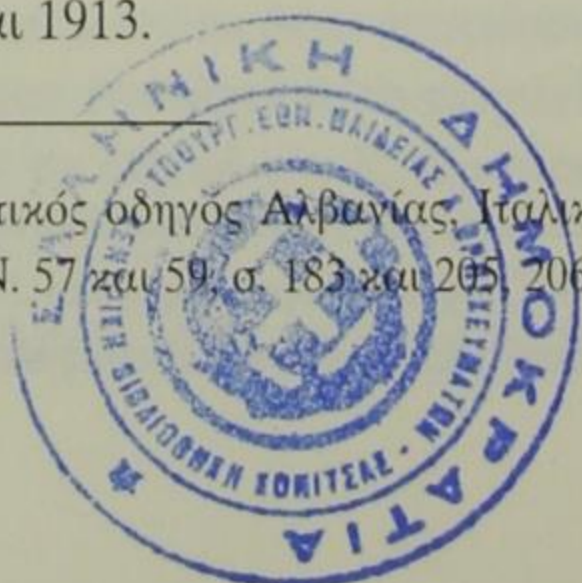
Πίνακας 3

Για τον πληθυσμό των Νοτίων Επαρχιών (Βορείου Ηπείρου) από στοιχεία που συνάγονται από την έκθεση SEDERHOLM, αντιπροσώπου της Κ.τ.Ε., βλέπουμε τα εξής²⁴:

Επαρχίες	Μουσουλμάνοι	Χριστιανοί
Κορυτσάς (πλην Πόγραδετς)	54.000 (55%)	45.250 (45%)
Αργυροκάστρου	58.000	60.881
Ειδικώς Χειμάρας	1.480	6.032
Σύνολο	114.078	112.163

Άξιο ιδιαίτερης προσοχής παρουσιάζουν τα στατιστικά στοιχεία που αναφέρονται στον αριθμό των ελληνικών σχολείων στη Βόρειο Ήπειρο κατά τα έτη 1900, 1902 και 1913.

24. Τουριστικός οδηγός Αλβανίας, Ιταλική έκδοση, Μιλάνο 1940, σ. 75-76 και Papadacis "Documents", N. 57 και 59, σ. 183 και 205, 206, όπως και Γεωργίου Χαρ. Παπαδόπουλου, όπ. π. σ. 9, 10.

Το έτος 1900 λειτουργούν 128 σχολεία με 165 δασκάλους και 4.718 μαθητές στις περιφέρειες Αργυροκάστρου, Δελβίνου, Χειμάρας, Τεπελενίου, Πωγωνίου και Πρεμετής.

Το έτος 1902 λειτουργούν 373 σχολεία με 535 δασκάλους και 16.391 μαθητές. Εδώ εκτός από τις παραπάνω περιφέρειες περιλαμβάνονται και η Κορυτσά (στην οποία λειτουργούσε το Μπάγκειο Γυμνάσιο, 2 Σχολαρχεία, 1 Γυμνάσιο θηλέων και 3 Νηπιαγωγεία), η Κολώνια, το Λεσκοβίκι, το Βεράτιο και η Αυλώνα.²⁵

Το έτος 1913 λειτουργούν 360 σχολεία με 2252 μαθητές (στα στοιχεία αυτά δεν περιλαμβάνονται τα σχολεία και οι μαθητές της Αυλώνας).²⁶

Πίνακας 4

Από στατιστικούς πίνακες που δείχνουν τον πληθυσμό του Βιλαετίου Ιωαννίνων και συντάχτηκε το 1888 από τον Γενικό Πρόξενο της Ελλάδος στα Γιάννινα, καταφαίνεται ο ελληνόγλωσσος πληθυσμός του Μουτασσεριφλικίου (υποδιοίκηση) Αργυροκάστρου κατά επαρχίες:

Επαρχίες	Οικογένειες	Κάτοικοι
Παλαιοπωγωνίου, χωριά 8	925	4.965
Αργυροκάστρου, χωριά 30	1.615	8.075
Δελβίνου, χωριά 47	2.940	14.750
Χειμάρας, χωριά 17	1.380	6.900
Σύνολο, χωριά 107	6.860	34.420

Πίνακας 5

Ο Ελληνικός πληθυσμός του Νομού Αργυροκάστρου το 1927 από στοιχεία του βιβλίου **“Η Αλβανία κατά το 1927”**, Τίρανα 1928, του Επιθεωρητού του Υπουργείου των Εσωτερικών της Αλβανίας **Τεκκί Σελενίτσα**. Ο πληθυσμός της Αλβανίας κατά τα παρεχόμενα στοιχεία του παραπάνω βιβλίου το 1927 ανερχόταν σε 828.593 κατοίκους.²⁷

25. Στοιχεία του 1901 καταγραμμένα από τον Ιταλό Ciovani Amadori Virgili.

26. Τα στατιστικά αυτά στοιχεία της σχολικής κατάστασης στη Βόρειο Ήπειρο υποβλήθηκαν στη Διάσκεψη της Ειρήνης του πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου από την Κυβέρνηση της Αυτονόμου Ηπείρου.

27. Γεωργίου Χαρ. Παπαδόπουλου, όπ. π. σ. 44, 45, 46, 47.

Περιφέρειες	Χωριά	Κάτοικοι
Κάτω Δροπόλεως	9	5.260
Άνω Δροπόλεως	22	8.688
Πωγωνίου	6	4.943
Πρεμετής	2	472
Δελβίνου	31	9.696
Αγίων Σαράντα	12	1.630
Βούρκ. Κονισπόλεως	20	3.884
Χειμάρας	3	4.285
Σύνολο	105	38.858

Πίνακας 6

Ο ελληνικός πληθυσμός του Νομού Αργυροκάστρου το έτος 1937 από απογραφή του Αλβανού Επιθεωρητού Κολ Κώτσι για τα ιδιωτικά (κοινοτικά) σχολεία της Μειονότητας:²⁸

Περιφέρειες	Χωριά	Κάτοικοι
Λιμποχόβου	4	1.315
Αργυροκάστρου	27	14.719
Δρόβιανης (περιοχής)	4	3.723
Κονισπόλεως	22	5.373
Δελβίνου	12	3.947
Δίβρης	7	2.498
Πωγωνίου	6	6.459
Αγίων Σαράντα	10	2.015
Πρεμετής	2	472
Χειμάρας	3	4.285
Σύνολο	27	44.806

Πίνακας 7

Κατά τον Αλέξ. Μαμμόπουλο η κατάσταση του πληθυσμού στις αρχές του αιώνα παρουσιάζεται ως εξής²⁹:

28. Γεωργίου Χαρ. Παπαδόπουλου, όπ. π. σ. 48, 49, 50, 51.

29. Αλέξ. Χ. Μαμμόπουλος, Ήπειρος - Λαογραφικά, ηθογραφικά, εθνογραφικά, Αθήναι 1961, σ. 202, όπου και αναφέρει ότι σύμφωνα με τις τουρκικές στατιστικές του 1968 ο ελληνικός πληθυσμός της Βορείου Ηπείρου ανερχόταν σε 128.000. Η μετανάστευση όμως μείωσε τον ελληνικό πληθυσμό.

	Έλληνες	Αλβανοί	Σύνολο
Περιφέρεια Κορυτσάς	32.873	35.807	68.680
“ Κολώνιας	11.269	9.615	20.884
“ Αργυροκάστρου	20.016	21.424	41.440
“ Χειμάρας	6.118	4.460	10.648
“ Δελβίνου	17.295	4.645	21940
“ Λεσκοβικίου	6.456	3.993	10448
“ Τεπελενίου	6.093	6.727	12.820
“ Πρεμετή	10.823	12.251	23.074
“ Πωγωνίου	5.185	—	5.185
“ Φιλιατών	<u>365</u>	<u>4350</u>	<u>4715</u>
Εν όλω	116.563	103.272	219.834

8. Παρατηρήσεις στους στατιστικούς πίνακες και τα παρεχόμενα στοιχεία

Σήμερα η αλβανική κυβέρνηση υπολογίζει τους Έλληνες που ζουν στην Αλβανία σε 60.000 περίπου. Ουδέν ψευδέστερο από την επίσημη αυτή αλβανική θέση.

Από επίσημες στατιστικές και απογραφές των αλβανικών αρχών, πριν από τον Δεύτερο Μεγάλο πόλεμο, σαφώς καταφαίνεται η αναλογία των πληθυσμών Ελλήνων και Αλβανών.

Βέβαια, μετά το 1944 με την επικράτηση της “**Προλεταριακής Επανάστασης**” του Εμβέρ Χότζα και μέχρι την κατάρρευση του καθεστώτος το 1989-1990 δεν υπάρχουν γραπτά στοιχεία.

Ο άκρατος ισοπεδωτισμός, η προσπάθεια εμφύσησης αλβανικής συνείδησης σε όλους τους πληθυσμούς, η κατάργηση της θρησκείας, οι μικτοί γάμοι, ο διασκορπισμός του ελληνικού στοιχείου στη Βόρειο Αλβανία, αλλά και ο ψυχολογικός πόλεμος, οι συλλήψεις, οι διώξεις, οι εκτοπισμοί, ο εξοστρακισμός από τη ζωή των Ελλήνων ό,τι θύμιζε Ελλάδα, δεν άφησαν περιθώρια καταγραφής και υπολογισμού της λεγόμενης “Ελληνικής Μειονότητας” στην Αλβανία.

Μια όμως λεπτομερέστερη εξέταση των υπαρχόντων δεδομένων θα πείσει και τους ελάχιστους αμφιβάλλοντες για την ορθότητα των επιχειρημάτων μας και για τον πραγματικό αριθμό του ελληνικού πληθυσμιακού δυναμισμού στην Αλβανία.

Σύμφωνα με τη στατιστική του 1923 (πίνακας 2) ο συνολικός πληθυσμός στην Αλβανία ανερχόταν σε 817.378 κατοίκους, από τους οποίους οι 560.348 ήσαν Μουσουλμάνοι και 172.610 Ορδόδοξοι. Μικρή απόκλιση από τα στοιχεία αυτά παρουσιάζεται στην επιστολή που απέστειλε ο Αλβανός Υπουργός των Εξωτερικών τα 1922 στην Κοινωνία των Εθνών (πίνακας 2).

Σήμερα, από επίσημες αλβανικές ανακοινώσεις, ο συνολικός πληθυσμός της Αλβανίας ανέρχεται σε τρισήμιση εκατομμύρια (3.500.000) κατοίκους περίπου. Δηλαδή ο πληθυσμός της Αλβανίας σε σχέση με τον πληθυσμό των αρχών του αιώνα έχει τετραπλασιαστεί.

Πραγματικά κατά τα χρόνια της Χοτζικής περιόδου (1944-1985) παρατηρήθηκε στην Αλβανία μια δημογραφική έκρηξη, με αποτέλεσμα την κατακόρυφη αύξηση του πληθυσμού. Την αύξηση αυτή την ευνοούσε το επίσημο αλβανικό κράτος με τη δικαιολογία:

“Αποκτείστε πολλά παιδιά για να αντιμετωπίσουμε τους εχθρούς (βλέπε Έλληνες) που εποφθαλμιούν τον τόπο μας και απειλούν την εδαφική μας ακεραιότητα”.

Η αύξηση βέβαια αυτή ακολούθησε παράλληλη πορεία και παρατηρήθηκε και στους Μουσουλμάνους και στους Χριστιανούς, Ορθόδοξους και Καθολικούς.

Αφού οι Ορθόδοξοι (σ' αυτούς συμπεριλαμβάνονται Έλληνες, Αλβανοί Ορθόδοξοι και Βλαχόφωνοι Έλληνες) στις αρχές του αιώνα αριθμούσαν 172.000 περίπου, κατ' αναλογία, θα έχουν και εκείνοι τετραπλασιαστεί και ασφαλώς τα τελευταία χρόνια έφτασαν και υπερέβησαν τις 800.000.

Η διαστρέβλωση των στοιχείων από τις βασιλικές κυβερνήσεις του Ζώγου, αλλά και από τις προηγούμενες και από τις μετέπειτα κυβερνήσεις μέχρι και σήμερα, είναι φανερή. Καταβάλλεται φιλότιμη προσπάθεια μείωσης της πληθυσμιακής δύναμης των Ελλήνων στην Αλβανία με πλαστές μετρήσεις και κραυγαλέες αλημνίες.

Όλες οι αλβανικές ενέργειες αποσκοπούν στην παραπλάνηση και τον δόλο. Αρκεί να πούμε ότι όταν ανέκυψε το σχολικό ζήτημα ο υπουργός των Εξωτερικών της Αλβανίας σε επιστολή του προς τον Γενικό Γραμματέα της Κοινωνίας των Εθνών, δήλωνε ότι ο πληθυσμός της “Ελληνικής Μειονότητας” ανερχόταν μόνο σε 18.000, όταν από επίσημες αλβανικές στατιστικές (πίνακας 5) κατά το έτος 1927 ανερχόταν σε 38.858, ενώ δέκα χρόνια αργότερα, το 1937 (πίνακας 6) ανερχόταν σε 44.806.

Κοινός νους χρειάζεται για να εννοήσει κάποιος την προσπάθεια συσκότισης της αλήθειας των αλβανικών αρχών, προσπάθεια που συνεχίζεται αμείωτη και η οποία μάλιστα τα τελευταία χρόνια, μετά την κατάρρευση του καθεστώτος, βρήκε απρόσκλητο σύμμαχο τη φυγή των Ελλήνων Βορειοηπειρωτών, οι οποίοι κοπαδιαστά εγκατέλειπαν τον “αλβανικό παράδεισο” και κατέφευγαν στη Μάνα Πατρίδα. Έχουν διασκορπιστεί σε νησιωτικές και χερσαίες περιοχές με αποτέλεσμα να μας διαφεύγει σήμερα ο πραγματικός αριθμός.

Κατά τους μετριότερους υπολογισμούς οι Βορειοηπειρώτες φυγάδες ξεπερνούν τις 100.000, αριθμός που τελευταία αρχίζει να παρουσιάζει κάποιες διακυμάνσεις, γιατί πολλοί επανέρχονται στα πατρικά χώματα και άλλοι φεύγουν ερχό-

μενοι στην Ελλάδα κοντά στις οικογένειές τους.

Όπως προαναφέραμε ο χριστιανικός ορθόδοξος πληθυσμός το 1923 ανερχόταν σε 172.610 και με την τάση αύξησης της πληθυσμιακής δύναμης τετραπλασιάστηκε και πενταπλασιάστηκε. Εάν από τον πιθανό αριθμό των 800.000 Ορθόδοξων (μετά την αύξηση) αφαιρέσουμε κάπου 350.000 με 400.000 Αλβανούς Ορθόδοξους και ελληνόφωνους Βλάχους, το ελληνικό στοιχείο που ζει στην Αλβανία σήμερα δεν είναι δυνατό να είναι μικρότερο από 400.000 και μαζί με τους Βλάχους, που δεν αφήνουν ευκαιρία να διατρανώσουν την ελληνική τους συνείδηση, φτάνουμε τις 700.000.

Αυτή είναι η πραγματικότητα και κάθε άλλη υποβολιμαία, πλαστή, νόθα και σκόπιμη άποψη εξυπηρετεί άλλους σκοτεινούς σκοπούς και στόχους.

Τα ίδια πραγματικά στοιχεία εξάγονται εάν εξετάσουμε με προσοχή και τα στοιχεία (έκθεση SEDRHOLM) τον πίνακα 3, για την αναλογία Μουσουλμάνων και Χριστιανών στις Νότιες Επαρχίες (Βόρειο Ήπειρο) Κορυτσάς (πλην Πόγραδετς), Αργυροκάστρου και ειδικώς της Χειμάρας.

Στη χειμάρα, ελληνικότατη περιοχή, η ακρόπολη της αντίστασης κατά των Τούρκων, περιοχή την οποία οι Αλβανοί εξαίρεσαν από τις λεγόμενες “μειονοτικές ζώνες”, το 1923 είχε μόνο 1480 Μουσουλμάνους και 6.032 Χριστιανούς.

Εύκολα συνάγεται το συμπέρασμα ότι οι Χριστιανικοί πληθυσμοί και τότε και τώρα υπερτερούσαν από τον μουσουλμανικό και δεν μπορούν σήμερα οι Αλβανοί, τελείως αυθαίρετα, τους ηρωικούς Έλληνες Χειμαριώτες να τους μετρούν ως Αλβανούς.

Αλλά και μια πιο προσεκτική προσέγγιση της αναλογίας Ελλήνων και Αλβανών που ζούσαν στην περιοχή της Βορείου Ηπείρου θα μας πείσει ότι η περιοχή απόαμνημονευτών χρόνων κατοικούνταν από Έλληνες και μόνον. Όσους Αλβανούς και αν φέρουν από τα Βόρεια για να εποίκισουν τις Νότιες ζώνες με σκοπό να διαφοροποιήσουν και αλλοιώσουν την πληθυσμιακή σύνθεση του μαρτυρικού τόπου, τίποτε δεν θα επιτύχουν. Οι Αλβανοί έποικοι θα μείνουν ξένο σώμα σε μια περιοχή που σφύζει από ελληνισμό και διατηρεί αναλλοίωτα τα πατρογονικά ελληνικά έθιμα.

Ο ελληνόγλωσσος πληθυσμός μόνο στο Μουτασεριφλίκι Αργυροκάστρου το 1888 ήταν 34.420 και 6.860 οικογένειες. Ο πληθυσμός αυτός συγκεντρωνόταν στις περιοχές του Παλαιοπωγωνίου (σημερινό Δυτικό Πωγώνι-Αλβανοκρατούμενο), της Δερόπολης, Δελβίνου και Χειμάρας (Πίνακας 4).

Στα 1908 στις παραπάνω περιοχές και στην Κορυτσά, από στατιστική της Τουρκικής Διοίκησης, η αναλογία των πληθυσμών ήταν 80.136 Έλληνες και 65.303 Αλβανοί. Τα στοιχεία αυτά διαφοροποιήθηκαν το 1913 και 1914. Οι ελληνικές διοικητικές αρχές στην περιοχή της Βορείου Ηπείρου έδιναν το 1913,

112.385 Έλληνες και 82.360 Αλβανούς, ενώ η Κυβέρνηση της Αυτόνομης Πολιτείας στα 1914 υπολόγιζε τους Έλληνες σε 120.000 και τους Αλβανούς σε 110.677.

Οποιαδήποτε στατιστική και αν λάβουμε υπόψη το ελληνικό στοιχείο υπερέχει κατά πολύ του αλβανικού.

Αργότερα, μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο και αφού το αλβανικό κράτος είχε αναγνωριστεί επίσημα και άρχισε να οργανώνεται, οι ελληνικοί πληθυσμοί στα καθαρά ελληνόφωνα χωριά (χωρίς να λογαριάζονται όσοι εργάζονταν σε άλλες περιοχές) και ούτε η Κορυτσά, παρουσιάζουν αξιοσημείωτη αύξηση σε σχέση με τα τουρκικά στοιχεία των αρχών του αιώνα. Έτσι σε 105 χωριά του Νομού Αργυρόκαστρου το 1927 ο ελληνικός πληθυσμός τους έφτανε τις 38.858 κατοίκους (πίνακας 5), ενώ στην ίδια περιοχή σε 97 χωριά (εδώ περιλαμβάνονται και 2 χωριά της Πρεμετής η Βαλοβίστα και Ψηλοβλαχοτέρα), οι Έλληνες κάτοικοι το 1937 (πίνακας 6) έφτασαν τους 44.806.

Η αυξητική αυτή τάση ασφαλώς συνεχίστηκε και εντάθηκε μάλιστα μετά τον Δεύτερο Μεγάλο Πόλεμο. Το καθεστώς του Χότζα και το περίφημο Κόμμα Εργασίας, η “Μάνα” των εγκλωβισμένων, προπαγάνδιζε την αύξηση του πληθυσμού και την παραμονή των κατοίκων στον τόπο της καταγωγής τους. Χρειαζόταν χέρια για τις χειρωνακτικές εργασίες στους συνεταιρισμούς και τα “Κολχόζ”.

Ειδικά οι Έλληνες της Βορείου Ηπείρου, χωρίς ειδική άδεια από τους υπεύθυνους των χωριών, δεν μπορούσαν να επισκεφτούν ούτε τους συγγενείς τους στα γειτονικά χωριά.

Συμπερασματικά μπορούμε άνετα να πούμε ότι όσα μέσα και τρόπους και αν εφεύρισκαν οι Αλβανοί για να αλλοιώσουν την πληθυσμιακή σύνθεση των Ελλήνων της Βορείου Ηπείρου και να μειώσουν τον αριθμό τους δεν τα κατάφεραν και ούτε πρόκειται να το επιτύχουν.

Οι Βορειοηπειρώτες αποτελούν συμπαγές σώμα και καμιά δύναμη δεν μπορεί να μεταβάλει την αραγή ενότητά τους και ελληνική καταγωγή τους.

Εκείνο για το οποίο είναι ανάγκη να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή από ελληνικής πλευράς και να μην επαναληφθούν τα σφάλματα του παρελθόντος, είναι το θέμα των βορειοηπειρωτών που κατέφυγαν μετά το 1990 στην Ελλάδα.

Να τους δοθεί η ευκαιρία να μεταβαίνουν χωρίς δυσκολίες στον τόπο τους και να επανέρχονται στις εργασίες τους στην Ελλάδα.

Με τον χρόνο, εάν ελεύθερα επικοινωνούν, θα επιστρέψουν στις πατρογονικές τους εστίες, γιατί όλοι τους είναι στενά δεμένοι με τον τόπο τους και απλώς ξενιτεύτηκαν από την ανάγκη της επιβίωσης των ίδιων και των οικογενειών τους.

Μια τέτοια πράξη από μέρους του επίσημου ελληνικού κράτους θα έχει αγαθά αποτελέσματα για όλον τον βορειοηπειρωτικό χώρο.

9. Ο πληθυσμός της Αλβανίας σύμφωνα με το “Λαϊκό βήμα” Αργυροκάστρου

Στην εφημερίδα “Λαϊκό Βήμα” Αργυροκάστρου δημοσιεύτηκε ο παρακάτω συγκριτικός πίνακας του πληθυσμού της Αλβανίας.³⁰

Έτος	Πληθυσμός
1927	825.593
1934	1.085.000
1945	1.122.000
1950	1.218.000
1955	1.391.499
1964	1.838.000
1970	2.135.600
1979	2.594.600

Στην ίδια εφημερίδα όργανο της “Ελληνικής Μειονότητας” διαβάζουμε το εξής σχόλιο: “Η φυσική αύξηση του πληθυσμού κατά μέσο όρο στα 10 τελευταία χρόνια ήταν 22,2%. Εξ αυτού προκύπτει και ανάλογος αύξηση του Ελληνισμού και της “Ελληνικής Εθνικής Μειονότητας”.

Και στον συγκριτικό αυτόν πίνακα, με αμφισβητούμενα στοιχεία, γιατί ο κομματικός μηχανισμός έδινε στοιχεία που εξυπηρετούσαν μόνο τους προπαγανδιστικούς σκοπούς, διαπιστώνεται καθαρά η αυξητική τάση του πληθυσμού της Αλβανίας. Ο πληθυσμός σε σχέση με το 1927 είχε σχεδόν τριπλασιαστεί.

Θα ήταν βέβαια παράλογο να υποθέσουμε ότι ο Ελληνικός πληθυσμός σε όλο αυτό το μεγάλο χρονικό διάστημα παρέμεινε στάσιμος. Όπως προαναφέρθηκε οι αλβανικές αρχές, μετέτλησαν κάθε μέσον για την αλλοίωση της εθνικής καταγωγής των Ελλήνων και τη μείωση του πληθυσμού!

Και ως ένα βαθμό το πέτυχαν, εάν αναλογιστούμε ότι Έλληνες που ζούσαν μακριά από τις “μειονοτικές ζώνες” αναγκάζονταν να μιλούν αλβανικά, να αλλάζουν τα ελληνικά τους ονόματα, να συμπεριφέρονται όπως και οι Αλβανοί και γενικά να μετέρχονται τρόπους για να επιβιώσουν σ’ ένα καθεστώς φόβου και τρόμου, με συνεχή, αδιάκοπη και προμελετημένη ανθελληνική προπαγάνδα.

Οι Έλληνες, όσοι τουλάχιστο ζούσαν μακριά από τις περιοχές που τους κατοικούσαν συμπαγείς ελληνικοί πληθυσμοί, απέκρουβαν την καταγωγή τους και δήλωναν Αλβανοί, γιατί διαφορετικά αντιμετώπιζαν τη χλεύη, την περιφρόνηση, την απομόνωση, τους αφόρητους ψυχολογικούς εξαναγκασμούς και τις ακατάπαυστες διώξεις.

Ένα είναι γεγονός αναντίρρητο και αναμφισβήτητο ότι στον αιώνα μας, και

30. “Λαϊκό Βήμα”, φύλλο αριθ. 36 (3311), 6 Μαΐου 1979. Τα στοιχεία που παρατίθενται δεν είναι ηλεγμένα από καμιά κρατική πηγή της Αλβανίας.

κυρίως μετά το 1920, η αύξηση του ελληνικού πληθυσμού υπήρξε αλματώδης.

Στα 50 χρόνια του μίσους, της αλλοφροσύνης και του αναγκαστικού εξάλβανισμού, δεν παρατηρήθηκε μόνο το φαινόμενο του **κρυπτοχριστιανού**, όπως στην περίοδο της Τουρκοκρατίας, αλλά σε μεγάλη έκταση και το φαινόμενο του **κρυπτοέλληνα**.

Μόνο όσοι έκρυβαν την καταγωγή τους μπορούσαν να επιβιώσουν. Να βρουν εργασία, να σπουδάσουν τα παιδιά τους, να ζήσουν, έστω και με τα στοιχειώδη.

10. Σκόπιμη πληθυσμιακή αλλοίωση στο χώρο της Βορείου Ηπείρου

Η αλλοίωση της φυλετικής φυσιογνωμίας άρχισε πολύ νωρίς στις βορειοηπειρωτικές περιοχές. Ήδη από το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου με την επικράτηση της “Προλεταριακής Επανάστασης” και την εγκαθίδρυση της “Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας” στην Αλβανία, ο Εμβέρ Χότζα συμπεριφέρθηκε σκληρά στο ελληνικό στοιχείο και πήρε σειρά μέτρων που απέβλεπαν στην παράλυση της συνοχής των Ελλήνων και την αποσύνθεσή τους.

Από τη δεκαετία του ‘50 και μέχρι το τέλος της δεκαετίας του ‘80, που επήλθε και η κατάρρευση του καθεστώτος, ο Χότζα και οι επίγονοί του συναγωνίζονταν σε σκληρότητα και αναλγησία προς τους Έλληνες.

Στη λήψη τέτοιων μέτρων τους εννοούσε και η απομόνωση της χώρας με τα ηλεκτροφόρα συρματοπλέγματα, τους εκφοβισμούς, τις εξορίες και φυλακίσεις.

Το συναίσθημα του φόβου και του τρόμου, η ανησυχία και οι κίνδυνοι είχαν φωλιάσει στις ψυχές των ανθρώπων και οι αντιδράσεις τους ελάχιστες ή και μηδαμινές.

Από την τέως Σοβιετική Ένωση είχε ξεκινήσει η “διεθνιστική” πολιτική με το απατηλό σύνθημα του “πολίτη του κόσμου” και είχαν προπαγανδίσει την κατάργηση των θρησκευτικών και φυλετικών φραγμών και τα δορυφορικά κράτη.

Η επίσημη κατάργηση της θρησκείας το 1967 στην Αλβανία επέφερε καίριο πλήγμα στα φυλετικά και θρησκευτικά στεγανά.

Οι Αλβανοί καθοδηγητές επεδίωξαν να εμφυσήσουν στους πολίτες της χώρας αλβανική συνείδηση (όλοι είμαστε Αλβανοί) και να αμβλύνουν τις φυλετικές και θρησκευτικές διαφορές.

Οι μικτοί γάμοι που ακολούθησαν και η αναγκαστική μετανάστευση χιλιάδων Ελλήνων στο Βορρά με το πρόσχημα της εξεύρεσης εργασίας επέφεραν ρήγμα στους ελληνικούς πληθυσμούς και αλλοίωσαν τη φυσιογνωμία των κατοίκων.

Από τότε ακόμη είχε αρχίσει η εγκατάσταση Αλβανών από το Βορρά στις Νότιες περιοχές. Εμφανείς οι επιδιώξεις των Αλβανών να χαλαρώσουν και διαλύσουν τους φυλετικούς δεσμούς και να δημιουργήσουν και διεθνώς την εντύπωση ότι και σ’ αυτά, τα από αιώνων ελληνικά εδάφη, κατοικούν Αλβανοί.

Ακόμη και σήμερα ομαδικά (κατά χιλιάδες), όπως μας πληροφορούν Έλληνες Βο-

ρειοηπειρώτες, εγκαθίστανται (Εξαμίλια και Βουθρωτός) και στα παράλια της Χειμάρας Αλβανοί του Βορρά και μάλιστα με Νόμο που ψηφίστηκε από την Αλβανική Βουλή.

Οι αλβανικές αρχές αιτιολογούν την εγκατάσταση αυτή από το γεγονός ότι παλιότερα αυτές οι περιοχές κατοικιόνταν από Τουρκαλβανούς μπέηδες και επομένως τους ανήκουν. Ψευδέστερη δικαιολογία δεν μπορεί να υπάρξει. Φανερότατη η προσπάθεια πληθυσμιακής αλλοίωσης των ελληνικών περιοχών και σήμερα από το “δημοκρατικό” καθεστώς.

Άποψη του ερειπωμένου αρχοντικού των Ζαπλαίων στο Κάτω Λάμποβο, (Λάμποβο του Ζάλπα).

(Φωτ. Στεργιανή Κάδρα-Πλιάκου 2005)

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Κεφάλαιο Δεύτερο

Η Εκπαιδευτική κατάσταση στη Βόρειο Ήπειρο και ειδικότερα στην περιοχή Πρεμετής - Λεσκοβικίου κατά τα έτη 1914-1916, όπως παρουσιάζεται στο αρχείο του Χαράλαμπου Δονάτου¹

- Χαράλαμπος Δονάτος . Η Εκπαίδευση στα σχολεία της Β.Η.
- Ελληνοδάσκαλοι - Προσλήψεις δασκάλων - Τίτλοι Σπουδών
- Σχολεία στην Περιφέρεια Πρεμετής - Λεσκοβικίου - Εκκλήσεις για αποστολή επιδομάτων
- Οικογένειες και μαθητικό δυναμικό - προγράμματα μαθημάτων
- Αιτήσεις - πιστοποιητικά - συμβολαία - αποδεικτικά σπουδών

1. Χαράλαμπος Δονάτος

Ο Χαράλαμπος Δονάτος γεννήθηκε στην Πρεμετή το 1878. Απεφοίτησε με άριστα από τη Θεολογική Σχολή της Χάλκης και αναδείχτηκε διδάκτωρ της Θεολογίας. Παρουσιάζει πλούσια εθνική και εκπαιδευτική δράση. Από το 1905-1911 προσέφερε πολύτιμες υπηρεσίες στην Κορυτσά και για τρία χρόνια στο Μοναστήρι. Οκτώ χρόνια υπηρέτησε στην Βόρειο Ήπειρο και από το έτος 1913 μέχρι την Ιταλική κατοχή διετέλεσε Επιθεωρητής των Δημοτικών Σχολείων των Επαρχιών Πρεμετής - Λεσκοβικίου. Συμμετείχει ενεργά και παρακολούθησε από κοντά την εξέλιξη του βορειοηπειρωτικού αγώνα το 1914 ως μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου Πρεμετής.

Για δύο έτη από το 1903 εχρημάτισε επιθεωρητής των Σχολείων και Ιεροκήρυκας στην περιοχή Βελεγράδων (Βεράτι, Μουζακιά, Αυλώνα) αγωνιζόμενος εναντίον της "Αλβανικής Ιδέας" και της προπαγάνδας των Αυστριακών, Ιταλών και

---

1. Το αρχείο του Χαράλαμπου Δονάτου, δωρεά των κληρονόμων του, βρίσκεται στο Ίδρυμα Βορειοηπειρωτικών Ερευνών. Όλα τα στοιχεία που περιέχονται σ' αυτό το κεφάλαιο έχουν αντληθεί από το αρχείο αυτό και αναφέρονται, κυρίως, στην εκπαιδευτική κατάσταση που επικρατούσε στις Επαρχίες Πρεμετής και Λεσκοβικίου από το 1914 μέχρι το 1916. Πρόκειται για την κρίσιμη περίοδο του Αυτονομακού Αγώνα των Βορειοηπειρωτών και την Ιταλική κατοχή.

Ρουμάνων.

Από το 1905 και για μια τριετία εργάστηκε ως καθηγητής και Ιεροκήρυκας στην Κορυτσά, στην οποία βρισκόταν σε ένταση η αλβανιστική κίνηση και είχε οξυνθεί ο αγώνας μεταξύ των Ελλήνων και των αλβανοφρόνων.

Η υπηρεσία του στην Κορυτσά συνέπεσε με την δολοφονία του Μητροπολίτη Κορυτσάς Φωτίου (Σ/βριος 1906), ο οποίος έπεσε στις “επάλξεις του εθνικού καθήκοντος”.

Από το 1908-1911 υπηρέτησε στο Μοναστήριο ως καθηγητής και Ιεροκήρυκας. Αυτή την εποχή (10 Ιουλίου 1908) έγινε η Τουρκική μεταπολίτευση. Οι φυλετικοί ανταγωνισμοί στην περιοχή μεταξύ των διαφόρων φυλετικών στοιχείων (Ελλήνων, Βουλγάρων, Τούρκων, Αλβανών, Ρουμάνων και Σέρβων) είχε επιταθεί. Οι ανταγωνισμοί επετάθησαν μετά την κήρυξη του Τουρκικού Συντάγματος, το οποίο αναγνώριζε τις εθνικότητες των ανά την Τουρκία διαβιούντων φυλετικών στοιχείων.

Από το 1911-1913 υπηρέτησε ως καθηγητής στη συνοικία Πέραν της Κων/λεως.

Το 1914 επισκέφτηκε την “απελευθερωθείσα Β. Ηπειρο”. Από το Υπουργείο Εξωτερικών διατάχτηκε να παραμείνει στην Β. Ηπειρο με εθνική αποστολή ως επιθεωρητής των Σχολείων Πρεμετής-Δεσφοβικίου, παραμονές του απελευθερωτικού αγώνα (Αύγουστος 1913).

Ως επιθεωρητής παρέμεινε μέχρι την Ιταλική κατοχή, οπότε διορίστηκε καθηγητής “των Θρησκευτικών Μαθημάτων” στη Ζωσιμαία Σχολή Ιωαννίνων.

Από μια αρχονολόγητη επιστολή προς τον υπουργό των Εξωτερικών του Μητροπολίτη Δουϊνουπόλεως Βασιλείου (μάλλον όταν υπηρετούσε ως καθηγητής στη Ζωσιμαία Σχολή) πληροφορούμαστε ότι ο Μητροπολίτης Βασίλειος εκτιμούσε πολύ τον Χαράλαμπο Δονάτο. Στην επιστολή παρακαλεί τον υπουργό “να χορηγηθεί μηνιαία άδεια μετά πλήρων των αποδοχών στον Χαράλαμπο Δονάτο για να παραστεί στο Συνέδριο των Αντιπροσώπων Βορείου Ηπείρου, γιατί “τυγχάνει ενήμερος του Βορειοηπειρωτικού και του Αλβανικού εν γένει ζητήματος και ως εργασθείς από πολλά έτη κατά της Αλβανικής Ιδέας ή Προπαγάνδας και ως χρηματίσας Επιθεωρητής των Σχολείων της Β. Ηπείρου κατ’ εντολήν του υπουργείου των εξωτερικών με εθνικήν αποστολήν από του 1913 μέχρι της Ιταλικής κατοχής δράσας εκ των πρώτων μαθ’ ημών και κατά του Βορειοηπειρωτικού αγώνα”.

Εφελούδατε Κύριε ὑπουργέ,

Ἐπεὶ τὴν ἐπιμήνην καὶ ἀγαθὴν τῆς ὑμετέρας
Ἐφελούδατε τῆς ἐφημέρας:

Ἔσεται ἡ ἐδασοκομική τῆς ἐπισκοπῆς
Βοραιοσερβικῆς ἑτησίως ἐκτελεσθεῖσα σὺν
τῆς ἐπισκοπῆς Ἀντιπροσώπων Β. Ἡ. Β. Ἁγίας,
ἀπερὸς ἀναρτίων τῆς ἐκτελέσεως αὐτῆς
ἐπὶ τοῦ ἐν Ἑλλάδι Βοραιοσερβικῆς
παιδαγωγικῆς ἡ. χ. Δοκίμου ἀπὸ ἡμετέρας
ἀρχιδημηγορίας ἐκτελέσεως ἑτησίως ἐπὶ τοῦ
Βοραιοσερβικῆς καὶ τοῦ Ἁθωνοῦ ἐν
ἐκείναις ἐπισημασίας, καὶ τῆς ἐπισημασίας ἐπὶ τοῖς
ἐπὶ τῆς Ἁθωνοῦ ἰδέου ἢ παραγνώσεως
καὶ τῆς χρηματισίας ἐπισημασίας τῆς ἐπισκοπῆς
ἐπὶ Β. Ἡ. Β. καὶ ἐπισημασίας τῆς ὑπουργείου τῆς
Ἐπισκοπῆς ἐπισημασίας ἀποστολῆς ἀπὸ τοῦ
1913 καὶ τῆς Ἱθακησῆς καὶ τῆς ἀποστολῆς
ἐπὶ τῆς ἀποστολῆς ἀπὸ τῆς ἀποστολῆς καὶ τῆς
Βοραιοσερβικῆς ἀγῶνας.

Κατασκευάζομε ὑμῶν, Ἐφελούδατε,
ἐπὶ τὴν ἐπισημασίας καὶ ἀποστολῆς ἀπὸ τοῦ
παιδαγωγικῆς ἐπισημασίας ἀποστολῆς ἀπὸ τοῦ
τῆς ἀποστολῆς ἀπὸ τοῦ.

(15)

Ἐπισημασίας ἀποστολῆς ἀπὸ τοῦ
ἀποστολῆς ἀπὸ τοῦ ἀποστολῆς
καὶ ἀποστολῆς ἀπὸ τοῦ ἀποστολῆς

2. Η Εκπαίδευση και τα Σχολεία της Βορ. Ηπείρου. Πίνακες Κοινοτήτων και δασκάλων των Περιφερειών Αργυροκάστρου Δελβίνου και Χειμάρας

Ο Χαράλ. Δονάτος απέστειλε προς τον υπουργό Εξωτερικών της Ελλάδος στις 20 Αυγούστου 1915 έκθεση, στην οποία αναφέρει την κατάσταση που επικρατούσε στην Βόρειο Ήπειρο από εθνικής, εκπαιδευτικής, εδαφικής, εθνολογικής και άλλων απόψεων.

Γνώσης των εκπαιδευτικών και εθνικών θεμάτων γράφει στην έκθεση σχετικά: “*Επικειμένης δὲ νῦν τῆς ἀνακαταλήψεως τῆς Β. Ἠπείρου ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ θεωρῶ καθήκον νὰ καταστήσω, λεπτομερέστερον τώρα, γνωστὰς και αὔθις εἰς τὴν Σ. Κυβέρνησιν τὰς συνθήκας ταύτας ὑποβάλλων τὸ παρὸν ὑπόμνημα, ἐν ᾧ καταδεικνύεται ἡ εκπαιδευτικὴ (εθνικὴ κλπ.) κατάστασις τῆς Β. Ἠπείρου ἐπὶ Τουρκοκρατίας και τα τελευταία ἔτη*”.

Η έκθεση χωρίζεται σε δύο μέρη: Το πρώτο μέρος περιλαμβάνει τον Νομό Αργυροκάστρου με δύο τμήματα: Στο πρώτο τμήμα περιλαμβάνει τις περιφέρειες Χειμάρας, Δελβίνου, Αγίων Σαράντα, Τεπελενίου και Αργυροκάστρου και στο δεύτερο τις περιφέρειες Πρεμετής, Κλεισούρας, Λεσφοβικίου και Φράσαρης.

Στο δεύτερο μέρος περιλαμβάνει τον Νομό Κορυτσάς με την Περιφέρεια Κολωνίας (Ερσέκας), Κορυτσάς, και Μοσχοπόλεως, καθώς και το Νομό Βερατίου με τις περιφέρειες Βερατίου, Μουζακιάς και Αυλώνος.

Δυστυχώς, η έκθεση είναι ελλιπής, δεν υπάρχουν στοιχεία για τους Νομούς Κορυτσάς και Βερατίου. Αποσπασματικά στοιχεία βρήκαμε μόνο για το 1ο τμήμα του Νομού Αργυροκάστρου, για τις περιφέρειες δηλαδή της Χειμάρας, Δελβίνου, Αργυροκάστρου και Τεπελενίου.

Στην περιφέρεια Τεπελενίου λίγα είναι τα χριστιανικά χωριά, τα οποία υπάγονται στην περιφέρεια Αργυροκάστρου. Τα περισσότερα χωριά είναι μουσουλμανικά.

Όλα τα χωριά της Βορείου Ηπείρου παρουσιάζουν προηγμένο πολιτισμό, τους κατοίκους τους διακρίνει αγνό ελληνικό αίσθημα και κοινωνική μόρφωση και αυτό γιατί αποδημούν στα ξένα και δέχτηκαν την επίδραση των ελληνικών κέντρων πολιτισμού. Από πνευματικής και κοινωνικής άποψης παρουσιάζουν διαφορά και από τα χωριά της Ν. Ηπείρου, όπως στην περιφέρεια Ιωαννίνων, των οποίων οι κάτοικοι είναι κτηνοτρόφοι και γεωργοί και δεν ξενιτεύονται. Συγκρίνονται με τους κατοίκους των Ζαγοροχωρίων που και εκείνοι, λόγω του αγόνου του εδάφους ξενιτεύονται και επιδίδονται στο εμπόριο και τις επιστήμες.

Γράφει σχετικά για την παιδεία και τα ελληνικά σχολεία επί Τουρκοκρατίας:

“*Δὲν ὑπάρχει σχολεῖον εἰς τὴν Β. Ἠπείρου, τοῦ ὁποῖου νὰ μὴν ὑπάρχουν ἄνδρες εἰς τὰ ξένα· ἐντεῦθεν καὶ ἡ ἐκτίμησις αὐτῆς πρὸς τὴν παιδείαν. Ἑλληνικὰ σχολεῖα λειτουργοῦσαν ἐπὶ Τουρκοκρατίας εὐδοκίμως εἰς ἅπαντα σχεδὸν τὰ χριστιανικὰ χωρία καὶ στὰ στερούμενα τοιούτων βαρέως ἔφερον τὴν ἔλλειψιν ἣν ἀντιπάσει θυσίας θὰ ἀνεπλήρουν μὲ τινὰ Γραμματοδιδάσκαλον ἢ τὸν ἱερέα τοῦ χωρίου. Ἡ ἔλλειψις τοῦ Σχολείου θεωρεῖται ἴση μὲ τὴν ἔλλειψιν τῆς Ἐκκλησίας,*

διότι δυσφημίζεται μεταξύ τῶν ἄλλων καὶ κατηγορεῖται ἐπὶ ἀμουσία καὶ ὀπισθοδρομικότητα ἢ Κοινότης ἐκείνη, ἥτις ἀντὶ πάσης θυσίας δὲν διατηρεῖ Σχολεῖον.

Τοιαύτην ἔχοντα ἀντίληψιν περὶ τῆς παιδείας ἠμιλλῶντο πρὸς ἄλληλα τὰ χωρία εἰς τὸν τελειότερον καταρτισμὸν τῶν Σχολείων ὡς ἐκ τούτου οἱ χριστιανοὶ τῆς Β. Ἡπείρου ὄχι μόνον οἱ ἑλληνόφωνοι ἀλλὰ καὶ οἱ ἄλβανόφωνοι, μὲ γνησίαν ὅμως ἑλληνικὴν συνείδησιν, ἐκέκτηντο τὴν στοιχειώδη μόρφωσιν καὶ κοινωνικὴν ἀνάπτυξιν.

Τοὺς κυριότερους πόρους πρὸς συντήρησιν τῶν Σχολείων ἀπετέλουν τὰ εἰσοδήματα τῶν Ἐκκλησιῶν ἀποτελούμενα εἴτε ἐξ ἀφιερωμάτων εὐλαβῶν καὶ φιλομούσων χριστιανῶν εἰς γαίας, κτήματα ἢ χρήματα, εἴτε ἐξ εἰσφορῶν μεταξύ τῶν κατοίκων. Κυρίως ὅμως τοὺς πόρους ἐνίσχυνον ἔρανοι καὶ εἰσφοραὶ τῶν εὐρισκομένων εἰς τὰ ξένα εὐπόρων πατριωτῶν, περὶ πολλῶν ποιουμένων τὴν προαγωγὴν τῆς πατρίδος των. Δέον ὅμως νὰ παρατηρηθῆι ὅτι εἰς τὴν κανονικὴν καὶ τελεσφόρον λειτουργίαν τῶν Σχολείων καὶ ἐκ τὴν ἐν γένει ἐνίσχυσιν τῆς Παιδείας συνέβαλλε πολὺ ἡ πατριωτικὴ δράσις των κατὰ καιροὺς Μητροπολιτῶν”.

Ἡ Ἐκκλησία κατὰ τοὺς χαλεπούς χρόνους διεφύλαξε τὴν ἐθνικὴν καὶ χριστιανικὴν υπόστασιν των κατοίκων καὶ υπέθαλπε τὶς ἐλπίδες γιὰ ἐθνικὴ ἀποκατάστασιν. Παράλληλα μετὰ τὴν ἐκκλησίαν τὶς ἐλπίδες ἐτόνωσε ἡ ἰδρυσις καὶ λειτουργία ἐλληνικῶν σχολείων. Στὴν ἀρχὴ γιὰ νὰ μὴ κινήσουν τὴν υποψία καὶ ἀντίδρασιν τῆς Τουρκίας ὡς σχολεῖα χρησιμοποιήθησαν οἱ νάρθηκες των ἐκκλησιῶν καὶ δάσκαλοι οἱ ἱερεῖς, οἱ οἱποῖοι δίδασκον τὰ στοιχειώδη γράμματα μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν θρησκευτικῶν βιβλίων καὶ τὴν ἀπομνημόνευσιν ἐκκλησιαστικῶν τροπαρίων. Γιὰ τὴν προσφορὰ εἰδικά των Ζωγράφειων Ἐκπαιδευτηρίων γράφει ὁ Χαράλ. Δονάτος:

“Δέον ὅμως νὰ μὴ λησμονῶμεν ὅτι καὶ τὸ ἰδρυθὲν καὶ ὀλίγα ἔτη δυστυχῶς λειτουργῆσαν ἐν Κεσπορατίῳ Ζωγράφειον Διδασκαλεῖον παρέσχεν ἀνυπολογίστους ὠφελείας ἐθνικῆς καὶ ἐκπαιδευτικῆς ἀνὰ ὅλην τὴν Β. Ἡπείρον τοσοῦτον, ὥστε μέχρι σήμερον ἡ περιφέρεια Ἀργυροκάστρου ἀναπολοῦσα τὴν ἐκπαιδευτικὴν ἐκείνην αἴγλην καὶ ἀκμὴν μετὰ ὀδύνης ψυχῆς νὰ ἀναφέρει τὴν διάλυσιν τοῦ περιφήμου ἐκείνου ἐκπαιδευτηρίου, οὔτινος πολυπληθεῖς τρόφιμοι μέχρι σήμερον διὰ τῆς ἐθνικῆς αὐτῶν δράσεως διαλαλοῦσι τὸ εὐδόκιμον καὶ λυσιτελὲς ἀνὰ ὅλην τὴν Ἡπείρον ὡς μεγάλου καὶ τελείου Διδασκαλείου. Δὲν θὰ ἦτο δὲ ἄκαιρον νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι μεταξύ τῶν ἄλλων ἐκπαιδευτηρίων ἀρρένων καὶ θηλέων, ἅτινα δι’ ἐθνικοὺς λόγους θὰ ἰδρυθῶσιν εἰς τὴν περιφέρειαν ταύτην εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀναβιώσῃ καὶ τὸ Διδασκαλεῖον τοῦτο, ἐν ᾧ νὰ μορφώνονται παιδαγωγικῶς διδάσκαλοι καὶ διδασκάλισσαι διὰ συστήματος ἰδιαίτερου, καταλλήλου διὰ ξενόφωνα μέρη, εἰς οὔτοι θὰ προορίζονται”.

Παραθέτομε πίνακες των Κοινοτήτων των περιφερειῶν Ἀργυροκάστρου, Δελβίνου καὶ Χειμάρρας, ὅπως διεσώθησαν στο ἀρχεῖο τοῦ Χαράλ. Δονάτου. Στους πίνακες αὐτοῦ ἀναγράφονται ὀνομαστικὰ οἱ δάσκαλοι, τὰ ἐπιδόματα που ἐλάμβαναν ἀπὸ τὸ Προξενεῖο Ἀργυροκάστρου, καθὼς καὶ οἱ τίτλοι των δασκάλων.

Τήναι

Εμφάνων τὰς κοινότητες, τὰς διδασκαλίας καὶ τὰ μουσικά καὶ ἐπιχειρήματα ἐπιδοματα μέχρι τῆς βλαπτικῆς καλοχῆς.

1^{ον}, Περιφέρεια Ἀργυρομαθῶν ~~1915-1916~~
σχ. έτος 1915-1916

Κοινότητες	Διδασκαλίας	Μουσικά	Επιχειρήματα	Παρατηρήσεις
1 Ἀργυρομαθῶν		1740	5030	27-07
" 1	Χρυσόβας Λαοκόλης		1600	Περίφ. Ἀργ. - Διδ. Δουλιχίου
" 2	Παυσαγγῆτος Ἐλέφαντ		1400	Β' Διδ. Μελιδιάου
" 3	Μητῆς Ἀδελφίδου		1200	Περίφ. Ἀργ. - Διδ. Λορέλιν
" 4	Ομορόμου Χρήστου		220	Ἰερά. Διδ. Νέου Ξανθίου
" 5	Καραγιαννοπούλου Βασιλικῆς		1300	Περίφ. Ἀργ. - Διδ. Λορέλιν
" 6	Ἐλεφάντη Μαρίας		900	Β' Διδ. Ἰσοβ. Παρδαλά
" 7	Γαβριέλου Πέτρου		150	" Ἰσοβ. Παρδαλά
" 8	Κορομάνη Γεωργία	500	500	Ἰερά. Β' Διδ. Ἰσοβ. Παρδαλά
2 Μουσ. Διδ. Ἀργ. - Διδ. Δουλιχίου	Ομορόμου Χρήστου	480	480	Περίφ. Ἀργ. - Ἰερά. Διδ. Νέου Ξανθίου
3 Διδ. Μελιδιάου	8 Ομορόμου Πέτρου	860	860	" Γεωργίου
" 9	Παυσαγγῆτος Χαραλάμους	720	720	" Ἰερά. Διδ. Νέου Ξανθίου
" 10	Μάνου Ἀγγελίδου	240	240	Ἰερά. Β' Διδ. Ἰσοβ. Παρδαλά
4 Κορομάνη	11 Μίλωνος Κυριακῆς	2000	1000	Περίφ. Ἀργ. - Γεωργίου
" 12	Ζήλου Μηνωμένης	600	600	Ἰερά. Β' Διδ. Ἰσοβ. Παρδαλά
5 Βασιλικῆς	13 Τσακίδη Ἀδελφίδα	900	900	Περίφ. Ἀργ. - Γεωργίου
" 14	Ρόμμου Οὐρανίας	600	600	Ἰερά. Β' Διδ. Ἰσοβ. Παρδαλά
6 Ἀδελφίδου	15 Τριανταφυλλίδου	420	120	550 " Β' Γεωργίου
7 Διδ. Μελιδιάου	16 Κωνσταντίνου Ματθαίου	450	50	500 " Β' Διδ. Ἰσοβ. Παρδαλά
8 Διδ. Νέου Ξανθίου	17 Λέωνος Βασίλειου	900	900	Περίφ. Ἀργ. - Μ. Περ. Διδ. Ἰσοβ.
" 18	Ματθαίου Κωνσταντίνου	560	40	600 Ἰερά. Β' Διδ. Ἰσοβ. Παρδαλά
9 Τριανταφυλλίδου	19 Δημητρίου Δημητρίου	600	600	Περίφ. Ἀργ. - Διδ. Ἰσοβ.
	Σύνολο		5730	

Αρ.	Κωδικός	Διδάσκων	Κόστος	Επίδομα	Σύνολο	Παρατηρήσεις
		εὐ μελαφοράς		5730		
10	φρασεολογία - Λούγγα	20 Μάριος Μεγαλός	240	240	480	Αποστ. Εχογραφέας
11	Γεωργολογία	21 Πασαμωργίου κρήνη	800		800	" Ζωγραφ. διδασκαλ.
	"	22 Χαμσιών Εγγιν	640		640	" Εχογραφέας
12	Γράμματα	23 Ξωαντίδης Νωκίας	300	150	450	" Στ. Διμε-εχογραφέας
13	Γλῶσσα	24 Καταμάτης Ζήκερος	660		660	" Εχογραφέας
14	Βραχυγραφία	25 Τσαμίνης Στέφανος	150	450	600	" Μ. Γεν. Εχογραφέας
15	Λεξιλόγιον	26 Οίμοιομιδης κρήνη		800	800	" Ζωγραφ. διδασκαλ.
16	Ἄνεκτα Λεξιλόγιον	27 Οίμοιομιδης χαρδύγιος	950		950	" "
	"	28 Αρχιμανδρίτου Κουσαδία	600		600	" Ζωγραφ. διδασκαλ. κήρυξ
	" ἄνεκτα οὐκονία	29 Κολίδου Εγγιν	600	200	800	" Αρσενικός
17	Εγγιν	30 Βιζάνης Ανδρέας	600		600	Στ. Β. Μ. Γ. Εχογραφέας
	"	31 Ζαγοριώτου Γεωργία	80	450	530	" Β. Εγγιν. Παρθεναγ.
18	Εγγιν	32 Μωαβία Αθανάσιος	360	200	560	" " "
19	Ζαπανιότα	33 Κηρυκενίδης Γεωργία	700		700	" Β. Ζωγραφ. διδασκαλ.
20	Κεσοροβία	34 Πασαμωργίου	400	100	500	Αποστ. Ζωγραφ. διδ.
21	Καζίφι	35 Ξωαντίδης κρήνη	600		600	" Εχογραφέας
22	Νουόβο	36 Κέντρος Τάμιος	400		400	" "
23	Εγγιν	37 Τεσσαλίδης Λάββας	800		800	" Ζωγραφ. διδασκαλ.
	"	38 Αποστόλου Βασιλεία	350		350	" Εχογραφέας
24	Ζωγραφία	39 Πασαμωργίου Παύλος	350	100	450	" "
25	Καζιότα	40 Ζωακιάς Κηρυξ	960		960	" Ζωγραφ. διδασκαλ.
	"	41 Γεωργία Παρθεναγ.	140	160	300	Στ. Α. Εγγιν. Παρθεναγ.
26	Ν. Λαμινόβο	42 Μήλιος Νωκίας		1400	1400	Β. Διμε διδασκαλ.
	"	43 Κηρυξ κρήνη	150	1050	1200	Αποστ. Αρσενικός
27	Τοίτα	44 Κηρυξ Νουόβο	750		750	" Ρεπρακτάς
		εὐ μελαφοράς		10330		

Αρ. Κανόνων	Πεδίονον	Κανόνων	Πεδίονον	Κανόνων	Πεδίονον	Σταθμολογία
	εἰς μὲταποπῆς		10330			
27	Τοῖτα	45 Μοῦσος Ἀποκτα	350	200	550	εἰδ. Α. Ἐγν. Παρδῆς
28	Αὐτοῖονον	46 Παναβάνος χριδῆδῆς	600		600	εἰδ. Α. Ζυγῆς εἰδ.
29	Τριμωσῆς	47 Μῆσος Ζανῆδῆς		360	360	εἰδ. Ζυγῆς εἰδ.
	"	48 Ζαφῆ Ἀδανῆς εἰρη				εἰδ. Ζυγῆς εἰδ.
30	Μῆσος	49 Μαυβῶνος Θεοδῶνος	1200		1200	εἰδ. Ζυγῆς εἰδ.
	"	49 Ἰόλῆ Βανῆς				εἰδ. Α. Ζυγῆς εἰδ.
31	Τοῖτα	50 Οὐνοῦμα Πηῆς	200	350	550	"
32	Χαμῆστοπῆς	51 Δρῆσος Παρδῆς εἰρη	400	200	600	εἰδ. Ζυγῆς εἰδ.
33	Μαροῦμα	52 Ζανῆδῆς Ἀγῆς		370	440	"
34	Ζῆτα	53 Μῆσος Ἀγῆς		600	600	εἰδ. Γ. Πηῆς
	"	54 Χαῖδῆς Χαῖτα	200	200	425	εἰδ. Α. Ἐγν. Παρδῆς
35	Μῆσος	55 Ζαβῆδῆς Δρῆς	100	300	400	εἰδ. Ζυγῆς εἰδ.
36	Ζοῖτα	56 Ζανῆδῆς	400	230	630	εἰδ. Γ. Πηῆς
37	Κοῖτα	57 Παναβάνος Πηῆς		500	600	εἰδ. Ζυγῆς εἰδ.
38	Μῆσος	58 Χαῖδῆς Παρδῆς	1100		1100	εἰδ. Α. Ζυγῆς εἰδ.
	"	59 Ζανῆδῆς εἰρη	200	300	500	εἰδ. Α. Ἐγν. Παρδῆς
39	Τοῖτα	60 Παναβάνος Παρδῆς	240	300	540	εἰδ. Ζυγῆς εἰδ.
40	Ζῆτα	61 Μῆσος Ἀγῆς	1000		1000	εἰδ. Ζυγῆς εἰδ.
	"	62 Διοῦμα Βανῆς	300	220	520	εἰδ. Α. Ἐγν. Παρδῆς
41	Μῆσος	63 Δοῦμα εἰρη	2900	500	1400	εἰδ. Ζυγῆς εἰδ.
	"	64 Παρῆδῆς εἰρη			1200	εἰδ. Α. Ζυγῆς εἰδ.
	"	65 Ζανῆδῆς εἰρη			800	εἰδ. Γ. Πηῆς
42	Ζῆτα	66 Ζῆτος Ἀγῆς	2430	250	1040	εἰδ. Ζυγῆς εἰδ.
	"	67 Ζῆτος Ἀγῆς			940	"
	"	68 Μῆσος Χαῖτα			700	εἰδ. Γ. Πηῆς
	εἰς μὲταποπῆς				5180	

Δημόσια Κεντρικὴ Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Αριθμ. Αριθμ.	Κωνσταντινούπολη	Διδασκαλίας	Κωνσταντινούπολη	Ευρωπαϊκή	Εκπαιδευτική	Σταραμπόλι
43	Χηρωριάν	69 Δημητριάδης Κηφισίου	1200		1200	Ανογ. Ζωγγ. Διδ.
"	"	70 Δεωδωλου Αδωνά	520		520	Ειδ. Β. Εγμ. Β. Π.
44	Ζοτχα	71 Σταυραράδης	250	250	450	Ανογ. Μ. Γ. Ζωγγ.
45	Τοκίλοβα	72 Σταυραράδης Αδωνά	1050	230	640	" Ζωγγ. Ζωγγ.
"	"	73 Βαυριάδης Σταυραράδης			640	" "
46	Ζηχωριάδης	74 Δέση Βαυριάδης	1280	300	1000	" Ζωγγ. Ζωγγ.
"	"	75 Δαγγαλίδης			400	" Ζωγγ. Ζωγγ.
"	"	76 Λάμπης Αρσέντα			680	" Ζωγγ. Ζωγγ.
Σύνολο			Σύνολο		15960	

Εν ολίγοις έχομε 69 εν 45 διημερ. έχομε 24
 πένη και 24 διημερ. έχομε διημερ. υπερέλθον
 εν ολίγοις 52 διδάσκαλοι και 24 διδάσκαλοι

- Αργούντα έχομε
- 2) Κηφισίου - Ζωγγ.
  - 3) Δέση
  - 4) Δουρίλοβα
  - 5) Ζωγγ.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κονσταντινούπολης

2^ο. Περιφέρεια Δυτίου 1915 - 1916.

Αρ. Αρ. Δ.	Κωμόβλη	Διδουαρχ	Κωμόβλη	Κωμόβλη	Κωμόβλη	Κωμόβλη	Κωμόβλη	Κωμόβλη
1	Δυτίου	Ναδαρανή Αδανάση	500	1300		1600	Α. Δυτίου	Γραμμάτιου
"	"	Κωμόβλη Αδανάση				1300	Κωμόβλη	Αδανάση
"	"	Κωμόβλη Αδανάση				1100	Κωμόβλη	Αδανάση
"	"	Κωμόβλη Αδανάση				500	"	Κωμόβλη
"	"	Κωμόβλη Αδανάση				1300	"	Κωμόβλη
"	"	Κωμόβλη Αδανάση				-	"	Κωμόβλη
2	Κωμόβλη	Κωμόβλη Αδανάση	600			600	Κωμόβλη	Αδανάση
3	Κωμόβλη	Κωμόβλη Αδανάση					Κωμόβλη	Αδανάση
4	Κωμόβλη	Κωμόβλη Αδανάση	500			600	"	"
5	Κωμόβλη	Κωμόβλη Αδανάση	300	150		450	"	Κωμόβλη
6	Κωμόβλη	Κωμόβλη Αδανάση	1100			1100	"	Κωμόβλη
"	"	Κωμόβλη Αδανάση		200		200	"	Κωμόβλη
7	Κωμόβλη	Κωμόβλη Αδανάση	200	250		450	"	Κωμόβλη
8	Κωμόβλη	Κωμόβλη Αδανάση	100		200	300	"	"
9	Κωμόβλη	Κωμόβλη Αδανάση	300		100	400	"	"
10	Κωμόβλη	Κωμόβλη Αδανάση	400			400	"	"
11	Κωμόβλη	Κωμόβλη Αδανάση	660		400	200	Κωμόβλη	Αδανάση
"	"	Κωμόβλη Αδανάση				360	Κωμόβλη	Αδανάση
"	"	Κωμόβλη Αδανάση		500		500	"	"
12	Κωμόβλη	Κωμόβλη Αδανάση	400	300	500	1200	"	Κωμόβλη
13	Κωμόβλη	Κωμόβλη Αδανάση	300			300	"	Κωμόβλη
14	Κωμόβλη	Κωμόβλη Αδανάση	900	300		1200	"	Κωμόβλη
"	"	Κωμόβλη Αδανάση	1000			1000	"	Κωμόβλη
15	Κωμόβλη	Κωμόβλη Αδανάση	900			900	"	Κωμόβλη
"	"	Κωμόβλη Αδανάση		500		500	"	Κωμόβλη
16	Κωμόβλη	Κωμόβλη Αδανάση	200	250		450	Κωμόβλη	Αδανάση
		Κωμόβλη Αδανάση				4250	1800	

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιας

Αρ.	Κοινότητα	Διδασκαλία	Μαθητές	Επίδομα	Επίδομα	Επίδομα	Επίδομα	Παρατηρήσεις
		επιμεταφορές		4250	1300			
17	Σιγριτών	Μαδύος Ανωτάτου	200		200	400		απογ. Διογ. αρχεία
18	Κρανιά	Συγγιαν Βαυγέου	120	150	190	460		" "
19	Φράββα	Κοινόου Εδρίμει						" "
20	Φουρίων	Παλαμ Βαυγέου	100	80	400	580		" Εμπ. Διογ.
21	Βρονίων	Σπόγγος Φρυγίας	80	100	200	380		" Διογ. αρχεία
22	Τοόμα	Τοόμας Κερίου		260	200	460		" "
23	Παραμύριον	Βάβουνης Γεώργιος	100		250	350		" " Εμπ. Διογ.
24	Καρνούργιο	Παυσαδωνανίου Ίωάννης	150		250	400		" "
25	Αγίου	Κωνσταντίνος Εδρίμει	150	110		260		Ενδ. Α. Γυμνασίου
26	Δυρ. Ερέδης	Δαμασκός Ίωάννης	80		300	380		Απογ. Διογ. αρχεία
27	Σωστός	Δερβιός Σωφίδης	300		400	700		" Διογ. αρχεία
28	Βαγγαλιών	Ουνοροπίδης Εδρίμει			400	400		Ενδ. Α. Γυμνασίου
29	Μουρούτι	Σπρίγγης Ίωάννης	460	140		600		Απογ. Γυμνασίου
	"	Φρέσος Αράδαρος			400	400		Ενδ. Α. Γυμνασίου
30	Τζάρα	Παυσαδωνανίου		100				" Διογ. αρχεία
31	Καρίστια	Κερίου Κερίου	140	160	260	560		" "
32	Μαζαρί	Τοόμας Σωφίδης	250		250	500		Ενδ. Β. Γυμνασίου
33	Καρούς	Βαυγέου Γεώργιος	200	200		400		Απογ. Διογ. αρχεία
34	Σουβόλα	Παυσαδωνανίου	140	420		560		" "
35	Αγ. Βαυγέου	Νέος Δυρ. Ερέδης	600			600		" Εμπ. Διογ.
	"	Σταμάτης Βαυγέου	600			600		" Εμπ. Διογ.
36	Μουρούτι	Μυζακίου Καπαζάκης						" Διογ. αρχεία
37	Σιγριτών	Ουνοροπίδης Κερίου	400	250		650		" "
38	Νιχόλα	Τόλου						" "
39	Αγ. 40	Παυσαδωνανίου Μαρία	900			900		Απογ. Απογ.
		επιμεταφορές		6220	5006			

Στο παρατιθέμενο αντίγραφο από το προσωπικό αρχείο του Χαράλαμπου Δονάτου αναγράφονται, για το σχολικό 1915-1916 στην Περιφέρεια Δελβίνου, οι Κοινότητες, τα Σχολεία, το ονοματεπώνυμο των δασκάλων που υπηρετούσαν, το επίδομα που έπαιρναν, καθώς και η Σχολή (Γυμνάσια, Σχολαρχείο, άλλη Σχολή), στην οποία είχαν φοιτήσει.

Οι διδάσκαλοι που υπηρετούσαν στην Περιφέρεια Δελβίνου 1915-1916 κατανέμονται κατά σχολή που αποφοίτησαν ως εξής:

Από το Σχολαρχείο	29
Από το Γυμνάσιο	10
Από το Αρσάκειο	3
Από Παρθεναγωγείο	2
Από Φιλοσοφική Σχολή	1
Από τα Ζωγράφια Δ/λεία	2
Από Εμπορική Σχολή	1
Ιερείς	2
Σύνολο	50

Ο Χαράλαμπος Δονάτος μας δίνει συνολικά 47 σχολεία, εκ των οποίων 37 Δημοτικά Αρρένων, 2 μικτά (Αρρένων - Θηλέων) και 6 Θηλέων, καθώς 43 διδάσκαλους και 7 διδασκάλισσες, όπως φαίνεται παρακάτω στη συνέχεια του παρατιθέμενου πίνακα:

Αρ.	Κοντόλιξη	Διδάσκοντες	Κοντόλιξη	Εισόδημα	Επίμισθ. μισθός	Παραμεινόμενα
43 ^α	Κοντόλιξη	Διδάσκοντες				
Αρ. Μουσική, Δραμ. Διδασκ.		Μτχασ. Γαβριήλ		6220	5000	
		Εν έργω	δρχ	6706	5000	

Άλλοι εν έργω έχουσα 45, εν των 37 διμια αργύρων, 2 μιστά διμια αργύρων και δυόμισ, και 6 διμια, εισπρετέων εν έργω 43 διδάσκοντες και 7 διδάσκοντες.

3^{ον} Περιφέρεια Δεκιάρρα 1915-1916

Αρ.	Κοντόλιξη	Διδάσκοντες	Κοντόλιξη	Εισόδημα	Επίμισθ. μισθός	Παραμεινόμενα
1	Δεκιάρρα	Πηγάδα Βασιλική	700	700		
2	Βόδρος	Γεωλογική Σχολή	180	400	640	
3	Κουσαρί	Σχολή		730		
4	Σφραγιάς	Μουσική Σχολή				
5	Πηγάδα	Κουρμαλή Μαρίνα	130	570	700	
6	Βόδρος	Ράση Νικολής		300		
7	Βόδρος	Μάρατος Χριστόδουλος		280		
8	Κυζιούρι	Κωλύου Ιερέως		300		
		Εν έργω		2640		
		Επίμισθ. δαπάνη				
		1) Περιφέρ. Αργυρούσι		15960		
		2) " - Δεκιάρρα		6700		
		3) " - Δεκιάρρα		2640		
		4) Μισθός Εισπρετέων		2880		
		5) Εισίτιον Γραφείου		600		
		6) Δωρομίσθου		800		
		7) Επίμισθ. Εισπρετέων		300		
		Εν έργω δρχ		29880		

Σύνολα σχολ. έτους 1915-1916

Περιφέρειες	Αριθμός Κοινοτήτων	Σχολεία	Υπηρετούντες δάσκαλοι
1. Περιφέρεια Αργυροκάστρου	46	69	76
2 Περιφέρεια Δελβίνου	39	45	43
3. Περιφέρεια Χειμάρας	8	13	10
4. Αργούντα Σχολεία	5	—	—
Σύνολα	98	127	129

3. Ελληνοδάσκαλοι

Οι Ελληνοδάσκαλοι που πρόσφεραν τις υπηρεσίες τους πριν και μετά την απελευθέρωση της Ηπείρου, προέρχονταν από Σχολές που λειτουργούσαν στην Ήπειρο, στη Μακεδονία, Κωνσταντινούπολη και σε άλλα μέρη.

Στο αρχείο του Χαρ. Δονάτου υπάρχουν τίτλοι σπουδών δασκάλων, που υπηρετούσαν στην περιοχή Πρεμετής-Λεσκοβικίου και οι οποίοι είχαν φοιτήσει στη Ζωσιμαία Σχολή Ιωαννίνων, στο Ελληνικό Γυμνάσιον Μοναστηρίου, στο “Φυτώριον Διδασκάλων εν Σέρραις της Μακεδονίας”, στη Μεγάλη του Γένους Σχολή, στο Διδασκαλείο Θεσσαλονίκης και στο Ελληνικό Γυμνάσιο Θεσσαλονίκης.

Οι Ελληνοδάσκαλοι των Σχολών αυτών κρίνονταν “ίκανοί διδάσκαλοι να διδάσκουν εν δημοτικοῖς σχολείοις κατὰ τὴν ἐν τῷ Διδασκαλείῳ παραδειγμένην μέθοδον” ἢ ανεδεικνύονταν “ἄξιοι πρὸς διδασκαλίαν τῶν ἐν πρωτοβάθμῳ Δημοτικῇ Σχολῇ διδασκομένων”.

Στις Σχολές αυτές διδάσκονταν Θρησκευτικά, Ελληνικά, Λατινικά, Ιστορία, Μαθηματικά, Φυσική, αλλά και ξένες γλώσσες (Γαλλικά - Γερμανικά), ακόμη και Ωδική και Ιχνογραφία.

Εκτός από τους δασκάλους που προέρχονταν από ανώτερες Σχολές, υπήρχαν και οι γραμματοδιδάσκαλοι, οι οποίοι δεν κατείχαν τον “πρώτον βαθμόν του δασκάλου”. Ήταν όμως απαραίτητοι και δυσεύρετοι για την εποχή εκείνη.

Παραθέτουμε πρωτότυπους τίτλους από το αρχείο του Χαρ. Δονάτου των ετών 1865 (απολυτήριο Ζωσιμαίας Σχολῆς Ιωαννίνων), 1882 (Διδασκαλείου Θεσσαλονίκης), 1885 (Φυτώριον Διδασκάλων εν Σέρραις της Μακεδονίας), 1889 (Μεγάλη του Γένους Σχολή), 1906 (Ελληνικό Γυμνάσιον Θεσσαλονίκης) και 1910 (Ελληνικόν Γυμνάσιον Μοναστηρίου).

από τον αλληπαπό των ανδρών των εθνικών διαφάνειαν

Ειδήσεις

Εκπαίδευση
Ε.Κ.Π.

Ο Κεϋ κωός αρτοποιίας επί του κέντρου μαθήτων των σχολείων της Γενικής Γραμματείας των Σχολείων της Βουλγαρίας. Τα έργα είναι: «Εκπαιδευτική παιδαγωγία» και «Εκπαιδευτική διδαχτική» κατά τον εν, οποιονδήποτε ενδοχρυσό του: «οι ενδοχρυσά» βιβλίων.

Εξ του κέντρου των 10 Σχολείων 1885.

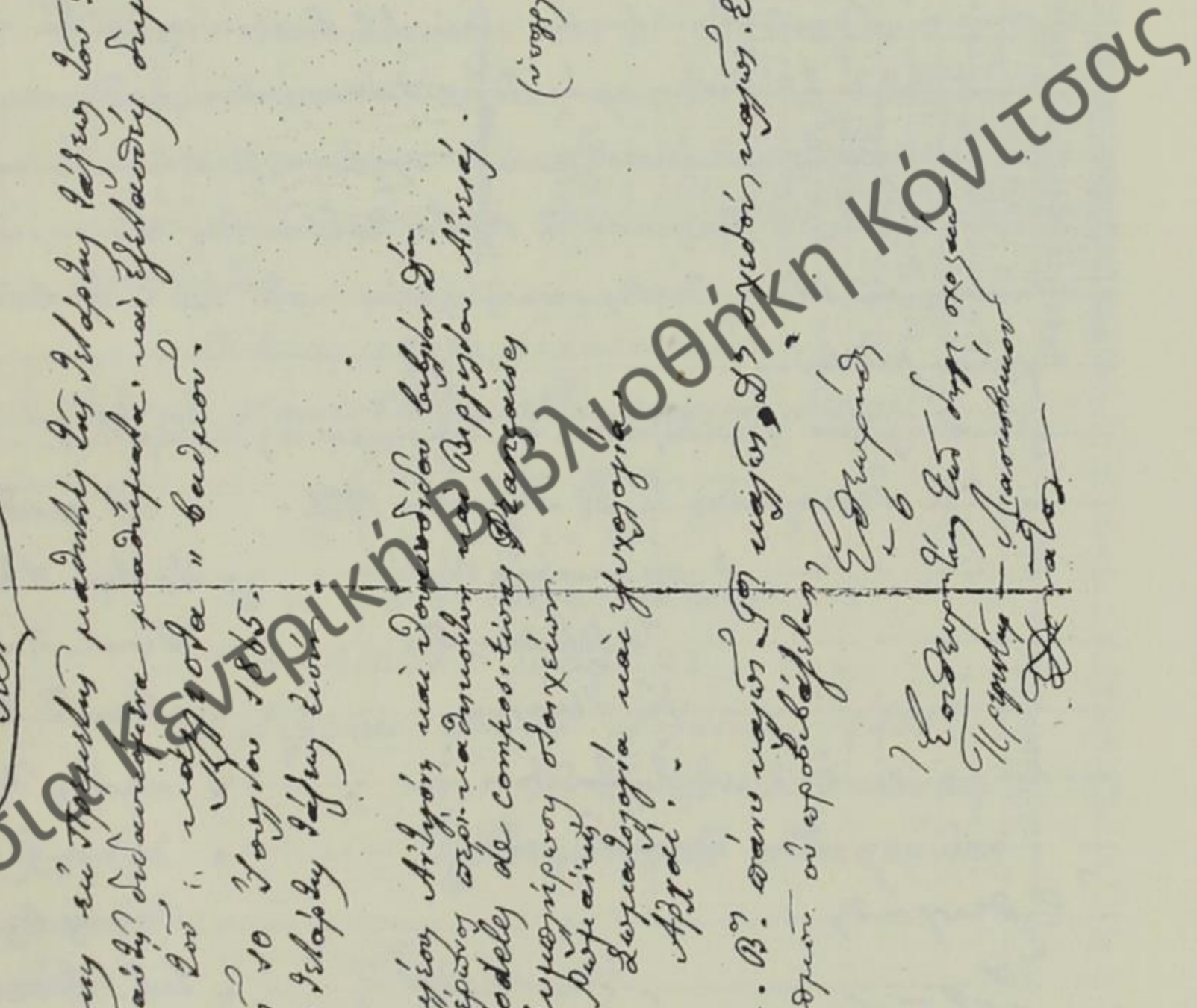
Τα παιδαγωγικά των σχολείων της γενικής γραμματείας

- (Κατακλήσεις)
  - Εκπαίδευση... Σχολείων Αγγλίας και Γαλλίας του Βουλγαρικού Κέντρου Γενικής Γραμματείας.
  - Κατακλήσεις... Μελέτες των μεθόδων των Γαλλικών Σχολείων.
  - Κατακλήσεις... Modelle de composition Française.
  - Κατακλήσεις... Συμπληρωματικές ασκήσεις.
  - Κατακλήσεις... Συμπληρωματικά και γυμναστικά.
  - Κατακλήσεις... Απεικόνιση.

Ο Γενικός Γραμματέας
Ε. Μαντάρις

3 αμέσως. Α.Γ. κατάφορα. Β.Γ. κατάφορα. Γ.Γ. κατάφορα. Ε.Γ. κατάφορα. Σ.Γ. κατάφορα. Ζ.Γ. κατάφορα. Η.Γ. κατάφορα. Θ.Γ. κατάφορα. Κ.Γ. κατάφορα. Λ.Γ. κατάφορα. Μ.Γ. κατάφορα. Ν.Γ. κατάφορα. Ξ.Γ. κατάφορα. Ο.Γ. κατάφορα. Π.Γ. κατάφορα. Ρ.Γ. κατάφορα. Σ.Γ. κατάφορα. Τ.Γ. κατάφορα. Υ.Γ. κατάφορα. Φ.Γ. κατάφορα. Χ.Γ. κατάφορα. Ψ.Γ. κατάφορα. Ω.Γ. κατάφορα. Ω.Γ. κατάφορα.

Εκπαίδευση των Σχολείων.
Ε.Κ.Π.
Εκπαιδευτική - Γραμματεία

Λιγυόγος

προς Δείδαρον επί Ξηνοκλήν Ερμηνείαν

Διδασκαλίας εν Δουρακίω

Α υπέρ των Ανωτάτων των 22 Δουρακίων επί των ανωτατοτέρων
 γράμματα εν τω Διδασκαλίω του Διδασκαλίου μαθημάτων, ποσότης δ' α
 μαθημάτων επί των οποίων διπλοῦνται οχλῆς ἐξ 20 Διδασκῶν καὶ Διδασκῶν
 ἐν τῷ ἀπογεύματι διδασκῶν, ἐξ ὧν ἐκείναι ἐκείνη ἀπογεύματι ἐξ ἑαυτῶν
 διδασκῶν καὶ διδασκῶν ἐν διπλοῦντι οχλῶν καὶ ἐν τῷ Διδασκαλίω οὐκ
 ἀπογεύματι μαθημάτων.

Διὰ τῆς ἐξουσίας ἐν τῷ Διδασκαλίῳ ἐν γὰρ Ἀριστοτελῶν.

ἐν Δουρακίῳ ἐν 28 Σεπτεμβρίου 1882.

Οὐκ ἀπογεύματι

δ' ἀπογεύματι μαθημάτων

• Ἰπποκράτης Λεγυροπόλεως

ἐν Διδασκαλίῳ

• Διπλ. Παιδαγωγικῶν

Κ. Γεωργίου

• Μισ. Ν. Κωνσταντίνου

δ' ἀπογεύματι μαθημάτων

• Αἰδῶν Γεωργίου

Ν. Παναγιώτου

• Διπλ. Ἀνδρῶν

Διπλῶν

• Διπλ. Βιολογίας

καὶ ἐν τῷ οχλῶν

• Διπ. Γεωγραφίας

Τριπλῶν - Μαθημάτων

• Διπλ. Παιδαγωγίας

Διπλῶν

ΦΥΤΩΡΙΟΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΩΝ

ἐν Λέρραις τῆς Μανεδονίας

1870

Ἀρ. 129
Ἀποφοίτησις Ζ'

Ὁ ἐν τῆς Ἡερίου Κύριος Βασιλεὺς Ἡ. Πάω
δωστος ἀποστάμνος τῶν ἐν τῶν Λέρραις τῆς
Μανεδονίας Διδασκαλῶν τῶν ἐν τῆς Ἡερίου
μὲν ἀποφοιτήσιος μαθηταῖς διδασκῶντων
μαθῶν καὶ κατὰ τὴν νομοθετηθεὶς ἀποφασίαν
ἀποδεδειγμένους

ἐξ ἑλὸς τῶν διδασκῶντων
τῶν ἐν Πρωτοβάθμῳ Ἑκκατηκῆ Σχολῆ
διδασκῶντων

αἱ τῆς ἐξ ἑλὸς
Δημήτριος Μαρούδης
ΒΑΘΜΟΥ ΠΡΩΤΟΥ

ἐν Λέρραις τῆς 12 Ἀπριλίου 1885.

ὁ Ἰδρυτής καὶ Διευθυντής
Δημήτριος Μαρούδης

Οἱ ἑλόμενοι
Ἀνδρ. Κοντός
Φ. Οἰκονομίδης
Ν. Γράλλος

Ἐ. Διευθυντής
Ἐν Διευθυντῆ τῆς Σχολῆς
Πρωτοβάθμῳ - Μανεδονίας
Διονύσιος

Θεὸν ἀντιπροσώπων
Ἐν δὲ οὐκ ἔστιν ἐν τῇ Μαυροβουλίᾳ

1870

Μετὰ τὴν ἀνακοίνωσιν
ἐπιβλέπουσα τὴν 31

ΦΥΣΙΟΓΡΑΦΙΑ ΤῆΣ ΜΑΥΡΟΒΟΥΛΙΑΣ

Ἐπεὶ 1885
Ἀποστολῆς Ζ'

Ἢ ἡ Μαυροβουλία τῆΣ ἑκείνης ἀποκομιτῆΣ

ἢ ἡ Μαυροβουλία τῆΣ ἑκείνης ἀποκομιτῆΣ
ἢ ἡ Μαυροβουλία τῆΣ ἑκείνης ἀποκομιτῆΣ

ἢ ἡ Μαυροβουλία τῆΣ ἑκείνης ἀποκομιτῆΣ

ἢ ἡ Μαυροβουλία τῆΣ ἑκείνης ἀποκομιτῆΣ

ΒΑΘΜΟΥ ΠΡΩΤΟΥ

Ἐν Σερραῖς τῆΣ ἑκείνης ἀποκομιτῆΣ 1885.

Ἐν Σερραῖς

Ἐν Σερραῖς

Ἐν Σερραῖς

Ἐν Σερραῖς

Ἐν Σερραῖς τῆΣ ἑκείνης ἀποκομιτῆΣ

Ἐν Σερραῖς τῆΣ ἑκείνης ἀποκομιτῆΣ

ΣΤΑΘΜΟΓΡΑΦΙΑ

Ἐν Σερραῖς τῆΣ ἑκείνης ἀποκομιτῆΣ

1. Μαυροβουλία

2. Σερραῖς

3. Ἐγγηρια

4. Σιδηροδρομὸς

5. Σιδηροδρομὸς

6. Σιδηροδρομὸς

7. Σιδηροδρομὸς

8. Σιδηροδρομὸς

9. Σιδηροδρομὸς

10. Σιδηροδρομὸς

11. Σιδηροδρομὸς

12. Σιδηροδρομὸς

13. Σιδηροδρομὸς

14. Σιδηροδρομὸς

15. Σιδηροδρομὸς

16. Σιδηροδρομὸς

17. Σιδηροδρομὸς

18. Σιδηροδρομὸς

19. Σιδηροδρομὸς

20. Σιδηροδρομὸς

21. Σιδηροδρομὸς

22. Σιδηροδρομὸς

23. Σιδηροδρομὸς

24. Σιδηροδρομὸς

25. Σιδηροδρομὸς

Αντίγραφο σελιόν
δωροσίων Α. Κεϊμ.

Μεγάλη του Γένους

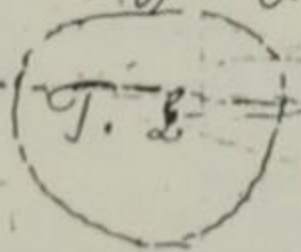
Σχολή.

Ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως.

Επί οικονομικού Πατριάρχου Γεωργίου του Ε'. Λογάρχου
του Αρχιεπίσκοπου Μιχαήλ Κηροβάνου, το δωροσίον Α. Κεϊμ, ο οποίος
εργαστήρι και 95 δωροσίων Ανατολικής Ευρασίας, είναι επίσης γο-
θήσαντες και ιστορίες των του Γένους, χρηστές και δωροσίων
σαραχόντες, ή δι' αυτού δημοσίως γνωρίστας, δωροσίων ουσιών
Χριστιανικών, υδατικών, ιερών κτιρίων, πνευματικών ιδιοτήτων,
επισκοπικών, γαλικών, εγγλεσίων, ρητορικών, γενικών ιδιοτήτων
στοιχείων μαθημάτων, στοιχείων σπουδών, και χαρτών,
γενικών ιδιοτήτων, ιστορικών, γεωγραφικών, υδατικών, εγγλεσίων
και γαλικών βιβλιοθηκών, από τον εαυτή του βαδιστή
Πανου Κανών, ενοπιόματες δωροσίων, ή μαρτυρίων, εστι οι Παν-
χ' ή, στοίχημα, ή εστι δωροσίων, ταί δι' ενοπι-
ωσίων, οικονομικών ιστοριών, και ήσθον, αλλή με μόνον
ιδιοτήτων, ήσθον μαθημάτων, ή δωροσίων, ήσθον, ήσθον, ήσθον, ήσθον,
ήσθον, ήσθον, ήσθον, ήσθον, ήσθον, ήσθον, ήσθον, ήσθον,
Εν Κωνσταντινουπόλει 15 ήσθον Χριστου δωροσίων δωροσίων
Από τον εαυτή του βαδιστή.

Οικονομική
Αδανάτος
Μανουρετότος

Ο Λογάρχης
Αρχιεπίσκοπος
Μ. Κηροβάνου

Οι υπογράψαντες
B. Χατζηγιάννης
Χρηματοδότης
K. Χατζηγιάννης
Ανεπιόματες
Κωνσταντίνης
K. Μανουρέτος
D. Οικονομικός
N. Βόστας
Χριστός
O. Χατζηγιάννης

134

ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΓΥΜΝΑΣΙΟΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΑΠΟΛΥΤΗΡΙΟΝ

Ὁ Γυμνάσιος Ἀρχιεπὶς ἐν Θεσσαλίᾳ κτλ. καὶ ἄλλοι ἀρχιεπίσκοποι Θεσσαλίας. Πόλεμος ἐν τῷ
Γυμνασίῳ κτλ. ἐκδοκίμα μαθητῶν. Τετὰ ἔτη ἐπὶ Νεομαρτίᾳ, Γαζιῆς, Τριφυλίας,
Μακεδονίας, Φρυγίας, Φρυγοβουλίας καὶ ἑτοίμαται καὶ ἐν τῷ ἑξῆς ὡς ἐξῆς
ἐπιβλῆσαι ἄριστος ἐν τῷ γυμνασίῳ τὰν μαθητῶν 8 3/4 καὶ ἐν τῷ ἑξῆς ὡς ἐξῆς
γουθῶν.

Καὶ ἐν τῷ γυμνασίῳ διακρίσθη ἄριστος
ἐν Θεσσαλίᾳ ἐν 27^ῃ Ἰαννου 1906

Ὁ Ἐφορος
Ἰ. Π.

Ὁ Καθηγητὴς
Ἰ. Π.

Ὁ Γυμνασιάρχης
Ἰ. Π. Μιχαηλίδης

ἐν Θεσσαλίᾳ ἐν 27^ῃ Φεβρουαρίου 1916

Ὁ ἑξῆς ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλίας

Ἰ. Π.

Ἰ. Π. Μ. 1431

Ἰ. Π. 429

Ὁ γυμνασιάρχης Θεσσαλίας Μοραβίου

Κοσμογραφία

Ὁ μαθητὴς ἐξῆς μαθητῶν ἐν τῷ γυμνασίῳ ἐν τῷ
καρπῷ ἑπομένῳ διακρίσθη ἐν τῷ Γυμνασίῳ ἐν τῷ
απαδοκίμα μαθητῶν, καὶ ἐν τῷ ἑξῆς ὡς ἐξῆς
ἐπιβλῆσαι ἄριστος ἐν τῷ γυμνασίῳ τὰν μαθητῶν
8 3/4 καὶ ἐν τῷ ἑξῆς ὡς ἐξῆς ὡς ἐξῆς
γουθῶν.

Διακρίσθη ἄριστος ἐν τῷ γυμνασίῳ

Ὁ ἑξῆς ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλίας

1. Ἐν τῷ Γυμνασίῳ = 9	7. Ἐν τῇ Κοσμογραφίᾳ = 9
2. Ἐξῆς μαθητῶν = 7,50	8. Ἐξῆς μαθητῶν = 7,50
3. Ἐξῆς μαθητῶν = 7	9. Ἐξῆς μαθητῶν = 5
4. Ἐξῆς μαθητῶν = 5,50	10. Ἐξῆς μαθητῶν = 5
5. Ἐξῆς μαθητῶν = 8,50	11. Ἐξῆς μαθητῶν = 8
6. Ἐξῆς μαθητῶν = 8,50	

Ἐν Μοραβίῳ ἐν 26^ῃ Ἰαννου 1910.

Ὁ Καθηγητὴς

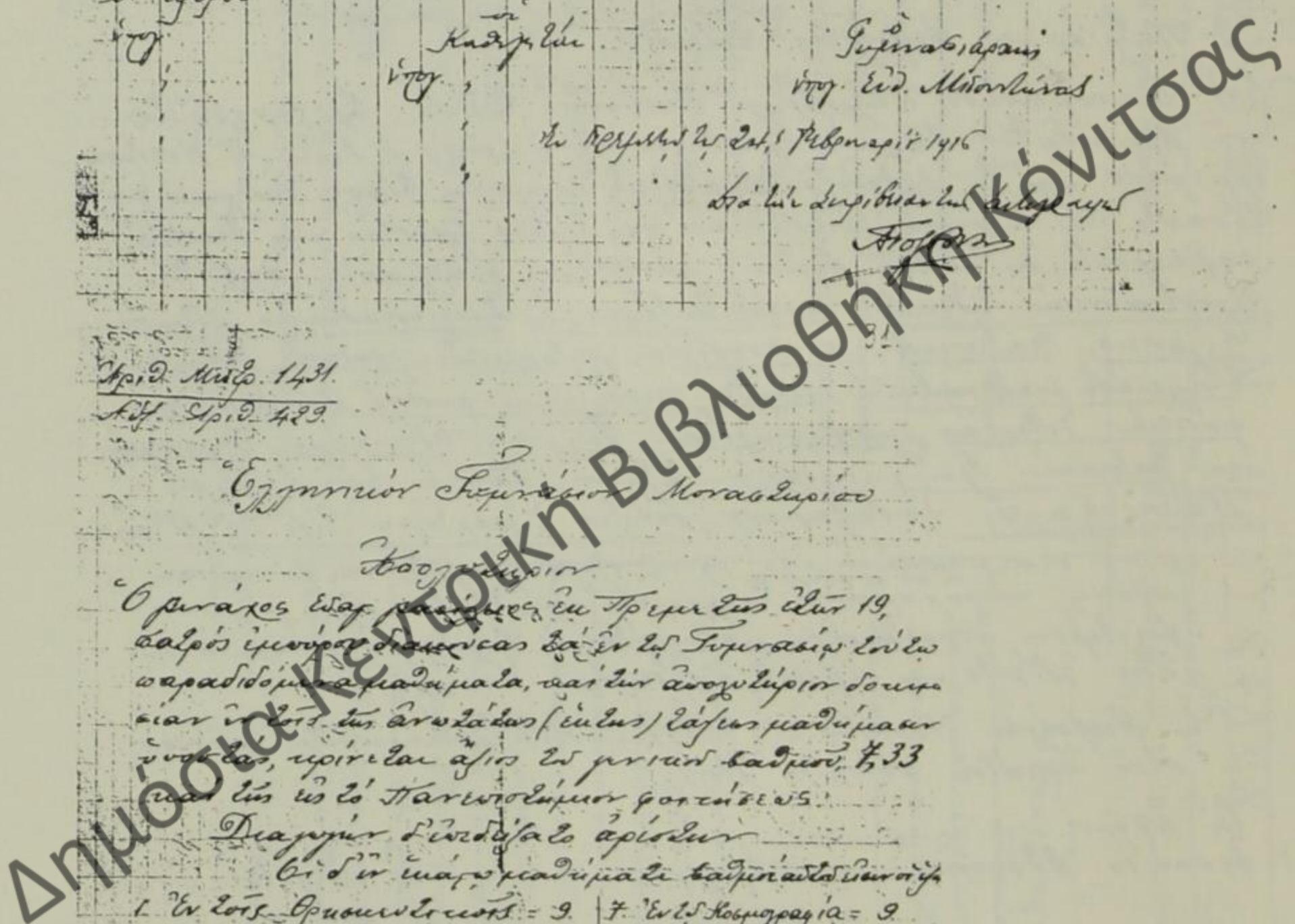
Ὁ Γυμνασιάρχης

Μ. Π. Μ. 1431
Γ. Ν. Χατζηγιάννης
Γ. Α. Κόφας

Γ. Δ. Αναγνωστόπουλος δ. φ.

Χ. Δοράτος
Δ. Κουμυριώτης δ. φ.
Σταύριος Νάνας δ. φ.
Ε. Κ. Τάρος
φ. Παρασκευαστῆς
Γ. Τριανταφυλλίδης

Ὁ Ἐφορος
Ν. Νάγας
Ν. Βουλιώτης
Α. Λορέντος

4. Προσλήψεις δασκάλων

Η πρόσληψη των δασκάλων γινόταν από την Εφοροδημογεροντία των χωριών για ένα σχολικό έτος και πληρωνόταν σε οθωμανικές λίρες ή σε είδος (γέννημα), ανάλογα με τις οικονομικές δυνατότητες των κοινοτήτων. Όπως φαίνεται από έγγραφα που απεστέλλοντο από τον επιθεωρητή (Χαρ. Δονάτο) προς τις Κοινότητες καθαριζόταν ο ετήσιος μισθός των δασκάλων σε τουρκικές λίρες ή είδος, υπέβαλε δε παράκληση να “συμμορφωθούν οι Κοινότητες προς τις εντολές του “ίνα μη μείνουν τα παιδιά χωρίς σχολείον” και να ικανοποιηθούν οι δάσκαλοι “λόγω των δυσχερών περιστάσεων και της δυσκολίας του βίου”.

Παραθέτουμε αντίγραφα των υπ' αριθ. 124/15-10-1915 και 129/17-10-1915 εγγράφων του επιθεωρητή των σχολείων Πρεμετής - Λιασκοβικίου προς τις Κοινότητες Μίτσανη και Μπορπίτσκου σχετικά με την πρόσληψη δασκάλων για το σχολικό έτος 1915-1916:

Έν. Π.ε. 25 75 ε/βίου 1915

19

Προς Κοιν. Μομιόβου

Αριθ. 124

Επιμνήθη τα προσόντα ή επί θεσφόρον εργασίαν
 του κ. Αριθ. Γκαυαίδου εν τη Κοιν. Μομιόβου
 απασχολήσαν αυτόν ή διά τό σχολικόν έτος 1915-1916
 Αριθ. 257 υπ. Κοινότητος αντί έμισίου μισθοῦ 34 γρ. γοικη
 ή εν 24 γρ. γοικη δά δασκων αύτω εν του κωδικοποιήσεως
 εισόδησος, το δέ δά χορηγήσθ αύτω ή Κοινότη.
 Έχω δέ την πεποίθησιν, άποβέσαν εν τω σχολικώ
 ή σχολικώ εν τη Κοινότητι, ότι αύτη δέν δύνη προβάξθ
 αύτησος διά τό ποσόν τουτο, καθόσον γόμ εν
 δυσχερών περιστάσεων ή εν δυσκολία του βίου δέν
 δύναται να ικανοποιηθ ή διδάσκατος με όργανισμ
 μισθόν, ή μολιδια εν δόμνη διδάσκατος.

Ευδ. υπ. εν σχολικόν
 Πρεμ - Λιασκοβικίου
 Δονάτος

Αριθ. 129

Πρεμετή 17 Φεβρουαρίου 1915

Προς την Κοινότητα Μίλων

Παρακαλώ την αγόριον Κοινότητα Μίλων, που έχει 750 αν. μέλη, δέξαι τον υποψήφιο 100 για διδασκαλόν μετ' διαδρομής, διότι απεπιδέσθη εις δόσεις. Πιθανόν η αγόριον Κοινότης να συμφωνήσει να μισθώσει τὰ παιδιά της σχολίας, καθώς και να εδωθήν αὐτῇ δόξαση μὲν μισθόν, καὶ ἄλλοις μισθῶν καὶ ἀδίας ὡσαύτως, ὅ ὅτις ἐστὶν ἀπὸ τῆς δόξας τῶν παιδῶν.

Ἐκτετακτῶς ὁ υποψήφιος
Λουκάς Παπαβρόα

Οι δάσκαλοι ἐπέστειλαν ἐπὶ τὴν ἐποπτεύουσα ἀρχὴν βιογραφικὸν σημείωμα, ποῦ περιελάμβανε τὸν τίτλον καὶ τὶς τυχόν υπηρεσίες ἐν σχολείᾳ ἄλλων περιοχῶν. Ὁ Λουκάς Παπαβρόα, ἀπόφοιτος τοῦ Διδασκαλείου Θεσσαλονίκης, προκειμένου νὰ προσληφθῆ ὡς διδάσκαλος ἐπὶ τὴν Πρεμετὴ ἐπέστειλε ἐπὶ τὸν ἐπιθεωρητὴν τὸ ἀπὸ 20 Φεβρουαρίου 1916 βιογραφικὸν σημείωμα, τὸ ὁποῖον καὶ παραθέτομεν:

Προς τον Υφιστάμενον Έφορο στην Ήλιου κ. Χ. Δονάτου

Αξιότιμε κύριε,

Συνεπεί τῆς αἰτίας τοῦ ἐπιπέδου τῆς ἐνότητος καὶ ἀφ' ἡδ' ἄλλης ἐφοροποιεῖται ἰσοβάθρουν ἐν τῆ βασιλείᾳ τῶν ἐσφάντων.

Τοιοσὺν ἔστιν ἀναγκαῖα διδασκαλία ἡμιμαθητῶν ἀποδίδῃ ἐπὶ ὅρας περιόδου ἐστὶ ἕξι μῆνας Παναγιώτῃ τὸ δίμηνον καὶ ἑξὼς ἐξ ἑνὸς μῆνου ἕξ μῆνας ἀφ' ἡδ' ἄλλου ἐστὶ ἕξι μῆνας ἐπιμαθητῶν - διδασκαλία ἡμιμαθητῶν ἐπιμαθητῶν κατὰ τὴν 1882.

Μετὰ τὸν ἑξαμῆνα τῆς ἐνότητος ἐπὶ διδασκαλία ἐπὶ ἕξι μῆνας Κωνσταντίας.

ἐν Αἰτωλίας	ἐν διδασκαλίᾳ	1882-1894	(3 ^{1/2})
ἐν Λυκονείᾳ	ἐν διδασκαλίᾳ	1884-1885	(1)
ἐν Πριενίᾳ	ἐν διδασκαλίᾳ	1886-1887	(1)
ἐν Ζαλαρ Παράρτησι	(Βουρλακίας) ἐν διδασκαλίᾳ	1886-1890	(3 ^{1/2})
ἐν Πριενίᾳ	ἐν διδασκαλίᾳ	1890-1897	(7)
ἐν Μασίᾳ	ἐν διδασκαλίᾳ	1897-1899	(2 ^{1/2})
ἐν Μαυραχινίᾳ	ἐν διδασκαλίᾳ	1899-1901	(2)
ἐν Πριενίᾳ	ἐν διδασκαλίᾳ	1901-1907	(6)
ἐν Τριουλίᾳ	(Τραυλακίας) ἐν διδασκαλίᾳ	1907-1909	(2)
ἐν Πάτρᾳ	(Λαμία) ἐν διδασκαλίᾳ	1909-1910	(1)
ἐν Μασίᾳ	(Μασίᾳ) ἐν διδασκαλίᾳ	1910-1911	(1)
ἐν Μονίχᾳ	ἐν διδασκαλίᾳ	1911-1914	(3)
ἐν Πριενίᾳ	ἐν διδασκαλίᾳ	1914-1917	(3)
ἐν Πριενίᾳ	ἐν διδασκαλίᾳ	1917-1918	(1)
ἐν Πριενίᾳ	ἐν διδασκαλίᾳ	1918-1919	(1)

Πριενί 20 Φεβρουαρίου 1916.

δ. Δημ. Πρόθυμος
Δουκὸς Πασιβέρτης
(Διμοδιδασκίας)

Μετά την πρόσληψη υπογραφοτάνα από την Εφοροδημογεροντία και τον δάσκαλο συμβόλαιο στο οποίο αναφερόταν οι υποχρεώσεις της Κοινότητας προς τον δάσκαλο και του δάσκαλου προς την Κοινότητα.

Ο δάσκαλος έπρεπε “να διδάξει μετά ζήλου και προθυμίας”, σύμφωνα με το πρόγραμμα που όριζε η Μητρόπολη, να απέχει και να μην αναμειγνύεται στα κοινωτικά και να ψάλλει τακτικά στην εκκλησία “τας Κυριακάς καθώς και τας λοιπὰς Δεσποτικάς εορτάς”. Το συμφωνητικό επικυρωνόταν από την Μητρόπολη και εγκρινόταν από τον επιθεωρητή των σχολείων, όπως διαπιστώνεται από τα παρατιθέμενα συμβόλαια:

ημῶν ἐμπνοίας τῆς τοῦ Παναγιώτου καὶ τῆς
σοφίας Θεοφάνους ἐφοδῶν.

Ἐπὶ τῶν βιβλίων τῶν ἀνωτέρω τῶν ἐπισημασμένων συμβε-
βήσασθαι περὶ τῶν συμβολιστικῶν μερῶν, ἀπὸ τῆς
στ. Παναγιώτου τῆς 15 ἐπισημασμένης 1914.

Ἡ Ἐφορονομία Παναγιώτου
Ἡ Ἐφορονομία Παναγιώτου

- ὠδὸς ἡσος
- γὰρ ἐξοφῶν
- δυνάμεις τῶν

Ἡ Ἐφορονομία Παναγιώτου

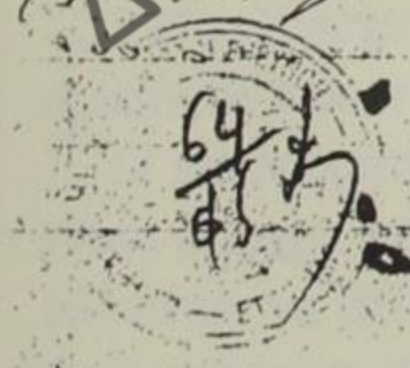
- ὠδὸς ἡσος
- γὰρ ἐξοφῶν
- δυνάμεις τῶν

Ἡ Ἐφορονομία Παναγιώτου

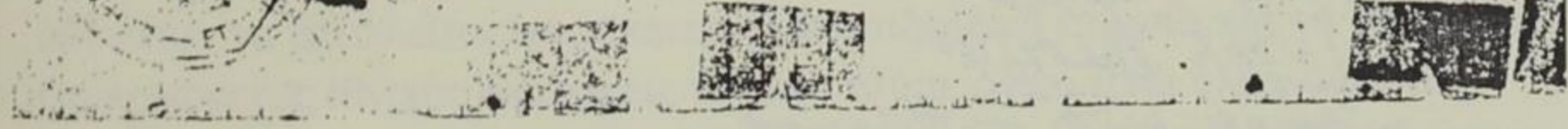
Ἡ Ἐφορονομία Παναγιώτου
Ἡ Ἐφορονομία Παναγιώτου
Ἡ Ἐφορονομία Παναγιώτου

Ἡ Ἐφορονομία Παναγιώτου

Ἡ Ἐφορονομία Παναγιώτου

5. Εκπαιδευτικοί και σχολεία στην περιφέρεια Πρεμετής-Λεσκοβικίου. Οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν

Ο επιθεωρητής των Σχολείων Πρεμετής - Λεσκοβικίου σε αναφορά του (αρ. 219/6-3-1916) απέστειλε προς την Στρατιωτική Διοίκηση Αργυροκάστρου τα παρακάτω στοιχεία όσον αφορά τον αριθμό των Δημ. Σχολείων και των δασκάλων που υπηρετούσαν στην περιφέρεια.

Στην περιφέρεια υπηρετούσαν το 1916, 64 εκπαιδευτικοί:

- 1 απόφοιτος Γυμνασίου
- 4 απόφοιτοι Διδασκαλείου
- 4 απόφοιτοι Ημιγυμνασίου
- 2 Α τάξεως Γυμνασίου
- 15 απόφοιτοι Ελληνικού Σχολείου
- 1 Διδ/σσα απόφοιτος Αρσακείου
- 7 δ/σσα της Ελισσαβετείου Σχολής Ιωαννίνων
- 20 Γραμματοδιδάσκαλοι (μεταξύ τους και 2 διδ/σσαι).

Συν. 64

Κατά τις πληροφορίες της επιθεώρησης στην περιφέρεια ανήκουν 66 χωριά χριστιανικά και 90 μουσουλμανικά. Ο πληθυσμός (στατιστική 1913) ανέρχεται σε 45-50 χιλιάδες

Λειτουργούντα Σχολεία στην Πρεμετή - Λεσκοβίκι

Λειτουργούν 30 Δημοτικά σχολεία με 4 ή 5 τάξεις και 30 γραμματοδιδασκαλεία

Στην πόλη της Πρεμετής λειτουργούν:

1 Εξατάξιος αστική σχολή θηλέων

1 Ελληνικό σχολείο Αρρένων και 7 τάξεις (4 του δημοτικού τμήματος και 3 του ελληνικού)

8 Νηπιαγωγεία (Οδρίτσανη, Χοτόβα, Κοσσόβα, Φράσσαρη, Ποστένανη, Λιασκοβίκιου Μπαντιλιώνη και Λίππα).

Ο επιθεωρητής διαπιστώνει ότι "τὰ χορηγούμενα ὑπὸ τῆς Σ. Κυβ. ἐπιδόματα εἶναι γλίσχρα καὶ ἀνεπαρκῆ" καὶ ἐπομένως "διὰ τῶν παρεχομένων μέσων εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐπιτελεῖται ἱκανοποιητικὴ ἐκπαιδευτικὴ ἐργασία καὶ νὰ ἐπιτευχθεῖ ὁ ἐπιδιωκόμενος ἐθνικὸς σκοπὸς εἰς τὰ μέρη ταῦτα, ἅτινα εἶναι ἀλβανόφωνα".

Στο έγγραφό του στη συνέχεια ο επιθ/τής αναφέρεται στις δυσκολίες των κοινοτήτων να πληρώσουν μισθούς των δασκάλων και στην ανάγκη χορήγησης επιδομάτων από την ελληνική κυβέρνηση. Γράφει σχετικά:

"Ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἐλειτούργουν καλῶς σχολεῖα εἰς ἅπαντα τὰ χωρία τῆς περιφερείας τοῦτο δὲ διότι ἀφ' ἑνὸς μὲν τὰ νῦν χορηγούμενα παρὰ τῆς Σ. Κυβερνήσεως ἐπιδόματα διετίθεντο καὶ τότε διὰ τῶν Προξενείων ἀφ' ἑτέρου διὰ τὰς ἐκπαιδευτικὰς ἀνάγκας τῆς πε-

ριφερείας ταύτης ήρχετο άρωγός ό Ήπειρωτικός Σύλλογος Κωνσταντινουπόλεως και άλλοι Σύλλογοι. Έκτός τούτων όμως και ή οικονομική κατάσταση του τόπου, ... διέθετον γενναία ποσά δια την εκπαίδευσιν. Νυν δέ συντηρούνται τα σχολεία μόνον δια των κυβερνητικων επιδομάτων, άτινα είναι ανεπαρκέστατα· αι Κοινότητες ελάχιστα ή οιδέν ως μη δυνάμενοι διεθέτουσιν. Ο Ήπειρωτικός Σύλλογος δέν υφίσταται διαλυθείς υπό της Τουρκικής Κυβερνήσεως”.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΠΙΘΕΩΡΗΤΗΣ

ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΩΝ ΠΡΕΜΕΤΗΣ-ΛΕΣΚΟΒΙΚΙΟΥ

Εν Πρεμετή τη 9. 11. 1916

Κύριε Γραμματέα,

Λαμβάνω υπόψη να αναφέρω ότι παρά την εφραδικήν ή Αρμενοάδην διοικήσιν και την διδασκαλίαν των νεοεισελθόντων εν τω δημοτικω ενσχυλικω περιεργεία. Της σχολικής περιεργείας διαβιβάσω ταχυστα εις Αρμενοάδην. Σπουδαίον μέρους και από ενδιαφέροντος εν εσχιστοίς να καταβήσω μισθόν των Λιανιστικών ενσχυλικών.

Αριθ. 279

- 4
  - 4
  - 2
  - 15
  - 1
  - 7
  - και 20
  - 64
- Ημερομηνία
Α' Γραφείο Επιθεωρητή
- 2 σέγγιλοι Εγγυητικόι Έταρίων
διδασκαλίας 1 σέγγιλοι Αρμενικών
διδασκαλίας εν ενσχυλικών ενσχυλικών
περὶ τὸν διδασκαλίας, εν εν και διο διδασκαλίας

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΤΡΑΠΕΖΑ ΠΕΝΤΑ

130

15

Πισίον	Αριθμ. ενταξίας	Αριθμ. ενταξίας
7/12 13	13	13
Αριθμ. ενταξίας	Αριθμ. ενταξίας	Αριθμ. ενταξίας
13	13	13

Αριθμ. ενταξίας 4 40 7/12 13
 αριθμ. 1065

Επισημάνσεις

Μαθητὴς ἐπισημάνσεις ἐνταξίας γορτυνίου
 5' Τόπος ἐνταξίας γορτυνίου ἐνταξίας
 33 κρητικὸν ἐνταξίας ἐπισημάνσεις
 69 ἐνταξίας ἐπισημάνσεις ἐνταξίας
 α' ἐνταξίας, β' ἐνταξίας
 15 κρητικὸν ἐνταξίας ἐπισημάνσεις
 ἐνταξίας ἐπισημάνσεις ἐνταξίας ἐπισημάνσεις
 46 κρητικὸν ἐνταξίας ἐπισημάνσεις
 ἐνταξίας ἐπισημάνσεις ἐνταξίας ἐπισημάνσεις
 ἐνταξίας ἐπισημάνσεις ἐνταξίας ἐπισημάνσεις
 ἐνταξίας ἐπισημάνσεις ἐνταξίας ἐπισημάνσεις

Δημόσια Κεντρικὴ Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΜΑΤΑΔΕΥΣΤΕΙΣ

Σταυριος Σταυριδου Α

Ἐργαζόμενα τὸν ἀριθμὸν τῶν φοιτητῶν ἐν τῷ ἐσχάτῳ μαθητῶν τῶν ἀριθμῶν ἰατρικῆς ταξίας
ἐν τῇ Παλαιᾷ καὶ τῇ Νέῃ Σχολῇ τοῦ ἐσχάτου καὶ τῆς ἐκθετικῆς ἐπέτειο τοῦ 1915

Ἀριθμοὶ φοιτητῶν μαθητῶν

Ἐπαρὰ τὴν ἑξῆς

Φοιτητῶν μαθητῶν ἐν τῇ
Παλαιᾷ ἐν 427

Ἐν τῇ
Νέῃ 3
7
9

1

Οἱ δὲ λοιποὶ μαθητῶν
ἐκ τῆς παλαιᾷ σχολῆς
ἐν τῇ προαγωγικῇ
ἐπιπέδῳ ἔτι ἀπὸ
ἐν τῇ ἐπιπέδῳ ἀπο
στέλλεται ἐπιπέδῳ τῆς
ἐπιπέδου

Ἡμερῶν δακτύλων καὶ ταίχιος χρησιμοποιοῦν
ἐπιπέδου ἐξῆς τῆς ἐπιπέδου
ἐπιπέδου ἐν τῇ ἐπιπέδου ἐν τῇ
ἐπιπέδου ἐν τῇ ἐπιπέδου ἐν τῇ
ἐπιπέδου ἐν τῇ ἐπιπέδου ἐν τῇ
ἐπιπέδου ἐν τῇ ἐπιπέδου ἐν τῇ
ἐπιπέδου ἐν τῇ ἐπιπέδου ἐν τῇ

Σταυριδου Ν. Θ. Μαΐου 1915
Νίκος Θ. Υφαντής

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη

Από κατάσταση που έστειλε στον επιθεωρητή Πρεμετής ο δάσκαλος Νεοπτ. Δ. Τσιούρης από το χωριό Τσαρίσοβο (26 Μαΐου 1915) πληροφορούμαστε τον αριθμό των μαθητών που φοιτούσαν σε κάθε τάξη του σχολείου και στο προπαρασκευαστικό τμήμα “για την εκμάθησιν της γλώσσας, καθώς και τις ελλείψεις του σχολείου”.

Από τηλεγράφημα που απεστάλη προς τον Επιθεωρητή Δημοτικών Σχολείων από το Αρρεναγωγείο Λεσκοβικίου (υπογράφει ο εκ των υποδιευθυντών Αρμένης), πληροφορούμαστε τους μαθητές που φοιτούσαν στο Λεσκοβίκι το σχολ. έτος 1915-1916:

Από το τηλεγράφημα εξάγοντι τα εξής στοιχεία

Αρρεναγωγείο:	Α', Τάξη	Β', Τάξη	Γ', Τάξη	Δ', Τάξη	Προπαρασκευαστικό Τμήμα	Σύνολο
Μαθητές:	8	8	12	9	33	69
Παρθεναγωγείο:	25	6	—	—	15	46
					Γεν. Σύν.	115

Να σημειωθεί ότι όσοι παρακολουθούσαν προπαρασκευαστικά τμήματα αγνοούσαν εντελώς την ελληνική γλώσσα.

Από επιστολές των δασκάλων προς τον επιθεωρητή των σχολείων Πρεμετής-Λεσκοβικίου και από άλλες μαθηδοτικές καταστάσεις μας παραδίνονται ονοματεπώνυμα δασκάλων και χωριά που υπηρετούσαν κατά το σχολικό έτος 1915-1916.

Χωριά - Σχολεία

Λεσίτσα
Πρέσπαινη
Μπομπίτσικο
Κόνταλη
Ραδιχόβα
Βαλοβίτσα
Μίτσανη
Στρεμέτσιο
Τσαρίσοβο

Τσέρτσικο
Λιμπιβάνιο
Φράσσαρη

Ονόματα Δασκάλων

Σωκράτης Τσούπης
Ιωάννης Πανίδης
Αριστ. Ιωαννίδης
Βασίλειος Νικολαΐδης
Πασχάλης Ταννίδης
Νικόλαος Κρυστάλλης
—
—
Νεοπτ. Δ. Τσιούρης

Σωτήριος Δημητριάδης
Γρηγόριος Νάστος
Φίλιππος Δονάτος

Σιάλεση	Μαρία Φατσιώρη
Βλάσσιοβα	—
Άριζα	—
Βλαχοϋψηλοτέρα	—
Ερσέκα	Νικόλαος Γεωργιάδης
Ζέππα	Θωμάς Γεωργίου
Μπρέζιανη	Χριστόδουλος Κράβαρης
Λεσκοβίκι	Αριστείδης Ιωαννίδης
Βαλοβίτσα	Ν. Παγώνης
Κλεισούρα	Αχιλλέας Δώδης
Πρεμετή	Β. Παπαδόπουλος
Πρεμετή	Λουκάς Παπαβράμ
Πρεμετή	Δ. Χρηστίδης
Πρεμετή	Θ. Κρίκης
Κοσσόβα	Απόστολος Ζαχαριάδης
Γκοροσιάνη	Κοσμάς Γεωργιάδης
Πρεμετή	Χαράλαμπος Ιάροκαν
Ογδούνανη	Στέφανος Χρήστου
Τρεποζίστιο	Παπαδημήτρης
Πρεμετή	Αδάμ Παρθενίου
Πέστανι	Χ. Στεφανίδης
Τσερπίστα	Νεοπόλεμος Πισπυρής
Ποστέντανη	Αναστασία Κατσάνου
Πρεμετή	Χαράλαμπος Συρμακεσιιάδης

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

6. Κοινότητες, επιχορηγηθέντα επιδόματα και ονοματεπώνυμα δασκάλων Περιφέρειας Πρεμετής-Λεσκοβικίου

Δύο κατάλογοι των σχολικών ετών 1914-15 και 1915-16, τους οποίους και παραθέτουμε, μας δίνουν αρκετές πληροφορίες για τις κοινότητες της περιοχής, τις επιδοτήσεις και τους δασκάλους που υπηρετούσαν.

Στον πίνακα του σχολικού έτους 1914-15 αναγράφονται οι Κοινότητες, τα επιχορηγηθέντα ετήσια επιδόματα σε τουρκικές λίρες και δραχμές, τα ονόματα των δασκάλων που υπηρετούσαν στις Κοινότητες αυτές και το ποσό που έλαβε ο καθένας τους κατά το Β' τετράμηνο.

Στον κατάλογο περιλαμβάνονται Κοινότητες της ίδιας περιφέρειας, τα χορηγηθέντα επιδόματα, καθώς και παρατηρήσεις για τα χωριά εκείνα που δεν λειτουργούν από έλλειψη πόρων, εκείνα που έχουν ανάγκη από δάσκαλο ή ιερέα και για τα βλαχόφωνα χωριά στα οποία λείπουν δάσκαλοι και ιερείς.

Για μερικά χωριά αναφέρει και τον αριθμό των οικιών, όπως στη Λίμαρη, η οποία είχε "οικίας 100 χριστ. και μουσουλ. πτωχόν".

Ο Rene Ryaux ανταποκριτής του "Χρόνου" των Παρισίων, συγγραφέας του βιβλίου "Η δυστυχισμένη Ήπειρος", το 1914 στη Νίβιτσα της Χειμάρας. (Αρχείο I.B.E.)

Κατά

επιδομάτων χορηγουμένων υπό τῆς ἑ. Κυβερνήσεως
μετὰ τῶν προσκλήσεων καὶ τῆς προσθήκης νέων ἐπιδο-
τῶν διὰ τὸ σχολικὸν ἔτος

α/α ἀριθ.	ὄνομα χωρίου	Προσέλευσις ἐπιδομάτων	Προσέλευσις προσθηκῶν	νέων ἐπιδο- τῶν	ὅσον	Παρατηρήσεις
1	Γορτυνίαν	12	10	—	22	ἔχει ἀνάγκην διδασκ. ἑ. ἐπίσης.
2	Δελφίον	10	5	—	15	
3	Καλιόουσι	10	5	—	15	
4	Κορυθαίρα	15	10	—	25	ἔχει ἀνάγκην διδασκ. ἑ. ἐπίσης
5	Κούλας	—	—	15	15	βραχόφωνο ἀρσενίον
6	Μουσταφί	16	14	15	30	ἔχει ἀνάγκην διδασκ. ἑ. ἐπίσης
7	Κοσσίναι	20	10	—	30	βραχόφωνο
8	Κιζιανίδες	10	10	—	20	πυκνόν γλῶσσ.
9	Λίμνη	10	10	—	20	οἰκίαι 100 περίθ. γέφυρας, πυκνόν
10	Λίσσα	32	8	—	40	διὰ διδ/των ἢ διδασκάζουσας
11	Λιούψια	22	8	—	30	" " " "
12	Λιμνιανή	10	10	—	20	ἔχει ἀνάγκην διδασκ. ἑ. ἐπίσης
13	Μεγαλοπόλιν	22	18	—	40	διὰ διδ/των ἢ διδ/σσαν, οἰκίαι 200
14	Μετσοβιά	15	15	—	30	βραχόφωνο, διὰ διδ/των ἢ ἐπίσης
15	Κοσσόβα	41	9	—	50	διὰ διδ/των ἢ διδ/σσαν, πυκνόν
16	Μουσταφί	22	28	—	50	" " " " πυκνόν
17	Μυρτιά	20	25	—	45	" " " " " "
18	Μυρτιανή	40	10	—	50	" " " " " "
19	Ὀχρυανή	12	8	—	20	
20	Τρυφιδες	10	10	—	20	
21	Ὀρειανή	15	25	—	40	διὰ διδ/των ἢ διδ/σσαν, πυκνόν
22	Γουλιανή	8	12	—	20	
23	Ὀρένι	10	10	—	20	
24	Περσέη	35	45	—	80	
Μισθὸν ἐπιδομα-						
τῶν Χ. Δ. 125						

Δημόσια Κεντρικὴ Βιβλιοθήκη Κονιάδας

λογος

γιά τα σχέδια περιεργειών Τριμελή και Λιανοβιγίου
 βάλων ~~για τα σχέδια~~ ^{εργασίας} ~~αργούσι~~ ^{αργούσι} ~~για σχέδια~~ ^{για σχέδια} δι' ετησίαν τόσον,
 1915-1916

Περιεργειών

ετησί.	περιεργεία	κόστος	παρατηρήσεις
25	Εργόβα	20	διὰ διδ/γον ή τριεία
26	Γραμμάτια (Pijm)	20	" " " "
27	Γεωμετρικά	25	διὰ διδασκαλίαν
28	Γιγναση	20	
29	Πιπυόμιαση	20	
30	Κανιούση	20	
31	Ξηρασίση	25	
32	Λίσσα	25	
33	Καβοσέγια	25	
34	Μένια	20	
35	Φερίσσαση	25	
36	Λιχίτση	30	διὰ διδασκαλίαν
37	Γραμμάτια (πείρα)	25	
38	Γραμμάτια	20	
39	Λογιστική ή	25	διὰ διδ/γον ή τριεία. βραχύμερα.
40	Λαβυρίνθ		

Δημοτικό Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Η εργασία της σπουδής με μισθόν 90 διδάκτρα επί της διάρκειας της σπουδής Β. τριετίας ή τετραετίας ορισμένης στον 1914-1915.
 auf. 2. Όσοι κεντρικά κεντρικά διδάκτρα Β. τριετίας ή τετραετίας ορισμένης στον 1914-1915.

Ποσότητα	Μηνιαίο	Ετήσιο	Σύνολο	Ποσότητα	Μηνιαίο	Ετήσιο	Σύνολο
Μαρίλια	20 =	460	6, 67 =	Χρυσόβουχο Κράβας	153, 33	153, 33	153, 33
Κιζιμπλά	10 =	230	3, 33 =	Παυσά Ύψους	76, 67	76, 67	76, 67
Καζιόνι	10 =	230	3, 33 =	Παυσά Ύψους	76, 67	76, 67	76, 67
Κιζιγ-Παυλά	16 =	368	5, 33 =	Παυσά Κραβας	122, 67	122, 67	122, 67
Μαζιερσόν	22 =	506	7, 33 =	Εύρη Κράβας	168, 67	168, 67	168, 67
Μίλων	15 =	345	5, 33 =	Κραβας Μυρσινίδης	115, —	115, —	115, —
Μαν'ναγ	22 =	506	7, 33 =	Παυσά Παυλά	168, 67	168, 67	168, 67
Τριφυλικά	10 =	230	3, 33 =	Παυσά Παυλά	76, 67	76, 67	76, 67
Μαργιγιά	40 =	912	13, 33 =	Αδελφ. Παυλά	304, —	304, —	304, —
Αιόφυα	22 =	506	7, 33 =	Παυσά Παυλά	168, 67	168, 67	168, 67
Κορσίον	20 =	460	8, 67 =	Είδος Παυλά	153, 33	153, 33	153, 33
Κορσίον	41 =	943	13, 67 =	Φίγρον Παυλά	84, 33	84, 33	84, 33
Αίμα	10 =	230	3, 33 =	Χαρίτων Παυλά	230, —	230, —	230, —
Όφονα	12 =	276	4, — =	Αδελφ. Παυλά	76, 67	76, 67	76, 67
Όφονα	15 =	345	5, — =	Εύρη Παυλά	92, —	92, —	92, —
Γορσίον	12 =	276	4, — =	Παυσά Παυλά	115, —	115, —	115, —
Κορσίον	15 =	345	5, 33 =	Εύρη Παυλά	76, 67	76, 67	76, 67
Όφονα	10 =	230	3, 33 =	Παυσά Παυλά	76, 67	76, 67	76, 67
Αιόφυα	32 =	728	10, 67 =	Είδος Κραβας	243, 33	243, 33	243, 33
Παυλά	35 =	805	11, 67 =	Εργασίας Παυλά	266, —	266, —	266, —
Μισθ. Ειδος	41 =	943	13, 67 =	Εργασίας Παυλά	958, 33	958, 33	958, 33
Σύνολο		12037, 60		Σύνολο	4010, 94	4010, 94	4010, 94

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

7. Εκκλήσεις του Επιθεωρητή Πρεμετής για την αποστολή επιδομάτων

Η κατάσταση στην περιφέρεια Πρεμετής-Λεσκοβικίου, όπως διαπιστώνεται από τις αναφορές του Χαρ. Δονάτου προς τον Στρατιωτικόν ή Πολιτικόν Διοικητήν Πρεμετής (αριθ. 178/18 Νοεμβρίου 1915 και άλλο προς τον Πρωθυπουργό Ζαΐμην. Αθήνας (αριθ. 102/αχρονολόγητο), ήταν οικτρή από πάσης απόψεως. Ο ενσκήψας Παγκόσμιος πόλεμος και ο απελευθερωτικός αγώνας των βορειοηπειρωτών, έφεραν τους κατοίκους, και αυτό, ασφαλώς, ισχύει για όλον τον βορειοηπειρωτικό χώρο, σε απελπιστική κατάσταση. Εξαιτίας της οικονομικής δυσπραγίας, οι Κοινότητες “αδυνατούσιν να συνδράμουν τους δυστυχείς διδασκάλους” και εκ του γεγονότος αυτού “καθίσταται αδύνατος διορισμός διδακτικού προσωπικού”. Παρακαλεί ο επιθεωρητής των Σχολείων τον Διοικητή Πρεμετής να ενεργήσει αρμοδίως για την όσο γίνεται ταχύτερη αποστολή των χορηγούμενων επιδομάτων για να ανακουφιστούν οι δάσκαλοι και τον Πρωθυπουργό επίσης ικετεύει για την ταχεία αποστολή των επιδομάτων αυτών.

Η οικτρή οικονομική κατάσταση που επικρατούσε στις αρχές του αιώνα και μετά τους απελευθερωτικούς αγώνες στην Βόρειο Ήπειρο, μας θυμίζει τα τραγικά γεγονότα που ακολούθησαν την κατάρρευση του κομμουνιστικού καθεστώτος. Η φτώχεια και η ανέχει ανάγκασαν τους βορειοηπειρώτες να εγκαταλείψουν τις πατρογονικές τους εστίες και κατέφυγαν στην Ελλάδα επιζητώντας καλύτερη τύχη.

Τα χωριά μας ερήμωσαν. Τα σχολεία ερειπωμένα, χωρίς θρανία, χωρίς θέρμανση, εγκαταλειμμένα. Οι ελληνοδάσκαλοι πήραν το δρόμο της προσφυγιάς, γιατί δεν ήταν δυνατό με το μισθό που έπαιρναν να συντηρήσουν τις οικογένειές τους και η αδιαφορία του επίσημου ελληνικού κράτους αχαράκτηριστη.

Οι λίγοι μαθητές που απέμειναν μαθαίνουν ελάχιστα ελληνικά από συνταξιούχους δασκάλους στα φροντιστήρια που λειτουργούν, επιδοτούμενα από ιδιώτες και άλλους φορείς.

Η κατάσταση και τότε και τώρα απελπιστική.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΠΙΘΕΩΡΗΣ

ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΩΝ ΠΡΕΜΕΤΗΣ - ΛΕΣΚΟΒΙΚΙΟΥ

Εν Πόλει τῆ 18 / 9 / 1914

39

Αριθ. 178

Προς
τὸν Ἐπαρχικὸν ἠ. Παιδευτικόν
Διαμετρητὴν Πρεμετῆς
Ἐπαρχικῆς Ἐπιθεωρ. Σχολ. Πρεμετῆς - Λεσκοβικίου

Λαμβάνω τὴν τιμὴν καὶ ἀποφασίζω
ὅτι ἡ κατὰ τὴν ἀρ. 189/14
ἀποφασιστικὴν γὰρ περιόδου εἶδος
ἡ ἐναρξὴ εἰς διδασκαλοὺς ἐνοχλοῦσιν
οἰκονομικῶς εἰς χεῖρα χεκουλοῦσα, καθότι
κατὰ τὴν ἀρ. 189/14 ἡ ἐπιθεωρ. ἡ ἐπιθεωρ.
ἡ διατάξιν Κοινότητος ἡ περιγραφὴ
ἀδυνατοῦσιν αὐτὰ καὶ συνδράμωσι τὴν
ἀδυνατίαν διδασκαλοῦ. Ἐπειδὴ δὲ καθυ-
στερῆ ἡ Π. Παιδευτικῆς τὴν παρεχόμε-
νην ἀποφασιστικὴν ἀρ. 1914-1915 καθύπερθε
βάσει τὴν διεξίτησιν τὴν παρασκευασ-
τικὴν ἀναρξοῦσιν ἐπιθεωρῶσι τὴν
διότι ἀποφασιστικὴν ἀρ. 189/14 ἀποφασιστικὴν ἀρ.
διότι τὴν ἀποφασιστικὴν ἀρ. 189/14 ἀποφασιστικὴν ἀρ.
Π. Παιδευτικῆς - ἡ ἀποφασιστικὴν ἀρ.
οἱ διδασκαλοὶ, ἡ ἀποφασιστικὴν ἀρ.
ἡ ἀποφασιστικὴν ἀρ. 189/14 ἀποφασιστικὴν ἀρ.

Δημόσια Κεντρικὴ Βιβλιοθήκη Κόνιας

ἡ ἀποφασιστικὴν ἀρ. 189/14 ἀποφασιστικὴν ἀρ.

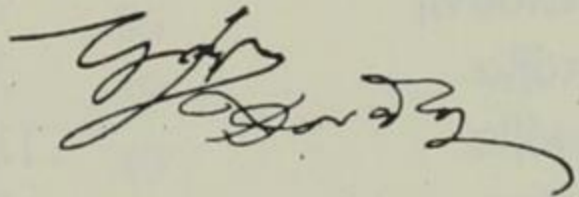
ἡ ἀποφασιστικὴν ἀρ. 189/14 ἀποφασιστικὴν ἀρ.
ἡ ἀποφασιστικὴν ἀρ. 189/14 ἀποφασιστικὴν ἀρ.
ἡ ἀποφασιστικὴν ἀρ. 189/14 ἀποφασιστικὴν ἀρ.

ἀρ. 2-109

Πρωθυπουργοί Ζαΐμιν

Αθήνας

Τρίτη τετραμηνία σχεθικῶν ἐνδομάτων β. Ημε-
ρου παρυθρῆς σχεθικῶν ἐτος 1914-1915 ἡ 711 ἐξ ἀρ.
πρωθ. παρυθρῆ θῆρος παιδιουκῆται εἶσσι βῆρα ὑπο-
γυνη ἐφέβριμῶν. Κατάστασι διδασκῆτων καὶ ἐνωστῶ.
σῶν ἡ γῆρα σῆροτάτη. διδασκῆτα ὅμοι παιδιουκῆται
γῆροκα μῆσῶν νεογῆδον εἶσῶν ἡμῶν ὑβ. αἰσῶν.
Καθίσταται αἰσῶν διορῆσι διδασκῆτων νεογῆδον δια τῶν
σχεθικῶν ἐτος 1915-1916 καὶ σχεθικῶν φῆρα ὑπογῆρι.
διδασκῆται ἐνδομάτων ἐκπαίδευσῶν σῆροκα ἀπο ἀρ.
γῆ ἡμῶν ὑπογῆδον νεογῆδον μῆσῶν.
Πρωθυπουργοὶ καὶ σχεθικῶν ὑβ. αἰσῶν ἐκπαιδῆτι
γῆ ὑπογῆδον ἀρῆτα ὑβ. αἰσῶν νεογῆδον ὅμοι.
ὀμογῆδον ὅμοι ὑπογῆδον καὶ νεογῆδον ὑβ. αἰσῶν
ὀμοι ἐκπαιδῆτι ἐκ σχεθικῶν ἐτος 1915-1916

Δημόσια Κεντρικὴ Βιβλιοθήκη Κωνσταντίνου

8. Οικογένειες και μαθητικό δυναμικό περιοχής Πρεμετής

Από μια άλλη κατάσταση του αρχείου Χαρ. Δονάτου μαθαίνουμε τον αριθμό των οικογενειών και των μαθητών των χωριών της περιοχής Πρεμετής.

Η κατάσταση περιέχει 66 χωριά:

Χωριά	Οικογένειες	αριθ. μαθητών
Πρεμετή	350	150
Λίπα	30	25
Ελεούσα	35	27
Λισίτσα	32	19
Μπαντιλίδνη	79	35
Γεύκαρη	14	-
Καλούδι	25	20
Στρομηπέτση	55	-
Πηλούμπαρη	21	20
Κανικόλη	15	15
Δρατσόβα	25	18
Ζέπα	55	35
Μπούκαλη	105	-
Αργόβα	30	20
Γραμπόβα	22	12
Μπρέζανη	134	70
Μαλέσοβα	90	55
Λίμαρη	40	30
Οστάνη	70	33
Ψυτόβα	37	46
Κοσόβα	112	55
Κοσίνα	30	25
Κούταλη	32	20
Μπουντάρη	12	10
Κιλιαρίστι	30	20
Μπίνια	50	19
Νοβοσέλα	46	19
Λούπτσκα	45	28
Τρεμίστη	5	-
Ογρένη	58	25
Κράσαρη	40	30
Σερόπουλη	18	22

Μίτσανη	45	40
Κομπλάρα	80	68
Γουλιβίστα	29	30
Γοροσιάκη	20	-
Ζαβαλιάνη	20	-
Ογδούνανη	67	36
Λιμπίβανη	47	36
Βινάχου	10	-
Τρεμποζύστη	35	51
Λεσκοβίκι	130	120
Πέστανη	73	85
Ζγαραλέτση	35	41
Δελβίνα	44	37
Ισγάρς	60	74
Μέλανς	38	50
Γιρακάρα	22	17
Κρέσοβο	48	35
Κοβατούτση	53	46
Βλιάσοβο	80	75
Ποσθένανη	115	85
Τοργίσοβο	95	95
Ραντίχοβο	40	50
Ιλιάρα Μηρτσίκη	15	17
Περάτη	30	44
Σέρανς	15	17
Τσέροτσκο	44	56
Μπομπίτσκο	25	39
Γηομένη	42	40
Άριζα	34	54
Σάλφος	112	98
Πόντα	63	60
Βλάχους	40	28
Βαλοβίστα	62	45
Υψηλοτέρα	17	-

Το όλον: Οικογ.

2.068

μαθητ. 1.333

		Ομιγ. Μαθητ.		Ομιγ. Μαθητ.					
130	1	Πρεμετή	350	150	32	Ερμούπολη	18	10	13
15	2	Λίσα	30	25	33	Μύσαι	45	28	12
11	3	Ξιφούσα	35	27	34	Κομοσάρα	80	41	27
6	4	Λιάρσα	32	29	35	Φουλιβίστα	29	20	80
15	5	Μωανθιδί	179	35	36	Τορσσία	20		
	6	Γυνάρα	14		37	Ζαχάρια	20		
14	7	Καμπούσι	25	20	38	Ορδανία	207	21	18
27	8	Ξιφουσίτου	55	22	39	Μενοίκου	47	22	14
10	9	Πηλούμωρα	21	20	40	Θινάχου	10		
10	10	Καριμύρα	15	15	41	Τρυφωπόλη	35	26	25
25	11	Δρατσόβα	25	18	42	Λεουοβίτι	130	70	60
26	12	Ζέτα	55	35	43	Πρόλα	73	51	34
45	13	Μισαίοκα	105	60	44	Κραμαίλου	35	20	21
15	14	Αρτάβα	30	20	45	Σεβίνα	44	27	16
8	15	Γραμωόβα	220	12	46	Ζογάρι	60	34	40
40	16	Μορέφαν	134	70	47	Μύρα	38	26	24
15	17	Μαχέσσοβα	90	55	48	Γιραυάρα	22	7	10
15	18	Λέμαρα	40	30	49	Κρέσσοβα	48	25	15
21	19	Ουβρίλοβα	70	33	50	Κοβατοόβα	53	30	16
35	20	Χοϊόβα	37	46	51	Αρτέσσοβα	80	45	30
						Ποστένα	115	30	35

9. Ημερήσια προγράμματα μαθημάτων

Από ένα Ωρολόγιο πρόγραμμα που βρέθηκε στο αρχείο του Χαράλ. Δονάτου βλέπουμε τα διδασκόμενα μαθήματα, τις διδακτικές ώρες που διετίθεντο για κάθε μάθημα προ και μετά μεσημβρία στις πέντε τάξεις των σχολείων. Συνολικά οι μαθητές διδάσκονταν 42 διδακτικά ημίωρα τις πρωινές ώρες, 8-12 και 20 τις απογευματινές ώρες, 2-5. Μέσα σ' αυτές συμπεριλαμβάνονταν και οχτώ διδακτικές ώρες για σιωπηρές εργασίες (ιχνογραφία 2, χειροτεχνία 2, καλλιγραφία 2).

Το κύριο βάρος του εβδομαδιαίου προγράμματος, όπως φαίνεται στον παρακάτω πίνακα, τον είχε η ανάγνωση με 18 διδ. ώρες και ακολουθούσαν Αριθμητική - Γεωμετρία (8 ώρες). Θρησκευτικά 6 ώρες) λεκτικές ασκήσεις (5 ώρες), ελληνική ιστορία (5 ώρες) κ.λπ.

Η Γ και Δ τάξη συνδιδάσκονταν, επίσης στην Α τάξη φοιτούσαν και παιδιά μικρό-

τερη από τη νόμιμη για το σχολείο ηλικία. Συνολικά στα σχολεία, τα οποία λειτουργούσαν με πέντε τάξεις, διδάσκονταν δεκατέσσερα (14) μαθήματα, τα οποία, μαζί με εκείνα που διδάσκονταν ως σιωπηρές εργασίες, έφταναν τα δεκαεφτά (17).

Πίνακας

Διδασκόμενων μαθημάτων στα σχολεία της Πρεμετής, κατά τα σχολικά έτη 1914-15 και 1915-16, καθώς και οι διατιθέμενες διδακτικές ώρες εβδομαδιαίως για κάθε μάθημα.

Διδασκόμενα μαθήματα	Διδ. ώρες εβδομαδιαίως
Ανάγνωση	18
Αριθμητική	8
Γεωμετρία	1
Θρησκευτικά	6
Ελληνική Ιστορία	5
Επιστολογραφία	2
Φυσιογνωσία	4
Φυσιολογία	2
Λεκτικές Ασκήσεις	5
Ερμηνεία Ευαγγελίου	1
Γεωγραφία	4
Πατριδογνωσία	2
Γυμναστική	2
Ωδική	2

Σύνολο διδακτικών ωρών 62

Ως σιωπηρές εργασίες διδάσκονταν η ιχνογραφία (2), Χειροτεχνία (1) και Καλλιγραφία (2).

Δημόσια Κέντρα Βιβλιοθηκή Κάλυτος
 Εργαστήριο Τροφίμων
 Εργαστήριο Μουσικής

Εργασία	Επίπεδο	Διάρκεια	Περιγραφή	Μεταφορές	Προβλεπόμενα	Υλικά	Εργαστήριο	Εργαστήριο	Εργαστήριο	Εργαστήριο	Εργαστήριο	Εργαστήριο	Εργαστήριο	Εργαστήριο	Εργαστήριο	Εργαστήριο	Εργαστήριο	Εργαστήριο
8-8 1/2	Ε'	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση
8 1/2-9	Β'	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση
9-9 1/2	Β'	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση
9 1/2-10	Α'	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση
10-10 1/2	Α'	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση
10 1/2-11	Ε'	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση
11-11 1/2	Β'	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση
11 1/2-12	Ε'	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση	Ανάγνωση

Διεύθυνση

ελληνικά νεομωβάρια

2-2 1/2	Ε: Ορνουρ	Ε: Σωφροσύνη	Ε: Ζωτοπία	Ε: Ορνουρ	Ε: Σωφροσύνη	Ε: Ζωτοπία	Ε: Ορνουρ	Ε: Σωφροσύνη	Ε: Ζωτοπία
2 1/2-3	Δ: Ορνουρ Ο: Ορνουρ	Δ: Σωφροσύνη Ο: Σωφροσύνη	Δ: Ζωτοπία Ο: Ζωτοπία	Δ: Ορνουρ Ο: Ορνουρ	Δ: Σωφροσύνη Ο: Σωφροσύνη	Δ: Ζωτοπία Ο: Ζωτοπία	Δ: Ορνουρ Ο: Ορνουρ	Δ: Σωφροσύνη Ο: Σωφροσύνη	Δ: Ζωτοπία Ο: Ζωτοπία
3-3 1/2	Β: Ορνουρ Α: Ορνουρ Ο: Ορνουρ	Β: Σωφροσύνη Α: Σωφροσύνη Ο: Σωφροσύνη	Β: Ζωτοπία Α: Ζωτοπία Ο: Ζωτοπία	Β: Ορνουρ Α: Ορνουρ Ο: Ορνουρ	Β: Σωφροσύνη Α: Σωφροσύνη Ο: Σωφροσύνη	Β: Ζωτοπία Α: Ζωτοπία Ο: Ζωτοπία	Β: Ορνουρ Α: Ορνουρ Ο: Ορνουρ	Β: Σωφροσύνη Α: Σωφροσύνη Ο: Σωφροσύνη	Β: Ζωτοπία Α: Ζωτοπία Ο: Ζωτοπία
3 1/2-5	Ε: Σωφροσύνη Δ: Σωφροσύνη Ο: Σωφροσύνη Β: Σωφροσύνη Α: Σωφροσύνη Ο: Σωφροσύνη	Ε: Σωφροσύνη Δ: Σωφροσύνη Ο: Σωφροσύνη Β: Σωφροσύνη Α: Σωφροσύνη Ο: Σωφροσύνη	Ε: Σωφροσύνη Δ: Σωφροσύνη Ο: Σωφροσύνη Β: Σωφροσύνη Α: Σωφροσύνη Ο: Σωφροσύνη	Ε: Σωφροσύνη Δ: Σωφροσύνη Ο: Σωφροσύνη Β: Σωφροσύνη Α: Σωφροσύνη Ο: Σωφροσύνη	Ε: Σωφροσύνη Δ: Σωφροσύνη Ο: Σωφροσύνη Β: Σωφροσύνη Α: Σωφροσύνη Ο: Σωφροσύνη	Ε: Σωφροσύνη Δ: Σωφροσύνη Ο: Σωφροσύνη Β: Σωφροσύνη Α: Σωφροσύνη Ο: Σωφροσύνη	Ε: Σωφροσύνη Δ: Σωφροσύνη Ο: Σωφροσύνη Β: Σωφροσύνη Α: Σωφροσύνη Ο: Σωφροσύνη	Ε: Σωφροσύνη Δ: Σωφροσύνη Ο: Σωφροσύνη Β: Σωφροσύνη Α: Σωφροσύνη Ο: Σωφροσύνη	Ε: Σωφροσύνη Δ: Σωφροσύνη Ο: Σωφροσύνη Β: Σωφροσύνη Α: Σωφροσύνη Ο: Σωφροσύνη

Σελουρσί 'Ερτσόλια

8-12	Ε: Σωφροσύνη Δ: Σωφροσύνη Ο: Σωφροσύνη	Ε: Σωφροσύνη Δ: Σωφροσύνη Ο: Σωφροσύνη	Ε: Σωφροσύνη Δ: Σωφροσύνη Ο: Σωφροσύνη	Ε: Σωφροσύνη Δ: Σωφροσύνη Ο: Σωφροσύνη	Ε: Σωφροσύνη Δ: Σωφροσύνη Ο: Σωφροσύνη	Ε: Σωφροσύνη Δ: Σωφροσύνη Ο: Σωφροσύνη	Ε: Σωφροσύνη Δ: Σωφροσύνη Ο: Σωφροσύνη	Ε: Σωφροσύνη Δ: Σωφροσύνη Ο: Σωφροσύνη	Ε: Σωφροσύνη Δ: Σωφροσύνη Ο: Σωφροσύνη
2-5	Ε: Σωφροσύνη Δ: Σωφροσύνη Ο: Σωφροσύνη	Ε: Σωφροσύνη Δ: Σωφροσύνη Ο: Σωφροσύνη	Ε: Σωφροσύνη Δ: Σωφροσύνη Ο: Σωφροσύνη	Ε: Σωφροσύνη Δ: Σωφροσύνη Ο: Σωφροσύνη	Ε: Σωφροσύνη Δ: Σωφροσύνη Ο: Σωφροσύνη	Ε: Σωφροσύνη Δ: Σωφροσύνη Ο: Σωφροσύνη	Ε: Σωφροσύνη Δ: Σωφροσύνη Ο: Σωφροσύνη	Ε: Σωφροσύνη Δ: Σωφροσύνη Ο: Σωφροσύνη	Ε: Σωφροσύνη Δ: Σωφροσύνη Ο: Σωφροσύνη

Δημόσια Γενρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

10. Αιτήσεις, πιστοποιητικά και συμβόλαια

Καταχωρούμε δύο (2) αιτήσεις κατοίκων του Χλωμού-Πωγωνίου, οι οποίοι παρακαλούν τον Μητροπολίτη Ιωαννίνων και τον υπουργό της Παιδείας της Ελλάδος για την εισαγωγή των παιδιών τους σε σχολεία της Ελλάδος και συγκεκριμένα για τα εθνικά οικοτροφεία Ιωαννίνων και Πωγωνιανής.

Επίσης δύο πιστοποιητικά των εφοροεπιτρόπων της Κοινότητας Χλωμού-Πωγωνίου για δασκάλους που υπηρέτησαν στην κοινότητα και ένα συμβόλαιο της Εφοροεπιτροπής των Εκκλησιών και Σχολών του ίδιου χωριού με το οποίο προσλαμβάνεται ως δασκάλα η Ελένη Οδυσσέως για το σχολικό έτος 1927-28.

Πρόκειται για την δεκαετία του '20 όταν η αλβανική κυβέρνηση μεθόδευε την κατάργηση των ελληνικών σχολείων και την υποχρέωση των ελληνοπαίδων να φοιτούν σε αλβανικά σχολεία.

Πριν από τον Δεύτερο μεγάλο Πόλεμο πολλά βορειοηπειρωτόπουλα φοιτούσαν στο Γυμνάσιο Πωγωνιανής Ιωαννίνων. Από το Γυμνάσιο αυτό απεφοίτησαν πολλοί μαθητές από την Βόρειο Ήπειρο, οι οποίοι στα "Πέτρινα χρόνια" δίδαξαν σε αντίξοες συνθήκες την ελληνική γλώσσα στα ελληνόπουλα και πρόσφεραν πολύτιμες εθνικές υπηρεσίες.

71510

Αίτηση
Γέννησης Γεωργίου Τσίλονος
διδασκασίας.

Πατήρ
Γεωργίου Τσίλονος Μητροπολίτη
Ιωαννίνων Κ. Σουριδίου

Πατήρ
Εισαγωγής του υιού αυτής
Οδυσσέως εν τῷ Ἐθνικῷ
Οικοτροφείῳ Ιωαννίνων.

Χλωμό - Πωγωνίου
- 15 25 Μαΐου 1929.

Σεβασμιώτατε Φίλοσοφε,
ἡ αὐτοεὐαρεστὴ ἀποφασισμένη,
ἐπιβάρυν ἐνώσιον τῆς ὑμετέρας
Σεβασμιότητος ἡλικίᾳ παρα-
υχοῦν:
ἔσοιδή αὐτὸς ὡς ἐπὶ ἐπιπέδῳ
φομαὶ ὡς διδασκασίας τῆς
ἑλληνικῆς Γλώσσης, ἐν Ἀλβανί-
κῳ ἔδαφει, ἐν χρεῖα δὲ δια-
ταρῶσα, δὲ δύναμαι ἐμὴν
τοῦ μεθοῦ μου νὰ ἐσπαρῶ
ἐν συνήθειᾳ ἑμαυτῆς, τῆς μη-
τρῆς καὶ τοῦ πατρὸς μου
νὰ ἐθαμοζουθήσω δὲ καὶ τὰ
παραίτητα βουδῶν τῶ υἱοῦ μου
παρακαρῶ δὲ τῆς ὑμετέρας
ἑσάν Σεβασμιότητος ἑσάν ἀ-
γαθονομίᾳ διαλάβῃ τῆς ὑπο-
γραφῆς τοῦ υἱοῦ μου Οδυσσέως
ἐν τῷ Ἐθνικῷ Οικοτροφείῳ
Οικοτροφείῳ, καὶ δέξῃ ἐπι-
μονὴν ἐσάν.

Μετὰ βεβαιότητος Σεβασμιότητος
Λαοικῆς Δύσεως
Γεωργίου Τσίλονος
διδασκασίας

Δημόσια Κεντρικὴ Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Αίτησις

Δουρίδης Δ. Ζέρβα,
τίμησ' ὀρχαρχηγού,
καλοῦμαι χημέου - Πωγωνίου
ἐν Ἀθβανίαις

- Εφοχόλητα,

ὁ ὑπογραφοῦντος Δουρίδης Ζέρβα,
τίμησ' ὀρχαρχηγόσ' ἐν Αὐλονίμῳ καὶ
κατὰ τὰς Μακεδονίαις, λαμβάνω
τὴν τιμὴν τῆς ὑποκατάστασ' ἐν ἐμοί.
Εφοχόλητα τὴν δερμίν τὰς
καρδίαις ὅσῳ ἐπαρεσκευάσθαι δια-

πρὸς

τὴν Α. Εφοχόλητα τὸν ὑπουργόν
τῆς παιδείας ἐν Ἑλλάδι.

κίρην τὸν υἱόν μου, Παναγιώτη Δ.
Ζέρβα, μαθητὸν ἐν Βουλγαρίᾳ
ἐπιστάτου, ἐν τῷ ἐν Βουλγαρίᾳ

πρὸς

ἐπιταγήν τῶν υἱῶν αὐτοῦ
ἐν τῷ ἐπιστάτῳ Βουλγαρίᾳ
Πωγωνίου.

κίρην τὸν υἱόν μου, Παναγιώτη Δ.
Ζέρβα, μαθητὸν ἐν Βουλγαρίᾳ
ἐπιστάτου, ἐν τῷ ἐν Βουλγαρίᾳ
ἐπιταγῆν τῶν υἱῶν αὐτοῦ
ἐν τῷ ἐπιστάτῳ Βουλγαρίᾳ
Πωγωνίου.

Χημέου τῆς 12^{ης} Αὐγούστου 1925.

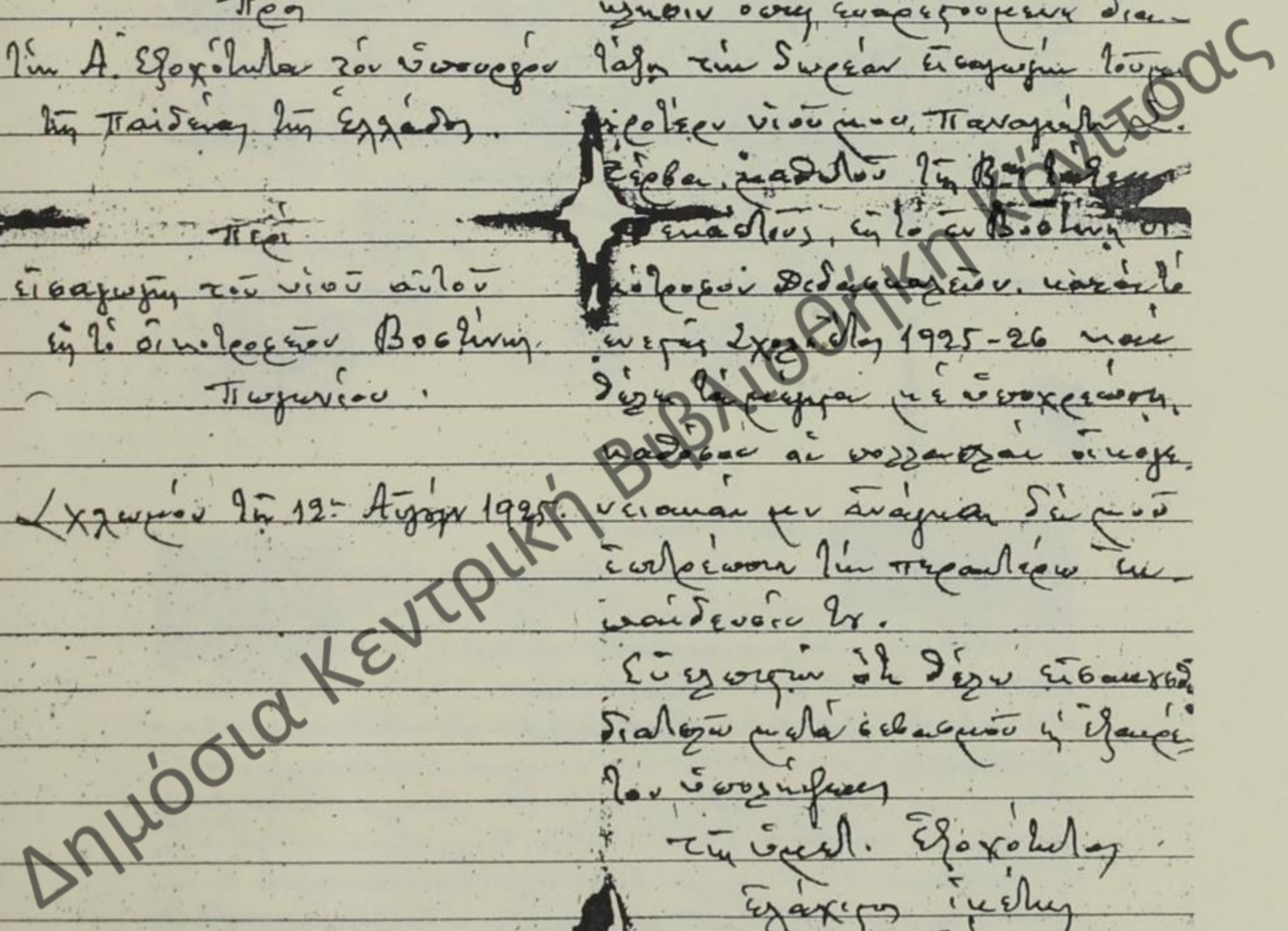
κίρην τὸν υἱόν μου, Παναγιώτη Δ.
Ζέρβα, μαθητὸν ἐν Βουλγαρίᾳ
ἐπιστάτου, ἐν τῷ ἐν Βουλγαρίᾳ
ἐπιταγῆν τῶν υἱῶν αὐτοῦ
ἐν τῷ ἐπιστάτῳ Βουλγαρίᾳ
Πωγωνίου.

Εὐχαριστῶ τὴν δὲ δὲ ἐπιταγῆν
διαλογῆν κατὰ ἐλευθερίαν ἢ ἄλλῳ
τὸν ὑποκατάστατον

Εὐχαριστῶ τὴν δὲ δὲ ἐπιταγῆν
διαλογῆν κατὰ ἐλευθερίαν ἢ ἄλλῳ
τὸν ὑποκατάστατον

τῆς ἐμοῦ. Εφοχόλητα
ἐλάχιστον ἰκέτης
Δ. Ζέρβα

τῆς ἐμοῦ. Εφοχόλητα
ἐλάχιστον ἰκέτης
Δ. Ζέρβα

- Συμβολαιον -

Μεταξύ των υπογραφευμένων εξομολογούμαι ότι έχω κάνει ή έχω κάνει
 με τον νόμο του Χρηστού, υιοθετώντας Μυσσοχόβου, αβένω, ή αβένω με εξαίρεση
 διδασκαλίας Κ. Ξένου, οδοντίατρον, με Βόνου, με Χαμπίρ, αβένω με Ξένου
 με Πατριάρχην Ιωάννην, εν τω έτη 1927.
 Α. Η εξομολογούμαι προσχετικά με την Ξένου ή διδασκαλίας (Μυσσοχόβου
 γινού) με τον νόμο του Χρηστού να διδάξη λαογραφία ή νύστα α. ή β. τάξιν
 επί της προσεχουσής, επί της βάσει με τον νόμο του Πατριάρχην Ιωάννην
 με τον νόμο του Χρηστού με την παιδείαν, με την χαρτοφυλάκιαν. δια της Ξένου έτος
 1927-8. επί της μετώπου διδασκαλίας (200). κατόπιν της και με
 της.

Β. Η δ. ή Ξένου αποδεχόμενος με την Ξένου, αναλαμβάνει να διδάξη
 επί της Ξένου ή επί της Ξένου ή επί της Ξένου ή επί της Ξένου
 με την Ξένου ή αναλαμβάνει με την Ξένου.

Η Ξένου ή Ξένου
 Γρηγόριος Η. Μουχλός
 Στέφανος Η. Στάνος
 Γεωργ. Η. Στάνος
 Α. Μουχλός
 Η διδασκαλίας
 Ξένου Οδοντίατρον

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑ
 ΕΞΕΤΑΣΤΕΙΟΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ
 ΠΑΛΑΙΟΥ ΤΥΠΟΥ.
 ΕΝ ΠΟΤΑΜΩΝΙΩΝ.

ΑΝΕΘΩ 453

ΣΧΟΛΙΚΟΝ ΕΤΟΣ

ΑΡΙΘΜΟΣ } ΑΠΟΔΕΙΚΤΙΚΟΝ 731

Ο Μαθητής Κατεάνης Στέφανος του Αριστοτέλους Πατρός Γα, αυτι
 γων Αλβανίας, Νομιμότητα Αλβανίας, γεννηθείς τω έτη 1927, ως
 του υψ' αριθμόν 176467/40 για εξομολογία 20-5-40 πιστοποιεί
 ειρήως υπηρεσίας αλλοδαπών, ενεργητική για το ποσό έτος 194
 μαθητής της Στ. Ξένου τάξιν του σχολείου τούτου υψ' αύξοντα
 ποσού 13, διαμούσας δε πάντα τά εν τή τάξει τάντη οδοντία
 και υψοσίας τήν νόμιμον άποχρηστικόν δειγμασίαν επίσημην αβένω
 γεννηθών βαθμόν (κατά δώδεκα και δέκα ένα (12 5/9)
 και διαγωγήν Κοσμιώδη.

Ε ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΗΣ
 Γεωργίου

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Κεφάλαιο Τρίτο

Το Σχολικό Ζήτημα

- Το Κλείσιμο των σχολείων προσφυγή στο Διεθνές Δικαστήριο Χάγης - Δικαίωση.
- Το ιστορικό του σχολικού ζητήματος - Στατιστικά στοιχεία
- Το σχολικό ζήτημα από αλβανικής πλευράς - Στατιστικά στοιχεία

1. Το κλείσιμο των σχολείων στη Βόρειο Ήπειρο Προσφυγή στο Δικαστήριο της Χάγης. Δικαίωση.

Με τη δολοφονία το 1920 του Εσσάτ Πασά Τοπτάνι που είχε αναγορευτεί πρωθυπουργός με έδρα το Δυρράχιο, κάνει την εμφάνιση στο πολιτικό προσκήνιο του νεοσύστατου αλβανικού κράτους ο Αχμέτ Ζώγου, γιος Τούρκου αξιωματικού, ο οποίος στην κυβέρνηση του Χαστέρ Ζούρι ήταν Υπουργός Εσωτερικών.

Στην ίδια κυβέρνηση Υπουργός Εξωτερικών ήταν ο αρνησίπατρης Θεοφάνης Μαυρομάτης (Φαν. Νόλη). Ο Φαν Νόλη μετά από ραδιουργίες γίνεται πρωθυπουργός και Αρχιεπίσκοπος της Αλβανίας στα 1924. Σκοπό της ζωής του είχε τάξει την εξαφάνιση του ελληνικού στοιχείου. Με μανία καταπολέμησε τη χρήση της ελληνικής γλώσσας. Το ξέσπασμα του Φαν Νόλη το διέκοψε ο Αχμέτ Ζώγου, ο οποίος την ίδια χρονιά (1924), τον ανατρέπει και σχηματίζει κυβέρνηση μεταφέροντας την έδρα της πρωτεύουσας από το Δυράχιο στα Τίρανα.

Οι φιλοδοξίες του Αχμέτ Ζώγου δεν είχαν τέλος. Κατόρθωσε να επιβληθεί στους αντιπάλους του και την 1-9-1929 αυτοανακηρύχτηκε βασιλιάς της Αλβανίας. Παρέμεινε μέχρι 7-4-1939, χρονιά που οι Ιταλοί κατέλαβαν την Αλβανία.

Όταν στα 1929 ο Αχμέτ Ζώγου ανακηρύχτηκε βασιλιάς, η κυβέρνηση της Ελλάδος, με Πρωθυπουργό τον Ελευθέριο Βενιζέλο, ήταν η πρώτη που τον αγνώρισε. Το γεγονός αυτό δεν αναγνωρίστηκε από τον Αχμέτ Ζώγου και ούτε ανέκοψε τις διώξεις και καταπιέσεις του βορειοηπειρωτικού ελληνισμού.

Στην προσπάθεια εξαφάνισης του ελληνικού στοιχείου οι αλβανικές αρχές είχαν βοηθό και συμπαρασάτη την Ιταλία, η οποία ποτέ δεν έπαυσε να παροτρύνει τους Αλβανούς εναντίον των ομογενών μας.

Με τον Αχμέτ Ζώγου αρχίζει νέος κύκλος διώξεων. Στο στόχαστρο αυτή τη

φορά βρίσκονται τα ελληνικά σχολεία, που λειτουργούν στον βορειοηπειρωτικό χώρο. Πρώτιστη φροντίδα της νέας δικτατορικής περιόδου του Αχμέτ Ζώγου ο εξοβελισμός της ελληνικής παιδείας.

Το 1931 εκδίδεται το ανθελληνικό διάταγμα, για την Παιδεία το οποίο, ούτε λίγο ούτε πολύ, αποβλέπει όχι μόνο στη συρρίκνωση, αλλά στην παντελή εξαφάνιση της ελληνικής γλώσσας.

Προέβλεπε συγκεκριμένα: Την απαγόρευση της λειτουργίας αυθύπαρκτων ελληνικών σχολείων, τον περιορισμό της διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας σε μια ώρα την ημέρα, τη χρήση των ελληνικών βιβλίων και ό,τι έχει σχέση με την ελληνική ιστορία, τα τραγούδια να απαγγέλλονται στα αλβανικά, την αυστηρή απαγόρευση των θρησκευτικών και του εκκλησιασμού στους μαθητές και άλλα περίεργα και υβριστικά για τους Έλληνες.

Δεν έφταναν μόνο αυτά. Το 1933 καταργήθηκε εντελώς η λειτουργία ελληνικών σχολείων στην Βόρειο Ήπειρο. Το χτύπημα ήταν καιριο και ύπουλο και η οργή και αγανάκτηση των Ελλήνων δικαιολογημένη.

Το 1913 λειτουργούσαν στην Βόρειο Ήπειρο 397 σχολεία. Το 1914-1917 κλείνουν δεκάδες σχολεία: 68 στην Κορυτσά, 27 στη Μοσχόπολη, 30 στην Πρεμετή, 22 στο Λεσκοβίκι, 26 στο Τεπελένι και πάρα πολλά στο Αργυροκάστρο, Αγίους Σαράντα και Δέλβινο.

Το 1924, μολονότι ο Φάν Νόλη δηλώνει ότι θα σεβαστούν τα εκπαιδευτικά δικαιώματα των Ελλήνων, σχεδόν καταργούνται τα ελληνικά σχολεία στη Βόρειο Ήπειρο και παραμένουν ελάχιστα στις περιοχές Αργυροκάστρου, Πρεμετής Δελβίνου, Αγίων Σαράντα και Χειμάρας.

Η προσπάθεια εξαλβανισμού του ελληνικού στοιχείου και απόκτησης αλβανικής συνείδησης καταφαίνεται και από μια αναφορά (αριθ. 17/6 στις 12/3/1929) που απέστειλε προς το υπουργείο Παιδείας Επιθεωρητής Παιδείας Αργυροκάστρου Jani Minca. Γράφει σχετικά στην αναφορά του: *“Είναι ανάγκη να αλλάξουμε δρόμο και τακτική με σκοπό όχι να τους εξαλαβανίσουμε σήμερα, διότι αυτό αφορά το μέλλον, αλλά μόνον να ενσπείρομε την εθνική (αλβανική) συνείδηση ...”. Και προτείνει: “Πύκνωση των αλβανοδασκάλων, ελάττωση των ελληνοδασκάλων και η ελληνική να διδάσκεται μόνον σαν γλώσσα”.*

Και ο υπουργός των Εξωτερικών Εκερέμ Μπέν Βλιόρα δηλώνει: *“Η αλβανική κυβέρνηση, επειδή θεωρεί αδύνατο να καταργήσει τη διδασκαλία της ελληνικής, θα επιδιώξει τη γλωσσική αξιομοίωσή τους”... Και θεωρεί “μάλλον επικίνδυνους τους Έλληνες για την ενότητα του κράτους...”.*

Με αυτή την πολιτική τα ελληνικά σχολεία κλείνουν το ένα μετά το άλλο.

Ο Βασ. Γεωργίου παραθέτει στο αξιόλογο βιβλίο του “Βόρειος Ήπειρος, η συνεχιζόμενη τραγωδία” στοιχεία, τα οποία θεωρούμε απαραίτητα για να εννοή-

σουμε το βάθος και την έκταση του προβλήματος.

Αναφέρει σχετικά: "Από το 589 ελληνικά σχολεία, που λειτουργούσαν στη Β. Ήπειρο (Καζάδες Αργυροκάστρου και Κορυτσάς), ως τα μέσα του 1914, σύμφωνα με τα στοιχεία της Διεθνούς Επιτροπής Εθνολογικού Ελέγχου, το 1925 λειτουργούσαν 78, ενώ το 1932-1933 λειτούργησαν μόνο 10, για να καταργηθούν και από την αλβανική Κυβέρνηση. Παραθέτω πίνακα από τον οποίο φαίνεται η βαθμιαία κατάργηση των ελληνικών σχολείων από το σχολικό έτος 1925-1926 μέχρι το έτος 1933.

Σχολικό έτος	Σχολεία	Δάσκαλοι
1925 - 1926	78	113
1926 - 1927	68	102
1927 - 1928	66	95
1928 - 1929	60	85
1929 - 1930	63	83
1930 - 1931	64	82
1931 - 1932	43	50
1932 - 1933	10	11

Κατά το σχολικό έτος 1933 - 1934 κανένα ελληνικό σχολείο δεν λειτούργησε στην Αλβανοκρατούμενη Β. Ήπειρο".

Τη σκοτεινή και άκρως επικίνδυνη αυτή περίοδο για τη συγκράτηση των ελληνικών πληθυσμών στις πατρογονικές τους εστίες, μετά και το τελευταίο βάρβαρο χτύπημα με την ωμή καταπάτηση των μειονοτικών δικαιωμάτων, οι βορειοηπειρώτες, αφού διεπίστωσαν την απροθυμία και της ελληνικής κυβέρνησης να αντιδράσει, απεφάσισαν να δράσουν μόνοι τους και ζήτησαν την προστασία της Κοινωνίας των Εθνών (Κ.τ.Ε.).

Οι βορειοηπειρώτες, εκπρόσωποι 100 χωριών, με υπόμνημά τους στις 21-2-1934 προς το Γενικό Γραμματέα της Κοινωνίας των Εθνών, διεκτραγωδούσαν την οικτρή κατάσταση στη οποία έχουν περιέλθει εξαιτίας των αλβανικών διώξεων και ζητούσαν την επαναλειτουργία των σχολείων.

Την περίοδο αυτή αρχίζει νέο χτύπημα κατά των βορειοηπειρωτών.

Οι συλλήψεις, οι εξορίες και τα βασανιστήρια εντάθηκαν όταν οι Έλληνες αρνήθηκαν να στείλουν τα παιδιά τους σε αλβανικά σχολεία. Η κατάσταση έπαιρνε τραγικές διαστάσεις και η καταπίεση έγινε αφόρητη.

Ούτε και σ' αυτή την κρίσιμη περίοδο το επίσημο ελληνικό κράτος συμπαράσταθηκε στους καταπιεζόμενους ομοεθνείς μας, γεγονός που απεθρόασνε τους Αλβανούς και ενέτειναν τις διώξεις.

Ευτυχώς όμως, τις τραγικές αυτές στιγμές στάθηκαν δίπλα στους καταδιωκό-

μενους ο ελληνικός τύπος και η κοινή γνώμη.

Η πανελλήνια κατακραυγή ανάγκασε την τότε ελληνική κυβέρνηση του Παναγή Τσαλδάρη. - Ο Ελευθέριος Βενιζέλος είχε χάσει τις εκλογές το 1933 - να πάρει σθεναρή θέση και να αποφασίσει, για πρώτη ίσως φορά, να υποστηρίξει την προσφυγή των Βορειοηπειρωτών.

Ήδη το υπόμνημα προς την Κοινωνία των Εθνών με τις υπογραφές πάνω από τριάντα χιλιάδων βορειοηπειρωτών των περιοχών της Δερόπολης, του Δελβίνου, της Χειμάρας και του Πάνω Δυτικού Πωγωνίου, διαβιβάστηκε στη Γενεύη, έδρα της Κ.τ.Ε.

Στο μεταξύ ο τρόμος, ο φόβος και η απόγνωση συνεχιζόταν αμείωτος στη Βόρειο Ήπειρο.

Η Κοινωνία των Εθνών κάλεσε την Αλβανία να δώσει εξηγήσεις για το κλείσιμο των ελληνικών σχολείων στη Βόρειο Ήπειρο καθώς και για την απαγόρευση των θρησκευτικών ελευθεριών.

Η αλβανική Κυβέρνηση υπέβαλε υπόμνημα με το οποίο προσπαθούσε να δικαιολογήσει την απόφασή της.

Οι εξηγήσεις που δόθηκαν από την αλβανική κυβέρνηση, αυθαίρετες στη βάση τους και χωρίς λογικό περιεχόμενο, δεν έπεισαν τα μέλη του Προεδρείου του Συμβουλίου της Κοινωνία των Εθνών.

Τρία μέλη του Συμβουλίου, της Αγγλίας, Μεξικού και Πορτογαλίας ζήτησαν την εγγραφή του ζητήματος στην ημερήσια διάταξη.

Τελικά ο ισπανός αντιπρόσωπος ζήτησε την παραπομπή του ζητήματος στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης.

Το αίτημα έγινε δεκτό και το Δικαστήριο της Χάγης, στο οποίο παρέστη, εκ μέρους της ελληνικής κυβέρνησης, ο μόνιμος αντιπρόσωπός της στη Χάγη Γεώργιος Κ. Λαγουδάκης, με Πρόεδρο τον Άγγλο αντιπρόσωπο Sir Cecil James Barrington Hurst στις 6-4-1935 εξέδωσε απόφαση και δικαίωσε την προσφυγή.

Θα πρέπει να ειπωθεί ότι η απόφαση ελήφθη με ψήφους οκτώ υπέρ της Ελλάδος και τρεις κατά: της Ιταλίας, Γερμανίας και Κάτω Χωρών.

Έτσι η αλβανική κυβέρνηση αναγκάστηκε να επιτρέψει τη λειτουργία ελληνικών σχολείων στη Βόρειο Ήπειρο.

Από το σχολικό έτος 1935-1936 επαναλειτούργησαν τα ελληνικά σχολεία.

Από τα προαναφερθέντα σαφώς συνάγεται ότι οι Βορειοηπειρώτες μόνο δυναμικά μπορούν να κερδίσουν τα δικαιώματά τους που απορρέουν από διεθνείς συμβάσεις, όπως τα θρησκευτικά, πολιτικά, εκπαιδευτικά και άλλα δικαιώματα.

2. Το ιστορικό του σχολικού ζητήματος

Τα ελληνικά σχολεία, τα λεγόμενα από τους Αλβανούς “Μειονοτικά”, λειτουργούσαν σύμφωνα με τη δήλωση της Αλβανίας (2-10-1921) προς το Συμβούλιο της Κοινωνίας των Εθνών, που στάθηκε η αιτία να γίνει η Αλβανία μέλος της.

Με την δήλωση αυτή η Αλβανία ανέλαμβανε την υποχρέωση να παράσχει γλωσσική, εκπαιδευτική, θρησκευτική και κοινοτική ελευθερία στην “Εθνική Ελληνική Μειονότητα”.

Με το χρόνο οι Αλβανοί αγνόησαν τις υποχρεώσεις που είχαν αναλάβει διεθνώς και άρχισαν τις καταπατήσεις, τους περιορισμούς και τα εμπόδια στη λειτουργία των ελληνικών σχολείων.

Πιεστικός έλεγχος στους ελληνοδασκάλους και διαρκής αύξηση των ωρών των αλβανικών μαθημάτων, με αποτέλεσμα τα ελληνικά μαθήματα να καταλήξουν να διδάσκονται ως ξένη γλώσσα.

Φανερή και απροκάλυπτη προσπάθεια εξαλβανισμού διά της μεθόδου των εξαναγκασμών και της τρομοκρατίας.

Η αντίδραση των Βορειοηπειρωτών υπήρξε καθολική. Οι Μουχταροδημογεροντίες των Ελληνικών Κοινοτήτων με αναφορά τους, γραμμένες στην ελληνική και αλβανική γλώσσα απευθύνθηκαν στο Βασιλιά Αχμέτ Ζώγου και στην Κυβέρνησή του και ζητούσαν στα σχολεία τους να διδάσκεται η ελληνική μητρική γλώσσα, σύμφωνα με τη δήλωση της Αλβανίας.

Η απάντηση των Αλβανών στα δίκαια διαβήματα των Ελλήνων ήταν συλλήψεις, εκτοπίσεις και φυλακίσεις.

Η απόφαση όμως των Ελλήνων δεν κάμπτεται. Η αντίδραση αυξάνει καθημερινά.

Στις αρχές Ιανουαρίου 1934 συντάσσονται ομοιόμορφες αναφορές και με κάθε προφύλαξη περιφέρονται και υπογράφονται από τους κατοίκους των Επαρχιών Άνω και Κάτω Δερόπολης, Πωγωνίου, Δελβίνου, Αγίων Σαράντα, Βούρκου και Χειμάρας.

Οι αναφορές αυτές αποστέλλονται στη Γενεύη, στον Γενικό Γραμματέα της Κοινωνίας των Εθνών και διαμαρτύρονται για την παραβίαση εκ μέρους της Αλβανίας των σχολικών τους δικαιωμάτων.

Στην αναφορά δεκτραγωγδούν την κατάσταση που επικρατεί στον χώρο τους, τα εμπόδια που παρεμβάλλονται στη σχολική τους ελευθερία, τις ανακρίσεις, απειλές, διώξεις και φυλακίσεις που υφίστανται από τις Διοικητικές, Αστυνομικές και Στρατιωτικές Αρχές και καταλήγουν:

“ΕΞΟΧΩΤΑΤΕ,

Έν ὀνόματι ἀπάσης τῆς ἐν Ἀλβανία Ἑλληνικῆς Μειονότητος, ἐπικαλούμεθα

τὴν εὐμενὴ ἐπέμβασιν τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν, ἵνα καταστήσει σεβαστὰς ἐκ μέρους τῆς Ἀλβανικῆς Κυβερνήσεως τὰς ἐπισήμους αὐτὰς ὑποχρεώσεις τὰς περιλαμβανομένας ἐν τῇ δηλώσει τῆς τοῦ 1921 καὶ ἐπαναφέρει τὰς ἐλευθερίας μας τὰς αφορώσας τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν τέκνων μας.

Ευαρεστηθεῖτε νὰ δεχτεῖτε, Κύριε Γενικέ Γραμματεῦ, τὴν διαβεβαίωσιν τῆς εὐσεβοῦς ἡμῶν ὑπολήψεως”.

Τὴν αναφορά υπογράφουν 30.000 Ἕλληνες τῆς Μειονότητας.

Ο Γεν. Γραμματέας τῆς Κ.τ.Ε. στις 7 Αυγούστου 1934 διαβιβάζει πρὸς τα Μέλη τοῦ Συμβουλίου τὴν αναφορά τῆς Μειονότητας με τὸν τίτλο **“Προστασία τῶν ἐν Ἀλβανία Μειονοτήτων”**. Μαζί με τὸ κείμενο τῆς αναφοράς διαβιβάζει καὶ τὴν ἀπὸ 23 Ιουλίου 1934 ἐπιστολὴ τοῦ Υπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἀλβανίας, μετὰ τῶν σχετικῶν παρατηρήσεων.

Στὴν ἐπιστολὴ αὐτὴ τοῦ Ἀλβανοῦ υπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Τζιαφέρι καταβάλλεται προσπάθεια νὰ ανασκευαστοῦν τὰ ἐπιχειρήματα τῆς μειονότητας. Τὸ κύριο χαρακτηριστικὸ τῆς εἶναι οἱ ἱστορικὲς ἀνακρίβειες καὶ οἱ συγκεκαλυμμένες ὑβρεῖς κατὰ τῶν Ἑλλήνων γενικῶς.

Ανατρέχει στὴν Οθωμανικὴ Αυτοκρατορία, στα Πατριαρχικά δικαιώματα, στους Ορθόδοξους τῆς Βαλκανικῆς με τὴν ἐπωνυμία “Ρωμιοί” καὶ στὴν ανοχὴ τοῦ τουρκικοῦ κράτους ποῦ επέτρεψε τὴν διοργάνωση τῆς ἐλληνικῆς παιδείας στὴν Ἀλβανία, ἡ ὁποία, κατὰ τὸν ἰσχυρισμὸ του, φτάνει μέχρι...τὸν Ἀμβρακικό.

Για νὰ δικαιολογήσει δὲ τὸ κλείσιμο τῶν ἐλληνικῶν σχολείων ἀνατρέχει στὸ ἀρθρο 207 τοῦ Συντάγματος τοῦ 1928, τὸ ὁποῖο ὅμως επέτρεπε τὴν λειτουργία ἰδιωτικῶν σχολείων. Τὸ ἀρθρο αὐτὸ τοῦ συντάγματος τροποποιήθηκε ἀπὸ τὴν Ἐθνικὴ Συνέλευση τὸ ἔτος 1933 καὶ ἀναφέρει: ... *“Τὰ πάσης φύσεως ἰδιωτικὰ σχολεῖα, τὰ μέχρι σήμερον λειτουργοῦντα, παύσει λειτουργοῦντα”*.

Εἶναι ἡ ἐπίμαχη διάταξη βάση τῆς ὁποίας ἐκλείσαν τὰ ἐλληνικά σχολεῖα καὶ προκάλεσαν τὴν ἀντίδραση καὶ τὴν οργὴ τῆς Μειονότητας.

Ἐν τῷ μεταξύ, ἐπειδὴ ἡ Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν δὲν εἶχε ἀκόμα ἐπιληφθεῖ τοῦ θέματος, με τὴν ἐναρξὴ τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1934-35 ἀρχίζει ἀπεργιακὸς ἀγῶνας. Ἀπὸ τὴν 1ῃ Σεπτεμβρίου τοῦ 1934 μέχρι καὶ τὴν 25ῃ τοῦ ἰδίου μήνα τὰ ἐλληνικά σχολεῖα τῆς περιοχῆς παρέμειναν κλειστά. Οὔτε ἓνας μαθητὴς δὲν προσήλθε γιὰ ἐγγραφή.

Ἡ ἀλβανικὴ κυβέρνησις αἰφνιδιάστηκε ἀπὸ τὴν ἐκδήλωση τῆς σχολικῆς ἀπεργίας καὶ ἐξαπέλυσε νέο ἀγριο κύμα τρομοκρατίας με συλλήψεις καὶ ἐκτοπισμοὺς μεγάλου ἀριθμοῦ ἐλληνοδασκάλων, μουχτάρηδων (προέδρων) καὶ ἐγκρίτων πολιτῶν τῆς ὁμογένειας.

Ἡ Βόρειος Ἡπειρὸς βρίσκεται σὲ ἀναβρασμὸ καὶ ἐξέγερση. Οἱ Βορειοηπειρώτες καταφέρονται ἐναντίον τῆς κυβερνήσεως τοῦ Τσαλδάρη, τὸν ὁποῖον θεω-

ρούν υπεύθυνο των διωγμών που υφίστανται από τους Αλβανούς.

Οι ανταποκρίσεις απεσταλμένων Αθηναϊκών εφημερίδων δίνουν το στίγμα της κρισιμότητας και ενημερώνουν την κοινή ελληνική γνώμη για τα δίκαια παράπονά τους.

Αξίζει να μεταφέρουμε όσα ο ανταποκριτής του "Νέου Κόσμου", Χαρ. Σ. Παυταζής, έστειλε στην εφημερίδα του στις 4 Δεκεμβρίου από τη Δερβιτσιάνη:

"Είμεθα ακόμη εδώ εις την Δερβιτσιάνην, ανάμεσα εις τους σκλάβους αδελφούς μας. Πλησιάζει η νύχτα και το σκοτάδι μας έρχεται πηχτό και βαρύ. Βαρύ γιατί και ημείς ζούμε κάτω από τον ανελεύθερο ουρανό της Αλβανικής Επικρατείας και συμμεριζόμεθα από κοντά τους πόνους και τα μαρτύριά των..."

Στον ίδιο τόνο οι ανταποκριτές των εφημερίδων "Πατρίς", "Ελεύθ. Βήμα", "Ανεξάρτητος", "Καθημερινή", "Εθνος", "Πρωία" μιλούν για την αφόρητη κατάσταση που επικρατεί στην Βορ. Ήπειρο με τις αθρόες συλλήψεις, τις αφανταστες πιέσεις και τη συστηματική τρομοκρατία.

Ο ανταποκριτής της Εφημερίδας "Πατρίς" (3 Οκτ. 1934) στέλνει την εξής ανταπόκριση από τη Δρόβιανη:

"ΝΕΑΙ ΣΟΥΛΙΩΤΙΣΣΑΙ

Χαρακτηριστική είναι επίσης η απάντησις την οποίαν έδωσαν αι γυναίκες της Κάτω Δρόβιανης εις τον Αλβανόν έπαρχον ο οποίος αφού τας εκακοποίησε κατά μεσαιωνικόν τρόπον, τας ηπειλήσεν ότι θα τους πάρει με χωροφύλακας τα παιδιά.

Τα σφάζουμε, απήντησαν, μα στο αλβανικό σχολείο δεν τα στέλνουμε.³

Η διαδικασία για τη διαφορά μεταξύ της "Εθνικής Ελληνικής Μειονότητας" και της αλβανικής κυβέρνησης συνεχιζόταν.

Η Κοινωνία των Εθνών είχε παραπέμψει την υπόθεση στο Διεθνές Διαιτητικό Δικαστήριο της Χάγης, το οποίο εξέδωσε την υπ' αριθμόν Γενικού Πινακίου 62, σειρά Α/Β - τεύχος αριθμός 64 με χρονολογία 6 Απριλίου 1935 γνωμοδότηση, με την οποία δίκαιώθηκε σε όλα τα σημεία η προσφυγή των Βορειοηπειρωτών.

Το Δικαστήριο στο σκεπτικό της απόφασης κατέληξε στο συμπέρασμα:

"Όθεν το Δικαστήριο καταλήγει εις το συμπέρασμα ότι το άρθρον 5 παραγρ. 1 της από 2ας Οκτωβρίου 1921 Δηλώσεως εξασφαλίζει εις τους Αλβανούς ανήκοντας εις μειονότητας φυλής, θρησκείας ή γλώσσης το δικαίωμα όπως διατηρώσι, διευθύνωσι και ελέγχωσιν ιδίοις εξόδοις και ιδρύωσιν εν τω μέλλοντα αγαθοεργά ιδρύματα, θρησκευτικά ή κοινωνικά, σχολεία ή άλλα εκπαιδευτικά ιδρύματα, μετά του δικαιώματος να ποιώνται εν αυτοίς χρήσιν της ίδιας των γλώσσης και να εξασκώσιν ελευθέρως την θρησκείαν των..."

Και καταλήγει το Διαρκές Δικαστήριο Διεθνούς Δικαιοσύνης της Χάγης:

“Δια ταύτα
Το Δικαστήριο

Δια ψήφων οκτώ κατά τριών, είναι της γνώμης ότι η θέσις της Αλβανικής Κυβερνήσεως, κατά την οποίαν η κατάργησις των εν Αλβανία ιδιωτικών σχολείων, αποτελούσαν γενικού μέτρου, εφαρμοζόμενον τόσον επί της πλειονότητος όσον και της μειονότητος, είναι σύμφωνος προς το γράμμα και το πνεύμα των διατάξεων του άρθρου 5 παραγρ. Ι της από 2ας Οκτωβρίου 1921 Δηλώσεως, δεν είναι β ά σ ι μ ο ς”.

Μτά την καταδικαστική απόφαση της Αλβανίας από το Δικαστήριο της Χάγης επαναλειτούργησαν με σχετική ομαλότητα όλα τα ελληνικά σχολεία της “Μειονότητας”.

Σε αναλυτική έκθεση του σχολ. έτους 1936-37 του Αλβανού επιθεωρητού των ιδιωτικών (κοινοτικών) σχολείων της “Μειονότητας” Κολ Κότσι προς το Υπουργείο Παιδείας στα Τίρανα εκτός των άλλων αναφέρονται και τα εξής αξιοπρόσεκτα:

“...Ελληνόφωνοι περιφέρειαι, αποτελούνται από 99-100 χωρία διατεταγμένα κατό τρόπον ώστε, πλην των χωρίων Σωπίκι, Παντελεήμων, Φραστανή και Λιούγκαρη, δεν παρεμβάλλεται μεταξύ αυτών, ουδέν αλβανόφωνον χωρίων. Όλοι αυτά μαζί είναι μια συνέχεια των μερών, τα οποία ευρίσκονται εκείθεν των συνόρων μας. Τα δύο αυτά μέρη, το ένθεν και εκείθεν διακοπτόμενα μόνον υπό της γραμμής των συνόρων, έχουν σχεδόν την αυτήν γεωγραφικήν και κοινωνικήν σύστασιν. Έχουν την αυτήν θρησκείαν, την αυτήν ιστορίαν, τα αυτά έθιμα, την ιδίαν ενδυμασίαν και είναι στενά συνδεδεμένα δια συγγενικών και πάσης φύσεως συμφερόντων.

Το τμήμα, το εναπομείναν εντός των συνόρων μας, είναι ελληνόφωνον από απόψεως γλώσσης και ελληνικό από απόψεως αισθημάτων.

Είναι περισσότερο ελληνικόν από ό,τι το άλλο μέρος, επειδή το μέρος εκείθεν των συνόρων ησύχασεν από τον κίνδυνον που ηπείλει την γλώσσαν και την εθνικήν του ψυχήν, ενώ το μέρος το ένθεν των συνόρων, μη επιθυμούν να αναγνωρίσει την γενομένην αλλαγήν, διετήρησε, όπως πρώτα, το πνεύμα της αντιδράσεως...”

Και αυτά γράφονται σε επίσημη έκθεση Αλβανού επιθεωρητή.

Είναι προς τιμή του, γιατί εννόησε ότι οι Έλληνες της Βορείου Ηπείρου παραμένουν Έλληνες και το “πνεύμα αντιδράσεως” δεν θα σταματήσει, γιατί “είναι περισσότερο ελληνικόν από ό,τι το άλλο μέρος” εκείνο πέρα από τα πλαστά σύνορα “που ησύχασε”.

Οι Βορειοηπειρώτες, όπως πολύ ορθά διέγινωσε ο Κολ Κότσι, θα εντείνουν τις αντιδράσεις και τους αγώνες τους, μέχρις ότου αποκτήσουν πλήρως τα δικαιούμενα μειονοτικά τους δικαιώματα.

3. Πίνακας 1

Από την αναλυτική Έκθεση του Αλβανού επιθεωρητή Κολ Κότσι, του σχολικού έτους 1936-37 βγάλαμε τα ελληνικά σχολεία που λειτούργησαν στις νότιες περιοχές, τους δασκάλους που υπηρετούσαν και τον αριθμό των μαθητών του κάθε σχολείου.

Επαρχίες	Όνομα χωριού	Δάσκαλοι	Μαθητές
Λιμποχόβου	Γλύνα	2	68
	Άνω Επισκοπή	1	43
	Κάτω Επισκοπή	1	42
	Βραχογορατζή	<u>1</u>	<u>—</u>
		5	153

Επαρχίες	Όνομα χωριού	Δάσκαλοι	Μαθητές
Αργυροκάστρου	Γράψη	2	87
	Δερβιτσάνη	5	220
	Γορατζή	3	109
	Βάνιστα	2	86
	Χάσκοβο	1	78
	Δούβιανη	3	113
	Σωφράτικα	2	73
	Τεριαχάτι	1	83
	Γορίτσα	1	30
	Γεωργουτσάτι	2	40
	Ζεσβάτι	1	48
	Βουλιαράτι	3	121
	Βόδριστα	2	75
	Κρα	1	55
	Βοδίνο	1	-
	Πέπελη	2	85
	Κλεισάρι	2	72
	Σελειό	1	56
	Κακογορατζή	1	32
	Λουβίνα	1	46
	Σωτήρα	1	133
	Λόγγος	2	79
	Κοσοβίτσα	2	75
	Άγιος Νικόλαος-Κατούνα	1	38
	Κακαβιά	2	60
	Ραντάτι	<u>1</u>	<u>16</u>
			47

Δρόβιανης	Δρόβιανη	4	131
	Άνω Λεσινίτσα	3	129
	Κάτω Λεσινίτσα	4	155
	Κρόγγοι	<u>1</u>	-
		12	<u>415</u>

Περ. Α. Παντελ.

Σχολεία Θεολόγου με τις κοινότητες	3	128
Τσερκοβίτσα		26
Λουψάτι		16
Γιαννιτσάτες		4
Άγιος Ανδρέας		37
Μάλτσιανη		42
Κουλουράτι		3
Γριάζανη		61
Σμίνετσι	<u>1</u>	<u>41</u>
	6	230

Περ. Κονισπόλεως

Κομμάτι	1	23
Καρύγι-Περδικάκι	1	56
Φράβα-Καισαράτι	-	-
Λαζάτι	2	51
Καλύβια Πασιά	2	57
Χότζα	1	22
Κουλουρίτσα	1	39
Γέρμα-Δερμίσι	<u>1</u>	<u>41</u>
	7	210

Περ. Αγίων Σαρ.

Καλύβια-Σούσι	1	41
Αλήχο	<u>2</u>	<u>85</u>
	3	126

Περιοχή Δίβρης Υμέρ-Εφέντη	1	
	37	
Δίβρη	3	135
Λοβίνα	1	20
Αρδάσοβα	1	24
Κρασιά	<u>1</u>	<u>25</u>
	7	241
Περ. Δελβίνου	2	74
Φοινίκι	1	30
Μεσοπόταμος	1	27
Βραϊλάτι-Κώσταρι	1	27
Συρακάτι	3	139
Δέλβινο	2	95
Κακοδίκι	2	55
Ελευθεροχώρι	<u>1</u>	<u>40</u>
Γαρδικάκι	13	499
Περ. Α. Σαράντα		
Τσούκα	3	49
Πάλη	1	27
Βρυώνι	1	49
Μετόχι	1	17
Χάλιο	<u>1</u>	<u>28</u>
	7	170
Επ. Παντελεήμ. Μεμούσμπη με		
έδρα το Καινούργιο	1	47
Χαντέραγα	1	39
Βαγγαλιάτι	<u>1</u>	<u>35</u>
	3	121
Περ. Πωγωνίου		
Χλωμό	2	100
Τσάτισα	2	140
Μαυρόγερο	1	28
Σωπική	4	234
Σχωριάδες	2	79
Πολύτσιανη	<u>3</u>	<u>158</u>
	14	839

Επαρ. Χειμάρας			
	Χειμάρα	5	240
	Δρυμάδες	3	-
	Παλάσσα	-	-
		8	<u>240</u>
Περ. Πρεμετής			
	Βαλοβίστα	1	-
	Βλαχοϋψηλοτέρα	<u>1</u>	-
		2	-
Γενικό Σύνολο		134	<u>5.394</u>

4. Παρατηρήσεις και διαπιστώσεις

Άξιο ιδιαιτέρας προσοχής της αναλυτικής έκθεσης του Αλβανού επιθεωρητή είναι το γεγονός της αναγραφής λεπτομερειών για τον αριθμό των οικογενειών του κάθε χωριού, του πληθυσμού του, τα προϊόντα που καλλιεργούνται, καθώς χαρακτηρισμοί των δασκάλων και Σχολές από τις οποίες απεφοίτησαν.

Όλοι σχεδόν οι ελληνόφωνοι δάσκαλοι είχαν αποφοιτήσει από ελληνικές σχολές. Απόφοιτοι του Ιεροδιδασκάλου Βελλάς, της Εμπορικής Σχολής Κων/λεως, του Ζωγραφείου Γυμνασίου Κων/λεως, του Ζωγραφείου Διδασκαλείου Κεστορατίου, του Διδασκαλείου Ιωαννίνων, της Παιδαγωγικής Ακαδημίας Ιωαννίνων, του Γυμνασίου Πωγωνιανής, της Ζωσιμαίας Σχολής Ιωαννίνων, του Γυμνασίου Κερκύρας, του Ελληνογαλλικού Λυκείου Κων/λεως, της Ελληνικής Αστικής Σχολής Κων/λεως, της Ριζαρείου Ιερατικής Σχολής, του Διδασκαλείου Φιλιατών, της Μεγάλης του Γένους Σχολής, της Εμπορικής Σχολής Ιωαννίνων.

Όσο για τους χαρακτηρισμούς των δασκάλων, όταν συναντήσει αλβανόφωνους "στάζει μέλι" γι' αυτούς. Οι δάσκαλοι αυτοί παρουσιάζονται μετριόφρονες, συνετοί, εργατικοί, ενθουσιώδεις, σοβαροί, ειλικρινείς κ.λπ. και μεταδίδουν με συνέπεια τα αλβανικά γράμματα και την αλβανική γλώσσα.

Στους ελληνοδασκάλους όμως εξαντλεί την αυστηρότητά του. Για κανέναν δεν υπάρχει ένας καλός λόγος. Οι Έλληνες δάσκαλοι είναι φανατικοί, χοντροειδείς, οκνηροί, τύποι μεγαλομανείς, δειλοί, επιδειξίες, ευφυείς αλλά δόλιοι και οι περισσότεροι δεν γνωρίζουν την αλβανική γλώσσα.

Διδάσκουν ελληνικά γράμματα σε σημείο μάλιστα οι μαθητές να γνωρίζουν τον πρωθυπουργό της Ελλάδος και τον εθνικό της ύμνο και να μην γνωρίζουν ποιος είναι βασιλιάς της Αλβανίας.

Άραγε η Ελλάδα θα ξαναετοιμάσει τέτοιους Έλληνες δασκάλους για να διδάξουν στον μαρτυρικό βορειοηπειρωτικό χώρο;

5. Το σχολικό ζήτημα από αλβανικής πλευράς

Από τα αρχεία του Υπουργείου Εσωτερικών και Παιδείας της Αλβανίας έχουμε αντλήσει ορισμένα έγγραφα, μεταφρασμένα από τα αλβανικά (αναφορές, τηλεγραφήματα, εγκύκλιοι υπουργείων, κρυπτογραφήματα εμπιστευτικά), από τα οποία σαφώς αποδεικνύεται η εχθρική αντιμετώπιση των ελληνόφωνων σχολείων του βορειοηπειρωτικού χώρου και η συνεχής προσπάθεια των αλβανικών αρχών να σταματήσουν τη λειτουργία τους.

Από αναφορά που απέστειλε στη Γενική Διεύθυνση Παιδείας στα Τίρανα το Γραφείο Επιθεώρησης Αργυροκάστρου για την κατάσταση που επικρατούσε στα ελληνόφωνα σχολεία το 1925 στην περιοχή ευθύνης του, φαίνεται ο αριθμός των ελληνόφωνων σχολείων, κρατικών και ιδιωτικών. Ο Επιθεωρητής Jani Minga παραπονείται ότι “οι δάσκαλοι που διορίστηκαν για την εκμάθηση της αλβανικής γλώσσας δεν εκτελούν το καθήκον τους όπως πρέπει” και προτείνει να διορίζονται δάσκαλοι αλβανικής γλώσσας, καθώς τα προγράμματα και οι τίτλοι να γράφονται στην αλβανική.

Ένα άλλο τηλεγράφημα του ίδιου έτους του υπουργείου Παιδείας εξουσιοδοτεί την Γεν. Επιθεώρηση Αργυροκάστρου να διαφύσει την είδηση για ίδρυση Γυμνασίου στην ελληνική γλώσσα, η είδηση είναι “κακόβουλη” και αντίθετα να γίνει γνωστό ότι το υπουργείο προσπαθεί “να δυναμώσει πιο καλά το Γαλλικό Λύκειο”.

Μαθαίνουμε επίσης ότι το σχολ. έτος 1924-1925 στην περιοχή Αργυροκάστρου λειτουργούσαν 29 σχολεία, με αριθμό μαθητών 1.324 και αριθμό δασκάλων 87, ενώ την επόμενη χρονιά 1925-1926 λειτουργούσαν 31 σχολεία με 1372 μαθητές και 85 δασκάλους.

Έχουμε επίσης, από έγγραφο του Γραφείου επιθεώρησης Παιδείας Αργυροκάστρου, τον αριθμό των ιδιωτικών σχολείων στην Άνω και Κάτω Δερόπολη, καθώς και στην Επαρχία Λιμποχόβου.

Όσο για τα σχολικά ελληνικά βιβλία ο Επιθεωρητής εξοργίζεται που το περιεχόμενό τους “δεν ανταποκρίνεται στο πνεύμα, στις ανάγκες της χώρας και στα ζωτικά συμφέροντα του έθνους” και ζητάει να σταματήσει πια “το ξένο δηλητήριο για τα παιδιά μας, φτάνει η ξένη τροφή στην εκπαίδευση των παιδιών, αλβανών πολιτών (υπηκόων)”.

Παραθέτουμε τα σχετικά έγγραφα (ντοκουμέντα):

Το Γραφείο Επιθεώρησης έχει στη δικαιοδοσία του:

Εθνικά σχολεία	39
Ελληνόφωνα Κυβερνητικά	23
Ιδιωτικά	28
Σύνολο	90

Από αυτά έχουν επιθεωρηθεί:

Εθνικά σχολεία	36
Ελληνόφωνα Κυβερνητικά	13
Ιδιωτικά	7
Σύνολο	56

Χωρίς έλεγχο έμειναν:

Εθνικά σχολεία	3
Ελληνόφωνα Κυβερνητικά	10
Ιδιωτικά	21

Αναφορά για την κατάσταση των ελληνόφωνων σχολείων

“... Το μάθημα της αλβανικής γλώσσας σ’ αυτά τα σχολεία είναι πολύ αδύνατο. Γίνεται μάθημα αλβανικής μόνον στις ανώτερες τάξεις του Δημοτικού (IV-V).

Σ’ αυτά τα σχολεία εργάζονται με τα προγράμματα των ελληνικών σχολείων, έτσι καθώς εργάζονταν και στον καιρό της Τουρκίας.

Η αλβανική γλώσσα είναι σημειωμένη στο πρόγραμμα τυπικά και αποτελείται μόνο μια ξερή ανάγνωση κάποτε στο αλφαβητάριο και κάποτε στο Αναγνωστικό.

Οι δάσκαλοι που διορίστηκαν για την εκμάθηση της αλβανικής γλώσσας δεν εκτελούν το καθήκον τους όπως πρέπει, μάλιστα υπάρχουν και μερικοί απ’ αυτούς, οι οποίοι διδάσκουν και την ελληνική γλώσσα.

Έτσι π.χ. ο δάσκαλος της αλβανικής γλώσσας Χαράλαμπος Οικονομίδης, μ’ όλο που είναι αλβανόφωνος από τη Μουζίνα και έχει διοριστεί μόνον για το μάθημα της αλβανικής γλώσσας έχει αναλάβει όλες τις ύλες των μαθημάτων της ελληνικής γλώσσας και το μάθημα της αλβανικής γλώσσας το καθόρισε μόνον στις ανώτερες τάξεις, στην V και στην VI τάξη.

Αυτή η κατάσταση παρατηρείται σ’ όλα τα σχολεία της Περιφέρειας.

Στα χωριά του Πωγωνίου Σωπική, Τσιάτιστα και στα χωριά της Δρόπολης-Βάνιστα, Τεριαχάτες και Γράψη, η αλβανική γλώσσα δεν διδάσκεται καθόλου μολονότι οι δάσκαλοι αυτών των χωριών πληρώνονται από την αλβανική Κυβέρνηση, και οι δάσκαλοι αυτών των σχολείων γνωρίζουν γραπτώς και προφορικώς την αλβανική γλώσσα.

Προτείνουμε: Να διοριστούν ικανοί δάσκαλοι της αλβανικής γλώσσας και να παυ-

τούν οι δάσκαλοι της αλβανικής που είναι ανίκανοι...

2. Το πρόγραμμα των ελληνόφωνων σχολείων να είναι συνταγμένο στην αλβανική γλώσσα.

3. Τα σχολικά ενδεικτικά να είναι στην αλβανική γλώσσα και όχι στην ελληνική.

4. Στους μαθητές των μειονοτικών σχολείων να δοθούν υποτροφίες στο Διδασκαλείο του Ελμπασανίου με σκοπό να προετοιμάσουμε δασκάλους με αισθήματα και με γνώσεις αλβανικές για να εξουδετερώσουμε τους σωβινιστικούς σκοπούς που επιδιώκει η ελληνική κυβέρνηση διαμέσου των ελληνόφωνων σχολείων.

Η Ελληνική Κυβέρνηση για σωβινιστικούς σκοπούς έχει χορηγήσει υποτροφίες σε 10 παιδιά από τη Σωπική (Πωγώνι) καθώς και σε άλλα χωριά.

Στους Φιλιάτες η Ελληνική Κυβέρνηση άνοιξε ένα Διδασκαλείο για δασκάλους και έχει πάρει το σπίτι του Rexher demi για τρία χρόνια για 27.000 δραχμές και έχει καθορίσει το ποσό των 3.000.000 δραχμών για 150 κορίτσια από όλη την Ήπειρο για φαγητό και ενδυμασία Nergut για να εξελληνίσει τη σκλαβωμένη ήπειρο.

Τα σχολικά χτίρια, έπιπλα και μαθητικά όργανα στα ελληνόφωνα σχολεία, σαν μια φωλιά ξένης προπαγάνδας στον καιρό της τούρκικης διακυβέρνησης, είναι από κάθε άποψη πολύ καλά και συμπληρωμένα.

Επιθεωρητής Παιδείας
Jani Minga

Φάκελος Αρθμ. 12

Έτος 31. V. 1925

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
TIRANA
ΤΗΛΕΓΡΑΦΗΜΑ

Εξουσιοδοτήστε να διαψεύσετε κατηγορηματικώς την είδηση που δημοσιεύτηκε στον Αρθμ. 7 της εφημερίδας "LABERIA" για ελληνικό Γυμνάσιο στο Αργυρόκαστρο. στοπ.

Η Γενική διεύθυνση Παιδείας προσπαθεί να δυναμώσει πιο καλά το Γαλλικό, Λύκειο, αυξάνοντας την ερχόμενη χρονιά και άλλους καθηγητές. στοπ.

Η είδηση που διαδόθηκε για γυμνάσιο στην ελληνική γλώσσα είναι σκόπιμη (κακόβουλη).

Κάντε γνωστό με τρόπο που να καθησυχαστεαλι η διεθνής γνώμη.

Γενικός Διευθυντής
S. Papakristu

Προϊστάμενος
Τμήματος Α.
P. POGA

Φάκελος Αριθμ. 1 Έτος 1926

Ιδιωτικά Σχολεία σε ξένη γλώσσα τη σχολική χρονιά 1924-1925

Αργυροκάστρο-Δημοτικά ελληνικά - Τάξη V 1324 μαθ.

Αριθμ. δασκάλων 87. Αριθμ. σχολείων 29

Σχολική χρονιά 1925-26

Αργυροκάστρο - Δημοτικά ελληνικά - Τάξη V 1372 μαθ.

Αριθμ. δασκάλων 85 - Αριθμ. σχολείων 31

Φάκελος Αριθ. 3

Αρ. Εγγράφου 731/8 Πρωτ.

Ημερ. 5.1.1926

Προς Υπουργ. Παιδείας

Γραφείο Επιθεώρησης Παιδείας Αργυροκάστρου.

“... Τα σχολεία των χωριών Χάσκοβο, Σωφράτιλα και Δούβιανη ήταν ιδιωτικά σχολεία...”

Επίσης ιδιωτικά σχολεία ήταν και των χωριών Δερβιτσιάνη, Γορίτσα, Γοραντζή...”

Γραφ. Επιθ. Παιδείας

Αργυροκάστρου

Φάκελος Αριθ. 3

Αρ. Εγγράφου 45/15 Πρωτ.

Ημερ. 28.4.1926

Προς Υπουργείον Παιδείας

Τίρανα

“... Ιδιωτικά σχολεία στην Πάνω Δρόπολη ήταν 7 (εφτά): στα χωριά Ζερβάτι, Βόδριστα, Βοδίνο, Σελλιό, Λοβίνα, Κοσοβίτσα και Κατούνα.

Ο αριθμός των μαθητών σ αυτά τα σχολεία ήταν 320”.

Γραφ. Επιθ. Παιδείας

Αργυροκάστρου

Κατάλογος των ελληνόφωνων ιδιωτικών σχολείων.
Επαρχία Λιμποχόβου

Φάκελος Αριθμ. 19

Έτος 1926

1. Άνω Επισκοπή	7. Σχωριάδες
2. Κάτω Επισκοπή	8. Χλωμό
3. Σελλιό	9. Σωπική
4. Κοσοβίτσα	10. Ζερβάτι
5. Λοβίνα	11. Άγιος Νικόλαος
6. Πολύτσιανη	12. Βόδριστα

Για τα σχολικά ελληνικά βιβλία

Γραφείο Επιθεώρησης Παιδείας

Αργυρόκαστρο

Αρθμ. 529/1 18 ΙΧ. 1926

“Προς γνωστοποίηση της εν λόγω διεύθυνσης έχουμε την τιμή να σας παρουσιάσουμε δύο καταλόγους των βιβλιοπωλείων Κωνσταντινουπόλεως του “Αγγέλη” και “Λαλίκα” από τα οποία η Επιθεώρηση διάλεξε τα βιβλία που είναι σημειωμένα με το σημείο του σταυρού και τα οποία θεωρούμε κατάλληλα για τα ελληνόφωνα σχολεία...”

Προτείνουμε στο εξής “η εν λόγω διεύθυνση να σχηματίσει μια επιτροπή να συντάξει ελληνικά βιβλία με ύλη που να ανταποκρίνεται στο πνεύμα, στις ανάγκες της χώρας και στα ζωτικά συμφέροντα του έθνους και όχι να διδάσκονται τα παιδιά των ελληνόφωνων με ξένη διδακτική ύλη με την οποία διδάσκονταν και μέχρι χτες.

“Φτάνει πια το ξένο δηλητήριο για τα παιδιά μας, φτάνει η ξένη τροφή στην εκπαίδευση των παιδιών, αλβανών πολιτών (υπηκόων).

Επιθεωρητής

Jani Minga

Φάκελος Αρθμ. 84. Έτος 1934

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

ΑΡΡΕΝΩΝ

Λιμπόχοβο Αρθμ. 11/29 (εμπιστ.)

Προς

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

ΤΙΡΑΝΑ

“Γύρω από την απεργία των ελληνόφωνων (μειονοτικών) χωριών, έχουμε την τιμή να υποβάλλουμε στο Υπουργείο Παιδείας τα παρακάτω:

I. Στη Δρόπολη έχουν κλείσει τα σχολεία των χωριών: Βουλιαράτι, Βόδριστα, Κλεισάρι, Σελιό, Λοβίνα, Κακογοραντζί, Λόνγο, Σωτήρα, Κοσοβίτσα και με 7 μαθητές το σχολείο Γιωργουτσατίου, με 20 της Πέπελης και με 30 της Κακαθιάς.

Επίσης συνεχίζουν να είναι κλεισμένα και τα σχολεία των χωριών της Γλύνας, Άνω Επισκοπής και Κάτω Επισκοπής.

Η ίδια κατάσταση είναι και στο Πωγώνι: Στην Πολύτσιανη συνεχίζουν 20-25 μαθητές, στη Σωπική 5-10 μαθητές.

Στα χωριά Χλωμό, Τσιάτιστα και Σχωριάδες συνεχίζουν σχεδόν κανονικά και στέλνουν τα παιδιά τους στο σχολείο.....

.....
II Από την αρχή της απεργίας και μέχρι σήμερα η Διοίκηση έχει εξορίσει μερικούς ιδιωτικούς δασκάλους και το Δρ. Κιτσιάτι από την Πολύτσιανη.

Οι εξορισμένοι δάσκαλοι είναι της ίδιας κατηγορίας από οικογενειακής κατάστασης, έτσι που η εξορία γι' αυτούς δεν παίζει κανέναν ρόλο ως αναφορά την διάλυση της απεργίας, απεναντίας τους εξασφαλίζει μια μεγαλύτερη και καλύτερη αμοιβή σαν βασανισμένοι και μάρτυρες των ελληνικών ιδανικών.

Ειδικά γι' αυτούς η ζωή που περνούν σαν εξορισμένοι στα ξενοδοχεία, όπως το ξενοδοχείο "KORCA" στο Ελμπασάνι είναι πιο πολύ άνετη από εκείνη που κάνουν στα σπίτια τους.

.....
III Κατά τη γνώμη της εν λόγω Διεύθυνσης την διάλυση της απεργίας η Κυβέρνηση πρέπει να την κάνει δίχροντας τη γροθιά της, η οποία πρέπει να γίνει αισθητή από αυτά τα άτομα: Δρ. Τηλέμαχο, Λαμποβιτιάδη, Δρ. Σωκράτη Μποζιώρη, Δρ. Καλυβόπουλο, Δρ. Αναστάσιο Τσίπα, Τίμο Γκίνη, Γιώργη Ζέρη, Γρηγόρη Λίση, Δρ. Βασίλη Ζιώγκα, Τάσιο Λώλη (όλοι από τη Δρόπολη), Δρ. Γιώργη Ζέρη από τη Σωπική του Πωγωνίου.

Και μ' όλο που είναι αλβανόφωνοι τον Γιάννη Ντάντο (γραμματέα της Μητρόπολης Αργυροκάστρου), Αντώνη Μουζίνα (έμπορα στους Α. Σαράντα), τον Αλέξη Τσιέτση (φαρμακοποιό στο Αργυροκάστρο) οι οποίοι είναι πιο επικίνδυνοι και πιο δραστήριοι από όλους τους άλλους.

Ο προϊστάμενος της εν λόγω Διεύθυνσης είναι πλέρια πεπισμένος ότι το αναφερόμενο ζήτημα έχει στενή σύνδεση με τα προαναφερθέντα άτομα και τα εξαναγκαστικά μέτρα εναντίον τους θα έδινε κάποια άμεση λύση, γιατί αυτά τα άτομα είναι της κατηγορίας που διευθύνουν την κατάσταση και η εξορία δεν τους ανησυχεί καθόλου.

....."

Ο Διευθυντής του Δημοτικού Σχολείου

Hiqmet Roshi

Έγγραφα αλβανικών Αρχών

Από απόρρητα έγγραφα του Γραφείου Επιθεώρησης Αργυροκάστρου και των υπουργείων Εσωτερικών και Παιδείας φαίνεται ο τρόπος με τον οποίον ενεργούσαν για το κλείσιμο των ελληνόφωνων σχολείων, την απόλυση των “ύποπτων” δασκάλων που δεν είχαν “εθνικά αισθήματα” και δρούσαν “προπαγανδιστικά” και την αυστηρή επιτήρηση εκείνων που θεωρούνταν “αντεθνικοί και επικίνδυνοι”.

Ο υπουργός Παιδείας A. Dibra το 1929 γνωστοποιεί στην Νομαρχία Αργυροκάστρου την ανάγκη “οι μαθητές να υποχρεωθούν να συνεχίσουν τα μαθήματα σε εθνικά σχολεία και να μην τους επιτραπεί να παίρνουν ιδιωτικά μαθήματα”.

Είχε ήδη αρχίσει η αντίστροφη μέτρηση για το κλείσιμο των ελληνόφωνων σχολείων.

Τα πράγματα για τα ελληνικά σχολεία με το χρόνο επιδεινώνονται. Το υπουργείο Παιδείας δίνει εντολές στα κατά τόπους αστυνομικά όργανα να επισκέπτονται τα σχολεία της περιοχής τους και να συλλέγουν πληροφορίες για την κατάσταση των σχολείων.

Σε αναφορά του ο Επιθεωρητής των σχολείων επανέρχεται στην ανάγκη να εκδοθούν βιβλία στην ελληνική “με περιεχόμενο (ύλη) και πνεύμα αλβανικό...”. Για όσους δεν γνωρίζουν την αλβανική γλώσσα προτείνει να λειτουργήσει “ένα ειδικό κούρς”. Καταφέρεται εναντίον της Ελλάδος που χορηγεί συντάξεις στους ελληνοδασκάλους και καυτηριάζει την αποστολή διδασκαλισσών στα ελληνοχώρια.

Σε άλλη αναφορά προτείνει τη συνένωση των σχολείων σε ένα κεντρικό με υπεύθυνο Αλβανό δάσκαλο, το ίδιο και για τα ιδιωτικά. “Μ’ αυτόν τον τρόπο της οργάνωσης των ελληνόφωνων σχολείων όχι μόνο θα ελαττώσουμε τον αριθμό των ιδιωτικών ελληνόφωνων σχολείων που υπάρχουν σήμερα αναφέρει ο Επιθεωρητής Minga αλλά και η Εθνική Παιδεία θα απελευθερωθεί από έναν ξένο και αντεθνικό Πνεύμα...”.

Η Ελλάδα όπως διαπιστώνεται από εμπιστευτικό έγγραφο του υπουργείου Εξωτερικών της Αλβανίας προς το υπουργείο Παιδείας διαμαρτυρήθηκε για την απόλυση “6 υπαλλήλων των ελληνόφωνων σχολείων” Λιμποχόβου.

Οι αναφερόμενοι ως υπάλληλοι ασφαλώς ήταν δάσκαλοι.

Ο υπουργός των εξωτερικών Reuf Fico, παρότι γνώριζε την αλήθεια των καταγγελλομένων μεταθέτει το πρόβλημα στο υπουργείο Παιδείας, το οποίο, σε απάντησή του, διαβεβαιώνει ότι “τα ελληνικά σχολεία λειτουργούν κανονικά και δεν έχει κλείσει κανένα”.

Την απόλυση των δασκάλων την δικαιολογούν ότι οι ελληνόφωνοι δάσκαλοι δεν θέλησαν να παρακολουθήσουν μετεκπαίδευση για την εκμάθηση της αλβανικής γλώσσας και γι’ αυτό το λόγο απέχουν των καθηκόντων τους.

Παραθέτουμε τα σχετικά έγγραφα των ετών 1927, 1928 και 1929.

Φάκελος Αριθμ. 43 V 1927
 ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΧΩΡΟΦΥΛΑΚΗΣ
 Αρθμ. 11/28 (εμπιστ.)

ΤΙΡΑΝΑ 9.8.1927
 Α, ΤΜΗΜΑ

ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ

“Προς ενημέρωση και δράση συνημμένως γνωστοποιείται αντίγραφο εγγράφου Υπουργείου Παιδείας με Αρθμ. 1250 και ημερ. 2.8.27 η μεγάλη ανάγκη που έχει το έθνος για παιδεία θέσαμε σαν καθήκον και της Χωροφυλακής να ενδιαφερθεί και να μην μένει αδιάφορη γι’ αυτό το θέμα.

Οι διοικήσεις σε περιπτώσεις επιθεώρησης πρέπει να επισκέπτονται τα σχολεία που έχουν στην περιοχή τους και να προσπαθούν να συγκεντρώνουν κάθε πληροφορία για την κατάσταση της εκπαίδευσης και την κατάσταση των σχολείων, πληροφορώντας την εν λόγω Διοίκηση πάνω στα σημεία που καθορίζονται στην εντολή του Υπουργού Παιδείας.

Γενικός Διοικητής Χωροφυλακής
 Kasim Sejdini

Αναφορά Αριθ. 17/VI/D
 Ημερ. 12-3-1929

Για τα ελληνόφωνα ιδιωτικά σχολεία

“... Και σ’ αυτά η αλβανική γλώσσα είναι υποχρεωτική, αλλά οι ιδιωτικοί δάσκαλοι δεν γνωρίζουν τόσο καλά την αλβανική γλώσσα και πολλοί απ’ αυτούς δεν την μιλούν καθόλου. Οι περισσότεροι απ’ αυτούς πληρώνονται από τον Βορειοηπειρωτικό Σύλλογο, προπαντός εκείνοι που έχουν υπηρετήσει και την εποχή της τουρκικής διακυβέρνησης”.

“... Το άνοιγμα αυτού τους κούρος και οικοτροφείου που κάνουμε λόγο στην περιοχή του Θεολόγου θα είναι πλέρια δικαιολογημένο τόσο από εκπαιδευτικής άποψης όσο και από εθνικής.

Το οικοτροφείο στο Θεολόγο θα λειτουργεί υπό την επίβλεψή μας... και εκεί που μέχρι χτες ακούονταν το εμβατήριο του Σολομώντας, θα ακουστεί το εμβατήριο του στα αλβανικά του... Ασντρένι”.

Ο Επιθεωρητής
 Jani Minga

Φάκελος Αρ. 11. Έτος 1929
 ΓΡΑΦΕΙΟ ΕΠΙΘΕΩΡΗΤΗ ΣΧΟΛΕΙΩΝ
 ΑΡΓΥΡΟΚΑΣΤΡΟΥ
 Αρθμ. 6/11 (εμπιστ.)

ΑΡΓΥΡΟΚΑΣΤΡΟ 29. V. 1929

Προς
 ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
 ΤΙΡΑΝΑ

Αναφορά για τα ελληνόφωνα σχολεία

“... σαν μέσον ενίσχυσης της εθνικής παιδείας σ’ αυτή την Περιφέρεια, την τόσο λεπτή από πολιτικής και εθνικής άποψης προτείνουμε και τα παρακάτω:

α) Τα ιδιωτικά σχολεία, τα οποία έχουν κατεστραμμένα χτίρια και δεν ανταποκρίνονται στις παιδαγωγικές και υγειονομικές απαιτήσεις να κλείσουν.

β) Δύο ή και τρία σχολεία που δεν απέχουν το ένα από το άλλο περισσότερο από 20’, να ενωθούν σε ένα κεντρικό σχολείο, έχοντας έναν Υπεύθυνο αλβανό κυβερνητικό δάσκαλο και έναν ιδιωτικό, γνώστη και των δυο γλωσσών.

γ) Τα ιδιωτικά σχολεία που σήμερα δεν απέχουν περισσότερο από 20’ να ενωθούν με εκείνα τα κεντρικά...

... Μ’ αυτόν τον τρόπο της οργάνωσης των ελληνόφωνων σχολείων όχι μόνον θα ελαττώσουμε τον αριθμό των ιδιωτικών ελληνόφωνων σχολείων που υπάρχουν σήμερα, αλλά και η εθνική παιδεία θα απελευθερωθεί από ένα ξένο και αντεθνικό πνεύμα...

Αλλά δυστυχώς, όπως φαίνεται σήμερα η ανάπτυξη της Εθνικής παιδείας στο τρέχον έτος στην περιφέρεια του Λιμποχόβου έχει αφεθεί στα χέρια και στη διάθεση των ελληνόφωνων δασκάλων και τα ιδιωτικά σχολεία αντι να ελαττωθούν έχουν αυξηθεί χωρίς καμιά αιτία, περισσότερα από όσα υπήρχαν.

Έτσι π.χ. διευθυντής του σχολείου της Πολύτσιανης που αποτελεί τον πυρήνα των δυο περιοχών, της ελληνόφωνης επαρχίας του Πωγωνίου και της αλβανόφωνης επαρχίας της Ζαγοριάς έγινε φέτος και για πολύ καιρό ελληνόφωνας δάσκαλος και ένας παπάς φανατικός και χωρίς καμιά αιτία έχουν ανοίξει άλλα νέα ιδιωτικά σχολεία στα χωριά Βραχογοροαντζή, Άνω Επισκοπή, και Βοδίνο.

... Οι δάσκαλοι των σχολείων που έχουν ανοίξει πρόσφατα δεν γνωρίζουν καθόλου την αλβανική γλώσσα, μάλιστα ο σημερινός δάσκαλος της Άνω Επισκοπής Χαράλαμπος Κέλι (Cheli) είναι από τη Βοστίνα της Ελλάδας όπου και διαμένει με την οικογένειά του.

Ποιος μπορεί να μας βεβαιώσει ότι αυτός δεν είναι και υπήκοος έλληνας, αφού ζει με την οικογένειά του στην Ελλάδα;

.....
 ... Το διδαχτικό προσωπικό των ελληνόφωνων σχολείων, ιδιωτικών και κυβερνητικών που συμπεριλαμβάνονται στο όνομα της κοινότητας, του κάθε χωριού, λέμε ότι πληρώνονται από ειδικούς πράκτορες από ελληνικές οργανώσεις Βορειο-Ηπειρωτών των Γιαννίνων....

“...Τώρα για να γλυτώσουμε από αυτόν τον συστηματικό τρόπο που καταπολεμείται η εθνική παιδεία από λογής λογιών στοιχεία αντεθνικών φανατικών δασκάλων και αυστηρά μέλη (υποστηρικτές) της ελληνικής γλώσσας, προτείνουμε για τον τρέχον έτος .... στην περίοδο των κενών (χηρεύουσων) θέσεων να ανοιχτεί (οργανωθεί) ένα ειδικό κούρς, στο οποίο υποχρεωτικά να πάρουν μέρος όλοι οι ελληνόφωνοι δασκάλοι, ιδιωτικοί και κυβερνητικοί ... και στο τέλος αυτού του κούρς να δώσουν εξετάσεις με σκοπό οι δάσκαλοι που είναι ανάκανα στοιχεία και επιζήμια να διαγραφούν...”.

J. Sejfullah
Jani Minga

Σημείωση: Οι παραπάνω είναι επιθεωρητές στη Διεύθυνση παιδείας Αργ/τρου

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

Αρθμ. 99/X-112

TIRANA 7.8.29

Προς
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ
TIRANA

“Επειδή μετά από την απόρρητη αναφορά του Γραφείου Επιθεώρησης Παιδείας Αργυροκάστρου έγινε κατανοητό ότι ο ιδιωτικός δάσκαλος του σχολείου στο χωριό Πολύτσιανη της Υποδιοίκησης Λιμποχόβου ο πάτερ Βαγγέλης δεν έχει καθόλου εθνικά αισθήματα και είναι επιζήμιος για την εθνική εκπαίδευση.

Γι’ αυτό επί την ευκαιρία της νέας σχολικής χρονιάς ο προαναφερόμενος απομακρύνεται από τη δουλειά, αλλά μια που είναι ιερέας και ένας αντεθνικός προπαγανδιστής θα είναι σωστό να δοθούν εντολές στους κυβερνητικούς παράγοντες να τον έχουν υπό την επιτήρησή τους σε κάθε βήμα του”.

ΥΠΟΥΡΓΟΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
A. DIBRA

Φάκελος Αρθμ. 52
ΒΑΣΙΛΕΙΟ ΑΛΒΑΝΙΑΣ
ΝΟΜΟΣ ΑΡΓΥΡΟΚΑΣΤΡΟΥ
Αρθμ. 96/14 Εμπιστ.

Αργυρόκαστρο 26.8.29

Προς
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
TIRANA

Σε απάντηση του τηλ. Αριθμ. 99 Απόρρ. ημερ. 11.7.29 έχουμε την τιμή να σας παρουσιάσουμε συνημιένως τους καταλόγους των δασκάλων των αλλόγλωσσων σχολείων, κυβερνητικών και ιδιωτικών που λειτουργούν στην περιοχή αυτής της Νομαρχίας με τις απαραίτητες σημειώσεις ως αναφορά τις γνώσεις της επίσημης γλώσσας.

Ένα μέρος αυτών των δασκάλων είναι και ύποπτοι γι’ αυτό ζητήσαμε και την από-

λυσή τους σαν αντεθνικοί και επικίνδυνοι.

Επίσης έχουμε ζητήσει και την απομάκρυνση από τα ελληνόφωνα σχολεία όλων εκείνων των δασκάλων που δεν ξέρουν και που δεν ενδιαφέρθηκαν να μάθουν τόσο καιρό την επίσημη γλώσσα.

Είναι γνωστό ότι από το μεγαλύτερο μέρος των ελληνόφωνων διανοουμένων σήμερα για σήμερα δεν μπορούμε να περιμένουμε εθνικά αισθήματα και από που να καταλάβουμε τα αισθήματα που αυτοί τρέφουν; Το γεγονός ότι επιμένουν οι ελληνόφωνοι δάσκαλοι να μη μάθουν την γλώσσα μας, μας υποχρεώνει να πιστέψουμε στις παραπάνω πληροφορίες και να τις θεωρήσουμε απολύτως αληθινές...”.

Ο ΝΟΜΑΡΧΗΣ
Zef Kadareja

ΒΑΣΙΛΕΙΟ ΑΛΒΑΝΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ
ΣΧΟΛΕΙΟΥ
Αρθμ. 16 (εμπιστ.)

Αργυρόκαστρο 3.10.29

Προς
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΤΙΡΑΝΑ

Δια μέσου αυτού του εγγράφου σας γνωστοποιούμε τα παρακάτω:

Ο Κώτσιο Μίχα, ιδιωτικός δάσκαλος στο χωριό Δούβιανη μ' όλο που είναι από αλβανικό αίμα και της γλώσσας, αλλά δεν είναι έμπιστος, γιατί οι πράξεις του και η συμπεριφορά του μας δείχνουν ότι είναι ύποπτος.

Ο παραπάνω αναφερόμενος είναι ένας άνθρωπος που ζητάει πάντοτε να δουλεύει για το συμφέρον της Ελλάδας και να είναι σα σημαιοφόρος αυτού του συμφέροντος.

Π.χ. το 1925-26 όταν ζητούσανε να ανοίξει ένα ελληνικό σχολείο στους Αγίους Σαράντα αυτός ήταν ένας από τους υποκινητές αυτού του κινήματος, ήταν και γραμμένος και για ιδιωτικός δάσκαλος στα ελληνόφωνα σχολεία, αφού εκτός από το μισθό που θα έπαιρνε από την Κοινότητα, παίρνει και μια αμοιβή από την Ελλάδα.

Έτσι από καιρό σε καιρό πηγαίνει πέρα από τα σύνορα για άγνωστες δουλειές.

Το παιδί του το έχει στείλει τούτη τη χρονιά κρυφά σε Δημοτικό Σχολείο στην Κόνιτσα.

Ζητάει να διοριστεί ιδιωτικός δάσκαλος στη Δερβιτσιάνη γιατί εκεί θα βρει πεδίο να δουλέψει πιο καλά, αφού το χωριό αυτό πιο βολικό γι' αυτόν...

Λοιπόν, παρακαλούμε αυτός ο άνθρωπος να μη εγκριθεί και να μη διοριστεί πλέον σε ιδιωτικά σχολεία.

Μετά τιμής
Ο Διευθυντής Xhafo Poshi

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ

Αρθμ. 1358

Τίρανα 22.Χ.29

Προς
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΤΙΡΑΝΑ

Βάσει της Απόρρητης αναφοράς Αρθμ. 308/Ι ημερ. 18.Χ.929 της Νομαρχίας Αργυροκάστρου έχουμε την τιμή να σας γνωστοποιήσουμε ότι ο Κ. Παναγιώτης Βασιλιάδης, ιδιωτικός δάσκαλος στο χωριό Τσιάτιστα του ιδίου Νομού, διεξάγει μια επικίνδυνη προπαγάνδα ενάντια στο καθεστώς.

Γι' αυτό παρακαλούμε να έχετε την καλωσύνη να διατάξετε την παύση του από αυτό το επάγγελμα και να μας ενημερώσετε το αποτέλεσμα".

ΥΠΟΥΡΓΟΣ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ
Κ. ΚΟΤΤΑ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ

ΓΡΑΦΕΙΟ ΑΠΟΡΡΗΤΩΝ

Αρθμ. 1450/Ι ημερ. 12.11.29

Προς
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΤΙΡΑΝΑ

"... Έχουμε την τιμή να σας πληροφορήσουμε ότι ο Κ. Φωτάκης Παπαζήσης στον οποίο έχει επιτραπεί από το Υπουργείο Παιδείας να παραδίνει ιδιωτικά μαθήματα στην ελληνική γλώσσα στην πόλη του Αργυροκάστρου είναι πολιτικός πράκτορας του εκεί Ελληνικού Προξενείου και χρηματοδοτείται από την Ελληνική Κυβέρνηση για τις υπηρεσίες που τους κάνει την διάδοση της ελληνικής γλώσσας.

Η Νομαρχία Αργυροκάστρου με σκοπό να του αφαιρέσει έμμεσα μια τέτοια αποστολή (καθήκον) επιζήμια για εθνικά συμφέροντα, σε συνεργασία με την Διεύθυνση των σχολείων του Αργυροκάστρου, τον πρότεινε για κυβερνητικό δάσκαλο της ελληνικής γλώσσας στο ελληνόφωνο χωριό Γοραντζή.....

..... σε περίπτωση που ο Κ. Παπαζήσης δεν θα υπακούσει σ' αυτόν τον διορισμό, τότε θα δοθεί η διαταγή να του αφαιρεθεί και η άδεια που του έδωσαν για ιδιωτικά μαθήματα στην ελληνική γλώσσα στο Αργυρόκαστρο".

ΥΠΟΥΡΓΟΣ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ
Κ. ΚΟΤΤΑ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ
ΓΡΑΦΕΙΟ ΑΠΟΡΡΗΤΩΝ
ΕΓΓΡΑΦΩΝ Αρθμ. 1450/Ι

ΗΜΕΡ. 12.11.1929

Προς
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ
ΤΙΡΑΝΑ

“... Έχουμε την τιμή να σας γνωστοποιήσουμε ότι ο κ. Φωτάκης Παπαζήσης έχει άδεια από το εν λόγω Υπουργείο να παραδώσει ιδιωτικά μαθήματα στην ελληνική γλώσσα, στην πόλη Αργυρόκαστρο, είναι πολιτικός πράκτωρας του εκεί Ελληνικού Προξενείου και χρηματοδοτείται από την Ελληνική Κυβέρνηση για τις υπηρεσίες που προσφέρει αυτής στην διάδοση της ελληνικής γλώσσας.

..... Σε περίπτωση που ο κ. Παπαζήσης δε θα υπακούσει σ’ αυτόν τον διορισμό, τότε να διατάξετε να του αφαιρεθεί και η άδεια που του έχει δοθεί να παραδίνει ιδιωτικά μαθήματα στην ελληνική γλώσσα στο Αργυρόκαστρο.

ΥΠΟΥΡΓΟΣ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ
Κ. ΚΟΤΤΑΣ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

Θέμα: “Για τα γκρεκόφωνα σχολεία”

Τους ιδιωτικούς δασκάλους τους καθορίζει το χωριό. Τους εξετάζει το Γραφείο Επιθεώρησης και οι Διευθύνσεις των Νομών για την συμπεριφορά τους, την δράση τους, την ικανότητα και γνωστοποιείται το Υπουργείο, το οποίο και αποφασίζει.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

δ. Η Κατάσταση στον Βορειοηπειρωτικό χώρο πριν και μετά την υποβολή του υπομνήματος στην Κ.τ.Ε. από αλβανικά έγγραφα

Πριν, αλλά και μετά την υποβολή του υπομνήματος των Βορειοηπειρωτών, που έφερε 30 χιλ. υπογραφές, προς τον Γενικό Γραμματέα της Κοινωνίας των Εθνών (21.2.1934), η κατάσταση στα ελληνόφωνα χωριά ολοένα και επιδεινώνεται.

Από τα παρατιθέμενα έγγραφα γίνεται φανερό ο τρόπος με τον οποίο ενεργούσαν οι αλβανικές αρχές να εξοβελίσουν τελείως την ελληνική γλώσσα. Διώκοντας και φυλακίζοντας τους ελληνοδασκάλους, οι οποίοι αρνιόνταν να διδάξουν την αλβανική.

Ο Δ/ντής του Δημοτικού Σχολείου Λιμποχόβου προϊστάμενος των Δημ. Σχολείων της περιοχής, με αναφορές του προς το Υπουργείο Παδείας αναφέρεται στις δυσκολίες που αντιμετωπίζει σχετικά με την προσέλευση Ελλήνων μαθητών

στα αλβανόφωνα σχολεία. Οι κάτοικοι των χωριών του διαφωνούν ότι “κανένα ελληνόφωνο χωριό της περιοχής δεν θα μείνει χωρίς να έχει ενεργό συμμετοχή στην απεργία”, εάν το “μάθημα της γλώσσας” δεν γίνεται στα ελληνικά.

Με μένος αναφέρεται προσωπικά εναντίον των ιδιωτικών δασκάλων για τους οποίους “η Ελλάδα ξοδεύει μεγάλα ποσά” και οι οποίοι έχουν αναλάβει καθήκοντα σάμπως να ήταν επίσημοι” και είχαν απολυθεί από το Κράτος.

Οι Αλβανοδάσκαλοι που διορίστηκαν από το κράτος στην περιοχή του Πωγωνίου φοβούνται μήπως σφαγιαστούν από “ελληνικές τσέτες” που δημιουργήθηκαν στα Γιάννινα. Ο Δ/ντής του Δημ. Σχολ. Λιμποχόβου με εμπιστευτικό έγγραφό του διαβιβάζει στο υπουργείο παιδείας την ανησυχία των δασκάλων.

Γύρω από την απεργία που είχαν κηρύξει τα ελληνόφωνα χωριά στέλνει στο υπουργείο αναφορά με τα ονόματα των χωριών που είχαν κλείσει τα σχολεία, αναφέρεται στους δασκάλους που είχαν εξοριστεί από την αρχή της απεργίας και κατά τη γνώμη του “την διάλυση της απεργίας η Κυβέρνηση πρέπει να την κάνει δείχνοντας την γροθιά της” γράφονται και τα ονόματα που πρέπει να διωχτούν.

Ο Προϊστάμενος των δασκάλων της Πολύτσιανης (κεφαλοχώρι στο Πωγώνι) σε εμπιστευτικό του έγγραφο προς την Διεύθυνση των Σχολείων Λιμποχόβου αναφέρει ότι κατά τον Δεκέμβριο του 1934 “η κατάσταση της απεργίας για να μη συνεχίσουν οι μαθητές τα μαθήματα στα σχολεία σ’ αυτή την περιοχή, συνεχίζει και αυτόν τον μήνα. Δεν έρχεται κανένας μαθητής”. Και ακόμη “η συμπεριφορά του λαού προς το προσωπικό είναι ψυχρή και περιφρονητική”.

Σε απάντηση εμπιστευτικού εγγράφου με ημερομηνία 6-IV-34 προς το υπουργείο Εσωτερικών το υπουργείο Παιδείας προσπαθεί να δικαιολογήσει την κατάσταση που επικρατεί στον βορειοηπειρωτικό χώρο και κάνει μια ευρεία ανασκόπηση στα σχολεία που υπάρχουν στην περιοχή (ελληνόφωνα και αλβανόφωνα), στους ιδιωτικούς δασκάλους και στην άρνησή τους να υποβληθούν σε εξετάσεις και παραθέτει στατιστικά στοιχεία από τα οποία σαφώς αποδεικνύεται η μείωση των σχολείων. Το 1932 είχαν απομείνει 10 σχολεία και 11 δάσκαλοι.

Στο τέλος παραθέτει τα ελληνόφωνα χωριά στην περιοχή της Δερόπολης και του Πωγωνίου, στα οποία διδασκόταν η ελληνική γλώσσα.

Στη σημείωση αναφέρει και τα χωριά Λευτεροχώρι και Κακοδίκι που βρίσκονται στο Δέλβινο.

Ο επιθεωρητής των σχολείων Αργυροκάστρου Gjeto σε εμπιστευτικό κρυπτογράφημα προς το υπουργείο Παιδείας (29.9.1934), αναφέρει ότι σε περιοδεία του σε χωριά της Δερόπολης (Δερβιτσιάνη, Γοραντζή, Βάνιστα και Δούβιανη) συζήτησε με τους δημογέροντες, οι οποίοι του είπαν ότι δεν πρόκειται να στέλνουν τα παιδιά τους στο σχολείο εάν τα μαθήματα δεν γίνουν στα “ελληνικά από τους πρώην ιδιωτικούς δασκάλους”.

Μάλιστα “η Δημογεροντία του χωριού Δερβιτσιάνη μίλησε βγάζοντας από το στόμα της καυστικά λόγια, τονίζοντας ότι το ζήτημα θα το συνεχίσουν μέχρι τέλους, όσο να καθοριστεί τελειωτικά η κατάσταση των μαθημάτων στα ελληνικά”.

Σε απόρρητο έγγραφο (16- VII-34) το υπουργείο Εσωτερικών παρακαλεί το υπουργείο Εξωτερικών να δώσει εντολή στις “αντιπροσωπείες” του στην Ελλάδα να πληροφορηθούν για τις δραστηριότητες των Βορειοηπειρωτικών συλλόγων στην Ελλάδα, γιατί έχουν πληροφορίες ότι κάνουν προπαγάνδα “για το ζήτημα των εκκλησιών και των σχολείων της Ελληνικής Μειονότητας στην Αλβανία Γκρεκοφώνων”.

Με ένα άλλο κρυπτογραφικό τηλεγράφημα ενδεικτικό των φιλοϊταλικών σχέσεων, με ημερομηνία 16.X.1936 προς το “Βασιλικό Προξενείο στη Ρώμη” γνωστοποιείται ότι το “μάθημα της ιταλικής γλώσσας στα μεσαία σχολεία έχει γίνει υποχρεωτικό” και ακόμη το “Υπουργικό Συμβούλιο αποφάσισε να στείλει στην Ιταλία Αλβανούς υποτρόφους. Όλα αυτά αποτελούν συγκεκριμένη εκδήλωση της αλβανικής φιλίας προς την Ιταλία”.

Από το περιεχόμενο ενός εγγράφου του 1936, το υπουργείο Παιδείας “απαγορεύει τα παιδιά σχολικής ηλικίας να ταξιδεύουν στο εξωτερικό προπαντός τα παιδιά της ελληνικής Μειονότητας στο Νότο προς την Ελλάδα, γιατί αυτά εγγράφονται σε ελληνικά σχολεία”.

Γίνεται φανερός ο τρόπος με τον οποίο δρούσαν οι αλβανικές αρχές στα θέματα των ελληνικών σχολείων.

Συντονισμένες προσπάθειες εκδίωξης των ελληνοδασκάλων με ψυχολογικούς εκβιασμούς, ανακρίσεις, εξορίες και φυλακίσεις.

Ακόμη και μετά τη δικαίωσή τους από το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης, οι ενέργειές τους για τη φίμωση των Βορειοηπειρωτών καθόλου δεν σταμάτησε.

ΠΡΟΪΣΤΑΜΕΝΟΣ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

ΠΟΛΥΤΣΙΑΝΗ

Αρθμ. 15/III (εμπιστ.)

Πολύτσιανη 9.XII.34

Προς

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΛΙΜΠΟΧΟΒΟΥ

ΛΙΜΠΟΧΟΒΟ

“Η Κατάσταση της απεργίας για να μη συνεχίσουν οι μαθητές τα μαθήματα στα σχολεία σ’ αυτή την περιοχή, συνεχίζει και αυτόν τον μήνα. Δεν έρχεται κανένας μαθητής.”

Οι αλλεπάλληλες πληροφορίες που συγκεντρώνει η διεύθυνση του σχολείου δεί-

χνουν ότι τώρα για τώρα οι απεργοί δεν έχουν σκοπό να τα στείλλουν γιατί περιμένουν εντολές από αλλού.

Η συμπεριφορά του λαού ως προς το προσωπικό είναι ψυχρή και περιφρονητική.

Το προσωπικό κρατεί στάση περήφανη μη δίνοντας σημασία σε τέτοιες βάρβαρες πράξεις.

Οι γονείς έδωσαν μεγάλη ελευθερία στους μαθητές να συμπεριφέρονται και αυτοί προς το προσωπικό βάρβαρα και βάνανυσα, χρησιμοποιώντας και πρόστυχα λόγια.

Ο σταθμός της τζανταμερίας έχει προειδοποιηθεί να έχει υπόψη της αυτή τη συμπεριφορά των μαθητών.

ΠΡΟΙΣΤΑΜΕΝΟΣ ΔΑΣΚΑΛΩΝ
ΠΟΛΥΤΣΙΑΝΗΣ
(Δυσανάγνωστο όνομα)

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

Εμπιστευτικό

Προς
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ
TIRANA

Σε απάντηση του εγγράφου Αριθμ. Β.ΧΠ.1942 Εμπιστ. ημερ. 6.IV.34 έχουμε τη τιμή να σας γνωστοποιήσουμε όπως παρακάτω:

1. Η Βασιλική Κυβέρνηση ποτέ δεν είχε στο πρόγραμμά της την απεθνικοποίηση των ελληνόφωνων της Αλβανίας με κανένα τρόπο, ούτε και με το κλείσιμο των σχολείων και την απαγόρευση της ελληνικής γλώσσας.

2. Το ενδιαφέρον της Κυβέρνησης εκδηλώθηκε με τον έλεγχο των ελληνόφωνων σχολείων βάσει των νόμων μας περί Εκπαίδευσης που εφαρμόζονται από το έτος 1921 οι οποίοι προσδιορίζουν γενικά τα καθήκοντα και τις αρμοδιότητες του Υπουργείου Παιδείας για όλα τα σχολεία του Βασιλείου...

3. Είναι εκτός πραγματικότητας ο ισχυρισμός ότι η βασιλική Κυβέρνηση απαγόρευσε (εξαφάνισε) τελείως το μάθημα των ελληνικών από τα σχολεία των ελληνόφωνων και ότι απαγόρευσε στους μαθητές να μιλούν ελληνικά και να τραγουδούν ελληνικά τραγούδια.

Από το 1921 και συνέχεια, έχουν δοθεί και έχουν στα χέρια τους οι ελληνόφωνοι μαθητές και τα ελληνόφωνα σχολεία της Αλβανίας ελληνικά βιβλία, τα παρακάτω:

.....

4. Ως αναφορά τον ισχυρισμό για την μείωση των ιδιωτικών ελληνόφωνων σχολείων το θέμα έχει ως εξής:

Μέχρι το μήνα Απρίλιο του 1933 το Άρθρο 206 του Βασιλικού Καταστατικού (Σύνταγμα) του Βασιλείου επέτρεπαι την ύπαρξη των ιδιωτικών σχολείων, που προστατεύονταν γενικά από αλβανούς πολίτες υπό τον όρο όλη η δραστηριότητά τους να συμφωνούσαν με τους νόμους του κράτους περί περιοδείας, οι οποίοι όπως ο νόμος περί

Παιδείας του έτους 1928 (παράγραφος α) Άρθρο 10 που επιτρέπει (παραχωρεί δικαίωμα) να γίνονται μαθήματα Δημοτικού στα σπίτια των γονέων.

Απ' αυτές τις Συνταγματικές και νομικές διατάξεις επωφελήθηκαν, όπως και κάθε άλλος πολίτης, και οι ελληνόφωνοι της Αλβανίας δημιουργώντας ιδιωτικά σχολεία σε μερικά κέντρα τους.

Είναι αξιοσημείωτο ότι η διαφορά ανάμεσα στα ιδιωτικά και στα κυβερνητικά σχολεία δεν έγκειται στο σχολικό σύστημα και στα προγράμματα εφαρμογής, γιατί όπως το ένα έτσι και το άλλο πρέπει να ανταποκρίνονται στους νόμους περί Παιδείας, αλλά στο προσωπικό, δηλ. το προσωπικό των ιδιωτικών σχολείων δεν πληρώνονταν από το κράτος- αυτή ήταν η μόνη διαφορά.

Είναι κάτι το φυσικό ότι το προσωπικό των ιδιωτικών σχολείων πρέπει να εγκρίνονταν από το Υπουργείο Παιδείας, το οποίο αφού εξακριβώσει τα επαρκή ντοκουμέντα του τίτλου και τις σωστές αποδείξεις, δεν αρνούνταν ποτέ την έγκρισή του.

Η δραστηριότητα των ιδιωτικών σχολείων διεξάγονταν πάντοτε υπό τον έλεγχο του Υπουργείου.....

Στη σχολική χρονιά 1930-1931 ελληνόφωνοι ιδιωτικοί δάσκαλοι ήταν όλο όλο 47 ενώ ένα χρόνο αργότερα, το έτος 1931-32 αυτός ο αριθμός ανεβαίνει στους 55.

Το Φθινόπωρο του έτους 1932 δηλ. 6 χρόνια μετά από την εφαρμογή του νόμου, οι ιδιωτικοί ελληνόφωνοι δάσκαλοι πήραν πρόσκληση ή να παρουσιάσουν δικαιολογητικά ντοκουμέντα ή να υποβληθούν σε εξετάσεις.

Από αυτούς μόνον 23 δέχτηκαν να υποβληθούν σε εξέταση. Από τους 23 οι 12 δεν παρουσιάστηκαν στις εξετάσεις, ενώ οι άλλοι 11 παρουσιάστηκαν και πέρασαν με το δικαίωμα εξάσκησης επαγγέλματος ιδιωτικού δασκάλου και όλοι εγκρίθηκαν σα ιδιωτικοί δάσκαλοι.

Αυτά τα στοιχεία όμως δε δηλούν ότι οι ελληνόφωνοι έμειναν χωρίς δικά τους σχολεία και χωρίς δασκάλους για το μάθημα των ελληνικών. Αυτή την ανάγκη τους την εκπλήρωσε η βασιλική Κυβέρνηση με δικά της έξοδα.

Έτσι λοιπόν δεν πρέπει να δώσουμε την ευθύνη στη βασιλική Κυβέρνηση για την μείωση των ιδιωτικών σχολείων, αλλά στα ίδια τα ελληνόφωνα χωριά και στους δασκάλους των.

5. Από τις στατιστικές που εδώ παραθέτουμε θα δούμε ξεκάθαρα ότι τα ελληνόφωνα σχολεία μαζί και ο αριθμός των δασκάλων έχουν διατηρήσει λίγο πολύ τον ίδιο αριθμό από το έτος 1927 και μέχρι σήμερα....

Οι στατιστικές των ελληνοφώνων παρουσιάζουν σαν ιδιωτικά σχολεία τον γενικό αριθμό των κρατικών και ιδιωτικών σχολείων με εξαίρεση το έτος 1932-33 στη στατιστική του οποίου σημειώνονται μόνον 10 σχολεία ιδιωτικά και με 11 δασκάλους.

Η αλήθεια είναι τελείως διαφορετική.

ΕΛΛΗΝΟΦΩΝΑ ΙΔΙΩΤΙΚΑ ΚΑΙ ΚΡΑΤΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ

Σχολικό έτος	Σχολεία		Δάσκαλοι	
	Κυβερνητικά	Ιδιωτικά	Κυβερνητ.	Ιδιωτικοί
1927-28	25	24 = 49	26	49 = 75
1928-29	23	29 = 52	29	52 = 81
1929-30	20	28 = 48	26	63 = 89
1930-31	29	28 = 57	32	47 = 94
1931-32	27	22 = 49	27	55 = 82
1932-33	40	10 = 41	53	11 = 64
1933-34	44	- = 44	70	- = 70

Η Μείωση των ιδιωτικών σχολείων και των δασκάλων τους στο σχολικό έτος 1932-33 έχει εξηγηθεί παραπάνω, αλλά αυτή η μείωση έχει αντικατασταθεί με το άνοιγμα άλλων 13 κυβερνητικών (κρατικών) σχολείων (έναντι 12 ιδιωτικών κλειστών) και με 26 κυβερνητικούς δασκάλους.

..... Ο σκοπός των ελληνόφωνων ιδιωτικών σχολείων ήταν το μάθημα της ελληνικής γλώσσας με την κατάργηση αυτών των σχολείων αυτός ο σκοπός δεν εξουδετερώθηκε, γιατί η εκπλήρωσή του έχει εξασφαλιστεί ολοτελώς με κυβερνητικούς δασκάλους οι οποίοι την ελληνική γλώσσα την μαθαίνουν (γραμματική και ανάγνωση: ελληνική γλώσσα 6 ώρες και αλβανική γλώσσα 4 ως 5 ώρες).

6. Το άρθρο 19 του Νόμου οργάνωσης της Παιδείας ημερ. 1928 καθορίζει ότι για να ανοίξει ένα Δημοτικό σχολείο σε ένα χωριό πρέπει να υπάρχουν τουλάχιστον 25 μαθητές της σχολικής ηλικίας (από 7 ως 13 χρόνια).

Λαμβάνοντας υπόψη ότι στην Αλβανία ένα μέρος (τόπος) μπορεί να αριθμεί όχι πάνω από 10% μαθητές του πληθυσμού του, μπορούμε να πούμε πως να απαιτήσουμε να ανοίξει ένα δημοτικό σχολείο πρέπει να έχει τουλάχιστον 250 κατοίκους. ....

Ως αναφορά τα ελληνόφωνα χωριά αυτή η νομική διάταξη δεν εφαρμόστηκε αυστηρώς.

Στα 72 χωριά που εγγράφονται στη διαμαρτηρία 41 έχουν πιο λίγους από 250 κατοίκους και μολαταύτα 11 από αυτά έχουν εξασφαλισμένη την ελληνική γλώσσα και το δημοτικό σχολείο.

Αυτά τα χωριά είναι:

1. Ραντάτι	48 κατοίκους.	5. Βοδίνο	169 κατοίκους
2. Γορίτσα	139 κατοίκους	6. Βραχογοραντζή	228 κατοίκους
3. Λοβίνα	151 κατοίκους	7. Κάτω Επισκοπή	224 κατοίκους
4. Κρα	163 κατοίκους	8. Κακογοραντζή	212 κατοίκους

Ο ΥΠΟΥΡΓΟΣ

Δρ. Μ. IVANAJ

Σημείωση: Σε μερικά αλβανόφωνα χωριά που δεν έχουν τόσους κατοίκους όσους απαιτεί ο νόμος, συχνά έχουν ανοίξει οικοτροφεία που συγκεντρώνουν σε ένα σχολείο μερικά χωριά.

Φάκελος Αριθ. 51
Έτος 1935

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ

Ελληνόφωνα χωριά τα οποία έχουν στα σχολεία τους την ελληνική γλώσσα

Α/Α	Όνομα χωριού	Άτομα-απογραφή		
		1930	Μαθητές Σχολ. έτος 1934/35	Δάσκαλοι
1	Δερβιτσιάνη	1615	250	4-5
2	Γοραντζή	613	137	2-3
3	Βάνιστα	437	145	2+2+1
4	Χάσκοβο	424		
5	Γράψη	513	89	1-1
6	Τεριαχάτες	617		2
7.	Σωφράτικα	394	115	2-1
8.	Γορίτσα	154		1
9.	Δούβιανη	800	110	2-3
10.	Πολύσιανη	1071		
11.	Ζερβάτι	305	165	3
12.	Τσιάτιστα	875	140	2
13.	Χλωμό	913	114	2
14.	Σχωριάδες	807	85	1
15.	Σωπική	1885	240	4
16.	Άνω Επισκοπή	341	47	1
17.	Κάτω Επισκοπή	271	37	1
18.	Γλύνα	394	68	1
19.	Βραχογοραντζή	267		
20.	Κακαβιά	424	70	1
21.	Σατήρα	1064	138	2
22.	Κλεισάρι	573	60	1
23.	Πέπελη	646	50	1
24.	Βουλιαράτες	1054	160	2
25.	Βόδριστα	522	80	1
26.	Γεωργουτσάτες	731	130	2
27.	Λόγγος	791	80	1
28.	Λοβίνα	1852	78	1
29.	Κακογοραντζή	237	78	1
30.	Σελλιό	455	53	1
31.	Κοσοβίτσα	639	70	1
32.	(Λευτεροχώρι)	486	83	1
33.	(Κακοδίκι)	772		

Σημείωση: Τα χωριά, Λευτεροχώρι και Κακοδίκι βρίσκονται στο Νομό Δελβίνου.
Γραφείο Επιθεώρησης Παιδείας

ΑΡΓΥΡΟΚΑΣΤΡΟ

Αρθμ. 12/11 Εμπιστευτ.

29.9.1934

Κρυπτογράφημα

Προς
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
TIRANA

Α. Αρθμ. 536/18 στοπ.

Επαναλαμβάνομε το Τηλ. Αρθμ. 12/1 ημερ. 37.9.34 στοπ.

Σήμερα πήγα μόνος μου στα χωριά Δερβιτσιάνη, Γοραντζή, Βάνιστα και Δουβιανή. στοπ.

Συζήτησα με τους Δημογερόντους των χωριών σύμφωνα με τις οδηγίες. στοπ.

Όλου μου απάντησαν ότι δεν στέλνουν τα παιδιά στο σχολείο και θέλουν τα μαθήματα να γίνονται στα ελληνικά από τους πρώην ιδιωτικούς δασκάλους που θα προταθούν και θα πληρώνονται από τη Δημογεροντία των χωριών, αλλά και εγκριμένους από την Κυβέρνηση (Υπουργείο) στοπ. Γιατί αυτοί μαθαίνουν στους μαθητές και την θρησκεία τους, την οποία οι μαθητές την έχουν ξεχάσει τελείως. στοπ.

Η Δημογεροντία του χωριού Δερβιτσιάνη μίλησε βγάζοντας από το στόμα της καυστικά λόγια, τονίζοντας ότι το ζήτημα θα το συνεχίσουν μέχρι τέλους όσο να καθοριστεί τελειωτικά η κατάσταση των μαθημάτων στα ελληνικά. στοπ.

Εγώ απέρριψα τις απαιτήσεις τους παρουσιάζοντάς τους νομικές βάσεις. στοπ.

Ο Επιθεωρητής
GJERGO

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΣΧΟΛΕΙΟΥ
ΔΕΛΒΙΝΟΥ

Αρθμ. 1/VII Εμπιστευτ.

Κρυπτογράφημα:

Δέλβινο 20.1.35

Προς
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
TIRANA

Απάντηση Αριθμ. 40 Εμπιστ. Ημερ. 19.1.35

“Σύμφωνα με σίγουρες πληροφορίες οι ελληνόφωνοι της χώρας έχασαν την ελπίδα να κερδίσουν τις απαιτήσεις τους αφού το θέμα τέθηκε στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης. στοπ.

Μολαταύτα οι πρόεδροι προπαγανδιστές δεν υποκύπτουν μ’ όλο τους τους λέμε ότι το ζήτημα θα πάρει τέλος εις βάρος τους.

Ο Διευθυντής του Σχολείου
J. KUSHTA

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ

Αρθμ. C.V. 391 Εμπιστ.

Ημερ. 16 X 1936

Προς το Υπουργείον Παιδείας
TIRANA

“Legation Albanie - Rome

Η Αυτού Μεγαλειότης έκδωσε ένα διάταγμα για έναν κανονισμό που παρουσίασε το Υπουργείο Παιδείας, κάνοντας λόγο ότι το μάθημα της ιταλικής γλώσσας στα μεσαία σχολεία έχει γίνει υποχρεωτικό. στοπ.

Επίσης το Υπουργικό Συμβούλιο αποφάσισε να στείλε στην Ιταλία 80% των αλβανών υποτρόφων. στοπ.

Αυτήν την απόφαση παρακαλούμε να ενημερώσετε την ιταλική Κυβέρνηση, τονίζοντας την μεγάλη βαρύτητά τους και ότι αποτελούν συγκεκριμένη εκδήλωση της αλβανικής φιλίας προς την Ιταλία...”

Υπουργός των Εξωτερικών
(σφρ. υπογραφή)

ΦΑΚΕΛΟΣ Αριθμ. 118

Έτος 1936

(Το περιεχόμενο ενός εγγράφου)

Το Υπουργείο Παιδείας με έγγραφό της αριθμ. 497 Εμπιστ. Ημερ. 26.7.1936 προς το Υπουργείο Εσωτερικών, απαγορεύει τα παιδιά σχολικής ηλικίας να ταξιδέψουν στο εξωτερικό προπαντός τα παιδιά της Ελληνικής Μειονότητας στο Νότο προς την Ελλάδα γιατί αυτά εκεί εγγράφονται σε ελληνικά σχολεία.

Ο ΥΠΟΥΡΓΟΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
(υπογρ.)

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Κεφάλαιο τέταρτο

Η περίοδος του Χοτζικού Καθεστώτος (1944-1989)

- Η επικράτηση της Προλεταριακής Επανάστασης - Εκτοπίσεις, φυλακίσει.
- Αθεΐα και μισαλλοδοξία
- Τα σχολεία της μειονότητας (1944-1989)
- Το περιεχόμενο των βιβλίων περιόδου (1970-1972) - Η εκπαιδευτική πολιτική της Αλβανίας

1. Η επικράτηση της Προλεταριακής Επανάστασης

Η Επικράτηση της “Προλεταριακής Επανάστασης” στην Αλβανία με την εγκαθίδρυση της “Σοσιαλιστικής Λαϊκής Δημοκρατίας” από τον στυγνό δικτάτορα Ενβέρ Χότζα, σημάδεψε για 45 χρόνια τη ζωή των Ελλήνων της Βορείου Ηπείρου.

Εγκλωβισμένοι στην απέραστη φυλακή της Αλβανίας, αποκομμένοι από τον μητρικό κορμό, έχασαν την ψυχική τους ισορροπία.

Ο αφελληνισμός κορυφώθηκε. Ο φόβος και ο τρόμος σημάδεψαν τους ανθρώπους. Αποκλεισμένοι με τα “ηλεκτροφόρα συρματοπλέγματα” ζούσαν τη ζωή του “θιγμένου” του “κολιάκου”.

Φτώχεια, ανέχεια, ασυνασφάλεια. Τείχη υψώθηκαν για να φυλακίσουν το λαό. Εφαρμόστηκε μέθοδος διάβρωσης και εξόντωσης του Βορειοηπειρωτικού στοιχείου. Καταβάλλεται προσπάθεια δημογραφικής αλλοίωσης του ελληνικού πληθυσμού, υποχρεώνοντας τους Έλληνες να εγκαθίστανται στη Βόρειο Αλβανία και παράλληλα βοηθώντας την εγκατάσταση Βόρειων Αλβανών στις ελληνόφωνες περιοχές, με τη δημιουργία νέων χωριών.

Απαγορεύτηκε δια νόμου η θρησκευτική ελευθερία και η ελευθερία της λατρείας. Αποσχηματίστηκαν οι ιερείς και απαγορεύτηκαν με αυστηρότατες ποινές οι θρησκευτικές τελετές και οι λατρευτικές πράξεις.

Οι ναοί έκλεισαν και μεταβλήθηκαν σε αποθήκες και καταστήματα ψυχαγωγίας. Απαγορεύεται το σημείο του σταυρού και η επίκληση του Θεού.

Τα παιδιά ανήκουν στο Κόμμα, που έχει και την ευθύνη της αγωγής τους. Για προσωπική ελευθερία ούτε συζήτηση. Η μετακίνηση από χωριό σε χωριό απαγορεύεται χωρίς ειδική άδεια.

2. Εκτοπίσεις - φυλακίσεις - ψυχολογική βία - θάνατοι

Με τη διακοπή της επικοινωνίας η θέση τους έγινε τραγικότερη. Η μοναδική ανταρσία απέναντι στην κατάθλιψη, στην ηθική και πρακτική κακομοιριά, η απομόνωση και ονειροπόληση.

Μια απέραντη και ατέλειωτη σιχαμερή υποκρισία βασίλευε και ένα κλίμα άγνοιας των πάντων επικρατούσε.

Όλοι οι άνθρωποι έπασχαν από βαθιά μελαγχολία. Κυριαρχούσε ο φόβος για τη ζωή τους και η πάλη για ένα κομμάτι ψωμί. Δυστυχισμένα πλάσματα, που η τρομοκρατία είχε αφήσει βαθιές ουλές στο λογικό τους.

Το στρατόπεδο του Σπάτς ήταν κατάρα με τα φαρμακερά πλοκάμια. Χωμένο σε μια γούβα με βουνά τριγύρω, περιχαρακωμένο με τρεις σειρές συρματοπλέγματα. Στρατόπεδο με στοές ορυχείου. Δημιουργούσε την εντύπωση ότι καθημερινά σε κατεβάζουν στην κοιλιά του δράκου.

Μέσα στη μαυρίλα και τη συμφορά έσκαβαν τα όνειρά τους. Και η αφήγηση ενός κατάδικου για τη φυλακή στο Μπουρέλι τραγική μέσα στο δρόμα της ζωής του:

“Το Μπουρέλι πια -αφηγείται ο κατάδικος- είναι κι αν είναι. Εκεί σε χώνουν στην Περούτσα -στο κελί- κι άντε να σε βγάλουν μια ώρα την ημέρα για να περπατήσεις. Νύχτα μέρα να σου στάζουν τα νερά πάνω από το κεφάλι, το χειμώνα να σου μπαίνουν τα χιόνια από το παράθυρο... και να λες κι ευχαριστώ που τα τελευταία χρόνια έχουν μια σανίδα για κρεβάτι”.

Στις ατέλειωτες ουρές κανένας δε μιλούσε, γιατί ήταν πιο γνωστικό να μην ανταλλάσσεις λόγια που μπορούσαν να μεταφερθούν με άλλη έννοια. Ακόμη και οι αναστεναγμοί κρυφοί, γιατί μπορούσε να χαρακτηριστεί σαν κακόβουλη κριτική κατά της εξουσίας. Ήσυχος, αμίλητος, απόμακρος, τσακισμένος ψυχικά, έμμενες στη σειρά και περίμενες ώρες.

Έλειπαν τα απλά στοιχεία της καθημερινής ζωής, πράγματα που σε άλλες κοινωνίες θεωρούνται αυτονόητα.

Θρησκεία; Τι είναι αυτή; Δεν γνώριζαν ούτε τι σήμαιναν οι λέξεις Χριστούγεννα, Πάσχα και άλλες μεγάλες θρησκευτικές γιορτές.

Άκουγαν από τις γιαγιάδες κάτι σχετικό και καταλάβαιναν ότι ήταν κάποια μέρα γιορτής, που δεν έπρεπε να τη γνωρίζουν.

Από τα κρυφομιλήματα πάλι των γιαγιάδων αισθάνονταν την Ελλάδα σαν μάνα τους. Από το ένα μέρος τη λάτρευαν και από το άλλο τους σκίαζε η ιδέα πως εκείνη μπορεί να μη τους θέλει.

Αγκάθι στα μάτια των Αλβανών οι Έλληνες. Αυτό το γένος των αλαζόνων πρέπει να το εξαφανίσουν. Ράτσα επικίνδυνη που πρέπει να πεταχτεί. Μέσα στο κοπάδι του αλβανικού λαού οι Έλληνες ήταν τα μαύρα πρόβατα. Χιλιάδες εκτο-

πίστηκαν, πολλοί φυλακίστηκαν, άλλοι εξοστρακίστηκαν στις Βόρειες Επαρχίες, αλλά και πάλι παρέμειναν αρκετοί στις παραμεθόριες περιοχές.

Η ελληνική ράτσα δεν χάνεται. Και όχι μόνον δεν χάνεται αλλά γίνεται φανερή η πολιτιστική και πνευματική της ανωτερότητα.

Είναι χαρακτηριστικά όσα έγραψε στο απόρρητο προσωπικό του ημερολόγιο, ο Νικήτας Χρουτσώφ, ηγέτης της Σοβιετικής Ένωσης, ο οποίος τον Ιούνιο του 1959 επισκέφτηκε την Αλβανία:

“... Κατά την επίσκεψή μου στην Αλβανία, κινήθηκα σχεδόν σ’ ολόκληρη τη χώρα και διαπίστωσα μεγάλες διαφορές ανάμεσα στις βόρειες και νότιες περιοχές. Στη νότια Αλβανία η πολιτιστική ανωτερότητα και η εθνολογική ιδιαιτερότητα είναι καταφανέστατη, αφού ο πληθυσμός στη συντριπτική του πλειοψηφία αποτελείται από ΕΛΛΗΝΕΣ. Σε αντίθεση με τη βόρεια Αλβανία, οι νότιες περιοχές, χάρις στο ελληνικό στοιχείο, παρουσιάζουν μια πολύ ανώτερη πολιτιστική εικόνα, κάτι το εντελώς ξεχωριστό από την υπόλοιπη χώρα. Αυτή την πολιτιστική υπεροχή όμως των Ελλήνων του νότου, οι σύντροφοί μας Αλβανοί φαίνεται ότι όχι μόνο δεν φρόντισαν να αξιοποιήσουν, αλλά, όπως κατάλαβα, προσπαθούν με κάθε τρόπο να εξαφανίσουν.

Όταν επισκέφτηκα τους Σαράντες (τους Αγίους Σαράντα), ένα πανέμορφο λιμάνι στην Αδριατική, με υποδέχτηκαν ενθουσιώδη ελληνικά πλήθη, που ζητωκραύγαζαν συνέχεια στην ελληνική γλώσσα.

Δημιουργήθηκε μια ατμόσφαιρα καθαρά ΕΛΛΗΝΙΚΗ και μόνο οι άγριες φιγούρες των αστυνομικών και οι μορφές των Αλβανών επισήμων, θύμιζαν την αλβανική κρατική παρουσία.

Εξέφρασα - συνεχίζει ο Χρουτσώφ - την έκπληξη και τον θαυμασμό μου στον σύντροφο Ενβέρ Χότζα, για την εντυπωσιακή παρουσία των Ελλήνων, ο οποίος φανερά ενοχλημένος, προσπάθησε να με πείσει ότι πρόκειται για εξελληνισμένους γλωσσικά Αλβανούς”¹.

Αλλά στην Αλβανία βρίσκονται όλα κάτω από τον έλεγχο του Κόμματος και το μάτι της Σιγκουρίμι.

Διαβάζω σε μια ποιητική συλλογή:

“Περήφανοι κι ελεύτεροι στην Αλβανία ζούμε
τούτη την όμορφη ζωή στο Κόμμα τη χρωστούμε”.

Διαβάζοντας κανένας τα τραγούδια της “Σοσιαλιστικής Οικοδόμησης” δεν μπορεί παρά να μελαγχολήσει διαπιστώνοντας την ανεπανόρθωτη ζημιά που προξένησαν στις ψυχές των εγκλωβισμένων.

“Παραμερίστηκαν γράφει, τα επηρεασμένα από την μικροαστική ψυχολογία

1. Βασ. Γεωργίου, όπ. π. στο οπισθόφυλλο.

τραγούδια. Η καμένη από τον πόνο καρδιά φωνάζει τον απογοητευμένο άνθρωπο να ζήσει και να χαρεί στην ελεύθερη, τη δημοκρατική και σοσιαλιστική Αλβανία”.

Εξασφάλιση της ελευθερίας και δημοκρατίας σε τέτοιο σημείο και με τέτοια μέσα που πολύ γρήγορα τα θεμέλια άρχισαν να τρίζουν. Γρηγορότερα από την οριστική κατάρρευση άρχισαν οι φυγάδες με κίνδυνο της ζωής τους να περνούν τα σύνορα εγκαταλείποντας τον “σοσιαλιστικό παράδεισο”.

Συγκλονιστικές οι αφηγήσεις τους:

“Το 1977, - αφηγούνται οι αδελφές Κλεοπάτρα και Γεωργία Παπαγιάννη, που δραπέτευσαν τις περαμονές των Χριστουγέννων του 1990 - εδραπέτευσε ο αδελφός μας, 17 ετών. Τους τελευταίους μήνες πριν φύγει έμεινε στο σπίτι της γιαγιάς. Όταν έφυγε, η αστυνομία εκάλεσε τη γιαγιά για ανάκριση. Κι εκείνη γνωρίζοντας τι την περιμένει, αυτοπυρπολήθηκε!

Από τότε εμείς, όλοι η οικογένεια, είμασταν “θιγμένοι” και μας περιφρονούσαν. Εζήτησα να σπουδάσω.

Και η απάντηση: “Δεν σου ανήκει να σπουδάσεις, γιατί έχεις αδελφό φυγάδα. Μην προσπαθείς, όχι μόνο για σχολείο και για κρατική δουλειά, αλλά για τίποτα. Με πέταξαν με κλωτσιές έξω. Έτσι αναγκαστικά να πάρω τον κασμά και το φτυάρι. Έσκαβα χαντάκια, έκοβα παλιουριά, καθάριζα βάτα, όργωνα από το πρωί μέχρι το βράδυ, με καθημερινό φαγητό ψωμί και ζάχαρη ή ψωμί και μαρμελάδα και πολλές φορές νηστική ή με λάχανα από τον κάμπο.

Είχαμε κρυφά εικόνισμα στο σπίτι. Αλλά όταν έφυγε ο αδελφός μας, στην έρευνα το βρήκαν και το πέταξαν κάτω και το έσπασαν στα δύο”.

3. Η αθεΐα και μισαλλοδοξία στο αποκορύφωμα

Τα γεγονότα που ακολούθησαν μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο ενέσκηψαν σαν χιονοστιβάδα και παρέσυραν τα πάντα. Τίποτε δεν έμεινε όρθιο. Τα πάντα διαλύθηκαν στο όνομα του “Μαρξισμού - Λενινισμού” και στη σταθερή και αμετάβλητη αρχή του επιβληθέντος Προλεταριακού καθεστώτος του Ενβέρ Χότζα να οικοδομήσει ένα νέο κράτος από τα θεμέλια, στο οποίο όλες οι “μειονότητες” να αποκτήσουν αλβανική συνείδηση, να αποβάλουν τον παλιό εαυτό τους και να ενδυθούν τον “σοσιαλιστικό αλβανικό μανδύα”.

Ένας και μοναδικός ο σκοπός: ο εξαλβανισμός και η εξαφάνιση κατά πρώτο του πολυάνθρωπου ελληνικού στοιχείου που ζει στη χώρα με το πρόσχημα της “σοσιαλιστικής οικοδόμησης”. Τα μέτρα που ελήφθησαν από το καθεστώς καταθληπτικά και αφόρητα. Στα μειονοτικά χωριά είχαν σχηματιστεί “Τσέτες εθελοντών αυτοάμυνας” προς απόκρουση και συντριβή του εχθρού της “Μάνας Αλβανίας” που δεν ήταν άλλος από την Ελλάδα.

*“Βλέπεις τις γυναίκες του ακριτικού χωριού μας Κάτω Επισκοπής και με το όπλο στο χέρι, άγρυπνους φρουρούς της Σοσιαλιστικής Πατρίδας μας. Μεγάλη είναι η συμμετοχή τους και στις σταρατιωτικές ασκήσεις της Τσέτας.”*²

Η ασυνόμευση της ζωής του πληθυσμού είναι απόλυτη.

Οι άτυχοι Βορειοηπειρώτες υποτάσσονται για να μπορέσουν να ζήσουν στα πατρικά χώματα και να μην πάρουν το δρόμο για τις απάνθρωπες φυλακές του Μπουρέλι ή να σταλούν στα Στρατόπεδα Πολιτικών Κρατουμένων, όπως του Σπάτσ (στην επαρχία Ρεσιέν), του Μπάλσι (στο Φιέρι), του Μπόρτσι (στους Αγίους Σαράντα) και αλλού.

Μια περίοδος πραγματική κόλαση του Δάντη. Η ατμόσφαιρα τρόμου και φόβου παραλύει τη θέληση και κάνει Έλληνες και Αλβανούς υποτακτικούς και “πρόθυμους” στις εκδηλώσεις του κόμματος.

Και ο Ενβέρ Χότζα κομπορημονεί: *“Και ημείς έχομεν εις τον τόπον μας μίαν μικράν ελληνικήν Μειονότητα, αλλ’ αυτή χαίρει όλων των δικαιωμάτων, έχει σχολεία εις την δικήν της γλώσσαν.*

*Αυτοί θέλουν την Αλβανίαν και το Κόμμα μας με όλην των την ψυχήν, διότι το Κόμμα μας έδωσεν γην, την οποίαν οι μειονοτικοί σπειρεύοντο από αιώνων. Τώρα αυτοί ηνώθησαν και εις Γεωργικούς Συνεταιρισμούς και ουδείς τους παρακωλύει εις την εργασίαν και εις την ζωήν αυτών. Ενώ εις το Κόσσοβον γίνονται χίλια και μία αθλιότητες”*³.

Πέρα για πέρα ψευδή και ανεπόστατα και για την ελληνική μειονότητα, που “χαίρει όλων των δικαιωμάτων” και για τους Κοσσοβάρηδες Αλβανούς του Κοσσυφοπεδίου.

Οι Αλβανοί του Κοσσόβου και σχολεία στην γλώσσα τους είχαν και αλβανικό Πανεπιστήμιο στην Πριστίνα και όχι παρωδία σχολείων, όπως οι Έλληνες της Αλβανίας.

Στη διάρκεια αυτής της θολής, σκοτεινής και έντονα ανθελληνικής περιόδου, με τα ηλεκτροφόρα συρματοπλέγματα και τον εγκλωβισμό των Αλβανών πολιτών, παρατηρήθηκε και το φαινόμενο της διακίνησης και φιλοξενίας ομάδων από τη Βόρεια Αλβανία στις Νότιες Επαρχίες, στον Βορειοηπειρωτικό δηλαδή χώρο. Είχε δημιουργηθεί η λεγόμενη **“Φιλία Βορρά Νότου”** με εμφανείς τους στόχους της ανάμιξης Αλβανών και Ελλήνων και της αφομοίωσης των ελληνικών πληθυσμών.

Μεταξύ εκείνων που ενέδωσαν στο σύστημα ήταν και ελάχιστοι Έλληνες, οι οποίοι με ελαφρά συνείδηση ακολούθησαν αλβανικούς δρόμους και συνέπραξαν

2. “Λαϊκό Βήμα” Αργυροκάστρου, φύλλο 24 (2673), στις 25-3-1973.

3. Εμβέρ Χότζα, *Verpa (=ΑΠΑΝΤΑ)*, τομ. 18ος (Ιανουάριος 1960 - Ιούνιος 1960), σελ. 272, έδαφ. 3.

στους κατατρεγμούς των ομοφύλων τους.

Δεν ξέρουμε γιατί λιποψύχησαν. Από συνειδητή ιδεολογική τοποθέτηση; Από ενθουσιασμό προς τα απατηλά σοσιαλιστικά συνθήματα; Από προσωπικούς λόγους ανέλιξης στον κομματικό μηχανισμό; Από λόγους επιβίωσης των ίδιων και των οικογενειών τους; Ο χρόνος και η ιστορία θα τα ξεδιαλύνει.

Με το υπ' αριθμ. 4337/13-11-1967 Διάταγμα του Προεδρείου της Λαϊκής Βουλής ατονούν ορισμένα διατάγματα του άρθρου 1 του ισχύοντος Συντάγματος. Στο 1ο άρθρο αναφέρεται:⁴

“Το υπ' αριθμ. 743 χρονολογίας 26-11-1949 Διάταγμα “Περί θρησκευτικών Κοινοτήτων”, ως ετροποποιήθη δια του Διατάγματος υπ' αριθμ. 3660 χρονολογίας 10-4-1963 το Διάταγμα υπ' αριθμ. 1064 χρονολογείται 4-5-1950 “Περί εγκρίσεως του Καταστατικού της Αλβανικής Μουσουλμανικής Κοινότητας”· το Διάταγμα υπ' αριθμ. 1065 χρονολογίας 4-5-1950 “Περί εγκρίσεως του Καταστατικού της Αυτοκεφάλου Εκκλησίας της Αλβανίας”· το Διάταγμα υπ' αριθμ. 1066 χρονολογίας 4-5-1950 “Περί εγκρίσεως του Καταστατικού της Κοινότητας των Αλβανών Μπεκτασίδων”⁵ το Διάταγμα υπ' αριθμ. 1322 χρονολογίας 30-7-1951 “Περί εγκρίσεως του Καταστατικού της Καθολικής Εκκλησίας της Αλβανίας”, παύουσιν ισχύοντα”.

Η θρησκεία τέθηκε εκτός νόμου. Η Αλβανία έγινε το μοναδικό αθεϊστικό κράτος στον κόσμο.

Το γεγονός μάλιστα πανηγυρίστηκε από τους Αλβανούς. Το 1968 ο Ραδιοφωνικός Σταθμός των Τιράνων αναγγέλει ότι: **“Η Αλβανία έγινε, επισήμως πλέον, το πρώτον τελείως άθεον κράτος εν τω κόσμω”.**

Η εφημερίδα “Ζερίτ Πόπουλιτ (“Φωνή του Λαού”) την ίδια χρονιά έγραφε: **“Η Αλβανία είναι η πρώτη αθεϊστική χώρα της υφηλίου”.**

Και ο σκηνοθέτης του δράματος Ενβέρ Χότζα υπερακόντιζε.⁶

“Νομίζω ότι ο βασικός κίνδυνος, τον οποίο πρέπει να αποτρέψουμε, είναι εις πρώτην γραμμήν η υπόθεση της χριστιανικής ορθοδόξου λειτουργίας. Συνεχώς πρέπει να κάνουμε προσπάθειες για να την αηδιάσουν οι άνθρωποι, εις τρόπον ώστε να αποφεύγουν την Εκκλησίαν. Καθήκον μας δηλαδή είναι, όταν σημαίνει ο

4. Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Λαϊκής Δημοκρατίας της Αλβανίας 22 Νοεμβρίου -αριθ. 12. Έτος 1967.

5. Μπεκτασίδες: Μουσουλμανικό δερβισικό τάγμα. Ιδρύθηκε το 1357 από τον Χατζή Μπεκτάς Βελή. Οι Μπεκτασίδες λεγόταν ότι ήταν πανθειστές και παραδόχονταν την μετεμψύχωση, αν και εξωτερικώς πρέσβευαν τον Ισλαμισμό. Εδίδασκαν την ανοχή γι' αυτό και οι Μουσουλμάνοι τους θεωρούσαν αιρετικούς. Το τάγμα των μπεκτασίδων διαλύθηκε το 1926, όταν όλα τα δερβισικά τάγματα τέθηκαν υπο διωγμό.

(Πάπυρος-Λαρούς, τομ. 10ος, σελ. 260).

6. Εμβέρ Χότζα, Verja (=ΑΠΑΝΤΑ), τομ. 2ος, Δεκέμβριος 1963 - Μάιος 1964, σ. 89-98.

κώδων της εκκλησίας, οι άνθρωποι επ' ουδενί να μεταβαίνουν εκεί! Όπου υπάρχει δυνατότητα οι εκκλησίες να κατεδαφισθούν, φυσικά όχι δίκην εκστρατειών, αλλ' αναλόγως των εμφανιζομένων περιπτώσεων. Ορθόν και πρόπον είναι όπως από διοικητικής πλευράς γίνονται συνεχώς προσπάθεια μη χορηγήσεως ουδεμιάς απολύτως υλικής βοήθειας προς την ορθόδοξον χριστιανικήν εκκλησίαν, δια την ανάπτυξιν της ιδεολογίας της. Κατά διαφόρους τρόπους και μεθόδους να απογορευθεί η έκδοσις θρησκευματικών βιβλίων, να απογορευθεί η κρούσις των κωδώνων των εκκλησιών, να μη γίνονται θρησκευτικά μαθήματα κ.λπ. Ούτω πως θα έλθη η ώρα, όπου η Εκκλησία θα χρεωκοπήση τελείως. Πρέπει να γνωρίζωμεν ότι, οι εκκλησιαζόμενοι άνθρωποι, αποτελούν την δύναμιν του εχθρού. Έτσι καθίσταται εις ημάς γνωστόν, πάσαι τας δυνάμεις, τας οποίας πρέπει να αντιμετωπίσουμε”.

Δεν χρειαζόταν τίποτε περισσότερο οι ζηλωτές των κατεδαφίσεων.

Η εντολή δόθηκε άνωθεν και δεν απέμενε παρά η εκτέλεσή της.

Πολιτισμός αιώνων χάθηκε από το μένος των όψιμων αθεϊστών που στράφηκε, κυρίως, κατά “της χριστιανικής ορθοδόξου λειτουργίας”.

Τα μισαρά όργανα του Κόμματος έπραξαν το καθήκον τους κατά τρόπο ζηλευτό και αποτρόπαιο.

Ο αθεϊσμός κατοχυρώθηκε επίσημα και με το νέο αλβανικό Σύνταγμα που τέθηκε σε ισχύ την 1η Ιανουαρίου του 1977.

Οι δηλώσεις, οι εμπρησμοί, οι κατεδαφίσεις στην ημερήσια διάταξη. Οι περιουσίες των μοναστηριών και των εκκλησιών (τα λεγόμενα “βακούφια”) δημεύτηκαν. Οι εκκλησίες, άλλες κατεδαφίστηκαν, αλλά γκρεμίστηκαν εν μέρει και άλλες μετατράπηκαν σε στάβλους, αποθήκες ή κέντρα διασκεδάσεων. Οι εικόνες, τα κωδωνοστάσια, οι σταυροί στα νεκροταφεία καταστράφηκαν. Τα εκκλησιαστικά βιβλία και τα ιερά άμφια κάηκαν και οι ιερείς αποσηματίστηκαν.

Υπήρξε τέτοιο το μένος και τέτοιας έκτασης οι διαβρώσεις των ανθρώπων, που συναγωνίζονταν ποιος πρώτος θα συλήσει ακόμα και στους τάφους.

Λίγα χρόνια αργότερα φάνηκαν οι καταστρεπτικές συνέπειες που είχε η κατάργηση της θρησκείας ειδικότερα για τους ελληνικούς πληθυσμούς.

Διαπιστώνεται από άρθρο του Βενιαμίν Τζαβάρα, Ληξιάρχου Τιράνων, στην εφημερίδα “Μπασκίμι” (= Ένωση), στα 1975 με τίτλο:

“Μικτοί γάμοι(ετεροδόξων) και άλλα οικογενειακά λακώματα εν τη Επαρχία Τιράνων”:

“Η σύναψις μικτών γάμων μεταξύ ετεροδόξων, αυξάνει αλματωδώς, γεγονός όπερ δηλοί ότι η θρησκευτική πίστις και επιρροή της θρησκείας μεταξύ των νέων αμφοτέρων των φύλων εκμηδενίζεται. Ούτως, επί 2465 δηλωθέντων γάμων, οι 309 συνήφθησαν μεταξύ μουσουλμάνων και ορθοδόξων, οι 19 μεταξύ ορθοδόξων και καθολικών και οι 30 μεταξύ καθολικών και μουσουλμάνων... Εν έτερον φαινόμενον, το οποίον ε-

ξαγεται εκ του Ληξιαρχείου, είναι ότι πολλοί γονείς εμμένουν να δίδωσιν εις τα τέκνα των, κατά την δήλωσιν και καταχώρησιν εις τα Ληξιαρχικά βιβλία των τέκνων, ονόματα με θρησκευτικήν την προέλευσιν, ισχυριζόμενοι ότι επιθυμούσε να διαιωνίσωσι το όνομα του πατρός και της μητρός ή τεθνεώντων συγγενών...⁷

Θεωρήσαμε σωστό να συμπεριληφθεί στη παρούσα μελέτη, έστω και αδρομερώς, η κατάργηση της θρησκείας, γιατί έπαιξε σοβαρότητα ρόλο στην Παιδεία των πολιτών, στην ψυχική και πνευματική τους ισορροποία και περισσότερο στις εύπλαστες παιδικές ψυχές.

Από όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης, την προσχολική, την οχτάχρονη, τη μέση και τη ανώτερη, εξοβελίστηκε η θρησκεία και η νεολαία διδασκόταν και αναπτυσσόταν “πλέρια” με τα ιδεολογομαρξιστικά νάμητα, τις αρχές του “Κόμματος Εργασίας”, και τις κατευθύνσεις του “πατερούλη” Ενβέρ Χότζα.

Τα καταστρεπτικά αποτελέσματα μιας τέτοιας εκπαίδευσης φάνηκαν αργότερα, μετά την κατάρρευση του καθεστώτος, όταν Αλβανοί και Έλληνες βγήκαν από την πενήντάχρονη τυρανία γυμνοί ψυχικά και σωματικά.

4. Τα σχολεία της “Εθνικής Ελληνικής Μειονοτητας” στην περίοδο 1944-1989

Η λειτουργία των σχολείων στις ελληνόφωνες περιοχές ακολούθησε το εκπαιδευτικό σύστημα, που βασιζόταν στην Μαρξιστική-Λενινιστική θεωρία και κατ’ακολουθία και η ύλη των διδακτικών βιβλίων, που χρησιμοποιήθηκαν στα σχολεία της Εθνικής Ελληνικής Μειονότητας, ακολούθησε την ίδια πορεία.

Το εκπαιδευτικό σύστημα περιελάμβανε τέσσερις βαθμίδες. Την προσχολική εκπαίδευση, τη γενική οχτάχρονη εκπαίδευση, τη μέση και την ανώτερη⁸.

Εκείνο που έχει σημασία για την εκπαίδευση στα χωριά της Βορείου Ηπείρου (για τις πόλεις δεν γίνεται λόγος αφού δεν λειτουργούσαν εκεί ελληνικά σχολεία), είναι το οχτάχρονο σχολείο.

Το άρθρο 7 του εκπαιδευτικού συστήματος γράφει: “Η οχτάχρονη εκπαίδευση αποτελεί τον βασικό κρίκο του εκπαιδευτικού συστήματος, είναι ενιαία, γενική και υποχρεωτική για όλα τα παιδιά από ηλικίας 6 χρόνων”.

Για τους μαθητές της μειονότητας, στη έκθεση του Πολιτικού Γραφείου της Κεντρικής Επιτροπής του Κόμματος Εργασίας Αλβανίας (ΚΕΑ), περιέχονται τα εξής:

7. Γεωργ. Χαρ. Παπαδοπούλου, όπ. π. σ. 242.

8. “Λαϊκό Βήμα” Αργυρόκαστρο, αριθ. φύλλου 104 (2335), Κυριακή 28 Δεκέμβρη 1969. Εισηγητική έκθεση της Κεντρικής Επιτροπής του Κ.Ε.Α., 20 Ιουνίου 1969, σελ. 137, παραγ. 53.

“Ιδιαίτερον δέον να επιδείξωμεν φροντίδα δια το οχτατάξιο σχολείον των Εθνικών Μειονοτήτων. Συμφώνως προς την αρχή του δικαιώματος παιδείας εν τη μητρική γλώσσα, αρχή ήτις σταθερώς διέπει το κόμμα μας, το έργο της ενισχύσεως του οχτατάξιου σχολείου της ελληνικής εθνικής μειονότητας θα ενισχυθεί, καταβαλλομένης μερίμνης δια την τελείαν εκμαθησιν της ελληνικής γλώσσας καθώς και τη διδασκαλία της αλβανικής γλώσσης...”.

Αυτά όλα θεωρητικά. Στην πράξη τα πράγματα αποδείχτηκαν πολύ διαφορετικά.

Αλλά για να επανέλθουμε στους σκοπούς που έθετε το εκπαιδευτικό σύστημα στο 1ο άρθρο του Νόμου για την εκπαίδευση αναφέρεται⁹:

“Το εκπαιδευτικό σύστημα στηρίζεται πάνω σε δημοκρατικές σοσιαλιστικές αρχές. διαπνέεται ολοκληρωτικά από τον ιδεολογικό μαρξιστικό λενινιστικό άξονα και αναπτύσσεται πάνω στη βάση της οργανικής σύνδεσης του μαθήματος με την παιδαγωγική δουλειά και τη σωματική και στρατιωτική αγωγή”.

Στο άρθρο 13 για τη μέση εκπαίδευση και στο άρθρο 15 για την ανώτερη αναφέρονται:

Άρθρο 13: “Η σωματική και στρατιωτική αγωγή της σχολικής νεολαίας, γίνεται στο σχολείο και στις στρατιωτικές μονάδες και εκτελείται ενιαίο, συνδυασμένα, οργανικά, σύμφωνα με την ηλικία και το φύλο, σύμφωνα με ιδιαίτερες διατάξεις”.

Άρθρο 15: “Η ανώτερη εκπαίδευση έχει καθήκον να καταρτίσει νέους επαναστάτες ειδικούς, γαλουχημένους με το προλεταριακό πνεύμα διαμορφωμένους ιδεολογικά και πολιτικά, στο επίπεδο των απαιτήσεων της σύγχρονης επιστήμης και τεχνικής και των απαιτήσεων της ανάπτυξης της οικονομίας και του πολιτισμού στη χώρα μας, ικανούς από θεωρητική και πρακτική άσκηση για δουλειά και για την υπεράσπιση της Πατρίδας.

Η ανώτερη εκπαίδευση πραγματοποιεί αυτά τα καθήκοντα με βάση το δυνάμωμα του μαρξιστικού-λενινιστικού ιδεολογικού άξονα και της οργανικής ενότητας του μαθήματος με την παιδαγωγική δουλειά και με τη σωματική και στρατιωτική αγωγή”.

Όπως βλέπουμε και στις τρεις βαθμίδες της εκπαίδευσης βασική υποχρέωση της νεολαίας είναι η στρατιωτική αγωγή στις στρατιωτικές μονάδες.

Στους τίτλους που εκδίδονταν από τα σχολεία υπήρξε ξεχωριστή βαθμολογία (κλίμακα 1-10) για την επίδοση των μαθητών στη στρατιωτική αγωγή.

Εκείνο που ιδιαίτερα αξίζει να τονιστεί είναι το περιεχόμενο των σχολικών εγχειριδίων που προοριζόταν για τα σχολεία της μειονότητας.

9. “Λαϊκό Βήμα” Αργυροκάστρου, π. φύλλο 104.

α) Βιβλία της περιόδου 1956-1957 όταν η Αλβανία τελούσε υπό Σοβιετική επιρροή.

Το περιεχόμενο των σχολικών βιβλίων αυτής της περιόδου είναι καθαρά προ-σανατολισμένο στην εσωτερική πολιτική κατάσταση της χώρας και στις επιρροές που δέχεται από τη Σοβιετική Ένωση. Εκθειάζεται ο ρόλος της Σοβιετικής Ένωσης για την επικράτηση της Προλεταριακής Επανάστασης στον κόσμο και παρουσιάζεται ήπια η μορφή της αθεϊστικής προπαγάνδας. Δεν είχε πάρει ακόμη τον εξοντωτικό χαρακτήρα κατά της θρησκείας.

Τονίζεται και στις εκδόσεις αυτών των βιβλίων ο αλβανικός σοβινισμός, η λατρεία στο κόμμα και στον ηγέτη του και εξαιρούνται ιδιαίτερα οι αρετές των ηγετών και οι προσπάθειες του αλβανικού λαού να καταστεί αυτόρκτης και να απομονωθεί από τους μισητούς γείτονες.

Γενικά και στην περίοδο αυτή καταφαίνεται η τάση των Αλβανών να αγκιστρωθούν γύρω από το πρόσωπο του “Σωτήρα” Εμβέρ Χότζα, φαινόμενο που αργότερα θα πάρει τον χαρακτηρισμό λατρείας.

Ακροθιγώς δίνονται κάποια στοιχεία για το ιστορικό παρελθόν της Ελλάδας, χωρίς να διδάσκεται καθόλου ελληνική ιστορία.

Διαβάζοντας κάποιος τα σχολικά βιβλία, που προορίζονταν για τον μαθητή της μειονότητας, εύκολα διαπιστώνει τον τρόπο με τον οποίο οι Αλβανοί διαπαιδαγωγούν τη νέα γενιά και τις μακροπρόθεσμες βλέψεις αφομοίωσης του ελληνικού στοιχείου.

Η τυφλή αφομοίωση στο κόμμα, οι εθνικιστικές κορώνες, ο ακατάβλητος “τιμονιέρης” είναι εκείνα τα στοιχεία που θα οδηγήσουν την αλβανική κοινωνία στην αυτόρκτη και θα δημιουργήσουν το “νέο Αλβανό”.

Υπάρχουν κάποιες παραχωρήσεις από μέρους του κόμματος ως προς την διδασκαλία της μητρικής γλώσσας, αλλά αυτό εξουδετερώνεται από την πολιτική της οριστικής αποκοπής της μειονότητας από τις ελληνικές του ρίζες¹⁰. Καμιά αναφορά στην ελληνική ιστορία και στον ελληνικό πολιτισμό, μεθοδευμένη απομάκρυνση από τα πατροπαράδοτα ήθη και έθιμα και αποστολή και βδελυγμία προς τους Έλληνες που υποφέρουν από ανέχεια.

Εκείνο που ενέχει σημασία στα εγχειρίδια αυτής της περιόδου είναι η αγωνία των Αλβανών ηγετών να τονίζουν τους ειδικούς δεσμούς των Ελλήνων με τους

10. Μπορεί κάποιος εύκολα να διαπιστώσει όσα γράφονται εδώ διαβάζοντας όλα τα βιβλία που εκδόθηκαν μετά τον πόλεμο και την επικράτηση του Εμβέρ Χότζα. Ενδεικτικά αναφέρουμε: α) Την Ανθολογία για την Έκτη τάξη των Εφτατάξιων Σχολείων (Αργυρόκαστρο 1956, β) Την Γραμματική της Ελληνικής Γλώσσας για τη Δεύτερη των Δημοτικών Σχολείων (Αργυρόκαστρο 1957), γ) Την Νεοελληνική Γραμματική για τα Εφτατάξια Σχολεία (Τίρανα 1957).

Αλβανούς. Μέθοδος που θα αποδώσει μελλοντικά με το σκεπτικό ότι όλοι είναι Αλβανοί.

Καλλιεργείται συστηματικά ότι υπάρχει ξεχωριστή ελληνική μειονότητα με δική της γλώσσα, αλλά δημιουργείται ένας ενιαίος και αδιάσπαστος αλβανικός πληθυσμός.

Η μέθοδος αυτή “βήμα-βήμα” αποκοπής των Ελλήνων από τις πατρογονικές τους ρίζες θα αποδώσει καρπούς λίγο αργότερα με την κατάργηση της χριστιανικής λατρείας. Γνώριζαν πολύ καλά οι Αλβανοί ότι μέσα στους αιώνες ελληνισμός και ορθοδοξία συμπορεύτηκαν και κράτησαν αναλλοίωτη την εθνική υπόσταση του Έλληνα.

Όσο ο συνεκτικός κρίκος της μειονότητας με τη θρησκεία χαλαρώνει και τελικά αποκόπτεται τόσο οι Έλληνες της Αλβανίας απομακρύνονται από τον ελληνισμό, χάνουν την εθνική - ελληνική τους συνείδηση και έρμαια της καλοστημένης αλβανικής εξουθενωτικής πλύσης εγκεφάλων, αφομοιώνονται και χειροκροτούν μάλιστα και οι ίδιοι ότι “είναι αλβανοί και τίποτε άλλο”.

Έπρεπε να επέλθει η αναστάτωση, η διάψευση των ελπίδων για τον “σοσιαλιστικό παράδεισο”, ο καταποντισμός του “χάριτου πύργου” που είχαν οικοδομήσει οι Αλβανοί “καθοδηγητές” του Χότζα, να βγει στην επιφάνεια όλη η δυσσομία και το αποκρουστικό πρόσωπο ενός καθεστώτος που έφερε μόνο θλίψεις και βαθιά ψυχικά τραύματα.

Ο ελληνισμός της Βορείου Ηπείρου και οι Έλληνες που ζούσαν θεληματικά ή αθέλητα σε ολόκληρη την Αλβανική Επικράτεια, ξαναβρήκαν τις χαμένες καταβολές τους και βροντοφώναξαν την ελληνική τους καταγωγή και την από αιώνων ελληνικότητα των περιοχών τους.

5. Το περιεχόμενο των βιβλίων της περιόδου 1970-1972 μετά την κατάργηση της Θρησκείας

Η κατάσταση επιδεινώθηκε μετά την έκδοση του υπ’ αριθμού 4337/13-11-67 Διατάγματος με το οποίο ατονούσαν ορισμένα Διατάγματα που αφορούσαν τη θρησκεία. Η επιδείνωση αυτή δεν μπορούσε να αφήσει έξω και τη δημόσια εκπαίδευση και ειδικότερα τα σχολεία της μειονότητας.

Μερικά κομμάτια των σχολικών βιβλίων που χρησιμοποιήθηκαν στα ελληνόφωνα σχολεία είναι χαρακτηριστικά και καταδεικνύουν το μένος του καθεστώτος κατά της Ελλάδος και της φιλότιμες προσπάθειες που καταβλήθηκαν για να αξιοποιήσουν τις ψυχικές και πνευματικές δυνάμεις των ελληνοπαίδων, να στρέψουν την προσοχή και την αγάπη τους προς τον “αγαπημένο πατερούλη”, μ’ ένα λόγο να διαστρεβλώσουν την αλήθεια και να αλλοτριώνουν τις εύπλαστες παιδικές ψυχές.

Έτσι λοιπόν, σε προμετωπίδα αναγνωστικού αναγράφεται:

"LAVDI P.P. SH=ΔΟΞΑ ΤΩ ΚΟΜΜΑ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΑΛΒΑΝΙΑΣ"¹¹.

Σε γραμματική της ελληνικής γλώσσας: "Και στ' άλλα χωριά ήρθαν οικογένειες από τις πόλεις. Στη Δούβιανη, στη Γορατζή και στη Δερβιτσάνη ήρθαν από το Δέλβινο, από το Πρεμέτι και την Αυλώνα. Πόσο ευτυχισμένοι είναι τώρα, πουζουν και δουλεύουν στα όμορφα χωριά τους!"¹²

"Στις 7 Μάρτη του 1887, στην περίοδο της τουρκικής σκλαβιάς, άνοιξε στην Κορυτοά το πρώτο αλβανικό σχολείο. Η 7 Μάρτη γιορτάζεται σήμερα σαν "Μέρα του Δασκάλου".

"Το Αργυροκάστρο είναι πόλη-Μουσείο... Στο Αργυροκάστρο γεννήθηκε και μεγάλωσε ο αγαπημένος μας καθοδηγητής σύντροφος Ενβέρ Χότζα"¹³.

Στα λογοτεχνικά Αναγνώσματα και τη γραμματική της Πέμπτης τάξης διαβάζουμε:

α) Διήγημα του Σπύρου Τζια με τίτλο: "Πολεμώντας για το λαό".

β) Διήγημα του Πάνου Τσούκα: "Ο τελευταίος Αγάς νικήθηκε"¹⁴.

γ) "Στις πόλεις, στα χωριά μας, τραγουδία αντηχούν".

δ) "Στη Δρόπολη ήρθε η μέρα της λευτεριάς. Ήρθε κι έγιναν πολλά έργα. Όπως σ' όλη την Αλβανία έτσι και στη Δρόπολη η ζωή γίνεται ολοένα και πιο χαρούμενη με καθοδηγητή το ηρωικό μας κόμμα"¹⁵.

ε) "Απ' τις 8 Νοέμβρη 1941 στη ζωή μας άρχισε τη δράση της μια νέα γενιά ανθρώπων, η γενιά του κομμουνιστή ανθρώπου. Αυτή είναι η γενιά που τη δημιούργησε, τη μεγάλωσε, τη δυνάμωσε το κομμουνιστικό κόμμα της Αλβανίας (Σήμερα κόμμα Εργασίας)."¹⁶

Στα λογοτεχνικά Αναγνώσματα της Έβδομης τάξης διαβάζουμε:

α) Δροπολίτικο τραγούδι με τίτλο: "Ομορφαίνει τούτη τη χώρα":

"Σε τούτη χώρα τη μικρή, με οδηγητή το Κόμμα,
χτίζουμε μια όμορφη ζωή, έργα μεγάλα, αιώνια,...

"Όλο κρατούμε και κασμά, για τη γλυκειά Πατρίδα,
κι έχουμε μεις το Μαρξισμό, αλάθεφτη πυξίδα".

11. Αναγνωστικό για την πρώτη τάξη των Σ. Οσμάνι, Κ. Γιοργεόνι και Σ. Βεγκάνι - Λ. Χαρίτο. Μετάφραση από τα αλβανικά, Αργυροκάστρο, τυπογραφείο "ΦΙΛΙΑ", 1971.

12. Γραμματική της Ελληνικής Γλώσσας, Τίρανα 1970. Ανατύπωση 1970, στο τυπογραφείο "ΦΙΛΙΑ" Αργυροκάστρου.

13. Φυσιογνωσία, των Ε. Τοϊόμο - Γκ. Σάντο, μετάφραση από τα αλβανικά, ανατύπωση 1971, τυπογραφείο "ΦΙΛΙΑ" Αργυροκάστρου.

14. Λογοτεχνικά Αναγνώσματα για την Πέμπτη τάξη των Οχτάχρονων Σχολείων, Τίρανα 1970, Ανατύπωση 1970, τυπογραφείο "ΦΙΛΙΑ" Αργυροκάστρου.

15. Γραμματική της Ελληνικής Γλώσσας για την Πέμπτη τάξη, των Δ. Παππά, Γ. Λίτσα, Φ. Τοϊόκλα, 1971, τυπογραφείο "ΦΙΛΙΑ" Αργυροκάστρου.

16. Επανάληψη από την ύλη της Πέμπτης τάξης της Ελληνικής Γλώσσας".

β) Τραγούδι δροπολίτικο με τίτλο: “Χτίζουμε τη νέα ζωή μας”:

*“Επέρασαν τόσα χρόνια με οδηγητή το Κόμμα,
που στη χώρα μας ετούτη έφερε χαρά και πλούτη,
αν κανείς θα μας αγγίξει, τη ζωή του εδώ θ’ αφήσει.
Σίδερο είναι τα κορμιά μας και ατσάλι είν’ η καρδιά μας.
Χτίζουμε τη νέα ζωή μας στη χώρα την ακριβή μας,
γιατί έχουμε άξιο τιμονιέρη το Κόμμα μας και τον Ενβέρη”.*

γ) “Γράμμα του σύντροφου Εμβέρ Χότζια προς τους νέους και νέες του Βουλιαρατιού”¹⁷.

*“... Εσείς είστε τα κορίτσια και τα αγόρια αυτού του ηρωικού, απλού και φιλόπονου λαού της Δρόπολης, που υπέφερε πολύ στο παρελθόν όπως όλος ο αλβανικός λαός, μα που σήμερα ζει ελεύθερος, ευτυχισμένος, σε ατσάλινη ενότητα με ολό τον αλβανικό λαό. Η Δρόπολη τώρα ανθίζει και κάθε χρόνο θα ανθίζει ακόμη περισσότερο... Παντού έχετε σχολεία στη μητρική γλώσσα και στην αλβανική γλώσσα. Πόσο χαίρεται το κόμμα και ο αλβανικός λαός που η δροπολίτικη νεολαία ρίχτηκε..., στην ενίσχυση της άμυνας της Πατρίδας που τη ζηλεύουν οι εχθροί. Μα οι εχθροί ασ ουρλιάζουν, ένας λαός όπως ο δικός μας, ένα Κόμμα όπως το δικό μας δε μπορεί να καταβληθούν ποτέ.. Εναγκαλιζομαι εσάς, τους γονείς, τις αδερφές και τους αδερφούς σας όλης της Δρόπολης και σας εύχομαι να περάσετε χαρούμενα τις γιορτές της 28ης και 29ης Νοέμβρη”*¹⁸.

Τίρανα, 22 Νοέμβρη 1967

Δικός σας
Εμβέρ Χότζια”

δ) Διήγημα του Πάνου Τσούκα με τίτλο: “Δροπολίτικο Πανόραμα”.

“... Η νύχτα δεν θα πλησιάζει ποτέ πια στα Δροπολίτικα σπίτια, όπως δε θα πλησιάζει σ’ όλα τα σπίτια της χώρας μας. Όμως οι Δροπολίτες δεν ξεχνούν πως πέρα απ’ τα σύνορά μας, απλώνεται μια βαθιά νύχτα. Κι εκείνη η νύχτα μισάει το φως, τη ζωή, τη Δρόπολη, την Αλβανία μας. Στα σκοτάδια της μερικοί ανθρωπόμορφοι λύκοι, γιατί εκείνη η νύχτα δεν είναι στείρα, γεννά πάντα ανθρωπόμορφους λύκους- ουρλιάζουν λυσσασμένοι, γιατί οι λύκοι τρέμουν το φως και σκαρώνουν σχέδια να το σβήσουν. Μα του κάκου! Το φως δεν φοβάται τους λύκους. Τους τυφλώνει. Τους καίει. Η Αλβανία μας κρατεί τροχισμένο το σπαθί να κόψει το κε-

17. Βουλιαράτες (Μπουλιαράτες), ελληνικό χωριό στη Δερόπολη, απέναντι από την Κακαβιά.

18. Γεωργίου Χαρ. Παπαδοπούλου, όπως σελ. 212 και Λογοτεχνικά Αναγνώσματα για την έβδομη τάξη των οχτάχρονων Σχολείων, Τίρανα 1971.

φάλι κάθε λύκου, αν αποσκοπήσει να πλησιάσει τα δόντια. Με τροχισμένη, ξεφηκαρωμένη σπάθα στέκεται κι η Δρόπολη στο χαράκωμά της για να χύνονται ολωζωής στην Αλβανία, μακριά, πλατειά, μαλαματένια ποτάμια φωτός”.¹⁹

Στα “λογοτεχνικά Αναγνώσματα για την όγδοη τάξη των οχτάχρονων Σχολείων”, σύνταξη: Πάνου Τσούκα, Τίρανα 1971, δίνονται ασκήσεις για τους μαθητές διαβάζουμε:

“Καθήκον: 1. Γράψε μια έκθεση με τίτλο “ο λαϊκός δάσκαλος-κομισάριος του Φωτός”.

Ερωτήσεις και καθήκοντα: 2. Πώς παλεύετε σεις ενάντια στις πισωδρομικές συνήθειες και τις θρησκευτικές προλήψεις;

Έχει αναλάβει το σχολείο σας καμιά συγκεκριμένη επιχείρηση και πώς την εκτελεί;

“Αναπτύξατε σύντομα το θέμα: “Οι θρησκευτικές προλήψεις είναι φραγμός για την πρόοδο και πρέπει να καταπολεμηθούν”.

Στο κεφάλαιο Η ΕΛΛΑΣ του βιβλίου της Οικονομικής Γεωγραφίας των Κρατών, για τους μαθητές της μέσης εκπαίδευσης, δεν υπάρχει ούτε ένας καλός λόγος, για την Ελλάδα.

Εύκολα διαπιστώνει ο αναγνώστης τους βραχυπρόθεσμους και μακροπρόθεσμους στόχους του καθεστώτος. Η Ελλάδα είναι περίπτωση, καθυστερημένη, εξαρτημένη από ξένα συμφέροντα... Οι Έλληνες αναλφάβητοι, απολίτιστοι και εξαρτημένοι από ξένα κέντρα, χωρίς μελλοντική προοπτική οικονομικής ανάκαμψης και πολιτιστικής ανάπτυξης.

Παραθέτουμε μερικά χαρακτηριστικά κομμάτια:

α) Για τον πληθυσμό: “...Η μέση πυκνότητα του ελληνικού πληθυσμού είναι 65 κατ. γστ. κάθε τ.χ.μ... Το επίπεδο της διαβίωσης των εργαζομένων μαζών στην Ελλάδα, είναι από το πιο χαμηλό στην Ευρώπη. Το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού ζει με το μεροκάματο. Ο αριθμός των ανέργων είναι πολύ μεγάλος. Οι συνθήκες της κατοικίας είναι πολύ κακές. Ένα μέρος του πληθυσμού διαμένει σε παράγκες. Υπάρχει έλλειψη νοσοκομείων και σχολείων. Παραπάνω από το 1/5 του πληθυσμού της Ελλάδας είναι αναλφάβητοι...”.

β) Για τα γενικά χαρακτηριστικά της Οικονομίας:

“Η Ελλάδα είναι μια χώρα με καθυστερημένη οικονομία... οι αιτίες της καθυστέρησης πρέπει να αναζητηθούν στα έντονα φεουδαρχικά υπολείμματα και προ-

19. Πάνος Τσούκας: Από τη Σωπική του Αλβανοκρατούμενου Πάνω Πωγωνίου. Απορούμε πως ο πολυγραφότατος Πάνος Τσούκας, σπουδαγμένος στο Γυμνάσιο Πωγωνιανής, που είχε γράψει τόσες ωραίες περιγραφές για τον τόπο της καταγωγής του και νόστιμες βαρελάδικες ιστορίες, έγινε θερμός θιασώτης του καθεστώτος.

παντός στην εισχώρηση του ξένου κεφαλαίου στους κυριότερους κλάδους της οικονομίας.

Η κατάσταση αυτή έχει συντελέσει ώστε και η πολιτική της να υπαγορεύεται από τις ιμπεριαλιστικές δυνάμεις και κατά πρώτο λόγο από τις ΗΠΑ. Η ελληνική κυβέρνηση το μεγαλύτερο μέρος του προϋπολογισμού το διαθέτει για εξοπλισμούς και για την ίδρυση στρατιωτικών βάσεων...”²⁰.

γ) Για την αγροτική οικονομία: “Οι φυσικές συνθήκες είναι ευνοϊκές για την ανάπτυξη της αγροτικής οικονομίας. Μ’ όλα ταύτα, εκείνη είναι καθυστερημένη. Αυτό οφείλεται στη φτώχεια των αγροτών, στην έλλειψη γεωργικών εργαλείων και ζώων εις το Ιφ περίπου της ελληνικής οικονομίας. Οι παραγωγές των γεωργικών προϊόντων είναι χαμηλές γιατί και τα λιπάσματα χρησιμοποιούνται πολύ λίγο και στο σύστημα της άδρευσης είναι πολύ φτωχή και διότι η γεωργική μηχανική είναι αρκετά περιορισμένη...”.

Οι αιχμές, αλλά και οι ευθείες βολές κατά της Ελλάδας δεν διδάσκονται μόνο στην εκπαίδευση. Δίνεται μεγάλη έκταση δια του τύπου των κρατικών ραδιοτηλεοπτικών μέσων και των μαζικών οργανώσεως. Οι “προδρομικές αυνήθειες” και οι “μοναρχοφασίστες Έλληνες” δέχονται καθημερινά φραστικά σφυροκοπήματα από τους “κομματικούς καθοδηγητές” στους Γεωργικούς Συναιτερισμούς, στις Κολλεκτίβες, στις τοπικές οργανώσεις, στους πιονέρους, στις ειδικές κομματικές οργανώσεις, ακόμη και στις εορταστικές ή άλλες φολκλορικές εκδηλώσεις, που πραγματοποιούνται για προπαγανδιστικούς λόγους σε πόλεις και χωριά.

Η Ελλάδα ήταν “το κόκκινο πανί” και οι Έλληνες “τα μαύρα πρόβατα” που ξεστράτισαν και τους εκμεταλλεύονται οι καπιταλιστές και ρεβιονιστές.

Μόνο το “κόμμα Εργασίας” είναι ο φρουρός για τον αλβανικό λαό και για τη μειονότητα, ο Σωτήρας, ο φωτεινός καθοδηγητής, η πηγή της χαρούμενης και ανθισμένης σοσιαλιστικής ζωής.

“Στις 7 και 8 τ’ Απρίλη
 άκου, μάνα μου καλή
 φτιάξαμε κοπερατίβα
 μια χαρούμενη ζωή”.

Τα σεμινάρια που γίνονται για τους δασκάλους έχουν καθαρά προπαγανδιστικό χαρακτήρα και αποσκοπούν στην ευρύτερη ιδεολογική κατεύθυνση των δασκάλων, με ειδικούς προσανατολισμούς και αναφορές στον Στάλιν και το Χότζα.

20. Οικονομική Γεωγραφία των κρατών, για τα Σχολεία της Μέσης Εκπαίδευσης των Αστρίτ Μπόζγο - Βασίλ. Νάτσιο, εκδοτικός οίκος σχολικών βιβλίων, Τίρανα 1972. Το μάθημα αυτό διδασκόταν στους σπουδαστές του κλάδου Ελληνικών της Μέσης Παιδαγωγικής Σχολής Αργυροκάστρου, που προοριζόταν για δασκάλους των ελληνόγλωσσων Σχολείων της Μεινότητας (Βλ. και Γ.Χ. Παπαδόπουλου, όπ. π. σελ. 223).

Ένα “Σταλινικό καθεστώς” με προγραμματισμένους κατευθυνόμενους στόχους τον αποπροσανατολισμό των λαϊκών μαζών από τα καυτά κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα, είναι αναγκαίο να διαβρώσει τους δασκάλους, οι οποίοι με τη σειρά τους θα μεταδώσουν τα “επαναστατικά μηνύματα” στους μαθητές τους.

Γράφει, για παράδειγμα, ο Δημ. Παππάς για ένα σεμινάριο που πραγματοποιήθηκε για τους δασκάλους της περιοχής των Αγίων Σαράντα:²¹

“Τις τελευταίες μέρες το τμήμα Παιδείας και το Παιδαγωγικό εργαστήριο της επαρχίας Σαραντιού οργάνωσαν τριήμερο σεμινάριο με τους δασκάλους της ελληνικής γλώσσας για ν’ ανεβεί σε υψηλότερο βαθμό η διδαχτική -διαπαιδαγωγική δουλιά τους. Στο σεμινάριο αναλύθηκαν θέματα με ιδεολογικό, παιδαγωγικό και μεθοδικό επιστημονικό χαρακτήρα, όπως: “Ο Στάλιν και τα προβλήματα της γλωσσολογίας”, “Ο σ. Εμβέρ σχετικά με τα προβλήματα της εκμάθησης της γλώσσας και τα εθνικά ζητήματα”.

“Η τελειοποίηση της διαπαιδαγωγικής δουλιάς του επιμελητή δασκάλου”, “Η δουλιά για τη διαπαιδαγώγηση με τις παραδόσεις σοσιαλιστικό μέρος της πατριωτικής και επαναστατικής διαπαιδαγώγησης των μαζών” κ.λπ...”.

Δηλαδή το τριήμερο “παιδαγωγικό σεμινάριο” εξήντησε τον χρόνο μιλώντας για τον Στάλιν και το σύντροφο Χότζα και “για την πατριωτική και επαναστατική διαπαιδαγώγηση των μαζών”. Τώρα κατά πόσον ο Στάλιν και ο Χότζα γνώριζαν τα γλωσσικά προβλήματα και μάλιστα προβλήματα που είχαν σχέση με την ελληνική γλώσσα, αυτό μόνο οι διοργανωτές του σεμιναρίου το γνώριζαν.

Τα μαζικά μέσα ενημέρωσης σε καθημερινή βάση -το ίδιο γινόταν και στα σχολεία- μετέδιδαν στους ελληνικούς πληθυσμούς αντιθρησκευτικά μηνύματα, τη σφυρηλάτηση αλβανικής εθνικής συνείδησης και την καλλιέργεια μίσους κατά της Ελλάδας. Σκοπός, όπως κατεπανάληψη τονίσαμε, ο εξαλβανισμός του ελληνικού στοιχείου με την καλλιέργεια και προβολή στοιχείων ενότητας και ταύτισης του με τους Αλβανούς.

Χαρακτηριστική είναι η επιστολή που έστειλαν στον Ενβέρ Χότζα 50 ηλικιωμένες γυναίκες από το Χλωμό Πωγωνίου²².

“Αγαπημένε σύντροφε Εμβέρ,

....Που νάβρισκες γιατρό στο παρελθόν; Έπρεπε νάχεις τρία χρυσά ναπολεόνια για να τον φέρεις καβάλλα από το κέντρο της περιοχής. Ναι, αλλά χρυσά είχαν οι πλούσιοι, ενώ ο χάρος είχε κλείσει συμβόλαιο με μας τους φτωχούς... Όλα αυτά και πολλά άλλα, που δεν απαριθμούνται, τα εξιστορούμε στα παιδιά μας και γεμί-

21. “Λαϊκό Βήμα” Αργυροκάστρου, αριθ. φύλλου 68 (3343), Κυριακή 26 Αυγούστου 1979.

22. “Λαϊκό Βήμα”, Αργυροκάστρου, αρ. φύλλου 20 (2981), 7-3-1976 και Γ.Χ. Παπαδόπουλου, όπ. π. σελ. 239.

ζουν μίσος για τους καταπιεστές, για τους κακόψυχους καπιταλιστές. Μάταια φλυαρούν οι εχθροί μας στη Βουλή της Αθήνας. Τάχα μας “κλαίνε το χάλι”, ενώ τα βάσανα του ελληνικού λαού κάνουν πως δεν τα βλέπουν. Η κακοπάθεια, η αμάθεια και η μαζική μετανάστευση έγιναν επιδημία και αγιάτρευτη πληγή στην Ελλάδα....

Σας εναγκαλιζόμαστε θερμά σαν αδερφό και γιο μας”.

Με όσα πιο πάνω εκθέσαμε γίνεται φανερή η προσπάθεια του καθεστώτος να εξαλβανίσει τους Έλληνες. Με κάθε θεμιτό και αθέμιτο μέσο για τέσσερις και πλέον τετραετίες καταβλήθηκαν σύντονες και συστηματικές προσπάθειες να μεταβάλουν την ψυχή και τον χαρακτήρα των Ελλήνων βαφτίζοντάς τους Αλβανούς.

Η εκστρατεία αλλοίωσης των συνειδήσεων αρχίζει από τα οκτάχρονα σχολεία που λειτουργούν στις ελληνόφωνες περιοχές. Η ύλη όλων των σχολικών βιβλίων - όπως καταφαίνεται και από όσα πιο πάνω σταχυολογήσαμε - είναι γεμάτη από ιστορήματα, χρονογραφήματα, ποιήματα και άλλα δημοσιεύματα, τα οποία από το ένα μέρος εξαίρουν τους Αλβανικούς απελευθερωτικούς αγώνες και την οικοδόμηση του σοσιαλισμού στη χώρα και από το άλλο καταφέρονται με σφοδρότητα κατά παντός του ελληνικού.

Σιγά σιγά ενσταλάζουν στις ψυχές των μικρών παιδιών το μίσος κατά της Ελλάδος, θέτοντας παράλληλα τις προϋποθέσεις φυλετικού και εθνικού αποχρωματισμού και τη δημιουργία ενός σύγχρονου μειονοτικού αλβανού πολίτη.

Η ιστορία του “νέου Αλβανού πολίτη” αρχίζει από το έτος 1944. Όλα τα προηγούμενα ιστορικά δεδομένα εξαφανίζονται, γεγονός που οδηγεί στην εκρίζωση και τη ληθη όσων σχετίζονται με την Ελλάδα.

Και για τον Έλληνα μειονοτικό η Αλβανία είναι η τροφός και η “Μάνα” και προς αυτήν πρέπει να έχουν στραμμένα τα μάτια τους και τα ενδιαφέροντά τους και γι’ αυτό να αγωνίζονται και να πεθαίνουν.

6. Εκπαιδευτική πολιτική της Σοσιαλιστικής Αλβανίας

Τα σχολεία όλων των βαθμίδων στην Αλβανία και τα ελληνικά, κατά την περίοδο της Κομμουνιστικής διακυβέρνησης της χώρας, εξυπηρετούσαν τους σκοπούς του Μαρξισμού-Λενινισμού.

Η ελληνική γλώσσα στα 8/χρονα σχολεία διδασκόταν μόνο στις τέσσερις τάξεις του Δημοτικού. Από την πρώτη μέχρι και την ογδόη διδασκόταν η αλβανική γλώσσα, ενώ η ελληνική διδασκόταν ως ξένη γλώσσα και μόνο για 4 ώρες την εβδομάδα.

Στα Λύκεια και τα Πανεπιστήμια μόνο η αλβανική.

Μόρφωση που απέβλεπε στη “σοσιαλιστική οικοδόμηση” και στην ανάπτυξη “εθνικιστικής αλβανικής συνείδησης” με πλήθος ανθελληνικών κειμένων και προσπάθεια αποσύνδεσης του ελληνικού στοιχείου με ό,τι είχε σχέση με την Ελλάδα και την Ορθόδοξη θρησκεία.

Η ελληνική γλώσσα περιορίστηκε στα 99 χωριά της περιοχής Αργυροκάστρου και Αγίων Σαράντα. Εξαιρέθηκαν τα αστικά κέντρα (Αργυρόκαστρο, Άγιοι Σαράντα, Δέλβινο, Κορυτσά, Χειμάρα) με το αιτιολογικό ότι ο ελληνικός πληθυσμός αποτελεί μειοψηφία σε σχέση με τον αλβανικό, με αποτέλεσμα οι ελληνικοί πληθυσμοί να αποκοπούν γλωσσικά από τον ελληνικό πολιτισμό και να αλλοιωθεί η ελληνική τους φυσιογνωμία.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Κεφάλαιο Πέμπτο

Η Κατάρρευση του Καθεστώτος - Λειτουργία Σχολείων

- Η Μεγάλη Έξοδος
- Ελπίδες και διαψεύσεις
- Η υπ' αριθ. 396/28-9-1994 απόφαση υπουργείου Παιδείας
- Άρνηση Αλβανών να ανοίξουν ελληνόγλωσσο σχολείο στη Χειμάρα
- Παρελκυστική πολιτική
- Πίνακας (Κοινοτήτων, σχολείων, μαθητών, δασκάλων)
- Σημερινή κατάσταση

1. Η Μεγάλη Έξοδος

Και ήρθε αναπότρεπτα η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, την οποία ακολούθησαν όλα τα κομμουνιστικά καθεστώτα της Κεντρικής και Νοτιοανατολικής Ευρώπης. Η διάλυσή τους απεκάλυψε τη γήινη τους και δημιούργησε δυσεπίλεπτα προβλήματα σε εκατομμύρια ανθρώπους. Ορδές πεινασμένων πλημμύρισαν τις γειτονικές χώρες προς αναζήτηση εργασίας και βελτίωση των συνθηκών της ζωής τους.

Η κατάρρευση και του "χολερικού" καθεστώτος της Αλβανίας δεν άργησε να έρθει. Ο Ραμίζ Αλία, διάδοχος του Χότζα, πάσχιζε με απάνθρωπες μεθοδεύσεις να συγκρατήσει τους εξαθλιωμένους πληθυσμούς της Αλβανίας, παρότι τα αλληπάλληλα κύματα των εξαγριωμένων Αλβανών φανέρωναν ότι το σαθρό οικοδόμημα θα κατέρρεε κάτω από το βάρος των στυγερών εγκλημάτων του.

Το 1990 ο συννεφιασμένος ουρανός της Αλβανίας ξαστέρωσε. Η "Σοσιαλιστική Οικοδόμηση" που όλο ερχόταν και πουθενά δεν φαινόταν, υποχώρησε και διαλύθηκε. Το σύστημα κατέπεσε σε ερείπια και οι κάτοικοι Αλβανοί και Έλληνες, τυφλωμένοι από το ξαφνικό φως, εγκαταλείπουν ομαδικά τη χώρα καταστρέφοντας ό,τι τους θύμιζε το μισιτό παρελθόν¹.

Τέλος του '90 και αρχές του '91 χιλιάδες Αλβανοί δρασκελίζουν τα σύνορα και τρέπονται σε φυγή. Τα ηλεκτροφόρα συρματοπλέγματα, που για μισόν αιώνα τους κρατούσαν φυλακισμένους, γκρεμίστηκαν.

1. Νίκου Θ. Υφαντή, Συμβολή στον Αυτονομιακό Αγώνα της Βορείου Ηπείρου - Δεσμεύσεις και προοπτικές, ΙΒΕ, Ιωάννινα 1994, σ. 10, 107.

Ακολούθησε η Μεγάλη Φυγή - η Μεγάλη Έξοδος των Βορειοηπειρωτών προς τη μητέρα Πατρίδα και το "άδειασμα" των ελληνικών περιοχών από τη ζωντανή παρουσία νέων ανθρώπων.

Χιλιάδες άνθρωποι, κάτω από τις πιο αντίξοες καιρικές συνθήκες, οδηγημένοι από κάποια ενστικτώδη εσωτερική ανάγκη, παλεύουν με τα μονιασμένα κύματα ή περνούν χιονισμένες βουνοκορφές, επικίνδυνα φαράγγια και χαράδρες γεμάτες παγίδες.

Πολλοί τσακίζονται στις κακοτράχηλες διαβάσεις της Μουργκάνας και αρκετοί καταλήγουν ανάπηροι, ώσπου να περάσουν τα σύνορα.

Είναι οι νεομάρτυρες της σύγχρονης βορειοηπειρωτικής ιστορίας. Σε μια νύχτα, την Πρωτοχρονιά του '91, πάνω από έξι χιλιάδες πέρασαν τα σύνορα.

Μάταια η μαυρομαντηλούσα μάνα και οι γεροπαππούδες, και τότε και σήμερα, έκλιπαρούν τα παιδιά τους να μην τους εγκαταλείψουν.

Κούφια τα λόγια του Βορειοηπειρώτη ποιητή:

"Που πας, πού πας, λεβέντη μου, στη νύχτα του χειμώνα,

Πάνω 'ναι μαύρος ουρανός και κάτω είν' άσπρα χιόνια,

βογγάει ο τόπος μας βαθιά και λέει: "Γιέ μου, φύγα".

Και η μαυρομαντηλούσα εγώ σε καρτερώ στο σύρα.

Φυσάει. Και το τσεμπέρι μου, μαύση και πιέρα κάνει,

μέσα στους ανεμοδαρμούς, σαν βράκα στο λιμάνι...

Το δάκρυ μου 'γινε φωτιά κι όλα τα χιόνια λιώνει,

τι κρίμα, τέτοια λεβεντιά και χάνεται στο χιόνι".

Ούτε οι επικλήσεις των προγόνων από τους τάφους αναχαιτίζουν τους φυγάδες:

"Το δάκρυ έδρασε στη γη κι οι προσπαππούδες όλοι

Πετιούντα τα μεσάνυχτα της γης τ' αραξοβόλι.

Αιολήσανε τους τάφους τους και μπομπουνούν:

"Μη φεύγεις απ' τον τόπο σας κι αδειάζουν τα κουμπούρια,

κι κάνουν τις ταφόπετρες άτια, φοράδες, σέλες

κι άνεμος, να γυρίσουν πίσω, παιδιά, κοπέλες.

Και ξαπλωμένοι εμείς βαθιά, φαρδιά-πλατιά στη γη μας,

δεν κουνηθήκαμ' από 'δω, ευλογημένοι γιοί μας.

Παιδιά, μη μας αφήνετε στη μοναξιά, στα πλάγια,

να γίνουμε βρυκόλακες, να βγαίνουμε τα βράδια.

Η μάντρα κοιμητήριο κι η ρούγα ερημωμένη,

Κάτω απ' το γέρικο φτελιά, βογκούν κι οι πεθαμένοι"².

Η αφήγηση ενός φυγάδα συγκλονιστική στην απλοϊκότητά της, μας μεταδίδει όλη την τραγικότητα των στιγμών:

"... Ξεκίνησα ένα παγωμένο βράδυ 31 Δεκεμβρίου 1990- αφηγείται ο φυγάς-

2. Νίκου Κατσαλίδα, Το μοιρολόι του βουρκαωμένου βουνού, Αθήνα 1994, σ. 23.

και ενώ οι περισσότερες οικογένειες σε όλο τον κόσμο γιόρταζαν τον ερχομό του νέου χρόνου, πολλές οικογένειες στη Βόρειο Ήπειρο έκλαιγαν, όπως και οι δικοί μου, σταυροκοπιόντουσαν και παρακαλούσαν το θεό να μας δώσει δύναμη και κουράγιο να περάσουμε τα κάτασπρα και παγωμένα βουνά της Στουγάρας, να μη μας πέσει καμιά περίπολος...

Ήταν περίπου 11.30 π.μ. Καθίσαμε πάλι να ξεκουραστούμε και τότε είδαμε κάτι το ανατριχιαστικό. Πέντε έξι κοράκια έφεραν γύρους στην απέναντι πλαγιά και γουργιάζοντας άρχισαν να βουτούν πάνω στα χιόνια και κάθε λίγο σηκώνονταν ένα-δυο μέτρα και ξανακαθόντουσαν σε κάτι μαυρίλες που φαινόταν πάνω στα χιόνια.

Είχαμε παγώσει όλοι και κάναμε τη σκέψη ότι θα πρέπει να ήταν και αυτοί φουγάδες που τους είχαν σκοτώσει οι περίπολοι.

Φύγαμε για να βοηθήσουμε τη μάνα μας η οποία έχει τυραγνιστεί όλη της τη ζωή να μας μεγαλώσει και τώρα που εμείς μεγαλώσαμε της φύγαμε από τα χέρια της, της πληγώσαμε τη ψυχή και θέλουμε να της πούμε ότι δεν είμαστε στην ξενιτιά, είμαστε στην Πατρίδα μας και πάλι θα γυρίσουμε στα σπίτια μας για να την κάνουμε ευτυχισμένη...».

Όταν πατέρας και κόρη πέρασαν τα σύνορα, περηχάρης ο πατέρας βεβαιώνει την κόρη ότι βρίσκονται στο "ελληνικό".

"- Πιστεύω, κορίτσι μου, ότι ήρθαμε στην Ελλάδα, της λέει. Η κόρη βουρκώνει. Ο πατέρας παίρνει μια χούφτα χώμα, το μυρίζει και το αφήνει να κυλήσει αργά - αργά μέσα από τα δάχτυλά του.

- Σαράντα οχτώ χρόνια έχω να μυρίσω τούτη τη γη, είπε.

Σαράντα οχτώ χρόνια σκλαβιάς και πνευματικής ένδειας"³.

Προσφυγιά στις μέρες μας, προσφυγιά πριν από την εγκαθίδρυση του Χοτζικού Καθεστώτος, προσφυγιά από το '14 μέχρι και το '17, εξαιτίας των πολεμικών γεγονότων και της Ιταλικής Κατοχής.

Οι κάτοικοι των περιοχών που λάβαιναν χώρα σε πολεμικές επιχειρήσεις, κυρίως τα γυναικόπαιδα, υποχρεώνονταν και τότε να τις εγκαταλείψουν. Μια θλιβερή γραμμή-πομπή ξεκινούσε από τους Γεωργουτσάτες κι έφτανε ως το Δελβινάκι και πιο κάτω.

Ο Γιάννης Νικολαΐδης στο βιβλίο του τα "Γιάννινα του Μεσοπολέμου", στον Α' τόμο, μας δίνει με πειστικότητα τις τραγικές στιγμές, που περνούσαν οι πρόσφυγες, στιγμές που θυμίζουν σύγχρονα γεγονότα:

«Αυτοί οι πρόσφυγες! Δυστυχισμένες υπάρξεις - γράφει - παιδιά, γυναίκες, γέροντες, ξαρριζωμένοι από τις πατρογονικές εστίες, έχοντας δει τα σπίτια τους να γίνονται στάχτη, το βίος τους ν' αρπάζεται και το μαχαίρι του Αλβανού να ξαπλώνει κάτω ανθρώπινα κορμιά.

3. Από αφήγηση πρόσφυγα.

Αυτούς είχαν ορίσει οι Μεγάλοι της Ευρώπης, διαφεντευτές της τύχης εκατοντάδων χιλιάδων Ελλήνων. Κι όταν το κοπάδι των προσφύγων κατέβαινε προς την ελεύθερη Ήπειρο να βρει σωτηρία, με τα μάτια πελώρια ανοιγμένα από τον φόβο, τους ήταν αδύνατο να χωρέσουν την τραγωδία που πέρασαν, έβγαιναν οι ύαινες στα κρυφά να σκυλεύσουν τους ζωντανούς νεκρούς, να τους αρπάζουν ό,τι τους απόμεινε.

Κάποιοι άθλιοι καραγωγείς αμαξηλάται ζητούσαν για να μεταφέρουν τους πρόσφυγες από τους Γεωργουτσάτες και την Κακαβιά ως τα Γιάννινα ολόκληρη περιουσία, 10-12 χρυσά ναπολεόνια, που να τα βρουν οι δυστυχισμένοι, οι περισσότεροι απ' αυτούς, πέρα από τα μάτια τους, δεν είχαν τίποτε άλλο περισσώσει...».

Σήμερα βέβαια η στυγνή εκμετάλλευση γίνεται με μηχανοκίνητα μέσα και με άλλους πιο σύγχρονους και αποδοτικούς τρόπους.

Δυστυχώς, οι χαμένοι παράδεισοι δεν σαλπίζουν πάντα μια επιστροφή.

Είναι δύσκολο πολύ με την νοσταλγία της επιστροφής να χτίσεις έναν παράδεισο και να αναστήσεις νεκρές πολιτείες. Είτε το θέλουμε είτε όχι οι πολιτισμοί που χάνονται γίνονται ιστορία, γνώση, αφορμή για μελέτη και έρευνα, αλλά χάνονται, δεν είναι πια ζωή!

«Τα αλλεπάλληλα κύματα των φυγάδων -χοάφαμε τότε- βρήκαν την Ήπειρο στο πόδι και η συνδρομή του Ηπειρωτικού κόσμου υπήρξε αξιοθαύμαστη. Πόσοι επώνυμοι και ανώνυμοι, μέσα στον άγριο χειμώνα, δεν φιλοξένησαν πρόσφυγες, φανερώνοντας την ομορφιά της ψυχής τους!

Δυστυχώς υπήρξαν και οι μικρόψυχοι που παρακινούσαν τους υπεύθυνους "να μαζέψουν αυτά τα δαιμόνια από τα κεφάλια μας"»⁴.

Στην Αλβανία αποκαλούνται ταπεινωτικά και περιφρονητικά "γκρεκ" εδώ "Αλβανοί" και οι άμοιροι ψάχνουν να βρουν την ταυτότητά τους.

Εκεί πλήρωσαν ακριβά την ελληνική τους καταγωγή και την προσήλωσή τους στην Ελλάδα, εδώ αντιμετωπίζονται σαν "ξένο σώμα".

Η ελληνική τους ψυχή επαναστατεί, πονάει, ματώνει και αγωνίζεται να βρει στηριγμα να κρατηθεί στη ζωή και ελπίδα να πιαστεί για να μην καταρρεύσουν τα "χαμένα όνειρα".

Από τη μαζική είσοδο των Βορειοηπειρωτών, την παραμονή τους σε πρόχειρους καταυλισμούς, εύκολα διαπίστωνε κάποιος ότι οι άνθρωποί μας έχουν σβήσει εσωτερικά, έχουν χάσει τη δημιουργική τους φλόγα και από την αδιάκοπη "πλύση εγκεφάλου" κατάντησαν άτομα με μειωμένη πνευματική και κοινωνική προσωπικότητα. Πληθυσμοί περήφανοι, ακμαίοι με υγιές φρόνημα και βαθιές εθνικές ρίζες διεφθάρησαν και έχασαν εκείνη την ιδιαίτερη ποιοτική "φινέτσα" που ήταν το κύριο χαρακτηριστικό τους.

4. Νίκου Θ. Υφαντή, Η Βόρειος Ήπειρος χθες και σήμερα, ΙΒΕ, Ιωάννινα 1993, σ. 96.

"Και εμείς τους λιθοβολούμε... Στη δυστυχία τους μένουμε αμέτοχοι και αντί να απαλύνουμε τον πόνο τους και να βρούμε τρόπους να εξισορροπήσουμε τον εσωτερικό τους κόσμο, προσθέτουμε και άλλες δυσκολίες και "δημαγωγούμε" στις ανοιχτές πληγές "ζωντανών νεκρών..."⁵.

Η ομαδική αυτή φυγή είχε επιπτώσεις και στη λειτουργία των σχολείων, όσων και όπως λειτουργούσαν στον Βορειοηπειρωτικό χώρο. Τα σχολεία εγκαταλείφθηκαν, τα κτίρια καταστράφηκαν και ήταν αδύνατη η λειτουργία τους.

Αίθουσες γυμνές, χωρίς θρανία, τουαλέτες ανύπαρκτες. Δε γίνεται λόγος για βιβλία και γραφική ύλη. Υπήρξε μια περίοδος αναστάτωσης και ανωμαλίας. Τα παιδιά ακολούθησαν τους γονείς τους στην Ελλάδα και το μαθητικό δυναμικό του χώρου μειώθηκε κατά πολύ. Οι ελληνοδάσκαλοι εγκατέλειψαν και εκείνοι τον τόπο τους και βρέθηκαν στην Ελλάδα για βελτίωση της ζωής τους.

Με τον χρόνο τα πράγματα κάπως ισορρόπησαν. Με τη συνεχή φροντίδα και βοήθεια από κρατικούς και ιδιωτικούς φορείς από την Ελλάδα, τα σχολεία άρχισαν να επαναβρίσκουν τον δρόμο τους και μέσα από συνεχή εμπόδια και προβλήματα οι μαθητές να διδάσκονται τα ελληνικά γράμματα.

Πριν ακόμη εκδηλωθεί η ομαδική έξοδος και η εγκατάλειψη του τόπου, γράφαμε προς τους συμπατριώτες μας για "το δράμα του χωρισμού από την Πατρική γη"⁶.

"Οι Ηπειρώτες και ιδιαίτερα οι Βορειοηπειρώτες πάντα ταξιδεύονταν. Η Πόλη, η Βλαχιά, η Αίγυπτος, η Αμερική ήταν οι τόποι του μισεμού. Εκεί μπορούσε κανείς να "καζαντήσει" και να βοηθήσει τους συντοπίτες του. Και είναι γνωστές οι ευεργεσίες τους. Ολόκληρες περιουσίες διέθεταν για κοινωνικούς σκοπούς και πολιτιστική προαγωγή της Πατρίδας.

Ο εκπατρισμός, κατάρα και ευλογία για τον τόπο, έφτασε σε μεγάλη έξαρση στα δύσκολα χρόνια της σκλαβιάς, όταν αναγκάζονταν να ξενιτευτούν εξαιτίας των δυσβάσταχτων χρεών και της αύξησης των φόρων.

Τα δημοτικά Ηπειρωτικά τραγούδια εκφράζουν παραστατικά τον πόνο του χωρισμού και τη νοσταλγία της επιστροφής. "Ωρα καλή και στα ερχόμενά του με γεια" αναφώνούσαν φίλοι και συγγενείς κατά την αναχώρηση. Δάκρυα, αναστεναγμοί, αναφιλητά και ατέλειωτα κρυφοφιλήματα ακολουθούσαν. Και η ευχή της μάνας συνόδευε τους ταξιδιώτες. Όμως ο ζωντανός ο χωρισμός δεν έχει παρηγοριά:

"Παρηγοριά 'χει ο θάνατος,
παρηγοριά 'χει ο χάρος
κι ο ζωντανός ο χωρισμός
παρηγοριά δεν έχει..."

5. Νίκου Θ. Υφαντή, Μην λιθοβολείτε τους δυστυχισμένους, στον "Πρωινό Λόγο" Ιωαννίνων, Κυριακή 16-17 Φεβρουαρίου 1990.

6. "Πρωινός Λόγος" Ιωαννίνων, 25 Σεπτεμβρίου 1990.

Τα ταξίδια των Βορειοηπειρωτών σταμάτησαν. Όχι μόνο τα ταξίδια στο εξωτερικό απαγορεύτηκαν αλλά και οι μετακινήσεις στο εσωτερικό της χώρας.

“Καθένας θα χτίσει τον σοσιαλισμό στο χωριό του”. Αυτό το σύνθημα για χρόνια πολλά προπαγανδίζεται και συγκρατεί τους νέους, δεμένους στα χωριά τους, χωρίς διέξοδο.

Και βρήκαν διέξοδο οι Βορειοηπειρώτες. Δραπετεύουν ομαδικά. Ούτε συρματοπλέγματα, ούτε ηλεκτροφόρα καλώδια, ούτε εκπαιδευμένοι σκύλοι, ούτε Αλβανοί στρατιώτες τους σταματούν. Με κίνδυνο της ζωής τους -και πόσοι δεν την έχασαν στα σύνορα!- έρχονται στην Ελλάδα για νέο ξεκίνημα και καινούρια ζωή, απαλλαγμένη από αστυνομεύσεις και ρατσιστικές διακρίσεις.

Νέοι με πολλά όνειρα και ελάχιστες τεχνικές γνώσεις, ανεπάγγελτοι σχεδόν, εναπέθεσαν τις ελπίδες τους στη Μητέρα Πατρίδα.

Ίσως διερωτηθεί κάποιος: Ποιά αντιστοιχία και σχέση μπορεί να υπάρξει ανάμεσα στα ταξίδια παλιότερων εποχών με την σημερινή ομαδική φυγή των νέων;

Το ερώτημα επιδέχεται πολλές ερμηνείες. Βέβαια όμως είναι ότι δεν υπάρχει καμιά απολύτως σχέση μεταξύ τους. Με μια διαφορά: Δεν παύει η φυγή των ομοεθνών μας να είναι εκπατρισμός και ξεριζώμα με αγνωστες συνέπειες και δυσοίωνες προεκτάσεις...

Ξενιτιά ήταν και εκείνη τότε, ξενιτιά, χωρίς μάλιστα επιστροφή, είναι και τούτη τώρα.

Και η ξενιτιά είναι πάντα πλανεύτρα, απατηλή και ψεύτικη.

Ο αποχωρισμός, σκληρός και βασανιστικός σε κάθε εποχή, γίνεται σήμερα κάτω από τις δύσκολες συνθήκες που επικρατούν και στην Ελλάδα, δυσκολότερες και βασανιστικότερες. Παλιότερα αποχωριζόταν με τα λόγια “η ώρα η καλή. Στο καλό και καλό καϊτέρεμα”.

Τώρα για ποιό “καϊτέρεμα” μπορούμε να μιλούμε και για ποιό “καζάντημα” στην Ελλάδα;

Πρέπει να γνωρίζουμε, πως “ό,τι λάμπει δεν είναι χρυσός”.

Και εάν μεν υπήρχαν κρατικά προγράμματα κοινωνικής προσαρμογής και προστασίας των φυγάδων, ίσως τότε να δικαιολογούσαμε τον ερχομό τους. Τέτοια προγράμματα όμως ούτε υπάρχουν και ούτε προβλέπεται να εκπονηθούν με αποτέλεσμα η παραμονή τους εδώ να εγκυμονεί πολλούς, πάρα πολλούς κινδύνους.

Τώρα ο πόνος, η πάλη, οι στερήσεις και το κυνήγι της επιβίωσης, διπλασιάζουν και τριπλασιάζουν το δράμα του χωρισμού. Οι ευχές των ξενιτεμένων ήταν “καλή Πατρίδα”. Σ’ αυτή την ευχή συμπυκνωνόταν όλος ο πόνος της νοσταλγίας για τον τόπο τους.

Αυτό λέμέ και σήμερα στους ξεριζωμένους: “Καλή Πατρίδα”.

Όχι γρήγορες και επιπόλαιες αποφάσεις, οι οποίες, ενδεχομένως, να πληγώ-

νουν και να σημαδεύουν τη ζωή.

Ευχή να μείνουν στον τόπο τους, στα πατρογονικά σπίτια, στις ρίζες, στα χώματα των παππούδων τους.

Η πατρική γη είναι γλυκιά όσο τίποτε άλλο στον κόσμο. Αυτή η γη δεν εγκαταλείπεται αβασάνιστα.

Ακόμη και ο θάνατος στον τόπο που γεννηθήκαμε είναι καλοδεχούμενος.

2. Ελπίδες και διαψεύσεις

Μετά την οριστική οριοθέτηση των συνόρων οι Αλβανοί έθεταν συνεχώς προσκόμματα στη μόρφωση των ελληνοπαίδων. Το θέμα της παιδείας ήταν και παραμένει ακανθώδες. Σε άλλο κεφάλαιο αναπτύσσεται ο τρόπος που διδασκόταν το βορειοηπειρωτόπουλα την ελληνική γλώσσα στα χρόνια του Χότζα, από το 1944 μέχρι το 1989.

Αλλά και μετά την την καθεστωτική αλλαγή και το άνοιγμα των συνόρων η κατάσταση δεν άλλαξε. Τα παιδιά της “μειονότητας” στερούνται ακόμη και της στοιχειώδους εκπαίδευσης.

Το πρόβλημα των ελληνικών σχολείων στην Βόρειο Ήπειρο και γενικότερα όπου ζουν Έλληνες μέσα στα όρια του Αλβανικού κράτους, παρουσιάζεται οξύτατο και, όπως φαίνεται, δεν οδηγείται σε λύση, αφού οι Αλβανοί συνεχώς κωλυσιεργούν προβάλλοντας διάφορα προσκόμματα.

Σήμερα λειτουργούν στην Αλβανία 99 σχολεία στις περιοχές που έχουν αναγνωριστεί ως “μειονοτικές”. “Μειονοτικές” θεωρούνται μόνο οι περιοχές Αργυροκάστρου και Αγίων Σαράντα. Η ηρωική Χειμάρα θεωρείται ως αλβανική ζώνη και τέθηκε εκτός των “μειονοτικών” περιοχών.

Τελευταία, μετά από ελληνοαλβανική συμφωνία, για την οποία μάλιστα οι Έλληνες θριαμβολογήσαμε, λειτουργούν και τρεις ελληνικές τάξεις στο Αργυρόκαστρο, στους Αγίους Σαράντα και στο Δέλβινο. Στις τάξεις αυτές, σύμφωνα με αλβανικά στοιχεία, φοιτούν συνολικά 90 μαθητές.

Με την υπ’ αριθμ. 19/17-9-1993 οδηγία της Αλβανικής Κυβέρνησης, διακοπή της ελληνοαλβανικής προσέγγισης και την ένταση των σχέσεων, που ακολούθησαν τη σύλληψη των πέντε ηγετικών στελεχών της “Ομόνοιας”, τα πράγματα δυσχέραναν περισσότερο και προς στιγμή φάνηκε ότι θα οδηγούμαστε σε περαιτέρω εμπλοκή.

Η οδηγία αυτή «για την Παιδεία στη γλώσσα των μειονοτήτων στα οκτάχρονα σχολεία» τόνιζε ότι μόνο το Υπουργείο Παιδείας είχε τη δικαιοδοσία να ανοίγει σχολεία, ενώ “χαρκτηρίζονται παράνομα τα σχολεία που άνοιξαν με απόφαση των νομαρχών ξεκαθαρίζοντας ότι το άνοιγμα σχολείων είναι στην αποκλειστική αρμοδιότητα του Υπουργείου Παιδείας».

Στην ίδια οδηγία προβλεπόταν η υποχρέωση της Αλβανίας να εκδώσει νόμο για την εκπαίδευση των παιδιών ελληνικής καταγωγής και σε περιοχές που δεν κατοικούνταν από συμπαγείς ελληνικούς πληθυσμούς.

Βέβαια η υπόσχεση αυτή ποτέ δεν πραγματοποιήθηκε και η αλβανική κυβέρνηση ακολούθησε, όπως πάντα, παρελκυστική πολιτική.

Η κατάσταση γίνεται ιδιαίτερα δραματική, αφού οι μαθητές υποχρεώνονται να φοιτούν σε αλβανικά σχολεία για την ανάγκη της "πλέον ενσωμάτωσης με την αλβανική κοινωνία" όπως αναγράφεται στην οδηγία.

Για πληρέστερη εικόνα της κατάστασης που δημιουργήθηκε παρατίθεται αυτούσια η 19/13-9-93 οδηγία και μεταφρασμένη:

R E P U B L I K A E S H Q I P E R I S E

MINISTRIA E ARSIMIT

U D H E Z I M

Nr. 19 Date 13.9.1993

PER
ARSIMIN NE GJUHEN E PAKICAVE KOMBETARE
NE SHKOLLAT 8-VJECARE

Nisur nga orientimi themelor politik i Republikes se Shqiperise per mbrojtjen e respektimit te drejtave te njeriut dhe lirive themelore te individit, perfshire edhe personat qe iu perkasin pakicave kombetare,

Duke synuar te konkretizojme politiken e Qeverise shqiptare per te krijuar te gjithë kushtet e duhura per shprehjen, ruajtjen e zhvillimin e identitetit kulturor e gjuhesor te personave qe u perkasin pakicave kombetare, si dhe nevojën per integrimin e tyre te plote ne shoqerine shqiptare,

Bazuar ne ligjin " Lirite themelore dhe te drejtat e njeriut", miratuar nga Kuvendi Popullor, me 31 mars 1993, neni 26 i te cilit parashikon: "Individet qe u perkasin pakicave...do te mesojne e mesohen ne gjuhen e tyre amtare...",

U D H E Z O J:

1. Ne shkollat 8-vjecare ku mesohet edhe gjuha e pakicave kombetare do te punohet mbi bazen e planit unik mesimor te Republikes se Shqiperise, i cili ne rastin e ketyre shkolave parashikon specifikat e arsimit te pakicave kombetare dhe nje raport te drejte ndermjet lendeve qe zhvillohen ne gjuhen shqipe me ato ne gjuhen e tyre amtare. Ne keto shkolla te zbatohet plani i ri mesimor, bashkengjitur ketij udhezimi.

2. Ne ciklin fillor (klasa I-IV) te shkollave 8-vjecare ku mesohet edhe gjuha e pakicave kombetare, te gjitha lendet te

zhvillohen ne gjuhen amtare. Leximi e gjuha shqipe, leximi e gjuha amtare zhvillohen si lende te vecanta.

3. Ne ciklin e larte (klasa V-VIII) lendet mesimore te zhvillohen ne gjuhen shqipe dhe ne gjuhen amtare sipas raporteve te caktuara ne pasqyren bashkengjitur.

4. Hapja e klasave te reja ne shkollat 8-vjecare ekzistuese ku mesohet edhe gjuha e pakices kombetare behet me vendim te Keshillit te Rrethit perkates, duke u mbeshtetur ne elementet normative te percaktuara nga Ministria e Arsimit.

5. Hapja e klasave ose e shkollave te reja ne gjuhen e pakicave kombetare ne kuadrin e sistemit publik shkollor, ne zonat e pakicave (kur ka nje pergjindje te konsiderueshme te personave te pakicave kombetare) behet me vendim te Ministrise se Arsimit, mbi bazen e propozimit te Keshillit te Rrethit perkates.

6. Ngarkohet Shtepia Botuese e Librit Shkollor te pergatise dokumentacionin shkollor perkates, qe do t'u shkoje ketyre shkollave.

7. Ngarkohen Drejtorite Arsimore te rretheve Gjirokaster, Sarande, Delvine, Permet dhe Korce qe te marrin masa per zbatimin e ketij Udhezimi.

8. Udhezimi Nr.17, date 27.09.1991 shfugizohet.

9 Ky Udhezim hyn ne fuqi menjehere, dhe ka karakter te perkohshem, deri ne miratimin e ligjit te ri mbi sistemin arsimor.

MINISTRI

Mikhele TELITI

ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΑΛΒΑΝΙΑΣ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

ΟΔΗΓΙΑ

Αρ. 19. Ημερ. 13.9.1993

ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗ ΓΛΩΣΣΑ ΤΩΝ ΕΘΝΙΚΩΝ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΩΝ ΣΤΑ 8-ΧΡΟΝΑ ΣΧΟΛΕΙΑ

Ξεκινώντας από τον θεμελιώδη πολιτικό προσανατολισμό της Δημοκρατίας της ΑΛΒΑΝΙΑΣ για την υπεράσπιση και σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και τις θεμελιώδεις ελευθερίες του ατόμου, συμπεριλαμβάνοντας και τα άτομα που ανήκουν στις εθνικές μειονότητες.

Αποσκοπώντας να συγκεκριμενοποιήσουμε την πολιτική της αλβανικής κυβέρνησης για να δημιουργήσουμε όλες τις απαιτούμενες συνθήκες για την έκφραση, διαφύλαξη και ανάπτυξη της πολιτιστικής και γλωσσικής ταυτότητας των ατόμων που ανή-

κουν στις εθνικές μειονότητες, καθώς και την ανάγκη για την πλέρεια ενσωμάτωση τους στην αλβανική κοινωνία.

Βασίζόμενοι στο νόμο "Οι θεμελειώδεις ελευθερίες και τα δικαιώματα του ανθρώπου", εγκριμένο από τη Λαϊκή Βουλή, στις 31 Μάρτη 1993, άρθρο 26, το οποίο προβλέπει: "Τα άτομα που ανήκουν στις μειονότητες... θα διδαχθούν και διδάσκονται στη μητρική τους γλώσσα...".

Κ Α Θ Ο Ρ Ι Ζ Ω

1. Στα 8χρονα σχολεία στα οποία διδάσκεται και η γλώσσα των εθνικών μειονοτήτων θα εργαστούν με βάση το ενιαίο σχέδιο διδασκαλίας της Δημοκρατίας της Αλβανίας, το οποίο στην περίπτωση αυτών των σχολείων προβλέπει τις ιδιαιτερότητες της εκπαίδευσης των εθνικών μειονοτήτων και μια σωστή αναλογία στις διδασκόμενες ύλες στην αλβανική γλώσσα με εκείνες που διδάσκονται στη μητρική γλώσσα. Σ' αυτά τα σχολεία να εφαρμοστεί το νέο διδαχτικό σχέδιο που ακολουθεί αυτή την οδηγία.

2. Στο δημοτικό σχολείο (κατώτερος κύκλος I-IV τάξη) των 8/χρονων σχολείων στα οποία διδάσκεται και η γλώσσα των εθνικών μειονοτήτων, όλες οι ύλες να διδαχτούν στη μητρική γλώσσα. Η ανάγνωση και η αλβανική γλώσσα, η ανάγνωση και η μητρική γλώσσα διεξάγονται σαν ξεχωριστές ύλες.

3. Στον ανώτερο κύκλο (V-VIII τάξη) οι διδαχτικές ύλες να διεξάγονται στην αλβανική γλώσσα και στη μητρική γλώσσα σύμφωνα με τις αναλογίες που καθορίζονται στον πίνακα που ακολουθεί.

4. Νέες τάξεις στα υπαρκτά 8χρονα σχολεία, στα οποία διδάσκεται και η γλώσσα της εθνικής μειονότητας, μπορεί να ανοίξουν με απόφαση του Επαρχιακού Συμβουλίου στηριζόμενοι στους όρους που έχει καθορίσει το Υπουργείο Παιδείας.

5. Το άνοιγμα νέων τάξεων ή σχολείων στη γλώσσα των εθνικών μειονοτήτων στα πλαίσια του δημόσιου σχολικού συστήματος, στις ζώνες των μειονοτήτων (όταν υπάρχει ένα σεβαστό ποσοστό ατόμων των εθνικών μειονοτήτων) γίνεται με απόφαση του Υπουργείου Παιδείας, βάση της πρότασης του ανάλογου Επαρχιακού Συμβουλίου.

6. Επιφορτίζεται ο Εκδοτικός Οίκος του Σχολικού Βιβλίου να προετοιμάσει τα ανάλογα σχολικά ντοκουμέντα, που θα σταλούν σ' αυτά τα σχολεία.

7. Επιφορτίζονται οι Διευθύνσεις της Παιδείας των επαρχιών του Αργυρόκαστρου, Αγ. Σαράντα, Δελβίνου, Πρεμετής και Κορυτσάς να λάβουν τα απαραίτητα μέτρα για την εφαρμογή αυτής της Οδηγίας.

8. Η Οδηγία Αριθ. 17, ημερ. 28.09.1991 δεν ισχύει.

9. Η Οδηγία αυτή ισχύει αμέσως και έχει προσωρινό χαρακτήρα μέχρι την έγκριση του νέου νόμου για το σύστημα εκπαίδευσης.

Ο Υπουργός Xhezair Teliti

Όπως διαπιστώνεται και από την οδηγία η διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας διδάσκεται στις τέσσερις κατώτερες τάξεις του Δημοτικού Σχολείου και μόνο στις λεγόμενες μειονοτικές ζώνες.

Η απαγόρευση αυτή ανάγκασε πολλούς γονείς να καταφύγουν στην Ελλάδα για να δώσουν στα παιδιά τους το δικαίωμα να σπουδάσουν ελεύθερα.

Τον Οκτώβριο του 1996, μετά από διπλωματικές πιέσεις επετράπη η λειτουργία πρώτης τάξης με 20 μαθητές η καθεμιά στις πόλεις Αργυροκάστρο, Δέλβινο και Αγίων Σαράντα. Ένα μέτρο πρόχειρο και αποσπασματικό χωρίς ουσιαστικό αποτέλεσμα και χωρίς να φτάσει στη ρίζα του προβλήματος.

Αυτές οι δυσκολίες ανάγκασαν τους Βορειοηπειρώτες από το 1991 να ανοίξουν Φροντιστήρια ένας τύπος ιδιαίτερων μαθημάτων στα σπίτια, για τα οποία θα γίνει λόγος σε ξεχωριστό κεφάλαιο του παρόντος.

Τον Σεπτέμβριο του 1997, κατά τη μετάβαση του Έλληνα Πρωθυπουργού στην Αλβανία, συμφωνήθηκε να λειτουργήσουν σχολεία σε ολόκληρη τη χώρα, όπου υπάρχουν Έλληνες. Δυστυχώς όμως δεν κατέστη δυνατή η λειτουργία ελληνικών σχολείων από έλλειψη μαθητών.

Ο Υπουργός των Εξωτερικών της Αλβανίας Πασκάλ Μίλο, σε συνέντευξη του στην εφημερίδα "Εξουσία", τόνισε τα εξής χαρακτηριστικά: "Δεν έχουμε αντίρρηση να βοηθήσουμε την ελληνική μειονότητα στην Αλβανία αρκεί να υπάρχει μειονότητα. Και να εξετάσουμε όλα τα αιτήματα για δημιουργία νέων σχολείων, αρκεί να υπάρχουν παιδιά για να πάνε σ' αυτά τα σχολεία"⁷.

Για να δοθεί όμως μια πιο αντικειμενική εικόνα της κατάστασης που επικρατεί στη Βόρειο Ήπειρο, όσον αφορά τα σχολεία, και να φανεί η δολιότητα των αλβανικών κυβερνήσεων με τις προσπάθειες αλλοίωσης των συνειδήσεων, θα παραθέσουμε συνοπτικά ελάχιστα ιστορικά στοιχεία, όπως απορρέουν από διεθνείς συμβάσεις.

Το Πρωτόκολλο της Κέρκυρας (17-5-1914), πέρα από την ειδική διοικητική οργάνωση των Επαρχιών Αργυροκάστρου και Κορυτσάς, προέβλεπε επίσημη γλώσσα την ελληνική και ελεύθερη εκπαίδευση για τις επαρχίες αυτές.

Συμφωνίες που αθετήθηκαν από τους Αλβανούς. Έκλεισαν τα ελληνικά σχολεία και επαναλειτούργησαν μετά τη δικαίωση τους από το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης.

Κατά την 45/ετή διάρκεια του καθεστώστος της "Λαϊκής Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας" στην Αλβανία η ελληνική γλώσσα εξοστρακίζεται τελείως και οι ελληνικοί πληθυσμοί αναγκάζονται να σπουδάζουν την αλβανική.

Αλλά και με την παλινόρθωο, της "Δημοκρατίας" τα ίδια συμβαίνουν. Νομοθετικά διατάγματα προωθούνται στην Αλβανική Βουλή, με τα οποία περιορίζεται στο ελάχιστο η διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας.

7. Εφ. "Εξουσία" Αθηνών, στις 14 Οκτωβρίου 1997.

Ο Χριστάκης Τζιας επεσήμανε τις δυσκολίες που υπήρχαν από την εφαρμογή της οδηγίας 19 στα ελληνικά σχολεία, γεγονός που επέφερε τεράσιο ρήγμα στο μαθητικό και διδακτικό προσωπικό. Έγραφε στη “Φωνή της Ομόνοιας”⁸:

Η “περίφημη” οδηγία αρ. 19 “έφαγε” κυριολεκτικά τα στελέχη της παιδείας μας

«Λίγες μόνο ημέρες απομένουν ακόμα από την έναρξη της νέας σχολικής χρονιάς και η Κυβέρνηση Μέξι “έκανε” το θαύμα της. Συνεχίζοντας πιστά την εφαρμογή της γνωστής τακτικής, “Διαίρει και βασίλευε”, η σημερινή εξουσία αποσκοπεί να σπείρει διχόνοια και στο διδασκαλικό μας κόσμο. Κι όλη αυτή η ιστορία που περιστρέφεται γύρω από την οδηγία αρ. 19, έχει συνέχεια καθ’ όλη τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς 1993-1994.

Ήταν η οδηγία 19 πολιτικό θέμα; Όπως όλοι μας γνωρίζουμε ουσσώμως ο διδασκαλικός μας κόσμος πέρυσι, χαρακτήρισε την οδηγία 19 ως αντιπαιδαγωγική και γι’ αυτό διαμαρτυρήθηκε έντονα στις αρμόδιες αρχές. Ουδέποτε οι εκπαιδευτικοί μας έδωσαν σ’ αυτό το θέμα πολιτικές αποχρώσεις. Με την αντοχή των Διευθυντών της Διεύθυνσης Παιδείας στους νομούς μας και του ίδιου του Διευθυντή της 8-τάξιας εκπαίδευσης στο Υπουργείο Παιδείας, κ. Μπασκίμ Μπερίσια, η προαναφερόμενη οδηγία δεν εφαρμόστηκε στα σχολεία μας. Κι όπως έρχεται τώρα ο ίδιος ο κ. Μπερίσια και απλλάσσει από τα καθήκοντά τους Έλληνες επιθεωρητές στη Διεύθυνση Παιδείας Αργυροκάστρου με το πρόσχημα ότι μαζί με τους περισσότερους Διευθυντές των 8-τάξιων σχολείων στις περιοχές Πάνω και Κάτω Δρόπολης, καθώς και στην περιοχή Πωγωνίου, δε εφαρμόσαν την οδηγία 19. Μ’ αυτό το σκεπτικό οι πρώτοι που πρέπει να παραδώσουν τα κλειδιά, πρέπει να είναι ο ίδιος ο κ. Μπερίσια και οι Διευθυντές στις Διευθύνσεις Παιδείας που καλύπτουν τους νομούς μας όπου ζει η Ε.Ε.Μ. Εκείνο που σου επισύρει περισσότερο την προσοχή, είναι ότι υποβιβάστηκαν στο καθήκον ή πέρασαν στο ταμείο ανεργίας όλοι όσοι έχουν ασχοληθεί ουσιαστικά με το θέμα της Παιδείας μας.

Εάν η οδηγία 19 ήταν σωστή, τότε γιατί το Υπουργείο Παιδείας την ακύρωσε και έκδοσε την οδηγία αρ. 14;

Μολαταύτα η ύπαρξη των θεσισθύρων μέσα στους κόλπους του διδασκαλικού μας κόσμου, ποτέ δεν πρέπει να αποτελέσει βάση για την πραγματοποίηση του αντιδημοκρατικού σεναρίου που σκηνοθέτησαν αυτοί που κατέχονται από δικτατορικές και μεσαιωνικές αρχές».

8. “Φωνή της Ομόνοιας” στις 31 Δεκεμβρίου 1992.

Πρωθυπουργική εντολή να κλείσουν τα ελληνικά σχολεία. Διαμαρτυρίες

Το “Βορειοηπειρωτικόν Βήμα” (Ιούλιος - Αύγουστος 1993) δημοσίευσε το υπ’ αριθ. 2618/12-10-1992 έγγραφο του αλβανικού υπουργικού Συμβουλίου με την υπογραφή του τότε Πρωθυπουργού Α. Μέξι, με το οποίο διατάσσεται το κλείσιμο των ελληνικών σχολείων στα εξαμίλια και στους Αγίους Σαράντα, με τη δικαιολογία ότι τέτοια σχολεία μπορούν να λειτουργούν μόνο στις χαρακτηρισμένες μειονοτικές ζώνες.

Να σημειώσουμε ότι τα σχολεία αυτά τα ίδρυσαν με δικά τους έξοδα οι Βορειοηπειρώτες για την εκμάθηση της μητρικής τους γλώσσας.

Παρατίθεται το έγγραφο - ντοκουμέντο στο πρωτότυπο και σε μετάφραση:

Πριν από την εντολή να κλείσουν τα σχολεία στα εξαμίλια και στους Αγίους Σαράντα ο Πρωθυπουργός Αλέξ. Μέξι απέστειλε προς το Νομαρχιακό Συμβούλιο Αγίων Σαράντα το υπ’ αριθμ. 274 τηλεγράφημα με το οποίο καθιστούσε υπεύθυνο το Νομ/κό Συμβούλιο σε περίπτωση παραβίσης της υπ’ αριθ. 19/13-9-93 οδηγίας του υπουργείου Παιδείας.

Ο πρόεδρος του Νομαρχιακού Συμβουλίου Βασίλης Τσακας αντέδρασε στο προειδοποιητικό έγγραφο και απηύθυνε στον πρωθυπουργό το από 24-9-1993 τηλεγράφημα με το οποίο καθιστά γνωστό ότι τα σχολεία στα εξαμίλια και στους Αγίους Σαράντα ιδρύθηκαν με απόφαση του Νομαρχιακού συμβουλίου.

Οι γονείς των μαθητών και ο σύλλογος πολυτέκνων Αγίων Σαράντα διαμαρτυρήθηκαν έντονα με το κλείσιμο των σχολείων. “Εμείς - αναφέρεται στη διαμαρτυρία - είμαστε με ελληνική εθνικότητα και κανένας δεν έχει το δικαίωμα να μας εμποδίσει να εκαπιδευτούμε στη μητρική μας γλώσσα».

Στην αίτηση επίσης των κατοίκων Αργυροκάστρου για άνοιγμα ελληνικού σχολείου στην πόλη, ο Δ/ντής του υπουργείου Παιδείας Μπασκίμ Μπερίσα με το υπ’ αριθμ. 4609/1/17-9-1993 αρνήθηκε το άνοιγμα τέτοιου σχολείου.

Τα πρωτότυπα έγγραφα έχουν ως εξής:

REPUBLIKA E SHQIPERISE
Keshilli i Ministrave
Nr. 2618
L e n d a: Për nbylljen e shkollave të hapura pa leje.

KRYESISE SE KESHILLIT TE PRITHIT
Pe njoftim: S A P A H D E
KRYESISE SE KESHILLIT TE ARBENIT
GJYRKASTER

Ye rrethin tuaj, në Kasnill dhe në qytetin e Sarandës, janë hapur shkolla në gjuhën greke, duke shtresberuar kështu udhësimin nr.17, datë 27.9.1991, të Ministrisë së Arsimit, i cili sqaron se ato mund të hapen vetëm në zonat e mirëfillta minoritare. Prandaj këto shkolla, kudo që janë hapur pa leje, të nbyllen menjshere.

Për sa në sipër të na njoftoni sa më parë.

KRYETARI I KESHILLIT TE MINISTRAVE
ALEKSANDER MEKSI

ΑΛΒΑΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ
ΑΡ: 2618
TIRANNA 12.10.1992

ΘΕΜΑ: ΚΛΕΙΣΙΜΟ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΠΟΥ ΕΧΟΥΝ ΑΝΟΙΞΕΙ ΧΩΡΙΣ ΑΔΕΙΑ

ΠΡΟΣ
ΤΟ ΠΡΟΕΔΡΕΙΟ ΤΟΥ ΕΠΑΡΧΙΑΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ
ΑΓΙΩΝ ΣΑΡΑΝΤΑ

ΚΟΙΝΟΠΟΙΗΣΗ: ΕΠΑΡΧΙΑΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ
ΑΡΓΥΡΟΚΑΣΤΡΟΥ

Στήν έπαρχία σας, στα Έξαμίλια και στους Αγίους Σαράντα έχουν άνοιξει Έλληνικά Σχολεία, παρερμηνευοντας έτσι τή διάταξη άρ. 17, ήμερ. 27.9.1991 του Υπουργείου Παιδείας, ή οποία διακρινίζει ότι τέτοια (Σ.Μ.: Σχολεία) μπορούν να λειτουργούν μόνο στις κατ' έξοχήν (Σ.Μ.: Χαρακτηρισμένες) μειονοτικές περιοχές. Γι' αυτό τά σχολεία αυτά, όπου έχουν άνοιξει να κλείσουν άμέσως!

Γιά όλα τά παραπάνω να μάς ειδοποιήσετε τό συντομότερο.-

Ο
ΠΡΟΕΔΡΟΣ
ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ
(Τ.Σ.Υ.) ΑΛΕΚΣΑΝΤΕΡ ΜΕΚΣΙ.

ΤΟ ΤΗΛΕΓΡΑΦΗΜΑ ΤΟΥ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟΥ ΜΕΞΙ

Προς το Νομαρχιακό Συμβούλιο
Αγ. Σαράντα
Αρ. 274 πρωτοκ.

Βάσει της οδηγίας αρ. 19 ημερομηνία 13.9.1993 του Υπουργείου Παιδείας. “Για την εκπαίδευση στη γλώσσα των εθνικών μειονοτήτων στα οχτάχρονα σχολεία” (σημείο 5 το άνοιγμα των νέων τάξεων και σχολείων στη γλώσσα της πρότασης του νομαρχιακού συμβουλίου). Από τις πληροφορίες που έχουμε, στο νομό σας, στους Αγ. Σαράντα και στα Εξαμίλια δράτε σε αντίθεση με αυτήν την οδηγία. Σας προειδοποιούμε ώστε να μην γίνει καμία παραβίαση αυτής της οδηγίας γιατί αλλιώς θα κρατησετε υπευθυνότητα και θα παρθούν τα πιο σκληρά μέτρα.

Ο Πρωθυπουργός
Αλεξάντερ Μέξι

ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΤΟΥ ΝΟΜΑΡΧΗ Κ.Β. ΤΣΑΚΟΥ ΤΗΛΕΓΡΑΦΗΜΑ

*Κ.Α. Μέξι, Πρόεδρο του Υπουργικού Συμβουλίου
TIPANA*

Τα οχτάχρονα σχολεία στην ελληνική γλώσσα στους Αγ. Σαράντα και τα Εξαμίλια άνοιξαν με απόφαση του νομαρχιακού συμβουλίου αρ. 86 ημερ. 14.9.1992, σαν εφαρμογή της απόφασης του Υπουργικού Συμβουλίου αρ. 220 ημερ. 11.8.1992 και της οδηγίας του Υπουργείου Παιδείας αρ. 17 ημερ. 27.9.1991. Η οδηγία του Υπουργείου Παιδείας αρ. 19 ημερ. 13.9.1993 κάνει λόγο για τα νέα σχολεία που θα ανοίξουν ύστερα από την ημερομηνία 13.9.1993 και σε καμία σειρά της δεν διατάζει να κλείσουν τα υπάρχοντα σχολεία.

Γι' αυτό εμείς σαν νομαρχιακό συμβούλιο τη διαταγή για το κλείσιμο των σχολείων στην ελληνική γλώσσα στους Αγ. Σαράντα και Εξαμίλια, την χαρακτηρίζουμε σαν όχι βασιζόμενη στο νόμο.

Αγ. Σαράντα 24.9.1993

Ο Πρόεδρος του Νομαρχιακού Συμβουλίου
Βασίλης Τσάκος

ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΙΑ

Κ. ΣΑΛΙ ΜΠΕΡΙΣΙΑ Πρόεδρο της Δημοκρατίας
 Κ. ΠΕΤΕΡ ΑΜΠΚΟΡΙ Πρόεδρο της Λαϊκής Βουλής
 Κ. ΑΛΕΞΑΝΤΕΡ ΜΕΞΙ Πρωθυπουργός
 Κ. ΤΖΕΖΑΪΡ ΤΕΛΙΤΙ Υπουργός της Παιδείας

TIPANA

Το άνοιγμα του σχολείου στην ελληνική γλώσσα το σχολικό έτος 1992-93 στην πόλη των Αγ. Σαράντα, όπου 40% του πληθυσμού μιλούν ελληνικά, το περιμέναμε με χαρά, σαν έναν καρπό της Δημοκρατίας, σαν μια υλοποίηση των δικαιωμάτων των μειονοτήτων, των βασικών ελευθεριών του ανθρώπου.

Απορέσαμε όταν μάθαμε πως εφέτος τα 60 παιδιά της πρώτης τάξης, βάσει της οδηγίας αρ. 19 ημερομηνία 13.9.1993. "Για την εκπαίδευση των εθνικών μειονοτήτων στα οχτάχρονα σχολεία" από το Υπουργείο Παιδείας, δεν τους επιτρέπεται να συνεχίσουν τα μαθήματα στη μητρική του γλώσσα και δίνει οδηγία να μην ανοίξουν και να λειτουργήσουν οι πρώτες τάξεις.

Αυτή είναι μια οδηγία άδικη που έρχεται σε αντίθεση με το νόμο για τα θεμελιώδη δικαιώματα και ελευθερίες του ανθρώπου, με τις υποσχέσεις του Προέδρου της Δημοκρατίας για την εκπαίδευση στη μητρική μας γλώσσα, με τις Διεθνείς συμβάσεις για τις μειονότητες, με την απόφαση του νομαρχιακού συμβουλίου αρ. 86 ημερ. 14.9.1992.

Εμείς οι γονείς αυτών των μαθητών διαμαρτυρούμαστε και δεν συμβιβάζομαστε με αυτήν την οδηγία. Εμείς είμαστε με ελληνική εθνικότητα και κανένας δεν έχει το δικαίωμα να μας εμποδίσει να εκπαιδευτούμε στη μητρική μας γλώσσα.

(Έπονται υπογραφές)

Προς τον κ. ΣΑΛΙ ΜΠΕΡΙΣΙΑ
 Πρόεδρος της Δημοκρατίας
 Προς τον κ. Ποέτερ ΑΡΜΠΙΝΟΡΙ
 Πρόεδρος της Α.Βουλής
 Προς τον κ. ΑΛΕΞΑΝΤΕΡ ΜΕΞΙ
 Πρωθυπουργός
 Προς τον κ. Τζεζαΐρ ΤΕΛΙΤΙ
 Υπουργός της Παιδείας

TIPANA

ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΙΑ

Ο Σύλλογος των Πολυτέκνων του νομού των Αγ. Σαράντα, βαθιά οργισμένοι από την οδηγία αρ. 19 ημερομηνία 13.9.1993 "Για την εκπαίδευση των εθνικών μειονοτήτων στα οχτάχρονα σχολεία" που έρχεται σε αντίθεση με τους βασικούς νόμους του ανθρώπου και της κοινωνίας, διαμαρτυρούμαστε σε Σας και ζητούμε την κατάργηση αυτής της οδηγίας. Το να μην ανοίξουν οι πρώτες τάξεις θα πει να κλείσουν τα σχολεία που άνοιξαν τα δύο τελευταία χρόνια και που έχουν δύο και τρία χρόνια που λειτουργούν.

Το ίδιο και στις πέμπτες και έκτες τάξεις έχουν δύο χρόνια που τα μαθήματα γίνονται στη μητρική γλώσσα. Στο νέο εκπαιδευτικό σχέδιο που προτείνει το Υπουργείο Παιδείας προϋποθέτει ώστε τα παιδιά μας να μη μάθουν ποτέ ελληνικά ούτε αλβανικά, γι αυτό εμείς οι πολύτεκνοι δεν θα επιτρέψουμε να κλείσουν τα σχολεία που μας ανοίκουν, οφτε να γίνουν πειράματα με τα παιδιά μας, γιατί μόνον εμείς ξέρομε πως τα μεγαλώναμε.

Εμείς είμαστε σίγουροι πως έχουμε να κάνουμε με ένα λάθος, με μια παρεξήγηση που η δημοκρατία θα το διορθώσει.

ΑΠΟ ΤΟ ΣΥΛΛΟΓΟ ΠΟΛΥΤΕΚΝΩΝ
ΝΟΜΟΥ ΑΓΙΩΝ ΣΑΡΑΝΤΑ

ΑΛΒΑΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ 8 ΧΡΟΝΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
Αριθμ. Πρωτ. 4609/1

Αριθ. 1540 24-9-1993
Τίρανα, στις 17-9-1993

Περιεχόμενο: *Απάντηση αίτησης για άνοιγμα σχολείου*

ΠΡΟΣ ΕΠΑΡΧΙΑΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ
ΑΡΓΥΡΟΚΑΣΤΡΟ

Αφού εξέτασε την αίτηση σας, το Υπουργείο Παιδείας δεν εγκρίνει το άνοιγμα δημοτικού σχολείου στη γλώσσα της εθνικής μειονότητας στην πόλη του Αργυροκάστρου. Οι μαθητές της πρώτης τάξης, που ανήκουν στις εθνικές μειονότητες να αρχίσουν κανονικά τα μαθήματα στα σχολεία όπου διδάσκεται στην αλβανική γλώσσα ή στα υπάρχοντα σχολεία της επαρχίας σας, όπου διδάσκεται στην μητρική γλώσσα.

Ο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ
Μπασκίμ Μπερίσια

Η οδηγία 19/13-9-1993 προκάλεσε αναστάτουσα στους κόλπους της Ελληνικής Μειονότητας σε σημείο να απόσχουν οι δάσκαλοι από τα μαθήματα, εκφράζοντας έτσι την αντίθεσή τους.

Ο Σύλλογος των Ελλήνων δασκάλων του Νομού Αργυροκάστρου, απέστειλαν προς την Διεύθυνση Παιδείας Αργυροκάστρου την από 8-11-1993 επιστολή διαμαρτυρίας, η οποία φέρνει τις υπογραφές του συνόλου των δασκάλων της περιοχής. Στην διαμαρτυρία αυτή προειδοποιούν ότι θα κατέβουν σε αποχή διαρκείας εάν δεν λυθούν τα νόμιμα δικαιώματά τους.

Η επιστολή διαμαρτυρία έχει ως εξής:

διωδύμεως Παιδείας

Αρχυροκάστρου

Εμείς οι ελληνο δάσκαλοι της Εθνικής Ελληνικής
Μειοπληθούς γαμου Αρχυροκάστρου, είδαμε κεντρικά της
Ημερ 5 Νοεμβρίου 1993, αδειάσαμε απ' το κέντρο, ευχαριστούμε
την αντίθεση μιας αδειάσης των οδών στ. 19. φε. 13.9.1993
των Νεοεργια Παιδείας.

Από εας δεν θύραμε μακριά από τους, γι' αυτό εας προειδο-
ποιούμε, οι εγχείρις δεν θύραμε απάντως, εμάςτε αναμεταβιμένοι
σε 15 ημέρες να θεραπεία σε ασοχί διάρκειες, μέχρι να
χυθούν τα γάλα αλμυρά μας.

Επίσης τη διαμαρτυρία μας τη σκεπάζετε τους διεθνείς
Οργανισμούς για τα εσωτερικά της παραβίασής ανοιχτή
τη ~~διαμαρτυρία~~ ανθρωπότητα ~~και~~ διαμαρτυρία
και διαμαρτυρία περί μειονοτικού.

Απ' το κέντρο των Ελλήνων
δάσκαλων Αρχυροκάστρου

Α.Υ.Γ Η Διαμαρτυρία υπογράφεται από εγχείρις τους
ελληνο δάσκαλους

Αρχυροκάστρο, 8/11/1993

Στους ιδιοκτήτες των σχολείων και στους δασκάλους που δεν συμφωνούσαν με τις
οδηγίες του υπουργείου Παιδείας επιβαλόταν πρόστιμο. Για τους ιδιοκτήτες 100 λεκ.
και για τους δασκάλους που συνέχιζαν να διδάσκουν 50 λεκ.

Παραθέτουμε πρωτότυπο επιβολής προστίμου και μετάφρασή του στα ελληνικά.

Αλ. Δημ. Υ.Δ.Τ.

Σειρά Α/92

Αρ. 507190

απόδειξη πληρωμής πρόστιμου

Λεκ 100

Για την καταπάτηση του άρθρου..... του νόμου (διαταγής) Αρ.....
Ημ..... Για..... εξασφάλιση των συνθηκών για το σχολείο στην
ελληνική γλώσσα, σε αντίθεση με το διάταγμα του Υπουργείου για την πρώτη τάξη.

Η υπογραφή του υπάλληλου της αστυνομίας
Φαμί Τούσια

Το ίδιο συνέβη και σε σχολεία της περιοχής Δελβίνου. Το κλείσιμο των scho-
λείων προκάλεσε τις διαμαρτυρίες του Προέδρου του Νομαρχιακού Συμβουλίου
Βασίλη Μπιλέρου για τα σχολεία "Κώστα Τσιάβο", Μ.Τ.Σ. και Μπίστρισσας.

Rep. SH.

M. R. P.

D. R. P.

Seria A/92

Nr. 50'190

DËFTESË PAGIM GJOBË

LEKË 100

Për shkeljen e nenit ..... të ligjit (ur-
dhëresës) Nr. .... dt. .... mbi

*Regjimi - pushtete
shkollore e qytetare
me mundësi për
organizim të punës*

Firma e punonjësit (ë) policisë

(*Stefan Dushku*)

më

19

Προς τον Προϋπουργό κ. Μέξη
Επείγον τηλεγράφημα

Σύμφωνα με το τηλεγράφημα σας με ημερομ. 17.9.93 απευθυνόμενο στο Συμβούλιο της Νομαρχίας, το Προεδρείο του Νομαρχιακού Συμβουλίου στην συνάντηση του στις 20.9.93, απεφάσισε να σας στείλει αυτό το τηλεγράφημα.

Τα σχολεία στην πόλη του Δελβίνου, στην Μπίστριτσα και στο Μ.Τ.Σ., άνοιξαν το 1991 με απόφαση της πρώην πλουραλιστικής Εκτελεστικής Επιτροπής του Νομού των Αγ. Σαράντα, σύμφωνα με την εγκύκλιο αριθμ. 17, ημερομ. 17.9.91 του Υπουργείου Παιδείας και δεν είναι καινούργια. Το Υπουργείο με καμιά εγκύκλιο του δεν μπορεί να καταργήσει Μία απόφαση της Εκτελεστικής Επιτροπής δεν μπορεί να καταργηθεί ούτε από εγκύκλιο του Υπουργείου ούτε από την Νομαρχία, γιατί Εκτελεστική Επιτροπή και Νομαρχία είναι ισότιμες Αρχές.

Επειδή, δεν έχετε πληροφορηθεί σωστά, σας ενημερώνουμε, ότι σύμφωνα με την εγκύκλιο του Υπουργείου Παιδείας αριθμ. 19 ημερομ. 13.9.93, το θέμα αυτών των σχολείων δεν υπόκειται στο άρθρο 5.

Δημιουργήθηκαν μεγάλα κοινωνικά προβλήματα. Η Αστυνομία άσκησε βία στους μαθητές και γονείς τους και τους υποχρέωσε να βγουν από το σχολείο. Αυτοί όμως παραμένουν καθημερινά μπροστά στην πόρτα του σχολείου για να εκφράσουν την διαμαρτυρία τους.

Σας παρακαλούμε να επανεξετάσετε το τηλεγράφημα σας της 17.9.93. Νομίζουμε ότι πρέπει να ανασταλεί η εφαρμογή του γιατί στερείται νομικού ερείσματος. Σας ενημερώνουμε, ότι και το Συμβούλιο του Δημαρχείου της 18.9.93, καταδίκασε ομόφωνα το κλείσιμο του σχολείου και την ενέργεια της Αστυνομίας εναντίον των παιδιών και των γονέων τους.

20.9.1993

Για το Προεδρείο της Νομαρχίας
Ο Νομάρχης
Βασίλης Μπιλέρος

ΑΛΒΑΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ
ΑΡ..... ΠΡΩΤ

Δέλβινο 23.9.1993

Ύλη: Για τη συνέχιση του μαθήματος στην ελληνική γλώσσα στις πρώτες τάξεις στα σχολεία "Κώστα Τσιάβο" Δέλβινο. ΜΤΣ και Μπίστρισσα.

ΣΤΙΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΙΣ ΤΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ.....
ΤΗΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΝΟΜΟΥ ΔΕΛΒΙΝΟΥ

Επειδή οι πρώτες τάξεις στην ελληνική γλώσσα στα σχολεία "Κώστα Τσιάβο" Δέλβινο, Μπίστρισσα και ΜΤΣ είναι σε συνέχεια, γιατί αυτά τα σχολεία έχουν ανοίξει με απόφαση της Πλαταλιστικής Εκτελεστικής Επιτροπής του νομού των Αγ. Σαράντα, βάσει της οδηγίας του Υπουργείου Παιδείας αρ. 17 ημερ. 27.9.1991, να μην εμποδιστεί το μάθημα σε αυτές τις τάξεις, ώσπου να λυθεί το πρόβλημα με νόμιμο δρόμο (γραπτός).

Η μέχρι τώρα αυθαίρετη πράξη για το κλείσιμο αυτών των τάξεων και η έξοδος των παιδιών από το σχολείο με βία από την αστυνομία, είναι άνομο και οι αίτιοι θα φέρουν ευθύνη.

ΓΙΑ ΤΟ ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ
Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ
ΒΑΣΙΛΗΣ ΜΠΙΛΕΡΟΣ

3. Η υπ' αριθ. 396/22-8-1994 απόφαση υπουργείου Παιδείας

Με την έναρξη του σχολ. έτους 1994-95 το Υπουργείο Παιδείας απέστειλε στα ελληνικά σχολεία την υπ' αριθμ. 396/22-8-94 απόφαση, η οποία δεν έλυσε το μείζον πρόβλημα της διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας στα "μειονοτικά" σχολεία, γεγονός που η ΔΕΕΕΜ ΟΜΟΝΟΙΑ απέστειλε το υπ' αριθμ. 31/10-9-94 υπόμνημα προς τον πρωθυπουργό και υπουργό παιδείας Αλβανίας:

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

Προς τον Πρωθυπουργό της Αλβανικής Δημοκρατίας κ. Αλεξάντερ Μέξι, τον Υπουργό Παιδείας κ. Τζετζαϊρ Μέξι

Αξιότιμοι κύριοι,

Ενημερωθήκαμε με την απόφαση αρ. 396/22.8.1994 της Κυβέρνησης και την Εγκύκλιο αρ. 14 αρ. 14 ημερ. 3.9.1994 του Υπουργείου Παιδείας "Για την 8χρονη εκπαίδευση στη μητρική γλώσσα των μελών των μειονοτήτων" για την οποία Σας εκφράζουμε τις επιφυλάξεις μας και ζητούμε την παρέμβασή Σας για μια πιο δίκαιη επίλυση των προβλημάτων που σχετίζονται μ' αυτή.

Βάση του άρθρου 26 του νόμου "Για τις βασικές ελευθερίες και δικαιώματα του ανθρώπου" που εγκρίθηκε στις 31 Μαρτίου 1993 από τη Λαϊκή Βουλή "Τα άτομα που ανήκουν σε μειονότητες έχουν το δικαίωμα να μάθουν και να διδαχθούν στη μητρική γλώσσα" περιμένουμε ώστε η πρόσφατη απόφαση της Κυβέρνησης και του Υπουργείου θα έλυσε τα εξής προβλήματα:

α) Κι ενώ η πρόσφατη απόφαση είναι ένα βήμα προς σχετικά με την εγκύκλιο αριθ. 19, απέχει όμως πάρα πολύ από την οδηγία αριθ. 17 του 1991 δεν επιλύει το πρόβλημα λειτουργίας των σχολείων Δελβίνου, Αγίων Σαράντα, Μετοχιού, Εξαμιλιων, ΜΤΣ, Μπίστοκας και Αργυροκάστρου, τα οποία άνοιξαν βάσει της ισχύουσας νομοθεσίας στα πλαίσια της Δημοκρατίας το 1991, 1992 και 1993 και τα οποία άδικα και απαράδεκτα έκλεισαν με προφορικές εντολές και εκβιασμούς.

β) Την κατάργηση στην πράξη του περιορισμού του δικαιώματος της εκπαίδευσης στη μητρική γλώσσα μόνο στις αποκαλούμενες "μειονοτικές ζώνες".

γ) Για πιο σωστή, μελετημένη και επιστημονικά εμπειριστατωμένη αναλογία μεταξύ των μαθημάτων που θα διδαχθούν στην αλβανική γλώσσα ως και τη μητρική γλώσσα.

δ) Η απόφαση όμως αυτή, ως και η εγκύκλιος του Υπουργείου Παιδείας, δημιουργούν προϋποθέσεις για διακρίσεις μεταξύ Αλβανών υπηκόων αλβανικής και ελληνικής καταγωγής στον κοινό χώρο διαβίωσης.

ε) Η εγγραφή των παιδιών βάσει του ληξιαρχικού μητρώου όπως ορίζει η απόφαση αυτή, περιορίζει τον αριθμό των παιδιών, διότι πολλοί Έλληνες έχουν την αλβανική εθνικότητα ως υπόλειμμα του χθες.

Η απόφαση αυτή αφαιρεί απ' την τοπική αυτοδιοίκηση όλες τις αρμοδιότητες σε

σχέση με την παιδεία, περνώντας τες απ' την αιρετή στην διορισμένη εξουσία.

Τέλος οι αδικίες αυτές μπορεί να έχουν αποφευχθεί, αν θα είχε προηγηθεί διάλογος με την ΟΜΟΝΟΙΑ.

Πιστεύουμε ότι θα πρέπει να επανεξεταστούν αυτές οι δύο αποφάσεις για μια πιο σωστή και δίκαιη επίλυση αυτών των αιτημάτων μας που σχετίζονται με το σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ως και των δικαιωμάτων των μειονοτήτων που προβλέπονται σε Ευρωπαϊκές και Διεθνείς Συμβάσεις που έχουν υπογραφεί και από τη χώρα μας.

*Για το Γενικό Συμβούλιο Ομόνοιας
Γενικός Πρόεδρος Σωτήρης Κυριαζάτης
Γενικός Γραμματέας Δημήτρης Τσάκας*

Όλες οι προσπάθειες της "ΟΜΟΝΟΙΑΣ" (όργανο συμφερόντων του Βορειοηπειρωτικού Ελληνισμού) να λειτουργήσουν ελληνικά σχολεία, όπου υπάρχουν Έλληνες, συμφωνά με το πνεύμα και τις αρχές του ΟΗΕ και της ΔΑΣΕ, προσκρούουν στην άρνηση της αλβανικής κυβέρνησης.

Ο Καταστατικός χάρτης των Ηνωμένων Εθνών, διακηρύττει την πίστη στα "θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα, στην αξιοπρέπεια και στην αξία του ανθρώπου...". Η αναγνώριση και ο σεβασμός των δικαιωμάτων του ανθρώπου αποτελεί το θεμέλιο της ελευθερίας και της δικαιοσύνης.

Η μη αναγνώριση αυτών των δικαιωμάτων μπορεί να οδηγήσει σε εξέγερση. Τα ανθρώπινα δικαιώματα χαρακτηρίζονται "ως κοινό ιδανικό για όλους τους λαούς και όλα τα έθνη".

Μεταξύ των 30 άρθρων της "Οικουμενικής Διακήρυξης των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων" (10-12-1948), δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στην "ελευθερία και ισότητα στα δικαιώματα" "το δικαίωμα για δίκαιη και ίση μεταχείριση", "το δικαίωμα της ισότητας απέναντι των νόμων" "το απαραβίαστο της ιδιωτικής ζωής" "ελευθερία της σκέψης, της συνείδησης και της θρησκείας" "το δικαίωμα της ελευθερίας της γνώμης και της έκφρασης", "το δικαίωμα της Εκπαίδευσης".

Η σύμβαση της UNESCO "Κατά των διακρίσεων στην Εκπαίδευση" (1960), στο πρώτο άρθρο ερμηνεύει τον όρο "διάκριση" και περιλαμβάνει σ' αυτή κάθε διάκριση, εξαίρεση, περιορισμό ή προτίμηση που βασίζεται στη φυλή, το γένος, τη γλώσσα, τη θρησκεία, την εθνική ή κοινωνική προέλευση. Στο άρθρο 5 αναφέρει την αναγνώριση στα μέλη των εθνικών μειονοτήτων το δικαίωμα να ασκούν τις δικές τους εκπαιδευτικές δραστηριότητες, να διατηρούν δικά τους σχολεία και να διδάσκουν τη δική τους γλώσσα.

Η Αλβανία όχι μόνο δεν σεβάστηκε καμιά από τις διεθνείς συμφωνίες αλλά με δραστικά και αυταρχικά μέσα επιδιώκει την συρρίκνωση της διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας στη χώρα της.

Το Διεθνές σύμφωνο των Ηνωμένων Εθνών "για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα" (1976), στο άρθρο 27 (Δικαιώματα Μειονοτήτων), καθιερώνει διεθνή αναγνώριση των δικαιωμάτων όλων των μειονοτήτων να έχουν δική τους παιδεία και να μιλούν και χρησιμοποιούν τη γλώσσα του.

Επίσης το Διεθνές Σύμφωνο για τα "οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα" (1976), στα άρθρα 13, 14 και 15 προβλέπει "το δικαίωμα στην Παιδεία, στην υποχρεωτική Στοιχειώδη Εκπ/ση, στη συμμετοχή στην πνευματική ζωή και στα αγαθά της επιστήμης", συμπληρώνοντας και επεκτείνοντας το άρθρο 27 για τα "πολιτικά και ατομικά δικαιώματα".

Η Διεθνής Σύμβαση για την "κατάργηση κάθε μορφής φυλετικών διακρίσεων" (1965), βασίζεται στις αρχές του χάρτη των Ηνωμένων Εθνών και της Οικουμενικής Διακήρυξης ότι "όλα τα ανθρώπινα όντα γεννιούνται ελεύθερα και ίσα σε αξιοπρέπεια και δικαιώματα και ότι ο καθένας δικαιούται να απολαμβάνει όλα τα δικαιώματα και τις ελευθερίες που περιέχονται στις συνθήκες αυτές χωρίς καμιά διάκριση, ιδίως όσον αφορά τη φυλή, το χρώμα ή την εθνική προέλευση.

Συμφωνίες που δεν τελεσφόρησαν

Τον Νοέμβριο του 1993 συναντήθηκε ο Έλληνας Υπουργός των Εξωτερικών Κάρολος Παπούλιας με τον ομόλογο του Αλβανό Αλφρεντ Σερέκι και συμφωνήθηκε να ξανανοίξουν τα σχολεία στις μεγάλες πόλεις, που είχαν κλείσει μετά την έκδοση της παραπάνω οδηγίας.

Και αυτή η συμφωνία, όπως και τόσες άλλες, παρέμεινε ανενεργός και ουδέποτε εφαρμόστηκε κατά την προσφιλή τακτική των Αλβανών:

Πολύ ορθά ο Δημ. Κίκης, τονίζει: "Κακώς μερικοί, εντός και εκτός (κυρίως εκτός) του χώρου μας πιστεύουν πως η σημερινή "δημοκρατική" κυβέρνηση της Αλβανίας θα δώσει στους Έλληνες όλα τα δικαιώματα (ανάμεσα σ' αυτά και τα δικαιώματα της εκπαίδευσης). Η Αλβανία μπορεί να υπογράψει δεκάδες πρωτόκολλα και συμβάσεις, στην πράξη όμως δεν είναι διατεθειμένη να δώσει τίποτε. Οι Αλβανοί, όπως και Τούρκοι οποιαδήποτε Κυβέρνηση κι αν έρθει στην κορυφή, έναντι των Ελλήνων, θα τηρούν πάντα την ίδια σταθερή πολιτική. Προσωρινώς, για σύντομο χρονικό διάστημα και για προσκόμιση ωφελειών της η πολιτική αυτή μπορεί να προσαρμοστεί, να γίνει πιο ανέλεκτη, ελαστική, κυρίως στα λόγια. Στη βάση της όμως θα παραμείνει ίδια"⁹.

Έχουμε τη γνώμη ότι οι θέσεις αυτές καλύπτουν όλο το φάσμα των ελληνοαλβανικών σχέσεων. Είναι μια πολιτική της Αλβανίας που εφαρμόζεται από την ίδρυση του αλβανικού κράτους μέχρι σήμερα.

9. "Η Φωνή της Ομόνοιας" στις 16 Σεπτεμβρίου 1994

Υπέγραψε η επίσημη Αλβανία διμερείς και διεθνείς συμφωνίες, αλλά καμιά δεν ετήρησε. Υπαναχωρήσεις, παλινωδίες, κωλυσιεργίες χαρακτηρίζουν την αλβανική διπλωματία.

Η μετάβαση του Υπουργού των Εξωτερικών της Ελλάδος Θεοδ. Πάγκαλου (1996) στην Αλβανία έδωσε νέες ελπίδες στους Έλληνες της Βορείου Ηπείρου, αφού η αλβανική κυβέρνηση δεσμεύτηκε να μεταρρυθμίσει το εκπαιδευτικό σύστημα προς όφελος των Ελλήνων και ορίστηκε μάλιστα και μικτή επιτροπή για την προώθηση των εκπαιδευτικών μέτρων και τη λύση των χρονιζόντων προβλημάτων.

Είναι όμως γνωστό ότι όπου ορίζονται επιτροπές και υποεπιτροπές τα προβλήματα, όχι μόνο δεν λύνονται, αλλά αποτελματώνονται, αδρανοποιούνται και μένουν πάντα εκκρεμή.

Το ίδιο ακριβώς συμβαίνει και στην περίπτωση αυτή. Οι Αλβανοί, πιστοί στην παρελκυστική τους πολιτική, αφήνουν τους Έλληνες μαθητές στην αβεβαιότητα και τους αναγκάζουν να εγγράφονται σε αλβανικά σχολεία. Γιατί για να λειτουργήσει ελληνικό σχολείο πρέπει να συγκεντρώνονται 22 μαθητές ανά τάξη. Πώς όμως είναι δυνατό όταν είναι γνωστό ότι δεν βρίσκονται τόσοι μαθητές, μετά μάλιστα την μαζική φυγή προς την Ελλάδα;

Η νέα οδηγία αριθ. 396/22 Αυγούστου 1994 του Υπουργείου Παιδείας της Αλβανίας έχει ως εξής:

**ΑΛΒΑΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ**

ΑΠΟΦΑΣΗ

Αρ. 396 Ημερ. 22.8.1994

**Για την 8χρονη εκπαίδευση στην μητρική γλώσσα
για τα μέλη των Μειονοτήτων**

Ξεκινώντας από τον βασικό πολιτικό προσανατολισμό της Αλβανικής Δημοκρατίας για την υπεράσπιση και τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των ατομικών ελευθεριών, συμπεριλαμβανομένων και των μελών των Μειονοτήτων.

Αποβλέποντας να συγκεκριμενοποιήσει στον εκπαιδευτικό τομέα την κρατική πολιτική για την δημιουργία των απαιτούμενων συνθηκών για την προβολή, διατήρηση και ανάπτυξη της πολιτιστικής και γλωσσικής ταυτότητας των ατόμων που ανήκουν στις Μειονότητες καθώς και για την ανάγκη ενσωμάτωσης τους στην αλβανική κοινωνία.

Με βάση το Νόμο "Περί βασικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ελευθεριών" που ψήφισε η Λαϊκή Βουλή στις 31 Μαρτίου 1993; το άρθρο 26 του οποίου προβλέπει ότι "τα άτομα που ανήκουν στις Μειονότητες... έχουν δικαίωμα να διδάξουν και διδασχθούν στην μητρική τους γλώσσα...

Έχοντας υπόψη και τις αρχές και τα πρότυπα που προβλέπει η Ευρωπαϊκή Χάρτα για τις Περιφερειακές Γλώσσες ή τις Γλώσσες των Μειονοτήτων, την οποία ενέκρινε το Συμβούλιο της Ευρώπης στο Στρασβούργο στις 5 Νοεμβρίου 1992, καθώς και τα άλλα διεθνή Κείμενα σ' αυτόν τον τομέα.

Μετά από πρόταση του Υπουργείου Παιδείας, το Υπουργικό Συμβούλιο.

ΑΠΟΦΑΣΙΣΕ

1. Τα άτομα που ανήκουν στις Μειονότητες δικαιούνται να διδάξουν ή και να διδαχθούν στην μητρική τους γλώσσα σε σχολικές μονάδες και καθορισμένα κρατικά εκπαιδευτικά ιδρύματα.

2. Η εκπαίδευση στην μητρική γλώσσα των Μειονοτήτων πραγματοποιείται κατά πολύμορφο τρόπο, σε συνταύτιση με τις βασικές αρχές της γενικής διαπαιδαγώγησης στην Αλβανική Δημοκρατία και με βάση τα προγράμματα μαθημάτων των κρατικών σχολείων της χώρας που καθορίζει το Υπουργείο Παιδείας.

3. Για να γίνει δυνατή η ισότιμη και ενεργός συμμετοχή σε όλη την οικονομική, κοινωνική, πολιτική και πολιτισμική ζωή της Αλβανικής Δημοκρατίας, οι νέοι που ανήκουν στις Μειονότητες πρέπει να γνωρίζουν την αλβανική γλώσσα και για το σκοπό αυτό το κράτος δημιουργεί τις αναγκαίες συνθήκες.

4. Οι σχολικές μονάδες στην γλώσσα των Μειονοτήτων έτσι όπως όλα τα άλλα κρατικά σχολεία λειτουργούν κάτω από την εποπτεία και τον έλεγχο του Υπουργείου Παιδείας.

5. Στις υπάρχουσες σχολικές μονάδες όπου διδάσκεται και η μητρική γλώσσα των Μειονοτήτων, οι μαθητές των Μειονοτήτων αυτών έχουν δικαίωμα να διδάσκονται και να διδάσκουν στην μητρική τους γλώσσα.

Τα προγράμματα των μαθημάτων καθώς και οι αναλογίες χρησιμοποίησης της μητρικής και της επίσημης γλώσσας στο διδακτικό προτσές αυτών των μονάδων καθορίζονται με ειδικές πράξεις του Υπουργείου Παιδείας. Το αναγνωστικό και η μητρική γλώσσα των μαθητών των Μειονοτήτων καθώς και το αναγνωστικό και η αλβανική γλώσσα γίνονται ως ιδιαίτερες ύλες. Στα πλαίσια του σχολικού προγράμματος, για τους μαθητές των Μειονοτήτων σ' αυτές τις μονάδες δημιουργούνται δυνατότητες για να μελετήσουν την ιστορία, τις παραδόσεις και την κουλτούρα τους.

6. Στα κατοικημένα κέντρα (πόλεις και χωριά) όπου ζουν και άτομα που ανήκουν στις Μειονότητες, σε περίπτωση που υπάρχει επαρκής αριθμός μαθητών των Μειονοτήτων που ανταποκρίνεται στα γενικά κριτήρια λειτουργίας των σχολικών μονάδων, αυτοί έχουν δικαίωμα, ώστε στο πλαίσιο του κρατικού συστήματος υποχρεωτικής εκπαίδευσης να μαθαίνεται κατά βούληση, την μητρική τους γλώσσα. Ο συγκεκριμένος τρόπος οργάνωσης του μαθήματος σ' αυτές τις μονάδες, ρυθμίζεται με ειδικές πράξεις του Υπουργείου Παιδείας.

Το άνοιγμα ή το κλείσιμο των τάξεων όπου τα μαθήματα παρακολουθούνται κατά βούληση, στα σχολεία όπου η μητρική γλώσσα από τους μαθητές της μεινότητας μαθαίνεται κατά βούληση, γίνεται με απόφαση του Περιφερειάρχη μετά από έγκριση του Υ-

πουργού Παιδείας.

Για το άνοιγμα τους, στον Προϊστάμενο της Διεύθυνσης Παιδείας της αντίστοιχης επαρχίας υποβάλλεται αίτηση με τις υπογραφές των γονέων ή των κηδεμόνων των παιδιών που θα εγγραφούν, σε συνταύτιση με τα δικαιώματά τους ως άτομα και πολίτες. Η αίτηση, η οποία πρέπει να περιέχει ονομαστική κατάσταση των παιδιών, σύμφωνα με την εγγραφή που υπάρχει στο Ληξιαρχείο, παραδίδεται από εκπρόσωπο των γονέων στον Προϊστάμενο της Διεύθυνσης Παιδείας της επαρχίας τουλάχιστον 6 μήνες πριν από την έναρξη της προσεχούς σχολικής χρονιάς.

Αφού κάνει τις εκτιμήσεις και εξακριβώσει ως προς την πλήρωση των γενικών κριτηρίων λειτουργίας των σχολικών μονάδων, ο Προϊστάμενος της Διεύθυνσης Παιδείας, διαβιβάζει την αίτηση στον Περιφερειάρχη, μαζί με την άποψη του. Στην λήψη της απόφασης ο Περιφερειάρχης καθοδηγείται από τα κριτήρια που υπάρχουν στις νομοθετικές πράξεις, λαμβάνοντας υπόψη την σύνθεση και τις συγκεκριμένες συνθήκες του πληθυσμού στο αντίστοιχο κατοικημένο κέντρο (πόλη ή χωριό), ιδίως την ανάγκη εξασφάλισης της συνέχειας του απαιτούμενου αριθμού των μαθητών. Η απόφαση του Νομάρχη ανακοινώνεται στον εκπρόσωπο των γονέων ή κηδεμόνων που ενδιαφέρονται, τουλάχιστον ένα μήνα πριν την έναρξη του νέου σχολικού έτους. Όταν η απόφαση αυτή είναι θετική, αυτή προηγουμένως πρέπει να εγκριθεί εγγράφως από τον Υπουργό Παιδείας.

Τα ίδια κριτήρια ισχύουν και τις περιπτώσεις που οι αρχές που προαναφέραμε εξετάζουν και αποφασίζουν για το κλείσιμο μιας σχολικής μονάδας. Σε ιδιαίτερες συνθήκες, όταν ο αριθμός των μαθητών ή παιδιών των Μειονοτήτων είναι μικρότερος από εκείνον που προβλέπουν τα γενικά κριτήρια, η λειτουργία των σχολικών μονάδων όπου διδάσκεται και η μητρική γλώσσα των Μειονοτήτων γίνεται με ειδική απόφαση του Υπουργού Παιδείας.

Για το σχολικό έτος 1994-1995 η εκμάθηση κατά βούληση της μητρικής γλώσσας να αρχίσει με την διαδικασία του επείγοντος!

Η απόφαση αυτή τίθεται σε ισχύ.

Παρατηρήσεις στην οδηγία 396/1994

Σύμφωνα με την οδηγία αυτή για να ανοίξουν νέες τάξεις οι γονείς των παιδιών που θα φοιτήσουν στην πρώτη τάξη, είναι υποχρεωμένοι έξι μήνες από την έναρξη των μαθητών να υποβάλλουν αίτηση στις κατά τόπους εκπαιδευτικές αρχές. Οι γονείς, είτε διότι αγνοούν την οδηγία, είτε απουσιάζουν ή για άλλους προσωπικούς λόγους δεν υπέβαλαν αίτηση, με αποτέλεσμα να μην συμπληρώνεται ο απαιτούμενος αριθμός και οι μαθητές να εγγράφονται στα αλβανικά σχολεία.

Ποιος όμως έχει την ευθύνη γι' αυτό; Γιατί επιτρέπεται στους Αλβανούς να αυθαιρετούν συνεχώς εις βάρος των Ελλήνων;

Μήπως εν ονόματι της πολυδιαφημισμένης "Ελληνοαλβανικής φιλίας" έχουμε ε-

γκαταλείπει τους ομοεθνείς μας στην τύχη τους και οι Αλβανοί βρήκαν την ευκαιρία να αυθαιρετούν εις βάρος τους;

Είμαστε υπόλογοι απέναντι στον βασανισμένο βορειοηπειρωτικό λαό και απέναντι στην ιστορία και οφείλουμε να πάρουμε όλα εκείνα τα μέτρα που απαιτούνται για την αποτροπή της συρρίκνωσης του ελληνισμού στην Αλβανία.

Πέρα όμως από τα ελληνικά σχολεία που λειτουργούν στις λεγόμενες "μειονεκτικές ζώνες" έντονο υπάρχει το πρόβλημα των ελληνοπαίδων που ζουν στα μεγάλα αστικά κέντρα.

Χιλιάδες Έλληνες ζουν στην Πρεμετή, στη Χειμάρα, στην Κορυτσά, στην Αυλώνα, στα Τίρανα και αλλού. Τα ελληνόπουλα αυτών, αλλά και άλλων περιοχών, στις οποίες είχαν εγκατασταθεί, δεν διδάσκονται τη μητρική τους γλώσσα.

Στην πρωτεύουσα λειτουργεί ήδη τουρκικό κολλέγιο, ενώ απαγορεύεται το άνοιγμα ελληνικού σχολείου, όταν πάνω από 30.000 Έλληνες ζουν στα Τίρανα.

Στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, όπως συμπεραίνεται και από τα στοιχεία που παραθέσαμε σ' αυτή τη μελέτη, σε όλες τις περιοχές από την Κορυτσά μέχρι το Δέλβινο, λειτούργησαν κοινά ή αλληλοδιδασκτικά ελληνικά σχολεία, παρθεναγωγεία και ανώτερες σχολές, οι οποίες διατηρούνται από τις δημογεροντίες και τις εκκλησίες.

Σήμερα στο τέλος του 20ου αιώνα οι φίλοι μας οι Αλβανοί απαγορεύουν ή προβάλλουν συνεχώς εμπόδια και στη λειτουργία σχολείων στις ελληνικότατες περιοχές.

Είναι γεγονός ότι και τα λειτουργούντα σχολεία στην περιοχή Αργυροκάστρου και Αγίων Σαράντα δυσλειτουργούν είτε από έλλειψη σχολικών ειδών και βιβλίων, είτε από έλλειψη δασκάλων και μαθητών.

Οι δάσκαλοι, λόγω της επικρατούσης άθλιας οικονομικής κατάστασης, εγκατέλειψαν τα σχολεία και εργάζονται στην Ελλάδα. Όλα αυτά, σε συσχετισμό με τους φραγμούς που θέτει η αλβανική κυβέρνηση και με την αδιαφορία και εγκατάλειψη που παρατηρείται από ελληνικής πλευράς, οξύνουν το πρόβλημα της εκπαίδευσης στη Βόρειο Ήπειρο, επιτείνουν τους κινδύνους αργού αλλά σταθερού εξαλβανισμού των Ελλήνων και καθιστούν πιο δραματική τη ζωή των ομοεθνών μας στην αυγή του 21ου αιώνα.

Το εκπαιδευτικό πρόβλημα στη Βόρειο Ήπειρο παρουσιάζεται σήμερα οξύ, χωρίς προοπτική για το μέλλον. Χρειάζεται ανασύνταξη του έμπυχου διδασκαλικού δυναμικού, επανένταξη στις εθνικές ρίζες και σταθερό προσανατολισμό για τη λύση των καιρίων εκπαιδευτικών προβλημάτων από μέρους της ελληνικής πολιτείας.

Μελετημένη και προσχεδιασμένη πολιτική

Για να δοθεί ορθή λύση, δεν είναι αρκετή η λειτουργία τριών σχολείων στην Αλβανία, αλλά απαιτείται σοβαρή, μελετημένη και προσχεδιασμένη πολιτική και για τη συγκράτηση των ελληνικών πληθυσμών στις πατρογονικές τους εστίες και για την ανάπτυξη της ελληνικής παιδείας σε ολόκληρη την Αλβανική Επικράτεια.

Είναι ανάγκη:

1) Η επισκευή και συντήρηση των υπαρχόντων διδακτηρίων στην Βόρειο Ήπειρο. Χωρίς διδακτήρια που να πληρούν τις σύγχρονες εκπαιδευτικές προδιαγραφές δεν μπορεί να γίνεται λόγος για αγωγή, μάθηση και εκπαίδευση.

2) Ο εξοπλισμός των σχολείων με όλα τα απαραίτητα τεχνικά μέσα, διδακτικών ειδών, σχολικής ύλης κ.λπ. σε μια περιοχή που έντονα υπάρχουν τα προβλήματα και μεγεθύνονται από την ψυχολογική βία που ασκούν οι αλβανικές αρχές και από τα εμπόδια που συνεχώς εγείρουν για την απρόσκοπη λειτουργία τους.

3) Οι Έλληνες Βορειοηπειρώτες δάσκαλοι έχουν ανάγκη ειδικής επιμόρφωσης. Στη διάρκεια των σπουδών τους στην Αλβανία ελλιπώς διδάχτηκαν την ελληνική γλώσσα και καθόλου ελληνική ιστορία και πολιτισμό (αρχαίο και νεοελληνικό). Τα κενά αυτά είναι ανάγκη να τα καλύψουν με σεμινάρια που θα οργανώνονται στα ελληνικά πανεπιστήμια.

Μια καλή αρχή έγινε από το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, που πρέπει να συνεχιστεί και τα επιμορφωτικά αυτά σεμινάρια να πυκνώσουν.

4) Στο Αργυροκάστρο, την πρωτεύουσα του Βορειοηπειρωτικού Ελληνισμού, συνεστήθη στο εκεί Πανεπιστήμιο έδρα Νεοελληνικών.

Λειτουργεί επίσης η Παιδαγωγική Ακαδημία Αργυροκάστρου. Και τα δυο αυτά ανώτερα ιδρύματα έχουμε υποχρέωση να τα παριβάλλουμε με αγάπη και οι φροντίδες μας για απρόσκοπη λειτουργία τους να είναι αδιάκοπη.

5) Τα ελληνικά Πανεπιστήμια να δεχτούν Βορειοηπειρωτόπουλα για σπουδές, να στηριχτούν με υποτροφίες από το κράτος και γενικά να τους παράσχουμε κάθε δυνατή ενίσχυση για να σπουδάσουν χωρίς άγχος και αποφοιτώντας να μεταδώσουν τις γνώσεις τους στην ιδιαίτερη πατρίδα τους.

7) Να ενισχυθεί ο θεσμός των "Φροντιστηρίων" για την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας και να ιδρυθούν φροντιστήρια σε όλη την Αλβανική Επικράτεια, όπου υπάρχουν Έλληνες. Οι δάσκαλοι των "Φροντιστηρίων" συνταξιούχοι στην πλειονότητα τους, εκτελούν τεράστιο εθνικό έργο.

Η κατάσταση γίνεται όλο και πιο δύσκολη με την εγκατάλειψη του τόπου από νεανικό έμπυχο υλικό, σχέδιο σατανικής έμπνευσης των αλβανικών κυβερνήσεων με απροσδιόριστες επιπτώσεις για τον ελληνισμό της Βορ. Ηπείρου.

4. Οι Αλβανοί αρνούνται να ανοίξουν ελληνόγλωσσο σχολείο στη Χειμάρα

Η υπέρβαση του αρνητικού κλίματος για άνοιγμα ελληνόφωνων σχολείων αντιμετωπίζει εμπόδια, τα οποία οφείλονται στην καχυποψία του κρατικού μηχανισμού για θεραπεία του αιτήματος των Χειμαριωτών να διδάσκονται τα παιδιά τους την μητρική τους γλώσσα, που είναι η ελληνική.

Την αίτησή τους οι γονείς των παιδιών απηύθυναν προς το υπουργείο Παιδείας και επιστημών στα Τίρανα στις 16-7-1998 και ζητούσαν την λειτουργία πρώτης τάξης του Δημοτικού.

Την απάντηση που έδωσε ο Γεν. Διευθυντής του υπουργείου Εντουάρντ Οσμάνι με το υπ' αριθμ. 1116/1/13-8-1998 έγγραφο ήταν αρνητική. Για να αιτιολογήσει την άρνηση επιστρατεύει μόνο ψεύδη.

Καταχωρούμε το υπ' αριθμ. 1116/1/13-8-1998 έγγραφο του υπουργείου Παιδείας και μετεφρασμένο στα ελληνικά.

REPUBLIKA E SHQIPËRISË
MINISTRIA E ARSIMIT DHE SHKENCËS
DREJTORIA E ARSIMIT 8 - VJEÇAR

Rruga e Durrësit, Nr. 23
Nr. 1116/1 prot

Tel. +355 42 22707
Tiranë, më 13-8-1998

Lënda : Kthim përgjigje.

Z. Pano DHIMALEKSI

HIMARË

Lidhur me kërkesën tuaj dhe të disa banorëve të tjerë të qytetit të Himarës, drejtuar Ministrisë së Arsimit dhe Shkencës, më datë 16.07.1998, ju sqarojmë:

Në asnjë Urdhëresë apo Vendim të Këshillit të Ministrave nuk gjen zbatim kërkesa juaj, për të çelur klasën e parë në gjuhën greke, në qytetin e Himarës.

Në Himarë dhe fshatrat e Bregut përreth saj nuk ka ekzistuar minoritet grek, për rrjedhojë, as shkollë në gjuhën greke.

Futja e gjuhës greke si gjuhë e huaj fakultative, për të plotësuar kërkesën e disa familjeve minoritare me banim në Himarë, mbetet në konsideratë për të ardhmen.

DREJTORI

Eduard Osmani

Eduard OSMANI

ΑΛΒΑΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΤΟΥ ΟΧΤΑΧΡΟΝΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

Τίρανα στις 13.8.19988

Αρ. πρωτ. 1116/1
Θέμα: Απάντηση

κ. Πάνο Δημαλέξη

ΧΕΙΜΑΡΡΑ

Σχετικά με το αίτημα σας και μερκών άλλων κατοίκων της πόλης της Χειμάρρας προς το Υπουργείο Παιδείας κι Επιστημών, ημ. 16.07.1998, σας διευκρινίζουμε:

Σε καμία απόφαση ή Διάταγμα του Υπουργικού Συμβουλίου δεν στηρίζεται το αίτημά σας, για το άνοιγμα πρώτης τάξης στην Ελληνική γλώσσα, στην πόλη της Χειμάρρας.

Στη Χειμάρρα και σ' άλλα χωριά γύρω της δεν υπήρξε ελληνική μειονότητα, κατά συνέπεια ούτε σχολείο στην ελληνική γλώσσα.

Η ένταξη της ελληνικής γλώσσας ως ξένη γλώσσα επιλογής, για την εκπλήρωση του αιτήματος μερικών μειονοτήτων με διαμονή στη Χειμάρρα παραμένει υπόψη για το μέλλον".

Ο ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ
Εντουάρτ Οσμάνι

Στην αρνητική απάντηση αντέδρασε άμεσα η "Ομόνοια", η οποία με επιστολή της προς τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, Ρετζέπ Μειντάνι τον πρωθυπουργό Φάτος Νάνο, τον πρόεδρο του Κοινοβουλίου Σκεντέρ Γκινούσι και τον υπουργό Παιδείας και Επιστημών Ετχέμ Ρούκα, που εστάλη από τους Αγίους Σαράντα (5-9-1998), τονίζει την αναγκαιότητα της επανένταξης σχολείου στη Χειμάρρα, το δικαίωμα της εθνικότητας των κατοίκων της και την ανάγκη θεραπείας του δίκαιου αιτήματος των γονέων.

Επίσης στην αρνητική απάντηση έστειλε επιστολή προς τους ίδιους και η οργάνωση της Ομόνοιας παραρτήματος Χειμάρρας, η οποία με νέα αίτηση και υπογραφές γονέων ζητάει την επαναλειτουργία της πρώτης τάξης σχολείου στην ελληνική γλώσσα.

Οι επιστολές έχουν ως εξής:

ΑΛΒΑΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Δ Ε Ε Ε Μ “ΟΜΟΝΟΙΑ”

Αρ. Πρωτ.....

Αγ. Σαράντα στις 05.09.1998

κ. Ρετζέπ Μείντάνι Πρόεδρος της Δημοκρατίας
κ. Φάτος Νάνο Πρωθυπουργός
κ. Σκεντέρ Γκινούσι Πρόεδρος της Βουλής
κ. Ετχέμ Ρούκα Υπουργός παιδείας

Αξιότιμοι κύριοι

Το Γενικό Συμβούλιο της ΟΜΟΝΟΙΑΣ Σ, στη σύσκεψή του ημ. 05.09.1998, ενημερώθηκε για την υπ. αρ. 1/1611, της 13ης Αυγούστου 1998, απάντηση της Διεύθυνσης Δτάξης Παιδείας του Υπουργείου Παιδείας και Επιστημών της Αλβανικής Δημοκρατίας, προς τους εκπροσώπους των γονέων 26 παιδιών που συμπληρώνουν την ηλικία δημοτικής εκπαίδευσης για την έναρξη της πρώτης τάξης στην μητρική ελληνική γλώσσα για το σχολικό έτος 1998-99. Η αρνητική απάντηση της προαναφερόμενης Διεύθυνσης μας βρίσκει πλήρως αντιθέτους και δεν έχει καμία ιστορική βάση. Σχετικά μ' αυτό εκφράζουμε ξανά την απογοήτευσή μας και επισημαίνουμε.

α) Το απαραίτητο της επανέναρξης του σχολείου στην ελληνική μητρική γλώσσα στη Χειμάρα, καταχωρωμένο αυτό δικαίωμα και απ' το Δικαστήριο της Χάγης και αυθαιρέτως αφαιρεμένο απ' το κομμουνιστικό καθεστώς το 1946 (βλέπε ενδεικτικά που επισυνάπτονται).

β) Η εθνολογική ταυτότητα των κατοίκων της Χειμάρας και των χωριών της παραλίας είναι απόλυτο δικό τους δικαίωμα να την προσδιορίσουν, κατοχυρωμένο στην Συμφωνία της Κοπεγχάγης, του ΟΑΣΕ και στην Συμφωνία του Συμβουλίου της Ευρώπης για την προστασία των δικαιωμάτων των Εθνικών Μειονοτήτων.

γ) Την ανάγκη λήψης άμεσων μέτρων από πλευρά Σας για την εκπλήρωση του νόμιμου αιτήματος των γονέων. (βλέπε κατάσταση που επισυνάπτεται)

ΑΠΟ ΤΟ ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΟΜΟΝΟΙΑΣ

Ο Πρόεδρος

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΛΑΜΠΟΒΙΤΙΑΔΗΣ

REPUBLIKA E SHQIPERISE
 ORGANIZATA BASHKIMI DEMOKRATIK
 I MINORITETIT ETNIK GREK « OMONIA»
 Nr i prot.....

Sarande me 05.09.1998

Zotit REXHEP MEJDANI
 President i Republikes se Shqiperise
 Zotit FATOS NANO
 Kryeminister i Republikes se Shqiperise
 Zotit SKENDER GJINUSHI
 Kryetar i Kuvendit Popullor te RSH
 Zotit ETHEM RUKA
 Minister i Arsimit

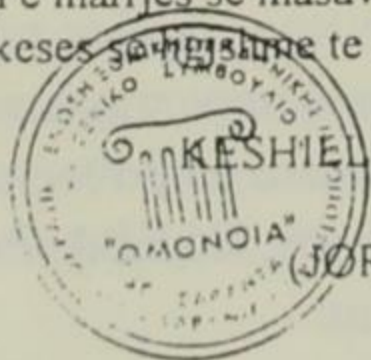
Zoterinj te nderuar,
 Keshilli i pergjithshem i Omonies ne mbledhjen e tij te dates
 05.09.1998 u vu ne dijeni te pergjigjes nr 1/1611 dt 13.08.1998 te
 drejtorise se Arsimit 8-vjecar te Ministrise se Arsimit dhe Shkences te
 Republikes se Shqiperise, drejtuar perfaqesuesit te prinderve te 26 femijeve
 qe mbushin moshen e arsimit fillor per hapjen e klases se pare ne gjuhen e
 tyre amtare greke per vitin shkollor 1998-1999.

Pergjigja negative e Drejtorise se siperpermendur na gjen plotesisht
 te kundert dhe nuk ka asnje baze historike. Ne lidhje me kete shprehim
 serish indinjaten tone dhe theksojme:

a) Domosdoshmerine e rihapjes se shkolles ne gjuhen amtare greke
 ne Himare, e drejte kjo e fituar ne gjykates e Hages dhe e mohuar
 arbitrarisht nga rregjimi komunist ne vitin 1946 (shih deftesen
 bashkangjitur)

b) Perkatesia etnike e banoreve te Himares dhe e fshatrave te Bregut
 eshte e drejte e tyre absolute e sanksionuar ne Konventen e Kopenhagenit
 te OSBE-se si dhe ne Konventen e Keshillit te Evropes per mbrojtjen e te
 drejtave te Minoriteteve Etnike.

c) Nevojen e marrjes se masave te menjehershme nga ana Juaj per
 plotesimin e kerkeses se rihapjes te prinderve (Shih listen bashkangjitur).

KESHILLI I PERGJITHSHEM I «OMONIES»
 KRYETARI
 (JORGO LLABOVITIADHI)

J. Labovitiadhi

Χειμάρα στις 09.-09.1998

κ. Ρετζέπ Μείντάνι Πρόεδρος της Δημοκρατίας
 κ. Φάτος Νάνο Πρωθυπουργός
 κ. Ετχέμ Ρούκα Υπουργός Παιδείας

Αξιότιμοι κύριοι

Στο αίτημά μας, για το άνοιγμα της πρώτης τάξης στην ελληνική γλώσσα για τα παιδιά μας, προς το Υπουργείο Παιδείας και Επιστημών, από μερικούς γονείς, εδώθει αρνητική απάντηση διαστρεβλώνοντας την ιστορική πραγματικότητα. Στη Χειμάρα και τα γύρω χωριά μέχρι το Μάρτιο του 1946 ήταν μερικά σχολεία όπου, οι γονείς μας μάθαιναν μόνον στην μητρική ελληνική γλώσσα. Τον Απρίλιο του 1946 αυτά τα σχολεία έκλεισαν με αυθαίρετο τρόπο από το δικτατορικό καθεστώς του Εμβέρ Χότζια.

Οι ειδικοί του Υπουργείου Παιδείας και Επιστημών βιάστηκαν να δώσουν απάντηση χωρίς να βαθύνουν πάνω σ' αυτό το πρόβλημα. Αν δεν γνωρίζουν την πραγματικότητα, ας εκμεταλλευτούν το αρχείο, στο οποίο έχουν διεκπεραιωθεί αυτές οι στιγμές της παιδείας στην περιοχή της Χειμάρας.

Απευθυνόμαστε σε Σας με την πεποίθηση πως θα απαντήσετε στο αίτημά μας για την ξαναλειτουργία του ελληνικού σχολείου για τα παιδιά μας ως ένα νόμιμο δικαίωμά τους.

Συνημμένως Σας στέλνουμε την αίτηση και τις υπογραφές μερικών γονέων για την ξαναλειτουργία της πρώτης τάξης στην ελληνική γλώσσα, καθώς και την απάντηση του Υπουργείου της Παιδείας και της Επιστήμης.

Περιμένουμε την επέμβαση Σας.

ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΟΜΟΝΟΙΑΣ Η/ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΧΕΙΜΑΡΡΑΣ

Γραμματέας
 Βασίλης Μπολάνος

Πρόεδρος
 Ναπολέον Ράπος

5. Αλβανική παρελκυστική πολιτική

Παρόλες τις εξαγγελίες και τις υποσχέσεις του ίδιου του προέδρου της Αλβανίας για προώθηση εκπαιδευτικών μέτρων προς όφελος των Ελλήνων, η αλβανική πλευρά κωλυσιεργεί και παραμένει σταθερή στην παρελκυστική της πολιτική!

Είναι χαρακτηριστικό και αναδεικνύει όλο το βάθος του προβλήματος το άρθρο του Γρηγορίου Ντριγκόγια προέδρου της ΣΦΕΒΑ Θεσσαλονίκης, από το οποίο καταχωρούμε ορισμένα αποσπάσματα:

"Το Νοέμβριο του 1993, κατά την επίσημη συνάντηση του Έλληνα ΥΠΕΞ κ. Κάρολου Παπούλια με τον Αλβανό ομόλογό του κ. Α. Σερέκι, η αλβανική πλευρά αναλάμβανε την υποχρέωση να ξανανοίξει τα επτά σχολεία στις μεγάλες πόλεις (Αγ. Σαράντα, Αργυρόκαστρο, Δέλβινο) της ελληνικής μειονότητας που είχαν

κλείσει με την φανταστική διαταγή αρ. 19 στις 17/9/93 "Για την Παιδεία στη γλώσσα των μειονοτήτων στα οκτάχρονα σχολεία".

Σύμφωνα με την διαταγή αυτή "χαρακτηρίζονται παράνομα τα σχολεία που άνοιξαν με απόφαση των νομαρχών ξεκαθαρίζοντας ότι το άνοιγμα σχολείων είναι στην αποκλειστική αρμοδιότητα του Υπ. Παιδείας". Επίσης η Αλβανική πλευρά αναλάμβανε την υποχρέωση να εξασφαλίσει νόμο που θα επιτρέπει την εκπαίδευση των ελληνικής καταγωγής παιδιών εκτός των αμιγώς από Έλληνες κατοικημένων περιοχών.

... Σύμφωνα με το προσχέδιο του νόμου που ετοιμάζει με αργούς πάντα ρυθμούς η αλβανική πλευρά, καθόλου δεν διαφαίνεται η καλή της πρόθεση από τη στιγμή που ισχύουν οι παλιές απαγορεύσεις:..

... Οι σοβινιστικοί κύκλοι της Αλβανίας αντιδρούν σε κάθε προσπάθεια διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας σε περιοχές που ζουν Έλληνες, όπως για παράδειγμα στα Τίρανα που ζουν 30.000 και σε άλλες περιοχές.

Τα βέλη τους στρέφονται εναντίον των δασκάλων που παρέμειναν στον τόπο τους και διαπαιδαγωγούν "τα παιδιά της μειονότητας".

Στην ημερήσια εφημερίδα "REPUBLIKA", σε κύριο άρθρο, γράφονται μεταξύ των άλλων, και τα εξής¹⁰:

"Αυτοί που τώρα ονομάζονται δάσκαλοι της Ελληνικής Μειονότητας στην Αλβανία μεταχειρίζονται εδώ και αρκετό καιρό ένα σχέδιο "πιλότο" του ελληνικού κράτους, για την εγκαθίδρυση της αντιαλβανικής προπαγάνδας στην Αλβανία.

...Το άρθρο μιλάει για "ελληνοποίηση" του Νότου της Αλβανίας. Η διαστρέβλωση και η ιστορική παραχάραξη είναι φανερή.

Οι κάτοικοι του αλβανικού Νότου είναι Έλληνες, ριζωμένοι σ' αυτό τον τόπο από αμνημονεύτων χρόνων. Θα ήταν ιστορικά ορθό εάν ο αρθρογράφος μιλούσε για "αλβανοποίηση" του Νότου, μια προσπάθεια που για χρόνια πολλά καταβάλλει το αλβανικό κράτος.

Οι Έλληνες της Βορείου Ηπείρου (του Νότου) κατά τους Αλβανούς ήταν, είναι και θα παραμείνουν Έλληνες όσα βίαια μέτρα και αν εφαρμόσουν οι αλβανικές αρχές.

Και οι Έλληνες δάσκαλοι που παρέμειναν στον τόπο τους και με φτωχά και ελάχιστα μέσα μεταδίδουν στα ελληνόπαιδα τα ελληνικά γράμματα είναι οι ήρωες, οι στυλοβάτες του βορειοηπειρωτικού ελληνισμού.

10. Εφημ. "Republika" των Τιράνων, 25 Μαΐου 1994.

Γενικές παρατηρήσεις

Η αλβανική κυβέρνηση στην προσπάθεια της να απαλλαγεί από το παρελθόν και να οδηγήσει τη χώρα στον εκδημοκρατισμό υποσχέθηκε να επιτρέψει τη λειτουργία νέων ελλην. σχολείων. Οι υποσχέσεις όμως παρέμειναν "γράμμα κενόν". Παρόλες τις υποσχέσεις για νομοθετική ρύθμιση του εκπ/κού συστήματος και τα προσχέδια νόμων που εκπονήθηκαν, κανένα δεν κατατέθηκε επίσημα για έγκριση στην αλβανική Βουλή.

Απόρροια της κατάστασης αυτής και της ακατάσχετης μετανάστευσης προς την Ελλάδα είναι η μείωση των μαθητών στο βορ/κό χώρο και η επικίνδυνη συρρίκνωση των ελληνικών σχολείων.

Η νοοτροπία των Αλβανών, παρά τη φιλελευθεροποίηση του καθεστώτος, δεν άλλαξε. Και σήμερα αποστρέφονται καθετί το ελληνικό και η "ελληνοφοβία" είναι διάχυτη σε ολόκληρη την Αλβανία. Καχύποπτοι απέναντι της Ελλάδας, η ίδια η αλβανική πολιτεία δημιουργεί εμπόδια στην ελληνική παιδεία και επιδιώκει τη διαμόρφωση συνειδήσεων εχθρικών προς την Ελλάδα.

Πάντοτε οι Αλβανοί φοβούνται την αναβίωση της ελληνικής Παιδείας στην χώρα τους.

Ο Σταμάτης Γεωργούλης στο άρθρο του "το καθεστώς των Ελληνικών σχολείων από την ίδρυση του αλβανικού κράτους μέχρι σήμερα", από πληροφορίες που του έδωσε η Διεύθυνση Επιθεώρησης Αργυροκάστρου, γράφει επιγραμματικά για τις φοβίες των Αλβανών απέναντι των Ελλήνων:

"...Οι φοβίες του παρελθόντος για αναβίωση της ελληνικής ορθόδοξης παιδείας έχουν πολύ βαθιές ρίζες στην Αλβανία. Οι Έλληνες μαθητές επί σειρά ετών ώφειλαν να μαθαίνουν τις προσπάθειες που κατέβαλαν οι ελληνικοί σωβινιστικοί κύκλοι για την απόσπαση των εδαφών της Νότιας Αλβανίας... Οι σκοτεινοί αυτοί κύκλοι (κατά τους Αλβανούς) εξεδίωξαν τους Τσάμηδες από τα εδάφη της Μεγάλης Αλβανίας, τα οποία θα έπρεπε να επεκτείνονται μέχρι τον Αμβρακικό κόλπο, ενώ η αλβανική σημαία θα έπρεπε να κυματίζει όχι μόνο μέχρι εκεί, αλλά και σε άλλα μέρη έξω από τα αλβανικά σύνορα όπου ζουν και σήμερα αλύτρωτοι Αλβανοί. Γίνονταν ακόμη εκτεταμένες αναφορές στο Κοσσυφοπέδιο, με έντεχνη προσπάθεια μετάδοσης μηνυμάτων προς τους νεαρούς Έλληνες μαθητές, ότι τα σύνορα αυτά είναι προσωρινά και ότι κάποτε όλοι οι Αλβανοί θα ζήσουν εντός της Μεγάλης Αλβανίας. Η αποστροφή μάλιστα των Αλβανών ήταν τέτοια προς καθετί το ελληνικό ώστε να μην επιτρέπουν ούτε τη διδασκαλία, στο μάθημα της λογοτεχνίας, Ελλήνων λογοτεχνών ακόμη και σε αλβανική μετάφραση. Η απαίτηση των Ελλήνων δασκάλων να διδάσκεται στα ελληνοπουλα ο ελληνικός πολιτισμός, τα ελληνικά να διδάσκονται σε όλες τις βαθμίδες και παντού όπου ζουν Έλληνες προσέκρουσε

στην άρνηση των Αλβανών. Παρόλες τις επίσημες φραστικές υποσχέσεις ότι θα σεβαστούν τα δικαιώματα των Ελλήνων, η τελική κατάληξη είναι η ίδια: Προσπάθεια αλβανοποίησης των ελλήνων μέσω της εκπαίδευσης. Για τους Αλβανούς η διδασκαλία των ελληνικών και της ελληνικής ιστορίας στα σχολεία "εγκυμονεί κινδύνους για την ανεξαρτησία τους"¹¹.

Είναι δύσκολο να αποβάλουν οι Αλβανοί ιθύνοντες το σύνδρομο του φόβου, ότι η Ελλάδα αποβλέπει στην απόσχιση του Νότου και ενσωμάτωσή του στην επικράτεια της.

Το επίσημο πολιτικό όργανο των Ελλήνων η "ΟΜΟΝΟΙΑ" απαίτησε το δικαίωμα της μόρφωσης των ελληνοπαίδων στη μητρική γλώσσα και τη διδασκαλία της σε όλες τις περιοχές που ζουν Έλληνες. Το δικαίωμα της λειτουργίας ιδιωτικών σχολείων και φροντιστηρίων και της διδασκαλίας της ελληνικής ιστορίας και του ελληνικού πολιτισμού. Κανένα από τα σημεία αυτά δεν έγινε δεκτό από την αλβανική κυβέρνηση.

Οι προσπάθειες που καταβλήθηκαν ενώπιον των διεθνών οργανισμών απέβησαν ατελέσφορες. Η Αλβανία κάθε τέτοια προσπάθεια τη θεωρεί ανάμειξη στις εσωτερικές της υποθέσεις.

Μετά το 1990 και τη φιλελευθεροποίηση του καθεστώτος κάποιες ελπίδες παρουσιάζονται στα πλαίσια της ΔΑΣΕ, η οποία έδωσε ιδιαίτερη έμφαση στην προστασία των εκπαιδευτικών γλωσσικών πολιτιστικών και θρησκευτικών ελευθεριών.

Πέρα από τη χρήση της μητρικής γλώσσας και το δικαίωμα και ίδρυση ιδρυμάτων και ενώσεων με πολιτιστικούς προσανατολισμούς, προέχει και η προστασία της εθνικής ταυτότητας.

Οι μηχανισμοί που προβλέπονται από τον Ο.Η.Ε. και άλλους Διεθνείς Οργανισμούς, καθώς και οι συνθήκες που είχαν ισχύ προπολεμικά στα πλαίσια της ΚτΕ λίγα ή ελάχιστα μπορούν να προσφέρουν, σε σχέση με όσα αναφέρονται μετά το 1990 στις Συνδιασκέψεις της ΔΑΣΕ, για τα ανθρώπινα και μειονοτικά δικαιώματα.

Η Συνδιάσκεψη εμπειρογνομών της Γενεύη (19-7-1991) και η Συνδιάσκεψη της Μόσχας (Οκ/βρίος - Ν/ριος 91) διευρύνουν την έννοια της γλωσσικής και εκπ/κής ελευθερίας για τις εθνικές μειονότητες. Η Αλβανία με τη σύμφωνη γνώμη και της Ελλάδας από το 1991 αποτελεί μέλος της ΔΑΣΕ και οφείλει να σεβαστεί τις αποφάσεις της.

Να αναφέρουμε επίσης και τις αποφάσεις που ελήφθησαν στο Ελσίνκι (10-7-93) σύμφωνα με τις οποίες τα κράτη - μέλη οφείλουν να απέχουν στη λήψη μέτρων που θα έχουν σκοπό στην μεταβολή της εθνικής σύνθεσης των περιοχών που βρίσκονται στα εδάφη της¹².

11. Ο Ελληνισμός της Αλβανίας, όπ. π. σ. 220 - 221.

12. Κ. Μανωλοπούλου-Βαρβιτσιώτη, Σύγχρονα προβλήματα μειονοτήτων στα Βαλκάνια, Αθήνα 1989 (Για τη διεθνοποίηση των παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων).

6. ΠΙΝΑΚΕΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ

Από έκθεση του Επιθεωρητή των ελληνικών σχολείων Αργυροκάστρου
Βασ. Λαχανά

Στους πίνακες αυτούς αναγράφονται οι Κοινότητες (χωριά) των Νομών Αργυροκάστρου, Αγίων Σαράντα, Δελβίνου και εννιά Κοινότητες του Νομού Αυλώνας (Χειμάρας) με αμιγείς ελληνικούς πληθυσμούς, αλβανόφωνα χριστιανοχώρια και χωριά που υπερισχύει το οθωμανικό στοιχείο:

1. Νομός ΑΡΓΥΡΟΚΑΣΤΡΟΥ

Κοινότητες με καθαρά Ελληνικό πληθυσμό

1. Δερβιτσιάνη
2. Γοραντζή
3. Βάνιστα
4. Χάσκοβο
5. Δούβιανη
6. Σωφράτικα
7. Τεργιαχάτι
8. Γορίτσα
9. Φράστανη
10. Λιούγκαρη
11. Γράψη
12. Γιωργουτσάτι
13. Μπουλιαράτι
14. Ζερβάτι
15. Βόδοιστα
16. Κοά
17. Βοδίνο
18. Πέπελη
19. Σωτήρα
20. Λόγγος
21. Κλεισιάρι
22. Βρυσερά
23. Κοσιοβίτσα
24. ΑηΝικόλας
25. Κακαβιά
26. Λοβίνα
27. Ραντάτι

Κοινότητες με ανάμικτο πληθυσμό

1. Μασκουλόρε
2. Πλεσάτι
3. Τσεπούνα
4. Προγγί
5. Καροδήκι

Χριστιανοχώρια Αλβανόφωνα

1. Λάμποβο Ζάππα
2. Ερίντι
3. Νόποβο
4. Κάργιαννη
5. Αντώνη Πότσι
6. Παλιόκαστρο
7. Λάμποβο Λιμποχόβου
8. Σερακίνιτσα
9. Κεστοράτι
10. Δοξάτι
11. Κρούνα
12. Κρανοσίτσα

28. Γλύνα
29. Άνω Πισκοπή
30. Κάτω Πισκοπή
31. Πολύτσιανη
32. Σχωριάδες
33. Σωπική
34. Τσιάτισα
35. Οψάδα
36. Χλωμός
37. Πόλη Αργυροκάστρου
38. Σελιό
39. Κρουονέρι
40. Βραχογοραντζή

13. Στεγόπολη
14. Κακόζι
15. Οστέβα
16. Σιέπερη
17. Νίβανη

Κοινότητες με ΟΘΩΜΑΝΟΥΣ

1. Φουσμπάρδα
2. Ζουλιάτι
3. Γκολέμι
4. Προγονάτι
5. Πιτσάρι
6. Καπαριέλι
7. Στεπέζι
8. Κουμελίτσα
9. Λαζαράτι
10. Λιμπόχοβο
(έχει και χριστιανικές οικογένειες)

2. Νομός ΑΓΙΩΝ ΣΑΡΑΝΤΑ

Κοινότητες με καθαρά Ελληνικό πληθυσμό

1. Άνω Λεσινίτσα
2. Κάτω Λεσινίτσα
3. Γιαννιτσάτι
4. Τσερκοβίτσα
5. Άγιος Ανδρέας
6. Κουλουράτι
7. Λουψάτι
8. Δίβρη
9. Μάλτσανη
10. Γριάσδανη
11. Σμίνετση
12. Καρόκι
13. Κεσσαράτι
14. Γράβα
15. Κομμάτι
16. Λαζάτι

Κοινότητες με ανάμικτο πληθυσμό

1. Βίστρισα
2. Παραπόταμος (Μ.Τ.Σ.)
3. Ξαμήλι
4. Βρούνα
5. Τζάρα
6. Στιάρι
7. Μετόχι
8. Γκιάστα

Χριστιανοχώρια Αλβανόφωνα Εθνικότητα Αλβανική

1. Μουζίνα
2. Πετσά
3. Σωπίκι
4. Νίβιτσα
5. Άγιος Βασίλης

17. Καλτσάτι
18. Κότζα (Λειβαδιά)
19. Βαγκαλιάτι
20. Καλύβια Πασιά
21. Κουλουρίτσα
22. Καντήραγα
23. Μεμούσμπει
24. Καραλίμπει
25. Καινούργιο
26. Χάλιο
27. Τσούκα
28. Αλίκο
29. Κασιμελάμπει
30. Τσαούσι
31. Τρέμουλη
32. Καλύβια Σούσι
33. Γέρμα
34. Βριώνι
35. Βρομερό
36. Καραχάτζι
37. Μαυρόπουλο
38. Φοινίκι
39. Κρασιά
40. Λίβενα
41. Αρδάσοβα
42. Υμερεφεντι
43. Ρομάντζά
44. Ντερμήσι
45. Μεμόραχη
46. Άνω Δρόβιανη
47. Κάτω Δρόβιανη
48. Βελιάχοβο
49. Κρόγγι
50. Καρδικάκι
51. Συρακάτι
52. Μπραϊλάτι

6. Λούκοβο
7. Πικέρονι
8. Μουρσί

Κοινότητες με Οθωμανούς

1. Κονίσπολη
2. Μαρκάτι
3. Σάλεσι
4. Γιάνιαρη
5. Βέρβα
6. Ντισιάτι
7. Νινάτι
8. Σκάλα
9. Μπόρσι
10. Φτέρρα
11. Σάσαη
12. Βεργό
13. Παλαυλή
14. Καλιάσα
15. Τατζάτι
16. Μαβαρίτσα
17. Παντελεήμονας
18. Σιγιάννι
19. Σαλιγκάρι
20. Φουσβέρια

53. Κώσταρι
54. Μεσοπόταμο
55. Κακοδίκι
56. Λευτεροχώρι
57. Πόλη Δελβίνου
58. Πόλη Αγίων Σαράντα

3. Νομός ΑΥΛΩΝΟΣ

1. Κηταρό
2. Χειμάρα
3. Κούδεσι
4. Πύλιουρη
5. Δρυμάδες
6. Βούνο
7. Παλάσα
8. Άρτα
9. Σβερνέτσι

4. Συνολικός αριθμός Κοινοτήτων (χωριών) Αγίων Σαράντα Δελβίνου και Αργυροκάστρου.

α. Κοινότητες με αμιγή ελληνικό πληθυσμό	101
β. Κοινότητες με ανάμικτο πληθυσμό	13
γ. Χριστιανοχώρια με αλβανόφωνο πληθυσμό	28
δ. Κοινότητες με μουσουλμανικό πληθυσμό	<u>30</u>
Σύνολο	172

Πίνακες μαθητών και δασκάλων σχολείων Αργυροκάστρου και Αγίων Σαράντα

Από έκθεση του Επιθεωρητή των ελληνικών σχολείων Αργυροκάστρου, Πρεμετής, Βασ. Λαχανά σχολικού έτους 1992-93.

Στους Πίνακες 1 και 2 καταγράφεται ο αριθμός των νηπίων, των μαθητών που φοιτούν στα Δημοτικά και 8/χρονα σχολεία, καθώς και ο αριθμός των μαθητών που φοιτούν στα Λύκεια. Στους ίδιους πίνακες αναφέρεται ο αριθμός των εκπαιδευτικών (Νηπιαγωγών, δασκάλων, καθηγητών) που διδάσκουν στα ελληνόφωνα σχολεία του Νομού Αργυροκάστρου.

Στον 3 Πίνακα καταχωρούνται τα σχολεία που λειτούργησαν στην περιοχή Αργυροκάστρου, ο αριθμός των μαθητών και οι ετήσιες ώρες των μαθημάτων στα ελληνικά και στα αλβανικά, οι εκπαιδευτικοί και οι σπουδές τους.

Στον 4 πίνακα καταχωρούνται συνολικά αριθμοί σχολείων στους νομούς Αργυροκάστρου και Αγίων Σαράντα, οι μαθητές που φοιτούν και οι εκπαιδευτικοί που υπηρετούν.

Πίνακας 1

Με το συνολικό αριθμό νηπίων, μαθητών Δημοτικού και 8/χρονου, μαθητών και Λυκείου και Εκπαιδευτικών του Νομού Αργυροκάστρου και Προμετής (εξαγόμενα από τον πίνακα 2)

A/A	Μαθητές	αριθμός	Εκπαιδευτικοί	αριθμοί	παρατηρήσεις
1.	Νήπια	298	Νηπιαγωγοί	38	
2.	μαθητές Δημοτικού	1661	Δάσκαλοι Δημοτικού	59	
3.	μαθητές Λυκείου	132	Δάσκαλοι 8/χρονου	113	
			Καθηγητές Λυκείου	23	
	Σύνολο	2991	Σύνολο	233	

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

L. Πίνακας 1
ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ 1992-1993.

ΝΟΜΟΣ..... ΑΡΓΥΡΟΚΑΣΤΡΟΥ & ΤΡΕΜΕΤΗΣ.	ΝΗΠΙΑ - ΜΑΘΗΤΕΣ											ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΙ		
	ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟΥ			ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ - 8/ΧΡΟΝΟΥ								ΝΗΠΙΑΓ.	ΔΑΣΚΑΛΟΙ ΔΗΜΟΤΙΚ.	ΚΑΘΗΓ. 8/ΧΡΟΝ.
	Α	Β	Γ	1	2	3	4	5	6	7	8			
ΣΥΝΟΛΕΙΟ:														
1. ΔΕΡΒΙΤΣΑΝΗ	27	31	24	22	23	38	21	31	24	29	18	3	6	6
2. ΓΟΡΑΝΤΖΗ				11	10	13	10	17	17	16	12	2	2	7
3. ΧΑΛΚΟΒΟ				6	6	6	7					1	2	
4. ΒΑΜΙΛΤΑ				4	5	2	2					1	1	
5. ΣΦΡΑΤΙΚΑ				5	-	5	5	18	15	11	15	1	1	11
6. ΔΟΥΒΙΑΝΗ				4	1	2	4					1	1	
7. ΤΕΡΙΑΚΑΤΙ				7	10	12	12					1	2	
8. ΦΡΑΣΤΑΝΗ				12	8	3	6	16	18	10	14	1	3	8
9. ΛΟΥΓΓΑΡΗ				5	3	2	1					1	1	
10. ΓΟΥΤΣΑ				1	2	1	1					1	1	
11. ΓΡΑΨΗ				7	13	12	7					2	3	
12. ΓΕΩΡΓΟΥΤΣΑΤΙ				14	11	8	13	10	12	9	15	1	4	8
13. ΣΕΡΒΑΤΙ	6	9	3	4	4	3	3	6	6	4	8	1	3	6
14. ΒΟΥΛΙΑΡΑΤΙ				10	8	7	8	5	5	5	4	1	3	7
15. ΒΟΔΡΙΣΤΑ	15	16	16	15	19	12	9	11	8	15	11	1	4	6
16. ΚΡΑ	8	8	4	3	6	5	4	5	2	3	3	1	2	6
17. ΒΡΥΖΒΡΑ	4	6	10	4	4	6	8	24	17	10	6	1	3	7
18. ΒΟΔΥΝΟ	2	2	4	2	2	-	3					-	1	
19. ΚΑΚΑΒΙΑ	6	15	12	12	11	4	8					1	3	
20. ΑΗ-ΝΙΚΟΛΑ	2	3	1	2	2	-	2					-	1	
21. ΚΛΕΙΣΙΑΡΙ	4	2	1	-	3	3	2	10	6	9	8	-	2	7
22. ΠΕΠΕΛΗ	4	4	5	5	6	6	6					1	3	
23. ΣΕΛΛΕΙΟ	3	2	-	5	4	1	-					-	1	
24. ΛΥΚΟΜΗΛΙ	2	2	-	1	1	2	2					-	1	
25. ΛΟΓΓΟ				4	3	6	3	8	8	8	7	1	2	7
26. ΑΝΕ ΛΟΒΙΝΑ				3	6	4	4					1	2	
27. ΚΑΤΣΑΛΟΒΙΝΑ				-	3	-	2					-	1	
28. ΣΩΤΗΡΑ				1	5	3	5	3	6	5	7	-	2	6
29. ΚΡΥΟΝΕΡΙ				2	-	5	6					1	1	
30. ΚΟΣΣΟΒΙΤΣΑ	1	-	2	2	2	-	3	3	3	2	4	-	2	6
31. ΚΑΤΣΑ ΕΠΙΣΚΩΠΗ	5	3	4	3	4	8	4	4	4	0	4	1	1	0
32. ΑΝΕ ΕΠΙΣΚΩΠΗ	3	3	5	5	2	5	3					1	1	
33. ΡΑΝΤΑΤΙ	1	1	2	2	-	1	1					-	1	
34. ΓΛΥΝΑ				5	4	1	5	10	5	9	10	1	2	8
35. ΒΡΑΧΟΓΟΡΑΝΤΖΗ				3	4	2	5					1	1	
36. ΠΟΛΥΤΣΙΑΝΗ				10	13	12	9	10	5	8	7	2	3	9
37. ΣΧΩΡΙΑΔΕΣ				2	7	7	7	3	5	-	4	1	2	7
38. ΣΩΠΙΚΗ				8	2	2	8	3	1	1	3	1	1	6
39. ΧΛΕΜΟ				1	7	6	2	3	5	3	5	1	2	6
40. ΤΣΙΑΤΙΣΤΑ				5	12	7	9	4	6	5	16	1	3	6
41. ΒΙΑΧΟΥΝΛΟΤΕΡΑ	3	4	4	4	5	-	2					1	1	
42. ΒΑΛΟΒΙΖΙΝΤΑ	3	6	4	5	3	-	5					1	2	
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ:	98	107	93	286	244	229	223	209	284	170	186	38	59	113
ΛΥΚΕΙΟ - ΔΕΡΒΙΤΣΙΑΝΗΣ				16	4	12	20							43
- ΒΟΥΛΙΑΡΑΤΙΟΥ				10	15	5	15							8
- ΛΟΓΓΟΥ					12									2

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Πίνακας 3

IV τάξη -

- ΜΑΗΣ 1992 -

ΤΟΜΕΑΣ	Αρ. σχολείων	Αρ. μαθητών				Εκπαιδευτικοί		Εκπαιδ. επίπεδο προσωπικού				
		Αρ. Αρ. Αρ. Αρ.	Κοιτ. Ευνοηθ.	Εκπαιδ.	Εκπαιδ.	Μετ.	Μετ. 20%	Μετ. 10%				
Κ. Δρόσογχι	12	194	393	32.340	6996	21	9	30	28	2	1	1
Α. Δρόσογχι	19	209	448	46.452	10.066	27	14	41	38	3	1	1
Ριζοε	5	41	74	10.900	2.322	5	3	8	8	1	1	1
Πρωτώνι.	5	69	144	13.524	2.898	10	6	16	16	1	1	1
Σύνολο	41	513	1059	103.216	22.282	63	32	95	90	5	5	5
Υπό ελ.	55	911	1802	131.744	31.264	89	25	115	105	10	10	10
κ.τ.χ. Συνολικά	2	18	38	2.772	594	2	-	2	-	-	-	-
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΑ ΓΙΑ ΤΡΕΤΕΣ ΝΟΜΟΥΣ	98	1444	2898	247.732	53.640	154	58	212	197	15	15	15

ΔΗΜΟΔΟΛΟΓΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΚΟΝΙΤΣΑΣ

Πίνακας 4

V - VIII τάξη -

- Μάης 1992 - 54

Όνομα	Αρ. σχολείων	Αρ. μαθητών		Αιτήσεις ώρες μαθημάτων	Εκπαιδευτικό επίπεδο					
		Αγόρια	Κορίτσια		Μετρίων	Ματρίων	Ματρίων			
ΑΡΓΥΡΟ ΚΑΣΤΡΟ	21	368	411	779	15.924	60.630	34	95	25	154
Α.Τ. ΣΑΡΑΝΤΕΣ	25	631	788	1419	24.948	75.108	28	128	17	173
ΣΥΝΟΛΙΚΑ. (για τους δύο νομούς).	46	999	1199	2198	40.872	135.738	62	223	42	327

Συνοχικοί αριθμός μαθητών >> I - VIII τάξη 5.096
>> Εκπαιδευτικών I - VIII τάξη 539

Παιδαγωγικό σχολίο μέσης εκπαίδευσης >> 81
αφ. μαθητών 8

Πανεπιστήμιο. (έδρα νεοελλήνων) καθ. 495 >> 3
αφ. εκπαιδ. 8

Πίνακας 5

Μαθητών που φοίτησαν σε ελληνικά σχολεία Αργυροκάστρου Πρεμετής κατά τα σχολικά έτη 1990-91, 1991-92, 1992-93, 1993-94 και 1994-95.

(Τα στοιχεία από το αρχείο του Ιδρύματος Βορειοηπειρωτικών Ερευνών)

Α/Α	ΧΩΡΙΑ ΣΧΟΛΕΙΑ	Μαθητές					Παρ/σεις
		1990-91	1991-92	1992-93	1993-94	1994-95	
1.	Δερβιτάνη	300	304	200	208	220	
2.	Γορατζή	157	109	93	110	—	
3.	Σωφράτικα	148	67	59	76	71	
4.	Φρασιτανή	187	84	87	81	86	
5.	Επισκοπές Άνω-Κάτω	135	64	66	55	70	
6.	Γλύνα	96	39	42	38	42	
7.	Γεωργουτσάτες	153	104	91	80	107	
8.	Βουλιαράτι	206	156	53	51	53	
9.	Βόδριστα	142	120	101	82	113	
10.	Κρα	51	35	31	25	33	
11.	Βρυσερά	193	137	88	95	101	
12.	Λόγγος	106	109	45	32	21	
13.	Σωτήρα	90	52	37	26	—	
14.	Κλεισάρι	159	71	38	34	64	
15.	Κοσοβίτσα	40	27	22	18	26	
16.	Πολύτσανη	78	94	75	64	61	
17.	Σχωριάδες	61	45	35	34	45	
18.	Χλωμό	55	48	31	25	—	
19.	Τσιάνιστα	62	74	55	51	67	
20.	Σωπική	79	33	30	30	31	
21.	Χάσκοβο	—	22	22	18	21	
22.	Βάνιστα	—	17	13	12	18	
23.	Δούβιανη	—	14	12	5	14	
24.	Τεριαχάτι	—	44	36	32	43	
25.	Λιούγκαρη	—	10	8	9	9	
26.	Γορίτσα	—	8	5	6	8	
27.	Γράψη	—	45	39	40	47	
28.	Ζερβάτι	—	59	42	35	56	
29.	Βοδίνο	—	18	7	6	18	
30.	Κακαβιά	—	37	35	35	42	
31.	Άγιος Νικόλαος	—	7	6	6	8	

32.	Πέπελη	—	33	24	22	29
33.	Σελειό	—	10	11	8	9
34.	Λυκομίλι	—	5	6	—	5
35.	Λοβίνες Άνω Κάτω	—	29	21	19	29
36.	Κρυονέρι	—	19	16	8	
37.	Ραντάτι	—	4	4	3	2
38.	Βραχογορζατζή	—	24	15	11	21
39.	Βλαχοψηλοτέρα	—	16	11	—	—
40.	Βαλοβίτσα	—	23	13	—	—
41.	Μπούλιο	—	—	77	—	—
	Σύνολα	2378	2219	1525	1489	1590

Πίνακας 6

Με το εκπαιδευτικό προσωπικό που υπηρετούσε στα ελληνικά σχολεία Αργυροκάστρου-Πρεμετής κατά τα σχολικά έτη 1991-92, 1992-93 και 1994-95. (Τα στοιχεία από το αρχείο του Ιδρύματος Βορειοηπειρωτικών Ερευνών).

Α/Α	ΧΩΡΙΑ ΣΧΟΛΕΙΑ	Εκπαιδευτικό προσωπικό			Παρ/σεις
		1991-92	1992-93	1993-94	
1.	Δερβιτσάνη	13	19	15	
2.	Γερατζή	12	10	—	
3.	Χάσκοβο	3	3	2	
4.	Βάνιστα	2	2	2	
5.	Σωφράτικα	11	9	10	
6.	Δούβιανη	2	2	4	
7.	Τεριαγάτι	4	2	3	
8.	Φραστονή	13	9	12	
9.	Λιουγκαρη	3	2	2	
10.	Γορίτσα	2	1	2	
11.	Γράψη	4	3	3	
12.	Γεωργουτσάτες	13	12	13	
13.	Ζερβάτι	10	10	9	
14.	Βουλιαράτες	11	20	15	
15.	Βόδριστα	13	12	9	
16.	Κρα	9	8	8	
17.	Βρυσερά	10	12	12	
18.	Βοδίνο	3	2	2	
19.	Κακαβιά	4	3	3	

20.	Άγιος Νικόλαος	1	1	2
21.	Κλεισάρι	7	8	8
22.	Πέπελη	3	3	2
23.	Σελειό	3	1	1
24.	Λυκομίλι	—	1	1
25.	Λόγγος	7	15	10
26.	Άνω Λοβίνα	2	2	1
27.	Κάτω Λοβίνα	1	1	2
28.	Σωτήρα	9	8	—
29.	Κρουονέρι	2	1	—
30.	Κοσοβίτσα	8	8	7
31.	Κάτω Επισκοπή	9	9	8
32.	Άνω Επισκοπή	2	2	2
33.	Ραντάτι	2	1	1
34.	Γλύνα	11	9	11
35.	Βραχογορατζή	3	1	1
36.	Πολύτσανη	11	9	12
37.	Σχωράδες	9	8	9
38.	Σωπική	11	8	9
39.	Χλωμό	10	8	—
40.	Τσιάτισα	9	8	11
41.	Βλαχοψηλοτέρα	5	1	—
42.	Βαλοβίτσα	3	1	—
43.	Μπούλιο	—	8	—
	Σύνολο	260	263	224

Πίνακας 7

Με τους μαθητές που φοίτησαν σε ελληνικά σχολεία κατά το σχολικό έτος 1992-93 στο Νομό των Αγίων Σαράντα, καθώς και τους εκπαιδευτικούς που δίδαξαν στα σχολεία αυτά. (Πηγή: Ίδρυμα Βορειοηπειρωτικών Ερευνών)

A/A	ΧΩΡΙΑ ΣΧΟΛΕΙΑ	Μαθητές	Δάσκαλοι	Παρ/σεις
1.	Φιτόρε Δελβίνου	64	9	
2.	Κώσταρι	22	1	
3.	Βρουώνι	188	11	
4.	Βρωμερό	39	2	
5.	Ραμαντζάς	6	1	
6.	Τσούκα	227	17	

7.	Μετόχι	17	1
8.	Μαυρόπουλο	17	1
9.	Καφαχάτζι	35	2
10.	Τελιρίμι	13	1
11.	Φοινίκι	107	8
12.	Κώστα-Τσιάβο Δελβίνου	29	2
13.	Λευτεροχώρι	59	8
14.	Κακοδίκι	21	1
15.	Γαρδικάκι	14	1
16.	Δρόβιανη	64	9
17.	Κρόγγι	13	1
18.	Μπραϊλάτι	14	1
19.	Σαρακάτι	6	1
20.	Αρδάσοβα	14	1
21.	Μπίστρισσα	77	8
22.	Μεσοπόταμος	88	9
23.	Κρασιά	86	11
24.	Δίβρη (Κέντρο)	121	6
25.	Δίβρη	22	2
26.	Μεμόραχη	21	1
27.	Μάλτσιανη	16	1
28.	Τσερκοβίτσα	76	9
29.	Γιαννιτσάτι	2	1
30.	Άγιος Ανδρέας	21	2
31.	Πάνω Λεσινίτσα	62	8
32.	Κάτω Λεσινίτσα	62	8
33.	Γοιάζανη	60	8
34.	Σμήνετση	47	8
35.	Καισσαράτι	51	3
36.	Γράβα	146	11
37.	Κομμάτι	18	2
38.	Πλάκα	113	12
39.	Φανάρι	17	1
40.	Χάλιου	23	2
41.	Τρέμαλη	15	1
42.	Ραχούλα	28	2
43.	Αλίκο	205	17
44.	Τσαούσι	43	2

Δημοσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

45. Νιοχώρι	17	1
46. Γέρμα	33	2
47. Ντερμίσι	107	9
48. Λειβαδιά	126	14
49. Χαντίραγα	11	2
50. Κουλουρίτσα	85	9
51. Λαζάτι	44	8
52. Κούτρα	82	8
53. Βαγκαλιάτι	99	11
54. Λουψάτι	5	1
Σύνολα	2988	281

Πίνακας 8

Με τους μαθητές που φοίτησαν σε Λύκεια κατά τα σχολικά έτη 1991-93 και 1993-94 στους νομούς Αργυροκάστρου και Αγίων Σαράντα
(Πηγή: Ίδρυμα Βορειοηπειρωτικών Ερευνών)

Νομός	Λύκεια	Μαθητές		Παρ/σεις
		1992-93	1993-94	
Αργυροκάστρον	Δερβιτσάνη	43	40	
	Βουλιαράτες	43	41	
	Παιδαγωγική Σχολή Αργυροκάστρου	96 (182)	120	
Άγιοι Σαράντα	Λειβαδιά	114	—	
	Θεολόγος	34	—	
	Γράβα	33 (181)	—	
	Σύνολο	363	201	

7. Σημερινή κατάσταση

Και σήμερα η κατάσταση διαγράφεται δισοίωνα. Η έλλειψη προσανατολισμού της νέας γενιάς για τη διαμόρφωση της ταυτότητας της εμφανής σε όλον τον χώρο.

Στον “Πρωινό Λόγο” Ιωαννίνων (Σάββατο - Κυριακής 15-16 Νοεμβρίου 1997) δημοσιεύτηκε άρθρο με τον εύγλωττο τίτλο “ερημώνει η Β. Ήπειρος”, στο οποίο καταχωρούνται επίσημα στοιχεία όσον αφορά τον αριθμό των μαθητών στις περιοχές Δελβίνου, Αγίων Σαράντα, και Αργυροκάστρου, και στην ευρύτερη περιοχή του Νότου της Αλβανίας καθώς και αντιστοιχία μαθητών - καθηγητών - δασκάλων ως εξής:

Α	σχολ.	έτος μαθητές
Νομός Δελβίνου	1991-92	2.108
	1992-93	1.248
	1993-94	1.054
	1995-96	210
Νομός Αγ. Σαράντα	1991-92	2.189
	1992-93	1.553
	1993-94	1.449
	1994-95	1.093
Νομός Αργυροκάστρου	1991-92	2.137
	1992-93	1.617
	1993-94	1.490
	1994-95	1.292

Για το σχολ. έτος 1997-98, κατά τον αρθρογράφο, έχουν απομείνει στο Νομό Αργυροκάστρου 712 μαθητές.

Στην πόλη του Αργυροκάστρου από 31 μαθητές που φοιτούσαν στην πρώτη ελληνική τάξη του Δημοτικού το σχολ. έτος 1996-97, το επόμενο σχολ. έτος 1997-98 μόνο 22 συνέχισαν στην δεύτερη. Οι υπόλοιποι έφυγαν στην Ελλάδα.

Επίσης από τα 65 παιδιά ηλικίας επτά ετών που αναγράφονται στα ληξιαρχικά μητρώα της πόλης, μόνο 16 γράφτηκαν στην πρώτη δημοτικού το σχολ. έτος 1997-98.

Β. Η Αντιστοιχία μαθητών-καθηγητών στις περιοχές της Δερόπολης και του Πωγωνίου, έχουν ως εξής:

Σχολείο/περιοχή	μαθητές	Δάσκαλοι
Δερβιτσάνη	135	23
Γοραντζή	97	14
Σωφράτικα	79	14
Φράστανη	92	18
Γλύνα	5	3
Επισκοπή	<u>12</u>	<u>6</u>
Σύνολο	420	78

Άνω Δρόπολη	μαθητές	Δάσκαλοι
Γεωργουτσάτες	39	13
Ζερβάτι	14	5
Βουλιαράτες	31	7
Βόδριστα	41	8
Βρυσερά	68	16
Λόγγος	19	8
Σωτήρα	6	3
Κλεισάρι	14	6
Κοσσοβίτσα	<u>6</u>	<u>3</u>
Σύνολο	238	69

Πωγωνι	μαθητές	Δάσκαλοι
Πολύτσανη	59	11
Σωπική	22	5
Τσιάτισα	8	3
Σύνολο	89	19

Γ. Για τα σχολικά έτη 1996-97 και 1997-98, καθώς και ποσοστά μείωσης του μαθητικού και διδασκαλικού Δυναμικού στους Νομούς Αργυροκάστρου, Αγίων Σαράντα και Δελβίνου, δίνονται τα παρακάτω επίσημα στοιχεία:

ΝΟΜΟΣ ΑΡΓΥΡΟΚΑΣΤΡΟΥ

Σχολικό έτος	αριθ. μαθητών	αριθ. εκπ/κών
1996-1997	980	240
1997-1998	772	127
Μείωση	21,24%	47%

ΝΟΜΟΣ ΑΓΙΩΝ ΣΑΡΑΝΤΑ

1996-1997	746	147
1997-1998	517	80
Μείωση	30,69%	45,58%

ΝΟΜΟΣ ΔΕΛΒΙΝΟΥ

1996-1997	887	152
1997-1998	210	65
Μείωση	76,32%	57,24%

Η κατακόρυφη φθίνουσα εικόνα είναι φανερή και ασφαλώς αποβαίνει σε βάρος της Ελληνικής Κοινότητας.

Δ. Στην ευρύτερη βορειοηπειρωτική Περιφέρεια ο επιθεωρητής Παιδείας Μαλακάσας δίνει τα παρακάτω στοιχεία για τον αριθμό των μαθητών, των δασκάλων και των σχολείων.

Ευρύτερη Περιφέρεια:	αρ. μαθητών	αρ. δασκάλων	αρ. Δημοτ. Σχολείων	αρ. οκτάχρονων σχολείων
	1.100	350	85 (1η-4η τάξη)	35
Νομός Αργυροκάστρου	720	200	—	—
Νομός Δελβίνου	210	47	—	—

Ε. Στοιχεία για το μαθητικό δυναμικό της μειονότητας στις περιοχές Αργυροκάστρου, Αγίων Σαράντα και Δελβίνου το 2004

Ο Φάνης Μαλκίδης, Λέκτορας του Πανεπιστημίου Θράκης, σε άρθρο του σε τοπική εφημερίδα των Ιωαννίνων, παρουσιάζει νεότερα στοιχεία για τα ελληνικά σχολεία της μειονότητας στην Αλβανία.

Με μια σύντομη αναδρομή στην ελληνική παιδεία και στα γεγονότα που σημάδεψαν την περιοχή από την ίδρυση του αλβανικού κράτους (1913) μέχρι το 2004, αναδεικνύει το φλέγον πρόβλημα των μειονοτικών σχολείων και την ανάγκη στήριξης των ελληνικών πληθυσμών που παραμένουν στον τόπο τους.

Αναφέρεται στις υποχρεώσεις που ανέλαβε το αλβανικό κράτος απέναντι στην ΚτΕ για τις θρησκευτικές μειονότητες και ιδιαίτερα για την ελληνική μειονότητα, στην διαχείριση των κοινοτικών σχολείων από τους Έλληνες και στις ποικίλες δυσκολίες που προέκυψαν μετά το 1930, όταν με απόφαση του υπουργείου Παιδείας (1933) η ιδιωτική εκπαίδευση καθίσταται υποχρεωτική, με αποτέλεσμα το κλείσιμο των ιδιωτικών - κοινωνικών σχολείων.

Στην απόφαση αυτή αντέδρασε η μειονότητα και προσέφυγε στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης, το οποίο υποχρέωσε την Αλβανία να ευθυγραμμιστεί με τη γνωμοδότηση του Διεθνούς Δικαστηρίου.

Κατά τον αθρογράφο το 1939 λειτουργούσαν 74 ελληνικά σχολεία με 5.254 μαθητές και 141 εκπαιδευτικούς με πολλά προβλήματα λόγω της Ιταλικής παρουσίας στην Αλβανία.

Μετά το 1944 το Κόμμα Εργασίας του Εμβέρ Χότζα προσδιορίζει μειονοτικά ζώνες και το δικαίωμα σε 99 χωριά να διατηρούν μειονοτικά σχολεία, εκτός από την Περιοχή της Χειμάρας, η οποία δεν εντάχθηκε σ' αυτές τις ζώνες.

Στο χρονικό διάστημα 1944-1952 το πρόγραμμα διδάσκεται στο 84% στα ελληνικά και μόνο 16% στα αλβανικά.

Το πρόγραμμα μεταβάλλεται από το 1952 μέχρι το 1960 ανατρέποντας τους συσχετισμούς του χρόνου διδασκαλίας σε βάρος των ελληνόγλωσσων μαθημάτων. Το 87% του προγράμματος διδάσκεται στα αλβανικά και το 13% στα ελληνικά.

Μετά το 1991, λόγω της έλλειψης συγκροτημένου νομικού πλαισίου και εξαιτίας της μετανάστευσης που ερήμωσε την ύπαιθρο, μαθητές που προέρχονται από την μειονότητα φοιτούν σε κοινά αλβανικά σχολεία σε περιοχές εκτός μειονοτικών ζωνών και σε ορισμένα μειονοτικά σχολεία συνυπάρχουν τάξεις με ελληνόφωνο και αλβανόφωνο πρόγραμμα.

Το κύριο χαρακτηριστικό γνώρισμα της παιδείας της ελληνικής μειονότητας, όπως διαπιστώνεται και από τους παρατιθέμενους πίνακες., αποτελεί η μείωση

του αριθμού των μαθητών και των σχολείων, με συνέπεια πολλά σχολεία να κλείνουν. Επομένως έχουμε δραστική μείωση των Ελλήνων μαθητών και αύξηση των Αλβανών.

Ο αρθρογράφος καταλήγει συμπερασματικά: “Η συρρίκνωση του μαθητικού πληθυσμού της Ελληνικής μειονότητας λόγω της μετανάστευσης στην Ελλάδα, το επίπεδο της παρεχόμενης εκπαίδευσης, τα σχολικά εγχειρίδια, ζητήματα παρεχόμενης γνώσης σε περιοχές όπως η Χιμάρα, η βοήθεια ηθική και υλική από την Ελλάδα, είναι από τα πιο σημαντικά ζητήματα που απασχολούν την Παιδεία των Ελλήνων που κατοικούν στην Αλβανία. Προβλήματα που χρειάζεται να επιλυθούν για να μπορέσει να υπάρξει μέλλον για την ελληνική μειονότητα η οποία αντιμετωπίζει πλέον πρόβλημα επιβίωσης. Επιβίωσης που σε παλαιότερες εποχές συνδέθηκε άρρηκτα με την ελληνική παιδεία¹³.”

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

---

13. Άρθρο του Φάνη Μαλκίδη στον “Πρωινό Λόγο” Ιωαννίνων, Οκτώβρης 2004.

Ελληνικός Μαθητικός πληθυσμός στο νομό Αργυροκάστρου
στα "οχτατάξια" (Δημοτικά)

	Σχ. έτ. 1992-3	Σχ. έτ. 1995-6	Σχ. έτος 1999-0	2000-1	2003-2004
Δερβιτσιάνη	208	173	167	102	75
Γοραντζή	106	99	79	76	54
Χάσκοβο	25	15	κλειστό		
Βάνιστα	3	13	κλειστό		
Σωφράτικα	74	67	61	41	31
Δούβιανη	11	4	κλειστό		
Τυεριαχάτι	41	29	κλειστό	12	15
Φραστανη	87	61	80	71	45
Λιουγκαρη	11	3	κλειστό		
Γορίτσα	6	4	κλειστό		
Γράψη	39	36	16	16	9
Γεουργουτσάτι	92	47	16	19	21
Ζερβάτι	38	27	9	9	
Βουλιαράτες	52	42	38	9	17
Βόδριστα	100	61	31	27	13
Κρα	31	16	κλειστό		
Βρυσερά	79	69	64	43	37
Βοδινό	7	4	κλειστό		
Κακαβιά	35	24	κλειστό		
Άγιος Νικόλαος	6	5	3	2	κλειστό
Κλεισάρι	41	31	3	2	κλειστό
Πέπελι	23	11	κλειστό		
Σελιό	10	2	κλειστό		
Λυκομύλι	6	κλειστό	κλειστό	9	κλειστό
Λόγγος	47	16	3		κλειστό
Άνω Λοβίνα	17	8	κλειστό	2	κλειστό
Κάτω Λοβίνα	5	9	κλειστό	3	κλειστό
Σωτήρα	35	12	4		κλειστό
Κρουονέρι	13	2	κλειστό	4	κλειστό
Κασοβίτσα	33	19	19	19	κλειστό
Κάτω Επισκοπή	48	26	16	κλειστό	3
Άνω Επισκοπή	15		κλειστό		
Ραντάτι	4	1	κλειστό		
Γλύνα	49	38	34	28	κλειστό
Βραχογοραντζή	14	6	κλειστό		
Πολύτσιανη	74	52	34	18	12
Σχοριάδες	37	7	34		κλειστό
Σωπική	28	25	23	12	7
Χλωμό	32	4	κλειστό		
Τσιάτιστα	64	22	8	5	6
Αργυρόκαστρο					148
Σύνολο	658	1097	652	521	493

Ελληνικός Μαθητικός πληθυσμός στο νομό Αργυροκάστρου
στα “σχολεία των τεσσάρων τάξεων” (Λύκεια)

Σχολικό έτος 2003-2004

Βουλιαράτες	73
Δερβιτσάνη	68
Παιδαγωγικό	67
Εκκλησιαστικό Λύκειο “Τίμιος Σταυρός” Αργυροκάστρου	85
Σύνολο	293

Ελληνικός Μαθητικός πληθυσμός στο νομό
Αγίων Σαράντα στα “οχτατάξια” (Δημοτικά)

Σχολικό έτος 2003-2004

Άγιοι Σαράντ	201 εκ των οποίων 13 στο νηπιαγωγείο
Λειβαδειά	80 και 35 στο σχολείο τεσσάρων τάξεων
Κουλουρίτσα	6
Καισαράτι	8
Σμίνετση	7
Καρόκι	3
Ντερμίσι	26
Δίβρη	17 και 21 στο νηπιαγωγείο
Τσεροβίτσα	6
Άνω Λεσινίτσα	3
Αλύκο	24
Πλάκα	8
Τσούκα	19
Σύνολο	408

Ελληνικός Μαθητικός πληθυσμός στο νομό Δελβίνου στα “οχτατάξια”

Σχολικό έτος 2003-2004

Δέλβινο	45
Μπίστριτσα	11
Δρόβιανη	2
Μεσοπόταμος	56
Κρασιά	3
Φοινίκι	22
Καραχάτζι	4
Λύβεννα	15
Βρυώνι	4
Ελευθεροχώρι	2
Σύνολο	164

Ελληνικός Μαθητικός πληθυσμός στο νομό Αγίων Σαράντα Αργυροκάστρου και Δελβίνου

Αριθμός μαθητών	Αργυρόκαστρο	Δέλβινο	Αγ. Σαράντα	ΣΥΝΟΛΟ
1991-2	2.137	2.108	2.189	6.437
1999-2000	956	195	616	1.770
2000-1	861	285	538	1.564

Κεφάλαιο Έκτο

- Ο θεσμός των Φροντιστηρίων
- Στατιστικά στοιχεία φροντιστήρια
- Στοιχεία από τη δράση των φροντιστηρίων
- Ο νόμος 7952/29-6-1995

1. Ο Θεσμός των Φροντιστηρίων

Η κυβέρνηση της Αλβανίας, εκτός από τα σχολεία που λειτουργούν στις λεγόμενες "μειονοτικές ζώνες" στις περιοχές δηλαδή των Αγίων Σαράντα και του Αργυροκάστρου, απαγορεύει τη λειτουργία ελληνικών σχολείων σε άλλες περιφέρειες.

Έτσι χιλιάδες ελληνόπουλα που ζουν σε άλλα μέρη της Αλβανίας, στα Τίρανα, στη Χειμάρα, στην Αυλώνα, στην Κορυτσά, στην Πρεμετή στερούνται την εκμάθηση της μητρικής τους γλώσσας.

Η κατάσταση δυσχεραίνεται περισσότερο από τη φυγή των δασκάλων προς την Ελλάδα λόγω της ανασφάλειας, της οικονομικής δυσπραγίας και της αβεβαιότητας που επικρατούν στη χώρα.

Η στέρηση της βασικής εκπαίδευσης οδήγησε τους δασκάλους της μειονότητας στη λειτουργία φροντιστηρίων, στα οποία διδάσκεται η ελληνική γλώσσα.

Με τη λειτουργία των φροντιστηρίων παρακάμπτεται κατά κάποιον τρόπο η άρνηση της λειτουργίας ελληνικών σχολείων και διευκολύνεται η εκμάθηση της μητρικής γλώσσας.

Από τα πρώτα βήματα του θεσμού το Ίδρυμα Βορειοηπειρωτικών Ερευνών στήριξε τα Φροντιστήρια και ανέπτυξε πολυποίκιλη δράση για τη λειτουργία τους.

Κατέβαλε προσπάθειες για τη στερέωσή τους με την αποστολή σχολικών ειδών και την αμοιβή των δασκάλων που δίδασκαν στα σύγχρονα αυτά "κρυφά σχολεία".

Τα φροντιστήρια που λειτούργησαν σε πολλές περιοχές της Αλβανίας στηρίχτηκαν και ενισχύθηκαν οικονομικά από τη ΣΦΕΒΑ, τα Γυναικεία Συνεργαζόμενα Σωματεία Θεσσαλονίκης, τον Σύνδεσμο Ηπειρωτών Βρυξελλών και από άλλους Φορείς. Τα φροντιστήρια ελληνικής γλώσσας λειτούργησαν παράλληλα με

τα σχολεία και τα παρακολουθούσαν Έλληνες και Αλβανοί.

Ο θεσμός λειτούργησε για πρώτη φορά το σχολ. έτος 1991-92 και μετά από εμπόδια και δυσκολίες μπόρεσε να κρατηθεί όρθιος και να επιτελέσει ύψιστο εθνικό έργο και για τη συγκράτηση του ελληνισμού στις ρίζες του και για τη γνωριμία του βορειοηπειρωτικού κόσμου με το Μητροπολιτικό Κέντρο.

2. Λειτουργία των Φροντιστηρίων από το σχολ. έτος 1991-92 μέχρι και 1997-98)

α. Σχολικό έτος 1991-92

Ο θεσμός των φροντιστηρίων με σκοπό την εκμάθηση της μητρικής γλώσσας, αλλά και την προσπάθεια συγκράτησης των μαθητών και των οικογενειών τους στις πατρογονικές εστίες ξεκίνησε δειλά από το σχολικό έτος 1991-1992, συγκεκριμένα από τις αρχές Νοεμβρίου 1992, με ευοίωνα αποτελέσματα.

Στα Φροντιστήρια αυτά δίδασκαν, ελληνοδάσκαλοι του Βορειοηπειρωτικού χώρου γνώστες της ελληνικής γλώσσας, απόφοιτοι της Μεσαίας Παιδαγωγικής Σχολής Αργυροκάστρου και αρκετοί, οι πιο ηλικιωμένοι, κάτοχοι πτυχίου Παιδαγωγικών Ακαδημιών της Ελλάδας, στις οποίες φοίτησαν πριν από το 1944 και με την επικράτηση της “Προλεταριακής Επανάστασης” στην Αλβανία και το κλείσιμο των συνόρων, παρέμειναν στον τόπο τους και πρόσφεραν πολύτιμες υπηρεσίες στις ελληνόφωνες περιοχές της Βορείου Ηπείρου.

Θα πρέπει επίσης να αναφερθεί ότι η πλειονότητα των δασκάλων-συνταξιούχων και εν ενεργεία - που δίδασκαν και συνεχίζουν να διδάσκουν στα ελληνικά σχολεία παρακολούθησαν σεμινάρια ελληνικής γλώσσας και ελληνικής ιστορίας στα Πανεπιστήμια Ιωαννίνων, Θεσσαλονίκης και Αθηνών. Τα φροντιστήρια εκτός από τον βορειοηπειρωτικό χώρο λειτούργησαν και σε αλβανόφωνα χωριά της Λιουντζουριάς, Καρδικιού, Λιμπόχοβου, καθώς και στις περιοχές Τιράνων, Αυλώνας, Ελμπασάν, Δυρράχιο, Σκόδρα.

Τα φροντιστήρια που πρωτολειτούργησαν το σχολικό έτος 1991-92 παρουσιάζουν την παρακάτω δυναμικότητα:

Σχολικό έτος 1991-92
Αριθμός φροντιστηρίων, μαθητών και δασκάλων¹

Περιοχές	αριθ. Φροντιστηρίων	Μαθητές	δάσκαλοι
1. Εξαμίλια	4	45	4
2. Λεσκοβίκι	1	18	1
3. Ερσέκα	1	14	1
4. Μουρσί	2	35	2
5. Μπούλιο	2	42	2
6. Αυλώνα	3	30	3
7. Κορυτσά	2	28	2
8. Τίρανα	1	12	1
9. Λιούσνια	1	10	1
10. Αργυρόκαστρο	1	10	1
11. Τσεπούνα	1	18	1
12. Λιμπόχοβο	1	15	1
13. Λιούγκαρη	1	10	1
14. Φράστανη	1	10	1
15. Αντών - Πότσι	1	13	1
Σύνολο	23	310	23

β. Σχολικό έτος 1992-93

Φροντιστήρια ελληνικής γλώσσας που λειτούργησαν κατά το σχολικό έτος 1992-93 στη Βόρειο Ήπειρο και στην Αλβανία κατά περιοχές².

1. Τα στοιχεία από το αρχείο του Ιδρύματος Βορειοηπειρωτικών Ερευνών των ετών 1991-92 έως και 1997-98.

2. Κατά τα σχολικά έτη 1992-93 και 1993-94 παρατηρούμε αλματώδη αύξηση του αριθμού των φροντιστηρίων, των μαθητών και των δασκάλων.

A. ΠΕΡΙΟΧΗ ΑΡΓΥΡΟΚΑΣΤΡΟΥ	Φροντιστήρια	Μαθητές	Δάσκαλοι
Αργυρόκαστρο	20	451	20
Τσεπούνα	1	17	1
Μασκουλάρι	2	25	2
Χουμελίτσα	1	20	1
Παλιόκαστρο	1	16	1
Λιμπόχοβο	3	71	3
Λάμποβο Σταυρού	2	23	2
Μεμάλια	1	15	1
Μπούλιο	2	20	2
Σύνολο	33	658	33

B. ΠΕΡΙΟΧΗ ΑΓΙΩΝ ΣΑΡΑΝΤΑ	Φροντιστήρια	Μαθητές	Δάσκαλοι
Άγιοι Σαράντα	1	17	1
Μουρσί	1	23	1
Τζάρα	2	12	2
Βρούνα	1	15	
Εξαμίλια	4	57	4
Νιβίτσα	1	30	1
Σωπίκι	2	40	2
Μουζίνα	1	12	1
Πέτσα	1	17	1
Δέλβινο	1	13	1
Γιάνναρη	1	14	1
Σύνολο	16	250	16

Γ. ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΙΡΑΝΩΝ	Φροντιστήρια	Μαθητές	Δάσκαλοι
Τίρανα	20	213	20
Σκόδρα	3	27	2
Αλέσιο	1	13	1
Δυράχιο	1	11	1
Ελμπασάν	1	17	1
Σύνολο	26	281	25

Δ. ΠΕΡΙΟΧΗ ΑΥΛΩΝΑΣ

	Φροντιστήρια	Μαθητές	Δάσκαλοι
Αυλώνα	8	108	8
Βεράτι	2	33	2
Λιούσνια	1	17	1
Κούτσοβα	2	32	2
Άρτα	2	42	2
Σελενίτσα	2	35	2
Φίερι	1	15	1
Σύνολο	18	282	18

Ε. ΠΕΡΙΟΧΗ ΧΕΙΜΑΡΑΣ

	Φροντιστήρια	Μαθητές	Δάσκαλοι
Χειμάρα	13	358	8
Κηπαρό	3	70	2
Δρυμάδες	2	42	2
Κούδεσι	1	17	1
Σύνολο	18	282	18

ΣΤ. ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΡΕΜΕΤΗΣ

	Φροντιστήρια	Μαθητές	Δάσκαλοι
Πρεμετή	4	82	4
Πρεμετή	4	82	4
Κούταλη	1	15	1
Κοσίνα	1	13	1
Λεσίτσα	1	12	1
Κλεισούρα	1	8	1
Κουμαράς	1	9	1
Τσιαρτσιόβα	1	10	1
Λεσκαβίκι	1	15	1
Σύνολο	11	164	11

Ζ. ΠΕΡΙΟΧΗ ΚΟΡΥΤΣΑΣ

	Φροντιστήρια	Μαθητές	Δάσκαλοι
Κορυτσά	70	160	7
Χοϊσίστη	1	15	1
Πολένα	1	12	1
Μοσχόπολη	1	18	1
Ερσέκα	1	20	1
Πόγραδετς	1	15	1
Σύνολο	12	240	12

Συγκεντρωτικός Πίνακας
φροντιστηρίων που λειτούργησαν σε μεγάλες περιφέρειες
στη Βορ. Ήπειρο και Αλβανία κατά το σχολικό έτος 1992-1993

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΕΣ	Φροντιστήρια	Μαθητές	Δάσκαλοι
Περιφέρεια Αργυροκάστρου	33	658	33
» Αγίων Σαράντα	16	250	16
» Τιράνων	26	281	25
» Αυλώνας	18	282	18
» Χειμάρας	19	487	19
» Πρεμετής	11	164	11
» Κορυτσάς	12	240	12
Γενικό Σύνολο	135	2362	128

γ. Σχολικό έτος 1993 - 94

Πίνακας φροντιστηρίων - μαθητών - και δασκάλων

Α. ΠΕΡΙΟΧΗ ΑΡΓΥΡΟΚΑΣΤΡΟΥ	Φροντιστήρια	Μαθητές	Δάσκαλοι
Αργυρόκαστρο	26	346	26
Βαρόσι	1	17	1
Κότο Χότζι	1	20	1
Παλιόκαστρο	2	32	2
Λιμπόχοβο	5	99	5
Καρούκι	1	24	1
Τσεπούνα	1	13	1
Αντων - Πότσι	1	23	1
Χουντούκι	1	18	1
Μασκουλόρι	2	32	2
Χουμελίτσα	1	25	1
Μπούλιο	3	58	3
Μεμάλια	1	30	1
Λάμποβο Σταυρού	4	74	4
Τεπελένι	1	21	1
Κούταλη	1	22	1
Σύνολο	52	854	52

Β. ΠΕΡΙΟΧΗ ΑΓΙΩΝ ΣΑΡΑΝΤΑ	Φροντιστήρια	Μαθητές	Δάσκαλοι
Άγιοι Σαράντα (περιοχή)	18	80	18
Εξαμίλια	4	16	4
Μουζίνα	1	10	1
Πετσά	1	10	1
Πρόγγι	1	18	1
Σύνολο	25	134	25

Γ. ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΙΡΑΝΩΝ	Φροντιστήρια	Μαθητές	Δάσκαλοι
Τίρανα-Ελμπασάν-Τσερίκι	21	253	21

Δ. ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΡΕΜΕΤΗΣ	Φροντιστήρια	Μαθητές	Δάσκαλοι
Πρεμετή	10	131	10
Λεσκοβίκι	2	29	2
Τσιαρτσιόβα	1	19	1
Σύνολο	13	179	13

Ε. ΠΕΡΙΟΧΗ ΚΟΥΡΥΤΣΑΣ	Φροντιστήρια	Μαθητές	Δάσκαλοι
Κορυτσάς	3	51	3
Τερμπούκι	1	12	1
Ερσέκα	6	65	6
Πόγραδετς	4	43	4
Ντρενόβα	4	45	4
Μπόρα	5	62	5
Πολένα	7	80	7
Δίλιστα	2	28	2
Σύνολο	32	386	32

ΣΤ. ΠΕΡΙΟΧΗ ΑΥΛΩΝΑΣ	Φροντιστήρια	Μαθητές	Δάσκαλοι
Αυλώνα	5	85	5
Άρτα	2	67	2
Κουτσιόβα	2	31	2
Μπεράτι	2	23	2
Λιούσνια	2	27	2
Σύνολο	13	233	13

Z. ΠΕΡΙΟΧΗ ΧΕΙΜΑΡΑΣ	Φροντιστήρια	Μαθητές	Δάσκαλοι
Χειμάρα	7	85	7
Δρυμάδες	1	15	1
Λούκοβο	4	54	4
Σύνολο	12	154	12

Συγκεντρωτικός Πίνακας φροντιστηρίων σχολικού έτους 1993-94

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΕΣ	Φροντιστήρια	Μαθητές	Δάσκαλοι
Περιφέρεια Αργυροκάστρου	52	854	52
» Αγίων Σαράντα	25	134	25
» Τιράνων	21	253	21
» Πρεμετής	13	179	13
» Κορυτσάς	32	386	32
» Αυλώνας	13	233	13
» Χειμάρας	12	154	12
Γενικό Σύνολο	168	2193	168

δ. Σχολικά έτη 1994-95, 1995-96, 1996-97 και 1997-98³

Πίνακας φροντιστηρίων, μαθητών και δασκάλων των περιοχών Χειμάρας, Αυλώνας και Αργυροκάστρου

Σχολικό έτος 1994-95
(Ιανουάριος 1994 - Μάϊος 1994)

ΠΕΡΙΟΧΗ	Φροντιστήρια	Μαθητές	Δάσκαλοι
Πόλη Χειμάρας	7	111	7
Αρτα - Αυλώνας	2	56	2
Κηπαρό Χειμάρας	1	12	1
Δρυμάδες Χειμάρας	2	15	2
Αυλώνα	4	40	4
Πόλη Αργυροκάστρου	6	50	6
Περιοχή Αργυροκάστρου	7	60	7
Σύνολα	29	344	29

3. Από το σχολ. έτος 1994-95 ο αριθμός των φροντιστηρίων άρχισε, σε σχέση με τις προηγούμενες χρονιές, να μειώνεται αισθητά λόγω της έντασης των ελληνοαλβανικών σχέσεων εξαιτίας της "Δίκης" των πέντε (5) στελεχών της "Ομόνοιας" και της κρίσης των Παρατραπεζών που ακολούθησε, που είχε σαν αποτέλεσμα νέου μεταναστευτικού κύματος δασκάλων και μαθητών προς την Ελλάδα.

Σχολικό έτος 1995-96
(Οκτώβριος 1995 - Μάιος 1996)

ΠΕΡΙΟΧΗ	Φροντιστήρια	Μαθητές	Δάσκαλοι
Πόλη Χειμάρας	7	235	7
Άρτας Αυλώνας	2	91	2
Κηπαρό Χειμάρας	1	15	1
Πόλη Αυλώνας	4	42	4
Πόλη Αργυροκάστρου	6	65	6
Περιοχή Αργυροκάστρου	10	120	10
Τεπελένι	2	24	2
Μεμάλια	1	14	1
Σύνολα	33	606	33

Σχολικό έτος 1996-97

Τα φροντιστήρια λειτούργησαν από τον Οκτώβριο 1996
μέχρι Φεβρουάριο 1997, λόγω της κρίσης των παρατραπεζών

ΠΕΡΙΟΧΗ	Φροντιστήρια	Μαθητές	Δάσκαλοι
Πόλη Χειμάρας	7	215	7
Άρτα Αυλώνας	2	73	2
Κηπαρό Χειμάρας	1	12	1
Πόλη Αυλώνας	4	35	4
Πόλη Αργυροκάστρου	6	58	6
Περιοχή Αργυροκάστρου	10	105	10
Τεπελένι	2	18	2
Μεμάλια	1	11	1
Σύνολα	33	527	33

Σχολικό έτος 1997-98

ΠΕΡΙΟΧΗ	Φροντιστήρια	Μαθητές	Δάσκαλοι
Άρτα Αυλώνας	3	49	3
Νομός Αργυροκάστρου	14	145	14
Τεπελένι	1	12	1
Σύνολα	18	206	18

Σημείωση: Ο δάσκαλος, σε ορισμένες περιπτώσεις, πρέπει να ενεργεί με πρωτοβουλία. Έτσι, λ.χ., όταν ένα κείμενο είναι δύσκολο, μπορεί να το διδάξει σε περισσότερες ώρες ή να το απλοποιήσει κάπως, τραβώντας καμιά παράγραφο ή λέξεις που είναι δύσκολες, χωρίς φυσικά να σακατέψει το περιεχόμενο.

3. Στοιχεία από τη δράση των Φροντιστηρίων Ελληνικής γλώσσας στο Νομό Αργυροκάστρου (Ιανουάριος - Μάιος 1995)

Ο υπεύθυνος των φροντιστηρίων Αργυροκάστρου Κώστας Γκατζώνης απέστειλε προς το ΙΒΕ την από 20-9-1995 επιστολή, στην οποία παραθέτει ορισμένα στοιχεία για τα φροντιστήρια της ελληνικής γλώσσας, καθώς τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν για τη λειτουργία των φροντιστηρίων και προτάσεις για τη βελτίωσή τους. Αναφέρει σχετικά:

“Τα φροντιστήρια ελληνικής γλώσσας άρχισαν κανονικά το Γενάρη του 1995 μέχρι το Μάη 1995. Συνολικά στο Νομό Αργυροκάστρου λειτούργησαν 15. Επίσης λειτούργησαν ένα στο Τεπελένι κι ένα στη Μεμαλία, τα οποία εξαρτόνταν από το Αργυροκάστρο.

Έχοντας υπόψη την πείρα των προηγούμενων χρόνων κατορθώσαμε να υλοποιήσουμε τους στόχους που ‘χαμε καθορίσει τις προηγούμενες χρονιές 1993-1994.

Δώσαμε πιο πολύ σημασία σε μια ταχτική άμεση επαφή με τους δασκάλους για τις δυσκολίες που συναντούσαν τόσο στη μεθοδική τους δουλειά, όσο και στη καθημερινή τους σχέση με τον κοινωνικό κύκλο του χωριού τους κ.π.

Την έλλειψη των βιβλίων, που ‘ταν αντικειμενική δυσκολία, μέχρι ενός σημείου την κάλυψα μοιράζοντας μερικά μαθήματα που τα ‘χα δακτυλογραφήσει ή φωτοτυπήσει μόνος μου.

Σ’ αυτό το διάστημα είχα μερικές επαφές με τον Πρόξενο κ. Μπορνόβα στο Αργυροκάστρο. Ήθελε να ενημερωθεί σχετικά με τη δουλειά μας. Αφού τον ενημέρωσα γύρω από τη δράση μας του ζήτησα πως μπορεί να μας βοηθήσει. Απαίτησε να βγάλουμε κανονική Άδεια Επαγγελματιών και μετά να μας βοηθήσει.

Του εξήγησα πως εκτός από το χρηματικό ποσό που έπρεπε να πληρώσουμε αμέσως έπρεπε να πληρώνουμε και κάθε μήνα στην Εφορία ένα καθορισμένο ποσό. Ποιος θα μας το εξασφάλιζε αυτό;.....

Για χωριά η άδεια δεν είναι κάτι το αναγκαίο, μάλλον μπορεί να θεωρηθεί από τις αλβανικές αρχές και σαν προπαγάνδα από ελληνικούς φορείς και τα παρόμοια γνωστά του παρελθόντος, πράγμα που πρέπει νομίζω να το αποφεύγουμε με μεγάλη προσοχή. Μείναμε με τόσα χωρίς να έχουμε κανένα αποτέλεσμα.

Κάθε χρόνο συμμετείχαμε στα σεμινάρια επιμόρφωσης που διεξάγονταν στα Γιάννινα.

Και φέτος συζήτησα από τον καθηγητή κ. Καψάλη, μια και ήταν αυτός υπεύθυνος κάθε χρόνο, στα Σεμινάρια του Πανεπιστημίου των Ιωαννίνων, και που αυτός είχε άμεση επαφή με τον Πρόξενο γι αυτή τη δουλειά. Επίσης και με τον ίδιο τον Πρόξενο συζήτησα αυτό το πρόβλημα.

Να σημειώσω ότι από τις περιχές Αυλώνα, Βεράτι Τίρανα κλπ. όπως έχω μάθει έχουν πάρει μέρος δάσκαλοι των Φροντιστηρίων στη Θεσσαλονίκη γιατί ενδιαφέρθηκε η Οργάνωση της Ομόνιας από τα Τίρανα...

Από τη μέχρι τώρα εμπειρία μας συμπεραίνουμε τα παρακάτω:

1. Μπορούμε να κάνουμε πιο σοβαρά και υπεύθυνα τη δουλειά μας μια κι εξασφάλισαμε τα απαραίτητα βιβλία, που μας έλειπαν.

2. Έχουμε τη δυνατότητα να διεκδικούμε τη δουλειά μας πιο πολύ με αλβανόφωνες περιοχές: Λιοντζουριά, Καρδίκι, Λιμπόχοβο, Ζαγοριά.

3. Παρατηρούμε ένα καλό ενδιαφέρον από γονείς και παιδιά για τη γλώσσα.

Παράλληλα με τις επιτυχίες μας παρουσιάζονται και δυσκολίες:

Υπάρχει κάποιο ενδιαφέρον από κυβερνητικούς παράγοντες που θέλουν να μάθουν αν κανένας δάσκαλος πληρώνεται και από ποιον.

Προσπαθούμε να μη δώσουμε καμιά αιτία ή αφορμή σε αντιπαράθεση με τους νόμους του κράτους.

Μια και δε μας αφήνουν στα σχολεία το μάθημα το κάνουμε στο σπίτι το απόγευμα...

Για την παραπέρα καλύτερευση της δουλειάς μας και τους κύρους της θέλουμε να προτείνουμε τα παρακάτω:

1. Απαραίτητα ένας συντονισμός της δουλειάς όλων των Φροντιστηρίων Αργυροκάστρο, Αγ. Σαράντα, κλπ.

2. Συμμετοχή στα Σεμινάρια αλλά και με ειδικά προγράμματα: με Γλωσσικό και Εθνικό-πολιτικό περιεχόμενο...

3. Αν είναι δυνατόν παιδιά από τα φροντιστήρια να πάρουν μέρος σε καλοκαιρινές κατασκηνώσεις στην Ελλάδα (Αντίκτυπο θετικό θα έχει σε μας ένα τέτοιο γεγονός!).

4. Συμπαράσταση ηθική και υλική

4. Ο Νόμος 7952/29-6-1995 που αφορά το προπανεπιστημιακό σύστημα εκπαίδευσης

Το 1995 η αλβανική Βουλή ψήφισε νόμο για το προπανεπιστημιακό σύστημα Εκπαίδευσης. Στο IV κεφάλαιο αναφέρονται όλα τα σχετικά που απαιτούνται για την ίδρυση ιδιωτικών εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων όλων των βαθμίδων, για την έναρξη, τη χορήγηση άδειας για τα κριτήρια που απαιτούνται για τη χορήγηση της σχετικής άδειας, καθώς και για τη δομή και τις κυρώσεις που επιβάλλονται στις περιπτώσεις που η λειτουργία τους έρχεται σε αντίθεση με τα διαλαμβανόμενα στο νόμο.

Παραθέτουμε σε μετάφραση από τα αλβανικά τα σχετικά άρθρα από το IV κεφάλαιο του νόμου:

ΝΟΜΟΣ
Αριθμ. 7952, ημερ. 21.6.1995
ΓΙΑ ΤΟ ΠΡΟΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Βάση του άρθρου 16 του νόμου αριθμ. 7491, ημερομ. 29.4.1991 "Για τις κυριώτερες συνταγματικές διατάξεις", με πρόταση του Υπουργικού Συμβουλίου.

Η ΛΑΙΚΗ ΒΟΥΛΗ ΤΗΣ ΑΛΒΑΝΙΚΗΣ
ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΑΠΟΦΑΣΙΣΕ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV

Η ΔΙΩΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Άρθρο 9: Στα άτομα που ανήκουν στις Εθνικές Μειονότητες δημιουργούνται οι δυνατότητες να μαθαίνουν και να διδάσκουν στην μητρική γλώσσα, να μαθαίνουν την ιστορία και τον πολιτισμό τους εντός του πλαισίου των διδακτικών προγραμμάτων.

Άρθρο 42: Επιτρέπεται η δημιουργία ιδιωτικών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων όλων των βαθμίδων. Οι Αλβανοί πολίτες ή αλλοδαποί έχουν δικαίωμα να παρακολουθήσουν τα σχολεία αυτά, σε συνταύτιση με τους κανόνες εισαγωγής.

Άρθρο 43: Η δημιουργία των ιδιωτικών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων επιτρέπεται σε όλα τα επίπεδα της προπανεπιστημιακής εκπαίδευσης. Οι αλβανοί πολίτες ή οι ξένοι πολίτες δικαιούνται να φοιτούν σ' αυτά τα ιδρύματα σύμφωνα με τους κανονισμούς της παραδοχής τους.

Άρθρο 44: 44.1 Η έναρξη των ιδιωτικών λαϊκών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων στα οποία τα μαθήματα διεξάγονται στην αλβανική γλώσσα, γίνεται μόνον με την έκδοση άδειας από το Υπουργείο Παιδείας. Στις περιπτώσεις που στα ιδιωτικά εκπαιδευτικά ιδρύματα, τα μαθήματα διδάσκονται και σε ξένη γλώσσα ή όταν διδάσκονται και θρησκευτικά μαθήματα, η άδεια χορηγείται από το Υπουργικό Συμβούλιο, με πρόταση του Υπουργείου Παιδείας.

44.2 Η άδεια χορηγείται όταν τα σχέδια, τα μαθητικά προγράμματα και οι όροι της πραγματοποίησής τους δεν έρχονται σε αντίθεση με τα εθνικά συμφέροντα, με την αλβανική νομοθεσία, με την δημόσια τάξη, τους κανόνες ηθικής και υγιεινής, καθώς και όταν εξασφαλίζονται οι απαραίτητοι υλικοί όροι μαζί με το απαραίτητο εκπαιδευτικό προσωπικό.

44.3. Η αλβανική γλώσσα και λογοτεχνία, η ιστορία του αλβανικού έθνους και η γεωγραφία της αλβανίας υποχρεωτικώς διεξάγονται στην αλβανική γλώσσα.

44.4. Τα κριτήρια και οι διαδικασίες για την χορήγηση άδειας για ιδιωτικά λαϊκά σχολεία, στα οποία το μάθημα γίνεται στην αλβανική γλώσσα κανονίζονται με νομικές πράξεις του Υπουργείου Παιδείας. Για τα άλλα ιδιωτικά σχολεία, στα οποία διεξάγονται και θρησκευτικά μαθήματα ή στα οποία το μάθημα γίνεται και σε ξένη γλώσσα, τα κριτήρια ή

οι διαδικασίες καθορίζονται με νομικές πράξεις του Υπουργικού Συμβουλίου, με πρόταση του Υπουργείου Παιδείας. Η άδεια για την έναρξη των ιδιωτικών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων δεν μπορεί να χορηγηθεί προτύτερα από 1 χρόνο από την παράδοση της αίτησης.

Άρθρο 46: Για την χορήγηση άδειας ιδιωτικών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων πρέπει αυτά να αποδείξουν ότι έχουν παιδαγωγικό προσωπικό με ανάλογη εκπαίδευση και με την απαραίτητη ειδίκευση και ότι είναι εφοδιασμένα με τα διδαχτικά μέσα για την πραγματοποίηση των απαιτήσεων του σχεδίου και των μαθητικών προγραμμάτων, καθώς και να εξασφαλίζουν τους απαραίτητους υλικούς όρους μαζί με το αναγκαίο εκπαιδευτικό προσωπικό.

Άρθρο 48: 48.1 Για τα ιδιωτικά σχολεία της υποχρεωτικής εκπαίδευσης η άδεια χορηγείται μόνον όταν αυτά αναλαμβάνουν να πραγματοποιήσουν τα αιτήματα του σχεδίου και των υποχρεωτικών μαθητικών προγραμμάτων για τα δημόσια σχολεία που καθορίζονται από το Υπουργείο Παιδείας.

Άρθρο 49: Το Υπουργείο Παιδείας καθορίζει τις ιδιαίτερες περιπτώσεις όταν η υποχρεωτική εκπαίδευση διεξάγεται ιδιωτικά μέσα στην οικογένεια. Η αφομοίωση των προγραμμάτων ελέγχονται με διαγωνισμούς που διεξάγονται στα σχολεία της υποχρεωτικής εκπαίδευσης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV Η ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ

Άρθρο 53: Το Υπουργείο Παιδείας καθορίζει τη δομή του σχολικού έτους την επιφόρτιση του εκπαιδευτικού προσωπικού σε ώρες μαθημάτων, τον αριθμό των μαθητών για κάθε τάξη, για όλα τα επίπεδα των δημοσίων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων.

Άρθρο 55: 55.1. Το Υπουργείο Παιδείας καθορίζει τα κριτήρια για το άνοιγμα των δημοσίων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων καθώς και των ιδιωτικών και λαϊκών.

ΚΥΡΩΣΕΙΣ

Άρθρο 61: Το άνοιγμα των ιδιωτικών σχολείων σε αντίθεση με τα καθορισμένα κριτήρια στις διατάξεις αυτού του νόμου αποτελεί διοικητική παράβαση (= παραβίαση νόμου). Οι παραβάτες τιμωρούνται με πρόστιμο 500.000 λεκ. και με διακοπή της δραστηριότητας που έχουν σχέσει.

Η απόφαση για το πρόστιμο και τη διακοπή της δραστηριότητας λαμβάνεται από τον υπουργό Παιδείας για τα ιδιωτικά εκπαιδευτικά ιδρύματα και από το Υπουργικό Συμβούλιο για τα ιδιωτικά εκπαιδευτικά ιδρύματα στα οποία διδάσκονται και θρησκευτικά μαθήματα ή στα οποία το μάθημα γίνεται και σε ξένη γλώσσα⁴.

4. Επίσημη εφημερίδα της Αλβανικής Δημοκρατίας. Έκδοση Λαϊκής Βουλής, αριθ. 15, Ιούλιος 1995, σ. 626-630.

Απαιτούμενα δικαιολογητικά για την ίδρυση ιδιωτικού Εκπαιδευτηρίου στο Νομό Αργυροκάστρου

Το Υπουργείο Παιδείας απέστειλε το παρατιθέμενο σε μετάφραση έγγραφο προς τη Δ/νση Παιδείας και Νομού Αργυροκάστρου, το οποίο στηρίζεται στον υπ' αριθ. 7952/1995 νόμο για το προπανεπιστημιακό σύστημα εκπαίδευσης, για τα απαιτούμενα "ντοκουμέντα υλικά" προκειμένου να ιδρυθεί ιδιωτικό σχολείο στην περιφέρεια.

Το σχετικό έγγραφο έχει ως εξής:

Από το ιδιωτικό εκπαιδευτικό ίδρυμα του Νομού σας απαιτούνται τα παρακάτω ντοκουμέντα και υλικά.

1. Η αίτηση για τη λειτουργία του εκπαιδευτικού ιδρύματος, που το υποκείμενο να υποσχεθεί επισήμως ότι θα τηρήσει (σεβαστεί) όλες τις διατάξεις του "Νόμου για το προπανεπιστημιακό εκπαιδευτικό ίδρυμα".

2. Νόμιμο ντοκουμέντο το οποίο δίνει (αποδειχνει) το δικαίωμα στο υποκείμενο (εταιρία, ινστιτούτο, θρησκευτική κοινότητα ίδρυμα, νομικό ή φυσικό πρόσωπο με δικαιώματα του ιδιώτη κλπ.) να χρησιμοποιήσει το κτίριο, που λειτουργεί το εκπαιδευτικό ίδρυμα, το οικόπεδο και άλλα βοηθητικά μέρη του γύρω χώρου (ιδιοκτησία, γραπτό έγγραφο για το ενοίκιο από τον ιδιοκτήτη, πωλητήριο, δωρητήριο, ή άλλα ανάλογα έγγραφα).

3. Την καταγραφή σε νομικό πρόσωπο στο δικαστήριο.

4. Βεβαίωση από την Υγειονομική Εποπτεία του Νομού εάν το εν λόγω κτίριο και οι άλλοι χώροι εκπληρώνουν τους υγειονομικούς όρους για ένα σωστό εκπαιδευτικό ίδρυμα, σύμφωνα με τους κανονισμούς του νόμου σχετικά με τον καθορισμένο αριθμό των μαθητών.

5. Το τιμολόγιο για την φοίτηση των μαθητών.

6. Η ονομασία, η σωστή (πλήρης) διεύθυνση, το είδος του ιδρύματος και ο τίτλος του ντοκουμέντου που θα χορηγηθεί στον μαθητή στο τέλος. Στο είδος του ιδρύματος να προσδιοριστά:

α) Ιδιωτικό λαϊκό στην αλβανική γλώσσα.

β) Ιδιωτικό όπου γίνονται και μαθήματα σε ξένη γλώσσα ή και θρησκευτικά μαθήματα.

γ) Τα επίπεδα της εκπαίδευσης σ' αυτό το ίδρυμα (προσχολικό, οχτάχρονο, μεσαίο).

7. Το μαθητικό σχέδιο που εφαρμόζει το ίδρυμα.

8. Τα προγράμματα όλων των υλών (μαθημάτων) που εφαρμόζει το ίδρυμα.

9. Τα βασικά κείμενα που θα χρησιμοποιηθούν:

α) στις υποχρεωτικές ύλες, το ίδιο όπως στις ύλες των δημοσίων σχολείων.

β) στις ύλες (μαθήματα) που δεν σημειώνονται (υπάρχουν) στα μαθητικά σχέδια των αντίστοιχων δημοσίων ιδρυμάτων.

γ) για τα μαθήματα κατ' εκλογή ή για άλλα προαιρετικά.

10. Πλήρης κατάλογος του διοικητικού προσωπικού, του διδαχτικού και άλλου υπόλοιπου υπηρεσιακού προσωπικού του ιδρύματος μαζί με τα διπλώματά τους. Συνημμένα και μερικά στοιχεία:

α) Ημερομηνία γεννήσεως και τόπος γεννήσεως.

β) Εθνικότητα και υπηκοότητα.

γ) Τι εκπαίδευση έχει (σχολείο που τελείωσε), ειδικότητα, δίπλωμα ή άλλα διπλώματα και ειδικεύσεις που έχει αποκτήσει (με ντοκουμέντα)

δ) υπηρεσιακό καθήκον ή σαν διδάσκαλος που υπηρετεί στο εκπαιδευτικό ίδρυμα.

11. Τα διδακτικά εποπτικά μέσα που διαθέτει το ίδρυμα και που χρησιμοποιούνται για την πραγματοποίηση των απαιτήσεων του μαθητικού σχεδίου και των προγραμμάτων, που βασίζονται στο πρότυπο των εποπτικών για κάθε μάθημα.

Η προετοιμασία αυτών των ντοκουμέντων και των συστατικών υλικών θα γίνουν από το εκπαιδευτικό ιδιωτικό ίδρυμα. Αυτά τα ντοκουμέντα θα συνταχτούν σε δυο αντίγραφα από τα οποία το ένα θα δοθεί στην Διεύθυνση Παιδείας του Νομού και το άλλο να σταλθεί στο Υπουργείο Παιδείας στην νομικό μέχρι την ημερομηνία 15 Αυγούστου 1995.

Bashkim Berisha
Drejtor

Edmond Lule
Drejtor

5. “Δίχως ψωμί καθόμαστε χωρίς παιδείας ΟΧΙ”

Τον Φεβρουάριο του 1996, κατά τη διάρκεια της κρίσης των Παρατραπεζών, πυρπολήθηκε το Σχολείο της Φράστανης, χωριό στην Κάτω Δερόπολης, κοντά στο Αργυρόκαστρο.

Ο εμπρησμός από κύκλους της “πειρονοτητας”, αποδόθηκε σε ακραία εξτρεμιστικά στοιχεία.

Εξαφορμής του εμπρησμού του Σχολείου της Φράστανης, που δεν ήαν το μοναδικό στον Βορειοηπειρωτικό χώρο, γράψαμε σε τοπική εφημερίδα των Ιωαννίνων: ⁵

“Καθημερινά παρατηρούνται κρούσματα κλοπών, λεηλασιών, εμπρησμών, προπηλακισμών σε ολόκληρο τον βορειοηπειρωτικό χώρο, με συνέπεια ο φόβος να έχει φωλιάσει στις καρδιές των Ελλήνων και να περνούν δύσκολες ώρες, χειρότερες ίσως από εκείνες που περνούσαν στην περίοδο της Σταλινικής δικτατορίας του Εμβέρ Χότζα.

Μέσα από τα συντρίμια και τα αποκαΐδια του καμμένου Σχολείου ακούστηκε μια συνετή ελληνική φωνή, που πιστεύουμε ότι είναι η φωνή του ίδιου του Έθνους μας.

Ο Θεodorής Μπεζιάνης - ένας από τους επτά που αποφυλακίστηκαν μετά τη γνωστή στημένη δίκη- με το θάρρος που τον διακρίνει, διετράνωσε την πίστη του στη συνέχεια και επιβίωση των Ελλήνων της Βορείου Ηπείρου:

“Δίχως ψωμί καθόμαστε, είπε, χωρίς Παιδεία όχι”. Μια κραυγή που έρχεται από τα βάθη των αιώνων και απευθύνεται σε πολλούς αποδέκτες.

5. Άρθρο του Νίκου Θ. Υφαντή στην εφημερίδα “Πρωινός Λόγος” Ιωαννίνων, 7 Μαρτίου 1996

Και ασφαλώς όταν ο Θόδωρος Μπεζιάνης μιλούσε για Παιδεία εννοούσε την ελληνική Παιδεία, την οποία δικαιούνται τα Ελληνόπουλα της Βορείου Ηπείρου και πεισματικά το αρνούνται οι Αλβανοί.

Οι Αλβανοί δεν θέλουν να καταλάβουν την πραγματικότητα. Οι εμπρησμοί, οι ληστείες και οι εκβιασμοί απλά χαλυβδώνουν τη θέληση των Ελλήνων να ζουν σύμφωνα με τις ελληνικές τους παραδόσεις και τις προγονικές επιταγές.

Πέρασαν μέσα από το καμίνι των δοκιμασιών και επέζησαν διατηρώντας και την γλώσσα τους και την εθνική τους συνείδηση και την πίστη τους και τα έθιμά τους.

ΕΠΕΖΗΣΑΝ από τη σκληρή και ανελέητη τουρκική δουλεία και μπόρεσαν να κρατήσουν όρθια την ελληνική τους συνείδηση, παρόλους τους βίαιους εξισλαμισμούς. Δεν πρέπει να διεφεύγει από τους Αλβανούς το γεγονός ότι στην πλειονότητά τους είναι Έλληνες εξισλαμισμένοι. Η ανάγκη της επιβίωσης τους υποχρέωσε να αλλαξοπιστήσουν.

ΕΠΕΖΗΣΑΝ μετά το 1914 και την υπαγωγή τους στο νεοσύστατο αλβανικό κράτος παρόλους τους κατατρεγμούς που υπέστησαν.

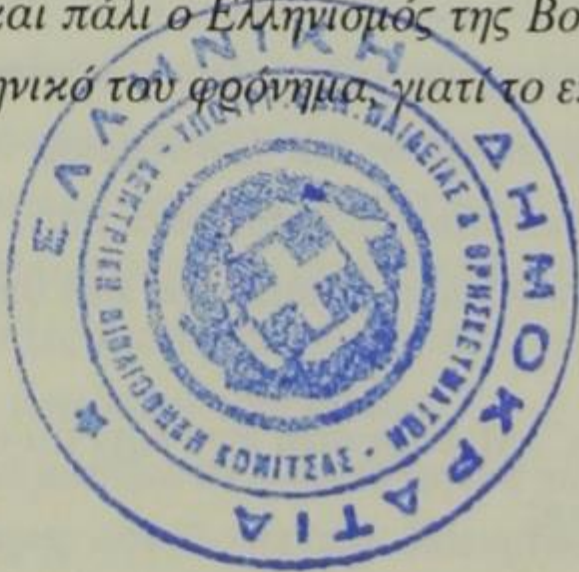
ΕΠΕΖΗΣΑΝ όταν το καθεστώς του Ζώγου τους έκλεισε τα Σχολεία το 1935 και κατόρθωσαν, με την προσφυγή τους στο Διεθνές δικαστήριο της Χάγης, να αναγκάσουν την αλβανική κυβέρνηση να συναινέσει στην επαναλειτουργία τους.

ΕΠΕΖΗΣΑΝ μετά το 1944 με την επικράτηση της προλεταριακής επανάστασης του Χότζα και την εγκαθίδρυση της δήθεν "Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας", του πιο στυγνού και απάνθρωπου καθεστώτος που γνώρισε ο αλβανικός λαός. Χρόνια πικρά, δύσκολα. Η εξαθλίωση σε όλο της το μεγαλείο.

Νόμισαν ότι μετά την κατάρρευση του μισητού καθεστώτος θα εγκαθιδρύετο η πραγματική Δημοκρατία, το Κράτος Δικαίου, η ευνομούμενη Δημοκρατική Πολιτεία.

Και πάλι διαψεύστηκαν οι ελπίδες τους. Τίποτε δεν άλλαξε. Τα μέτρα εξαλβανισμού εντάθηκαν περισσότερο και οι διωγμοί συνεχίστηκαν χωρίς διακοπή. Συμπεριφορά αχαράκτρη προς εκείνους με τους οποίους πρέπει να συμβιώσουν ειρηνικά και από κοινού να επιδιώξουν την ανόρθωση του κατερειπωμένου κράτους τους.

Αλλά και πάλι ο Ελληνισμός της Βορείου Ηπείρου θα ΕΠΙΖΗΣΕΙ, όσο και αν διώκεται για το ελληνικό του φρόνημα, γιατί το επιτάσσει η καταγωγή του και οι ιστορικές του καταβολές".

Σε παγωμένες αίθουσες ερειπ-
μένων σχολείων χωρίς στοιχει-
ώδη γραφική ύλη και βιβλία
τα βορειοηπειρωτόπουλα πα-
ρακολουθούν μαθήματα

(Φωτ. 1995)

Οι μικροί μαθητές έχουν
πάρει τα δώρα τους (τετρά-
δια μολύβια, κ.λ.π.)

(Φωτ. 1994)

Ελληνόπουλα στη Βόρειο
Ήπειρο διδάσκονται την ελ-
ληνική γλώσσα

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ

A

Αβακούμειος Ιερατική Σχολή 59, 75

Αβαρίτσα 45 43

Αβδούλ και Σαμίτ Φράσαρι 158

Αβδούλ Χαρίτ Χαν 107

Άγιοι Σαράντα 15, 42, 43, 78, 200, 248, 251,

256, 257, 283, 296, 298, 305, 308, 309, 311, 312,

314, 318, 324, 330, 335, 337, 342, 343, 344, 346,

347, 349, 353, 355, 358

Άγιον Όρος 40, 41

Άγιος Βασίλειος 111

Άγιος Παντελεήμων 256, 257

Άγκυρα 24

Αγγλία 251

Αδ/λφοί Ζάππα 58, 118

Αδ/λφοί Λάππα 70, 87, 105, 118

Αδ/λφοί Πράτσικα 105

Αδάμ (Θωμάς και Γεώργιος) 70

Αδριατική 15

Αθηναγόρας (Παραμυθίας) 13

Αθήνα 70, 96

Αθωνιάδα Σχολή 36, 40

Αίγυπτος 70, 77, 78, 79, 84, 90, 122

Αικατερίνη (Αυτοκράτειρα) 36

Ακαδημία Μοσχοπόλεως 14, 50, 51, 53, 54,

55, 56, 57

Ακαδημία Αθηνών 77

Ακολουθία Αικατερίνης 42

Ακροπολίτης Γ. 173

Ακρωτήριο Στύλος 16

Αγιορείτης Νικόδημος 39, 40

Άλβανα 176

Άλβανον 174, 175, 176

Alba 174

Αλεξίου Κυριάκος 109

Αλεξούδης Άνθιμος 115, 121

Αλήκο 96

Αλή Πασάς (Ιωαννίνων) 15, 35, 67, 101, 111,

159, 172, 182, 183, 184

Αλεξάνδρεια 77

Άμαντος Κ. 45, 171, 176

Αμερική 17

Αμβρακικός Κόλπος 165, 166, 172

Αμπελάκια 30

Αναγνώστου Στέφανος 91

Αναγνώστοπουλος Γ.Δ. 124

Αναστάσιος Γιαννουλάτος 148, 153

Ανδρούτσος 175

Άνθιμος Ζ', (Πατριάρχης) 145

Ανθρακίτης Μεθόδιος 35

Αντιάνες 166

Άνω Σουδενά 36

Ανώτερες Σχολές 14

Απολλωνία 115

Αραβαντινός Π. 27, 28, 54, 95, 105, 121, 127,

144

Άρβανα 174

Άρβανον 174, 177

Άρβανίτης 165, 173, 174, 175, 181, 182, 183

Αργόβα 116

Αργυρίνη - Αργύρω 99

Αργυρόκαστρο 14, 15, 17, 24, 25, 28, 29, 58,

73, 85, 97, 98, 99, 130, 168, 180, 187, 188, 189,

191, 200, 201, 248, 249, 255, 259, 262, 265, 268,

272, 292, 298, 305, 308, 309, 311, 314, 318, 325,

330, 334, 337, 346, 347, 349, 353, 355, 358.

- Αρμένιος 88
 Αρμπάνι Πιέτερ 146
 Αρμπέρι 165, 173, 176
 Αρμπερόν 165, 173, 175, 176, 177
 Αρσάκης Απόστολος 58, 71, 116
 Αρσάκειο Αθηνών 61, 71, 99
 Άρτα 25, 28, 29, 35, 59
 Άρτα (Νάρτα Β.Η.) 115
 Αρχιμανδρίτου Ασπασία 98
 Αστικές Σχολές 14
 Αστική Σχολή Δίβρης 96
 Αστική Σχολή Κορυτσάς 69, 122
 Αστεροσκοπείο Αθηνών 76
 Ατταλειάτης Μιχ. 173
 Αυλώνα 29, 115, 116, 168, 171, 200, 292, 324, 337, 355, 356, 358
 Αυστρία 15, 24, 50, 76, 174
 Αυστροουγγαρία 30, 168
- Β**
- Βαγγελάτες 96
 Βαγιαζήτ (Σουλτάνος) 15, 26
 Βακαλόπουλος 41
 Βαλαωρίτης Αριστοτ. 85
 Βαλκανική 166
 Βάνισα 104
 Βασιάδης Ηροκλής 63, 129
 Βασίλειος (Δρυϊνουπόλεως) 16, 17, 169, 198
 Βαρελάδες 31
 Βάσσου Μαριγώ 98
 Βασιλικά 67
 Βελεγράδες 50, 114, 115, 128, 131, 132, 134, 135, 136, 139, 140, 197
 Βελλά 13
 Βελή Γκέκας 35
 Βελίδης Θεμιστοκλής 108
 Βενακίδης Παπαστέφανος 111
 Βενετία 15, 29, 30, 35, 94, 95, 97, 130, 175
 Βενιζέλος Ελευθέριος 17, 180, 185, 250, 247
 Βεράτι (Μπεράτι) 28, 42, 114, 116, 176, 180, 200
 Βαρέμης Θ. 153
 Βέροια 67
 Βηλαράς Ιωάννης 35
 Βιέννη 30, 34, 37, 66, 76, 77
 Βιβλιοθήκη Μοσχοπόλεως 52, 53, 57
 Βιλαέτι Ιωαννίνων 154
 Βιτώλια 122
 Βλαχία 30, 69, 98, 99, 129
 Βλαχογιάννης Ιωάνν. 114
 Βλάχοι (Κουτσόβλαχοι) 147
 Βλιόρα Κεμάλ Ισμαήλ 25, 158, 168
 Βογατσικό 50
 Βοδίνο 92, 108
 Βόδουστα 103, 262
 Βολίδης Παναγ. 108
 Βοστίνα 145, 158, 267
 Βουλγαρία - Βούλγαροι 23, 40, 180
 Βουδαπέστη 30, 76
 Βουθρωτό 24
 Βουλιαράτες 98, 103
 Βούλγαρης Ευγένιος 35, 115
 Βουκουρέστι 37, 67, 71
 Βούνος 46, 47, 111
 Βούρκος 92, 95, 96, 251
 Βούρμπιανη 37
 Βρανούσης Λέναδρος 33, 128
 Βραχώρι (Αγρινίου) 41
 Βραχογορατζή 104
 Βρεττός Γ. 159
 Βρεγδέτιο (Χειμάρα) 129, 132, 133
 Βυθ(ο)κούκι 158
 Bulter G. 166

Γ

Γάγαρης Γ. 70
 Γαλλία 17
 Γαρδικάκι 96
 Γενούσος (Σκούμπης) ποταμός 29, 44, 156, 165, 171, 172, 175, 176, 178, 184
 Γερβάσιος (Κορυτσάς) 117
 Γέρμα 96
 Γερμανός Κορυτσάς 16, 165
 Γεωργιάδης Φιλόθεος 89
 Γεωργιάδης Βασίλειος 116
 Γεωργίου Βασίλειος 27, 248
 Γεωργούλης Σταμάτης 332
 Γεωργιάδης Θεόφραστος 50, 51, 52, 54, 55, 57
 Γεωργουτσάτες 103, 299, 302
 Γιάννινα 15, 34, 36, 67, 70, 84, 302
 Γιουρούκοι 24
 Γιαννιτσάτες 28
 Γιουνάν 177
 Γηρομέρι 13
 Γκατζώνης Κώστας 102
 Γκατσόπουλος Σταύρος 56
 Γκέγκηδες 147, 156, 159, 171, 172, 177, 184
 Γκίνης, Εφραίμ 327, 328
 Γκόλιας 41
 Γκούμας Μάνος 28
 Γκλαβίνας Απ. 146
 Γκούμα Σχολή 28, 36
 Γούδα Α. 68, 108
 Γλήνα 69, 70, 104
 Γλυκήδες 29
 Γορατζή 104
 Γράβα 96
 Γραβιά 67
 Γραίκας Γεώργ. 90
 Γραικοί 177
 Γράψη 104

Γρηγόριος (Δρυϊν/λεως) 114
 Γρηγόριος ΣΤ', (Πατριάρχης) 86
 Γρίβας Θεοδωράκης 15
 Γριάσδανη 89, 96
 Cabej 183
 Gjerso 278

Δ

Δαγκλής 180
 Δακία 71
 Δάρδα 117
 Δέλβινο 14, 24, 28, 29, 40, 58, 59, 68, 83, 94, 95, 128, 130, 187, 188, 189, 200, 201, 248, 250, 251, 256, 257, 272, 298, 305, 308, 309, 330, 347, 349, 354
 Δελβινάκι 17, 28, 59, 63, 145
 Δέδε Μιχαήλ-Μαρία 173, 175, 177, 180, 181, 183, 184
 Δεσβιτσάνη 104, 169, 253, 255, 292
 Δ(ε)ρόπολη (Άνω-Κάτω) 69, 103, 181, 250, 251, 262, 264, 272, 292, 293, 314, 348
 Δέφανη 113
 Δήμας Ιωάννης 78
 Δημητριάδης Σπ. 117
 Δημητριάδης Ι. 117
 Δήμου Μιχάλης 73
 Δήμου Παναγ. 98
 Δήμου Π. Δημ. 75
 Δημαία Σχολή 78
 Διάσκεψη Παρισίων 170
 Διεθνές Δικαστ. Χάγης 10, 17, 247, 250, 253, 254, 273, 309, 328, 350
 Διεθνής Επιτροπή 16
 Δίβρη 14, 96, 257
 Dibra A. 265, 268
 Διονύσιος (Φιλόσοφος) 141
 Διονύσιος (Καστοριάς) 54
 Δομηνίκη 75

Δομηνίκειος Σχολή 75
 Δορύλαιο 84
 Δονάτος Χαράλ. 197, 198, 200, 210, 217
 Δοσίθεος Επίσκοπος 97, 101
 Δούβιανη 14, 103, 262
 Δούλης Δημ. 16
 Δουκάτη 115
 Δουσάν Στέφ. 23
 Δοξάτι 118
 Δουσονίτσα 113
 Δούκας Νεόφυτος 36, 37, 71, 74
 Δρίνος Ποταμός 171
 Δρόβιανη 14, 33, 42, 58, 68, 70, 71, 78, 79, 88,
 96, 105, 130, 253, 256
 Δρυμάδες (Β.Η.) 111
 Δρυϊνούπολη 128, 131, 132, 134, 135, 136, 139,
 140, 144, 145
 Δυρράχιο 25, 26, 29, 37, 84, 116, 126, 356
 Δωδώνη 179

Ε

Εβραίοι 182
 Εγλιέτι (Ρωμυλία) 25
 Ελμπασάν 25, 29, 115, 116, 174, 356
 Εκερέμ Μπεν Βλιόρα 248
 Εμρέν Χότζα 7, 8, 10, 18, 147, 153, 189, 192,
 194, 281, 283, 285, 286, 288, 290, 292, 293,
 296, 299, 305
 Ερίντι 118
 Εσσάτ Πασάς 247
 Ευαγγελίδης Τρύφων 26, 96, 113, 127, 129
 Ευθυμίου Αναστ. 130
 Εφραίμ 173

Ζ

Ζαγοριά 99, 118, 119, 128, 129, 143
 Ζαγόρι 28, 34, 36, 59, 130

Ζαγοροχώρια 30
 Ζάππας Ευαγγέλης 67, 116
 Ζάππας Κων/νος 68, 114, 118, 130
 Ζάππειο Παρθ/γείο Κων/λεως 68
 Ζαρζούλης 59
 Ζακυνθινός Δ. 174
 Ζάππεια Εκπ/ρια Λαμπόβου 73, 158
 Ζαφείριος 114
 Ζαρίφεια Διδ/λεία 59, 60
 Ζενεβέσης 176
 Ζέππα 116
 Ζέρβας Δημ. 79
 Ζερβάτες 86, 103, 262
 Ζήσου Γεώργ. 90
 Ζιέη 119
 Ζίτσα 59
 Ζωγράφος Χρηστάκης 58, 59, 61, 62, 63, 64,
 73, 98, 99, 118, 120, 127,
 Ζωγράφος Χρ. Γεώργιος 16, 38, 75, 76, 145,
 169
 Ζωγράφος Βίκτωρ 73
 Ζωγράφου Ελένη 75
 Ζωγράφος Σόλων 75
 Ζωγράφειο Γυμνάσιο 74
 Ζωγράφεια Διδ/λεία 14, 49, 58, 60, 64, 65,
 130, 145
 Ζωγράφειο διαγώνισμα 73
 Ζωσιμαία Σχ. Ιωαννίνων 59, 73, 158, 198, 210
 Ζώτος Μεν.-Γιάνναρος Χριστόφ. 109, 110,
 144
 Ζώτος Π. Ντούρος 66, 116
 Ζωσιμάδες 29

Η

Ηπειρωτικός Σύλλογος Κων/λεως 14, 30, 32,
 59

Θ

Θεολογική Σχολ. Χάκης 75, 145, 197
 Θεολόγου (περιοχή) 88, 96
 Θέρμο (Αιτωλίας) 39
 Θερμοπύλες 67
 Θεσσαλία 23, 28, 29, 75, 166
 Θεσπρωτοί 166
 Θεσσαλονίκη 210
 Θουκυδίδης 174
 Θράκη 180

Ι

Ι.Β.Ε. 9, 10, 11, 19, 174
 Ιερεμίας (Ιερομόναχος) 111
 Ιουστινιανός 86
 Ιλλυριός 174, 179
 Ιταλία 15, 17, 24, 29, 30, 168, 174, 247, 250
 Ιωάννινα 24, 25, 34, 35, 36, 37, 83, 122, 130
 Ιωακείμ Β', (Πατριάρχης) 96, 97
 Ιωάσαφ (Αρχιεπ/πος Αχριδών) 55, 56
 Ivanj M. 276

Κ

Καβαλιώτης Θεόδ. 55, 56, 59
 Καζάς Παγωνίου 168, 187, 188, 198
 Καϊνούριο 96
 Καλλαρούτες 28, 59
 Καλλίνικος (Ιερομόναχος) 88
 Κάλλιστος (Δρυϊν/λεως) 97
 Καλιάφας Ευθύμ. 108
 Καλιάφας Σπύρ. 108
 Καλέντζι 95, 118, 119
 Καλαβρία 176
 Καλογήρου Ορ. Ιωαν. 38, 39
 Καλυβάς Σ. 107
 Καλυβόπουλος Γ. 105
 Καλλίμαχος Δ. 51, 52

Κακαβιά 103, 302
 Κακόζι 68, 118, 130
 Κακογαρατζή 92, 103
 Κακοδίκι 96
 Καμύτζιανη 13
 Κάμμενα 13
 Καμάρδας Δ. 159
 Καπιώρης Δ. 159
 Καπλάνειος Σχολή 27, 28, 34
 Καπλάνης Ζώης 29, 34
 Καποδίστριας Ιωάνν. 37, 67
 Καραμουταριά 15
 Καραπάνος Αλέξ. 16
 Καρδίκι 356
 Κάργιανη 68, 118, 130
 Καστριώτης Γ. 24, 175
 Κατσαλίδας Γρηγ. 92
 Κατσαλίδας Ν. 299, 300
 Κατούννα 103, 262
 Καύκασος 174
 Καντιώτης 14
 Κεντρική Σχολ. Δρόβιανης 106
 Κεντρική Σχολ. Ρίζης 87, 90, 96
 Κέντρος Κων. 112
 Κεραμόπουλος 176, 178
 Κέρκυρα 15, 34, 35, 43, 176
 Κεστοράτι 14, 58, 63, 64, 75, 79, 108, 118
 Κηπαρό 68, 111, 130
 Κίκης Δημ. 320
 Κίτσος Κων/νος 59, 60, 62, 74, 76
 Κλεμανσώ 168
 Κλεισάρι 103
 Κοζάνη 16
 Κολικόντασι 42
 Κολώνια 57, 187, 188, 189
 Κόμμα Εργασίας 7, 17, 18, 101
 Κομμάτες 96
 Κόνιτσα 24, 28, 59, 158

- Κονιδάρης Γερ. 174
 Κοντούρης Ξενοφών 11
 Κονίσπολη 256
 Κόντης Βασ. 124, 126
 Κόντος Σπυρ. 125
 Κοσσοβίτσα 91, 92, 103, 262
 Κόσσοβα 116
 Κοραής Αδαμάντιος 74
 Κορτσά 187, 188, 189, 197, 198, 200, 248, 249, 298, 309, 324, 355, 358
 Κοσμάς Αιτωλός 14, 25, 27, 39, 51, 71, 83, 86, 90, 105, 114, 142, 143, 166, 181
 Κοσσυφοπέδιο 23
 Κόττα Κ. 270, 271
 Κοτόκος Παντελής 125
 Κουγιτέας Π. 156
 Κουλουράτες 88
 Κολ. Κότσι 188, 234, 255
 ΚτΕ (Κοινωνία των Εθνών) 249, 250, 251, 252, 253, 271, 333, 350
 Κούμας Κων. 26
 Κούδεσι 111
 Κουρτ Πασσάς 42, 45
 Κούτλα 116
 Κουρούλας Ευλόγιος 56, 57
 Κούρος Κ. 129
 Κουπιώρης 178, 180, 183
 Kushtaj 278
 Κρα 92, 103
 Κρήνα 118
 Κρόγκοι 96
 Κροία 24, 174
 Κρούσοβο 117
 Κύριλλος (Πατριάρχης) 36
 Κυριαζάτης Σωτ. 319
 Κώδικας Προδρόμου 50, 57
 Κώδικας Δελβίνου 83, 94, 105, 144
 Κωνσταντινούπολη 32, 33, 36, 40, 49, 59, 73, 83, 145, 158
 Κωνσταντινίδης Γρηγ. 55
 Κώνστας Κ.Σ. 40, 45
 Κωνσταντίνου Γεώργ. 28
 Κωνσταντίνου Απόστ. 120
 Κωνσταντίνου Χρήστος 98
- ### Λ
- Λαζαρίνα 75
 Λαγουδάκης Κ. 250
 Λάκκα Δελβίνου 95
 Λαμποβιτιάδης Γεωργ. 328
 Λάμποβο (Άνω - Κάτω) 14, 58, 59, 67, 68, 111, 118, 130, 145
 Λάμπρος Π. Σπύρου (Βουνιώτης) 46, 111
 Λάμπρος Σπυρίδων 50
 Λαμπριδής Ιωάνν. 67, 78, 87, 93, 97, 98, 105, 111, 127
 Λάμπας Ευθύμιος 87
 Λάμπας Μίνως 108
 Λάσο 77
 Λαχανάς Βασ. 334, 337
 Λεσκοβίκι 187, 188, 189, 197, 198, 200, 210, 217, 223, 233, 248, 118, 119, 128, 161
 Λέκλη 68, 113, 114, 116, 130
 Λεοντιάδης Σεβαστός 55, 59, 108,
 Λευκάδα 34, 85
 Λειψία 36
 Λεσινίτσα (Άνω - Κάτω) 14, 85, 88, 96
 Λιάκτσε Αναστ. (Αβραμίδης) 69
 Λιάπης 171, 172
 Λιάρη 119
 Λιντζουριά 73, 118, 129, 356
 Λιμπόχοβο 104, 166, 180, 255, 263, 265, 267, 271, 272, 356
 Λοβίνα 92, 103, 262
 Λουψάτες 88
 Λούκοβο 111, 108

Λουψίκα 114, 116

Λόγγος 103

Λυκούρσι 15, 111

Λύκειο Αργυροκάστρου 101

Lule Edmond 369

Μ

Μακεδονία 23, 28, 29, 166, 210

Μακεδονοχώρια 30

Μακρής Βησσαρίων 28

Magrini 169

Μαλέσοβο 113

Μαλκίδης Φάνης 350

Μάλτσιανη 88

Μαμμόπουλος Αλέξ. 25, 129, 130, 131, 132,
133, 184

Μανασσής (Δρυϊν/λεως) 144

Μαρουτσαία σχολή 28, 29, 34, 36

Μεσσαριά 158

Μασκουλάρα 110

Ματθαίος (Δρυϊν/λεως) 96, 143

Μέγας Ναπολέον 95

Μέγα Δένδρο 39

Μεγάλη Βρετανία 17

Μεγάλη Αλβανία 18, 19

Μεγάλη του Γένους Σχολή 61, 80, 210

Μεγάλη Τσιέτα 118

Μεϊντάνι Ρετζέη 327, 328, 330

Μελέτιος (Βελεγράδων) 115

Μεντών 69

Μενσύνος Β. Ιωάνν. 40, 41, 42

Μελίκη λίμνη 124

Μέξι Αλέξ. 152, 311, 312, 318

Μέση Παιδαγ. Σχολ. Αργυροκάστρου 101,
102

Μεσολόγγι 41, 67

Μέτσοβο 28, 29, 37, 59, 130

Μικρή Τσιέτα 119

Μιρδίτες 171, 175

Milo Paskal 309

Minka Jani 248, 259, 261, 263, 266, 268

Μισεμός 30, 31, 32, 33

Μιχάλης Αναστ. 112

Μιχαλόπουλος Φάνης 39, 45, 46, 55, 77, 87, 92

Μητροφάνης 97, 144

Μήτσανη 217

Μολοσσός Β. Δ. 42, 108, 113

Μολοσσοί 166

Μολδαβία 30, 129

Μολυβδοσκέπαστο 13

Μοναστήρι 173, 197, 198, 210

Μοναστηριακές Σχολές 10, 83, 85, 142

Μολότσαφ 170

Μόναχο 74

Μονή Δίβρας 13, 27, 89

Μονή Σπανού 28

Μονή Φιλοθέου 40

Μονή Θεολόγου 14, 71, 87, 88

Μονή Γερμανού 14

Μονή Δρυάνου 13, 98, 105

Μονή Γηρομερίου 89

Μονή Αγελάστου 92

Μονή Κάμμενας 13, 93

Μονή Ταξιαρχών Νίβανης 93

Μονή Διβροβουνίου 96

Μονή Στρατηγοπούλου (Ντίλιου) 59

Μοροζίνη Αγγελική 98

Μόστρας 59

Μόσχα 36

Μοσχοπολίτης Δανιήλ 189

Μοσχόπολη (Βοσκόπολη) 25, 26, 42, 50, 52,
53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 115, 119, 127, 248

Μουζίνα 96

Μουράτ Α' 36

Μουράτ Ε' 73

Μουρσί 96

Μουζακιά 200
 Μπαλάνος Βασιλόπουλος 29, 36
 Μπαλάνος Κοσμάς 29, 36
 Μπαζάνου Σχολή 29, 34
 Μπάσι 285
 Μπάγκας Ιωάννης 58, 77, 121, 127
 Μπάγκειο Γυμνάσιο 77, 120, 124, 125, 126, 127
 Μπεκτασήδες 286
 Μπένια 116
 Μπερίσα Μπασκίρ 310, 311, 314
 Μπερίσα Σάλι 152
 Μπαμίχας Θεμιστοκλής 96, 105, 145
 Μπαράς Βασίλειος 33, 43, 84, 85, 87, 93, 95, 96, 97, 98, 105, 106, 116, 127, 128, 144, 145
 Μπέττης Στέφανος 66, 68, 69, 70, 71, 73, 76, 77, 79
 Μπιζάνι 168
 Μπιλιέρος Βασ. 317
 Μπόγκας Ευάγγ. 157
 Μπόρσι 285
 Μπορμπίσκου 217
 Μπότσαρης Μάρκος 67, 175, 183
 Μπραϊλάτες 96
 Μπουρέλι 282, 285
 Μπροστένι 67, 68
 Μπουλούκμπασης 158
 Μυστακίδης Νικ. 83, 88, 99, 108

N

Ναούμ Μάνω 120
 Ναυπακτος 41
 Νεόφυτος (Κορυτσάς) 122
 Ναϊμ Φράσαρι 158
 Νεόφυτος (Δέρκων) 63
 Νικόδημος Αγιορείτης 39, 40
 Νίβανη 68, 70, 104, 113, 130
 Νιβίτσα 111

Νικολαΐδου Ελευθερία 27, 141, 191
 Νικολαΐδης Ιωάνν. 299
 Νικολόπουλος Αθαν. 59
 Νικολόπουλος Η. 153
 Νοβοσιέλα 33, 116
 Ντεσουάν 17, 126
 Ντουγκακίν 25
 Ντούρος Ζώτος 116
 Νύσσα (Σερβίας) 76

Ξ

Ξηραδάκη Κ. 96, 105, 113, 127

Ο

Οικονόμου Ιωάννης 112
 οικονόμου Φ. Γ. 13, 14, 92, 93, 96, 105, 113, 119, 121, 127, 142, 144
 Ομέρ Εφέντη 96
 Ουγγαρία 24, 50
 Ορλώφ 15
 Οθωμανική Αυτοκρατορία 30, 84
 Οστρίτσιανη 116
 Οχρίδα 25
 Ο.Η.Ε. 333

Π

Πάδουα 35
 Παιδαγ. Σχολή Αργυροκάστρου 84, 225
 Παιδαγωγικές Σχολές 14
 Πάγκαλος Θεόδ. 321
 Παλαμάς Κωστής 165
 Παλαμάς Παναγ. 40
 Παναγιωτίδης 79
 Πανταζής Αλέξ. 125
 Πανταζής Σ. Χαρ. 253
 Παπακυριακού Σ. 40, 41, 87
 Παπαδόπουλος Νικ. 70, 181
 Παπαδόπουλος Πέτρος 91, 92

Παπαδόπουλος Γεωργ. 185, 186, 187, 188
 Paradacis 185, 186
 Παπαδόπουλος Αλέξ. 155, 156, 158, 159
 Παπαδόπουλος Αχιλλέας 105
 Παπαχρήστου Σωτ. 125, 261
 Παπαζήσης 111
 Παπαχρήστου Βασ. 38, 145
 Παπούλιας Κάρολος 320, 330
 Παρθεναγωγεία 14
 Παραδουνάβιες χώρες 15
 Παραμυθιά 28, 59
 Πάργα 28
 Παρίσι 74
 Παρανίκας 84
 Παρθεναγωγείο Δελβίνου 96
 Παρθεναγωγείο Αργυροκάστρου 75, 98
 Παρθεναγωγείο Δρόβιανης 106
 Παρτάλης Αθαν. 88
 Παρτιζάν (περιοχή) 88
 Πατσέλης Νικ. 101, 128, 133, 155, 171, 172, 173
 Πάτρα 33, 105, 106
 Πετρίδης Πέτρος 108
 Πετρίδης Αθαν. 108
 Πέπελη 103
 Πετρούπολη 36
 Πέτσας Φώτιος 166
 Πήλιουρη 111
 Πικέρνι 108, 111, 112
 Poca P. 261
 Πολύζος Δημ. 98
 Πολιάσα 111
 Πολύτσανη 14, 58, 109, 110, 119, 143, 144, 267
 Pollo - Puto 173, 176
 Poshi Xhato 269
 Πουλίτσας 97
 Πότσης Δημ. 117
 Πράσινας Πέτρος 78

Πρέβεζα 28, 59, 83, 180
 Πρελιούμποβιτς Θωμάς 23
 Πρεμετή 14, 15, 24, 23, 33, 57, 58, 66, 68, 116, 118, 128, 161, 171, 188, 189, 197, 198, 200, 210, 217, 223, 233, 236, 248, 257, 288, 292, 295, 308, 337, 342, 343, 355, 358
 Πρεσβευτική Διάσκεψη Λονδίνου 15, 168
 Πρεσβευτική Διάσκεψη Παρισίου 17
 Πρισρένη 25, 158
 Πρωτόκολλο Φλωρεντίας 16, 123, 168
 Κερκύρας 16, 17, 123, 126, 146, 169, 309
 Πωγώνι 118, 119, 145, 250, 251, 257, 264, 272, 348
 Πωγωνιανή 128, 129, 131, 133, 139, 242
 Πύρρος 99

Ρ

Ραμίζ Αλία 299
 Ράπος Ναπ. 330
 Repë Ryaux 166, 169
 Ρέπουλος Εμμ. 180
 Ρίζα (περιοχή) 118, 128, 129, 143
 ρίζος Σπυρ. 29, 94, 95
 Ριζάρειος Σχολή 37, 69, 70
 Ρομπότης Π. 72
 ρούκα Ετχέμ 330
 Ρουμανία 71, 77
 Ρωμυλία 25
 Ρωμοί 177, 181
 Ρωσία 17, 29, 30, 34, 36

Σ

Σακελλάριδης Κ. 50
 Σακελλάριος 59
 Σαλαμάγκας Δημ. 45
 Σαρακινίτσα 118
 Σαρακινίστα 33
 Σέλτση 79, 80, 118

- Σέλλιο 103, 262
 Σενίτσα 46, 47, 96
 Σέρβοι 23, 24
 Σέρρες 76, 210
 Σεραφείμ Β' (πατριάρχης) 40
 Σιγδίτσα 40
 Seidini Kassim 266
 Σίνας Γεώργιος 51, 55, 76
 Σίνας Σίμων 51, 53, 58, 76, 77
 Σινάν Πασάς 24
 Σιέπερη 113
 Σιωμόπουλος Τάκης 157
 Σικελία 176
 Σκαλιέρης Γ. 173
 Σκενδέρης Κων. 55, 56
 Schizo G. 175
 Σκιαδάς Νικ. 53
 Σκιπετάρ 165, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 182, 183
 Σκίπερι 165, 173, 176
 Σκόδρα 25, 356
 Σκόπια 23
 Σκωτία 174
 Σκουζές 176
 Σλάβοι 23
 Σμηνέτι 96
 Σοβιετική Ένωση 17
 Σοκολής Σπ. 179, 180
 Σολωμός 35
 Σουγάρης Σωτ. 125
 Σουννίτες 141
 Σούλι 67, 175
 Σούλης Χρήστος 108
 Σουρτζή Ευεγγ. 98
 Σοφιανός Θεόδ. 125
 Σοφιανός (Δρυϊνουπόλεως) 92, 109, 143
 Σούχα 118
 Σπαθία 141
 Σπαχήδες 14
 Σπάτς 282, 285
 Σπυρίδων (Βελλάς Κονίτσης) 16, 38, 169
 Σατζάκι Αργυροκάστρου 25, 131
 Σατζάκι Βερατίου 131
 Σατζάκι Άρτας 2
 Σατζάκι Ιωαννίνων 25
 Σατζάκι Δυρρακίου 25
 Σατζάκι Οχρίδας 25
 Σατζάκι Ελμπασάν 25
 Σατζάκι Βλιώρας 25
 Σατζάκι Νταγκακίν 25
 Στεγόπολη 118
 Στεφανάκης 127
 Στούπης Σπύρος 127, 129, 130, 157, 158
 Στράβων 165
 Στυγνή 59
 Στύλος (ακρωτήριο) 16
 Σύγκελος Γ. 117
 Συνθήκη Βερσαλλιών 17
 Συρακάτες 96
 Συρράκο 28
 Συρία 84
 Σχολεία Δρόβιανης 105
 Σχολεία Κοινά 14, 131
 Σχολεία Αλλ/κά - Ελληνικά 137
 Σχολεία Αλληλοδιδασκτικά 133
 Σχολή Γκούμα 28
 Σχολή Γκούρα 59
 Σχολή Μπαλάνειος 59
 Σχολή Μαρούτσειος 59
 Σχολή Καπλάνειος 59
 Σχολή Φιλανθρωπηνών 59
 Σχολή Δελβίνου 94, 95, 96
 Σχολή Δρυάνου 86
 Σχολή Σωπικής 111
 Σχολή Χειμάρας 111
 Σχολή Κοζάνης 36

Σχολή Μονής Διβροβουνίου 86
 Σχολή Μονής Ιωάν. Θεολόγου 87
 Σχολή Μονής Αβαρίτσας 90
 Σχολή Μονής Δουβιανής 90
 Σχολή Μονής Σαρωνείας 90
 Σχολή Μονής Αγ. Τριάδος Πέπελης 91
 Σχολή Μονής Γερμανού Λεσινίτσας 92
 Σχολή Μονής Αγ. Αθ. Πολύτσανης 92, 109
 Σχολή Μονής Κάμμενας 93
 Σχολή Μονής Ταξιαρχών Νίβανης 93
 Σχολή Επιφανίου 28, 59
 Σχωριάδες 119
 Σωπική 31, 58, 119
 Σωπίκι 96
 Σωτήρα 103
 Σωφράτικα 103, 262
 Σωφρόνιος Β', (Πατριάρχης) 41

Τ

Ταίναρο 84
 Ταμερλάνος 24
 Τάτζης Σταύρος 107
 Τεπελένι 15, 58, 113, 200, 248
 Τζιας Χρηστάκης 310
 Τζιαβήτ Βέης 99
 Τζαρτζούλιος Νικ. 40
 Τζαβελκας Λ. 180
 Τζιαφέρι 252
 Τζαβάρας Βενιαμίν 287
 Τζουλιάνο Σαν 168
 Teliti Xherair 308
 Τίρανα 29, 116, 324, 358
 Τόποβο 119
 Τουρκαλβανοί (Μουρτάτες) 15, 24, 26, 54, 56, 101, 158
 Τούρτουλης Μιχ. 120
 Τόσκηδες 147, 156, 159, 171, 172, 177, 184
 Τρικούπης Χαρίλ. 108

Τσάκας Δημ. 319
 Τσάκας Βασ. 310, 311
 Τσαλδάρης Παναγ. 250, 252
 Τσέλος Σπύρ. 69
 Τσεπέλοβο 34, 35
 Τσερκοβίτσα 71, 96
 Τσιάτιστα 119
 Τσιούπτης Ευάγγ. 125
 Τσιούμπης 107
 Τσιφτσίδες 25
 Τσόντος - Βάρδας Γ. 123, 124
 Τσοτίλι 122
 Τσούκας Πάνος 293, 294

Υ

Υφαντής Νικ. 9, 10, 19, 149, 153, 160, 299, 302, 303
 Υφαντήριο (Δρόβιανης) 106
 Υψηλή Πύλη 84, 143

Φ

Φαν-Νόλι (Μαυρομάτης) 146, 158, 247, 248
 Φάτος Νάνο 327, 328, 330
 Φατσέας Γεώργιος 97
 Φιλική Εταιρεία 37
 Φιλιάτες 68, 88, 89, 130
 Φιλιππούπολη 25, 59
 Φιλόθεος (Κορυτσάς) 120
 Φιλεκ/κός Σύλλογος Κων/λεως 14, 59, 61, 62
 Φιλίμων 87
 Φιλιππαίος Πέτρος 125
 Φοινίκη (Β.Η.) 96
 Φοινίκι (Φιλιατών) 43
 Φράσαρι Ναΐμ 158
 Φουρίκης 173
 Φροντιστήρια 8, 10
 Φωτιάδης Λάμπρος 37
 Φώτιος (Κορυτσάς) Καλπίδης 123, 198

Χ

Χάγη 71
 Χάλιο 96
 Χάονες 166
 Χαονία 180
 Χαρίτος Ηλίας 70
 Χαρίτων Μιχ. 104
 Κατζηλεόντειος Χρήστος 66
 Χάσκοβο 103, 262
 Χειμάρα 10, 15, 28, 29, 46, 58, 59, 78, 111,
 128, 130, 161, 187, 188, 189, 191, 200, 201, 248,
 250, 251, 253, 305, 308, 309, 311, 324, 326, 327,
 328, 355, 358
 Χλωμό 33, 119, 242, 296
 Χοτάχοβο (Χοταχόβα) 71, 73, 116

Χοστέβα 119

Χότζια 96

Χουντουκούκι 68, 113, 130

Hust 250

Χριστοφορίδης Κ. 159, 184

Χριστουδουλίδης Ιερόθεος 59, 117

Χρουτσώφ Νικήτας 283

Ψ

Ψαλλίδας αθαν. 29, 34, 35

Ψυχικό (Αρσάκειο) 71

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Άμαντος Κ., Οι Βόρειοι γείτονες της Ελλάδος, εν Αθήναις 1923
- Ακολουθία και βίος Κοσμά Αιτωλού, εν Βενετία 1814
- Ανδρέας, (Μητροπολίτη Δρυϊνουπόλεως Πωγωνιανής και Κονίτσης), Ένα φωτεινό αστέρι πέρασε, έκδοση (Μ. Δρυϊνουπόλεως, 1997)
- Αραβαντινός Π., 1) Χρονογραφία Ηπείρου, τ. 2, 1856μ Βιογραφική Συλλογή λογίων Τουρκοκρατίας, Ε.Η.Μ., Ιωάννινα 1960.
2) Ιστορία Αλή Πασά του Τεπελενλή, εν Αθήναι 1895
3) Ιστορία της Ελληνικής Παιδείας παρ' Έλλησιν. Ε.Η.Μ., Ιωάννινα 1986.
- Αθηναγόρα, Μητροπολίτη Παραμυθίας, περιοδ. "ΗΧ" 4 (1929).
- Ακολουθία της Αγίας Αικατερίνης, εν Αθήναις 1900.
- Βασιλειάδης Μ. Λεωνίδας Ηπειρωτικός Αστήρ, εν Αθήναις 1904
- Βαλκανικά σύμμεικτα, Περιοδική έκδοση του Ιδρύματος Χερσονήσου του Αίμου, τεύχ. 8, Θεσσαλονίκη 1996.
- Βρέλλης Γεώργιος, Κοσμάς ο Αιτωλός, Γιάννινα 1980.
- Βακάλης Δ., Η κάθοδος των Βορειοηπειρωτών και το εθνικό χρέος των σημερινών Ελλήνων, Ελληνικός Αστήρ, 1991
- Βοϊτσίνος Γ., Ο σφαγιασμός της ελληνικοτάτης Βορείου Ηπείρου, Κέρκυρα 1953
- Βόρειος Ήπειρος - Άγιος Κοσμάς ο Αιτωλός, Πρακτικά Α', Πανελληνίου Συνεδρίου, Κόνιτσα 1987, Αθήνα 1988.
- Βακαλόπουλος Α., Ιστορία του Νεωτέρου Ελληνισμού, τ. Α., 1964.
- Βακαλόπουλος Κ., Ιστορία του Βόρειου Ελληνισμού, Ήπειρος, Θεσσαλονίκη 1992.
- Βιτάλης Φ., 1) Ο Χριστιανισμός εις την Βόρειον Ήπειρον και την Αλβανίαν, Αθήναι 1974.
2) Τα δεινοπαθήματα των Χριστιανών εις την Βόρειον Ήπειρον και την Αλβανίαν, Πρέβεζα 1976.
- Βερέμης Θ., Κουλουμπής Θ., Η. Νικολακόπουλος (επιμέλεια), Ο Ελληνισμός της Αλβανίας, Αθήνα 1995.
- Γεώργιος Βασ., Η Βόρειος Ήπειρος-Η συνεχιζόμενη εθνική τραγωδία, εκδόσεις Ε. Ρήγα.
- Γεωργιάδης Θεόφραστος, Μοσχόπολις, Αθήναι 1976.
- Γκατσόπουλος Ματθ. Σταύρος, Μοσχόπουλη, Ι.Β.Ε., Ιωάννινα 1979
- Γάγαρης Γ., 1) Η φωνή της Ηπείρου, Αθήνα 1983
2) Ηπ. Ημερολόγιο, Δωδώνη, 1890, 1896
- Γιακουμής Γεώργιος, Η Ιερά Μονή Ραβενίων Δρόπολης, Αθήνα 1995
- Γιακουμής Γ. - Γιακουμής Γ. Κώστας, Ορθόδοξα μνημεία στη Βόρειο Ήπειρο, πρώτη

- προσέγγιση καταγραφή, I.B.E., Ιωάννινα 1994.
- Γιοχάλας Τίτος, 1) Γεώργιος Καστριώτης ο Σκεντέρμπεης, Θεσσαλονίκη 1975
 2) Το ελληνοαλβανικό λεξικό του Μάρκου Μπότσαρη, Αθήναι 1977.
 3) Στοιχεία ελληνο-αλβανικής γραμματικής και ελληνοαλβανικοί διάλογοι (ανεκδοτο έργο Ι. Βηλαράς), Θεσσαλονίκη 1985.
- Γκριγκόρι Λ. Αρς, Η Αλβανία και η Ήπειρος στα τέλη του ΙΗ, και στις αρχές του ΙΘ αιώνα (μετάφραση Αντωνίου Διάλλα), Αθήναι 1994.
- Γιαννόπουλος Πύρρος, Αλβανία, Αθήναι 1931
- Γλαβίνας Α., Το αυτοκέφαλον της εν Αλβανία Ορθοδόξου Εκκλησίας επί τη βάσει ανεκδότων εγγράφων, Ιωάννινα 1978.
- Γιάνναρος Χριστόφ - Ζώτος Μενέλαος, Η Πολύτσανη της Βορείου Ηπείρου, Τοπογραφία - Ιστορία, ΙΒΕ 1989.
- Δέμος Δ. Αθαν., 1) Επιλογές - Από δημοσιεύματα στον "Πρωινό Λόγο" Ιωαννίνων, τυποεκδοτική Ηπείρου, Ιωάννινα 1998
 2) Ελληνοχριστιανικοί παλμοί, Ιωάννινα 1993
- Δάκαρης Σ., Η εθνικότης των αρχαίων Ηπειρωτών, "Ηπειρ. Εστία", 1956
- Δοκανάρης Ν.Σ., Ο Βορειοηπειρώτης αγωνιστής Κωνσταντίνος Παλάσκας, I.B.E., Ιωάννινα 1980.
- Δρίνος Γ.Α., Χρονικό του Βορειοηπειρωτικού αγώνος 1914, Αθήναι 1966.
- Δαλιάνης Β. Μενέλαος, Η Ελληνική Μειονότητα στην Αλβανία, εκδοτικός οίκος "8 Νοέμβρη", Τίρανα 1989.
- Ευαγγελίδης Ε. Τρύφ., 1) Η Βόρσιος Ήπειρος, Αθήνα 1919
 2) Η Παιδεία επί Τουρκοκρατίας, τ. Α, Αθήναι 1936.
- Επετηρίς του εν κωνσταντινουπόλει Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου, έτος Α, 1872-1873.
- Εκθέσεις περί της εν Ήπειρω καταστάσεως της Ελληνικής Παιδείας, του Φιλεκπ/κού Συλλόγου Κων/λεως.
- Εισηγητική έκθεση της Κεντρικής Επιτροπής Κ.Ε.Α., 1969
- Εμβές Χότζα, Verpa (ΑΠΑΝΤΑ), τ. 18ος (Ιανουάριος - Ιούλιος 1960 - Δεκέμβριος 1963 - Μάιος 1964).
- Ευαγγελίδης Δημ., Οι αρχαίοι κάτοικοι της Ηπείρου και άλλα Μελετήματα, Ε.Η.Μ., Ιωάννινα 1962.
- Ζώτος Β.Δ. (Μολοσσός), Ιστορία της Ηπείρου και Αλβανίας, 1875
- Ζώτος Μενέλαος, Το Δημοτικό Τραγούδι της Βορείου Ηπείρου, I.B.E., Ιωάννινα 1987.
- Ζώτος Δημ., Η εθνική συνείδηση της Ηπείρου δια μέσου των αιώνων, Αθήνα 1940.
- Ζώτος Μολοσσός, 1) Ηπειρωτομακεδονικά μελέται, 1913
 2) Ηπειρωτικά μελέται, τ. 4, 1875.
- Ηπ. Εστία Θεσ/νίκης, Ετήσια έκθεση για την Ήπειρο, τ. ΙΕ.
- Ηπειρωτική Εστία, αφιέρωμα 1821-1971, Ιωάννινα, Οκ/βριος 1971.
- Ήπειρος, 400 χρόνια ελληνικής ιστορίας και πολιτισμού (επιμέλεια Μ.Β. Σακελλαρίου), εκδοτική Αθηνών Α.Ε., Αθήνα 1997.

- Ηπ. Ημερολόγιον, "Αστήρ", 1904.
- Θεσπρωτός Κοσμάς-Ψαλίδας Αθ., Γεωγραφία Αλβανίας και Ηπείρου, εξ ανεκδότου χειρογράφου, Ε.Η.Μ., Ιωάννινα 1964.
- Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, εκδοτική Αθηνών, τόμοι διάφοροι
 Ιωαννίδης Χρ.Βασίλειος, Η αγωνία της Βορείου Ηπείρου, Εταιρ. Μακεδ. Σπουδών, Θεσσαλονίκη 1946.
- Ιωακείμ (Μαρτιανός Μητροπολίτης Ξάνθης), 1) Συμβολαί εις την Ιστορίαν της Μοσχοπόλεως..., Αθήναι 1939
 2. Μοσχόπολις, Θεσσαλονίκη 1957
- Ισχυρλιάδου Λέλα, Κοριτσά - Εκπαίδευση, Ευεργέτες, Οικονομία, 1850-1908, Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, Θεσσαλονίκης 1998.
- Κώνστας Κ.Σ., 1) Ηπειρωτική Εστία, τ. 3ος
 2) Ο Άγιος Κοσμάς ο Αιτωλός, Αθήνα 1973
- Κώνστας Β. Ηλίας, Το Βορειοηπειρωτικό ζήτημα, Αθήνα 1951
- Κουρίλας Ευλόγιος, 1) Νέα Ακαδημία Μοσχόπολις 1932
 2) Η Μοσχόπολις και η νέα Ακαδημία αυτής, Αθήναι 1934
- Κίτσος Ι. Κων/νος, Τα Ζωγράφεια Διδασκαλεία, (Κεστοράτι Αργυροκάστρου 1874-1891) Ι.Β.Ε., Ιωάννινα 1985
- Κρουαζέ Α., Αρχαίες Δημοκρατίες, τ. Α, Β.
- Κώδηξ Εκκλησίας Αγίας Παρασκευής Χλωμού, Αφιέρωμα Οικονόμου Σπυριδωνος Δημητριάδου - 1928 τ. Α, Β.
- Κραψίτης Βασίλης, 1) Θεσπρωτικά, 1972
 2) Το Βορειοηπειρωτικό ζήτημα, Αθήναι 1987
 3) Οι Αρβανίτες, "λαλέουσα" Ελληνισμού και Ορθοδοξίας, Αθήναι 1989
 4) Οι μουσουλμάνοι Τσάμηδες της Θεσπρωτίας (ΙΕ΄, μέχρι Κ΄ Αιώνας), Αθήνα
- Καρτάλης Γ. Αντ., Η Ιταλική πολιτική εν Αλβανία, εν Αθήναις 1914
- Καλύβας Στ. - Παπασταύρου Α.Γ., Χρονικόν της Β. Ηπείρου, Θεσσαλονίκη 1967
- Καρζής Θ., Οι Χαμένες Πατρίδες των Ελλήνων. Μικρά Ασία, Κωνσταντινούπολις..., Β. Ηπειρος, Αθήνα 1973.
- Κόντης Β., Ευαίσθητες ισορροπίες Ελλάδα και Αλβανία στον 20ο αι., Θεσσαλονίκη 1994.
- Κουβαράς Ν., Ετήσιος Χρονογράφος, τ. Α, Β,Γ, έτος Γ 1965, Αθήναι 1966.
- Κατσαλίδας Γρηγ., "Η περιοχή Θεολόγου-Αγίων Σαράντα (εθνογραφικά-ηθογραφικά-λαογραφικά (επιμέλεια Ν. Θ. Υφαντής, Ι.Β.Ε., Ιωάννινα 1994.
2. Η Ταυτότητα του Βορειοηπειρωτικού Ελληνισμού (επιμέλεια Ν.Θ. Υφαντής). ΙΒΕ, Ιωάννινα 2004
- Κωστούλας Χ.Κ., 1) Ο κάμπος του Ξηροβάλτου - Το μεγάλο ντερβένι του Πωγωνίου, Ιωάννινα 1994.
 2) Γνωριμία με την Πωγωνιανή, Ιωάννινα 1994
 3) Πωγωνιακά, Ι. Λαμπρίδη, ανατύπωση, Ιωάννινα 1994
 4) Πωγωνιακά χρονικά (τόμ. 1), Ιωάννινα 1995.

- Καζάξης Ν., Λόγοι και έργα (1903-1904), εν Αθήναις 1911.
- Κονιδάρης Γ., Περί την πρώτην μνείαν των Αλβανών εν ταις εκκλησιαστικαίς πηγέσ και τα όρια της χώρας των επί Βυζαντινών, Ε.Ε.Β.Σ., τ. 23.
- Κεραμόπουλος Αντ., Ιλλυριοί Αλβανοί και Αρβανίται, Π.Β.Σ.Θ.
- Κουπιώρης Π., Αλβανικαί Μελέται – Πραγματεία ιστορική και φιλολογική περί της Γλώσσης και του Έθνους των Αλβανών, εν Αθήναις εκ του Τυπογραφείου του Μέλλοντος, 1879.
- Καλογήρου Ορ. Ιωάννου, Εικόνες και περιστατικά από τη σχολική ζωή στην Ήπειρο κατά τα τελευταία χρόνια της Τουρκοκρατίας, Ηπ. Εστία Θεσ/νίκης 1995.
- Κουγιτέα Π., Πραγματεία εθνολογική κλπ. της Ηπείρου - Αλβανίας, Αθήνα 1905.
- Καντιώτης Αυγουστίνος, Κοσμάς ο Αιτωλός, Αθήνα, Σταυρός 1977.
- Κόντης Βασίλειος (επιμέλεια), Ελληνισμός της Βορείου Ηπείρου και ελληνοαλβανικές σχέσεις, τ. Ι, 1897-1918, βιβλιοπωλείο της "Εστίας"
- Κατσαλίδας Νικόλαος 1) Αμβροσία των Βράχων (ποιήματα), Κέρκυρα 1997
2) Το μοιρολόι του βουρλωμένου βουνού, Αθήνα 1994
3) ..... Κι η Σφίγγα μίλησε (ποιήματα), Θεσ/νίκη 1995
- Λαμπρίδη Ι., 1) Περί των εν Ηπείρω αγαθοεργημάτων, 1880
2) Ηπειρωτικά Μελετήματα, τεύχη 1-10, β' έκδοση, Ε.Η.Μ., Ιωάννινα 1993.
- Λάγιος Β., Αλβανοί και αλβανική προπαγάνδα 1903-1944, Αθήναι 1957
- Λαζαρίδης Κ., Ανέκδοτα ιστορικά έγγραφα από τον Βορειοηπειρωτικό αγώνα του 1914, αρχείο Γεωργουλάκη, Ι.Β.Ε., Ιωάννινα 1977.
- Λαζάρου Α., Ιλλυρολογία και Βορειοηπειρωτικός Ελληνισμός, Αθήναι 1988.
- Λέκκας Α., Συνοπτική Ιστορία της Βορείου Ηπείρου, Αθήναι 1987.
- Λάμπρου Σπυρ., Ηπειρωτικά, . Ελληνομνήμων 10 (1943).
- Μιχαλόπουλος Φάνης, 1) Κοσμάς ο Αιτωλός, Αθήνα απμ' .
2) Μοσχόπολις, Αθήναι 1946.
- Μπέττης Στέφ., Ηπειρωτική ευποιΐα, βιογραφική συλλογή Ηπειρωτών ευεργετών επί Τουρκοκρατίας, Γιάννινα 1982.
- Μυστακίδης Γ.Ν., Σύντομη γεωγραφική και ιστορική περιγραφή του τμήματος Δρυϊνουπόλεως, στον "Ηπειρ. Αστέρη" 1904.
- Μαμμόπουλος Χ. Αλέξ., 1) Σχολεία και διδάσκαλοι του αλύτρωτου ελληνισμού, εν Αθήναις 1967.
2) Ο Απόστολος Αρσάκης και η Φιλεκπαιδευτική Εταιρεία, Αθήναι 1970.
3) Ήπειρος, τ. Α, Αθήναι 1967 και τ. Β, Αθήναι 1964.
- Μπαράς Β., Το Δέλβινο της Βορείου Ηπείρου, Αθήναι 1966.
- Μυλωνάς Θ., Το Βορειοηπειρωτικό στο κατώφλι της εθνικής μειοδοσίας, εκδ. Ι. Σιδέρης, 1987.
- Μπόγκας Κ., 1) Τα γλωσσικά ιδιώματα της Ηπείρου (Βορείου και Νοτίου) Ιωάννινα 1964.
2) Τα γλωσσικά ιδιώματα της Ηπείρου (Βορείου, Κεντρικής και Νοτίου), Ιωάννινα 1965.

- Μικέλης Χ., Η Εκκλησία εις την Βόρειο Ήπειρο, Νέα Υόρκη, 1974.
- Μιχαλόπουλος Δ., Σχέσεις Ελλάδος και Αλβανίας (1923-1928), Θεσ/νίκη.
- Μπαμίχας Θ., Κώδιξ του ναού της πόλεως Δελβίνου, Ηπειρωτικά Χρονικά, 5 (1930).
- Μιχαήλ - Δέδε Μαρία, 1) Τουρκαλβανοί και Έλληνες Αρβανίτες, Ι.Β.Ε., Ιωάννινα 1995.
2) Οι Έλληνες Αρβανίτες, Ι.Β.Ε., Ιωάννινα 1978.
- Μαθαίνοντας την Ελληνική γλώσσα, Θεσσαλονίκη 1995
- Μανωλοπούλου-Βαρβιτσιώτη Κ., Σύγχρονα προβλήματα μειονοτήτων στα Βαλκάνια, Αθήνα 1928.
- Μενούνος Β. Ιωάννης, Κοσμά του Αιτωλού διδαχές (και βιογραφία), β, έκδοση, εκδόσεις "Τήνος" Αθήνα, 3η έκδοση.
- Β.Δ. Μολοσσός, Δρομολόγια Ελλάδος, Ηπείρου και Αλβανίας, Αθήναι 1878.
- Ντάγιος Γ. Σταύρος, Αποκληρωμένο Έθνος. Η λαϊκή λογοτεχνία των Ελλήνων της Βορείου Ηπείρου, εκδοτικός οίκος Κυροφάνος, Θεσσαλονίκη 1997
- Νικολαΐδου Ι. Ελευθερία, 1) Ξένες προπαγάνδες και εθνική αλβανική κίνηση στις μητροπολιτικές επαρχίες Δυρραχίου και Βελεγράδων τα τέλη του 19ου αρχές 20ου αιώνα.
2) Οι κρυπτοχριστιανοί της Σπαθίας, διδακτορική διατριβή, ΙΜΙΑΧ, Ιωάννινα 1979.
3) Η οργάνωση του κράτους στην απελευθερωμένη Ήπειρο (1913-1914), Δωδώνη, 1987.
4) Η Ρουμανική προπαγάνδα στο Βιλαέτι Ιωαννίνων και στα Βλαχόφωνα χωριά της Πίνδου, τ. Α, (μέσα 19ου αι. - 1900), Ε.Η.Μ., Ιωάννινα 1995
- Νικολαΐδης Ν. Ιωάννης, Τα Γιάννινα του Μεσοπολέμου τ. Α. (προαπελευθερωτική περίοδος 1914) και τ. Β, 1915-1916, Ιωάννινα 1992.
- Νυσταξοπούλου-Πελεκίδου Μαρία, Οι Βαλκανικοί λαοί. Από την Τουρκική κατάκτηση στην εθνική αποκατάσταση. (14ος-17ος αι.), Ιωάννινα 1978.
- Νικόδημος Αγιορείτης, Νέον Μαρτυρολόγιον, Αθήναι, Αστήρ, 1961.
- Οικονόμου Γ. Φώτιος, 1) Η πολυπαθής Βόρειος Ήπειρος δια μέσου των αιώνων, Αθήναι 1985
2) Τα σχολεία της Ενιαίας Ηπείρου στους χρόνους της Τουρκοκρατίας (1453-1913), Αθήναι 1987
3) Η εν Βορείω Ηπείρω Εκκλησία - Ιστορία των Τοπικών Εκκλησιών της Ηπείρου, Αθήναι 1976.
- Ρουquevill, Ταξίδι στην Ελλάδα, Παρίσι 1821
- Πατσέλη Ν., 1) Το Δελβινάκιον της Ηπείρου, εν Αθήναις 1948
2) Παλαιογραφικά Πωγωνίου, "Ηπειρ. Εστία", 1952, 1954.
3) Η Βόρειος Ήπειρος και τα φυσικά της σύνορα, Αθήναι 1954.
- Παππάς Μ. Θωμάς, Αυτοί δεν ήρθαν εμείς πήγαμε, Ιωάννινα 1997.
- Παπασταύρου Β. Χρ., Η Ελλάς και η Βόρειος Ήπειρος, Αθήνα 1945
- Παπακώστας Άγγελος, Χρονογραφία Βορείου Ηπείρου, Αθήνα 1945

Παπαδόπουλος Δ., Το Βορειοηπειρωτικόν πρόβλημα, Κάιρο 1944

Puto A. - Polos S., Ιστορία της Αλβανίας.

Παπαθεοδώρου Απ., 1) Ο αυτονομιακός αγώνας της Βορείου Ηπείρου 1914, Αθήναι 1985.

2) Αρχείο Αθανασίου Τσεκούρα της επιμελητείας Ιωαννίνων της Αυτονόμου Ηπείρου, 1985.

3) Η συμβολή της σπουδάζουσας νεολαίας κατά τον αυτονομιακό αγώνα της Βορείου Ηπείρου 1914, Ιωάννινα 1985.

Παπακώστας Α., Αλύτρωτος Ήπειρος, Αθήναι 1950.

Πρωτοψάλτης Εμμ., Το Βορειοηπειρωτικόν ζήτημα, Εταιρεία φίλων του λαού, Αθήναι 1978.

Παπαγεωργίου Κ., Η Παιδεία στην Ήπειρο 1204-1950, τ. Α, Κέρκυρα 1950

Παπαδόπουλος Κ. Αλέξ., Ο Αλβανικός Εθνικισμός και ο Οικουμενικός ελληνισμός, "Άπειρος Χώρα", β έκδοση, Αθήναι 1992.

Πέτσας Φ., Σελίδες από την Ιστορία των Ηπειρωτών, Ι.Μ.Ι.Α.Χ., Ιωάννινα 1993

Ruaux René, Η δυστυχισμένη Βόρειος Ήπειρος (οδοιπορικό 1913 Απελευθέρωση - Αυτονομία) με πρόλογο, σχόλια του Αχ. Λ. Λαζάρου (μεταφρ. Α. Αχ. Λαζάρου), έκδοση Τροχαλία, 1991.

Rapadakis, "DOCUMENTS", N. 57 και 59.

Παπαδόπουλος Νικ., 1) Η Δουβιανή της Δροπόλεως Βορείου Ηπείρου, Αθήναι 1979

2) Η Δρόπολη της Βορείου Ηπείρου, Αθήναι 1976.

3) Δροπολίτικα, σειρά Α, Αθήναι 1972.

Παπαδόπουλος Χαρ. Γεώργιος, Η Εθνική Ελληνική Μειονότητα εις την Αλβανίαν και το σχολικόν αυτής ζήτημα, I.B.E., Ιωάννινα 1981.

Παπασταύρου Αναστάσιος, Ιωαννίνων εγκώμιον. Το παρελθόν που δεν χάθηκε, Ιωάννινα 1998.

Παπακυριακού Σωφρόνιος, Συμβολή εις τον βίον Κοσμά του Αιτωλού, Αθήναι 1956.

Παπαρηστός Βαγγέλης Μέρει αγωνίας - Σκίτσα και διηγήματα, Νέα θέσις, Αθήναι 2002

Ροζάκης Χρήστος, Η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε μια μεταβαλλόμενη Ευρώπη, εκδ. Αντ. Σάκκουλας, 1994

Ρεμπέλης Χαρ., Κονιτσιώτικα, έκδ. Ηπειρ. Εταιρείας Αθηνών, Αθήναι 1953.

Σκενδέρης Κων/νος 1) Ιστορία Παλαιάς και Νέας Μοσχοπόλεως, Αθήναι 1928 έκδοση Β.

2) Ο Βορειοηπειρωτικός Αγών 1914, Αθήναι 1929

3) Λεύκωμα Αυτονόμου Ηπείρου 1914. Τοις υπέρ Βορείου Ηπείρου αγωνισαμένοις.

Σκιαδάς Νικόλαος, Στη "Νέα Εστία", τ. 83ος

Στεργιόπουλος Σ. Θωμάς, Η άγνωστη Ρωμοσύνη - Λαϊκός πολιτισμός και παράδοση στη Βόρειο Ήπειρο, εκδ. τροχαλία, 1997

Σπυρομίλιος Μίλτος, 1) Ελλάς και Αλβανία- Ιστορική μελέτη, Νέα Υόρκη

2) Ελλάς και Αλβανία, τ.Β. Κουβαράς Ν., Αθήναι 1962

- Σαρδελής Κώστας, Η Μοσχόπολη, ανάτυπον εκ του περιοδικού "Ελληνικός Αστὴρ",
 Ιωάννινα 1985.
- Σπυρομίλιος Σ., Αλβανία και Αλβανισταί, Αθήναι 1914.
- Σπυρόπουλος Α., Η ελληνικότης της Βορείου Ηπείρου και οι αγώνες της δια την απελευθέρωσίν της, Αθήναι 1969.
- Στεργιόπουλος Κ., Τα Βόρεια σύνορα της Ηπείρου, Γρηγόρης, Αθήναι 1945
- Στούπης Σ., Ηπειρώτες και Αλβανοί, Ι.Β.Ε. Ιωάννινα 1976.
- Σαρδελής Κ., 1) Ο Άγιος Κοσμάς και η Βόρειος Ήπειρος, Αθήναι 1988.
 2) Αναλυτική βιβλιογραφία Κοσμά του Αιτωλού, Αθήνα 1974.
- Σοκολής Σ., Περί Ηπείρου και Αλβανίας, κατ' αναφοράν προς τον γεωγραφικόν πίνακα του Γουβερνάκη, 1883,
- Σεβαστιανός (Μητροπολίτης Δρυϊνουπόλεως), 1) Βόρειος Ήπειρος η Ελληνική, ΠΑΣΥΒΑ, Αθήνα 1992.
 2) Βόρειος Ήπειρος: Το συνεχιζόμενο δράμα ενός λαού και το χρέος μας, β έκδοση, Αθήνα 1992
 3) Η Εσταυρωμένη Βόρειος Ήπειρος, Αθήνα 1984
- Σιωμόπουλος Τ., Αλβανοί και Έλληνες, "Ηπ. Εστία", 1974.
- Τσιόπος Βασίλειος, Η Σωπική στο Δυτικό Πάνω Πωγώνι, έκδ. τυποεκδοτικής Ιωαννίνων, (επιμέλεια Ν. Υφαντή), Ιωάννινα 1998.
- Τσερκέζης Πέτρος- Υφαντής Ν., Αθρολογία Βορειοηπειρωτικής ποίησης - Εξόριστη ποίηση, Ι.Β.Ε., Ιωάννινα 1995.
- Τζιόβας Πάνος, Γερβάσιος Ωρολογάς, Μητροπολίτης Κορυτσάς Βορείου Ηπείρου Ι.Β.Ε., Ιωάννινα 1980.
- Τζαμίχας Γ. - Παπακώστας Α., Σύντομος χρονογραφία Βορείου Ηπείρου, Αθήναι 1945
- Τζόβας Κ., Στη Βόρειο Ήπειρο δάφνες και αλυσίδες, Αθήναι 1964
- Τουριστικός οδηγός Αλβανίας, Ιταλική έκδοση, Μιλάνο 1940.
- Τσάκας Ανδρέας, 1) Κραυγή Βορειοηπειρωτών (Βοήθεια, χανόμαστε!!!) εκδοσις Αδελφότης "Αγία Βερονίκη", Θεσσαλονίκη 1997.
 2) Το χρονικό της πολύχρονης τραγωδίας της Βορείου Ηπείρου (Μαρτυρολόγιο Βορειοηπειρωτών, επιμέλεια Νίκου Θ. Υφαντή, εκδόσεις Ι.Β.Ε., Ιωάννινα 1999.
- Υφαντής Θ. Νίκος, 1) Ο Πωγωνήσιος γάμος (βραβείο Ακαδημίας Αθηνών), Αθήνα 1972.
 2) Η Βόρειος Ήπειρος χθες και σήμερα, Ι.Β.Ε., Ιωάννινα 1993.
 3) Συμβολή στον αυτονομιακό αγώνα της Βορείου Ηπείρου (1914), Ι.Β.Ε., Ιωάννινα 1994.
 4) Η τραγωδία της Κύπρου, Ι.Β.Ε., Ιωάννινα 1995
 5) Το Δολό στο Πωγώνι-Ακριτικός Ελληνισμός, τ. Α. και Β, Ιωάννινα 1996.
 7) Ανθολογία Βορειοηπειρωτικής Ποίησης, Ι.Β.Ε 1996.
 8) Το Σταυροσκιάδι στο Πάνω Πωγώνι, Ιωάννινα 2001
 9) Κέντρο Παιδικής Μέριμνας Αρρένων Πωγωνιανής, Ιωάννινα 2003
 10) Η Πωγωνιανή (Παλιά Βοστίνα) και τα ιδρύματά της, Ιωάννινα 2004

- 11) Μνήμες και Βιώματα από την Πωγωνιανή, Ιωάννινα 2004
 12) Χειμάρα: Προπύργιο Ελευθερίας (ανάτυπο), 1999
 hammond, N., 1) Η Ήπειρος, τ. Α', Β', Γ'
 2) Περί της αρχαίας Ηλείου, στην "Ήπειρ. Εστία", 1953.
 Woods ch., Η Τουρκία και οι γείτονές της, Παρίσι 1911.
 Χρηστοβασιλῆς Χ., Η Δύναμη του Ελληνισμού εν Ηλείω και τα δίκαια αυτού, Αθή-
 ναι 1902.

ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

- Πρωινός Λόγος Ιωαννίνων, 16-17/9-1995, 25-9-1990, 7-3-1996, 1991 και άλλα φύλλα.
 Η φωνή της Ομόνοιας, 16-9-1994 και άλλα φύλλα.
 Λαϊκό Βήμα Αργυροκάστρου, φύλλο 36 (3311) -6-5-1979, φύλλο 24 (2673) 25-3-73,
 φύλλο 104 (2335) 28-12-1969, φύλλο 68 (3343) 26-8-1979, φύλλο 20 (2981) 7-3-
 1976, 31-12-1992.
 Βόρειος Ήπειρος, Κυριακή 22 Ιουνίου 1952
 Πανηπειρωτικός Αγών, 2 Μαΐου 1954, φύλλο 4
 Ηπειρωτική δράσις, φύλλο 130 (12-10-1964)
 Εθνικός Αγών Ιωαννίνων, φύλλο 6576 (1 Ιουνίου 1967). Το κύριο άρθρο με τίτλο "Ο
 ρόγχος των σκλάβων της Β.Η."
 Η πρωία (έκτακτος έκδοσις), φύλλο 15357 (Δευτέρα 28 Οκτωβρίου 1940).
 Ελεύθερον Βήμα, αριθ. 6617 (3-12-1940).
 Εστία, αριθ. 8810 (Τετάρτη 30 Ιανουαρίου 1919).
 Ηπειρωτικόν Μέλλον, φύλλα διάφορα
 Φωνή της Ηλείου, 6-8/1893, 10-10-1892
 Αιών, 7-7-1840
 Ήπειρος, 9-7-1912
 Εφημερίς Κυβερνήσεως Λαϊκής Δημοκρατίας Αλβανίας, 22-11-1967, αριθ. 12.
 Εξουσία, Αθηνών, 14-10-1997
 Republika Τιράνων, 22-5-1994
 Ρωμοσύνη, αριθ. φύλλ. 9 (Τετάρτη 9 Ιανουαρίου 1998).
 Εστία, 1886
 Ανατολικός Αστήρ, αρ. 1413 (28-7-1876)
 Αγών Αθηνών, 8-12-1900
 εφ. "Πύρρος" αριθ. 194/1-11-1907, 195/18-1-1907, 187/23-11-1906, 189/7-12-1906,
 190/14-12-1906 και 193/1906

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

- N. Ελληνομνημών, τ. 10ος (1913)
 Ηπειρωτικά Χρονικά, 4 (1929), 2 (1927), 3 (1928), 10 (1935), 11 (1936).
 Νέα Επικοινωνία, τεύχη διάφορα
 Ηπειρωτική Εστία, 1959 τ. 3 (1962), τ. 15 (1959) τ. 20 (1971), 14 (1965), 4 (1955), 24

(1962).

Βορειοηπειρωτικά, τεύχη διάφορα

Ο Εν Κων/λει Ελλην. Φιλεκπ. Σύλλογος (περιοδικό), τ. 7ος, 8ος, 1873-74.

Πανδώρα τ. 9ος, 1858-1859

Παναθήναια, τ. 25ος

Εκκλησία, 1992

Παρνασσός, 1878

Κιβωτός, έτος Α', 2.

Ηπειρ. Ημερολόγιο "Αστήρ", 1904

Αρχειακές πηγές

- Βιβλιοθήκη Εταιρείας Ηπειρωτικών Μελετών

- Αρχείο Δονάτου από το Ίδρυμα Βορειοηπειρωτικών Ερευνών.

- Αρχείο Κ. Σκενδέρη από το Ίδρυμα Βορειοηπειρωτικών Ερευνών

ΣΧΟΛΙΚΑ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΑ

Ανθολογία, για την Έκτη Τάξη των Εφταταίων Σχολείων, Αργυρόκαστρο 1956

Γραμματική της Ελληνικής Γλώσσας, για τη Δεύτερη τάξη των Δημοτικών Σχολείων, Αργυρόκαστρο 1957

Νεοελληνική Γραμματική, για τα εφτατάξια Σχολεία, Τίρανα 1957.

Αναγνωστικό, για την πρώτη τάξη (μετάφραση από τα αλβανικά), Αργυρόκαστρο 1971.

Γραμματική της Ελληνικής Γλώσσας, Τίρανα 1970, Ανατύπωση Αργυρόκαστρο 1970.

Φυσιογνωσία, μετάφραση από τα αλβανικά, Αργυρόκαστρο 1971.

Λογοτεχνικά Αναγνώσματα, για την Πέμπτη τάξη των Οχτάχρονων Σχολείων, Τίρανα 1970, ανατύπωση Αργυρόκαστρο 1970.

Γραμματική της Ελληνικής Γλώσσας, για την Πέμπτη τάξη, Αργυρόκαστρο 1971.

Λογοτεχνικά Αναγνώσματα, για την έβδομη τάξη των Οχτάχρονων Σχολείων, Τίρανα 1971.

Οικονομική Γεωγραφία των Κρατών, εκδοτικός οίκος σχολικών βιβλίων, Τίρανα 1972.

ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΕΣ - ΑΛΛΕΣ ΠΗΓΕΣ

Πάπυρος Λαρούς, τ. 2ος, 10ος

Δομή, τ. 3ος, 5ος

Εθνογραφικά - Αναφορά στην Ήπειρο, τ. 10, Ναύπλιο 1995 του Πελοποννησιακού Λαογραφικού Μουσείου.

Στη γη του Πύρρου - Διαχρονικός Ελληνισμός, Αθήνα 1993, Κείμενα: Τίτου Π. Γιοχάλα, φωτογραφίες: Λίζας Έβερετ.

Δημητράκου Δ., Μέγα Λεξικόν όλης της Ελληνικής Γλώσσας, Αθήνα, τ. 1,2,3,4 έως και 9.

Ηπειρωτικό Ημερολόγιο, 1991, 1992, 1995 και προηγούμενων ετών.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Αντί προλόγου	7
Λίγα Λόγια	9
Εισαγωγικά	13

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

1. Η εμφάνιση των Τούρκων και η υποταγή της Ηπείρου	23
2. Η κατάσταση στην Ήπειρο μετά την Τουρκική κατάκτηση	24
3. Το θαύμα της Παιδείας στην Ήπειρο.	26
4. Η συμβολή των Ηπειρωτικών Κοινοτήτων της Διασποράς	30
5. Πνευματική Αναγέννηση - Ηπειρώτες λόγιοι και δασκαλοι.	33
6. Ο Πατροκοσμάς.	39

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

1. Η Μοσχόπολη και τα Πνευματικά της Ιδρύματα.	49
2. Τα Ζωγράφεια Διδασκαλεία	58
3. Εθνικοί Ευεργέτες του Βορειοηπειρωτικού χώρου	65

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

1. Μοναστηριακές Σχολές στον Βορειοηπειρωτικό χώρο μέχρι των αρχών του 20ου αιώνα	83
- Σχολές που λειτούργησαν σε Μονές	86
2. Σχολεία στην περιοχή της Βορείου Ηπείρου μέχρι των αρχών του 20ου αιώνα .	94
Η Σχολή Δελβίνου	94
Το Παρθεναγωγείο Δελβίνου-Αστική Σχολή Δίβρης	96
Σχολεία στην περιοχή Δελβίνου και Βούρκου	96
Σχολεία Αργυροκάστρου	97
Σχολεία Δρόβιανης	105
Σχολεία Πολύτσιανης στο Πάνω (Μικρό) Πωγώνι	109
Η Σχολή Σωπική	111
Σχολή Χειμάρας	111

Σχολεία Περιφέρειας Τεπελενίου	113
Σχολεία περιοχής Βερατίου (Βελιγράδων)	114
Σχολεία Πρεμετής	116
Σχολεία περιοχής Λιτζουριάς (Λούτζης) κλπ	118
Σχολεία Κορυτσάς	119
3. Στατιστικά στοιχεία σχολείων Βορείου Ηπείρου	128
Στατιστική Σχολών Διοικήσεως Ιωαννίνων	131
Στατιστικά στοιχεία Ηπείρου έτους 1907	134
Στατιστικά στοιχεία Κοινών, Αλληλοδιδασκάλων και Ελληνικών Σχολείων	137

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

1. Η προσφορά της Εκκλησίας στα δύσκολα χρόνια της δουλειάς	141
2. Η ορθοδοξία στη σύγχρονη Αλβανία	146
3. Εθνολογική κατάσταση Βορείου Ηπείρου.	154
4. Ο ρόλος της ελληνικής γλώσσας στην Αλβανία	157

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Τα γεγονότα μετά τους Βαλκανικούς πολέμους. Περίοδος 1912-1944

1. Αδρομερής ιστορική αναδρομή	165
2. Τα νεότερα χρόνια	167
3. Γλωσσικές επιδράσεις στην Αλβανία. Ανθρωπολογικές (φυλετικές) διακρίσεις.	170
4. Προέλευση των ονομάτων Αλβανία-Αλβανός, Σκίπερι-Σκιπετάρ, Αρμπέρι-Αρμπερόρ, Αρβανίτης.	173
5. Η γλώσσα των Ελλήνων Αρβανιτών.	178
6. Η ελληνική συνείδηση των Ελλήνων Αρβανιτών. Προσπάθειες προσέγγισης με τους Σπιτετάρ	182
7. Στατιστικά στοιχεία για την πληθυσμιακή σύνθεση	185
8. Παρατηρήσεις στους στατιστικούς πίνακες και τα παρεχόμενα στοιχεία. ..	189
9. Ο πληθυσμός της Αλβανίας σύμφωνα με το "Λαϊκό Βήμα" Αργυροκάστρου.	193
10. Σκόπιμη πληθυσμιακή αλλοίωση στον χώρο της Β.Η.	194

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Εκπαιδευτικά Πρεμετής - Λεσκοβικίου των ετών 1914-1916.

Αρχείο Χαραλάμπους Δονάτου

1. Χαράλαμπος Δονάτος	197
2. Η Εκπαίδευση και τα σχολεία της Βορ. Ηπείρου. Πίνακες Κοινοτήτων και δασκάλων των περιοχών Αργυροκάστρου, Δελβίνου και Χειμάρας.	200
3 Ελληνοδάσκαλοι	210
4. Προσλήψεις δασκάλων.	217
5. Εκπαιδευτικοί και σχολεία στην Περιφέρεια Πρεμετής-Λεσκοβικίου. Οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν.	223
6. Κοινότητες, επιχορηγηθέντα επιδόματα και ονοματοπώνυμα δασκάλων περιφέρειας Πρεμετής - Λεσκοβικίου.	229
7. Εκκλήσεις του Επιθεωρητή Πρεμετής για την αποστολή επιδομάτων.	233
8. Οικογένειες και μεθητικό δυναμικό περιοχής Πρεμετής.	236
9. Ημερήσια προγράμματα μαθημάτων.	238
10. Αιτήσεις, πιστοποιητικά και συμβόλαια	242

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ
Το σχολικό ζήτημα

1. Το κλείσιμο των σχολείων στη Βόρειο Ήπειρο. Προσφυγή στο Δικαστήριο της Χάγης. Δικαίωση.	247
2. Το ιστορικό του σχολικού ζητήματος.	251
3. Πίνακες με τα σχολεία στις νότιες περιοχές	255
4. Παρατηρήσεις και διαπιστώσεις.	258
5. Το σχολικό ζήτημα από αλβανικής πλευράς	259
6. Η κατάσταση στον βορειοηπειρωτικό χώρο πριν και μετά την υποβολή του υπομνήματος στην ΚτΕ από αλβανικά έγγραφα.	271

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Μετά τον Δεύτερο Μεγάλο Πόλεμο η Περίοδος του Χοτζικού καθεστώτος (1944-1989).

1. Η επικράτηση της Προλεταριακής Επανάστασης	281
2. Εκτοπίσεις - φυλακίσεις - ψυχολογική βία - θάνατοι	282
3. Η αθεΐα και μοσαλλοδοξία στο αποκορύφωμα	284
4. Τα σχολεία της "Εθνικής Ελληνικής Μειονότητας" στην περίοδο 1944-1989.	288
5. Το περιεχόμενο των βιβλίων της περιόδου 1970-1972, μετά την κατάργηση της Θρησκείας.	291
6. Εκπαιδευτική πολιτική της Σοσιαλιστικής Αλβανίας.	297

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ
Η κατάργηση του Καθεστώτος

1. Η Μεγάλη Έξοδος	299
2. Ελπίδες και διαψεύσεις	305
Πρωθυπουργική εντολή να κλείσουν τα ελληνικά σχολεία. Διαμαρτυρίες.	311
3. Η υπ' αριθμ. 396/22-8-1994 απόφαση του υπουργείου Παιδείας.	318
4. Οι Αλβανοί αρνούνται να ανοίξουν ελληνόφωνα σχολεία στη Χειμάρα.	326
5. Αλβανική παρελκυστική πολιτική	330
6. Πίνακες Κοινοτήτων των Νομών Αργυροκάστρου, Αγίων Σαράντα, Δελβίνου, Αυλώνας (Χειμάρας)	334
7. Σημερινή κατάσταση.	347

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

1. Ο Θεσμός των Φροντιστηρίων	355
2. Λειτουργία Φροντιστηρίων 1991-92 μέχρι και 1997-98	356
α. Σχολικό έτος 1991-92	356
β. Σχολικός έτος 1992-93	357
γ. Σχολικό έτος 1993-94	360
δ. Σχολικά έτη 1994-95, 1995-96, 1996-97 και 1997-98	362
3. Στοιχεία από τη δράση των φροντιστηρίων Ελληνικής γλώσσας. Ιανουάριος-Μάιος 1995 Νομός Αργυροκάστρου.	364
4. Ο Νόμος 7952/21-6-1995 για το προπανεπιστημιακό σύστημα εκπαίδευσης.	365
5. Δίψωψοι ψωμί καθόμαστε χωρίς παιδεία όχι	369
Ευρετήριο	373
Βιβλιογραφία	385
Περιεχόμενα	395

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ

A'. Αυτοτελή βιβλία και ανάτυπα:

1. Ο Πωγωνήσιος Γάμος, Αθήνα 1972 (Πρώτο Βραβείο Ακαδημίας Αθηνών)
  2. Η Βόρειος Ήπειρος χθες και σήμερα, Ιωάννινα 1993
  3. Συμβολή στον Αυτονομακό Αγώνα της Βορείου Ηπείρου - Δεσμεύσεις και προοπτικές, Ιωάννινα 1994
  4. Η τραγωδία της Κύπρου, Ιωάννινα 1995
  5. Ανθολογία Βορειοηπειρωτικής ποίησης - εξόριστη ποίηση, Ιωάννινα 1996
  6. Το Δολό στο Πωγώνι - Ακριτικός Ελληνισμός (τόμοι 2), Ιωάννινα 1996
  7. Το αμπέλι στη λαϊκή παράδοση, Ιωάννινα 1996
  8. Τάκης Σιωμόπουλος - Δάσκαλος, ποιητής, κριτικός, λογοτέχνης (ανάτυπο 1998)
  9. Αφιέρωμα στην Κορυτσά - «Βορειοηπειρωτικά» 1999
  10. Χειμάρρα: Προπύργιο Ελευθερίας - Διαδρομή στο χώρο και στο χρόνο (ανάτυπο 1999)
  11. Γιάννης Κ. Κάλλης - Ο Αναμορφωτής Δάσκαλος, Ιωάννινα 2000
  12. Αφιέρωμα στο Αργυρόκαστρο - «Βορειοηπειρωτικά» 2001
  13. Το Σταυροσκιάδι στο Πάνω Πωγώνι, Ιωάννινα 2001
  14. Διαμαντής Κασιούμης - Ο Αφρωπιστής Ιατρολόγος (ανάτυπο 2002)
  15. Σπυρίδων Βλάχος - Ο Άγιος Ιωαννίνων Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και Πάσης Ελλάδος (ανάτυπο 2002)
  16. Κέντρο Παλαιάς Μέριμνας Αρρένων Πωγωνιανής, Ιωάννινα 2003
  17. Η Πωγωνιανή - Παλαιά Βοστίνα και τα Κοινοτικά Διαμερίσματα, Ιωάννινα 2005
- ### *B'. Επιμέλεια Βιβλίων:*
19. Η περιοχή Θεολόγου Αγίων Σαράντα, Γρηγ. Κατσαλίδα
  20. Αυτοί δεν ήρθαν, εμείς πήγαμε, Θωμά Μ. Παππά, Ιωάννινα 1997
  21. Η Σωπική στο Δυτικό Πάνω Πωγώνι, Βασ. Τσιόπου, Ιωάννινα 1998
  22. Το χρονικό της Πολύχρονης τραγωδίας της Βορείου Ηπείρου, Ανδρέα Τσάκα, Ιωάννινα 1999
  23. Αληθινές Απίστευτες Ιστορίες, Θωμά Μ. Παππά, Ιωάννινα 2002
  24. Ηπειρωτικά και Σμηγετσιώτικα, Βασ. Καίσαρη, Ιωάννινα 2003
  25. Η Ταυτότητα του βορειοηπειρωτικού ελληνισμού (Θρύλοι-παραδόσεις κλπ Βορείου Ηπείρου), Γρηγ. Κατσαλίδα, Ιωάννινα 2004

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Είναι παντρεμένος με τη Μαίρη, το γένος Ζωίδου, δασκάλα από το Δολό Πωγωνίου και έχει δύο αγόρια: Τον Θωμά, επίκουρο καθηγητή Ψυχιατρικής της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, παντρεμένο με την Αικατερίνη Αντωνίου, λέκτορα Φαρμακολογίας της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και τον Αριστοτέλη, πολιτικό μηχανικό.

Έχει να παρουσιάσει πλούσια εκπαιδευτική, κοινωνική και πολιτιστική δράση. Είναι μέλος πολλών Πολιτιστικών Συλλόγων. Διετέλεσε Γενικός Γραμματέας της Εταιρείας Ηπειρωτικών Μελετών και σήμερα είναι μέλος του Δ.Σ. της. Μέλος επίσης του Ιδρύματος Βορειοηπειρωτικών Ερευνών και της Εταιρείας Λογοτεχνών και Συγγραφέων Ηπείρου και επιμελητής της ύλης του περιοδικού «Ηπειρωτικά Γράμματα».

Από νωρίς ασχολήθηκε με τα γράμματα. Τακτικός συνεργάτης της ημερήσιας εφημερίδας «Πρωινός Λόγος» των Ιωαννίνων και «Ηπειρωτικό Μέλλον» Αθηνών. Πολλά άρθρα, μελέτες και έρευνές του δημοσιεύτηκαν στα περιοδικά «Επικοινωνία», «Νέα Επικοινωνία», «Βορειοηπειρωτικά», «Ηπειρωτικό Ημερολόγιο», «Ηπειρωτικά Γράμματα», καθώς και σε άλλες εφημερίδες και περιοδικά.

Φωτογραφία εξωφύλλου:

Γκραβούρα, «Τα Ζωγράφια Διδασκαλεία» στο Κεστοράτι Αργυροκάστρου, (Γεννάδειος Βιβλιοθήκη).

Καλλιτεχνική Επιμέλεια εξωφύλλου:
Γεώργιος Θ. Μήσης

Επιδόση Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιττας